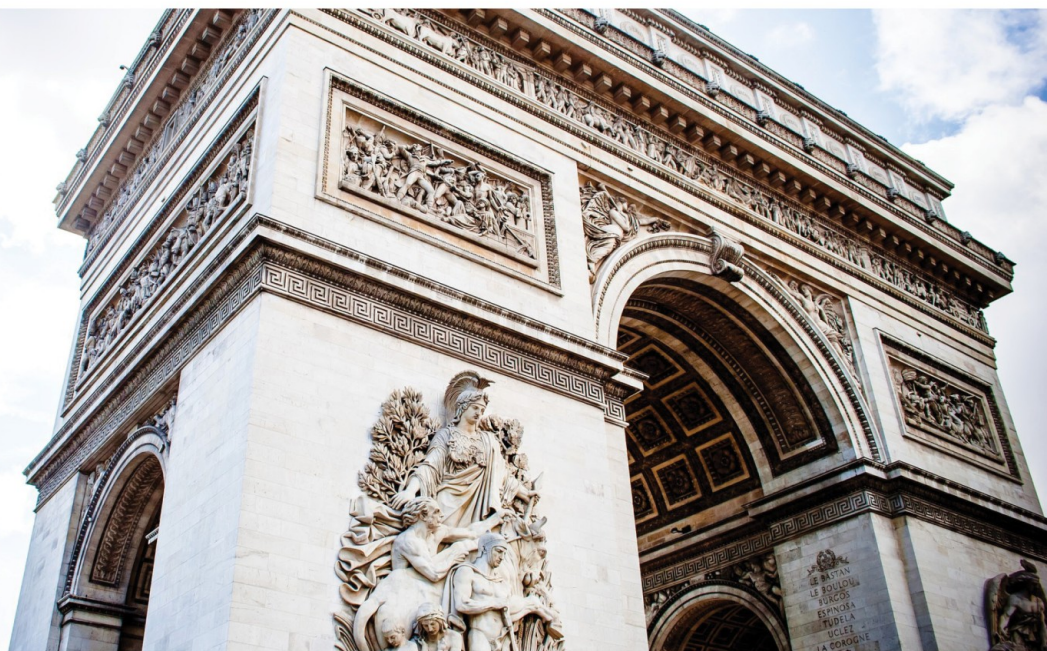

Městská knihovna v Praze

Paříž

Émile Zola

Praha

2017

e-kniha

Městská knihovna v Praze

ůjčujeme:

knihy / časopisy / noviny / mluvené slovo /
hudbu / filmy / noty / obrazy / mapy

přístupujeme:

wi-fi zdarma / e-knihy / on-line encyklopedie /
e-zdroje o výtvarném umění, hudbě, filmu

ořádáme:

setkání s autory / přednášky / koncerty /
filmová představení / výstavy /
aktivity pro děti a jejich rodiče / čtení

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.facebook.com/knihovna

www.e-knihovna.cz

Paříž

Émile Zola

Znění tohoto textu vychází z díla [Paříž](#) tak, jak bylo vydáno v Praze nakladatelstvím Jos. R. Vilímka v roce 1915. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

Text díla (Émile Zola: Paříž), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), není vázán autorskými právy.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uveďte autora-Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 20. 10. 2017.

OBSAH

KNIHA PRVNÍ.....	6
I.....	6
II.....	25
III.....	47
IV.....	65
V.....	87
KNIHA DRUHÁ.....	105
I.....	105
II.....	123
III.....	140
IV.....	159
V.....	175
KNIHA TŘETÍ.....	195
I.....	195
II.....	215
III.....	238
IV.....	259
V.....	279
KNIHA ČTVRTÁ.....	297
I.....	297
II.....	317
III.....	336
IV.....	355
V.....	374
KNIHA PÁTÁ.....	392
I.....	392
II.....	411
III.....	432
IV.....	452
V.....	474

KNIHA PRVNÍ

I.

Jedenkrát z rána koncem ledna stál abbé Pierre Froment, který měl sloužit mši svatou v kostele Sacré-Coeur na Montmartru, již od osmi hodin na návrší před bazilikou. Ale dříve ještě, než tam vešel, pohlížel chvíli na nesmírnou Paříž, která se rozkládala u jeho nohou.

Po dvouměsíční hrozně zimě, plné sněhu a mrazu, snesla se na Paříž pochmurná a sychravá obleva. Ze širokého nebe, tmavošedého jak olovo, padala smutná, hustá mlha. Zdálo se, že veškero východní město, čtvrti bídy a práce jsou pohrouženy v rezivý kouř, z něhož bylo cítiti dech továren a dílen; kdežto na západ směrem ke čtvrtím bohatým a rozkošnickým zkázonosné chmury se rozjasňovaly, stávajíce se již jen jemným nehybným závojem par. Sotvaže bylo znáti okrouhlou čáru obzorovou: bezmezná pole domů vypadalo jako kamenný chaos, ve kterém bylo porozseto stojatých kaluží, vyplňujících prohlubně bledým louhem, a ode kterých se obrážely hřebeny budov a vysokých ulic, černé jako saze. Paříž tajemná, zahalená v mraky, jako pohrobená pod popelem nějaké pohromy, polo již zapadlá v útrapách a hanbě toho, co její nesmírnost v sobě skrývala.

Pierre, suchý a zasmušilý ve své úzké klerice, díval se pořád, když abbé Rose, který jako by se byl skryl za pilířem předsíně, chtěje jej stopovati, přicházel mu naproti.

„Ach, to jste vy, drahý synu, konečně! Chci se vás na něco otá-
zati.“

Zdálo se, že je neklidný a na rozpacích. Ujistil se nedůvěřivým pohledem, že zde nikoho není. Potom, jako by ani samota mu nedostačovala, odvedl pro jistotu Pierra trochu stranou do studeného větru, který vál a jehož zdánlivě ani necítil.

„Jde mi o ubohého člověka, o kterém jsem doslechl; je to bývalý natěračský dělník, stařec sedmdesátiletý, který již nemůže pracovati

a který umírá hlady v jakémsi brlohu, v ulici des Saules... Vzpomněl jsem si tedy na vás, drahý synu, snad mu zanesete ode mne tyto tři franky, je-li pravda, aby měl po několik dní aspoň na chleba."

„Ale pročpak mu nezanesete svoji almužnu vy sám?"

Abbé Rose stával se znovu neklidným a lekal se, pohlížeje rozpačité a ustrašeně kolkolem.

„Ó ne! Ó ne! Já sám již nemohu, po tolika nesnázích, jež mě potkaly. Víte, že mne hlídají a že by mne hubovali znovu, kdyby mne dopadli při tom, jak dávám, nevěda dobře komu. Arci, byl jsem nucen nějakou maličkost prodat, chtěl-li jsem mít tyto tři franky... Prosím vás, drahé dítě, vykonejte mi tu službu!"

Pierre pohlížel se srdcem sevřeným na tohoto bělovlasého dobrého kněze, s velikými, dobráckými ústy a očima dětinsky jasnými v kulaté a usmívavé tváři. A s trpkou hořkostí vzpomněl historie tohoto milovníka chudých lidí, nemilosti, ve kterou upadl proto, že byl svrchovaně prostodušným jako milosrdný, svatý muž. Jeho malý přízemní byt v ulici de Charonne, ze kterého zřídil útulnu, do níž sbíral všechnu pouliční bídu, stal se nakonec příčinou skandálu. Zneužívali jeho naivnosti a jeho nevinné mysli a tropily se u něho neplechty, aniž on sám o tom měl zdání. Chodila k němu lehká děvčata, když za celý večer nenašla kořisti pro svoje prostopášnictví, a odbývala se zde mrzká dostaveníčka v ohavné směsici. Konečně za krásné jedné noci vnikla tam policie a zatkla u něho třináctileté děvče, obviněné z vraždy dítěte. Diecézní úřady, velice nad tím rozrušeny, přinutily abbého Rosea, aby zavřel svoji útulnu, a přeložily jej od chrámu svaté Markéty k Svatému Petru na Montmartru, kde stal se opět vikářem. Nebyla to nemilost, ale pouhé odstranění. Do stal důtku, hlídali jej pak, jak sám říkal, a on velice se za to styděl, jsa všecek nešťasten, že může dávat jen potají, jako tvrdohlavý marnotratník, který se rdí nad svými chybami. – Pierre vzal ty tři franky.

„Tak dobrá, příteli, obstarám vám ochotně vaši záležitost."

„Půjďte tam po mši, je-li pravda? Jmenuje se Laveuve, bydlí v ulici des Saules, je to dům se dvorem, před ulicí Marcadet. Najdete to snadno... A chcete-li být tak laskav, přijďte mi dnes večer kolem

páté hodiny podat zprávu o své návštěvě do Madeleiny, kam půjdu poslechnout řeč monseigneuru Marthy. Byl ke mně tak tuze dobrý! Vy tam nepřijdete?”

Pierre odpověděl vyhybavým posunkem. Jeho Milost Martha, biskup persepolský, osoba velice mocná při arcibiskupství, opravdu podporoval abbého Rosea od těch dob, co se jako propagandista věru geniální uvázal v rozmnožení subskripce pro Sacré-Coeur; on to byl, který vymohl, že abbého nechali v Paříži, přeloživše jej k Svatému Petru na Montmartru.

„Nevím, budu-li se moci té přednášky účastniti,“ pravil Pierre. „Vším způsobem však vás tam vyhledám.“

Vál vítr a černá zima pronikala oba na opuštěném tom vršku a v mlze, která měnila velké město v mlžný oceán. Pojednou bylo slyšeti kroky a abbé Rose, znovu nedůvěřivý, zpozoroval mimojdoucího velkého, velmi silného člověka, obutého po sousedsku střevíci, s holou hlavou, o řídkých, bílých vlasech, krátce přistřižených.

„Není to váš bratr?“ tázal se starý kněz.

Pierre se ani nehnul. Odpověděl klidně:

„Ano, skutečně, je to můj bratr Vilém. Shledal jsem se s ním opět od těch časů, co někdy přicházím sem, do Sacré-Coeur. Má tady na blízku dům, ve kterém bydlí tuším již přes dvacet let. Potkáme-li se, podáme si ruce. Ale ani jsem u něho nebyl... Ach, je po všem mezi námi, nemáme již společných zájmů, celé světy jsou mezi mnou a jím.“

Abbé Rose opět tak něžně se usmál a učinil rukou posunek, jako by chtěl říci, že nad láskou nikdy netřeba zoufati. Vilém Froment, vysoce nadaný učenec, chemik, žijící v ústraní jako buřič, byl teď jeho osadníkem a snil asi o tom, že vrátí jej Bohu, kdykoli šel kolem domu plného práce, jež obýval se svými třemi velkými syny.

„Ale, ale, drahý synu, já vás tady zdržuji, v té kruté zimě, a vám věru není horko... Jděte sloužit mši svatou. Na shledanou dnes večer v Madeleině.“

Potom, přesvědčuje se nanovo, že nikdo jich neposlouchá, dodal jako dítě, které cítí svoji vinu:

„A nikomu ani slova o této mé záležitosti. Řekli by zase, že se nemím chovat, jak náleží.“

Pierre pohlížel za abbém, když odcházel směrem k ulici Cortot, kde starý kněz bydlil v malém vlhkém přízemním bytě, jež jenom kousek zahrádky činil veselejším. Zdálo se, že údery mrazivého větru houstne zhoubný ten kouř, ve kterém ztápěla se Paříž. A vstoupil konečně do baziliky se srdcem rozervaným, překypuje trpkostí, kterou v něm nanovo rozdmýchala tato historie, ten úpadek dobročinnosti, strašlivá to ironie světce trestaného proto, že dával, a skrývajícího se, aby mohl rozdávati dále. Nic nedovedlo uklidnit palčivost rány, která znovu se rozevřela v jeho nitru, ani vlašný mír, do kterého vstupoval, ani němě slavnostní, široká a hluboká loď o nahých kamenných stěnách, ještě nových, bez obrazů, bez jakýchkoli okras, loď napolo zatarasená lešením, které bylo přepaženo pod kopulí dómu ještě dostavovaného. V této ranní chvíli a v šedivém světle, dopadajícím vysokými a úzkými okny, byly slouženy prosebné mše svaté již u několika oltářů a záslibné svíce hořely v zákoutí apsidy. Spěchal do sakristie obléknout ornát, aby mohl sloužiti svoji mši v kapli svatého Vincence de Paula.

Ale rozpomínky jednou již se rozpoutaly a Pierre nemohl vybavit se ze své sklíčenosti; jen mechanicky vykonával obřady a prováděl obvyklé posuňky. Od těch časů, co se vrátil z Říma, před třemi lety, žil v úzkosti té největší, jaká jen může se zmocnit člověka. Předem, chtěje naléztí opět svou ztracenou důvěru, učinil první pokus a šel hledat do Lurd tu naivní dětskou víru, která dovede klečeti a modlití se, primitivní víru mladých národů, tísněných hrůzou své nevědomosti; a vzpíral se ještě více před oslavováním absurdna, před úpadkem obecného rozumu, jsa přesvědčen, že spása a mír lidstva a dnešních národů nemůže tkvít v tom, že rozumu tak chlapecky dá se výhost.

Potom znova uchvácen potřebou milovati, jakkoli po stránce intelektuální patřil k tomuto neskromnému rozumu, dal v sázku po-

slední svůj klid druhým pokusem: šel do Říma podívat se, mŕže-li se katolicismus obnoviti, vrátiti se k původnímu duchu křesťanství, býti náboženstvím demokracie, vírou, na kterou moderní, zvrácený, v nebezpečí smrti se nalézající svět jen jen čeká, aby se mohl uklidniti a žíti; a nenašel tam než odpadky, shnilý kmen stromu neschopného nového jara, neslyšel tam než poslední praskot staré budovy sociální, už už se bořící.

Tehda znovu jsa uvržen v nesmírné pochyby; naprostou negaci, vrátil se do Paříže, povolán jsa abbém Rosem, jménem jich chudiny, aby zapomněl sám na sebe, aby se obětoval, aby věřil v ni, když jen ona sama zde zbývá se svými strašlivými trampoty; tehda, před třemi lety, narazil na to zřícení, na ten úpadek svrchované dobroty a směšné dobročinnosti bezúčelné a tupené.

Ta tři léta prožil Pierre v neklidu stále rostoucím, ve kterém konečně všechna jeho bytost brala zkázu. Víra jeho zemřela na věky, ba i jeho naděje, že užije víry lidu na prospěch obecný, byla mrtva. Popíral všechno a čekal již jen konečnou katastrofu, nevyhnutelnou vzpouru, porubání všeho, požár, který měl smést svět hříšný a již odsouzený. Kněz bez víry bdící nad vírou jiných, provádějící cudně a počestně svoje řemeslo, v hrdém smutku nad tím, že nemohl se zřící své intelligence, jako se dovedl zřící svého těla, které milovalo, a svého snu zachrániti národy, stál přece pevně, v osamělé, plaché své velikosti. A tento zoufanlivý popírač, který se dotýkal dna nicotnosti, pořád se choval tak vážně a vznešeně, prosycen jsa dobrotou tak čistou, že ve své farnosti v Neuilly nabyl pověsti mladého světce, kterého Bůh miluje a na jehož prosbu stanou se divy a zázraky. Byl jen pouhým pravidlem řeholním, neměl na sobě kněžského nic než posuňky, tak jako prázdný hrob, ve kterém z naděje nezbyl než popel; a nešťastné ženy, osadnice v slzách tonoucí, jej zbožňovaly, líbaly mu kleriku, a jistá matka utrápená, jejíž dítě v kolébce zápasilo se smrtí, přišla k němu prosit, aby jí vyžádal na Ježíši Kristu uzdravení jejího děcka, jsouc přesvědčena, že Kristus mu to k vůli učiní v té svatyni na Montmartru, kde plálo jeho záračné srdce hořící láskou.

Pierre, oblečen v mešní roucho, došel do kaple svatého Vincence de Paula. Vystoupil na výstupek oltářový a počal mši svatou; a když se obrátil k lidu s rukama roztaženými a hotovými žehnati, bylo viděti jeho vychrtlou tvář, jeho dobrotivá ústa, stažená trpkostí, a jeho míruplné oči, soužením zčernalé. Nebyl to již ten mladý kněz, s tváří horečkou něžnou planoucí, putující do Lurd, a s tváří apoštolsky rozohněnou, ujíždějící do Říma. Dvojí jeho dědictví v neustálém bylo boji: jeho otec, od kterého měl nepřemožitelný rys na svém čele, a jeho matka, která mu dala svoje rty žíznivé láskou, pokračovali v tom zápase, a byla to hotová vojna lidského citu a rozumu, v té tváři zbrázděné a rozryté, na níž ve chvílích zapomenutí objevil se chaos vniterné úzkosti. Rty jevily dosud nenasycenou žízeň po lásce, touhu oddati se životu, o níž věděl, že už ji neuspokojí jakživ; kdežto pevné čelo, tvrz, která mu byla zdrojem trápení, nechtělo a nechtělo se vzdáti útokům omylů.

Ale on se bránil, skrýváje děsnou prázdnotu, ve které se oháněl, byl pořád skvostným, prováděl posuňky, odříkával slova se svrchovaným klidem. A ta matka, která byla mezi několika ženami tady klečícími, matka, která očekávala od něho poslední přímlovu, která myslela, že je v hovoru s Ježíšem o blahu svého dítěte, viděla přes svoje slzy, že září jako anděl, posel milosti boží.

Když po ofertoriu odkryl kalich, sám sebou jal se opovrhovati. Pobouření mysli bylo příliš hluboké, bezděky myslil na ty věci. Jaké dětinství v těch dvou kusech, v Lurdech a v Římě, jaká naivnost ubohé zmatené bytosti, kterou šíří touha po lásce a víře! Domnívati se, že nynější věda uzpůsobí se v jeho nitru víře před tisíci lety, a zvláště býti tak hloupým a mysliti, že on, nepatrný kněz, bude poučovati papeže, že jej pohne, aby byl svatým a aby změnil tvářnost světa! Všecek se teď styděl vzpomínaje, jak se mu asi vysmívali! Pak se také rděl nad svojí myšlenkou o rozkolu církevním. Viděl se opět v Římě, jak sní o tom, že napíše knihu, kde se násilně odloučí od katolicismu, aby mohl hlásati nové náboženství, demokracii pročištěnou, lidské a živoucí evangelium. Jak směšná to bláhovost! Rozkol v církvi! Znal v Paříži abbého jednoho, velkodušného a bystrého,

který pokusil se vykonati ten pověstný, ohlašovaný a očekávaný rozkol. Ach, ubohý člověk, a jak trudná, směšná práce uprostřed všeobecné nevěry, mrazivé lhostejnosti jedněch, výsměchu a nadávek druhých! Kdyby Luther dnes vstal z mrtvých, skončil by někde v pátém patře v Batignollech, zapomenut a zmíraje hladu. Rozkol nemůže podařiti se v národu, který nemá žádného zájmu na církvi a svou naději v jiné věci skládá. Nejen všechno katolictví, ale křesťanství je to tam, neboť evangelium, vyjma několik zásad mravních, nemůže již býti zákoníkem společenským. A tato jistota zveličovala jeho soužení v těch dnech, kdy klerika s větší tíží spočívala na jeho bedrech, kdy nakonec sebou samým opovrhoval, že takto oslavuje božské tajemství mše svaté, jež nebylo mu než pouhým posuňkem mrtvého náboženství.

Pierre, který naplnil kalich do poloviny vínem z konviček, umyl si ruce a uznamenal opět onu matku s tváří vroucí prosby. Vzpomněl si tedy v křesťanské lásce člověka vázaného přísahou, to že pro ni zůstal knězem, knězem bez víry, který nasycuje chlebem iluze víru ostatních. Ale toto hrdinské chování, ta vznešená povinnost, do které se uzavíral, neminula se u něho bez rostoucí úzkosti. Nekázala-li mu prostá svědomitost odhoditi kleriku a vrátiti se mezi lidi? Falešné jeho postavení naplňovalo jej chvílemi odporem nad zbytečným jeho heroismem a tázal se znovu sama sebe, není-li to zbabělým a zároveň nebezpečným, nechat žítí velké masy v jejich pověrčivosti. Ovšem, zdálo se odedávna nutným pro bídu ubohých lidí přelhávati je lží o Bohu spravedlivém a obezřelém, o budoucím ráji, v němž byly vykoupěny všechny trudy pozemské; ale jaké to vnadidlo, jaké to tyranské vydírání národů, a kterak by bylo mnohem mužnější účinkovati na národy bezohledně, dáti jim odvahu žítí životem skutečným, třeba i v slzách a pláči! Zda se neodvraceli od křesťanství proto, že měli potřebu ideálu mnohem lidštějšího, náboženství dýchajícího zdravím a radostí, které by nebylo náboženstvím smrti. V den, kdy idea milosrdenství by se zhroutila, křesťanství hroutilo by se s ní, neboť bylo zbudováno na milosrdenství božím, opravujíc nespravedlnost osudu, otevírajíc výhled na příští odměnu

tomu, kdo by byl trpěl na tomto světě. A ona se hroutila, chudí v ni už nevěřili, zlobili se na ten lživý ráj, jehož slib tak dlouho napínal jejich trpělivost, žádali, aby pro vyrovnání svého podílu na štěstí nebyli odkazováni na život posmrtný. Výkřik po spravedlnosti ozval se ze všech rtů, po spravedlnosti na tomto světě, po spravedlnosti pro ty, kteří trpí hladu a kteří žízní, kterým pomáhati nemá almužna už síly po osmnácti stoletích evangelia a kteří pořád ještě chleba nemají.

Když Pierre, maje lokty opřeny o oltář, vyprázdnil kalich, dříve hostií do něho rozlomiv, cítil, že úzkost ještě větší naň dopadá. Byl to snad třetí pokus, který počíná, ten svrchovaný boj spravedlnosti proti dobročinnosti, kde bude zápasiti jeho srdce a jeho rozum, ve veliké té Paříži, tak zanesené kouřem, tak plné strašlivého neznáma? Touha po něčem božském zápasila v něm znova proti vládkyni inteligenci. Kterak a kdy vyhověti té žízni po tajemství u širokých vrstev? Nehledě k nejlepším, zdali dostačí věda ke zmírnění žádosti, uklidnění trudů, vyplnění snů? A co stane se z něho samého v tom úpadku dobročinnosti, která sama ode tří let jej udržovala, vyplňujíc všechn jeho čas a dávajíc mu iluzi, že se obětuje, že je užitečným jiným? Pojednou půda ubíhala mu pod nohama, neslyšel než výkřik lidu, veliké té němoty, žádající spravedlnost, hubujícího a hrozícího, že vezme si sám svůj díl, který se mu zadržuje silou a lstí. Pak již nic nemohlo zdržovati nevyhnutelnou katastrofu, bratrovražednou válku všech tříd, která by vyhladila starý svět, odsouzený k zániku pod spoustou svých zločinů. Co chvíli čekal, že starý ten svět se zhroutí, že Paříž bude koupati se v krvi, že Paříž bude v plamenech a ponořena v přehlubokém smutku. A jeho úděs před násilím jej mrazil, nevěděl, kde a jak se chopiti nové víry, která měla odvrátiti nebezpečí, neboť byl si toho dobře vědom, že problém sociální a náboženský tvoří jedno a totéž, že běží jen o problém ten v strašlivé a denní práci Paříže; ale on sám byl příliš rozrušen, příliš stranou odstaven svým kněžským povoláním, příliš rozerván pochybnostmi a malomocí, než aby mohl ještě říci, kde že jest pravda, zdraví a život. Ach, kdyby byl zdrav, kdyby mohl žít, upokojiti konečně

svůj rozum a svoje srdce, v míru, v určité práci, prostě počestné, kterou člověk přišel vykonávat na svět!

Bylo po mši svaté. Pierre sestupoval od oltáře, když plačící matka, mimo kterou krácel, třesoucícma svýma rukama chopila jej za okraj mešního roucha a políbila je vášnivě, jako líbáme ostatky svatého, od něhož čekáme spásu. Děkovala mu za zázrak, jež on dojista učinil, jsouc jista, že najde svoje dítě uzdraveno. Byl hluboce pohnut touto láskou, touto žhoucí vírou, přes náhlou sklíčenost, kterou pocítil měrou mnohem větší teď, když viděl, že není tím svrchovaným pánem, za jakého ta žena jej pokládala, který by mohl vymoci odklad smrti. Ale propustil ji utěšenu, posilněnu, a vroucím přáním prosil neznámou a vědomou Sílu, ačli existuje jaká, aby přišla ku pomoci ubohému tomu tvorů. Pak, když byl odložil mešní roucho v sakristii a když se byl ocítil venku před bazilikou, bičován zimním větrem, smrtelná zimnice znovu jej rozmrazila, když se tak hustou mlhou díval, zdali vichr hněvu a spravedlnosti nesmetl dosud Paříž, nenadešla-li již očekávaná katastrofa, která ji měla pohltiti jednoho krásného rána, nezanechávajíc pod těžkým nebem olověným než bažiny otrávené jejími troskami.

Pierre chtěl ihned vyříditi záležitost abbého Rosea. Šel tedy ulicí de Norvins, po hřbetě Montmartru, ulicí des Saules, jejímž srázným svahem rychle sestoupil dolů, kráčeje mezi omšnými zdmi na druhou stranu Paříže. Tři franky, které držel v ruce, hluboko v kapse své kleriky, budily v něm zároveň veliké pohnutí a němou zášť proti bezúčelné dobročinnosti. Ale čím více sestupoval po srázném návrší po nekonečných schůdkách, o něž co chvíli klopýtal, zákoutí bídy, jež zahlédl, znovu jím otřásla a nesmírný soucit sevřel mu srdce. Stavěla se zde celá nová čtvrť, podél širokých otevřených cest, počínaje od velkých staveb při Sacré-Coeur. Vysoké činžovní domy již se vypínaly uprostřed zpustošených zahrad, na nesdělaném terénu byly ještě obklíčeny ploty. A se svými bohatými fasádami, čerstvě obílenými, působily, že stará, rozviklaná stavení, která zde ještě zůstala, podezřelé krčmy o zdech krvavě červených, čtvrti bídy a soužení s budovami černými a zamazanými, v nichž tísnil se lid-

ský dobytek, zdály se ještě pochmurnějšími, ještě prašivějšími. Bláto pod nízkým nebem zaplavovalo toho dne dlažbu rozbitou povozy, obleva pokrývala zdi mrazivou vlhkostí a ukrutný smutek vystupoval z tolika špíny a z tolika bídy.

Pierre, který zašel až k ulici Marcadet, vrátil se. V ulici des Saules vstoupil, jsa bezpečen, že se nemýlí, do dvora jakési kasárny nebo špitálu, jež obklopovaly tři nepravidelné budovy. Dvůr ten nebyl než žumpa, ve které nahromadily se výkaly asi za celé dva měsíce velikých mrazů; a teď všechno to tálo a strašlivý zápach vystupoval z tohoto jezera odporného bláta. Budovy zpola se bořily, zející před-síně otvíraly se jako sklepní díry, kusy mastného papíru pestřily nečisté tabule okenní, všude visely šeredné hadry tak jako prapory smrti. Vzadu v stánku, který sloužil domovníkovi za lože, viděl Pierre jen nemocného člověka, zabaleného v jakési hadry ze staré koňské příkrývky.

„Zůstává tady starý dělník jménem Laveuve? Které schody a které poschodí?“

Člověk neodpovídal a vypouil jen neklidné oči jako polekaný idiot. Domovnice byla bezpochyby někde v sousedství. Kněz chvíli čekal; potom pozoruje malé děvče vzadu ve dvoře, dodal si odvahy a po špičkách přešel přes tu žumpu.

„Poslouchej, děvče, znáš tady v domě starého dělníka jménem Laveuve?“

Děvčátko, jehož suché tělo bylo oblečeno jenom sukní z přízového plátna, celou roztrhanou, třáslo se zimou a ruce mělo celé omrzlé. Pozvedla jemnou svou tvář, přece hezkou přesto, že zimou byla rozštípaná.

„Laveuve, ne, nevím, ne, nevím...“

A nevědomým posuňkem žebračky napřáhlo druhou svou ruku nabobtnalou a rozpraskanou. A když jí byl dal malý bílý peníz, dala se tím blátem na útěk jako veselá kozička, zpívajíc pronikavým hlasem: „Nevím, nevím, nevím.“

Odhodlal se ji následovati. Zmizela v jedné ze zejících před-síní a on stoupal za ní po tmavých a smrdutých schodech, po stupních

zpola rozbitých a tak hladkých od odpadků a slupek zeleninových, že musil se přidržeti mastného provazu, pomocí kterého šlo se nahoru. Ale všechny dveře byly zavřeny; darmo klepal na veškeré z nich, a jenom u posledních dostalo se mu v odpověď ztlumeného chrochtání, jako kdyby za nimi bylo zavřeno nějaké rozmrzelé zvíře. Když se vrátil na dvůr, váhal, pak se dal zase na jiné schody. Tam byl ohlušen pronikavým křikem, jako kdyby tam někdo dítě rdousil. Šel po tom hluku a konečně se ocítil před světnicí dokořán otevřenou, ve které vřískalo dítě, celé bez dechu, samotinké, přivázané na malou stoličku, bezpochyby aby nespadlo. Vrátil se znovu všecek rozrušen a krev mu stydla v žilách při pohledu na tolik bídy a opuštěnosti.

Pojednou přicházela žena, přinášejíc tři brambory v zástěře; a když se jí vyptával, dívala se nedůvěřivě na jeho kutnu.

„Laveuve, Laveuve, věru nevím. Kdyby zde byla domovnice, ta by vám snad mohla říci... Prosím vás, je tady patero schodišť, neznáme se všichni a pak, tak často se to mění... Ale podívejte se přece tamhle... poslední schodiště...”

Poslední to schodiště bylo hanebnější než všechna ostatní; schody byly zborceny, zdi lepkavé, jako zapocené úzkostlivým potem. Ústí každé chodby ze schodiště vybíhající dýchalo morem a z každého bytu bylo slyšeti nárek, hádku a odporný křik bídy a nouze. Jedny dveře práskly a vyletěl z nich člověk, vlekoucí za sebou ženu za vlasy; tři děti zatím tam brečely. Ve vyšším patře zahlédl letem zjev vyzáblé kašlající dívky, s poprsím již zvadlým, která rozzlobeně chovala dítě, aby nekřičelo, všechna nešťastná, že nemá již mléka. Pak zase, v sousedním bytě, srdcervoucí pohled na tři bytosti polonahé, v hadrech, bez určitého rodu a stáří, kteří v docela prázdné světnici hltavě jedli z téže mísy jakési pomeje, které by nebyl jedl ani pes. Sotvaže pozvedli hlavy, zabručeli cosi, na otázky ani neodpovídající.

Pierre už se vracel, když ještě docela nahoře, u vchodu jakési chodby, pokusil se naposledy zaklepati na jedny dveře. Otevřela mu žena, jejíž rozcuchané vlasy byly už silně prošedivělé, třebaže jí ne-

bylo víc než čtyřicet let; a její pobledlé rty, její utýrané oči ve žluté tváři svědčily o svrchované mdlobě, o jakémsi zapomenutí a stálém strachu před tvrdošíjnou bídou. Byla v rozpacích při pohledu na kleriku a koktala ustrašeně:

„Vstupte, prosím, pane abbé!“

Ale muž, jež Pierre zprvu byl nepozoroval, dělník, také asi čtyřicetiletý, velký, suchý, plešatý, bezbarvý zrzoun, s řídkým vlasem i vousem, zuřivě se rozpráhl jako na němou hrozbu, že kněze vyhodí. Ale uklidnil se, usedl u rozviklaného stolu a dělal, jako by se chtěl obrátiti zády. A poněvadž zde bylo ještě malé, rusovlasé děvče, asi jedenácti- nebo dvanáctileté, s podlouhlou a mírnou tváří, vzhledu inteligentního a trochu starobného, jež velká bída dává dětem, zavolal je a držel je mezi koleny, dojista aby je uchránil styku s klerikou.

Pierre, se srdcem sevřeným z toho přivítání, cíťe hlubokou bídu té rodiny v holé a studené světnici, v zasmušilé sklíčenosti těchto tří bytostí, přece se odhodlal otázkati se:

„Paní, neznáte, prosím, v domě starého dělníka jménem Laveuve?“

Žena, chvějíc se teď strachy, že jej nechala vstoupiti, když muži se to nezdálo býti vhod, pokoušela se nesměle vše napravit.

„Laveuve, Laveuve, ne... Slyšíš, Salvate, neznáš ho?“

Salvat jenom pokrčil rameny. Ale maličká nedovedla držeti jazyk za zuby.

„Poslouchej, maman Theodoro... Snad to je ten Filozof.“

„Bývalý natěračský dělník,“ pokračoval Pierre, „nemocný stařec, který nemůže již pracovati.“

Paní Theodora pojednou věděla, na čem je.

„Ano, ano, to je on. Říkáme mu Filozof; je to přezdívkou, kterou mu dali tady v naší čtvrti. Ale přesto možná dost, že se jmenuje Laveuve.“

Jednou z pěsti pozdvížených ke stropu, k nebi, zdál se Salvat protestovati proti mrzkosti světa a boha, kteří nechávají zmírati hladu staré pracovníky, tak jako schvácené koně. Ale neříkal ani slova,

upadl opět v divoké a těžké mlčení, do jakéhosi děsného přemítání, ve kterém byl právě, když kněz se objevil. Byl strojníkem a díval se vzdorovitě na svůj vak s nástroji, na stole, malý kožený vak, ve kterém cosi se hrbatělo, bezpochyby něco, co tam asi nepatřilo. Myslíl asi na dlouhou prázdeň, jak darmo hledal jakoukoli práci po ty dva poslední měsíce strašlivé zimy. Anebo snad myslil na příští a krvavou pomstu hladomřivce, v tom snění o požárech, které rozněcovalo jeho velké modré oči, zvláštní, do neurčita upřené a rozpálené. Pojednou upozoroval, že jeho dceruška vzala vak, pokoušejíc se otevřít jej a podívat se do něho. Zachvěl se a konečně promluvil, hlasem dobrým, ale zároveň trpkým z náhlého pohnutí, kterým také zbledl:

„Célino, necháš toho! Povídal jsem ti, aby ses nástrojů ani nedotýkala.“

Vzal vak, položil jej za sebe a opřel jej velmi opatrně o zeď.

„Laveuve tedy bydlí u tohoto schodiště, madame?“ Paní Theodora bázlivým pohledem tázala se Salvata. Ona nesouhlasila s tím, aby se bouchalo do kněží, když sami si dávají práci a přijdou, poněvadž někdy se dalo na nich něco vydělat. A když uznamenal, že Salvat, upadaje znovu do svého černého snění, ponechává jí úplnou vůli, nabídla se hned k službám.

„Chce-li pan abbé, tedy jej tam dovedu. Je to zrovna tamhle vzhledu na chodbě. Ale netrefil byste tam, protože tam jsou ještě schody.“

Célina vidouc, že se tady naskytuje malá zábava, vymkla se otcí z kolen a také provázela kněze. A Salvat zůstal sám v té světnici plné chudoby a soužení, nespravedlnosti a hněvu, bez tepla, bez chleba, pronásledován svým horečným snem, s očima znovu upřenými na vak, jako kdyby v něm byla vedle nástrojů spása světa.

Opravdu, bylo ještě třeba stoupati po několika stupních; Pierre, jda za Theodorou a Célinou, ocítil se na jakési úzké půdě, pod střešinou, v palandě několik čtvercových metrů veliké, kde nemohl ani rovně stát. Světlo vnikalo světlíkem vikýře; ale poněvadž sníl tarasil okenní tabuli, bylo třeba nechat dveře dokořán, aby bylo trochu vidět. Vnikala sem obleva a sníl, který se rozpouštěl a který, kapka

po kapce, stékal a rozléval se po dlaždicích. Po dlouhých těch nedělich silné zimy zaplavovala všechno svým chladem. A tady v té díře bez stolice, ba i bez kusu prkna, v koutě holé podlahy, na hromadě nečistých hadrů, ležel Laveuve, jako zvíře polozcepenělé, na hromadě výkalů.

„Vidíte,“ pravila Céline svým zpívavým hlasem, „tady je, to je Filozof!“

Paní Theodora se naklonila poslouchajíc, zdali ještě žije.

„Ano, dýchá. Myslím, že spí. Ó, kdyby jen měl každý den co jíst, vedlo by se mu dobře. Ale prosím vás! On nikoho nemá, a když je člověku sedmdesát let, učiní nejlépe, skočí-li do vody. A některý natěrač domů nemůže pracovat už od padesáti let na žebřících. Zprvu našel práci velmi snadno. Potom poštětilo se mu, mohl hlídat dílny. A teď je konec; propustili ho všude a už dva měsíce leží v tomhle koutě a umře tady. Domáci se ještě neodvážil ho vyhoditi na ulici, třebaže na to má chuti dost... My ostatní, víte, přineseme mu někdy trochu vína a něco kůrek. Ale když člověk sám nic nemá, jak pak má dávat jiným?“

Pierre, naplněn ošklivostí, díval se na ty děsné trosky, na to, co padesát let práce, bídy a sociální nespravedlnosti učinilo z člověka. Konečně rozeznával bílou, omšenu a opotřebovanou hlavu, stlačenou a deformovanou. Na tváři jediného člověka zračila se všechna zhouba beznadějně práce. Nepěstěný vous zakrýval tahy obličej, který měl ráz starého koně už nestříhaného, s čelistmi rozviklanými od těch čas, co zuby z nich vypadaly. Oči skleněné a nos, který mu klesal do úst.

A nejvíce nápadným byl všechn ten jeho vzhled, vypadal jako zvíře zkřivené námahami svého řemesla, zmrzačené, zhroucené, které už k ničemu jinému se nehodí, než aby bylo poraženo.

„Ach, chudák!“ šeptal kněz, všechn se chvěje. „A nechají ho tady umřít hladem, samotného, bez pomoci! A ani žádný chorobinec, žádná útulna se ho neujala!“

„Eh, šlaka!“ pravila paní Theodora svým plačtivým a odevzdáním hlasem. „Špitály jsou pro nemocné a on není nemocen; jde to

s ním prostě ke konci, už nemá sil. A pak, není vřdycky se vším spokojen, ještě nedávno přišli proň z jedné útulny; ale on nechce být zavřen, odpovídá hrubě těm, kteří se ho na něco ptají, nehledě ani k tomu, že má špatnou pověst jako piják a že nadává na buržoazii... Ach, díky pánu Bohu, už bude z toho brzy osvobozen!”

Pierre se naklonil a vida, že Laveuve otevírá dokořán oči, mluvil k němu něžně, vypravoval, že jej posílá jeden jeho přítel a že mu přináší od něho něco peněz, aby si koupil, čeho má nejvíc zapotřebí. Stařec, vida zprvu kutnu, začal krutě nadávat. A přece i ve svrchované slabosti zachoval si žertovnou posměvačnost pařížského dělníka.

„Eh, rád se napiji,” pravil zřetelným hlasem, „a sním kousek chleba, mám-li zač to koupit, nebo už dva dny nevím, jak co chutná.”

Céline se nabídla a paní Theodora poslala ji pro chleba a litr vína za peníze abbého Rosea. Potom, než přišla, vypravovala, jak Laveuve měl se dostat do Útulny pro neschopné ku práci, ústavu velmi dobročinného, jehož dozorkyním předsedala baronka Duvillardová; ale obvyklé vyšetřování skončilo beze vší pochyby takovou zprávou, že pak z toho nic nebylo!

„Baronku Duvillardovu znám, půjdu k ní ještě dnes!” zvolal Pierre, jemuž krvácelo srdce. „Není možná, aby nechali člověka déle v podobném postavení.”

A když Céline se vrátila s chlebem a vínem, uložili všichni tři Laveuva, pozvedli jej na jeho hromadě hadrů, dali mu pít a jíst a pak mu nechali zbytek vína a chleba, velkého, čtyřliberního, kladouce mu na srdce, aby hned všecko nesnědl, sic že by se přejedl.

„Pan abbé by mi měl nechat svoji adresu, kdybych mu snad měla něco dát vzkázat,” pravila paní Theodora, když byli opět před dveřmi jejího bytu.

Pierre neměl u sebe vizitku, a všichni tři vstoupili do pokoje. Ale Salvat zde nebyl již sám. Mluvil šepem a rychle, stoje velmi blízko tváří v tvář mladému, asi dvacítiletému člověku. Ten, slaboučký, snědý, s vlasem krátce přistřiženým a vyrazejícím vousem, měl jasné oči, rovný, nos, úzké rty a živě inteligentní tvář pobledlou, posetou

několika pihami, čelo měl tvrdé a neústupné a ve své ošumělé kazajce trásl se zimou.

„Pan abbé mi zde chce nechati svoji adresu v záležitosti toho Filozofa,“ vysvětlovala paní Theodora mírně, nespokojena jsouc, že zde má návštěvu.

Oba muži pohlédli na kněze, pak se podívali na sebe s děsným výrazem. Rázem přestali hovořit a neříkali ani slova v té mrazivé zimě, která se snášela ze stropu.

Salvat vzal opět velice opatrně svůj vak u stěny.

„Ty tedy odcházíš, půjdeš opět hledat práci?“ Neodpověděl, učinil jen zlostný posunek, jako kdyby chtěl říci, že nechce již práci, když práce už tak dlouho nechce jej.

„Ať je, jak je, hled', ať něco přineseš, víš, že doma není nic... V kolik hodin se vrátíš?“

Novým posunkem jako by chtěl odpovědět, že se vrátí, kdy bude moci, snad nikdy. A přese všechno hrdinné úsilí slzy mu vstoupily do jeho modrých, neurčitých očí, v nichž plápolal oheň, popadl dceru Célinu a líbal ji prudce, náruživě, načež odešel s vakem pod paží, a mladý jeho soudruh ho následoval.

„Céline,“ chopila se opět slova paní Theodora, „dej tužku panu abbému a prosím, pane, sedněte si, bude se vám lépe psát tadyhle.“

Potom, když Pierre se byl usadil za stolem na stoličce, na které seděl Salvat, pokračovala, chtěíc omluviti svého muže, že nebyl dosti zdvořilý.

„Není zlý, ale má mnoho nesnází s živobytím, a z toho se stal trochu ztřeštěným. Jako ten mladík, kterého jste právě viděl, pan Victor Mathis, také jeden takový nešťastník, mladík velmi dobře vychovaný, velmi vzdělaný, jehož matka, vdova, sotvaže má co jíst. A rozumíte, vid'te, to jim mate mozky a nemluví o jiném, nežli že svět vyhodí do povětří. Já ne, já tak nesmýšlím, ale odpouštím jim to, ó bože, a jak ráda.“

Rozrušen a váben vším tím zajímavým neznámým a strašlivým, co cítil kolem sebe, nespěchal Pierre psáti svou adresu, poslouchaje a sváděje paní Theodoru k důvěrnostem.

„Kdybyste věděl, pane abbé, ten chudák Salvat! Opuštěné dítě, bez otce, bez matky, který vymetal všechny ulice a který musil z počátku pracovat všechna řemesla, jen aby mohl být živ. Pak se stal strojníkem, a to dělníkem velmi dobrým, ujišťuji vás, velmi dovedným, pilným. Ale už měl ty svoje myšlenky, hádal se, chtěl vést kamarády, takže nikde dlouho nevydržel. Konečně, když mu bylo třicet let, vyvedl tu hloupost, že odešel do Ameriky s jakýmsi vynálezem, který jej tam tak využil, že po půl roce vrátil se nemocen a bez haléře... Musím vám říci, že si vzal moji mladší sestru Leonii a ta že umřela dřív, než odplul do Ameriky; zanechala mu malou Célinu, které nebylo víc než rok. Já byla tenkrát se svým mužem, jmenoval se Theodor Labitte a byl zedníkem; nechci se chlubit, ale div jsem neoslepla, jak pilně jsem šila, ale přesto mne tloukl, div mne nezabil. Pak mne opustil a utekl s jakousi dvacítiletou mladicí, takže jsem z toho měla víc radosti než smutku... Pak arcí, když Salvat se vrátil a když mne našel samotnou s milou Célinou, kterou mi svěřil odjížděje a která mi říkala maminko, šli jsme k sobě, musilo to tak být. Nejsme svoji, ale, je-li pravda, pane abbé, jako bychom byli?“

Přece se trochu ostýchala a chtěla ukázati, že má také slušné příbuzenstvo, pokračovala:

„Já neměla mnoho štěstí, ale mám ještě sestru Hortensii, která si vzala úředníka pana Chrétiennota a bydlí v pěkném bytě na boulevardu Rochechouart. Byly jsme tři z druhého manželství, Hortensie nejmladší, Leonie, která umřela, a já nejstarší; jmenuji se Paulina... A mám ještě nevlastního bratra Eugena Toussaina, staršího o deset let, je také strojníkem a pracuje od vojny u téže firmy, v továrně Grandidierově, pár kroků odtud, v ulici Marcadet. Na neštěstí dostal nedávno křeče... Já jsem slabá na oči, zkazila jsem si je šitím, deset hodin denně. Ted' sotvaže něco trochu spravuji a už slzami div neoslepnu. Chtěla jsem posluhovat, ale nenašla jsem nic, všechno je proti nám. A tak tady nemáme nic než černou bídu, často dva i tři dny nejíme nic, jsme živi jako psi, až co náhoda nám přinese; a ty dva měsíce hrozné zimy, ve které jsme mrzli, nám dodaly; často jsme myslili, že ráno se už neprobudíme... Prosím vás, jakživa neměla

jsem štěstí, nejdřív jsem byla bita, teď však je se mnou konec a žiji tady v tom koutě, ani nevím vlastně proč a nač.“

Hlas se jí počal třásti, červené oči její zvlhly a Pierre, vida ji takto oplakávati život, tušil v ní bodrou ženu bez vůle, jakoby již ze života vystrčenou do domácnosti bez lásky, vydanou na pospas tomu, co náhoda jí přinese.

„Ó, nestěžuji si do Salvata,“ dodala ještě. „Je to hodný člověk a nesní o ničem nežli o našem štěstí, nás všech; nepije, pracuje, může-li... Ale tolik je jisto, že kdyby se nezabýval politikou, že by pracoval ještě víc. Člověk přec nemůže se hádati s kamarády, choditi do schůzí a býti zároveň v dílně. V tom ovšem chybuje... Arci má pravdu, když si nařiká, nedovedete si představit, jak tvrdošíjně ho neštěstí pronásleduje, všechno se na něho sesypalo, všechno jej dusilo. Kdyby byl svatý, zbláznil by se z toho, a je tedy pochopitelné, že chudý, nešťastný člověk na to dostane vztek. Ode dvou měsíců našel jen jedno jediné dobré srdce, učence jednoho, který bydlí tamhle nahoře, na kopci, pan Vilém Froment, který mu dal něco práce, že aspoň někdy je něco jíst.“

Pierre všecek překvapen, že slyší jméno svého bratra, chtěl se tázati na některé věci; ale raději mlčel, cítě cosi zvláštního, jakousi nevolnost ze zdrženlivosti a strachu. Díval se na Célinu, která poslouchala, stojíc před ním beze slova, vážná, vyzáblá. A paní Theodora vidouc, že se usmívá na dítě, pokračovala ještě řkouc:

„Vidíte, zvlášť pomyslením na tohle dítě je všecek bez sebe. Zbožňuje je, pobíjí celý svět, vidí-li, že jde bez večeře spát. Je tak hodná, tak dobře se učila na obecné škole! Teď nemá ani košile, aby tam mohla jít.“

Pierre, který konečně dopsal svou adresu, vtiskl děvčátku do ruky pěťifrank; a chtěje zameziti všemu děkování, pravil rychle:

„Víte, kde mne hledati, kdybyste měla něčeho zapotřebí pro La-veuva. Ale ujmu se jeho záležitosti ještě dnes odpoledne a doufám, že si již dnes večer pro něho přijdu.“

Paní Theodora neposlouchala a rozplývala se v díkučinění; Célinu zase, všechna vyjevena, že má v ruce sto sous, šeptala:

„Ó, ubohý tatínek, který odešel se honit za penězi! Utíkejme za ním mu říci, že na dnešek je toho dost!“

Kněz, stoje již na chodbě, slyšel, jak žena odpověděla:

„Už bude asi daleko, pakli se někde nezastavil. Však se snad brzo vrátí!“

Když Pierre odcházel z toho domu děsu a bolesti, v hlavě mu všecko vířilo a srdce trnulo mu smutkem. Podivil se nemálo, vida Salvata a Viktora Mathise státi v koutě špinavého domu, v morovém smradu té žumpy. Sešli sem pokračovat v rozmluvě, v níž ve světnici byli přerušeni. Hovořili opět velmi zticha a rychle, tváří v tvář, poddávající se cele horlivosti, která jim zářila z očí. Zaslechli však zvuk kročejů a poznali abbého; a pojednou chladni a klidni beze slova stiskli si těžkopádné ruce. Viktor šel opět na Montmartre. Salvat váhal jako člověk, který bere osud na potaz. Potom vztyčiv svou hubenou postavu zondaného a hladového dělníka, odcházel jako nazdařbůh a obrátil se do ulice Marcadet, kráčeje směrem k Paříži, s vakem na nástroje pod paží.

Okamžik Pierre chtěl utíkat za ním, křiknouti naň, že dceruška jej volá nahoru. Ale cítil tutéž nevolnost pochodící ze zdrženlivosti a strachu, neurčitou jistotu, že běh osudu nic nezastaví. A on sám nebyl již klidný, neměl již té své mrazivé zoufanlivé sklíčenosti jako ráno. Ociťuje se v sychravé pouliční mlze, cítil horečku, plápol dobročinnosti, jež rozžehl v něm pohled na strašlivou bídu, kterou právě byl viděl. Ne, ne, bylo toho trápení přespříliš, chtěl ještě zápasiti, zachrániti Laveuva a poskytnouti trochu radosti tolika chudým lidem. Naskytnul se mu snad nový pokus s Paříží, kterou viděl tak zahalenu kouřem mlhy, tak tajemnou a tak rozrušenou pod vlivem hrozící nevyhnutelné spravedlnosti? A snil o velkém slunci zdraví a plodnosti, které by z nesmírného světa udělalo úrodné pole, na němž rostl by lepší budoucí svět.

II.

Toho dne, jak ostatek skoro každý den, odbývala se u Duvillardů intimní snídaně několika přátel, kteří pozvali spíše sami sebe, než by byli bývali pozváni. A v mrazivém dni, plném bláta a mlhy, královský hotel v ulici Godot-de-Mauroy, nedaleko boulevardu Madeleiny, byl okrášlen nejvzácnějšími květinami; byla to vášeň baronky, která měnila vysoké, nádherné síně přeplněné divukrásnými předměty ve vlažné a vonné skleníky, v nichž smutný sinalý den pařížský měnil se v neskonale příjemnou sladkost.

Velké přijímací pokoje byly v přízemí, na prostranném dvoře s malou zimní zahradou, která sloužila jako zasklená předsíň a ve které stále byli pohotově dva lokajové v zelené a zlaté uniformě. Proslulá galerie obrazů, ceněná na miliony, zaujímala stranu severní. A slavnostní schody, rovněž báječně bohatě zdobené, vedly k pokojům, jež obyčejně obývala rodina, k velkému červenému salonu, malému, modro-bílému salonku, ku pracovně, jejíž stěny byly pokryty starou drahocennou koží, k jídelně vykládané bledezeleně, opatřené nábytkem po anglicku, nečítaje v to ložnice a kabinety toaletní. Hotel, stavěný za Ludvíka XIV, zachovával stále šlechtickou vznešenost, jakoby získanou a podrobenou rozkošnickému vkusu triumfující buržoazie, panující již po celé století novou všemohoucností peněz.

Nebylo ještě ani poledne, když baron Duvillard proti svému zvyku přišel první do malého modro-bílého salonu. Byl to muž šedesátiletý, se silným nosem, velkými tvářemi, ústy širokými a masitými s vlčími zuby stále ještě krásnými. Ale záhy zplešatěl, barvil si své řídké vlasy a holil se hladce od těch čas, co vous mu šedivěl. Šedé jeho oči prozrazovaly odvahu, jeho smích vyzníval ve výbojnost. A celá tvář vyjadřovala, že je si vědom nabytého majetku, že dovede býti královským, bezohledným pánem, užívajícím i zneužívajícím moci, kterou uchvátila a drží jeho kasta.

Učinil několik kroků a zastavil se před košíkem překrásných orchidejí, stojících u okna. Na krbu a na stole šířily kytice fial líbeznou vůni; usedl, rozloživ se do jednoho z hlubokých křesel z modrého atlasu, vroubených stříbrem, bezstarostně se hrouže do toho parfému a do velkého teplého klidu, který jako by se snášel z čalounění. Vytáhl z kapsy noviny, začínaje znova čísti jakýsi článek; všechen hotel kolem něho připomínal mu jeho nesmírné bohatství a jeho svrchovanou moc. Celé dějiny posledních století učinily z něho pána a vládce. Jeho děd Jérôme Duvillard, syn nepatrného advokáta v Poitou, přišel do Paříže jako notářský písař r. 1788, máje sobě osmnáct let, jsa velmi ziskuchtivý, inteligentní a vždy potřebný; vydělal si první tři miliony nejprve v ázi¹ na statcích národních, později jako dodavatel císařské armády. Jeho otec Řehoř Duvillard, syn Jérômův, narozený roku 1805, opravdu vynikající muž celé rodiny, ten, který první vládl v ulici Godot-de-Mauroy, když mu byl král Ludvík Filip udělil titul baronský, zůstal jedním z hrdinů moderního finančnictví svými skandálními výdělky za červencové monarchie a za dob druhého císařství, při každém proslulém zlodějství, ať to bylo v spekulaci peněžní, v dolech, železnicích, nebo v kanále Suezském. A on, Henry, narozený roku 1836, jal se vážně obírat obchodem, až když mu bylo pětatřicet let, přímo před válkou a po smrti barona Řehoře; ale to pak s takovou šílenou chutí, že za čtvrt století jmění ještě zdvojnásobil. Ničil a hltavě polykal všechno, co se mu dostalo do rukou, podplácej i bera; byl také pokušitelem, kupuje každé svědomí, které se koupiti dalo; neboť dobře pochopil novou dobu a demokracii, také hladovou a netrpělivou. Nevyrovnal se ani svému otci, ani dědu; měl vadu, že byl lhářem, byl méně výbojným a pachtil se po zisku; nicméně byl přece strašlivým člověkem: mohutný triumfátor, jednající najisto, shrabující miliony každým tahem víc nebo méně odvážným, vyjednávající přímo s vládou a člověk takový, který by mohl strčiti do kapsy ne-li celou Francii, aspoň ně-

¹ Rozdíl mezi nominální hodnotou cenného papíru a jeho vyšší tržní cenou. *Pozn. red.*

kteře ministerstvo. Za jedno století dějin a za tři pokolení vtělilo se v něj ohrožené království, rozviklané blížící se bouří... A tvář chvílemi mu rostla, roztahovala se, stávala se vtělenou buržoazií, která při dělení roku 89 pobrala všecko, která se obohatila vším, na útraty čtvrtého stavu, a která nechce nic pustiti ze svých rukou.

Článek, jež baron znova četl v novinách po jednom sú, jej zajímal. *La Voix du Peuple*, Hlas lidu, byl buřičský list, který pod záminkou, že hájí spravedlnost a uraženou mravnost, uveřejňoval každé ráno nějaký nový skandál, v naději, že bude z něho moci kořistiti. Dnes ráno velikými písmeny skvěl se tam nápis: Záležitost africké dráhy – pět milionový úpadek – dva ministři podplaceni – třicet poslanců a senátorů zkompromitováno. Pak v článku ošklivě prudkém oznamoval vrchní redaktor, pověstný Sagnier, že má a že by uveřejnil listinu dvaatřiceti členů parlamentu, jichž hlasy koupil baron Duvillard při hlasování obou komor o drahách afrických. Do toho všeho byla vpletena romantická historie, dobrodružství jakéhosi Huntera, jehož baron užíval jako náhončího a který prchl. Baron velmi klidně četl znova a znova jednotlivé věty, vážil každé slovo; a třebaže byl sám, pokrčil rameny, řka hlasitě, v klidné jistotě člověka, který je chráněn a příliš mocný, než aby mohl býti znepokojován:

„Hloupý člověk! Ví toho ještě méně, než povídá!“

Ale právě přicházel první hodovník, mladý muž sotva čtyřiatřicetiletý, elegantně ustrojený, hezký snědý člověk, s očima usměvavýma, jemným nosem, vousem a vlasem pečlivě učesaným, mající v pohybech cosi lehkomyšlného, přelétavého, tak jako pták. Dnes ráno zdál se býti výjimečně nervózní, neklidný, vyjeveně se usmívaje.

„Ach, to jste vy, Duthile,“ pravil baron vstávaje, „četl jste?“

A ukazoval mu *La Voix du Peuple*, jež skládal, dáváje jej zase do kapsy.

„Ano, četl jsem. Je to nesmysl...! Jak by mohl Sagnier dodat seznam jmen? Byl by se snad vyskytl nějaký zrádce?“

Baron díval se naň klidně a bavil se jeho tajnou úzkostí. Jsa symem notáře z Angoulêmu, bezmála chud a velmi počestný, vyslán

z toho města jako poslanec do Paříže, ač dosud velmi mlád, dík dob-
rému jménu svého otce měl se teď dobře a vrátil se opět ku dřívěj-
šímu línému a veselému životu, jaký vedl, dokud byl ještě studen-
tem; ale jeho roztomilá známost z ulice de Suresnes, jeho úspěchy
jako hezkého člověka ve víru ženských krás, ve kterém žil, stály jej
mnoho peněz; a vesele, bez nejmenšího mravního citu, přesmykl se
již přes všechny kompromisy, přes všechny úpadky, tak jako to činí
člověk lehkomyšlný a nad to všechno povznesený, jako bezstarostný
hoch, který nepřikládá žádné váhy titěrností toho druhu.

„Eh co,“ pravil konečně baron, „jen má-li Sagnier ten seznam
opravdu! Pochybují, neboť žádného seznamu nebylo. Hunter přec
nevyvedl takovou hloupost a nenapsal něco podobného... A pak,
co? Věc je docela obyčejná, neudělalo se při tom nic, co se neděje
vždy v takových věcech.“

Duthil, ponejprv v životě úzkostlivý, poslouchal jej pozorně, cíť
potřebu ujistiti se.

„Vid'te!“ zvolal. „To jsem si také povídal, nestojí to všechno ani
za řeč.“

Nutil se do smíchu a nevěděl teď dobře, jak mohl vzítí nějakých
těch deset tisíc franků v té události jakožto neurčitou půjčku, pod
záminkou domnělé veřejnosti, neboť Hunter vždy dovedně uměl
šetřiti stud svědomí, i těch, kteří byli nejméně ostýchavými.

„Ani za řeč to nestojí,“ opakoval Duvillard, jehož Duthilova hla-
va opravdu zajímala; „a ostatek, přítelíčku, nemysleme na to... Vi-
děl jste Silvianu?“

„Přicházím od ní, hrozně se na vás zlobila... Dnes ráno se dově-
děla, že její záležitost v Comédii plave.“

Záchvat hněvu pojednou vehnal baronovi všecku krev do tváře.
On, tak klidný, takový posměváček vůči hrozícímu skandálu afric-
kých drah, ztrácel rovnováhu a krev se v něm bouřila, jakmile šlo
o toto děvče, poslední jeho vášeň, svrchovaně ovládající jeho šede-
sátku.

„Jak to, plave? Ale vždyť ještě předevcírem v Paláci krásných
umění dostal jsem slib skoro závazný!“

Byl to tvrdošíjný rozmar této Silviany d'Aulnayové, která měla v divadle dosud jen úspěch své krásy a která chtěla mermomocí dostati se k divadlu Comédie-Française a debutovati tam v úloze Pauliny v *Polyeucte*, v úloze, kterou již po měsíce usilovně studovala. Zdálo se to šílenstvím, celá Paříž se tomu smála, neboť slečna měla pověst, že je hrozně zkažených mravů a snůškou všech neřestí. Ale ona pyšně nedbajíc řečí, chtěla roli, jsouc jista, že zvítězí.

„Ministr nechtěl,“ vysvětloval Duthil.

Baronovi stáhlo se hrdlo.

„Ministr, ministr! Ach, toho vyhodím pěkně ze sedla, takového ministra!“

Umlkl však, neboť baronka Duvillardová přicházela do salonku. Ve svých šestačtyřiceti letech byla ještě velmi hezká. Rusovlasá, velká, jenom poněkud silná, se šijí a rameny dosud podivuhodnými, s pleť jako hedvábí bez jediné vady, měla jenom tvář zestárlou, lehce povadlou, která znenáhla začla rudnouti; a to ji trápilo, zabývala se tím neustále. Její židovský původ prozrazoval obličej poněkud dlouhý, zvláštního půvabu, s očima modrýma rozkošnické sladkosti. Netečná jako otrokyně z Orientu, nenávidíc všecken pohyb, chůzi, ba i řeč, zdála se býti stvořena jen pro harém a neustále pečovala o svoji osobu. Dnes byla všecka bílá, v šatech z bílého hedvábí, rozkošně a nápadně prostých.

Duthil s tváří unesenou se jí ukláněl, líbaje jí ruce.

„Ach, madame, vy mi přinášíte trochu jasu do duše. Paříž je dnes tak černá, tak blátivá.“

Vtom však přicházel druhý host, velký a hezký člověk, pět- až šestatřicet let, a baron, kterým zmítala jeho vášeň, použil té příležitosti a vytratil se. Vzal s sebou do své pracovny, která byla hned vedle, Duthila řka:

„Pojďte na okamžik, příteli. Ještě slovíčko v té záležitosti, o které jsme právě hovořili... Pan de Quinsac bude okamžik mé paní společníkem.“

Jakmile se ocitla samotna s nově přichozím, který jí také velmi uctivě ruku políbil, pohlížela naň mlčky, dlouze, a její krásné něžné

oči při tom se zarosily. Jsouc poněkud na rozpacích v tom velkém tichu, které nastalo, řekla konečně šeptem:

„Jak jsem šťastna, Gérarde, že jsem chvilku s vámi samotna! Vidíte, už tomu déle než měsíc, co jste mi neposkytl toho štěstí.“

Způsob, kterým Henri Duvillard se oženil s mladší dcerou Justa Steinbergera, velkého židovského bankéře, byl hotový román. Jak u Rothschildů, tak i u Steinbergerů bylo z počátku několik bratrů, Justus v Paříži, ostatní tři v Berlíně, ve Vídni a v Londýně, což dodávalo jejich tajnému spolku valnou sílu a moc, mezinárodní svrchovanost a všemohoucnost na finančních trzích Evropy. Justus byl však ze všech čtyř nejméně bohat a měl v baronu Řehořovi obávaného protivníka, se kterým mu bylo bojovati o každý větší zisk. A po jedné takové hrozné srážce obou a po nerovném rozdělení kořisti, napadla mu velká myšlenka dáti synu baronovu Henrimu za manželku mladší dceru Evu jako na závďavek. Až posud Henri byl pokládán za roztomilého hochu, dobrého jezdce, častého hosta v klubu; a Justus dojistu počítal na to, že po smrti obávaného barona, se kterým šlo to již beztoho ke konci, zmocní se soutěžící banky, bude-li mít co jednati jen se zetěm, kterého přemůže snadno. Henri právě se zamiloval silnou vášní do plavé krásné Evy, tehda v plném rozkvětu. Chtěl ji mermomocí a otec, který znal svého syna, souhlasil; konec konců měl z toho radost, že Justus udělá tak bídný obchod. Byl to opravdu obchod neblahý pro Justa, když v Henrim, nastupujícím dědictví po otci, pod škraboškou rozkošníka, objevil se člověk bažící po kořisti, a když si bral svůj velký podíl při vykořisťování nezřízené hrabivosti buržoacké demokracie, která konečně dostala se k vládě. Nejenom že Eva nezničila Henriho, který sám se stal všemohoucím bankéřem, ale baron zničil Evu, a přemohl ji ani ne za čtyři léta. Ráz na ráz měla dceru a chlapce a potom najednou při jejím posledním těhotenství se jí strnil, jako kdyby se mu byla zošklivila z toho žáru lásky, který v něm plál dřív, než ji dostal, jako když zahazujeme ovoce, kterým jsme se byli přesytili. Z počátku ji to překvapilo a byla všecka nešťastná dovídajíc se, že vrátil se ke svému mládeneckému životu a že miluje jinde. Potom bez jakýchko-

li výčitek, beze hněvu, ba ani se valně nenamáhající získati znovu jeho lásky, opatřila si také milence. Nemohla žíti bez lásky, narodila se dojista jen, aby byla krásná, aby se líbila, aby trávila dny v náručí toho, který by ji zbožňoval a líbal. Milence, kterého si vyvolila, když jí bylo dvacet pět let, podržela přes patnáct let a byla mu naprosto věrnou, jako by byla bývala věrnou svému muži. A když umřel, měla veliký smutek jako opravdová vdova. Pak po půl létě, když se setkala s hrabětem Gérardem de Quinsacem, nemohla opět odolati své touze po lásce a poddala se.

„Drahý Gérarde,“ pravila s tváří milující matky vidouc, že mladý muž je v rozpacích, „byl jste snad nemocen nebo mi skrýváte nějakou nepříjemnost?“

Byla o deset let starší než on; a tentokrát křečovitě se držela této poslední své lásky, zbožňujíc krásného hochu vši svou bytostí proti starobě se vzpírající, hotova i k boji, jen aby si ho mohla ponechat.

„Ne, neskrývám vám ničeho, věřte mi,“ odpověděl hrabě. „Moje matka mne tyto dny velmi u sebe zdržovala.“

Dívala se naň stále s neklidnou vášní, libujíc si v jeho vysokém a ušlechtilém vzezření, s tváří pravidelnou, knírem a vlasem hnědým, vždy pečlivě učeným. Byl členem jedné z nejstarších rodin francouzských a bydlel se svou matkou, přivedenou na mizinu mužem ducha dobrodružného, jež však zachovávala přece svoje postavení v přízemním bytu ulice Saint-Dominique, kde žila ročně nejvýše za nějakých patnáct tisíc franků. On, mladý hrabě, nikdy nic nedělal, spokojil se se svou jednoroční službou, vzdávaje se vojančiny, tak jako se vzdal služby diplomatické, té jediné, kterou by byl mohl s důstojností nastoupiti. Trávil svoje dny v té nečinnosti plné zaměstnání, v jaké žijí mladí lidé trávící svůj čas v Paříži. Matka sama, dáma velice přísná, zdála se jej při tom omlouvati, jako by se domnívala, že za republiky člověk její krve musí se držeti v ústraní, na znamení nesouhlasu. Ale dojista měla důvody shovívavosti mnohem intimnější, mnohem úzkostlivější. Když mu bylo sedm let, byl by jí bezmála umřel na zápal mozku. V osmnácti letech stěžoval si na srdce a lékaři doporučovali, aby se ve všem přísně šetřil. Věděla,

že za ušlechtilou fasádou rasy ta velká postava, ta pyšná jeho tvář není než klam. Byl jen jako pára nad hrncem, neustále mu hrozila nemoc a zkáza. V hloubi jeho zdánlivé mužnosti skrývala se jen dívčí opuštěnost, bytost slabá a dobrá, schopná každého pádu.

S Evou setkal se po prvé při návštěvě Azyly pro neschopné ku práci, kterou konal se svou matkou, velice zbožnou. Eva jej uchvátila, poddávši se mu, on ji pak navštěvoval, poněvadž ještě v něm dovedla vzbuditi žádost a poněvadž nevěděl, jak se jí zbýti; a matka zamhouřila oči nad touto hříšnou známostí ve společnosti, kterou nenáviděla, tak jako je zamhuřovala již při tolika hloupostech jiných, které mu promíjela tak jako nemocnému děcku. Potom dobyla si Eva jejího srdce činem, nade kterým žasl celý svět. Pojednou rozšířila se totiž zvěst, že Jeho Milost Martha ji obrátil na víru katolickou. To, co neučinila zákonitému muži, uskutečnila, jen aby si zajistila provždy lásku milencovu. Celá Paříž mluvila dodnes o nádheře v kostele sv. Madeleiny při křtu té pětáctýřicetileté židovky, jejíž krása a prolévané slzy dojímalý srdce přítomných.

Gérardovi lichotila tato velká, něžná láska. Ale únava přesto brzy se dostavila a chtěl přerušiti tu známost, vyhýbaje se dostaveníčkům; teď rozuměl dobře, co na něm chce svýma prosebnýma očima.

„Ujišťuji vás,“ opakoval, stává se však už povolnějším, „matka ani jednoho dne mi nedopřála. Arci, byl bych býval tak šťasten...“

Beze slova žadonila stále a slzy zatřpytily se jí v řasách. Celý měsíc už ji nevítal v malém tom pokojíčku v ulici Matignon, vzadu ve dvoře, kde se scházivali. A dobrácký a slabý jako ona, v nesmírných rozpacích z té chvílky, ve které je nechali o samotě, popustil, nejsa schopen déle odpírati.

„Dobrá tedy, dnes odpoledne, chcete-li. Ve čtyři hodiny, jako obvykle.“

Ztlumil hlas, ale zaslechl lehký šumot a obrátil hlavu; chvěl se jako člověk přistižený při činu. Byla to Camilla, barončina dcera, která vstupovala do salonu. Neslyšela nic, ale z úsměvu obou milenců, ba i z rozechvěného ovzduší porozuměla všemu: opět dostaveníčko,

a to ještě dnes, tam v té ulici, kterou měla v podezření. Nastaly rozpaky neklidných a vzájemně zlých pohledů.

Camilla, malá triadvacetiletá, silně snědá osůbka, byla polo znetvořena, majíc levé rámě vyšší než pravé. Neměla nic od svého otce ani od své matky: byl to jeden z těch neočekávaných případů v dědičnosti rodové, při kterém bezděky se tážeme, odkud to? Jediná její pýcha byly její krásné černé oči a její podivuhodný černý vlas, který při malé její postavě by jí byl, jak říkala, dostačil na šaty. Ale nos měla dlouhý, tvář zkroucenou nalevo, s tahy sraženými a bradou špičatou. Jemná, duchaplná, ale zlá ústa projadřovala nastřádané zášti, zlý hněv, který byl v hloubi této ošklivé bytosti, roztrpčené, že je ošklivou. Tvor, jehož na světě nejvíce nenáviděla, byla dojista její matka, zamilovaná ta osoba, která tak málo byla matkou, která ji jakživa nemilovala, jakživa se s ní nezabývala, přenechávajíc ji od kolébky péči služek. Avšak opravdová zášť vzrostla mezi těmi oběma ženami, nemá a studená u jedné, činná a vášnivá u druhé. Dcera nenáviděla svou matku, poněvadž viděla, jak je krásná; obviňovala ji, že ji nepřivedla na svět podle vlastního svého obrazu, krásnou svou krásou, kterou svoji dceru takřka drtila. Co den ji soužilo, že nikdo po ní netoužil a že viděla, kterak touha všech nese se k její matce. Poněvadž její zloba byla jen zábavná, poslouchali ji, smáli se jí; jenomže pohledy všech mužů, i těch nejmladších a zvláště těch nejmladších, obracely se pak zase k té triumfující mateři, která nechtěla a nechtěla stárnouti.

Tu tedy se rozhodla svou divokou vůlí vzítí jí jejího posledního milovníka a narafičiti věc tak, aby si ji vzal Gérard, jehož ztráta by matku dojista zničila. Dík svým pěti milionům věna měla ženichů dost; ale to jí málo lichotilo, a se svým zlým úsměvem říkala:

„Eh co, pro pět milionů šli by hledat nevěstu třeba v Salpetrieře.“

Pak jala se sama milovati Gérarda, který z dobroty svého srdce byl velmi přívětivý k té osobě zpola chorobné. Trápilo jej, když ji viděl tak odstavenu, poddával se znenáhla té vděčné lásce, kterou mu projevovala, jsa šťasten, že on, hezký člověk, je modlou a že má otrokyni; a když se tak pokoušel přerušiti poměr s matkou, jenž jej

tížil, smířoval se dojista s myšlenkou, že to děvče si jej vezme, což by celkem byl konec dosti příjemný, třebaže se s tím ještě nikomu nepochlubil, protože se styděl a že mu překáželo slavné jméno jeho rodu, všechny komplikace s tím spojené, všechny slzy, jež předvídal.

Bylo pořád ticho. Camilla svým ostrým pohledem, řezavým jako nůž, pravila své matce, že ví všechno; pak jiným bolestným pohledem plným výčitek žalovala Gérardovi. A ten, chtěje uvést rovnováhu mezi obě ženy, nenalezl na to než tuto poklonu:

„Dobrý den, Camillo... Ach, ty krásné zlatohnědé šaty! Tmavé barvy vám věru podivuhodně sluší!“ Camilla pohlédla úkosem na bílé šaty své matky, pak se podívala na svoje šaty barvy tmavé, z nichž sotvaže bylo viděti krk a zápěstí.

„Ba,“ odpověděla s úsměvem, „jsem trochu k světu, jenom když se nešatím jako děvče.“

Evě nebylo volno, neboť cítila, že roste před ní sokyně, ve kterou ještě nechtěla věřit, a změnila tedy předmět hovoru.

„Tvůj bratr zde není?“

„Ó ano, je, přišli jsme spolu.“

Hyacint, který právě vcházel do dveří, stiskl Gérardovi omrzele ruku. Bylo mu dvacet let, od matky měl svoje bledé, plavé vlasy, podlouhlý orientálský unylý obličej a od otce šedé oči a masitá ústa, chtivá a bezohledná. Jako žák, hrozně mizerný žák, nedělal nic, stejně nenávidě jakékoli zaměstnání; a zchoulostivělý jsa od otce, zajímal se o poezii a hudbu a žil uprostřed zvláštního světa umělců, děvčat, blouznivců a banditů, sám se vychloubaje neřestmi a zločiny, předstíraje hrůzu před ženami, hlásaje nejhorší filozofické a sociální myšlenky, z nichž vybíral vždy ty nejvýstřednější, jsa po řadě kolektivistou, individualistou, anarchistou, pesimistou, symbolistou, ba i sodomistou, nepřestáváje býti při tom katolíkem, poněvadž tak to žádal svrchovaný bonton. Celkem byl prázdná hlava a trochu hloupý. Ve čtvrté generaci silná a žádostivá krev Duvillardů, po prvních třech krásných dravcích, které zplodila, pojednou klesla jako vyčerpána nasycením při tomto nedozrálém androgynovi, neschopném velkých útoků i velikých prostopášností.

Camilla, která byla příliš inteligentní, než aby necítila tuto nicotu u svého bratra, dobírala si jej; a pohlížeje naň, jak je upjatý v dlouhém varhánkovitém kabátu, romantickém to obnovení staré módy, kterou přeháněl, pravila:

„Maman se po tobě ptá, Hyacinte... Pojď ji ukázat svou sukni. Ty bys vypadal pěkně jako holka.“

Ale on se vyhýbal odpovědi. Měl tlumený strach ze své sestry, starší jeho, třebaže žili oba v důvěrnosti, sdělující si i co neměli, říkající si všechno a darmo se snažíce druh druhu přetrumfnouti. Vrhł pohrdavý pohled na překrásný košík orchidejí, všední úpravy, prozrazující vkus buržoazie. Lilií se už přesytil, teď byl u pryskyřníku, květiny ostré krve.

Dva poslední očekávaní hosté přicházeli skoro zároveň. Byl to předem vyšetřující soudce Amadieu, důvěrný domácí přítel, malý pětáctýřicetiletý človíček, na kterého nedávna jakási anarchistická aféra obrátila pozornost. Měl hladkou a pravidelnou úřednickou tvář s velkými rusými licousy, již snažil se dáti ostrý výraz, užívaje monoklu, pode kterým jiskřilo mu oko. Ostatek jsa velký světák, byl z nové školy, znamenitý psycholog, spisovatel knihy proti zneužívání fyziologie kriminalistické, tvrdošíjný ctižádostivec, milovník veřejnosti, číhající neustále na příležitost, kdy hlučná nějaká aféra by jej učinila slavným.

Konečně objevil se generál de Bozonnet, strýc Gérardův, veliký a rudý stařec, s orlím nosem, který nedávno pro svůj revmatismus byl nucen žádati do penze. Jsa jmenován plukovníkem po válce, v odměnu za svoje krásné chování u Saint-Privatu, zachoval Napoleonovi III. přísahu věrnosti přes svoje styky silně republikánské. Trpěli mu v jeho kruzích tento druh vojenského bonapartismu, pro hořkost, se kterou obviňoval republiku, že zničila armádu. Zdálo se, že bodrý ten muž, zbožňující svou sestru, madame de Quinsacovou, přijímaje pozvání barončino, je poslušen zvláště jejího tajného přání, aby stálá přítomnost Gérardova u baronky vypadala méně nápadnou a snáze omluvitelnou.

Baron a Duthil vraceli se z pracovny, hlasitě se smějíce smíchem trochu přehnaným, bezpochyby aby se zdálo, že jejich mysli jsou docela volny a bez starostí. Šlo se pak do jídelny, kde praskal v krbu velký oheň, jehož veselé plameny zářily jako paprsky jara uprostřed jemného anglického nábytku z jasného mahagonového dřeva přeplněného stříbrem a křišťálem. Pokoj barvy světlezeleného mechu měl zvláštní, jemný půvab v tomto sivém dni a stůl uprostřed s bohatstvím svých příborů a bělostí svého prádla, zdobeného benátským vyšíváním, zdál se překrásně rozkvetlým, celý to záhon velkých čajových růží, v této roční době velmi vzácných a rozkošné vůně.

Baronka posadila generála po své pravici, Amadieua po levici. Baron si vzal napravo Duthila, nalevo Gérarda. Děti se pak usadily na obou koncích. Camilla mezi Gérardem a generálem, Hyacint mezi Duthilem a Amadieuem. Hned z počátku, počínaje míchanými vejci s lanýži, rozpředl se důvěrný a veselý hovor, rozprávka pařížských snídaní, kde se přemílají velké i malé události, včerejší i dnešní, pravdy i lži všech kruhů, finanční skandály, politická dobrodružství, nejnovější román, dávaný kus, historie, které možno povědět jen šepem, ale které se vypravují hodně nahlas. A pod rouškou lehkého vtipu, který překypuje, pod rouškou smíchu, který zní velmi často falešně, každý skrývá svoje soužení, svoji vnitřní pohromu, svoje zoufalství, které hraničí často až na agonii.

Odhodlaně, se svojí obvyklou klidnou nestoudností mluvil baron sám o článku v *La Voix du Peuple*.

„Poslouchejte, vy jste přece dnes ráno četl článek Sagnierův. Je to jeden z jeho lepších, má říz, ale jaký to nebezpečný blázen!“

Celá společnost si oddechla, neboť tento článek by ji byl jistě tížil po celou snídani, kdyby nikdo byl o něm nehlesnul.

„Zase Panama začíná!“ volal Duthil. „Ach, věru, už toho máme dost!“

„Ale,“ odvětil baron, „vždyť záležitost afrických drah je jasná jako slunce! Všichni ti, kterým Sagnier vyhrožuje, mohou klidně spát... Ne, věřte mi, to je rána, která může srazit Barrouxe z mi-

nisterského křesla. Uvidíte, že se brzy vyskytne ve sněmovně interpelace, a uslyšíte ten rámus.“

„Ten hladový a skandální tisk,“ pravil rozvážně Amadieu, „to je lučavka, která zničí Francii. Bylo by na to potřeba zákonů.“

Generál učinil zlostný posuněk.

„Zákony, a nač, když nikdo nemá odvahy je prováděti?“

Nastalo utišení. Tlumeným krokem, aby nerušil, podnášel maître d'hôtel² smažené ryby. Diskrétní sluha ani nádobím nezahřmotil ve vložném a vonném ovzduší pokoje. A aniž se kdo nadál, hovor pojednou přeskočil jinam; někdo se ptal:

„Repríza kusu je tedy odložena?“

„Ano,“ pravil Gérard, „věděl jsem už dnes ráno, že *Polyeucte* dříve než před dubnem na jeviště se nedostane.“

Camilla doposud mlčelivá, zaujatá jen mladým mužem, snažíc se jej k sobě znovu připoutati, podívala se svýma jiskřícíma očima na matku a na otce. Šlo o reprízu, ve které Silviana mermomocí chtěla debutovati. Ale baron a baronka zachovali naprostý klid, neboť už dávno neměli druh druhu co zatajovati. Eva byla tak šťastna, že dostala na odpoledne dostaveníčko! Nemyslila na nic jiného, duchem byla už tam, v tom hnízdě lásky, a při tom se usmívala nevinným úsměvem na své hosty. A baron byl příliš zaměstnán pomyšlením na nové rozhodné kroky, které chtěl učiniti v Paláci krásných umění, aby docílil v tomto zápase s vysokými kruhy závazek. Řekl pouze:

„Prosím vás, jak pak mají znovu dávat kusy v Comédii? Vždyť nemají již dam.“

„Ó,“ odvětila suše baronka, „včera v tom kusu ve Vaudevillu měla Delphina Vignotová překrásné šaty a jen ona jediná se dovede učesati.“

A tu vypravoval Duthil, trochu obaleně, kvůli Camille, dobrodružství Delphinino a jakéhosi senátora, velice dobře známého. Pak, a to byl druhý skandál, o smrti jisté domácí přítelkyně, operované způsobem trochu brutálním od chirurga, aféra, která by se byla be-

² Komorník. Pozn. red.

zmála dostala do rukou Amadieuových; generál se toho chopil, aby udal, ostatek beze všeho přechodu, svoji hořkost a svoji obvyklou nadávku proti pitomé organizaci nynější armády. Staré víno bordeauxské zářilo jako krev v jemném křišťálu sklenic, srnčí s lanýži mísilo svoji poněkud plnou vůni s parfémem vadnoucích růží, když předložen byl chřest, novinka kdysi tak vzácná a která nevzbuzovala teď už žádného obdivu.

„Teď,“ pravil baron se střízlivým posuňkem, „je toho po celou zimu.“

„Tedy dnes odpoledne,“ tázal se stejným časem Gérard, „je matiné u princezny z Hornů?“

Camilla živě vpadla do řeči.

„Ano dnes odpoledne. Půjdete?“

„Ne, nemyslím, nebudu moci,“ odpověděl mladý muž poněkud v rozpacích.

„Ach, ta malá princezna,“ zvolal Duthil, „ta je věru ztřeštěná. Víte přece, že říká o sobě, že je vdovou. Pravdivější by bylo, kdyby její muž, skutečný princ, spřízněný s jistou rodinou královskou a krásný jako den, cestoval po světě s nějakou zpěvačkou. Ona, s tou svou hlavou jako zkažený kluk, přišla raději vládnout do Paříže, do hotelu avenue Hoche, který je opravdu tou nejpodivnější archou, ve které kosmopolitismus roste co nejbujněji.“

„Mlčte, zlý jazyku,“ přerušila jej jemně baronka. „Tady máme Rosemondu velmi rádi, je to roztomilá dáma.“

„Arci,“ chopila se zase slova Camilla, „pozvala nás a pojedeme brzo k ní, vid', maman?“

Baronka, aby nemusila odpovéděti, tvářila se, jako by byla neslyšela, kdežto Duthil, který se zdál velmi dobře o všem býti zpraven, posmíval se dále princezně a onomu matiné, které strojila, při kterém budou se prý produkovati španělské tanečnice mimiky tak kluzké, že celá Paříž, zvěděvši o tom, bude se tam hledět dostat stůj co stůj. A dodal:

„Víte, že malířství už nechala, zabývá se teď chemií. V jejích salonech je nyní plno anarchistů... Zdálo se mi, že se o vás uchází, Hyacinte.“

Až do té chvíle Hyacint neotevřel ani úst, jako by zde ani nebyl.

„Ó, ona mne až sužuje,“ uráčil se odpovědět. „Půjdu na její matinee jenom v naději, že se tam setkám se svým přítelem lordem Elliotem, který mi psal z Londýna, dává si tam se mnou dostaveníčko. Přiznám, že to jediný salon, kde mám s kým pohovořit.“

„Tak jste se tedy stal anarchistou?“ tázal se ironicky Amadieu.

Klidně, s tím svým vzhledem vysoké elegance učinil Hyacint své vyznání víry.

„Ale, pane, mám za to, že dnes, za času všeobecného ostouzení a nízkosti, člověk jenom trochu lepší nemůže býti ničím jiným než anarchistou.“

Celý stůl se smál. Zchoulostivěli jej již příliš, byl opravdu k smíchu. Jeho otce zvláště bavilo pomýšlení, že on má syna anarchistu; a generál, který byl právě ve chvílích své zlosti, chtěl rozbít společnost, která je tak hloupá, že se nechá vésti několika darebáky. Jediný soudce, který byl na skoku udělati ze sebe specialistu v záležitostech anarchických, odporoval, hájil ohroženou civilizaci, podáváje hrůzné detaily o tom, co nazýval armádou pustošení a prolití krve. Ostatní však se usmívali pořád, pochutnávající si na paštice z kachních jater, opravdu výtečné, kterou maître d'hôtel podnášel. Je přece na světě tolik bídy a nutno všemu rozuměti, však všecko se nakonec vyrovná. Baron sám smířlivě pravil:

„Je jisto, že by se dalo něco udělat. Co, vlastně nikdo dobře neví. Dovolávají-li se rozumně svého majetku, ó, s tím úplně souhlasím. Zlepšiti na příklad osud dělníka, zakládati dobročinné ústavy, vidíte, jako náš Azyl neschopných ku práci, na který právem jsme hrdi. Ale ať na nás nežádají věci nemožné.“

Při dezertu nastalo na okamžik náhlé ticho, jako kdyby uprostřed hlučné konverzace, v omámení bohaté snídaně, starost a soužení bylo znovu každému stáhlo srdce, jako kdyby znovu se bylo objevilo na polekaných tvářích. Bylo viděti, jak znovu se hlásí neklidné

svědomí Duthilovo, ohrožené udavačstvím, úzkostný hněv baronův, který sám sebe se tázal, jak bude moci uspokojiti Silvianu. To děvče bylo jeho slabou stránkou, jeho, který byl tak pevný, tak mocný, bylo jeho tajným neštěstím, které snad jej vyhlodá a zničí. A zvláště bylo viděti, jak strašlivé drama vystupuje na tvářích baronky, Camilly a Gérarda, záštiplné to soupeřnictví matky a dcery, rvoucích se o muže, jež obě milují.

Stříbrné, v ohni zlacené nože jemně se zarývaly do ovoce; byly tu hrozny zlatotřpytného vína, vonně čerstvé, střídající se s cukrovinkami a koláči, nekonečná řada pochoutek, ve kterých si ještě libovala nasycená chuť.

Potom, když byly podnášeny šálky na vyplachování úst, přišel lokaj a šeptal něco baronce do ucha, načež baronka polohlasně odpověděla:

„Dobrá, ať jen vstoupí do salonu, přijdu hned.“

A hlasitěji, obrácena k hostům pravila:

„Je to pan abbé Froment, který by rád, abych ho přijala. Nebude vám překážet, tuším, skoro všichni jej znáte, ó, je to opravdový světec, kterého mám velmi ráda!“

Ještě chvíli zdrželi se u tabule, až konečně opustili jídelnu plnou vůně po jídlech, ovoci a růžích, horkou z velikých řeřavých polen, s křišťálovým sklem a stříbrem poněkud nespořádaným a v siném a jemném světle, které osvěcovalo rozházené přístroje.

Pierre stál uprostřed modro-bílého salonu. Teď lítoval, že naléhal na přijetí, vida na stolku podnos, na kterém byla káva a likéry. Rozpaky jeho byly tím větší, když hodovníci vcházelí do salonu poněkud hlučně s očima zářícíma a tvářemi červenými. Ale oheň dobročinnosti vzplál v něm tak mocně, že přemohl tu ostýchavost. Zbyla mu jen neurčitá nevolnost, že vnáší strašlivé to ráno bídy, které byl dnes prožil, tolik černa a tolik zimy, tolik špíny a tolik hladu, do tohoto bohatství tak jasného a vlažného, tak vonného a překypujícího bezúčelným a zbytečným, do prostředí těchto lidí, kteří zdáli se býti veselými, že se tak dobře nasnídali.

Baronka hned popošla s Gérardem, neboť prostřednictvím tohoto, jehož matku znal, byl představen u Duvillardů, tenkrát když se provádělo pověstné ono obrácení na víru. A když se omlouval, že přišel v tuto chvíli, pravila baronka:

„Vy jste vždycky vítán, pane abbé... Dovolte jen, abych trochu obsloužila svoje hosty, jsem vám v okamžiku k službám.“

Obrátila se k podnosu připravit s pomocí dceřinou kávu a likéry. Gérard zůstal a bavil se s Pierrem právě o Azylu neschopných ku práci, kde oba naposledy se viděli při slavnosti položení základního kamene nového pavilonu, stavěného za skvostný dar sto tisíc franků, jež ústavu učinil baron Duvillard. Ústav měl teprve čtyři pavilony a dle původního plánu mělo jich býti dvanáct na velkém pozemku, jež darovalo město na poloostrově Genevillierském, takže subskripce stále ještě byla v proudu a toto dobročinné úsilí působilo mnoho hluku, jakožto hlasitá a rozhodná odpověď zlým jazykům, které obviňovaly nasycenou buržoazii, že nic nepodniká pro dělníky. Vpravdě však pohltila nádherná kaple, zbudovaná uprostřed pozemku, dvě třetiny nastrádaného jmění. Ladies patronesses, vybrané ze všech kruhů, baronka Duvillardová, hraběnka de Quinsacová, princezna Rosemonda z Hornů a dvacet jiných, měly za úlohu udržovati ústav pomocí sbírek a dobročinných bazarů. Zvláště však úspěch celého podniku záležel v té šťastné myšlence, že tyto dámy byly zbaveny všech starostí organizátorských, zvolivše za vrchního administrátora redaktora en chef časopisu *Le Globe* poslance Fonsègua, který se v podobných záležitostech podivuhodně vyznal. A časopis *Le Globe* neustále věc propagoval, odpovídal na útoky revolucionářů nevyčerpatelnou dobročinností řídících tříd; při posledních volbách sloužilo tedy dílo za vítěznou volební zbraň.

Camilla chodila po salonu, majíc v rukou kouřící šálek.

„Pane abbé, vypijete šálek kávy?“

„Ne, děkuji, slečno.“

„Tedy sklenku chartreusy³?“

³ Bylinný jemně kořeněný sladký likér. Pozn. red.

„Ne, děkuji.“

A když všichni byli obslouženi, vrátila se baronka k Pierrovi, tážajíc se vlídně:

„Tak tedy, pane abbé, čeho si přejete ode mne?“

Pierre začal skoro šeptem, hrdlo máje stažené a pod dojmem pohnutí až srdce mu tlouklo:

„Obracím se, paní baronko, k vaší veliké laskavosti. Viděl jsem dnes ráno v hrozném jednom domě v ulici des Saules, za Montmartrem obraz, který mi rozryl duši... Neráčíte mítí pojmu o takovém domě nouze a soužení, kde rodiny jsou bez chleba, bez tepla, mužové bez práce, ženy nemají už mléka pro svoje kojence, děti jsou polonahé, třesoucí se zimou, kašlající... A mezi vší tou strašlivou bídou viděl jsem tu nejhorší, nejděsnější: starého dělníka zhrouceného stářím, umírajícího hladu, ležícího na hromadě hadrů, v díře, do které by nevlezl ani pes.“

Snažil se vésti si co možná skromně, poněvadž sám se lekal toho, co povídal, těch věcí, o kterých vyprávěl v tom prostředí luxusu a rozkošnictví, před těmito přešťastnými pozemšťany; neboť cítil, že se uchýlil od pravého tónu způsobem poněkud nepřístojným. Jaký to byl podivný nápad, přijít sem v tu chvíli, kdy se vstává od snídáně, kdy vůně horké kávy pomáhá tak libě zažívat! Přesto však pokračoval, ba i mluvil nakonec hlasitěji, poddávaje se vnitřnímu pohnutí, které jej znenáhla jímalo, a vypravuje až do nejmenších podrobností svou strašlivou historii. Jmenoval také Laveuva, líčil nespravedlivou jeho opuštěnost, prose jménem lidského milosrdenství o pomoc a slitování. Všichni hodovníci se k němu přiblížili, poslouchajíce jej, a Pierre viděl před sebou i barona, i generála, i Duthila, i Amadieua, kteří srkali svou kávu, tiše, beze všech posuňků.

„Zkrátka, madame,“ končil svoje vypravování, „měl jsem za to, že nelze ani minutu nechat toho starce v děsné jeho situaci a že ještě dnes večer budete tak laskava a dovolíte, aby byl přijat do Azylu pro neschopné ku práci, kde, myslím, má místo docela přirozeně vykázané.“

Krásné oči Eviny zarosily se slzami. Byla všecka dojata smutnou historií, která jako by padla do prostřed radosti, již dnes odpoledne si slibovala. Jsouc velmi měkké povahy, bez iniciativy, příliš zabraná vlastní osobou, přijala předsednictví komitétu jen pod tou podmínkou, že bude moci postoupiti všechny starosti administrativní Fonsèguovi.

„Ach, pane abbé,“ šeptala, „vy mi rozrýváte srdce. Ale nemohu nic, docela nic v té věci učiniti, věřte mi, že ne. – Ostatek, zdá se mi, že jsme již jednou vyšetřovali záležitost onoho Laveuva. Víte, že u nás lze přijmouti někoho jen při zárukách velmi vážných. Ustanoví se zpravodaj, který nám musí podati zprávu, a vidíte, pane Duthile, že Laveuve byl přikázán vám?“

Poslanec dopíjel sklenku chartreusy.

„Ano, mně... Pane abbé, ten chlap vás šeredně napálil. Není docela nic nemocen, a kdybyste mu byl dal nějaké peníze, byl by jistě šel je propít za vašimi zády. Neboť je neustále zpitý a přitom mizerná povaha; od rána do večera nadává buržoazii, a kdyby ještě měl k tomu síly, vyhodil by všechno do povětří. Ostatek, on sám nechce do Azylu, který je mu hotovým vězením, kde člověka hlídají jeptišky, nutíce jej chodit na mši svatou, pitomý klášter, kde zavírají dveře už v devět hodin večer! Takových je víc, kteří dávají přednost svobodě, i se vší zimou, hladem a smrtí... Ať takoví Laveuvové zcepení na ulici, když nechtějí být u nás, v teple a v hojnosti, v našich Azylech!“

Generál a Amadiou souhlasili, pokyvující hlavami. Ale Duvillard chtěl býti velkomyslnějším.

„Ne, ne, člověk je člověk a nutno mu pomoci, byť i nechtěl.“

Eva, všecka zoufalá, že přijde o svoje odpůldne, vzpírala se a hledala důvody proti.

„Ujišťuji vás, že mám ruce jako svázaný. Pan abbé nepochybuje ani o mém dobrém srdci, ani o mé horlivosti. Ale jak je možná svolati dřív než za několik dní dámský výbor, bez kterého nemohu rozhodně nic rozhodovati, zvláště ve věci, která byla již vyšetřována a rozhodnuta.“

A náhle se odhodlala k něčemu řkouc:

„Víte, co vám radím, pane abbé? Zajděte ihned k panu Fonsèguovi, našemu administrátoru. V nutném případě může on jednat sám, neboť ví, že naše dámy mají k němu neobmezenou důvěru a že schválí všechno, co on učiní.“

„Naleznete Fonsègua ve sněmovně,“ dodal Duthil usmívaje se, „jenomže sezení bude dnes perné a pochybuji, že budete s ním moci mluvit, jak byste si přál.“

Pierre, jehož srdce sevřelo se ještě více úzkostí, nenáležal již, jsa ihned odhodlán vyhledati Fonsègua a vymoci přece ještě před večerem přijetí toho ubožáka, jehož děsný obraz jej pronásledoval. Zůstal jen ještě několik minut, protože Gérard jej zdržoval; ten velmi ochotně udával mu prostředky, kterak přesvědčiti poslance, uváděje zejména, jakého špatného efektu by docílila podobná historie, kdyby se rozšířila v listech revolucionářských.

Zatím počínali se hosté rozcházeti. Generál odcházejе ptal se ještě svého synovce, uvidí-li jej odpoledne u matky, madame de Quinsacové, která dnes měla přijímací den: otázka to, na kterou mladý muž odpověděl jen vyhýbavým posuňkem, když byl uznamenal, že Eva i Camilla jej pozorují. Potom přišla řada na Amadieua, který pospíchal říkáje, že důležitá záležitost jej volá do Paláce. Duthil brzy jej následoval, ubíraje se do sněmovny.

„Od čtyř do pěti u Silviany, vidíte,“ pravil mu baron, vyprovázejе jej. „Přijďte mi povědít, co se stalo ve sněmovně po tom ošklivém článku Sagnierově. Musím to přece vědět... Já půjdu do Paláce krásných umění přivésti do pořádku tu záležitost Comédie-Française; a pak musím vyřídit různé záležitosti, navštívit některé podnikatele a posláze spořádati jednu velkou záležitost tiskovou.“

„Dobrá, tedy ujednáno, od čtyř do pěti u Silviany, jako obyčejně,“ pravil poslanec odcházejе. Bylo mu znova nějak nevolno; znepokojovala jej ta protivná historie afrických drah.

Všichni již zapomněli na Laveuva, toho ubožáka, který umíral, a všichni se honili již jen za svými starostmi, svými vášněmi, jakoby uchvácení ozubeným kolem, jako by se ocítili mezi mlýnskými ka-

meny, v tom stohu pařížském, jehož horečka je unášela a poháněla, smýkajíc jimi prudce, bez ohledu, šlape-li kdo po tělech svých druhů a je udupává.

„Zavedete nás tedy, matinko, na princeznino matinée?“ tázala se Camilla, která stále ostře se dívala na matku a Gérarda.

„Hned, ano... jenom že tam nebudu moci zůstat s vámi, dostala jsem dnes ráno depeši od Salmona, stran svého živůtku, a musím nutně tam jet ho zkusit, ve čtyři hodiny.“

Děvče poznalo jistě, že matka lže, podle třesoucího se hlasu.

„Ale, já myslila, že zkouška je až zítra...! Tak dobrá, my pro vás přijedeme k Salmonovi s povozem, až pojedeme z matinée?“

„Ach, to ne, drahé dítě! Nevím nikdy, kdy budu volná; a ostatek, budu-li mít chvíli kdy, stavím se u modistky!“

Černé oči Camilliny zazářily němým vztekem a zajiskřil se v nich zlověstný plamen. Ale však nemohla a neodvážila se hnáti věc do krajností, třebaže by byla vášnivě ráda našla nějakou překážku. Nadarmo se snažila uprositi zraky svými Gérarda, který odvrátil hlavu, chystaje se k odchodu. A Pierre, který ve mnohé věci byl zasvěcen od těch čas, co docházel do domu, přímo cítil, jak všichni se chvějí v němém tom nedoznaném dramatu.

Hyacint, rozložený na křesle a kousaje éterovou perlu, jediný to druh likéru, který si dovoľoval, pozvedl svého hlasu:

„Já jdu, jak víte, na Lisovu výstavu. Celá Paříž se tam může umačkat. Zvláště jeden obraz, Násilí duše, musí přec každý vidět.“

„Nu dobrá, vždyť já vás tam ráda doprovodím,“ odvětila baronka. „Než pojedeme k princezně, stavíme se na výstavě.“

„Ano, ano, tak to uděláme!“ pravila živě Camilla, která obyčejně hrozně si dobírala malíře symbolisty, která však chtěla zdržeti matku, doufajíc ještě, že jí překazí dostaveníčko.

Potom nutíc se do smíchu, dodala:

„Vy se s námi neodvážíte na Lise, pane Gérarde?“

„Ba ne!“ odvětil hrabě. „Cítím potřebu trochu se projít. Doprovodím pana abbého Fromenta do sněmovny.“

Poroučel se matce i dceři, líbaje oběma ruku. Než budou čtyři hodiny, měl v úmyslu zajít na okamžik k Silvianě, kde se občas také zastavoval, od těch čas, co jednoho večera tam zůstal přes noc. V slavnostně prázdném dvoře pravil knězi:

„Ach, jak je příjemno, dýchatí zas trochu čerstvého vzduchu. Topí tam nahoře jako v peci a všechny květiny tam vadnou.“

Pierre odcházel celý omámený, s rukama horečně rozpálenýma, se smysly těžkými z toho všeho přepychu, jež tady opouštěl a který mu připadal tak jako sen o žhoucím, libě vonném ráji, ve kterém zůstávali jen vyvolení. Nová jeho touha po dobročinnosti se zde ostatek jen podráždila, myslil jen, kterak přiměje Fonsègua ke svolení, aby Laveuve byl přijat, ani neposlouchaje hraběte, který s velkou láskou vyprávěl o své matce. Dveře hotelu zapadly a učinil sotva několik kroků na ulici, když náhlý zjev jakýsi obrátil na sebe jeho pozornost. Což nezahlédl to na obrubě chodníku naproti člověka jakéhos, dívajícího se na monumentální vrata, uzavírající bohatství tak báječné, dělníka čekajícího, s těkavýma očima, dle kterých se mu zdálo, že poznává Salvata, s jeho vakem na nástroje, toho hladovce, který dnes ráno odešel hledat práci?

Rychle se obrátil s nevolí, že tolik bídy tu stojí před tolikým bohatstvím a rozkoší. Ale dělník, vytržený ze svého pozorování, boje se snad také, aby nebyl poznán, odcházel těžkým krokem. A Pierre, nevida teď nic jiného než záda, pochyboval a konečně si v duchu pravil, že se mýlil.

III .

Když abbé Froment chtěl vstoupiti do paláce bourbonského, vzpomněl si, že nemá vizitky; rozhodl se tedy, že prostě si dá vyvolati Fonsèguea, třebaže Fonsègue jej nezná, když ve vestibulu zpozoroval kolektivistického poslance Mègea, se kterým byl kdysi ve spojení, když ještě provozoval svou výbojnou dobročinnost v chudé čtvrti charonské.

„Hle hle, vy tady? Snad jste nám nepřišel kázat evangelium?“

„Ne, hledám pana Fonsègua v nutné jakési záležitosti, stran jistého nešťástrníka, který nemůže čekat.“

„Fonsègua, Fonsègua. Nevím, je-li tady... Počkejte.“

A zastavuje mladého muže, který šel právě kolem, malého a snědého, pravil s potměšilým úsměvem:

„Povídám, Massote, tady pan abbé Froment si přeje mluvit hned s vůdcem vaší strany.“

„S Fonsèguem? Není tady. Právě jsem ho opustil v redakci, kde má ještě práce na hodnou chvíli. Kdyby pan abbé chtěl chvilku posečkat, uhlídá jej zde dojista.“

Mège zavedl pak Pierra do velké, rozlehlé a studené chodby s bronzovým Laokoonem a Minervou a holými stěnami, kterou skleněné dveře s vyhlídkou na zahradu osvětlovaly sinalým a smutným světlem zimního dne. Ale v tom okamžiku byla plna a jako vytopena horečnou činností, četnými skupinami, které se tu tvořily, neustálým přebíháním lidí pospíchajících a šukajících sem tam v té tlačnici. Byli zde zvláště poslanci, žurnalisté a prostí zvědavci. Byl tu lomoz stále rostoucí, hovor přitlumený, vášnivý a mezi to mísily se výkřiky a smích, provázený horlivou gestikulací.

Zdálo se, že návrat Mègeův zdvojnásobuje hlomoz tohoto hemžení. Mège byl velký, hubený jako apoštol, dosti zanedbaného zevnějšku, už starý a ustaraný na svých pětáctyřicet let, však s očima planoucíma mládím a jiskřícíma za skly skřipce, který nikdy neopouštěl jeho úzký zahnutý nos. Pořád kašlal, hlas maje přitom

trhaný a vřelý, a žil jen, že mermomocí žítí chtěl, aby uskutečnil sen o příští společnosti lidské, jenž jej pronásledoval. Jsa synem chudého lékaře ze severofrancouzského města, ocítil se ještě mlád v Paříži a žil pod vládou nižšího novinářstva, prací neznámou širším kruhům; prvního věhlasu docílil jakožto řečník ve veřejných schůzích. Potom, po válce, když se stal pro své vroucí přesvědčení a pro neobyčejnou činnost své bojovné letory předákem strany kolektivistické, podařilo se mu konečně dostat se do sněmovny; a velmi přesvědčivě bojoval zde pro svoje ideje s takovou energií a divokou neústupností jako doktrinář, který vládne světem, dle svého přesvědčení upravuje napřed, kousek po kousku, dogmata kolektivismu. Od těch čas, co se stal poslancem, socialisté mimo sněmovnu viděli v něm řečníka a diktátora, který se snažil předělati lidstvo jen, aby je získal pro svou víru a jím pak vládl.

„Víte, co se děje?“ tázal se Pierra. „Ach! Zas taková čistá aféra...! Prosím vás, vezíme v blátě až po uši.“

Měl opravdovou sympatii k tomuto knězi, o kterém věděl, že je tak laskavý k trpícím a že si tak toužebně přeje společenské obrození. Kněz sám konečně se začal zajímati o tohoto samostatně vystupujícího snílka, odhodlaného učiniti svět šťastným i proti jeho vůli. Věděl, že je chud, že žije v ústraní s ženou a čtyřmi dětmi, které zbožňuje.

„Víte, že netáhnu se Sagnierem za jeden provaz,“ pravil znova. „Ale konečně, když už dnes ráno promluvil hroze, že uveřejní seznam všech, kteří se dali podplatiti, nemůžeme přece mlčet, aby se nezdálo ještě více, že jsme spoluviníky. Už dlouho se tuší cosi o špinavých pletichách, jichž kalná ta aféra afrických drah byla příčinou. Nejhorší přitom je to, že je namířeno na dva členy nynějšího kabinetu, neboť před třemi lety, když sněmovny se zabývaly emisí Duvillardovou, Barroux byl v ministerstvu vnitra a Montferrand ministrem veřejných prací. Ted' se vrátili, ten do ministerstva vnitra, onen zase k financím, jsa zároveň předsedou ministerské rady; je tedy možná, abychom je nenutili dát nám vysvětlení o svém dřívěj-

ším jednání, v jejich vlastním prospěchu...? Ne, ne, déle nemohu mlčet, ohlásil jsem, že jim sám dnes podám interpelaci.“

Tato ohlášená interpelace Mègeova vztahující se ke strašlivému tomu článku v *La Voix du Peuple* byla příčinou toho rozrušení v kuloárech. Pierre byl trochu polekán celou tou historií, která najednou se objevila uprostřed jeho jediných snah zachrániti lidstvo od hladu a předčasné smrti. Poslouchal tedy, aniž dobře rozuměl vášnivým výkladům socialistického poslance, kdežto rostoucí hluk a udivený smích svědčil o překvapení, že poslanec ten hovoří s knězem.

„Jsou to hlupáci!“ zvolal zticha, pln opovržení. „Myslí snad, že každý den sním k snídani jednoho pátera...? Odpusťte, drahý pane Fromente. Vidíte, sedněte si tady na tuhle lavičku a čekejte na pana Fonsègua.“

Sám vrhl se do toho víru a Pierre uznával, že opravdu to nejlepší, co může učiniti, jest klidně usednouti a čekati. Prostředí, ve kterém se ocitl, jej zaujalo a zajímalo, zapomněl na Laveuva, nechávaje se uchvátiti vášní krize parlamentární, do které pojednou zapadl. Sotvaže se skončila strašlivá aféra panamská, jejíž drama sledoval jako člověk, který čeká co večer, že zazní zvuk umíráčku, odzvánějící poslední hodinku staré, zmírající společnosti, a již malá Panama počínala znovu, prohnílé stavení opět začínalo padati, událost sice ne neobyčejná v parlamentech všech dob při všech velkých podnicích peněžních, která však nabývala rázu zhoubného vzhledem k okolnostem společenským, z nichž vycházela. Ta historie afrických drah, ten kout rozvířeného bahna, z něhož vystupoval znepokojující zápach, působící pojednou ve sněmovně to pohnutí, ty strachy a hněvy, historie ta nebyla konec konců než jen příčinou k politické vojně a místem, na kterém se jen rozbouří hltavé chuti rozličných skupin; vlastně neběželo o nic jiného nežli svrhnouti ministerstvo a nahraditi je jiným. Jenže jak ubohá oběť se svíjela za tím říjeništem, za tou neustálou tlačenicí různých ctižádostí a chtivostí: celý národ ve své bídě a ve svém soužení.

Pierre zpozoroval, že Massot, malý Massot, jak mu říkali, sedl si vedle něho na lavičku. S okem bystrým, uchem otevřeným poslouchaje a zaznamenávaje všechno, plíže se všude jako špehoun, nepřišel sem jen jako sněmovní kronikář, ale čenichal prostě nějakou bouřlivou schůzi a přišel se podívat, nemohl-li by z toho vytlouci nějaký článek. A tento kněz, opuštěný v té tlačenici, jej asi zajímal.

„Mějte trochu strpení, pane abbé,“ pravil s přívětivou veselostí mladého člověka, který si ze všeho dělá jen úsměšky. „Vůdce musí přijít, ví, že se dnes topí v kamnech... Vy asi nejste některý z jeho voličů corrézských, je-li pravda?“

„Ne, ne, jsem z Paříže, přišel jsem kvůli jistému ubožáku, kterého bych rád dostal do Azylu neschopných ku práci.“

„Ah, tak dobrá. Já jsem také pařížské dítě.“

Smál se tomu. Opravdu byl pařížským dítětem: syn lékárníka ze čtvrti Saint-Denis, bývalý lenoch lycea Charlemagne, který ani nedokončil svoje studia. Nic se mu nedařilo, a když mu bylo osmnáct let, vrhl se na novinářství, sotvaže uměl pravopisně psát; a po dvanact let potloukal se, jak říkal, po všech koutech, vyptává se jedněch a hádaje o druhých, čeho se nedověděl. Viděl všechno, znechutilo se mu všechno, nevěřil ve veliké muže, říkal, že není pravdy na světě, a žil v míru se zlobou a blbostí všehomíra. Neměl ani žádné literární ctížádosti, ba dokonce hlásal racionální opovrhování literaturou. Ostatně nebyl hloupý, psal o všem a do každého časopisu, bez jakéhokoli přesvědčení neb jakékoli víry, a sám hlásal právo říci všechno obecnstvu, jen když se tím baví nebo rozeštvé.

„Vy tedy znáte pana Mègea, pane abbé? To je figura, co? Je to velké dítě, fantastický snílek, v kůži nejstrašnějšího sektáře! Ó! Já se s ním stýkal velmi mnoho, já ho znám důkladně... Víte přec, že žije v pevném přesvědčení, že za půl roku dostane se k veslu a že usku-teční přes noc svou pověstnou kolektivistickou společnost, která má následovati po společnosti kapitalistické, jako den následuje po noci... A koukejte na to! Je přesvědčen, že svou dnešní interpelací svrhne ministerstvo Barrouxovo a že tím dříve přijde řada na něho. Jeho systém je zeslabiti svoje protivníky. Kolikrát jsem ho slyšel, jak

dělal svoje plány zeslabiti toho, zeslabiti onoho, pak zas jiného, jen aby konečně mohl panovati! Vždycky nanejdéle za půl roku... Naštěstí vždycky pomáhá tlačit jiným a na něho nepřichází řada nikdy.“

Malý Massot se smál bez ostychu. Pak ztlumil poněkud hlas.

„A Sagniera znáte? Ne... Vidíte, tamhle ten zrzavý člověk, šíjí má jako býk a vyhlíží jak řezník... Tamhle ten, co hovoří v té malé skupině ošumělých svrchníků.“

Pierre jej konečně zpozoroval. Měl velké odstálé uši, pyskatá ústa, silný nos a veliké oči bez lesku.

„O tom také mohu říci, že jej znám důkladně. Dříve než jsem byl v *Globu* s Fonsèguem, byl jsem s ním v redakci *La Voix Peuple*... Nikdo neví najisto, odkud pochází. Dlouho se potloukal v žurnálech nejnižšího řádu a zůstával novinářem, neznámým, šílené ctižádosti a touhy státi se něčím. Pamatujete se snad na jeho první loupežné vystoupení s tou ne dost čistou aférou nového Ludvíka XVII., kterou chtěl uvést do světa, která z něho udělala hrozného royalistu, kterým také zůstal. Potom mu napadlo ujmouti se záležitosti lidu, rozhlašoval katolický socialismus pomsty, zaváděje spor mezi svobodomyšlností a republikou, udáváje mrzkosti časové jménem spravedlnosti a lidskosti, jen aby je mohl léčiti. Začal podobiznami finančníků, celou řadu nectných klepů bez kontroly, bez důkazů, pro které by měl býti pohnán před trestní soud, které však shrnuty v svazek, měly ohromný úspěch, jak víte. A pokračoval v tom a pokračuje ve *Voix du Peuple*, kterému pomohl na nohy za panamské aféry jen udavačstvím a skandály a který je dnes stokou, chrlicí všechny špinavé výkaly. A jakmile jen proud začne slábnouti, vynalézá zas jiné věci jen z pouhé potřeby velikého hluku, a z toho živí se pak i jeho pýcha i jeho kapsa.“

Malý Massot se nezlobil, nýbrž dal se opět do smíchu, neboť celkem pod rouškou té bezstarostné krutosti měl přece před Sagnieurem úctu.

„Ó, je to bandita, ale přesto přece silný člověk. Nedovedete si představit, jak hrozně je domýšlivý. Víte, jak se dal nedávno hlučně

vítati od lidu, neboť si hraje na krále Tržnice. Snad se zamiloval sám do své vlastní pěkné soudcovské pózy a konečně věřil sám, že zachraňuje národ, že pomáhá ctnosti... Ale tomu se divím, že je tak plodným v udavačství a skandálech. Každého rána odkryje nějakou novou strašlivou věc a zase vydá nové viníky zášti lidu. Ne, on jakživ nevyčerpá příval bláta, bez ustání k tomu přidává celou žeň ohavností a pokaždé, kdy zhnusený lid dá najevo známku unavenosti, zdvojnásobí svou pitvornou obrazotvornost. A vidíte, pane abbé, v tom právě tkví génius, neboť on ví docela dobře, že náklad roste, jakmile vysloví tak jako dnes hrozbu, že všechno tiskne, že uveřejní jména prodajných a zrádců... Pak je prodej jeho žurnálu pojištěn na několik dní.“

Pierre poslouchal tuto vesele úsměšnou řeč a rozuměl teď mnohem lépe věcem, jichž smysl až dosud mu unikal. Nakonec sám kladl otázky, jsa překvapen, že tolik poslanců takhle lelkuje v kuloárech, když přece sezení je zahájeno. Ah, co, sezení! Darmo se tam projednává věc ta nejdůležitější, zákon všeobecně zajímavý – všichni členové před ním utíkají, jakmile uslyšeli nenadálou hrozbu interpelace, která by mohla svrhnutí ministerstvo! Vášně, která tady vřela, nebyla než zdržovaná zlost a rostoucím nepokojem všech stran vládnoucího ministerstva obávajících se, že budou odstaveny a že budou nuceny postoupit svoje místo jiným; a na druhé straně byla to zase náhle vzbuzená naděje, dychtivost hotová hnáti útokem všech těch, kteří čekali, stvůr to všech možných ministerstev budoucích.

Massot ukazoval Barrouxe, předsedu kabinetu, který si vzal odbor financí, třebaže se v něm nevyznal, ale jen aby po krizi panamské uklidnil veřejné mínění svou všeobecně uznávanou bezúhonností. Mluvil stranou s ministrem vyučování senátorem Taboureaudem, starým školometem s tváří umořenou a smutnou, velmi poctivým, který však Paříže naprosto neznal a kterého našli kdesi daleko na provinciální fakultě. Barroux byl zase okrasou společnosti, velký, s pěknou oholenou tváří a jenom příliš malý nos kazil její ušlechtilost. V šedesáti letech měl vlasy kučeravé, bílé jako sníh, které mu dodávaly majestátnosti poněkud teatrální, a té on také užíval na řečništi. Ze

staré pařížské rodiny, bohatý advokát, pak republikánský žurnalista za dob císařství, dostal se k moci s Gambettou; byl to počestný romantik, hromující a trochu hloupý, ale velmi odhodlaný, velmi přímý a pořád s vroucí vírou v principy velké revoluce. Jakožto jakobín vycházel z módy, stával se zastaralým, poslední podporou buržoazní republiky, na kterou nově přišlí mladí ostrozubí politikové počínali pohlížeti s úsměvem. A při okázalosti jeho zevnějšku, pod nádhernou jeho výmluvností skrýval se přece člověk váhavý, měkký dobrák, který plakal pokaždé, kdy četl verše Lamartinovy.

Pak šel okolo Montferrand, ministr vnitra, který vzal Barrouxe stranou, chtěje mu pošeptati několik slov do ucha. Ten zase, maje sobě padesát let, byl krátký a silný, s tváří usmívavou a otcovskou; jeho kulatý, trochu všední obličej, obrostlý vousem dosud hnědým, jevil jinou inteligenci. Bylo z něho cítit vládního člověka, ruce schopné k drsné práci, které nikdy nepouštěly kořist. Býval starostou v Tulle a přišel z Corrèze, kde měl velký majetek. Byla to dojista rychlá kariéra a pozorovatelé stopovali nepokojně, kterak stále stoupá. Mluvil prostě, s klidem a s neobyčejně mohutnou přesvědčeností. Ostatek beze zřejmé ctižádosti stavěl se naprosto nezištným, ačkoli pod touto nezištností burácela nejdivočejší chtivost. Zloděj, psal o něm Sagnier, vrah, který usmrtil svoje dvě tety, aby po nich mohl dědit. Vším způsobem vrah nikoli obyčejný.

Pak objevila se ještě jedna osoba z dramatu, které se mělo odehrávati, poslanec Vignon, jehož vstup rozrušil jednotlivé skupiny. Oba ministři naň pohlíželi a on, ihned silně jsa obklopen, z dálky se na ně usmíval. Bylo mu sotva třicet šest let, byl štíhlý a prostřední postavy, silně plavovlasý, s krásným plavým vousem, pečlivě pěstěným. Pařížan, který rychle postupoval ve státní službě; jsa chvíli prefektem v Bordeaux, byl teď zosobněným mládím a budoucností sněmovny, i neboť pochopil, že jest třeba v politice nových lidí, aby se vykonaly nejnutnější z nezbytných reforem; jako člověk velmi ctižádostivý, velice inteligentní, který se vyznal ve mnoha věcech, měl program a byl docela dobře schopen pokusiti se o jeho uskutečnění, aspoň částečné. Nejevil ostatek žádného spěchu, jsa pln opatr-

nosti a důmyslu, neboť byl jist, že přijde jeho den; okolnost, že ještě v ničem nebyl kompromitován, tvořila jeho sílu, neboť měl před sebou volný prostor. Celkem byl jen administrátorem prvního řádu, s výmluvností přesnou a jasnou, jehož program nelišil se od programu Barrouxova, leč omládnutím formulí, třebaže ministerstvo Vignonovo na místě ministerstva Barrouxova znamenalo by již velkou událost. O Vignonovi psal Sagnier, že má namířeno na prezidentství republiky, hotov jsa kráčet v krvi, jen aby se dostal do paláce Elysejského.

„Můj bože,“ vysvětloval Massot, „možná dost, že tentokrát Sagnier nelže a že našel seznam jmen v zápiskách Hunterových, které se mu dostaly do rukou... Vím sám už dávno, že Hunter, aby dostal v té záležitosti afrických drah několik hlasů, byl Duvillardovým verbířem. Ale chce-li člověk tomu porozumět, musí nejprve vědět, že si počínal s dovedností a jakousi roztomilou delikatesou, která jest daleko vši brutální korupce a špinavých handlů, o kterých se mluví. Jenom Sagnier dovede si představit parlament jako otevřený trh, kde každé svědomí je na prodej a kde se nabízí beze studu tomu, kdo podává nejvíc. Ach, co věci by se stalo jinak a jak je lze snadno vysvětliti, ba někdy i omluviti...! Tak článek je namířen zvláště na Barrouxe a Montferranda, kteří, třeba tam nebyli jmenováni, přece jsou tam naznačeni způsobem co nejjasnějším. Je vám známo, že když se hlasovalo o afrických drahách, Barroux byl ministrem vnitra a Montferrand ministrem veřejných prací, takže jsou obžalováni jako ministři, zapomenuvší na svou povinnost, a to jest jedním z nejčernějších společenských zločinů. Nevím, do které politické kombinace mohl vstoupiti Barroux, ale za to vám ručím, že do kapsy nestrčil nic, neboť je jeden z nepoctivějších lidí. Co se týká Montferranda, to je jiné, to je člověk, který se rád o sebe postará; jenom že bych byl velmi překvapen, kdyby se byl zapletl do nějaké špinavé aféry. Je neschopen dopustiti se chyby, zvláště chyby hloupé, jako na příklad brát peníze a dát na to stvrzenku.“

Zamlčel se a pokynem hlavy ukázal na Duthila přece ještě konečně se usmívajícího ve skupině, která se utvořila kolem obou ministrů.

„Dívejte se, tamhle ten mladý muž, hezký snědý člověk, který má tak vyzývavé vousy.“

„Znám ho,“ pravil Pierre.

„Ach, vy znáte Duthila! Vidíte, ten jistě bral. Ale to je ptáček! Přišel z Angoulêmu vést zde to nejpříjemnější živobytí a nemá ani za mák víc svědomí a vrtochů než ty roztomilé pěnkavy z jeho kraje, pořád jsa zamilován. Ach, tomu byly peníze Hunterovy zrovna pokrmem, který mu náležel, a ani mu nenapadlo, že si tím špiní prsty. Věřte mi, že je všecek udiven, jak se tomu může přikládat ta nejmenší důležitost.“

Ukázal na nového poslance v téže skupině, člověka asi padesátiletého, špinavého, žalobného vzhledu, vysokého jako bidlo a záda poněkud shrbená pod tíží dlouhé a koňské hlavy. Žlutavé jeho vlasy, řídké a uplácené, svislý knír, všecka jeho zaražená a zmatená tvář vyjadřovala neustálou úzkost.

„Chaigneuxe znáte? Ne. – Podívejte se na něho – není-li pak docela přirozeno, že tenhle bral také... Přitáhl z Arrasu. Měl tam advokátní kancelář. Když jej volební jeho okres poslal sem, tak se opil politikou, že prodal všechno, chtěje udělat štěstí v Paříži, kde se usadil se svou ženou a svými třemi dcerami. Představte si teď jeho zmatek uprostřed těch čtyř žen, žen věru strašlivých, pořád se parádících, hned na dostihách, hned přijímajících nebo odbývajících návštěvy, nemluvě ani o honbě na ženichy, kteří před nimi utíkají. Je to tvrdošíjná smůla, každodenní nezdar chudáka prostředního člověka, který myslil, že jeho postavení poslanecké mu usnadní jeho kšefty, a který se v tom topí... A myslíte, že Chaigneux nebral, on, který co chvíli se shání po pětistové bankovce? Připouštím, že nepočetným nebyl – ale stal se jím, víc nic.“

Massot byl v proudu, pokračoval v líčení svých portrétů, celé jejich řady, kterou kdysi měl v úmyslu popsat pod názvem „Poslanci na prodej“. Uváděl prostomyslné, kteří padli do té kádě, zuřivé cti-

žádostivce, nízké duše, které nemohly odolati pokušení otevřených zásuvek, handlíře, kteří jsou celí zmámeni a ztrácejí hlavu, jakmile začnou se hrabat ve velkých číslicích. Ale rád uznal, že jich je poměrně málo a že takových pár prašivých ovcí se najde v každém parlamentě. Jméno Sagnierovo vyskytovalo se znova a znova a jen Sagnier dovedl udělati z našich sněmoven doupata zlodějů.

Pierra zajímala zvláště bouře, kterou před ním způsobila hrozba o krizi ministerské. Kolem Barrouxe a Montferranda byli jen samí Duthilové, Chaigneuxové, celí bledí strachem, že třese se jim půda pod nohama, tážíce se v duchu, nebudou-li dnes večer spát už ve vězení. Všichni jejich chráněnci byli tady, všichni ti, kteří od nich měli svůj vliv, svoje místa, a kteří zhrouť se s nimi a zmizí při jejich pádu. Stály za podívanou ty jejich úzkostlivé pohledy, tváře zsinalé trapným očekáváním uprostřed toho tichého a dušeného hovoru, vyptávání a klepů. Ve vedlejší skupině kolem klidného, usmívajícího se Vignona byli zase jiní chráněnci, ti, kteří čekali, že již již se vyhoupnou do sedla, aby konečně oni nabyli vlivu a zaujali uprázdňená místa. Oči jim svítily žádostivostí a bylo v nich čísta radost, počínající nadějí, pak šťastné překvapení z náhlé příležitosti, která se naskytovala.

Vignon vyhýbal se odpovědím na příliš přímé otázky svých přátel a jenom doznával, že on intervenovati nebude. Jeho plán byl patrně ten, že nechá Mègea interpelovati a svrhnouti ministerstvo, neboť on se ho nebál mysle, že později mu nezbude než zvednouti spadlé portfeje.

„Ach, Montferrand,“ pravil malý Massot, „to je také chlapík, který se dovede točit po větru. Znáám jej jako antiklerikála, který by byl každého kněze snědl – dovolte, abych se tak vyjádřil, pane abbé; ne že bych se vám chtěl zavděčiti, ale myslím, že vám mohu říci, že se s Bohem smířil... Aspoň jsem slyšel, že Jeho Milost Martha, veliký napravovatel hříšníků, jej už ani neopouští. Je to radost za dnešních nových časů, kdy věda je v úpadku a kdy na všech stranách, v umění, literatuře, ba i v samé společnosti, vzkvétá náboženství znova v rozkošný mysticismus.“

Vysmíval se, jako vždycky; ale povídal to způsobem tak roztomilým, že kněz bezděky se uklonil. V kuloárech však nastalo nové hnutí, různé hlasy oznamovaly, že Mège vystoupil na tribunu; všechno tedy pospíchalo, všichni poslanci hrnuli se do sněmovní síně, zanechávající jen zvědavce a několik žurnalistů na veliké chodbě.

„To je divné,“ pravil opět Massot, „že Fonsègue nepřišel. Přece jej to musí zajímat, co se zde děje. Ale on je takový čtverák, že si najde vždycky nějaký důvod, neudělá-li to, co by jiný udělal... Znáte jej?“

A na zápornou odpověď Pierrovi pokračoval:

„Je to hlava a má opravdu moc...! Ó, mluvím docela svobodně, z úcty mi věru hrb nenarostl a moji náčelníci, to jsou panáci, které znám nejlépe a které rozebírám nejraději. Fonsègue je také jasně označen ve článku Sagnierově. Ostatek je to obyčejný chráněnc Duvillardův. Že bral, o tom není žádné pochyby, neboť on bere všude a vždy. Jenom že on je vždycky kryt, bere z příčin, ke kterým se může přiznati, jako na noviny, na dovolené komise. A zdálo-li se mi, že byl před chvílí poněkud rozrušen, váhá-li přijíti sem, jako by chtěl dokázati morální alibi, tož dopustil se po prvé ve svém životě neprozřetelnosti.“

Pokračoval, vypravuje všechno o Fonsèguovi, pocházejícím také z Corrèze, že se na smrt znepřátelil s Montferrandem z příčin docela neznámých, že je bývalý advokát z Tulle, který přišel do Paříže dobývat vítězství, a že ho také dobyl, díky časopisu Le Globe, jehož byl zakladatelem a redaktorem. Teď že obývá v Avenue du Bois de Boulogne hotel plný přepychu a není jediného podniku, při kterém on by neměl lvího podílu. Měl geniálního obchodnického ducha, užíval svého listu jako nevystižitelné síly, jen aby mohl ovládati terén. Ale jak se dovedl chovati, jak dlouho a dovedně byl trpělivý, než se dodělal své pevné pověsti člověka vážného, vládnoucího s nejctnostnější svrchovaností, nejváženějšího z novinářů! Sám sice nevěřil v podstatě ani v Boha, ani v ďábla, ale přece udělal ze svých novin podporu pořádku, vlastnictví a rodiny; od té doby, co mu na tom záleželo, byl konzervativním republikánem, ale zůstal přitom zbožným, přiznávaje se ke spiritualismu, který upokojoval bur-

žoazii. A při té moci, které všichni ostatní se podrobovali a které se klaněli, měl ruce ve všech kapsách.

„Vidíte, pane abbé, kam vede tisk. Sagnier a Fonsègue, porovnejte je trochu. Celkem jsou to oba drbaní chlapíci, každý má svou zbraň a užívá jí. Ale jaký rozdíl ve způsobu a ve výsledcích! List jednoho je věru kanál, který jej samotného strhne do žumpy, kdežto list druhého patří do jista k nejlepšímu žurnalistu, jaký lze jen provozovati, jsa velmi pečlivě redigován, velmi učený, právě hody pro jemné čtenáře a ke cti člověku, který jej řídí... A velký Bože, přece jaká podobnost v té frašce!“

Massot dal se do smíchu všecek šťasten, že se mu podařil poslední vtip. Pak zvolal pojednou:

„Ach, Fonsègue – konečně!“

A ochotně představil kněze, pořád ještě se usmívaje.

„Pan abbé Froment, drahý pane, který na vás čeká už skoro půl hodiny... Půjdu se trochu podívat, co se děje tam uvnitř. Víte, že Mège interpeluje?“

Nově přichozí se lehce zachvěl.

„Interpeluje někdo...? Dobrá, dobrá! Už tam jdu.“

Pierre si jej prohlížel. Byl to malý člověk, padesátiletý, suchý a živý, pořád ještě mladý se svým vousem dosud černým. Oči se mu svítily a ústa mizela pod knírem tak, že vypadala strašlivě. Přesto však měl vzhled roztomilého společníka, ostrovtipného až po špičku malého nosíku, který pořád jako by čenichal, jako nos honícího psa.

„Čím vám mohu býti s prospěchem, pane abbé?“

Pierre tedy krátce vyložil svoje přání, vypravoval o své ranní návštěvě u Laveuva, se všemi srdcervoucími podrobnostmi, a prosil o neodkladné přijetí nuzáka do Azyly.

„Laveuve, Laveuve...? Ale což jeho záležitost nebyla vyšetřována...? Duthil nám podal o tom zprávu a věc nám připadala takovou, že nemohli jsme odhlasovati přijetí.“

Kněz přesto stál na své žádosti.

„Ujišťuji vás, pane, že kdybyste byl býval dnes ráno se mnou, srdce by vám bylo puklo soustrastí. Není možná nechat jen o hodinu

déle takového starce v té hrozně opuštěnosti. Nelze jinak, večer musí už spát v Azylu.“

Fonsègue odporoval.

„Ó, dnes večer, to není možná, rozhodně to není možná. Nutno vyhověti ještě všeho druhu formalitám. A ostatek já sám nemohu rozhodnouti věc tak důležitou, nemám té moci. Jsem jenom administrátorem a vykonávám jen rozkazy komitétu našich ladies patronesses.“

„Ale, pane, vždyť právě paní baronka Duvillardová mě k vám poslala, ujist'ujíc mne, že vy sám máte potřebnou moc, abyste mohl rozhodnouti o bezprostředním přijetí ve výjimečném nějakém případě.“

„Ach, baronka vás tedy poslala! Věru, v tom ji dobře poznávám, nikdy nedovede rozhodnouti se a je vždy příliš starostliva o vlastní klid, než aby kdy přejala nějakou zodpovědnost...! Proč chce, abych právě já měl nějaké nesnáze? Ne, ne, pane abbé, nepůjdu ani krok proti našim stanovám a nedám ani jediného rozkazu, který by mi způsobil nevůli všech našich dam. Vy je neznáte, jsou strašlivy, jakmile se ocítí ve schůzi.“

Rozveselil se a hájil se žertovně, odhodlán v duchu, že neudělá nic. – Pojednou se objevil Duthil, plný chvatu, bez klobouku, pobíhaje a sháněje nepřítomné, interesované v důležitém jednání, které počínalo.

„Jakže, Fonsègue, vy jste ještě zde? Pospěšte honem na svoje místo, věc je vážná!“

Zmizel. Poslanec však se neukvapil, jako kdyby nečistá ta aféra, která rozčilovala sněmovní síň, jeho nemohla se v ničem týkat. Usmíval se neustále, třebaže lehkým horečným pohybem chvěla se mu víčka.

„Odpusťte, pane abbé, ale vidíte, že moji přátelé mne potřebují... Opakuji znovu, že nemohu docela nic vykonati pro vašeho chráněnce.“

Ale Pierre nechtěl ještě přijmouti tuto odpověď jakožto definitivní.

„Nikoli, pane, jen račte jít po svých záležitostech, já tady na vás počkám... Neračte rozhodovati, dokud jste si věc zrale nerozvážil. Spěchají na vás a cítím, že mne neposloucháte dosti svobodně a volně. Až se vrátíte a budete mi moci věnovati úplnou pozornost, jsem jist, že mi povolíte, co žádám.“

A ačkoli Fonsègue odcházeje jej ujišťoval, že nemůže změnit svých náhledů, Pierre stál na svém, usedl znova na lavičku, jsa hotov čekat až do večera. Velká chodba se bezmála docela vyprázdnila a zdála se teď pochmurnější a chladnější se svým Laokoonem a svojí Minervou, svými holými stěnami, banálními jako na nádraží, mezi kterými tlačívala se pokolení celých věků; jen vysokého stropu nedotkla se ta stoletá tíseň. Snad nikdy ještě neprodíral se jas sinějšími a neurčitějšími vysokými skleněnými okny, kterými bylo lze viděti malou spící zahradu s chudými zimními trávničky. A ani hlásku nebylo slyšeti z bouřek sousedního sezení; z těžké budovy padal jen mrtvý klid a tichý záchvěv zoufalství, vanoucí bezpochyby z velmi daleka, z celé země.

To teď pronásledovalo Pierrovo snění. Celá stará rána, rozjitřená, otevírala se svým jedem ve vši své zlobě. Pozvolná hniloba parlamentární rostla, zasahujíc těleso společenské. Dojista, že nad těmito nízkými intrikami, nad hnojištěm osobních snah byl vyšší zápas principů, historie jdoucí svým krokem, kácející všecko minulé a snažící se uvést do budoucna více pravdy, více spravedlnosti a štěstí. Ale ve skutečnosti, když tak nebylo viděti než věčnou tu každodenní kuchyň, jaké to asi bylo rozpoutání sobeckých chtíčů, jaká touha zardousiti souseda a vítěziti sám jediný, která ovládala všechny! Mezi jednotlivými skupinami nebylo zde nic jiného než neustálý zápas o moc a výhody, které ona poskytuje. Levice, pravice, katolíci, republikáni, socialisté, dvacet jiných odstínů stran, to všecko nebylo než etikety, které roztríd'ovaly tutéž palčivou žízeň po vládě a panství. Všecky otázky srážely se v otázce jediné, kdo z těch nebo z oněch nebo z jiných bude míti ve své ruce Francii a kdo z ní bude těžit a rozdávat milosti svým chráněncům a kreaturám. Nejhorší přitom bylo, že veliké ty bitvy, trvajíc celé dny a neděle, pro-

marněné v zápasech o to, aby po jednom následoval druhý, po tomto zase třetí, neměly jiného výsledku, nežli že nemohlo se ani z místa, neboť všichni tři nestáli za nic a rozdíly mezi nimi byly jen neurčité, takže nový pán jenom hudlařil právě tak jako předešlý, všichni násilně zapomínajíce na programy a sliby, jakmile jen začali vládnouti.

Snění Pierrovo vracelo se neodolatelně k Laveuvovi, na kterého ani okamžik nezapomínal, a pomyšlení na něho jalo jej znovu, až zlostí se zachvěl. Ach, co záleželo na bídém starci, umírajícím hladu ve svých hadrech, jen když Mège svrhne ministerstvo Barrouxovo a jen když ministerstvo Vignonovo dostane se k veslu! Půjde-li to takhle dál, bude potřeba sta, dvou set let, aby bylo dost chleba v podkroví, kde zmírají mrzáci práce, staří, utrmácení soumarové. Za Laveuvem stála všeska bída, celý národ vyděděných a chudých, kteří byli v posledním tažení, kteří volali po spravedlnosti, zatím co sněmovna v pohnutém sezení vášnivě se hádala, komu bude patřiti národ a kdo jej zhltně. Bahno už přetévalo, hnusná, krvácející a sžírající rána neomalenež stavěla se na odiv jako rak, který žere nějaký orgán, zvolna, až se prožere k srdci. Jaká ošklivost a jaký odpor při takovém podívání a jak netoužiti po noži pomsty, který by vrátil zdraví a radost nemocnému tělu!

Pierre nebyl by mohl říci, jak dlouho byl pohřížen v to snění, když nový hluk ozval se v síni. Lidé ze síně sněmovní se vraceli, házeli rukama a tvořili skupiny. Pojednou zaslechl Pierre malého Massota, který volal, stoje nedaleko:

„Ještě není poraženo, ale nedaří se mu o mnoho lépe. Nedal bych teď za ně ani halíře.“

Mluvil o ministerstvu. Vyprávěl pak o sezení kolegovi, který právě přicházel. Mège mluvil velmi dobře ve zlosti neobyčejného spravedlivého rozhořčení proti shnilé a nakažlivé buržoazii; ale jako vždy přestřelil a polekal právě tou svou prudkostí celou sněmovnu, takže když Barroux vystoupil na řečniště, žádaje odklad interpelace na měsíc, mohl právem dáti výraz svému rozhořčení, ostatek docela upřímnému a plnému vznešeného hněvu proti těm nestoudným

výpravám jiné části veřejného tisku. Cožpak ostuda panamská má obživnouti znovu? Což národní zastupitelství dá se zastrašiti novými hrozbami udavačství? Samu republiku chtějí její protivníci utopiti v přívalu mrzkostí. Ne, ne! Nadešla hodina, kde dlužno jíti do sebe, pracovati v pokoji a míru a nedovoliti těm, kteří lační a dychtí po skandálu, aby kalili ten obecný mír. A dojatá sněmovna obávajíc se, aby nakonec voličům nepřešla trpělivost před tím neustálým přívalem kalu a bláta, odložila interpelaci na měsíc. Jenom že ačkoli Vignon neuchopil se slova, aby zasáhl do debaty, celá jeho skupina hlasovala proti ministerstvu, takže většina, kterou ministerstvo dostalo, obnášela jenom dva hlasy, většina to věru směšná.

„Tak tedy podají demisi?“ tázal se jakýsi hlas Massota.

„Ano, povídá se. Ale Barroux je hodně tuhý... Všim způsobem stojí-li na svém, budou za týden poraženi, tím spíše, poněvadž Sagnier všecek zuřivý hrozí, že zítra uveřejní seznam jmen.“

Barroux a Montferrand, s tváří starostlivou a zaujatou, šli právě okolo, následováni jsouce svými nepokojnými stoupenci. Říkalo se, že celý kabinet se sejde, aby se usnesl, co počít. Pak objevil se Vignon s hromadou svých přátel. Ten zářil radostí, kterou snažil se zakrýti, konejše svou skupinu a nechtěje hlásati vítězství příliš brzo; ale oči té bandy se leskly jako oči smečky dychtící po očekávané kořisti. Jenom Mège netriumfoval. Jen o dva hlasy a byl by porazil ministerstvo. Opět jedno poražené ministerstvo! A on porazí zase Vignonovo a konečně dostane se k veslu!

„U čerta,“ bručel si malý Massot, „Chaigneux a Duthil vypadají jako psi, kteří byli bití. A vidíte: Jenom vůdce se drží. Koukejte, jak krásně vypadá tenhle Fonsègue. Sbohem, musím odejít.“

Stiskl ruku svému kolegovi, nechtěje již zůstat, třebaže sezení trvalo dále, obírajíc se jinou velmi důležitou otázkou, která se přetřásala před prázdnými lavicemi.

Chaigneux, vzhledu pořád žalostného, stál opřen u sochy Miner-viny; nikdy ještě nebyl tak zhroucen bědnou sklíčeností jako tentokrát, třesa se úzkostí před svou neustálou smůlou. Duthil však přece vykládal svoje rozumy uprostřed skupiny, předstíraje vysměvačnou

bezstarostnost; ale nervózní cukání v obličejí stahovalo mu nos a ústa a celá jeho hezká tvář se potila. Věru, jenom Fonsègue byl klidný a odhodlaný, pořád stejný se svojí neposednou postavou, očima jiskřícíma ostrovtipem a sotva zamžným stínem nevolnosti.

Pierre vstal, chtěje obnoviti svoji prosbu. Ale Fonsègue jej předešel, řka živě:

„Ne, ne, pane abbé, opakují, že nevezmu na sebe takové porušení našich stanov. Zpráva byla podána a věc odhlasována. Jak tedy mohu já toho nedbati?“

„Pane,“ pravil bolestně kněz, „běží o starce, který má hlad, jemuž je zima a který umře, nepomůže-li se mu.“

Redaktor *Globu* učinil zoufalý posunek, jako by bral zdě za svědka, že za nic nemůže. Beze vší pochyby bál se nějaké zlé historie pro svůj časopis, ve kterém zneužíval Azylu neschopných ku práci jako volební zbraně. Snad také tajený strach, který v něm právě vzbudilo sezení, zatvrdil mu srdce.

„Nemohu nic, nic nemohu učiniti... Ale ovšem, z duše bych rád, kdybyste mne prostřednictvím dam z výboru k tomu přinutil. Paní baronku Duvillardovu už máte, získejte jen ještě ty ostatní.“

Pierre, odhodlán bojovati až do konce, učinil poslední pokus.

„Znám paní hraběnkou de Quinsacovou, mohu ji navštívit třeba hned.“

„Ano, tak jest! Výborně, hraběnkou de Quinsacovou! Vezměte vůz a zajed'te také k princezně de Harnové, je velmi činná a začíná míti veliký vliv. – Vymozte si schválení těchto dam, vraťte se k paní baronce, v sedm hodin vyžádejte si od ní dopis, abych byl kryt, a přijd'te ke mně do redakce. V devět hodin bude váš člověk spát už v Azylu.“

Řekl to teď s jakousi nenucenou veselostí, neboť zdálo se, že již nepochybuje o dobrém výsledku od té chvíle, co nemusil se obávati, že se vydá nepřijemnostem. Kněz také byl jat novou nadějí.

„Ach, děkuji vám, pane, učiníte to věru dobrodějný skutek.“

„Věřte mi, že jiného si ani nepřeji. Kdybychom jen mohli jedním slovem vyléčiti bídu a zahnati hlad a žízeň... Spěchejte však, máte už nejvyšší čas.“

Stiskli si ruce a Pierre pospíchal odtud. Nebylo to snadno, neboť skupiny poslanců zatím vzrostly, hněvy a úzkosti ze sezení rozlévaly se tady takovým kalným vírem, jako když kámen hozený do kaluže rozvíří bahnité dno a skrytá hniloba když vyplavena povrch. Musil si raziti lokty cestu tou tlačenicí, prodírat se tou rozechvěnou zbabělostí jedněch, drzou odvážlivostí druhých a špinavými chybami většiny, šířícími nevyhnutelnou nákazu ve svém prostředí. Ale odnášel si novou naději a zdálo se mu, že zachránil-li toho dne život, učinil-li jednoho člověka šťastným, že to je počátek výkupu, trochu jako na usmíření blbství a chyb tohoto politického světa, hltavého a sobeckého.

Ve vestibulu zastavila Pierra ještě jedna, poslední příhoda. Bylo zde nějaké rozrušení za příčinou hádky jakéhosi muže se sněmovním sluhou, který mu zabraňoval vstoupiti, zjistiť, že vstupenka, kterou se muž ten byl vykázal, byla stará a že dřívější datum z ní bylo vyškrtáno. Muž byl z počátku sice hrubý, ale potom ustoupil, jako by byl jat náhlým strachem. Pierre byl překvapen, poznáváje v tomto bídně ošaceném člověku Salvata, strojnického dělníka, kterého viděl dnes ráno, jak odcházel hledat práci. Tentokráte byl to opravdu on, velký, hubený, zchátralý, s očima planoucíma a snivýma, a jeho zsinalá hladomřivá tvář byla všecká rozpálena. Již neměl svého vaku s nástroji, jeho roztrhaný krátký kabátec byl zapjat, naditý po levém boku čímsi velikým, bezpochyby kusem schovaného chleba. A zahnán byv sluhy, odcházel směrem k mostu de la Concorde, zvolna, nazdařbůh, jako člověk, který neví, kam jít.

IV.

Ve starém vybledlém saloně, saloně to z dob Ludvíka XVI., s šedým nábytkem, seděla paní hraběnka de Quinsacová u krbu, na svém obvyklém místě. Byla nápaditě podobna svému synu, majíc dlouhou ušlechtilou tvář, bradu poněkud přísnou, s očima ještě krásnými pod sněhem jemných vlasů, sčesaných po módě starodávné, ještě z jejího mláda. Ve své pyšné chladnosti dovedla býti přívětivou a dokonale příjemnou.

Po dlouhé pomlčce pravila s malým posunem ruky, obracejíc se k markýzi de Morignyovi, sedícímu v druhém koutě u krbu, na křesle, na kterém sedával už po tolik let.

„Ach, příteli, máte úplně pravdu, Pán Bůh na nás zapomněl v ohavných těch dobách.“

„Ba, šli jsme kolem štěstí,“ odvětil markýz zvolna, „a chybila jste a já bezpochyby také.“

Pokynula mu novým posunkem, aby mlčel, smutně se při tom usmívajíc. Nastalo opět ticho, ani hlásku nebylo slyšeti z ulice v tom pochmurném přízemku hluboko ve dvoře starého domu v ulici Saint Dominique, skoro na rohu ulice de Bourgne.

Markýz byl stařec pětadesátiletý, o devět let starší než hraběnka. Třebaže byl malý a suchý, vypadal přece dosti vznešeně s oholenou svou tváří o hlubokých, pravidelných vráskách. Náležel k jedné z nejstarších rodin francouzských a zbýval zde jako jeden z posledních beznadějných legitimistů, bezvadný, povznesený, zachovávající svoji víru v mrtvou monarchii i přesto, že všecko se hroutilo, nebo snad právě proto. Jeho jmění, oceňované ještě na miliony, bylo jako strnulé, protože nechtěl je dát zužitkovati ve službách novověkých prací. Vědělo se, že v ústraní miloval hraběnku za života pana de Quinsaca a že jí nabízel ruku po smrti tohoto, když vdova, už starší čtyřiceti let, uchýlila se do tohoto vlhkého přízemku asi s patnácti tisíci franky ročních příjmů, jen s velikou námahou zachráněných. Ale zbožňovala svého syna Gérarda, tehda desítiletě-

ho a slabého zdraví. Obětovala mu všechno, dílem z jakéhosi mateřského studu, dílem z pověřčivého strachu, že by jej ztratila, kdyby do svého žití vložila ještě nějakou jinou něhu a jinou povinnost. A markýz, který se podrobil, zbožňoval ji neustále vši svou duší, dvořil se jí jako onoho prvního večera, kdy ji viděl, zůstáváje i po pětadvacíti letech pořád stejně horlivým a věrným. Nikdy mezi nimi nic se nepříhodilo, ani se jakživi nepolíbili.

Vida, že je tak smutnou, obával se, jestli snad jí neřekl něco nepřijemného, a dodal:

„Byl bych si přál, abyste byla šťastnější, ale nevěděl jsem, jak to zaonačit, a chyba není jistě na mé straně... Máte snad starosti o Gérarda?“

Kynula hlavou, že nikoli. Pak pravila nahlas:

„Pokud věc zůstane tak, jak je, nemůžeme si do nich stěžovati, když jsme se tak s tím byli spřátelili.“

Mluvila o hříšné známosti svého syna s baronkou Duvillardovou. Stále byla slabou vůči tomu děcku, které vychovala s takovou starostí, znajíc ona sama jediná to vysílení a bídny ten konec rasy, který v něm se skrýval pod krásným zevnějškem pyšného jeho vzhledu. Trpěla jeho lenost, jeho zahálku a odpor rozkošnického člověka proti práci, jenž jej sváděl jak od vojska, tak od služby diplomatické. Kolikrát napravovala jeho všelijaké hlouposti, platila dluhy, zamlčujíc je a odepírajíc peněžní pomoc markýzovu, který již se neodvažoval nabízetí svoje miliony, a jak heroicky tvrdošíjně žila z trosek svého jmění! A tak také zavřela konečně obě oči nad skandální láskou svého syna, tušíc asi, jak se věci sběhly, on z nenucenosti, z nevědomosti, že se nedovedl vymknouti, ona že ho drží a hlídá, poddávajíc se mu. Markýz zase odpustil teprve toho dne, kdy Eva se dala pokřtít.

„Víte, příteli, že Gérard je tak dobrý,“ vece opět hraběnka. „To je také jeho síla i jeho slabost zároveň. Jak pak se mám naň zlobit, když se dá do pláce se mnou? Však on se též té ženy nabaží.“

Pan de Morigny zavrtěl hlavou.

„Je ještě velmi krásná. – A pak, je zde dcera. Horší by bylo, kdyby chtěl tuto!“

„Ó, dceru? Vždyť je to mrzáček!“

„Ano, a pomyslete si, co by se řeklo: Quinsac bere si tu šeredu pro její miliony.“

Toho se oba hrozně báli. Věděli o všem, co se děje u Duvillardů, o pohnutlivém přátelství mezi nesličnou Camillou a krásným Gérardem, o tklivé idyle, za kterou se skrývalo nejukrutnější drama. Odpírali tomu vším svým spravedlivým rozhořčením.

„Ó, to ne, ne, nikdy ne!“ zvolala hraběnka. „Můj syn do takové rodiny, ne k tomu bych nikdy nedala svého svolení!“

Vtom vcházel generál de Bozonnet. Zbožňoval svoji sestru, přišel rozmnožit společnost, když přijímala návštěvy, neboť starý kroužek znenáhla řidnul a jenom několik málo věrných odvažovalo se již do tohoto šedivého a pochmurného salonu, kde to vypadalo jako na tisíc mil od nynější Paříže. Aby ji obveselil, vypravoval, že právě přichází od snídaně u Duvillardů, jmenoval hosty a povídal, že Gérard tam byl také. Věděl, že se zavděčuje sestře, navštěvuje-li ten dům, odkud jí přinášel zprávy a jež trochu povznášel vzácnou svou přítomností. On sám se tam nenudil, neboť odedávna smířil se s ideami novověku, jsa velmi přístupný všemu, co se netýkalo umění válečného.

„Ta ubohá malá Camilla zbožňuje Gérarda,“ pravil. „Při tabuli jej hltala očima.“

Markýz de Morigny podotkl vážně:

„V tom právě tkví nebezpečí, sňatek byl by něčím rozhodně nepřírozeným, ať se na to pohlíží jakkoliv.“

„A proč?“ divil se generál. „Není krásná – ale kdyby se měla vdávat jen krásná děvčata! A pak, má také svoje miliony: náš dobrý hoch by už věděl, co s nimi... A konečně, ovšem, je tady ještě ta známost s matkou. Můj bože, věc je dnes už tak obyčejná!“

Markýz rozhorlen mávl rukou posunkem svrchované ošklivosti. Nač se hádat, když všechno se kácí? Co odpovědět Bozonnetovi, poslednímu z té slavné rodiny, když už je tak daleko, že omlouvá zlot-

řilé mravy republiky, a když sám zapřel svého krále, sloužil císařství a lpěl pak věrně na štěstí a na památce cízarově? Hraběnka však sama se rozhorlila.

„Ale bratře, co to povídáte? Jakživa bych nedala svoje svolení k takovému skandálu. Právě jsem to svatosvatě slíbila.“

„Neslibujte nic, sestro!“ zvolal generál. „Já bych si jen přál, aby náš Gérard byl šťasten, víc nic. A musíme doznati, že s ním mnoho není. Že se nestal vojákem, to pochopím, protože dnes to je ztracené řemeslo. Ale že nevstoupil do služeb diplomatických, že se nestal čímkoli jiným, pochopuji méně. Co je platno hubovat na nynější časy, říkat, že člověk z našich kruhů nemůže se zde chopit žádné čisté práce. Celkem jenom lenoši vedou takové řeči. A Gérard má jen jedinou omluvu, nedostatek schopností, vůle a síly.“

Matce vstoupily slzy do očí. Chvěla se oň neustále, znala velmi dobře, jak zevnějšek je klamný: jediné nachlazení mohlo sklátiti jejího syna, třeba že vypadal mohutný a silný. Nebyl-li to zde symbol šlechty vůbec, zdánlivě ještě vysoké a pyšné, která konec konců nebyla než prach a popel?

Ale hraběnka chtěla, aby přestal, obrátila se k markýzovi:

„Důvěřujme v Boha, vidíte, příteli? Není možná, aby mi nepřispěl ku pomoci, vždyť jsem jakživa nic zlého neučinila.“

„Jakživa, to je pravda,“ odvětil markýz, vkládaje v tato prostá slova všechny svoje trudy, všecku svou lásku, všecken svůj kult této ženy, kterou zbožňoval už tolik let, aniž jeden nebo druhý z nich kdy byl v této lásce hřešil.

Do salonu vstoupil nový jeden z věrných a hovor přešel na jiné věci. Pan de Larombière, viceprezident soudního dvoru, byl velký stařec pětadesáti let, hubený, plešatý, oholený, až na malé bílé licousy; šedé jeho oči, strojená ústa, hluboko pod nosem ležící, jeho hranatá tvrdá brada, dodávaly jeho dlouhé tváři cosi velmi drsného. Stížen jsa šepláním trochu jako dětinským, nemohl v úřadě přivést k úplné platnosti svoje zásluhy, ačkoli zakládal si na svém řečnictví; a to mu ztrpčovalo život. Z onoho tajného trudu stával se mrzutým. V něm zosobňovala se stará, royalistická a vzdorná Francie, sloužící

republice jen proti své vůli, staré, přísné úřednictvo, nepřístupné všemu rozvoji, všem novým směrům věcí a bytostí. Pocházejí z malé šlechtické rodiny úřednické, legitimista, smířivší se s orleanismem, pokládal se za vtělenou moudrost a logiku v tomto saloně a byl všecek pyšný, že se zde scházel s markýzem.

Mluvílo se o posledních událostech. Hovor politický ostatek byl záhy vyčerpán, omezuje se na trpké odsuzování lidí i skutků, neboť všichni tři byli stejného mínění o mrzkostech vlády republikánské. Nebyly to zde než staré trosky, zbytky bývalých stran, teď naprosto malomocných. Markýz setrval ve své úplně nesmiřitelnosti, věřen jsa mrtvole, jako jeden z posledních z oné šlechty dosud bohaté, pyšné a vzdorovité, která umírala. Soudce, který měl aspoň pretendenta, spoléhal na zázrak, dovozuje jeho nutnost, nechce-li Francie upadnouti v nejhorší neštěstí a co nejdříve a úplně zmizeti z povrchu zemského. A co se týká generála, ten z obou mocnářství litoval jen velkých válek, nechává stranou hubenou naději na obnovení bonapartismu, a tvrdil, že republika, protože se nedržela vojsk císařských a poněvadž ustanovila brannou povinnost a národ postavila do zbraně, zabila vojnu a zabila vlast.

Když přišel sluha ptát se paní hraběnky, ráčí-li přijati pana abbého Fromenta, zdála se hraběnka být poněkud překvapena.

„Co mi chce? Ať tedy vstoupí.“

Byla velice nábožná a znala jej z dobročinných skutků; jsouc vždy dojata jeho horlivostí, bývala uspokojena pověstí mladého světce, již o něm rozšiřovaly jeho osadnice v Neuilly.

Pierre přes svoji horlivost cítil se zastrašen, jakmile překročil práh salonu. Nejprve nemohl nic rozeznati, zdálo se mu, že vstupuje do černa, do stínu, kde všechny tvary splývaly v jedno, kde slyšel šeptati hlasy. Potom, když rozeznával osoby, které zde byly, cítil se ještě více cizím poznávaje, jak jsou mu daleky a jak smutny, tak mimo ten svět, ze kterého přicházel a do kterého se vracel. Když pak hraběnka si jej usadila vedle sebe, před krbem, jal se jí vyprávěti žalostnou historii Laveuvovu, prose o její přispění, aby byl ubožák přijat do Azylu pro neschopné ku práci.

„Ach ano, to je ten Azyl, při kterém si můj syn přál moje účastenství... Ale, pane abbé, vždyť já jakživa nohou nevčkročila do žádné výborové schůze. Jak pak mohu intervenovati, nemajíc opravdu ani toho nejmenšího vlivu?“

Tváře Gérarda a Evy znovu se jí objevily v duchu, neboť první setkání milenců stalo se v Azylu. A už povolovala ve svém neustále trpícím mateřství, ačkoli litovala, že dala svoje jméno dobročinnému podniku, o kterém tolik hluku se nadělalo a jehož sobecké zneužívání odsuzovala.

„Paní hraběnko,“ naléhal Pierre, „jde o ubohého starce, který umírá hlady. Mějte slitování, prosím vás.“

Třebaže kněz mluvil tlumeně, generál přece se přiblížil řka:

„To se přimlouváte za toho svého starého revolucionáře, je-li pravda? Nepochodil jste tedy u administrátora? – Na mou věru, těžko se člověk rozechře pro takové darebáky, kteří kdyby byli pány, smetli by nás všechny, jak slibují.“

Pan de Larombière souhlasil, pokyvuje bradou. Od některého času byl pronásledován nebezpečím anarchie.

Pierre, se srdcem krvácejícím a všecek rozechvěn, začal znovu svou obhajovací řeč. Vypravoval o strašné bídě, o bytech, ve kterých chleba není, o ženách a dětech třesoucích se zimou, o otcích potulujících se v zimním blátě pařížském v honbě za kusem chleba. Nechtěl nic víc, než aby mu hraběnka napsala jen slovo na vizitku, jedno laskavé slovíčko, které by mohl ukázati hned baronce Duvillardové, aby se nemusila odvolávat na stanovy. A jeho slova, rozechvěná potlačovaným pláčem, padala jedno za druhým do pochmurného salonu, jako kdyby přicházela z veliké dálky a ztrácela se v mrtvém světě, bez jakéhokoli ohlasu.

Paní de Quinsacová obrátila se k markýzi de Morignyovi. Ale ten zdál se nemít žádného zájmu na té věci. Díval se upřeně do krbu svým pyšným, cizím výrazem, lhostejný k věcem i osobám, mezi nimiž bylo mu žítí jen přehmatem doby, která mu dala uzříti světlo světa. Nicméně pozvedl hlavu cítě, že na něm spočívá pohled zbož-

ňované ženy; a jejich oči setkaly se na chvíli, s nesmírnou něhou, s něhou plnou smutku jejich heroické lásky.

„Bože,“ pravila hraběnka, „vždyť znám vaše zásluhy, pane abbé, a nechci stavěti se nijak na odpor některému z vašich dobrých skutků.“

Zmizela na okamžik a přinesla lístek, na kterém napsala, že z celé duše ráda vyhovuje prosbě pana abbého Fromenta v záležitosti, o kterou se uchází. – A tento jí děkoval, ruce se mu třáslы vděčností, a odcházel jako u vytržení, tak jako kdyby si odnášel novou naději spásy, vycházejе z tohoto salonu; zdálo se mu, že proud stínu a ticha za ním dopadá, na tu starou dámu a její poslední věrné, tam u jejího krbu a na celý ten mizející svět.

Venku vstoupil Pierre vesele do fiakru, jemuž byl udal adresu princezny de Harnové, Avenue Kléber. Dostane-li svolení i od ní, nepochyboval již, že věc se mu podaří. Ale most de la Concorde byl tak zatarasen, že kůň musil jíti jen krokem. A tam zahlédl na chodníku opět Duthila, který, elegantně a vkusně jsa ustrojen, usmíval se na to množství, pořád roztomile bezstarostný jako pták, šťasten, že zase se ocitl na suchém dláždění a pod modrým nebem, jakmile vystoupil z úzkostiplného sezení sněmovny. Když jej Pierre uzřel, tak veselého, tak vítězoslavného, najednou mu napadlo, že by jej mohl získati pro sebe a dostati na svou stranu toho mladíka, jehož zpráva o Laveuvovi byla opravdu tak nepříznivá. Vůz byl právě nucen zastaviti docela, poslanec poznal kněze a usmíval se naň.

„Kampak račte, pane Duthile?“

„Zrovna tady, na Champs-Elysées.“

„Jedu tam tudy a je-li vám líbo, pojed'te se mnou. Beztoho bych rád s vámi slovíčko promluvil. Zavezu vás, kam budete chtít.“

„Velice rád, pane abbé. Nevadí vám, dokouřím-li svůj doutník?“

„Ó, nikterak.“

Fiakr konečně projel, přejel přes náměstí, vyjížděje na Champs-Elysées. A Pierre vida, že mu nezbyvá než několik minut, hleděl získat Duthila ihned, hotov jsa přesvědčiti jej stůj co stůj. Vzpomněl si, jak se mladý muž pustil do Laveuva, tam u barona. Podivil se

tedy nemálo, když Duthil jej přerušil, řka přívětivě, s tváří rozradostněnou jasným sluncem, které začalo svítit.

„Ach ano, váš starý ožrala! Tak jste to tedy nevyjednal s Fonsèguem? A co si přejete? Aby ho tam dnes přijali? Nu, víte, já proti tomu nejsem.“

„Ale vaše zpráva?“

„Moje zpráva, oh, moje zpráva. Otázky se změní podle toho, jak se na ně díváme... A záleží-li vám na tom vašem Laveuvovi, rád vám pomohu!“

Pierre se naň díval udiven, však všecek šťasten. Nemusil už ani mluvit.

„Popadl jste to za špatný konec,“ pokračoval Duthil, skláněje se důvěrně ke knězi. „Doma je pánem baron, z příčin, které snad dovedete vycítiti, které dojista znáte; baronka udělá všechno, co on chce, bez odmluvy; a dnes dopoledne, místo abyste zbytečně lítal, měl jste se obrátiti na něho, tím spíše, že se zdál býti ve výtečném rozmaru. Hned by vám byla vyhověla.“

Dal se do smíchu.

„Víte tedy, co udělám...? Poslouchejte! Získám barona pro vaši věc. Ano, jdu právě do jistého domu, kde on je také, do domu, ve kterém jej jistě najdete každý den tuhle dobu...“

A smál se hlasitěji.

„Krátkce, dům, který vy snad také znáte, pane abbé. Tam vám jistě neodmítne žádné prosby... Uhlídáte, že mi slíbí, že ještě dnes večer vymůže od své ženy přijetí vašeho člověka. Jenže bude už trochu pozdě...“

Pak pojednou ho napadlo:

„Ale, proč byste nemohl jíti se mnou? Baron vám dá několik řádek pro baronku a vy ihned, neztrácejte ani chvilky, ji vyhledáte.... Ach ovšem, ostýcháte se poněkud do toho domu, pochopuji. Chcete tam zastihnouti jenom barona? Počkejte v malém saloně dole, já vám jej tam přivedu.“

Návrhem tím sám se rozveselil, kdežto Pierre, zaražen, váhal při pomyšlení, že bude tímto způsobem uveden k Silvianě d'Aul-

nayové. Tam sotva bylo jeho místo. Nicméně, byl by šel třeba k ďáblu, a také tam už někdy byl, s abbém Rosem, v naději, že tím pomůže bídě.

Duthil zapomínaje se mluvil ještě tlumeněji; chtěl mu sdělit něco svrchovaně důvěrného.

„Víte, on to tam všechno platil. Ó, můžete jít beze vší obavy.“

„Ovšem, půjdu s vámi,“ pravil kněz, který chtěl nechtěl musil se teď sám usmáti.

Malý hotel Silviany d'Aulnayové, velmi nádherný, přepychu jemného a úhledný jako chrámek, byl v Avenue d'Antin, poblíž Avenue des Champs-Élysées. Kněžce této svatyně, kde krumplování⁴ starých dalmatiků⁵ lesklo se v zelenavém světle velikých oken, bylo právě dvacet pět let; byla malá a útlá, podivuhodné snědé krásy. Celá Paříž znala rozkošný její panenský obličej, něžný, podlouhlý jeho ovál, jemný nos, malá ústa, tváře bez poskvrny a roztomilou bradu, pod věncem černých vlasů, hustých a těžkých, kterými zakrývala nízké čelo. Příčina jejího věhlasu byl udivený, hezký vzhled, nesmírná čistota jejích modrých očí, všechna stydlivá nevinnost, kterou projevovala, když chtěla kontrastovati s mrzkým děvčetem, jakým vlastně byla, zvrhlosti té nejhroznější, neskrývané, stavěné na odiv, jaká roste jen na hnojištích velkých měst. O jejích choutkách a rozmarech vypravovaly se neobyčejné věci.

Jedni říkali, že je dcerou domovníkovou, druzí, že její otec byl lékařem. Vším způsobem byla dosti vzdělána i vychována, neboť při různých příčinách jevila i ostrovtip, i pěknou řeč, i uhlazené způsoby: Potloukala se po divadlech už po deset let, obdivována jsouc pro svou krásu, ba dokonce se jí podařil i pěkný úspěch v úlohách nevinných dívek a mladých milujících a pronásledovaných žen. Ale od té doby, co se jednalo o jejím vystoupení v Comédie-Française, kde chtěla hráti roli Pauliny v *Polyeucte*, jedni se bouřili spravedlivým hněvem, druzí z toho měli švandu – tak jim myšlenka ta připadala

⁴ Zdobení látek a šatů plastickým vyšíváním. Pozn. red.

⁵ Liturgické roucho. Pozn. red.

podivínskou a násilně zasahující v majestátnost klasické tragédie. Ona však klidně umíněná vědouc, že se jí dostane, čeho žádá, chtěla prosadit svou vůli s nestoudností děvčete, kterému žádný muž nikdy nic nedovedl odepřít.

Toho dne napadlo Gérardovi, který nevěděl, jak od tří hodin zabít čas až do té chvíle, kdy půjde čekat na Evu, v ulici Matignon, aby se stavil v sousedství u Silviany; ujde mu tak chvíle. Silviana byla jeho bývalý rozmar a zůstal jedním z intimních přátel malého hotelu, ba zůstával tam i někdy, když hezké děvče se nudilo. Ale dnes ji zastihl všecku rozzlobenu a seděl tu jen jako prostý přítel, rozložen jsa v jednom z hlubokých křesel v saloně čalounovaném barvou starého zlata, a poslouchal její stesky. Ona, stojíc v šatech docela bílých jako předtím Eva při snídani, mluvila vášnivě a přesvědčovala jej o pravdě svých slov. Gérard dal se uchvátiti tolik mladostí a krásou, bezděky ji přirovnáváje k té druhé; jsa již mrzut z dostaveníčka, které naň čekalo, byl přemožen takovou leností morální i fyzickou, že by byl raději zůstal schoulen v tom hlubokém křesle.

„Slyšíš, Gérarde,“ zvolala konečně, zapomínajíc se tak, že mu až tykala, „ne, nedovolím mu ani tohle! Pokud mi nepřinese moje jmenování.“

V tom vstoupil baron Duvillard. Hned zchladla jako led, přijímajíc jeho návštěvu jako mladá uražená královna, která čeká na vysvětlení; on zase, předvídaje bouři a přinášeje mimo to zprávy velmi neutěšené, nevolně se usmíval. Ta žena byla slabou stránkou tohoto pevného a dosud mocného člověka, jehož rasa byla v úpadku. Ona byla také počátkem spravedlnosti a trestu, ubírajíc mu plnými rukama nastřádané zlato a mstíc svou krutostí ty, kteří strádali zimou a hladem. Bylo až trudno viděti tohoto člověka obávaného, jemuž pochlebováno ze všech stran, před kterým celé státy se chvěly, kterak bledne úzkostí, kterak pokorně se sklání, upadáje v stařeckou dětinnost a šepłaje chlípností.

„Ach, drahá přítelkyně, kdybyste věděla, jak jsem pospíchal! Tolik nudných záležitostí, vyjednávání s podnikateli, pak vážná jedna

záležitost veřejná. Myslíl jsem, že ani nebudu moci přijít políbit vám ruku.“

Políbil jí tedy ruku, ale ona nechala klesnouti svoje studené a lhostejné rámě a jenom se naň podívala očekávajíc, co jí má co říci, a uvádějíc jej tak do rozpaků, že se potil, koktal a nevěděl z místa.

„Ovšem, že jsem se zabýval také vaší záležitostí, šel jsem do Paláce krásných umění, kde mi to určitě slíbili... Ó, v Paláci jsou vždy plni entuziasmu pro vaše umění...! Jenomže, považte si, ten hlupák ministr Taboureaux, starý venkovský profesor, neznající Paříž ani za mák, ten je rozhodně proti vašemu jmenování říkáje, že pokud on je u vesla, vy nikdy nebudete debutovati v Comédie-Française.“

Vzpřímená a chladná jako led pravila jen toto:

„Nu, a tedy?“

„Prosím vás, drahoušku, co tedy, mám učinit...? Přece nelze svrhnouti ministerstvo, jen abyste mohla hrát Paulinu?“

„A proč ne?“

Nutil se do smíchu, ale jeho tvář křečovitě sebou škubala, celé jeho vysoké tělo chvělo se úzkostí.

„No, no, drahá Silviano, nebuďte tak tvrdohlavou. Jste přece tak hodná, když chcete... Pusťte přece z mysli myšlenku o tom debutování. Vy sama odvažujete se příliš daleko, neboť považte, jak by vás to mrzelo, kdybyste se nedodělala úspěchu. To byste se pak naplaka... A pak, můžete přece ode mne žádati tolik jiných věcí, jež vám dám tak rád. Třeba hned, přejte si, co chcete, a vaše přání na místě bude uskutečněno.“

Žertuje chtěl ji vzít opět za ruce. Ale ona ustoupila s tváří velmi důstojnou. Tykala mu, jako dříve tykala Gérardovi.

„To ne, můj drahoušku, rozumíš! Dokud nebudu hrát Paulinu, tak nic.“

Porozuměl, tohle že je tolik jako ložnice zavřená na zámek, ba že není ani dovoleno zahrát si, líbat ji na šíji, a znal ji příliš dobře, takže věděl, jak přísně jej dovede odstavit. Staženým hrdlem prodral se jen jakýsi chrapot, zatím co chtěl věc pokládati pořád jen za pouhý žert.

„Ta je dnes zlá!“ pravil, obráceje se na Gérarda. „Copak jste jí udělal, že ji nalézám v takovém stavu?“

Ale mladý muž, který zůstával stranou obávaje se, aby něco nemilého neutržil, roztahoval se v měkkém křesle a neodpovídal.

Hněv Silviany teď překypěl.

„Udělal mi tolik, že mě litoval, že jsem vydána na milost a nemilost takovému člověku, jako jste vy, sobci necitelnému vůči urážkám, kterými jsem zasypávána. Což neměl byste býti vy první, který by vypukl ve spravedlivý hněv? Neměl-li byste spíše sám žádati moje přijetí ku Comédie--Française na zadost učinění mé cti? Neboť konec konců je to rána i pro vás, a pokládají-li za nehodnu mě, jste tím zasažen vy, právě tak jako já... Jsem lehká holka, co? Řekněte raději hned, že ano, že jsem děvče, které nesmí do počestného domu!“

Mluvila tímto způsobem dále, volila i slova hrubá, slova sprostá, která se jen rojila na těchto rtech tak čistých vždy, když se rozzlobila. Marně dovolával se baron očima intervence hraběte, neboť tento věděl dobře, že jediná věta z jeho úst přivodila by výjev ještě kalnější. Hrabě, jehož mírumilovnost je někdy smířovala, ani se nehýbal: šlo naň spaní a nechtěl se vyrušovati. Najednou zase Silviana začala baronovi tykati, a ukončujíc hovor o tom a vypovídajíc mu všechnu přízeň, pravila:

„Zkrátka, můj drahý, buď dělej, ať debutuji, anebo víc už nic, ani tolikhle z mého malíčku!“

„Dobrá, dobrá!“ hučel konečně Duvillard, ošklíbaje se mrzutě. „Nějak to uděláme.“

V tom okamžiku vstoupil sluha oznamuje, že pan Duthil je dole a že prosí, aby pan baron šel na okamžik do kuřárny.

Baron byl nemálo překvapen, neboť Duthil obyčejně přicházel nahoru jako domů. Potom si myslel, že poslanec mu snad přináší ze sněmovny důležité zprávy, o něž se s ním chce podělit hned a v soukromí.

Následoval tedy sluha, nechávaje Silvianu s Gérardem samotné.

V kuárně, která přímo sousedila s vestibulem výklenkem, jehož portiéra byla nezdvižena, čekal Pierre, stoje se svým soudruhem a zvědavě se ohlížeje. Nápadno mu bylo ticho skoro nábožné tohoto vstupu, těžké draperie, tajemný svit okenních tabulí, starobylý nábytek, houpající se ve stínu takřka kostelním a zavánějící chvílemi jako kadidlem a myrhou. Duthil vesele poklepával holí na nízkých divanech, stvořených stejně pro lásku, jako pro pohodlí.

„Ta má pěkný nábytek, co? Oh, to je děvče, které rozumí svému obchodu!“

Vstupoval baron, ještě všecek rozrušený a nepokojný. A aniž znamenal hned Pierra, chtěl zvědět, co je.

„Co tam vyvedli, jsou tedy zprávy odtamtud velmi vážné?“

„Měge interpeloval, žádaje pilnost návrhu a chtěje svrhnouti Barrouxe. Můžete si tedy pomyslit, co a jak mluvil.“

„Ano, ano, proti buržoům, proti mně, proti vám... Pořád totéž... Nu a?“

„Nu, pilnost návrhu byla zamítnuta, ale Barroux, přes velmi krásnou obhajovací řeč, měl většinu jenom dvou hlasů.“

„Dva hlasy jenom, ke všem kozlům! Je tedy na hromadě a příští týden máme ministerstvo Vignonovo.“

„V kuloárech byla o tom jedna řeč.“

Baron, s tváří zamračenou, jako kdyby přemýšlel, co by podobná událost mohla přinést světu dobrého nebo zlého, učinil nespokojený posunek.

„Ministerstvo Vignonovo... U čerta! To by nebylo nic lepšího. Ti mladí demokraté hrají si na samu ctnost a Vignonovo ministerstvo teprv by nepustilo Silvanu ke Comédii- Française.“

Zprvu neviděl v katastrofě, před kterou se třásl politický svět, nic jiného. Poslanec tedy nedovedl se přemoci, aby neukázal na vlastní úzkost.

„Nu, a my, co jsme v tom, co se stane s námi?“

Toto vědomí přivedlo Duvillarda k vědomí situace. Novým, tentokráte pyšným posunkem, dával najevo svoji silnou a bezstarostnou důvěru.

„My – nu, my zůstaneme tím, čím jsme; mám za to, že jsme se ještě nikdy necítili v nebezpečí! Ach, já jsem úplně klidný. Sagnier si může uveřejnit svůj počestný seznam, pakli jej to baví. Nekoupili jsme už dávno Sagniera a jeho seznam proto, že Barroux je dokonale, poctivý člověk a já nechci házetí svoje peníze oknem... Opakuji vám, že se nebojíme ničeho.“

Potom, když konečně poznal abbého Fromenta, který stál ve stínu, vysvětlil mu Duthil, co Pierre od něho žádá. A v pohnutí, ve kterém se nalézal, srdce maje ještě uštvané přísností Silviany, měl asi neurčitou naději, že dobrý skutek přinese mu štěstí, a svolil ochotně činiti prostředníka v záležitosti Laveuvově. Vytáhnuv ze svého zápisníku vizitku a tužku, přiblížil se k oknu.

„Milerád všechno, co chcete, pane abbé, budu tomu velice povděčen, budu-li mít nějaké zásluhy na tom dobrém skutku... Vizte, co jsem napsal: Drahá přítelkyně, učíte, prosím, co si přeje pan abbé Froment ve prospěch toho nešťastníka, neboť náš přítel Fonsègue čeká od vás jenom několik slov, aby mohl jednat.“

V tom okamžiku uznamenal Pierre otevřeným výklenkem Gérarda, jež Silviana vyprovázela až do vestibulu, uklidněná již a zvědavá, co zde asi Duthil chce. A byl všecek udiven zjevem mladé ženy, jak mu připadala prostou a jemnou ve své neposkvrněné panenské cudnosti. Jakživ nesnil o lilii v zahradě nevinnosti, rozkvetlé krásněji a skromněji než tato.

„Chcete-li tedy,“ pokračoval Duvillard, „odevzdati tento lístek ihned mé choti, musíte jít k princezně de Harnové, kde je matiné...“⁶

„Půjdu tam, pane barone.“

„Dobrá... Najdete tam najisto mou paní, je tam s dětmi.“

Zamlčel se a zahlédnuv také Gérarda, zavolal jej řka:

„Poslouchejte, Gérarde, vidíte, že moje paní povídala, že půjde na to matinée, že ji tam pan abbé natrefí?“

⁶ Odpolední představení. *Pozn. red.*

Mladý muž, který chtěl jít do ulice Matignon čekat tam na Evu, odpověděl docela prostě:

„Pakli si pan abbé pospíší, myslím, že tam paní baronku ještě zastihne, neboť půjde tam dřív, ještě než se staví u Salmona na zkoušku.“

Políbiv Silvianě ruku, odcházel s tváří člověka prostého a bezelstného, zmořeného jenom rozkoší.

Pierre byl trochu v rozpacích, když nezbývalo, než aby Duvillard jej představil paní domu. Uklonil se mlčky, zatím co ona také mlčky jej pozdravovala s cudnou ostýchavostí, s taktem okolnostem přiměřeným, jehož žádná naivka nebyla by schopna, ani ne od Comédie. A zatím co baron vyprovázel kněze až ke dveřím, vrátila se do salonu s Duthilem. Sotvaže se ocitla za portiérou, Duthil ovinul jí rámě kolem krku, chtěje ji políbiti na ústa. Ale ona se opět bránila vědouc, jak on to málo myslí doopravdy, a pak že musí dříve se ukázat toho hodným.

Když Pierre, přesvědčen jsa již o svém úspěchu, zastavil před hotelem princezny de Harnové, Avenue Kléber, stále s tímtož fiakrem, cítil se opět nadmíru nevolný. Avenue byla zatarasena povozy, přivázejícími hostí hudebního dýchánku, a zdálo se mu, že do vrat hotelu, zdobených jakýmsi přijímacím stanem z lambrequinů^z z červeného sametu, se nedostane; tak velký byl zde nával. Jak se tam vedrat? A jak, zvláště ve své odřené klerice, bude moci mluvit s princeznou a požádati o chvilku rozmluvy s baronkou Duvillardovou? Ve své horlivosti nepomýšlel na všechny tyto nesnáze. Rozhodl se projítí vraty pěšky a tázal se v duchu, jak proklouzne tím množstvím nepozorován, když v tom uslyšel za sebou veselý hlas.

„Ale pane abbé, je-li možná? Vy tady?“

Byl to malý Massot. Ten byl všude, denně v desíti divadlech, v sezení sněmovny, při pohřbech, svatbách, slavnostech veselých i smutných, kdykoli měl horečku po novinách, jak říkával.

^z Záclonek. Pozn. red.

„Jak to, pane abbé, vy se jdete podívat k naší roztomilé princezně, jak tančí Maurky?“

Vysmíval se, poněvadž tyto Maurky tvořily společnost šesti španělských tanečnic, které tehda žárnou smyslností svých pohybů lákaly celou Paříž do Folies-Bergère. Ale smetana všeho bylo teprve to, co ta děvčata nechávala pro salony, kde prováděny tance ještě volnější, tak smyslné, že by jejich provozování na divadle úřady ani nepovolily. A krásný svět hrnul se do domů smělých paní, k cizinkám a dámám excentrickým, jako byla princezna, které se neštítily žádné přitažlivosti.

Když byl Pierre vysvětlil malému Massotovi, že se shání pořád ještě po téže věci, Massot ihned velmi ochotně se nabídl, že jej doprovodí. Znal obydlí a vedl jej zadními dveřmi, pak chodbou do zákoutí vestibulu až ke hlavnímu vchodu velkého salonu. Vysoké zelené květiny vroubily tento vestibul a zde byl člověk napolo skryt.

„Počkejte tady, drahý abbé. Bude-li možno, vypátrám vám princeznu. A dovíte se, zdali baronka Duvillardová už přišla.“

Pierra překvapovalo, že hotel byl úplně zabeđen; okna byla zamčena, nejmenší skuliny byly ucpány, jen aby žádné světlo sem nevnikalo, a všechny místnosti plály elektrickými lampami v nadpřirozené intenzitě světla. Horko bylo již velmi citelné, vůně květin a žen činila vzduch těžkým. A Pierrovi, kterého to oslňovalo a dusilo, zdálo se, že vstupuje do přepychového světa některého z těch smyslných doupat, která jiným zdají se býti pouhým snem, jež však rozkošnická Paříž dovedla uskutečniti. Teď, vystupuje na špičky, rozeznával otevřenými dveřmi salonu záda žen již sedících, celé řady šijí bílých nebo snědých. Beze vší pochyby tančily Maurky ponejprv. Neviděl jich, ale mohl stopovati chlípný žár jejich tance ve chvění všech těch šijí, které se zmítaly jako pod vlivem velkého větru. Pak následoval smích, bouře pochvaly a bezuzdný ruch.

„Není možno dostati se k princezně, musíte chvílku počkat,“ přišel povědít Massot. „Mluvil jsem s Janzenem a ten mi slíbil, že mi ji přivede. Neznáte Janzena?“

Začal zas klepati, z řemesla i z potěšení. Princezna byla jedna z jeho dobrých přítelkyň. A tenkrát, když se usadila v Paříži, loňského roku, když začala přijímat v tomto hotelu, referoval o jejím prvním soirée.⁸ Znal skutečnou pravdu o ní, pokud bylo vůbec možno ji znáti. Bohatá snad byla, protože hrozně mnoho vydávala. Provdaná musila být, a to za skutečného prince; snad byla posud, přes tu historii o svém vdovství, a její muž byl dle všeho krásný jako archanděl a cestoval bezpochyby s nějakou zpěvačkou. Ale že by byla potřeštěná, bláznivá, o tom nemohlo být ani řeči. Byla velmi inteligentní, ale každou chvíli měla nějaké náhlé vrtochy. Neschopna jsouc trvalého úsilí, přecházela od jedné zvláštnosti ke druhé, ale nesetřvala nikdy nikde. A tak, když se byla nejdříve zabývala malbou, přešla k chemii, o kterou se vášnivě zajímala. Teď právě dala se uchvacovati poezií.

„Vy tedy neznáte Janzena...? Byl to právě Janzen, který ji uvedl do chemie, zvláště však do studia třaskavin; neboť pro ni, jak se snadno domyslíte, chemie má jen proto zájem, že slouží anarchii. Myslím opravdu, že je Rakušankou, třeba že nutno o tom pochybovat, jakmile k jedné věci přisvědčí. Janzen povídá, že je Rus, ale je asi Němec...! Ó, člověk ten nejtajemnější, nejzáhadnější, bez bytu, snad i beze jména, strašlivý muž s minulostí neznámou, o životě neznámém. Já pro svou osobu mám důkazy, dle kterých myslím, že měl účastenství při děsném atentátu barcelonském. Všim způsobem už asi rok jej potkávám v Paříži a bezpochyby jej střeží policie. A nikdo mi to nevymluví, že se stal milencem princezniným, naší ztřeštěné princezny, jen aby přivedl policejní agenty na falešnou stopu. Dělá, jako by zde žil v samých slavnostech, zavedl sem docela zvláštní lidi, anarchisty všech národů a všeho druhu, jako na příklad tamhle ten Raphanel, malý, tlustý a veselý človíček, ten je Francouz, před kterým jeho společníci ať se mají na pozoru! Pak Bergaz, Španěl tuším, jakýsi dohazovač na burze, jehož tlusté roztomilé rty jsou tak podezřelé! A jiní a jiní dobrodruhové a bandité, kteří přišli ze všech

⁸ Společenský večer. *Pozn. red.*

koutů světa...! Ach, cizinecké kolonie! Několik pěkných bezvadných jmen, několik velkých, opravdových bohatství, a pod tím jaké hnojiště!“

Tak tomu bylo i v saloně princezny Rosemondy: zvučné tituly, majetníci skutečných miliard a pak, pod tím, nejpestřejší směsice lží a nejnižších mezinárodních vrstev. A Pierre přemýšlel o této mezinárodnosti, o tomto kosmopolitismu, o přívalu cizinců, který čím dále tím více zaplavuje Paříž. Dojista že sem přichází se obveselit jako do města, ve kterém kvete dobrodružství a rozkoš, ale jím město jen trochu víc prohnívá. Což je nezbytný tento rozklad velkých měst, která vládla světem, je nezbytný ten přítok všech vášní, všech žádostí, všeho ukojení, tento nakupený kompost, nanesený z celého světa, na kterém kvete v kráse a v inteligenci květ civilizace?

Vtom přicházel Janzen, velký suchý mladík asi třicetiletý, silně plavý, s očima šedivýma, sivýma a tvrdýma, s vousem do špičky přistřiženým, vlasem kučeravým a dlouhým, prodlužujícím ještě více bledou tvář, jako v mlze stopenou. Mluvil dosti špatně francouzsky, tiše, bez posunků. Povídal, že princeznu nelze nalézt, že ji právě všude hledal. Možná že, pakli jí někdo nebyl po chuti, se zavřela do svého pokoje a že šla spát, nechávajíc svoje hosty bavit se po libosti.

„Ach, tamhle je!“ pravil pojednou Massot.

Skutečně, Rosemonda byla zde ve vestibulu čekajíc, a jako by na někoho číhala. Malá, suchá, spíše zvláštní než hezká, se svou tváří něžnou, s očima bledězelenýma, nosem jemným a citlivým, s ústy trochu silnými a rty poněkud vynikajícími, v nichž probleskovaly překrásné zuby, měla dnes blankytně modré šaty protkané stříbrem, stříbrné náramky, stříbrný kruh ve svých popelavých vlasech, jejichž rouno splývalo v kadeřích a bohatých pletencích, jako by vítr neustále jimi si pohrával.

„Všecko, čeho si přejete, pane abbé!“ pravila Pierrovi, jakmile poznala příčinu jeho příchodu. „Nepřijmou-li vám vašeho starocha do Azylu, pošlete jej sem, já si jej vezmu a položím jej tady někde!“

Byla však stále rozčilená, pohlížeje bez ustání na dveře. A když se jí kněz tázal, zdali přišla již paní baronka Duvillardová, zvolala:

„Ach ne, dosud ne! Vidíte, že jsem všechna překvapena. Má přivést obě svoje děti... Hyacint mi včera najisto slíbil, že přijde.“

Nový její vrtoch tkvěl tuto. Že vášně její pro chemii nechávala ještě místa pro vznikající zálibu na dekadentské a symbolistické poezii, stalo se jen tím, že jednoho večera, hovoříc s Hyacintem o okultismu, poznala v něm neobyčejnou krásu, krásu hvězdnou bludné duše Neronovy. Alespoň, jak říkala, jistá znamení tomu nasvědčovala.

Najednou odvrátila se od Pierra.

„Ach, konečně,“ zašeptala a všechna šťastna si oddychla.

Pospíchala. Hyacint vstupoval se svou sestrou Camillou. Ale hned na prahu potkal přítele, kvůli kterému přišel, mladého lorda Eliota, bledého výrostka, s vlasem dívčím; a sotvaže věnoval jakousi pozornost vroucímu uvítání Rosemondy; neboť byl přesvědčen, že žena je tvor nečistý a nízký, znečišťující jak ducha, tak i tělo muže. Princezna, všechna nešťastná z té chladnosti, šla za oběma mladíky a vstoupila za nimi do živé vůně a do oslňující výhně salonu.

Massot byl tak laskav, že zastavil Camillu, přiváděje ji k Pierrovi, který hned po prvních slovech div že si nezoufal.

„Jak to, slečno, vaše paní matka vás nevyprovodila až sem?“

Mladé děvče, oblečené po svém zvyku šatem barvy tmavé, barvy pávové, byla nervózní, oči jí jiskřily a hlas sípěl. A když tak ve své zlosti vzpřímila malou svoji postavu, její nesouměrnost vynikla ještě více, rámě levé vyšší než pravé.

„Ne, matka nemohla... Musila na zkoušku ke své švadleně. Zdrželi jsme se v Lisově výstavě a ona chtěla, abychom, jedouce sem, stavěli se s ní u Salomona, kde vystoupila.“

Camilla dovedně byla protáhla návštěvu výstavy, doufajíc ještě, že zabrání dostaveníčku své matky v ulici Matignon. A měla zlost z té lehkosti, s jakou se jí matka přece zbavila, díky té lži o zkoušce.

„Ale, jak,“ pravil Pierre prostosrdečně, „kdybych se stavil hned u toho Salomona, snad bych tam mohl odevzdati svou vizitku?“

Zasmála se ostře nad tou myšlenkou.

„Ó, kdo ví, zdali byste ji tam natrefil! Měla jiné nutné dostaveníčko a beze vší pochyby tam už šla.“

„Můj bože, tak tedy budu čekati zde. Přijde sem přece pro vás, je-li pravda?“

„Pro nás, ó nikoli! Vždyť vám povídám, že má co dělat, že má jiné, velmi nutné dostaveníčko. Pojedeme domů sami, můj bratr a já.“

Bolestná její ironie byla otrávená rostoucí trpkostí. Cožpak nevěděl ten kněz, že svými prostomyslnými otázkami jí nůž do srdce zavrtává? Vždyť to musil vědět, když to věděl každý.

„Ach, to mě mrzí,“ odpověděl, opravdu tak lítostivě, že slzy mu vstoupily do očí. „Je to pořád ještě v záležitosti toho starce, která mne zaměstnává už od rána. Mám zde lístek od vašeho pana otce a pan Gérard mi pravil...“

Tu byl pojednou v rozpacích, rozbřesklo se mu v té božské bezstarostnosti o svět, v níž se nalézal, maje ducha zabraného jen svou dobroditelskou vášní.

„Ano, viděl jsem právě vašeho pana otce s panem de Quinsa...“

„Vím, vím,“ pravila s výrazem bolestným a posměvačným děvčete, které všecko ví. „Dobrá tedy, pane abbé, když jste již znovu vyhledal tatínka a máte-li od něho pro maminku lístek, nezbude než čekat, až matinka dokončí svou záležitost... Bývá někdy dlouhá, pane. Můžete přijít k nám, kolem šesté, ale pochybuji, že ji tam najdete, její záležitost ji asi zdrží.“

Její vražedné oči se leskly, každé její slovo nabývalo ostrosti strašlivým výsměvem jako nože, kterými by byla chtěla rozpárati břicho své matky, dosud tak překrásné. Ještě nikdy ji tak nenáviděla, závidíc jí její krásu, její rozkoš a její štěstí, kterému se těšila, jsouc milována. Její ironie, vycházející z úst panenských, před tím nevinným knězem byla jako proud skrytého bláta, ve kterém ji chtěla stopiti.

Ale Rosemonda se vrátila, rozčilená, s vlasem pořád jako ve větru. Odváděla Camillu.

„Ach, pojd'te přec, drahoušku, tanečnice jsou věru docela zvláštní, rozkošné, omamující.“

Janzen a malý Massot následovali princeznu. Všichni páni pospíchali ze sousedních pokojů, tlačili a ztráceli se v saloně uslyševše, že Maurky budou opět tančiti. Tentokráte měl to býti kvapík, o kterém šeptala si celá Paříž, tanec zběsilý, při kterém skákaly a řičely jako kobyly poháněné chlípností; neboť Pierre viděl, jak řady hlav se vlní a svíjejí, šije bílé i šije snědé jako by do nich vál těžký vítr. Světlo elektrických lamp při zavřených oknech rozžehalo výheň páchnoucí vůní těl. Hýření překypovalo mdlobou, opětným smíchem, voláním bravo a rozkoší.

Když se Pierre ocítil na chodníku, zůstal chvíli všecek jako omámen a víčka se mu třásla v plném denním světle. Tlouklo půl čtvrté a bylo mu čekati dobré dvě hodiny, než se mohl staviti v hotelu v ulici Godot-de-Mauroy. Co si zatím počne? Zaplatil kočímu, chtěje raději jíti pěšky dolů do Champs-Élysées, docela zvolna, neboť měl času dost. To snad uklidní horečku, která mu pálila v prstech, v té vášnivé dobročinnosti, která znenáhla, už od rána, jej uchvacovala tím více, čím více narážel na překážky, bez ustání vznikající. Teď již jen spěchal dokončit svůj dobrý skutek, který pokládal konečně za jistý. Snažil se zvolniti svůj krok, jen tak, jako by šel procházkou, podél nádherné avenue, kterou sluneční jas vysušoval a kterou vesele hrnu-lo se množství lidí pod nebem opět modrým, světlé jarní barvy.

Více než dvě hodiny přijdou nazmar, zatím co bídňý Laveuve, tam kdesi daleko, umírá na svých hadrech, ve svém studeném dou-pěti. Náhlé rozhořčení, nával neodolatelné netrpělivosti uchvátil Pierra, zmítal jím, nutkaje jej, aby utíkal, aby okamžitě vyhledal baronku Duvillardovu a od ní si vyžádal záchranný rozkaz. Tušil, že je někde zde, v některé z těch tichých ulic, a jak v něm všecko vřelo, jaký zoufalý vztek jej jímál, když si tak vzpomněl, že musí takhle čekati, aby zachránil život, než ona vyřídí tu svoji záležitost, o které její dcera mluvila s očima tak vražednýma! Zdálo se mu, že slyší strašlivý praskot rodiny buržoazní, která se hroutila: otec u holky, matka v náručí milencově, bratr a sestra že vědí o všem, on padající do jícnu blbých zkažeností, ona rozvášněná, přemýšlející, kterák uzmouti toho milence své mateři a udělati z něho manžela. Kočáry

sjížděly rychlým klusem triumfální avenue a množství proudilo se vším svým přepychem alejemi vzhůru i dolů, všečen ten svět byl veselý a zářící, jako by ani netušil, že tady někde nedaleko je zející jícen, do kterého všichni se skácejí a ve kterém zmizí.

Když přicházel Pierre k letnímu cirku, byl nemálo překvapen, nalézaje znova na lavičce Salvata. Dělník tady asi všecek skleslý usedl, po mnoha marném hledání, zdrcen námahou a hladem. Nicméně pod jeho kabátem bylo viděti hrb, snad kus chleba, jež nesl domů. Podepřen jsa a ruce maje skleslé, díval se svýma snivýma očima na maličké děti, které před ním horlivě si hrály, snášejíce hromádku písku malými lopatkami a potom kopajíce do ní ji smetali. Jeho červená víčka zvlhla a nekonečně sladký úsměv objevil se na těch ubohých, bezbarvých rtech. Tentokráte Pierre, starostliv jsa o něj, chtěl jej osloviti, ptáti se. Ale Salvat nedůvěřivě povstal, odcházeje stranou k cirku, ve kterém končil jakýsi koncert; plížil se před vraty tohoto slavnostního pomníku, kde dva tisíce šťastných lidí se tísnilo, poslouchajíce hudbu.

V.

Když Pierre přecházel na náměstí de la Concorde, vzpomněl si pojednou na dostaveníčko, které si s ním byl dal abbé Rose, kolem čtvrté hodiny u Madeleiny, a na které v horlivosti svých sháněk byl zapomněl. Zmeškal již a pospíchal tedy, jsa šťasten z té schůzky, která jej trochu zabaví, takže zapomene na čas.

Když vstoupil do kostela, byl překvapen vida, že noc se tady snesla už úplná. Jen několik málo svíček hořelo a v lodi rozkládaly se veliké stíny; a uprostřed této polotmy mluvil vysoký jasný hlas proudem souvislým a nebylo z počátku lze rozeznati z četného posluchačstva nic jiného než bledou a neurčitou masu hlav nehybně a pozorně naslouchajících. Byl to Jeho Milost Martha, který na kazatelně končil svoje třetí kázání o novém duchu. První dvě měly velmi velký úspěch. Celá Paříž byla tady, ženy z vysokého světa, muži politikové, spisovatelé, jež lákalo sem umění spisovatelovo a dovedná i vřelá řeč a široká gesta velkého herce.

Pierre nechťel rušiti tuto zbožnou pozornost, toto ticho rozechvělé, ve kterém zaznívalo jenom slovo knězovo. Čekal, hledaje očima abbého Rosea, a stál opřen o sloup. Zbytek denního světla, šikmá a zmírající záře padající z okna osvěcovala právě ještě řečníka, velkého a silného v bílé komži, sotva prošedivělého, třebaže mu bylo už přes padesát let. Měl krásné tahy, oči černé a živé, nos a zvláště bradu plné vážnosti a ústa pevných, silných tahů. Ale to, co nejvíce padalo do oka, co mu dobývalo srdce, byla síla sympatie, stálý výraz svrchované roztomilosti, který mírnil a pokrýval pánovitou vážnost tváře.

Pierre jej znal již ode dříve jako faráře u sv. Klotildy. Byl asi původu italského, byť i narozený v Paříži; ze semináře sv. Sulpicia vyšel s nejlepším vysvědčením, jsa ducha velmi probudilého, velmi ctižádostivého a činného tak, že i jeho představení nad tím se znepokojovali. Potom jmenován jsa biskupem persepolským, zmizel na pět let do Říma, aby si tam objasnil, co mu zůstávalo ještě temným.

A od svého návratu uváděl u vytržení celou Paříž svou šťastnou propagandou, zabývá se při tom těmi nejrozmanitějšími věcmi a jsa miláčkem arcibiskupovým, u něhož se stal všemohoucím. Ale zvláště se zasazoval, a to s výsledkem podivuhodným, o zveličování sbírek na dostavění baziliky du Sacré-Coeur. Ničeho se neštítel, ani cest, ani přednášek, ani sbírek, ani obchůzek u ministrů, ba šel i k židům a zednářům. V poslední době ještě rozšířil sféru své činnosti, chtěje smířiti vědu s katolictvím, přimknouti veškeru křesťanskou Francii k Republice, kázaje všude politiku papeže Lva XIII., pro konečné vítězství církve.

Přes vynikající vlastnosti tohoto vlivuplného a roztomilého muže Pierre jej valně neměl rád. Choval k němu jen vděčnost za to, že dal jmenovati dobrého abbého Rosea vikářem u sv. Petra na Montmartru, dojista proto, aby zabránil skandálu, kdyby se proslechlo, že starému knězi bylo hrozeno trestem za to, že byl příliš dobročinným. Dříve než jej viděl a slyšel tady na této ozvučné kazatelně u sv. Madeleiny, kázajícího svoje výbojné tažení, setkal se s ním u Duvillardů minulého jara, když dokončoval s obyčejným svým mistrovstvím obrácení Evy na víru katolickou; a to bylo jeho nejkrásnějším triumfem. Křest odbýval se v tomže kostele s obřadností nadmíru slavnostní, v pravém gala, provozovaném před obecnstvem obyčejně se účastňujícím všech velkých událostí pařížských. Gérard, kleče na kolenou, byl tehda pohnut až k slzám; baron zase, jako dobrý manžel, zářil štěstím vida, že náboženství konečně zavede dokonalý soulad do jeho domácnosti. Vypravovalo se po skupinách, že rodina Evina, najmě starý Justus Steinberger, nezlobí se příliš pro tu událost; její otec jen se ušklíbl říkáje, že zná svou dceru s důstatek a že jí nemusí závidět ani svému nejhoršímu nepříteli. V bankovníctví vyskytují se často hodnoty, které rádi dáváme vyplácti konkurentům. Beze vší pochyby, doufaje tvrdošíjně v triumf své rasy a utěšuje se z nezdaru svého prvního výpočtu, říkal si v duchu, že žena jeho a Eva budou dobrou lučavkou v křesťanské rodině a že její činností snáze padnou do židovských rukou všechny peníze a všechna moc.

Ale vzpomínka ta zmizela a hlas Jeho Milosti Marthy zazníval rostoucí plností, oslavuje před prochvěným posluchačstvem dobrodiní nového ducha, který konečně přivede mír do Francie a vrátí jí její vážnost i její sílu. Což neohlašovala znamení jistá a bezpečná toto znovuzrození na všech stranách? Nový duch nebylo nic jiného než probuzení ideálu, odpor duše proti nízkému materialismu, triumf spiritualismu nad pokálenou literaturou; nový ten duch také vědu přijal, ale vykázal jí její místo, smířil ji s vírou od toho okamžiku, kdy již nechtěla zabíhati v posvátnou doménu víry; byla to opět demokracie, vítaná otecky, uzákoněná republika, uznaná i ona za milovanou dceru církve. Vál to idylický vánek, církev otevírala svoje srdce všem svým dětem, nebude již než souhlas a radost, jen když lid, poslouchaje nového ducha, poddá se pánu lásky, jako se poddal svým králům, a uzná jedinou moc Boha, svrchovaného pána těla i duše.

Pierre poslouchal pozorně a tázal se sama sebe, kde již slyšel slova skoro totožná. A pojednou si vzpomněl a myslil, že slyší znova v Římě monsignora Naniho, v posledním rozhovoru, jež spolu měli. Nacházel tady ideál papeže demokrata, pouštějícího ze zřetele kompromitované monarchie a snažícího se získati lid. Když César byl poražen, nemohl by papež realizovati věkovou touhu býti císařem a veleknězem, svrchovaným, všeobecným Pánem? Byl to sen, který on sám, ve své apoštolsky lidské naivnosti, kdysi snil, když psal svůj Nový Řím, a ze kterého Řím skutečný tak drsně jej probudil. Celkem byla to prostá politika záludné lži a víc nic, ta politika kněžská, která má celé věky pro sebe, neústupná, dobývajíc vytrvale a s neobyčejnou obratností a odhodlána bráti užitek ze všeho. A jaký to vývoj – církev, která teď jde vědět, demokraciím a republikám vstříc, přesvědčena jsouc, že je pohlť, jen dopřeje-li se jí na to času! Ach ano, nový duch! Nic jiného nežli duch starý, který bez ustání se obnovuje stále se stejnou touhou vítěziti a býti pánem světa!

Pierrovi se zdálo, že mezi posluchačstvem poznává některé poslance, které viděl ve sněmovně. Nebyla to snad ta stvůra Montferand, ten velký pán s plavým vousem, který poslouchal tak pokor-

ným způsobem? Říkalo se, že Montferrand, který by byl kdysi kněze na lžíci vody utopil, teď usměvavě koketoval s klérem. V sakristiích počínala celá němá evoluce, hesla z Říma poletovala od úst k ústům, šlo o to, sjednotiti se s novou vládou a zmocniti se jí úplným uchvácením, Francie byla odjakživa nejstarší dcerou církve, jediný velký národ dostatečně zdravý a dosti silný, aby mohl jednoho dne znovu usaditi papeže v jeho světské království. Bylo tedy třeba získat si ji, zasluhovala, aby se s ní spojili i přes její republikánské smýšlení. V tom ostrém zápase různých ctížádostí a tužeb diplomatů biskup užíval ke svým službám ministra, který shledával zase v tom svůj zisk, že opíral se o biskupa. A který z obou konečně udává druhého? A v jakou úlohu upadne náboženství, jako volební zbraň, nadávek hlasů ve většině, rozhodný a tajný důvod pro uchvácení nebo zachování ministerského portfeje? Nebylo tu dobročinnosti božské a hořkost naplnila srdce Pierrovo, když vzpomněl nedávné smrti kardinála Beyerota, posledního z velikých světců a čistých duší episkopatu francouzského, neboť zdálo se, že mezi ním jsou již jen intriganti a hlupci.

Zatím řeč blížila se ke svému konci. Jeho Milost Martha ve vřelém závěrku, kterým líčil baziliku du Sacré-Coeur, tam nahoře, na posvátném Vrchu mučedníků, ovládající Paříž spasitelným symbolem kříže, ukazoval, jak velká ta Paříž stává se opět křesťanskou vládkyní světa, a to dík mravní všemohoucnosti, kterou jí dává božský dech nového ducha. Posluchačstvo, nemohouc tleskati, šeptalo souhlasným vytržením a bylo spokojeno s tímto uchvacujícím koncem, který uklidňoval zájmy a svědomí všech přítomných. – Potom opouštěl monseigneur Martha vznešeně kazatelnou, zatím co velký hřmot odstrkovaných stolic rušil temný mír chrámu osvětlovaného sotva několika svícemi, blikotajícími jako první hvězdy na večerním nebi. Celý ten proud lidí, neurčitých a šeptajících to stínů, odcházel. Jenom některé ženy zůstaly klečící a modlíce se.

Pierre, nehybný dosud, nastupoval na špičky, chtěje poznat abéboho Rosea, když ruka nějaká se ho dotkla. Byl to starý kněz, který jej poznal z dálky.

„Byl jsem tamhle u kazatelny a viděl jsem vás velmi dobře, drahý synu. Ale čekal jsem raději, abych nikoho nerušil... Jakou to krásnou a líbeznou řeč promluvila Jeho Milost!“

Zdál se věru býti velmi pohnut. Ale byl to dnes smutek, který tísnil jeho dobrá ústa, jeho jasné, dětské oči, jichž úsměv rozjasňoval obyčejně jeho dobráčkou kulatou hlavu, celou bílou.

„Bál jsem se, abyste neodešel, aniž jste mne viděl, neboť mám vám něco říci. Víte, ten ubohý starý člověk, ke kterému jsem vás dnes ráno poslal a vás prosil, abyste se ho ujal... Tak tedy, když jsem se vrátil domů, zastihl jsem tam dámu, která mi tu a tam přináší trochu peněz pro moje chudé. Rozvažoval jsem tedy, že ty tři franky, které jsem vám dal, byly opravdu trochu hubenou podporou; poněvadž ta myšlenka mi nedala pokoje, tak jako nějaká výčitka svědomí, nemohl jsem odolati a šel jsem odpoledne do ulice des Saules...“

Ztlumil hlas z úcty, aby nerušil hluboké, hrobové ticho kostela. Neurčitým jakýmsi studem začal se také zajíkat, studem, že znovu upadl ve svůj hřích neopatrné a slepé dobročinnosti, kterou mu vyčítali jeho představení. Domluvil velmi tiše a všechen se třesa.

„Představte si tedy, milý synu, mou lítost... Měl jsem dát tomu ubožákovi pět franků, a když jsem tam přišel, byl mrtev.“

Pierre se zachvěl náhlým škubnutím.

„Cože, mrtev? Ten stařec je mrtev, Laveuve umřel?“

„Ba ano, umřel! Ó, a v jaké bídě! Jako staré zvíře, které šlo zcepeněť do ústraní, někde v díře. Žádný soused nebyl u něho, obrátil se prostě ke zdi a byl konec. A jak teskno, jak studeno tam bylo! Jak mu asi bylo u srdce, ubožáku, když odcházel tak opuštěn, bez nejmenší lásky! Ach, srdce mi při tom trnulo a krvácí dosud!“

Ve svém vzrušení učinil Pierre z počátku jen posunek proti blbé krutosti společenské. Byl snad toho příčinou chléb, který nechali tomu nešťastníku a jež snědl snad příliš hltavě po dlouhodobém svém hladu? Či nebylo to spíše jen osudné rozuzlení života už zakončeného, udřeného prací a strádáním? Co záleželo ostatně na příčině? Smrt zkrátka přišla a vysvobodila nešťastníka.

„Nelituji ho,“ šeptal posléze, „ale nás, nás všechny, kteří se toho zúčastníme, kteří neseme vinu této ohavnosti.“

Ale dobrý abbé Rose odevzdal se osudu, nechtěje už víc než od-pouštění a doufati.

„Ne, ne, milý synu, vzpouzeti se není na místě. Jsme-li všichni vinnými, nezbyvá nám než prositi Boha, aby zapomněl na naše chy-by... Dal jsem vám zde dostaveníčko doufaje, že dostanu od vás dobré zprávy, a zatím já sám s vámi tady sděluji tu strašnou věc... Čiňme pokání a modleme se.“

A klekl na dlaždice u sloupu, za ženami, které jako černé, neurči-té siluety v temnu pohříženy byly v modlitbách. Bílá jeho hlava sklonila se a dlouho poníženež klečel.

Ale Pierre nemohl se modliti, tak tuze bouřil v něm vzdor. Ani kolen neohnul, ale stál, pořád se třesa. Srdce jeho bylo jako rozdrce-no, v jeho planoucích očích ani slza se nezaleskla. Laveuve mrtev, natažen na svém hnojišti z hadrů, s rukama křečovitě zaťatýma, ve vzdorovité touze udržeti se při svém trudném životě, zatím co on, uchvácen plamenem dobročinnosti, rozohněn horlivostí apoštols-kou, potloukal se Paříží, jen aby pro něho našel čisté a záchranné lože pro dnes večer! Ah, jak ukrutná v tom tkvěla ironie! Musil býti u Duvillardů, ve vlašném modro-bílém salonku, zatím co starý ten člověk umíral; a pro tu bídnou mrtvolu běžel on pak do sněmovny, k paní de Quinsacové, k té Silvianě a pak ku Rosemondě; a pro toho-to člověka, osvobozeného od života a uniknuvšího bídě, obtěžoval tolik lidí, rozrušoval jich egoismy, znepokojoval klid jedněch a ohrožoval zábavy druhých! Nač tedy pospíchal ze sněmovní pele-še do studeného salonu, kde ovíval jej studený prach minulosti, nač chodil od měšťáckého hodování ke kosmopolitické výstřednosti, když přichází se všude pozdě a zachraňují se lidé již mrtví? Jak je směšno dát uchvátiti se znovu plamenem dobročinnosti! Dojista že to byl už poslední záchvat, ze kterého cítil v sobě již jen popel! Ten-tokráte měl sama sebe již za mrtvého, nebyl sám již nežli prázdný hrob.

A veškeré strašlivé prázdno, nicotnost, kterou pociťoval dnes ráno v Sacré-Coeur, po své mši, prohlubovala se před ním víc a víc a stávala se bezednou. Siluzorní, bezúčelnou tou dobročinností evangelium se bořilo a konec Knihy byl blízko. Po celých stoletích tvrdošijných pokusů setkalo se vykoupení Krista s nezdarem, bylo zapotřebí jiné spásy vůči rozhořčené touze po spravedlnosti, která vycházela od podvedených a bídnych národů. Ti neprosili se již o lživý ráj, kterým konejšila se už tak dlouho společenská zkaženost, chtěli, aby znovu byla uvedena na přetřes otázka štěstí. Ale kterak? Kterým novým kultem? Jakým šťastným dohodnutím mezi citem božství a nutností vážit si života v jeho svrchovanosti a plodnosti? Zde počínala ta úzkost, trapný problém, o který se tříštil on, kněz, se svým přáním člověka cudného a pána vši zpozdilosti, postavený mimo všechny jiné lidi.

Ale zjištění toho bylo jen tím horší: přestal věřit v účinnost almužny, býti dobročinným nedostačovalo, propříště šlo o to, býti spravedlivým. Býti spravedlivým především jiným a strašlivá bída by přestala, aniž bylo by třeba býti dobročinným. Dojista nescházelo dobrých srdcí v té bolestiplné Paříži, dobročinné skutky rostly zde jako houby po dešti. Bylo zde podniků dobročinných pro kterékoli stáří, pro všechna nebezpečí, pro všechny nehody. Pomáhali dětem ještě nenarozeným tím, že starali se o matky; pak přišly jesličky, mnoho sirotčinců určených pro různé třídy; potom, když se byli zaměstnávali dospělými, sledovali člověka v jeho životě, nejvíce oň pečující, jakmile začal stárnouti, a rozmnožující azyly, chorobince a útulny. A mimo to ruce všech vztahovaly se k opuštěným, vyděděným, ba ke zločincům všeho druhu, ligy se tvořily pro pomoc slabým, společnosti pro uvarování zločinů, domy pro ochranu těch, kteří by litovali svých skutků. Šíření dobra, záštity, ochrany, jednoty a spolky pro podporování a přispění k pomoci – několika stran bylo by zapotřebí, kdyby člověk chtěl jen vyjmenovat tento neobyčejný vzrůst dobročinnosti, který bují v Paříži pěkným rozmachem, kde dobrota duše mísí se se samolibostí světskou. Co na tom ostatně! Dobročinnost vykoupila a vyčistila zase všechno! Ale jak strašlivý to

důvod, naprostá a směšná zbytečnost té dobročinnosti! Po tolika stoletích křesťanské dobročinnosti ani jedna rána se nezavřela, naopak bída jen vzrostla, rozjitřila se až do vzteklosti. Zlo, bez ustání zvětšované, postoupilo tak daleko, že víc už ani jediného dne nemohlo býti snášeno, od onoho okamžiku, kdy nespravedlivost společenská z něho nebyla ani vyléčena, ba ani ne umenšena. A ostatek, nebylo-liž na tom dost, že stařec jeden zemřel zimou a hladem, aby lešení společnosti vystavěné na almužně se nezhroutilo? Jedna jediná oběť, a společnost ta byla odsouzena.

Pierre cítil, kterak v něm překypuje proud hořkosti, že nemůže déle zůstat v kostele, ve kterém stín povolna se snášel, stápeje svatyni a velké bledé Kristy přibité na křížích. Všecko se kácelo v jeho nitru a neslyšel už než zmírající šepot modliteb, teskné to volání žen, které se zde modlily, klečíce a mizejíce v hlubokých tmách.

Ale přece váhal vzdáliti se a neřici slova abbému Roseovi, který v naivní své víře vzýval dobrou vůli Neviditelného pro štěstí a mír všech lidí. Báł se, že by jej vytrhoval, a rozhodl se již, že odejde, když abbé sám od sebe pozvedl hlavu.

„Ach, milý synu, jak je nesnadno býti rozumně moudrým! Jeho Milost Martha opět mne huboval, a kdyby nebylo Boha, který mi odpustí, báł bych se už o svoje spasení.“

Pierre zastavil se na okamžik ve sloupoví Madeleiny, nahoře na širokém peronu, který se prostírá nad náměstím a nad železným zábradlím. Před sebou měl ulici Royale, která ústila až na široké náměstí de la Concorde, kde vypínal se obelisk a obě tryskající fontány; a ještě dále pobledlá kolonáda Sněmovny poslanců uzavírala obzor. Byla to královsky vznešená perspektiva, pod nebem jasným, zamženým již soumrakem, kterým cesty se šířily, pomníky ustupovaly do pozadí, dostávající chvějný ráz záhrobní a snivou neurčitost. Žádné město na světě nemělo této nádherné zdobí chimérické a velebné velkoleposti, v neurčité té chvíli, kdy počínající noc přináší městům ovzduší snů a nekonečnost nesmírnosti lidské.

Stoje nehybně a váhavě vůči těm prostorům, které před ním se otevíraly, tázal se Pierre truchlivě sama sebe, kam tedy teď přijde,

když tak najednou zhroutilo se mu všechno, po čem tak vášnivě dychtil už od božího rána. Měl přece ještě jít do hotelu Duvillardových v ulici Godot-de-Mauroy? Ani nevěděl. Potom zas ta rozčilující vzpomínka se mu vrátila se vši svou krutou ironií. Nač, když Laveuve byl mrtev? Nač zabíjeti čas a potloukati se po ulicích až do šesti hodin? Ani si nevzpomněl, že má sám také byt a že nejjednodušší by bylo jít domů. Zdálo se mu, že mu zbývá ještě důležitá věc, aniž byl s to říci jaká. Zírala naň odevšad a z velké dálky, tak neurčitě a tak nepřístupně, že jistě jakživ se k tomu nedostane. Nohy měl jako centy a v hlavě mu hučelo, když sestupoval z perónu; chvíli procházel květinářským trhem, kde koncem té zimy rozkvétaly azalky, ještě zimomřivě. Ženy kupovaly fialky a růže z Nizzy. Díval se na ně, jako kdyby se zajímal o ten vonný, jemný a choulostivý přepych. Pak najednou se mu to zhnusilo a odešel na boulevardy.

Zde kráčel Pierre přímo vpřed, nevěda kam, nevěda proč. Stín, který se snášel, překvapoval jej jako neočekávaný nějaký zjev. Pozvedl oči k nebi a podivil se vida, jak bledne velmi jemně, rozčárkováno jsouc v dálavách vysokého obzoru jemnými černými rourami komínů; jako na nějakou zvláštnost díval se na balkony, na velké zlaté písmeny firem, ve kterých zmíral den. Jakživ si nevšímal strakatiny fasád, malovaných skel, záclon, odznaků, nápadných plakátů, skvostných výkladních skříní, otevřených a osvětlených plným světlem jako veřejné salony. Potom na ulici, podél chodníků, mezi sloupky a kiosky modrými, červenými a žlutými, jaká tlačénice, jaký neobyčejný ruch! Vozy hrčely jako hučící řeka a ze všech stran za řadami fiakrů kolébaly se těžké omnibusy jako veliké lodi o vysokých palubách; kdežto proud pěších valil se bez ustání, z obou stran, donekonečna, až i mezi kola se pletl v dobyvačném chvatu jako rozbouřené mraveniště. Odkud přicházeli všichni ti lidé? Kam šly všechny ty vozy? Jaké zmámení a jaká úzkost!

Pierre kráčel pořád rovně, jako stroj, uchvacován černým svým sněním. Noc už se snášela, rozsvěcovali už první plynové svítlny, byla to černá hodinka Paříže, kdy tma není ještě úplná a kdy koule elektrické září ještě do pohasínajícího dne. Ze všech stran zářily jis-

kry lamp a krámy osvěcovaly svoje výkladní skříně. Zakrátko budou se bulváry valiti proudy živých hvězd kočárových jako živoucí mléčná dráha, mezi oběma chodníky, osvětlovanými svítilnami, lampami, kandelábry, oslňující to přepych, podobný světlu sama slunce. A mezi křikem kočů, v tlačenici pěších bouřil ještě poslední chvat Paříže obchodní a vášnivý, bezohledný boj o lásku a o peníze. Těžký den byl u konce a Paříž rozkošnická se osvěcovala, počínajíc slavnou noc. Kavárny, vinárny a restauranty byly plny lidí a za velkými tabulemi beze skvrny bylo viděti jasné kovové pulty a malé bílé stolky lákaly krásným ovocem a košíky ústřic, rozloženými mezi dveřmi. A tato Paříž, která probouzela se tímto způsobem, při rozžehnutí prvních plynových svítilen, byla již jata rozkošnickou veselostí, ustupujíc rozpoutané chuti na vše, co lze koupiti.

Ale Pierre byl by býval bezmála poražen. Houfec vyvolavačů hrnul se množstvím, vykřikuje večerní noviny. Zvláště nové vydání časopisu *La Voix du Peuple* tropilo ohlušující lomoz, který překřičel, i rachocení kol. Chraplavé hlasy znova a znova, v pravidelných přestávkách, volaly: „Kupujte *La Voix du Peuple*, nový skandál afrických drah, pád ministerstva, dvaatřicet podplacených poslanců a senátorů!“ Na číslech časopisů, jimiž mávali jako praporci, bylo lze čísti tyto titule, tištěno ohromnými písmeny. Ale množství hrnulo se pořád, valně toho nedbajíc, byloť zvyklo na tento kal, prosycený darebáctvím. Tu a tam se někdo zastavil, koupil časopis a lehká děvčata, která si byla vyšla hledat nějaký oběd, lajdala po ulicích čekající, až náhoda jim přinese nějakého milovníka, a házejíce tázavýma očima po terasách kaváren. A tento zneuctívající křik časopisů, křik, který špinil a políčkoval, zdál se býti posledním umíráčkem dne, vyzvánějícím na pohřeb národa na počátku rozkošnické noci, která počínala.

Pierre ještě jednou si vzpomněl na svoje ráno, na ten děsný dům v ulici des Saules, kde bylo směstnáno tolik bídy a tolik strasti. Viděl v duchu opět dvůr zablácený jako žumpu, hnusná schodiště, smradlavé byty, mrazivé a holé, rodiny tahající se o pomeje, o které by nestál ani pes na ulici, matky s prsem vyschlým, kterak chovají nařikající děti, starce zapadlé do koutu jako zvířata a hladem umírající

ve vlastním kalu. A pak, jak za dne plného nádhery a bezstarosti ocítl se v salonech rozkošnických, vida tu všecken drzý lesk Paříže peněžní, Paříže politické i světácké. A nakonec, za soumraku, dostal se konečně do Paříže Sodomy a Gomory, osvětlující se na noc, na ohavnosti té noci spoluvinné, jejíž jemný popel znenáhla zasypával oceán střech. A mrzká nestvůrnost toho všeho křičela pod nebem vybledlým, kde blyštily se první hvězdy, čisté a třesoucí se.

Pierre silně se zachvěl vůči tomuto pařeníšti mravní zkázy a bolesti, vůči všemu tomu, co se dalo dole v bídě a v zločinu, vůči všemu tomu, co se dalo nahoře v bohatství a neřesti. Buržoazie, která byla u vesla, nechtěla ani na krok ustoupiti od nabyté svrchovanosti, vesměs nakradené, kdežto lid, odjakživa šizený, velký ten němý, svíral pěstě a huboval, dovoláváje se svého zákonného podílu.

Tato hrozná nespravedlnost naplňovala hněvem rodící se stín. Ze kterého mraku, ze které strany té tmy vyšlehne blesk? Čekal naň již po několik let, na ten blesk pomsty, jejíž oznamoval už temný rachot ze všech stran obzoru. Napsal knihu nevinnosti a naděje a šel prostomyslně do Říma, jen aby zažehnal strašlivý ten výbuch. Ale všecka naděje v jeho srdci byla mrtvá, cítil nevyhnutelný blesk, nic již nemohlo zadržeti katastrofu. Nikdy ještě ji necítil tak příliš blízko, vida šťastnou nestoudnost jedněch a zoufalý smutek druhých. A katastrofa se hrnula na Paříž, a jistěže vybuchne nad ní, chlípnou a vzdorovitou, která jakmile večer nastal, rozdmychovala svou výheň.

V okamžiku, kdy přicházel na náměstí de l'Opéra, Pierre, schvácen únavou a zmámený, pozvedl oči. Kde to byl? Zdálo se, že srdce velkého města bije tady, na velké prostoře této křižovatky, tak jako kdyby krev vzdálených čtvrtí se byla shrnula sem ze všech stran, vítěznými těmi avenue. Díval se, jak na obzoru se ztrácí průsek avenue de l'Opéra, ulic du Quatre Septembre a de la Paix, ještě jasných zbytkem denního světla, ale již ohvězděných mraveništěm jisker. Boulevard protínal náměstí proudem svého kolotání, kde se srážely přílivy z ulic sousedních, v neustálém ruchu, který činil z tohoto místa nejnebezpečnější jícen na světě. Marně snažilo se několik strážníků zavést zde trochu pořádku, příliv chodců přece se rozlé-

val, kola pletla se do sebe, koně se vzpínali uprostřed lomozu lidského příboje stejně hlučného a stejně nepřetržitého jako hlas bouřného oceánu. Potom osamocená masa Opery, halící se znenáhla v stín, masa ohromná a tajemná tak jako symbol; docela nahoře socha Apollova, nesoucího lyru, odrážela ještě poslední záblesk světla ze sinalého nebe. Všecka okna fasád se osvětlila, jakýsi jásot vznikl z těch tisíců lamp, které jiskřily jedna za druhou, jakási touha po obecném zotavení, volném nasycení, rozkládala se zároveň s rostoucím stínem. Kdežto tu a tam se z dálky lampy elektrické blýskaly jako měsíce jasných nocí pařížských.

Proč sem přišel? Co tady? tázal se Pierre sama sebe, rozčilen a udiven. Když Laveuve byl mrtev, nezbývalo mu než jíti domů, schouliti se do svého kouta, při zavřených oknech i dveřích, jako bytost teď už zbytečná, bez víry, bez naděje, neočekávající než konečný zánik. Cesta byla ještě dlouhá z náměstí de l'Opéra až k jeho domku v Neuilly.

Přesto, že zemdlením všecek byl schvácen, nechtěl vzít si povoz; obrátil se, vracel se k Madeleině, znovu se mísil v strkanici chodníků, doprostřed ohlušujícího křiku ulice, maje trpkou touhu zhoršiti si svou ránu a nasytiti se vzdorem a hněvem. Nebyl to zde na konci této ulice, na konci tohoto boulevardu, očekávaný ten jícen, do kterého zhroutí se prohnílý svět, jehož starou společnost slyšel praskati při každém kroku?

Když chtěl přejíti přes ulici Scribe, zastavil jej nával lidu. Před nádhernou kavárnou vyvolávali dva velcí výrostci, velmi špinaví, střídavě *La Voix du Peuple*, obsahující skandály, podplatné členy sněmovny a senátu, hlasem tak rozkřapaným, že se kolemjdoucí až zastavovali. A tady nanovo byl překvapen, poznávaje ve člověku nerozhodném, sem tam popocházejícím, Salvata, který, když byl chvíli poslouchal, přiblížil se k velké kavárně a díval se okny dovnitř. Tentokráte bylo mu setkání to již nápadným, vzbudilo v něm podezření, takže se zastavil sám, chtěje jej pozorovati. Nemohl si představit, že Salvat vstoupí, že zasedne za jeden z těch malých stolků do veselé místnosti osvětlené lampami, on, vzhledu tak bíd-

ného, s tím kusem chleba, který se mu hrbatěl pod starým roztrhaným kabátcem. Chvilí čekal. Potom viděl jen, jak odchází krokem zlomeným, pomalu, jako kdyby se mu kavárna, skoro prázdná, byla nehodila.

Co tedy hledal? Kam to chodil od božího rána, za čím se to honil tak divoce a osaměle bohatou a rozkošnickou Paříží, se svým hla-
dem, který mu byl neustále v patách? Vlekl se již jen stěží a zdálo se, že se svou vůlí a energií už je v koncích. Přemožen přiblížil se k jednomu z kiosků a opřel se oň na chvíli zády. Pak opět se vzchopil a kráčel znova, hledaje pořád.

Ted' stalo se něco, co teprv rozčililo Pierra. Velký a silný muž, vycházející z ulice Caumartin, uznamenal Salvata a šel k němu. A kněz, váhaje z počátku, poznal konečně svého bratra Viléma právě v okamžiku, když beze všech rozpaků tiskl dělníkovi ruku. Ano, byl to on, se svými hustými vlasy krátce přistřiženými, bílými jako sních, přesto, že mu bylo teprv asi sedmačtyřicet let. Měl ještě svoje velké hnědé kníry, bez jediné stříbrné nitky, což dodávalo jeho tváři a jeho čelu, vysokému jako věž, rázu energického žití. Měl od svého otce to čelo nepřemožitelného rozumu a logiky jako Pierre. Ale spodní část tváře staršího byla pevnější, nos silnější, brada hranatá, ústa široká, pevných tahů. Bledá jizva ze staré rány zela mu na levém spánku. Tato velmi vážná fyziognomie, drsná a uzavřená na první pohled, rozjasňovala se mužnou dobrotou, když úsměvem odekryly se zuby, ještě pěkně bílé.

Pierre si vzpomněl, co mu dnes ráno vypravovala paní Theodora. Jeho bratr Vilém, kterého dojalo tolik bídy, dal Salvatovi na několik dní u sebe práci. A to vysvětlovalo zájem, se kterým zdál se jej vyptávat, zatím co strojník, znepokojený tím setkáním, přešlapoval, jako kdyby chtěl honem zas nastoupiti svou žalostnou pouť. Okamžik zdálo se, že Vilém pozoruje ten neklid, bezpochyby z rozpačitých odpovědí, které dostával. Opustil tedy dělníka. Ale skoro ihned se obrátil dívaje se, jak se vzdaluje svým utrmáceným a vzdorným krokem, prodíraje se množstvím. Úvahy, které ted' činil, byly asi velmi vážné a velmi nutkové, neboť pojednou se rozhodl

vrátiti se a stopovati jej z dálky, jako kdyby se chtěl ujistiti o směru, kterým se dává. Pierre, jat rostoucí starostí, díval se na ten výjev. V nervózním očekávání neurčitého neštěstí, v němž se nalézal, podezření, které v něm vzbudilo několikeré nevysvětlitelné setkání se Salvatem, překvapení, že vidí i svého bratra zapleteného v tu záležitost, jalo teď veškeru jeho bytost touhou zvěděti, zúčastniti se, snad i překaziti něco. Neváhaje stopoval opatrně sám oba muže.

Bylo mu příčinou nového rozčilení, když Salvat a potom jeho bratr Vilém náhle se obrátili do ulice Godot-de-Mauroy. Jaký osud vedl je do ulice, do které on sám tak horečně byl spěchal a odkud jenom smrt Laveuvova jej odvrátila? Jeho rozechvění rostlo ještě více, když, chvíli se omeškav, spatřil Salvata stojícího na chodníku proti hotelu Duvillardových, tam, kde ráno se domníval jej viděti. Hlavní průjezdní vrata byla právě dokořán otevřena, za příčinou jakési opravy dlažby v průjezdě; a když dělníci byli odešli, zůstal zející široký průjezd naplněný tmou té noci, která se skláněla. Úzká ulice, zářící stranou k boulevardům, stápěla se v modrý stín, jež plynové plameny prorážely řídkými světly. Šlo několik žen, takže Salvat musil ustoupiti z chodníku. Ale vystoupil tam znova, zapálil si kousek doutníku, nějakého slavíka, kterého sebral pod stolem některé kavárny, a postavil se znova na stráž před hotelem, nehybně čekaje.

Pierre, trápen temnými myšlenkami, děsil se a v duchu se tázal, nemá-li toho člověka osloviti. Zdržovala jej jen přítomnost jeho bratra, kterého viděl postavit se na čekanou za sousední vrata, jako by chtěl býti také pohotově k zakročení. Spokojil se tedy jenom tím, že neztrácel z očí Salvata, také neustále číhajícího, se zrakem na průjezd upřeným, jež odvracel jen, dívaje se k boulevardu, jako kdyby odtamtud očekával někoho nebo něco, co mělo přijíti z té strany. A skutečně, landaur² Duvillardů konečně se objevil s kočím a lokajem v livrejích tmavozelených, zlatem vroubených, landaur velmi pečlivě vystrojený, do něhož byli zapřažení dva překrásní koně kočároví.

² Čtyřsedadlový kočár se sklápěcí střechou dozadu i dopředu. *Pozn. red.*

Proti všemu obyčejí byli ve voze, který jindy přivážel matku nebo otce, tentokráte jen obě děti Camilla a Hyacint. Vraceli se z dýchánku princezny de Harnové a hovořili volně, s klidnou nestydatostí, které sami chtěli se diviti.

„Ženské se mi oškliví. A jejich pácheň¹⁰, ah, fuj! A ty prožluklé děti, před nimiž aby měl pak vždycky člověk strach!“

„Ale jdi! Přece jsou lepší než tvůj George Elliot, to zkažené děvče. Ostatek ty se chlubíš, a zatím chybuješ, že se nedomluvíš s princeznou, je do tebe celá blázen.“

„Ach, princezna! Také jedna, která mne sužuje.“ Hyacint byl teď ve stadiu, kde neuznával pohlaví, a ve zmalátnělé póze všeobecného odříkání. Ale Camilla, rozčilená a rozechvěná, mluvila horečně. Po chvíli mlčení pravila:

„Víš, že matka je tam, s ním?“

Nemusila popisovati ještě do podrobná jak a co, bratr rozuměl, neboť mluvil o tom často, docela volně.

„Při zkoušce u modisty Salomona, co? Pitomá historie...! Uklouzla druhými vraty, je teď s ním.“

„A co tě to mrzí, že je s mým dobrým přítelem Gérardem?“ tázal se klidně Hyacint.

Pak vida, že sebou trhla na sedadle, tázal se:

„Máš jej pořád ještě ráda? A chceš jej?“

„Ó, ano, chci jej a také jej dostanu!“

Vložila do tohoto výkřiku všecken vztek ošklivého děvčete, všechen trud opuštěné bytosti, která ví, že matka, ještě tak krásná, kradle jí její rozkoš.

„Dostaneš, dostaneš,“ vece Hyacint, jsa rád, že může trochu potrápiti svou sestru, které se bál, „dostaneš ho, jen dá-li se... On tě nemá rád.“

„A má!“ pravila vztekle Camilla. „Je ke mně hodný a to mi stačí.“

Měl strach z jejího černého pohledu, z jejích malých chorobných rukou, které se svíraly jako drápy. Pak po chvíli mlčení ptal se:

¹⁰ Zápach. Pozn. red.

„A co tomu říká otec?“

„Ach, otec, ten jen když od čtyř do šesti je zas tam u té...“

Hyacint se dal do smíchu. Mezi sebou tomu říkali, že otec chodí na svačinu. A Camilla se tomu hezky smála, vyjma v ty dny, kdy matka také svačila mimo dům. Zavřený landaur vjel do ulice a blížil se zvucným poklusem svých koní. V téže chvíli malá šestnácti- nebo osmnáctiletá blondýnka, služka nějaké modistky, nesoucí velikou škatuli, rychle přecházela, chtějíc býti ve vratech dříve než kočár. Přinášela paní baronce klobouk a celou cestu po boulevardech lelkovala se svýma očima modrýma jako chrpa, svým nosíkem růžovým, svými ústy, která se neustále smála, na té nejkrásnější tvářičce, jakou si jen člověk může představit. A v tomto okamžiku, ještě naposledy se ohlížeje po kočáru, Salvat jediným skokem ocítil se v průjezdě. Skoro hned poté objevil se znovu, hodil do potůčku při chodníku kousek svého doutníku a potom zvolna odcházel, mizeje v neurčitých tmách ulice.

A co se stalo? Později Pierre se upamatoval, že vozičkář západní dráhy mihnul se kolem, takže landaur na chvíli se zastavil a opozdil, zatím co poselkyně modistky zmizela ve vratech. Srdce se mu nevýslovně sevřelo, když viděl, jak i jeho bratr se hnál do hotelu, jako by náhle byl poznal strašlivou jistotu. On sám, Pierre, aniž jasně porozuměl, cítil blížiti se něco děsného. Ale když chtěl běžeti a křičeti, byl přimražen k chodníku a hrdlo jako by mu svírala olověná ruka. Pojednou jako by zahřmělo, hrozný výbuch otrásl vzduchem, jako kdyby země se otevírala a jako kdyby bleskem zasažený hotel se bořil. Všecka okna sousedních domů se tříštila a sklo padalo zvucným cinkotem na dlažbu. Pekelný plamen rozzářil na okamžik ulici, prachu a kouře bylo tolik, že několik málo kolemjdoucích oslepeno vrískalo hrůzou, uchvácení tou výhní, do které domnívali se padati.

Pierrovi rozbřesklo se tímto bleskem. Viděl pumu, nadouvající vak na nástroje, který bez práce byl prázdný a zbytečný. Viděl ji pod kabátcem rozedraným jako hrb, který pokládal za kus chleba sebraného bůhví kde, ježž Salvat nesl domů, ženě i dítěti. Když se byla potulovala, když byla ohrožovala celou šťastnou Paříž, vzplála tady,

vybuchla tak jako hrom na prahu této svrchované buržoazie, vládkyně zlata. On v tom okamžiku myslel jen na bratra Viléma a vrhl se do onoho podjezdu, kde zdál se otevírati jícen sopky. Zprvu nerozeznával nic, protože ostrým kouřem všecko bylo zatopeno. Potom uznamenal trhlé zdi, hořejší podkroví rozbourané, dlažbu vytrhanou, pokrytou troskami. Kočáru venku, který právě měl vjeti, nestalo se nic, ani koňům, ba na kočáře samém nebylo ani škrábnutí od střepiny vybuchnuvší pumy. Ale děvče, malá ta poselkyně plavovlasá, hezká, ležela na znaku, s břichem rozrytým, ale se svou jemnou tváří nedotčenou, očima jasnými, ještě se udiveně usmívajícíma v té bleskurychlé katastrofě; kdežto vedle ze škatule, z níž víko prostě jen se sesmeklo, vykutálel se klobouk, klobouček růžový, velmi i jemný a půvabný se svou květinovou ozdobou.

Vilém jako zázrakem zůstal živ a již zase stál. Jenom levá ruka mu krvácela, nebo střep přerazil mu zápěstí. Měl kníry spálené a výbuch, který ho porazil, jím tak otrásl a jej pohmoždil, že se chvěl na celém těle, jako by mu bylo hrozně zima. Nicméně poznal svého bratra a ani se nepodivil, že ho vidí tady, jakož se stává po takových pohromách, kde nevysvětlitelné stává se božskou prozřetelností. Tento bratr, kterého ztratil tak dávno z obzoru, byl zde docela přirozeně, protože zde musil býti. A volal naň hned, v šílené té třesavce, která jím prochvívala:

„Odved' mne, odved'...! Vezmi mne k sobě, do Neuilly, oh, odved' mne!“

Potom, jako na vysvětlenou mluvě o Salvatovi, pravil:

„Myslel jsem si to, že mi ukradl patronu, na štěstí jen jednu, jinak by celá čtvrť byla vyletěla do povětří... Ach, nešťastník! Nemohl jsem přijít včas, abych byl zašlápl doutnák.“

S naprostou jasnovidností, jaká často dostavuje se ve chvílích nebezpečí, Pierre, beze slova a neztrácejíce ani vteřiny, si vzpomněl, že hotel má ještě zadní východ do ulice Vignon. Porozuměl velkému nebezpečí, v jakém by se ocítil jeho bratr, kdyby se prozradilo, že je zapleten do této aféry. Rychle, když ho byl zavedl do stínu ulice

Vignon, otočil mu svůj kapesník kolem ruky a zastrčil mu ji pod jeho kabát na prsa.

„Odved' mne,“ opakoval Vilém polekán a třesa se, „k sobě, do Neuilly... Nikoli ke mně, domů.“

„Ano, ano, buď jen klidný. Počkej tady okamžik, najdu drožku.“

Chtěje rychle najít povoz, zavedl ho na boulevardy. Ale hromová rána výbuchu rozrušila celou čtvrť, koně se plašili, lidé pobíhali sem a tam, uchvácení pomateností.

A strážníci přibíhali ze všech stran, množství lidí se sbíhalo, tarasíc již vstup ulice Godot-de-Mauroy, černý jako jícen, neboť všechna světla zhasla; kdežto na boulevardech vyvolavač časopisu *La Voix du Peuple* tvrdošíjně vyvolával nový skandál afrických drah, dvaatřicet podplacených ze sněmovny a senátu a blížký pád ministerstva.

Konečně Pierre zastavil fiakra, když v tom zaslechl pospíchajícího chodce, který pravil svému soudruhu:

„Bodejť ministerstvo! Puma je právě zachránila.“

Oba bratři vstoupili do vozu, který s nimi odejel. A nad hučící Paříží rozestřela se černá noc, noc bez odpuštění, ve které hvězdy pohasly pod závojem zločinu a hněvu vystupujícího ze střech. Ze všech temnot obzorových zazněl velký výkřik spravedlnosti v zastrašujícím šumotu křídel, kterými bylo slyšeti blížiti se Sodomu a Gomoru.

KNIHA DRUHÁ

I.

V zastrčené uličce v Neuilly, kudy už od soumraku živá duše nešla, malý domek spal v tuto chvíli za černé té noci hlubokým spánkem, záclony maje spuštěny a žádné světlo jimi nepronikalo. Zdálo se, že i také v zahradě za domkem, prázdné a mrtvé, strnulé mrazem odcházející zimy, vládne veliký mír.

Pierre bál se několikrát, že mu raněný bratr ve fiakru, ve kterém jej odvážel, omdlí. Vilém, jsa opřen a všecek sklíčen, nemluvil slova; nastalo strašné mlčení mezi nimi plné otázek a odpovědí, jež pokládali za zbytečné a bolestné v této chvíli! Nicméně kněz pečoval o ránu, tázaje se v duchu, ke kterému lékaři má poslati pro pomoc, a chtěje zasvětit v tajemství jenom člověka jistého a oddaného, neboť viděl, s jakou trpkou touhou zmizeti se světa raněný se skrýval.

Až k Vítěznému blouku nebylo proneseno ani slova. Teprve tady zdálo se, že Vilém probouzí se ze svého snění řka:

„A rozumíš, Pierre, jen žádného lékaře. Vyhojíme to sami dva.“

Pierre chtěl protestovati. Pak učinil jen prostý posunek znamenající, že se s tím spokojí, je-li třeba. Nač hádati se v tomto okamžiku? Ale jeho nepokoj vzrůstal a věru že si oddechl, když konečně fiakr se zastavil před domem a když viděl, že bratr slézá bez slabosti příliš veliké. Rychle zaplatil kočímu a byl rád vida, že nikdo zde nebyl, ani ne ze sousedství. Otevřel svým klíčem a pomáhal raněnému vystupovat na tři stupně peronu.

Slabá noční lampička blikala ve vestibulu. Jakmile zavrzly dveře, služka Žofie vyšla z kuchyně. Šedesátiletá, hubená a černá, sloužila v domě již přes třicet let, už u Pierrovy matky. Zнала Viléma ještě jako mladého muže. Poznala jej ihned, třeba že už asi deset nepřekročil prahu tohoto obydlí. Ale nejevila žádného překvapení, shledávajíc docela přirozeným tento prazvláštní návrat, neboť byla

zvyklá diskrétnosti a mlčení. Žila jako poustevnice a mluvila jen tehda a to, co vyžadovala její služba.

Řekla toliko: „Pane abbé, v pracovně čeká pan Bertheroy, už asi čtvrt hodiny.“

Vilém, s tváří oživenou, vpadl jí do řeči:

„Bertheroy sem pořád ještě dochází...? Ach, toho bych rád viděl, to je duch! Jeden z nejlepších a nejrozsafnějších naší doby. Pořád ještě je mým učitelem.“

Jsa přítelem jich otce, slavného chemika Michala Fromenta, Bertheroy byl zase teď slávou Francie, a to jednou z nejvíce vynikajících, kterému chemie měla co děkovati za neobyčejné pokroky, které z ní učinily vědu matku, která byla na nejlepší cestě obnoviti tvářnost světa. Byl sice členem Institutu, zahrnován vyznamenáním a poctami, ale Pierra měl pořád ve velké lásce a navštěvoval jej někdy před obědem, aby se povyrazil, jak říkával.

„Poslalas jej do pracovny, dobrá, půjdeme tam,“ řekl abbé služce, které tykal. „Rozsvěť lampu, zanes ji do mého pokoje a připrav postel, aby si bratr mohl ihned lehnout.“

Zatím co Žofie bez jediného slova údivu vykonávala tento rozkaz, šli oba bratři do bývalé dílny svého otce, ze které kněz udělal velikou pracovnu. Učenec, vida je přicházeti, kterak druh opírá se o druha, přivítal je s výkřikem radostného překvapení.

„Cože! Vy pospolu...! Ach, mé drahé děti, nemohly jste mi připravit většího štěstí! Já tak často litoval vašeho krutého nedorozumění!“

Byl to velký suchý sedmdesátník, hranatých tahů. Zažloutlá kůže lepila se jako pergamen na vyčnívající kosti tváří a dásní. Jsa ostatně beze všeho půvabu, vypadal jako starý bylinkář. Ale čelo bylo krásné, široké, hladké a pod bílými rozcuchanými vlasy leskly se ještě plamenné oči.

Když pak uznamenal zavázanou ruku, zvolal:

„Cože, Viléme, vy jste raněn?“

Pierre mlčel, nechávaje Viléma vypravovati všečen příběh dle vlastní libosti a vlastního uznání. Vilém pochopil, že musí říci prostě pravdu, beze všech vytáček.

„Ba, při výbuchu, a myslím, že mám rozbité zápěstí.“

Bertheroy jej prohlížel, zpozoroval, že má spálené kníry, oči vypoulené, ve kterých ještě se zrcadlilo zděšení z katastrofy. Zvážněl, ale opatrně nekladl žádných otázek, nechtěje vynucovati žádného přiznání.

„Ale, snad ne výbuch...? Dovolte, abych se podíval na ránu. Víte, že dokud jsem nezačal chemii, zabýval jsem se velmi mnoho lékařstvím a že jsem trochu chirurgem.“

Pierre se nemohl zdržeti a zvolal z plna srdce:

„Ach ano, mistře, koukněte se na ránu... Měl jsem velké starosti, je to opravdu neočekávaně příznivá náhoda, že jste tady.“

Učenec se naň podíval a cítil vážnost všech okolností, které před ním tajili. A když Vilém souhlasil, usmívaje se a bledna slabostí, chtěl nejprve, aby ulehl. Služka vracela se vyřizujíc, že postel jest odestlána, a všichni odebrali se do sousedního pokoje, kde raněný byl odstojen a uložen na lůžko.

„Posviťte mi, Pierre, vezměte lampu a Žofie ať mi dá umyvadlo s vodou a ručník.“

Potom, když zlehka vymyl ránu, pravil:

„I, u čerta...! Ruka sice není rozbita, ale ošklivé je to přece. Obávám se, aby kost nebyla porušena... To hřebíky prorazily maso, vidíte?“

Nedostáváje odpovědi, umkl. Překvapení jeho rostlo, jal se vyšetřovati velmi pozorně ruku, kterou kouř začernil, a posléze i čichal k rukávu košile, aby věc lépe vyšetřil. Patrně poznal zde účinky nové látky výbušné, kterou on sám tak učeně studoval a takřka tvořil. Nicméně látka tato jej mátlá, neboť zde byly stopy a známky, jež jsouce neznámy, unikaly jeho pozornosti.

„To jste se takhle pošramotil při nějakém výbuchu v laboratoři...?“ tázal se posléze, jat jsa zvědavostí učence. „Jaký ďábelský prach jste to ke všem kozlům vyráběl?“

Přes svoji bolest Vilém od té chvíle, co pozoroval, že takto zkoumá jeho ránu, dával najevo odpor a vzrůstající rozčilení, jako kdyby pravé tajemství, které chtěl zachovati pro sebe, tkvělo právě v tom, zde v tom prachu, jehož první zkouška jej tak krutě potrestala. Odsekl zkrátka výrazem zdržované nevůle a se zrakem přímým a nepokrytým:

„Prosím vás, mistře, neptejte se mne. Nemohu vám odpovědět... Vím, že jste dosti velkodušný a že mne budete ošetřovati a milovati, aniž budete chtít, abych se vám vyzpovídal.“

„Ach, zajisté, příteli,“ zvolal Bertheroy, „zachovejte si jen svoje tajemství. Váš objev patří vám, učinil-li jste jaký, a vím, že užijete ho k účelům jen ušlechtilým. Ostatek měl byste také vědět, že miluji příliš vášnivě pravdu a že nikdy neodsuzují ať jakékoli skutky druhých, pokud neznám jejich pohnutky.“

A posunkem dosvědčoval svoji velikou snášelivost, svého svrchovaného ducha, prostého nevědomosti a předsudků, který i přes řády, jimiž byl zasypán, a přes tituly univerzitní a akademické učence oficiálního, činil z něho inteligenta nejsmělejšího, nejsvobodnějšího a rozvášněného jedině pro pravdu, jak sám říkal.

Nemaje potřebných nástrojů, zavázal pouze pečlivě ránu a přesvědčil se, že žádná tříska z projektilu nezůstala v mase. Posléze odešel a slíbil, že přijde zítra časně ráno. A když kněz jej provázel až k domovním vratům, upokojoval jej řka, že není-li kost zasažena příliš hluboko, všechno půjde dobře.

Pierre vraceje se našel bratra vzpřímeného na lůžku; Vilém měl ještě tolik energie, že chtěl psát svým příbuzným, aby je upokojil. Pierre, dav mu papír a pero, vzal lampu a posvítil mu. Na štěstí mohl Vilém dobře vládnouti pravicí. Několika řádky mohl oznámiti, že se nevrátí k paní Leroiové, své tchyni, která u něho zůstala po smrti jeho choti a která vychovala jeho tři velké syny. Pierre věděl, že mimo to je v domě ještě dívka pěti- nebo šestadvacítiletá, dcera starého přítele Vilémova, kterou si vzal Vilém po smrti otcově k sobě a kterou měl co nejdříve pojeti za choť, přes veliký rozdíl stáří.

Ale to všechno byly pro kněze věci neurčité a rozčilující, nepořádek odsouzeníhodný, a Pierre vždycky dělal, jako by o tom nevěděl.

„Chceš tedy, aby tento dopis ihned byl odnesen na Montmartre?“

„Ano, hned, je teprv sedm hodin pryč a do osmi tam bude... A nějakého jistého člověka, ano?“

„Bude nejlépe, vezme-li Žofie drožku. S ní můžeme být úplně bez strachu, ta nic neprobleptne... Počkej, já to všechno zařídím.“

Žofie přišedši porozuměla, oč jde, a slíbila, že řekne, budou-li se jí ptáti, že pan Vilém přišel na noc k bratrovi, ona že neví proč. A bez dlouhých řečí odešla, řkouc prostě:

„Oběd pana abbého je připraven, pan abbé může jíst, kdy chce, polévka a ragú je na kamnech.“

Ale když teď se Pierre vrátil k lůžku a u něho usedl, ležel Vilém již na znaku, maje hlavu opřenu o dvě podušky; byl velmi sláb, velmi bledý a lomcovala jím horečka. Lampa svítila slabě v koutě na stole, mír byl tak hluboký, že bylo slyšet tikati velké hodiny v sousední jídelně. Chvilí vládlo toto veliké ticho kolem obou bratří, konečně sjednocených a o samotě po tolika letech odloučení. Potom raněný vztáhl svoji ruku na okraj přikrývky a kněz ji uchopil, tiskna ji něžně ve své. A nepouštěl ji, takže obě bratrské ruce držely se jedna ve druhé!

„Ubohý Pierre,“ pravil potichu Vilém, „odpusť mi, že jsem tě do toho tak připravil. Obracím na ruby celý dům, беру ti postel a nemůžeš pro mne ani obědvat...“

„Nemluv, neunavuj se ještě víc,“ přerušil ho Pierre. „Kam bys šel, ne-li sem, jsi-li v nesnází?“

Horečná ruka raněného vřeleji se stiskla a oči mu zvlhly.

„Děkuji ti, Pierre. Jsi to ty, pořád jsi tak hodný a dobrý, jako bývals... Ach, ty nevíš, jak mi to je teď milé!“

Ted' zase oči kněze se zasmušily. Oba bratři cítili uprostřed tohoto velikého klidu, toho velikého blahobytu, který následoval po dojmech tak silných, nekonečný půvab z tohoto shledání v oteckém domě. Tady otec i matka jim zemřeli, otec tragicky usmrčen byv výbuchem v laboratoři, matka, paní velice zbožná, zas jako pravá

světice. Tady to bylo, na téže posteli, co Vilém ošetřoval Pierra, když tento po smrti matčině sám byl na smrt nemocen; a tady teď on, Pierre, ošetřoval Viléma. To všecko je dojímalé, rozechvíválo pohnutím, všechny ty nepředvídané okolnosti jich setkání, strašná katastrofa, která jimi otrásla, i tajemná stránka celé události, která zůstávala mezi nimi nevysvětlena. A v tragickém jejich sblížení, po tak dlouhém čase života odloučeného, společné jejich upomínky se probudily, starý dům mluvil k nim o jejich dětství, o rodičích zesnulých, o dobách vzdálených, kdy se milovali i trpěli. Pod okny byla zahrada, zahrada teď prostudlá mrazem, která kdysi, plná slunce, ozývala se jejich hrou a jásotem. Vlevo byla laboratoř, velký to pokoj, kde jejich otec je učil čísti. Vpravo, v jídelně, viděli opět matku svou, jak krájí jim krajíčky chleba, vždy taková mírná, se svými velkýma očima plnýma víry. A pocit, že zde jsou sami v této chvíli, i ten blahý, usínající jas té lampy, hluboká němá samota zahrady, domu, vši minulosti, naplňovala je neobyčejně sladkým pocitem, promíšeným nesmírnou hořkostí.

Byli by rádi pohovořili, srdce si otevřeli. Ale co si měli říci? Přesto, že ruce jejich zůstávaly pevně sevřeny, odlučovala je propast nepřekročitelná. Aspoň se tak domnívali. Vilém byl přesvědčen, že Pierre byl světec, kněz té nejpevnější víry, bez nejmenší pochyby, který neměl nic společného s ním, ani myšlením, ani v praktickém životě. Mávnutí sekerou je odloučilo, obývali dva docela různé světy. A Pierre zase pokládal Viléma za vyloučeného ze společnosti, podezřelého chování, který si ani nevzal ženu, se kterou měl tři děti a který měl si vzít děvče příliš mladé proti němu, přišedší bůhví odkud. Mimo to měl myšlenky učence a revolucionáře, popíraje všecko, snášeje se s nejhorším násilím, sám snad je vyvoláváje; a za tím vším prokukovala neurčitá obluda anarchie.

Na kterém poli mohlo se tedy státi dorozumění od té chvíle, kdy každý z obou bratrů měl svůj předsudek proti druhému, dívaje se naň, jako kdyby byl na protější straně propasti, přes kterou nemohl býti sestrojen žádný most? A jenom jejich srdce ubohá štkala nad jejich mocnou láskou bratrskou.

Pierre věděl, že Vilém již jednou byl bezmála zapleten v jakési aféře anarchistické. Neptal se ho na nic. Ale nemohl se ubránit myšlence, že by se Vilém byl takto neskrýval, kdyby se neobával, že bude zatčen jako spoluviník. Byl opravdu spoluviníkem Salvatovým? A Pierre se zachvěl, neboť neměl pořád ještě jiných důkazů než několik těch slov, která uklouzla jeho bratru po atentátu, ten výkřik obviňující Salvata, že mu ukradl patronu, a také okolnost, že se tak hrdinně vrhl do průjezdu hotelu Duvillardova, aby uhasil doutnák. Jenomže jak to všecko bylo ještě temné! A pak, ukradl-li mu kdo patronu té strašlivé látky výbušné, znamenalo to jen, že sám takové hotovil, že sám takové měl! Arci, s tou poraněnou rukou, i kdyby nebyl spoluviníkem, nezbývalo mu než utéci, neboť soudil dobře, že kdyby ho tam byli našli s krvácející rukou, již kompromitovaného, nikdy by byl živou duší o své nevinně nepřesvědčil. Než přece tmy zůstávaly neproniknutelný, zločin zdál se býti možným a událost vším způsobem byla děsná.

Vilém asi trochu uhodl ze chvění vlhké ruky, kterou bratr stále nechával v ruce jeho, onu spoustu, která se hrnula na toho ubohého tvora, zhrouceného již pochybnostmi, a kterou katastrofa tato dodělala. Hrob byl prázdný, i popel z něho byl smeten.

„Můj ubohý Pierre,“ pravil opět zvolna, „nehněvej se na mne, že ti nic nevypravuji. Nemohu ti říci nic... A pak nač? Jistěže bychom si nerozuměli... Neříkejme si tedy nic a těšme se jenom z té radosti, že jsme se sešli a že se přece jenom máme rádi.“

Pierre pozvedl oči a dlouho zraky jejich vpíjely se do sebe.

„Ach!“ šeptal. „Je to strašné, je to strašné!“

Ale Vilém porozuměl dobře němé otázce. Oči jeho odpovídaly na ni, neodvracejíce se a plápolajíce plamenem velmi čistým a vznešeným.

„Nemohu ti říci nic,“ opakoval. „Ale mějme se rádi, Piere.“

Pierre teď cítil okamžik, že Vilém je povznesen nade všechen nízký neklid, nade všechen strach viníka, který se třese o sebe, naopak, že je roznícen vášní velikého úmyslu, ušlechtilou péčí přivést v bezpečí svrchovanou svou ideu, to tajemství, které chtěl zachrá-

niti. Na neštěstí byl to jen krátký záblesk neurčité naděje vykoupení a vítězství, neboť hned zase všechno se kácelo, padalo v pochyby, v podezřívání dvou inteligencí, které se neznají.

Náhlá rozpomínka na děsné divadlo vystoupila na mysl Pierrovi a rozčilila jej.

„Viděls, bratře,“ šeptal opět, „viděls ve vratech to plavovlasé dítě, ležící na znaku, s rozrytým životem a s tím svým milým udiveným úsměvem?“

Ted' Vilém zase se zachvěl. A hlasem tichým a traplivým pravil:

„Ano, ano, viděl jsem je. Ach, ubožátko! Ach, ukrutná ta nutnost, ukrutné ty omyly spravedlnosti!“

A tu podlehl Pierre strašlivému děsu toho, co se stalo, a své ošklivosti před násilím, klesl tváří na pokrývku na okraji lůžka. A štkal vášnivě, náhlá krize překypující slzami vrhla jej sem, zničeného, slabého jak děcko. Všecko, co v něm strádalo už od rána, nesmírná bolest nad nespravedlností, nad všeobecnou bídou, která zmírала v těch proudech slz, jež snad nic už nezadrží, to všechno teď se v něm hroutilo a vzpíralo. A Vilém, také všecek rozrušen, klada ruku na hlavu svého mladšího bratra, aby jej uklidnil posunkem, kterým laskával kdysi jeho dětské vlásky, mlčel, nenalézaje útěchy, očekává je výbuch sopky vždycky ještě možný, náhlý převrat, který vždycky může ukvapiti pozvolný vývoj v přírodě.

Ale jaký to osud pro bídné tvory, pro existence, které láva smete po miliardách! A oči jeho také počaly slzeti prostřed toho velikého ticha.

„Pierre,“ řekl posléz něžným hlasem, „chci, abys šel obědovat... Jdi, jdi obědovat! Zakrej světlo lampy a nech mne samotného. Přivřu oči a bude mi tak dobře.“

Pierre musil mu vyhověti. Ale dveří jídelny nezavřel a omdlévaje únavou, aniž si toho dobře byl vědom, jedl stoje, se sluchem stále napjatým a poslouchaje, zdali si bratr nenaříká, zda ho nevolá. Zdálo se, že ticho ještě vzrostlo a že malý ten domek zapadá v melancholickou něhu minulosti.

Když se Žofie vracela kolem půl deváté ze své pochůzky na Montmartre, Vilém přes její tichý krok slyšel ji přece. Byl neklidný, chtěl zvědět co a jak. Pierre přispíšil sám dát mu zprávu.

„Buď bez starostí. Žofii přijala stará paní a přečetši psaní pravila jí prostě, že je dobře. Ani se jí na nic neptala, jsouc docela klidna a nijak zvědavá.“

Vilém vida, že bratr se diví té naprosté bezstarostnosti staré dámy, řekl jenom, také docela klidně:

„Ó, Babičce stačí, jen když se jí to oznámí. Ona ví velmi dobře, že když se večer nevrátím, stane se to jen proto, že nemohu.“

Ale nemohl a nemohl usnouti. Světlo lampy darmo bylo zakryto, přece neustále otevíral oči, díval se kolem sebe a jako by naslouchal, co se děje za zdí, směrem k Paříži. Kněz musil zavolat služku, pak se jí Vilém vyptával, chtěl zvědět, nepozorovala-li nic zvláštního, jdouc na Montmartre. Stavěla se překvapenou, nepozorovala nic. Ostatek drožka jela po zevních boulevardech, bezmála pustých. Řídká mlha začínala opět padati a ulice stáply se v mrazivém vlhku.

V devět hodin nahlížel Pierre, že bratr nebude asi spáti, nechá-li jej takto beze všech zpráv. V počínající horečce začínal raněný mítí úzkost, neboť svírala jej nesmírná touha zvědět, byl-li Salvat zatčen a mluvil-li něco. Nepříznával se sice k tomu, dělal, jako by o sebe neměl žádnou starost; bylo to snad pravda; ale veliké jeho tajemství jej dusilo, chvěl se při pomyslení, že tak dalekosáhlý plán, tolik práce a tolik naděje je vydáno všanc tomuto člověku halucinovanému bídou, který chce znovu zavésti spravedlnost výbuchem pumy. Marně snažil se kněz učiniti mu srozumitelným, že v tuto chvíli nelze ještě nic vědět, viděl, že je tak tuze netrpělivým, a to stále víc a více, že se odhodlal učiniti alespoň pokus, by ho upokojil.

Ale kam jít, na které dveře zaklepat? Za hovoru Vilém přemýšleje, u koho asi mohl Salvat hledati útulku, jmenoval Janzena a okamžik ho napadlo, že by bylo lze poslat pro zprávy k tomuto. Potom zase si to rozmyslil řka, že Janzen, dověděl-li se o atentátu, nebyl z těch, kdož doma čekají na policii.

„Šel bych ti rád koupit večerníky,“ opakoval Pierre. „Ale tam není dojista docela nic. V Neuilly znám skoro každého. Nevím věru kdo – ale přece, snad Bache...“

Vilém vpadl mu do řeči.

„Ty znáš Bacheho, městského radního?“

„Ano, pečovali jsme spolu o některé dobročinné podniky tady ve čtvrti.“

„Ó, Bache je jeden z mých starých přátel, neznám člověka bezpečnějšího. Jdi k němu a přiveď mi ho, prosím tě.“

Čtvrt hodiny poté přiváděl Pierre Bacheho, který bydlil v sousední ulici. A nepřiváděl ho samotného, neboť ke svému překvapení zastal u něho Janzena. Jak Vilém předvídal, Janzen, obědvaje u princezny de Harnové a dovídaje se o atentátu, chránil se jít spát do svého malého bytu v ulici des Martyrs, kam policii mohlo docela dobře napadnouti nalíčiti past. Styky jeho byly známy, věděl, že je pod policejním dohledem, že každou chvíli mohla naň dopadnouti rána jako na cizího anarchistu, buď ve formě zatčení, nebo vypovězení. Pokládal tedy za nejlepší jít na několik dní žádat o pohostinství Bacheho, člověka velmi přímého, ochotného, jehož rukám mohl se svěřiti bez bázně a strachu. Za nic by byl nezůstal u Rosemondy, u té rozkošné třeštilky, která už celý měsíc ho rozkřikovala ze šílené touhy po nových dojmech; ucítil ihned všechnu její bezúčelnou a nebezpečnou výstřednost.

Vilém, vida vstupovati Bacheho a Janzena, měl radost a chtěl se vzpřímit na lůžku. Ale Pierre si přál, aby zůstal klidně ležeti, s hlavou na podušce, a zvláště aby mluvil co nejméně. Zatím co Janzen stál a mlčel, Bache vzal stolicí, usedl vedle postele a překypoval přátelskými slovy. Byl to velký člověk, šedesátiletý, se širokou plnou tváří, velkým bílým vousem, s dlouhými bílými vlasy. Malé jeho něžné oči jako by stápeły se v snění, velká jeho ústa usmívala se dobrácky všeobecnou nadějí. Jeho otec, vřelý vyznavač Saint-Simonismu, vychoval ho kultem nové víry. A on sám, zachovávaje úctu k této víře, přešel později k ideám Fourierovým, z osobní touhy po pořádku a nábožnosti, takže bylo v něm jakési nástupnictví

a zkrácení obou učen. Když mu bylo kolem třicíti let, zabýval se také spiritismem. Maje sic neveliké, ale dobře pojištěné jmění, nezažil jiného dobrodružství v životě, leda že se zúčastnil komuny r. 1871, ale ani sám dobře nevěda jak a proč. Odsouzen jsa v kon-
tumaci k smrti, ačkoli patřil k umírněným, žil v Belgii až do amnestie. A vzhledem k těmto všem věcem vyslalo ho Neuilly do městské rady, sic ne proto, aby oslavovalo oběť reakce buržoaztické, jako spíše za odměnu boдрému muži, kterého celá čtvrť měla ráda.

Ve své touze po novinkách musil si Vilém svěřit i oběma návštěvníkům, vypravovati jim celou historii pumy, útěk Salvatův, způsob, jakým byl poraněn, chtěje zhasiti doutnák. A Janzen, který poslouchal s chladným svým výrazem v hubené a silně pobledlé tváři Krista, s vousem i vlasem kadeřavým, pravil posléze hlasem jemným a řečí zvolněnou cizím přízvukem:

„Ah, to tedy byl Salvat...! Domníval jsem se, že by to mohl býti malý Mathis... Salvat – tomu se divím, ten byl pořád nerozhodný.“

A když Vilém pln úzkosti se ptal, myslí-li, že Salvat bude mluvit, zvolal nejprv živě:

„Ó ne, ó ne!“

Potom zase se opravil, řka s trochou pohrdání ve svých jasných, snivých a tvrdých očích:

„Než opravdu, nevím... Salvat je člověk sentimentální.“

Bache, kterého atentát rozčilil, byl neklidný, přemýšleje ihned, kterak pro případ denunciacie dostati z toho Viléma, kterého měl velmi rád. Ten vůči opovržlivé chladnosti Janzenově asi mnoho trpěl při pomýšlení, že by ho mohli pokládati za tak bázlivého a nemajícího jiné touhy než zachrániti vlastní kůži při tom dobrodružství. Ale co jim říci, jak jim sděliti velikou tu starost, která ho tak tuze rozčilovala, a nesvěriti jim tajemství, které skrýval i před svým bratrem?

V tom okamžiku přišla Žofie oznamovat svému pánu, že je zde pan Théophil Morin ještě s nějakým pánem. Pierre, velmi jsa udiven z této návštěvy tak pozdní, poodešel do sousedního pokoje pány uvítat. Poznal Morina, vrátiv se z Itálie, a pomáhal mu při obstará-

vání překladu výtečného přehledu moderních věd, jak jej předpisuje univerzitní program, a přičiňuje se také o jeho přijetí na školách italských. Rodem z Franche-Comté, rodák Proudhonův, jehož chudou rodinu v Besanconu navštěvoval, sám jsa synem hodinářského tovaryše, vyrostl v ideách proudhonismu jako něžný přítel chudiny chovající instinktivní zášť proti bohatství a majetku. Přišel později do Paříže jako nepatrný profesor, milující vášnivě studium, oddal se vši svou inteligencí učení Augusta Comtea; a tak byl by u něho člověk našel pod horlivým pozitivistou starého proudhonistu, osobní jeho vzdor jakožto člověka chudého, nenávidícího bídu. Držel se ostatně pozitivismu vědeckého, popíraje Comtea tak podivně náboženského v posledních jeho letech, neboť nenáviděl všecken mysticismus. Jeho sporádaný, jednotvárný a smutný život měl jen jediný román, náhlý horečný plápol, který jej zavál na bojiště sicilské, kde bojoval po boku Garibaldiho, za legendami epopeje Tisíce. Vrátil se pak do Paříže opět jako nepatrný profesor, dobývající těžce chléb denního žití.

Když Pierre se vrátil do pokoje, pravil k hostu pohnutým hlasem: „Morin mi přivádí Barthès, který se domnívá, že je v nebezpečí, a žádá mne o pohostinství.“

Vilém se zapomněl a mluvil rozjařeně: „Nicolas Barthès, ten hrdina, pravá duše antická! Znáám ho, obdivuji se mu a mám jej rád. Musíš mu otevřítí svůj dům dokořán.“

Bache a Janzen podívali se na sebe s úsměvem. Potom pravil Janzen zvolna, svým chladně ironickým hlasem:

„Pročpak se pan Barthès skrývá? Mnoho lidí myslí, že je mrtev, je to strašidlo, kterého už nikdo se nebojí.“

Barthès, maje čtyřiasedmdesát let, strávil z nich skoro padesát ve vězení. Byl věčným vězněm a hrdinou svobody, kterého každá vláda honila z pevnosti na pevnost. Od svého mladického věku žil svůj bratrský sen, zápasil pro ideální republiku pravdy a spravedlnosti, ale přešel s tím vždycky jen do vězení a končil své snění o novém lidstvu pod trojnásobnou závorou. Jako carbonaro, republikán od včerejška, evangelický sektář kul spiknutí každou chvíli a všude, v neustálém zápase proti veřejné moci, ať byla jakákoli.

A když přišla republika, ta republika, která jej stála tolik roků vězení, zavřela jej ona také, přidávajíc celé roky stínu k řadě bezslunečných let. Zůstával však mučedníkem svobody, a chtěl ji přesto přese všechno, ač ji neměl jakživ.

„Ale vy se mýlíte,“ pravil Vilém, nelibě dotčen výsměvným tónem Janzenovým, „chtějí se zase zbaviti Barthèse, jehož výstřední poctivost překáží našim politikům; a dělá docela dobře, že se má na pozoru.“

Nicolas Barthès vcházel, velký stařec, suchý a hubený, s nosem orlím, očima ještě planoucíma pod hustým, silně sklenutým obočím, bujícím dlouhými bílými vlasy. Bezzubá ústa, pořád jemná, ztrácela se v sněhobílém vousu, a věnec vlasů, běloskvoucích jako aureola, spadal v kadeřích na ramena. Za ním skromně vstupoval Théophile Morin, se svými šedivými licousy, vlasem krátce přistřiženým, brýlemi, žlutou a zemdlenou pletí starého profesora, zestárlého na katedře. Ani jeden, ani druhý nezdáli se býti udivenými a nečekali žádného vysvětlení, vidouce na lůžku člověka raněného na ruce; nebylo žádného představování; a ti, kteří se znali, prostě se usmívali na sebe.

Barthès se sklonil a políbil Viléma na obě tváře.

„Ach,“ řekl tento skoro vesele, „když vás tak vidím, nabývám odvahy!“

Oba naši příchozí přinášeli některé zprávy. Na boulevardech panovalo nesmírné rozčilení, zpráva o atentátu se šířila z kavárny do kavárny a pozdní vydání kteréhosi časopisu, kde událost byla líčena, velmi špatně a s prapodivnými podrobnostmi, šlo z ručky do ručky. Celkem nevědělo se ještě nic určitého.

Pierre, vida, že Vilém bledne, přinutil jej, aby si opět lehl. A když pravil, že pány povede do sousedního pokoje, pravil raněný mírně:

„Ne, ne, slibuji ti, že se již ani nepohnu, že již ani úst neotevru. Zůstaňte tady a mluvte polohlasně. Ujišťuji tě, že mi to udělá dobře, nemluvití sám a slyšetí vás.“

Hovor tedy pokračoval za zdušeného svitu lampy. Starý Barthès mluvil o té pumě, kterou pokládal za věc ohavnou a pitomou,

s úžasem hrdiny legendárních zápasů za svobodu opožděného v nových časech, kterým nerozuměl docela nic. Cožpak svoboda konečně nabytá nedostačí všem? Cožpak existuje ještě nějaký jiný problém než problém založení pravou republiku? Potom, vzhledem k Mègeovi a jeho řeči pronesené odpoledne ve sněmovně, trpce si stěžoval na kolektivismus, jež prohlásil za demokratickou formu despotismu. Théophil Morin, pokud se vyslovoval proti kolektivistickému sešikování sil sociálních, hlásal ještě mnohem větší zášť proti hanebnému násilí anarchistů; neboť očekával pokrok jen vývojem, jsa dosti lhostejným vůči prostředkům politickým, které měly vytvořit příští vědeckou společnost. Bache dojista také nezdál se mítí anarchisty ve větší lásce, nicméně byl dojat idylickým snem, nadějí humanismů, klíící v hloubi jejich ničícího vzteku, a také se zlobil na Mègea, kterého vinil, že od té doby, co vstoupil do sněmovny, není než pouhým řečníkem, teoretikem snícím o diktatuře. A Janzen, stále stoje, s ironickým záhybem svého retu na tváři chladné jako led, poslouchal je všechny tři a prohodil sem tam nějaké krátké slovo, ostré jako ocelový břít, jen aby vyznal svou anarchistickou víru a vyslovil se o zbytečnosti všelikých odstínů anarchistických a o nezbytnosti absolutna, zničení všechno, aby všechno zase mohlo být znovu sestrojeno.

Pierre, který zůstal u postele, poslouchal rovněž; s napjatou pozorností. Když všechny víry v něm se byly zhroutily, v tom nic, ke kterému se posléze dostal, hnuli tito mužové, příšedší sem ze čtyř různých směrů věkových idejí, strašlivým problémem, kterým trpěl, problémem nové víry, kterou očekávala demokracie století budoucího. A počínaje od přímých předků, od Voltaira, od Diderota, od Rousseaua, jaký to nepřetržitý proud idejí za sebou jdoucích, bez ustání se strkajících, jedny zplozující druhé a všechny vesměs se tříštící v bouři, ve které bylo tak tuze nesnadno jasně viděti! Odkud to váł vítr, kam to plula loď spásy a ke kterému přístavu bylo se dáti? Již již si v duchu říkal, že jest učiniti bilanci celého věku, že by měl, přijav dědictví Rousseauovo a jiných předchůdců, studovati ideje Saint-Simona, Fouriera, ba i Cabeta, Augusta Comtea a Proud-

hona, Karla Marxe také, aby si mohl účty skládati z cesty, kterou prošel, z křižovatky, na které se ocítil. Nenaskytovala-li se mu teď příležitost, když náhoda svedla ty lidi k němu, přinášející živé a různé doktríny, které chtěl zkoušet?

Ale obrátiv se, zpozoroval Pierre, že Vilém, oči maje přivřeny, je velmi bled. Cítil snad on sám, ve své víře ve vědu, jak zmocňuje se ho pochybnost z protikladných teorií a zoufalost z toho, že zápas pro pravdu jen zvětšuje omyl?

„Bolí tě to?“ tázal se kněz starostlivě.

„Ano, trochu. Pokusím se o to, abych usnul.“

Všichni odešli mlčky, tisknouce si ruce. Jenom Nicolas Barthès zůstal, odcházeje spát do pokoje v prvním poschodí, jež Žofie byla připravila. Pierre, nechtěje opustit bratra, dřímал na pohovce. A malý dům upadal opět ve svůj velký mír, v to ticho osamění a zimy, kterým táhl melancholický záchvěv dětských vzpomínek.

Ráno, v sedm hodin, musil Pierre jít pro noviny. Vilém spal špatně, dostal silnou horečku. Nicméně mu musil bratr předčítati nekončné články o atentátu. Byla to prapodivná směs pravdy, přesné zprávy ztopené v nejnesmyslnějších výstřednostech. Zvláště *La Voix du Peuple*, list Sagnierův, vynikal svými tituly hlavními i vedlejšími, tištěnými velkými písmeny, celou stránkou různých informací, docela náhodně sestavených. Najednou odkládal na pozdějšek pověstný seznam dvaatřiceti poslanců a senátorů, kompromitovaných v aféře afrických drah; nešetřil nic podrobnostmi o tom, jak vypadá průjezd hotelu Duvillardových po výbuchu, jak dlažba je vytrhána, strop hořejšího patra proražen, vrata jak jsou z veřejí vylomena; pak následovala historie o baronových dětech, zázrakem zachráněných, o landauru, který zůstal nedotčen, zatím co otec a matka prý dleli na kázání tak znamenitém monseigneura Marthy. Celý sloupec byl věnován jediné oběti, ubohému tomu plavovlasému a hezkému dítěti, malé poselkyni modistčině s břichem otevřeným, jejíž totožnost nebyla ještě přesně stanovena, ačkoli celé mračno reportérů se vrhlo do avenue de l'Opéra, k oné modistce, pak do vzdálených končin předměstí Saint-Denis, kde prý bydlila babička mrtvé. A vážný člán-

nek časopisu *Globe*, patrně inspirovaný Fonsèguem, dovolával se vlastenectví sněmovny, aby se vyhnula vši ministerské krizi uprostřed těchto bolestných událostí, kterými je postižena vlast. Ještě po několik neděl mělo ministerstvo trvati a žítí jakž takž klidně. – Ale Viléma zajímala jen jedna podrobnost: původce atentátu zůstal neznám, Salvat patrně nebyl ani zatčen, ba ani podezírán. Naopak zdálo se, že policie je na stopě falešné, jakýsi soused viděl prý elegantně ustrojeného pána, v rukavičkách, vstupovati do hotelu právě před výbuchem. Zdálo se, že Vilém poněkud se uklidnil, když bratr mu předčítal jiný list, který podával zprávy o přístroji, kterého bylo použito, o krabici od konzerv, poměrně velmi malé, jejíž střepiny byly nalezeny. Znova upadl ve svou úzkost, když zvěděl, že se diví, kterak přístroj tak nepatrný mohl vykonati tak ukrutnou spoustu, a že tuší v tom nějakou novou výbušnou látku síly nepředvídané.

V osm hodin přišel opět Bertheroy, čilý přes svých sedmdesát let, jako mladý medik, který pospíchá k některému svému příteli posloužit nějakou malou operací. Přinášel balíček a v něm obvazy a cupování. Ale zlobil se vida, že raněný je všecek červený, nervózní a že horečka jím lomcuje.

„Ach, milý synu, vidím, že jste byl trochu neopatrný. Asi mnoho jste mluvil, byl neklidný a silně jste se rozčiloval.“

Když byl prohlédl a vyšetřil pečlivě ránu, dodal, obvazuje ji:

„Kost je poškozena, rozumíte, a neručím za nic, nebudete-li rozumní! Každá komplikace měla by za nutný následek amputaci.“

Pierre se zachvěl, kdežto Vilém pokrčil rameny, jako by chtěl říci, že mu na tom nezáleží, bude-li mu ruka odňata, když všechno kolem něho se bortí. Bertheroy, který si na okamžik sedl, díval se na oba svými pronikavými zraky. Teď již věděl o atentátu a bezpochyby rozvažoval.

„Milý synu,“ vece s obvyklou svojí prudkostí, „vím dobře, že jste nespáchal vy tu ohromnou pitomost v ulici Godot-de-Mauroy. Ale domnívám se, že jste byl asi někde na blízku. Ne, ne, neodpovídejte mi, nehajte se. Nevím a nechci nic vědět, ani ne formulí toho čerto-

va prachu, jehož stopy byly ještě na rukávu vaší košile a který provedl tak strašlivé dílo.“

Když oba bratři přece jen byli překvapeni a zaraženi starostmi přese všechno ujišťování jeho, dodal se širokým posunkem:

„Ach, drazí přátelé, kdybyste věděli, jak zdá se mi takový skutek mnohem více bezúčelným než zločinným! Nemohu než jen pohrdati bláhovými politickými agitacemi, jak revolucionářskými, tak konzervativními. Cožpak věda nedostačuje? Nač chtít popoháněti čas, když jediný krok vědy přivede lidstvo o mnoho dále na cestě spravedlnosti a pravdy než sto let politiky a společenské vzpoury? Jděte mi s tím se vším, věda sama smetá dogmata, unáší bohy, rozšiřuje světlo a štěstí... Já jediný, člen Institutu, se svými příjmy a řády jsem revolucionářem.“

Dal se do smíchu a Vilém cítil dobráckou ironii tohoto smíchu. Poněvadž obdivoval v něm velikého učence, nenamítal nic proti jeho buržoazticky zařízenému životu, ve kterém přijímal všechny pocty a přízně jsa republikánem za republiky, ale hotov sloužiti vědě pod kterýmkolivěk pánem. A hle, z tohoto oportunisty, z tohoto učence hierarchizovaného, z tohoto pracovníka, který přijímal z každé ruky bohatství i slávu, vyloupł se tichý a strašlivý revolucionista, mající dobře vypočítáno, že jeho práce přece jen zpustoší a obnoví svět.

Vstal a odcházel.

„Přijdu zase, buďte rozumní a mějte se oba rádi.“

Když se pak ocítili sami a Pierre usedl u lůžka Vilémova, ruce jejich znova se hledaly a sevřely se stisknutím, ve kterém plála všechna jejich úzkost. Co neznámého, co hrozícího zoufalství bylo kolem nich a v nich! Počínal šedivý zimní den, bylo viděti černé stromy v zahradě, ale malý dům pořád byl ve hlubokém tichu. Temný zvuk kročejů jedině bylo slyšeti nad nimi, kročejů Nicolase Barthèse, hrdivného milence svobody, který když se byl vyspal, začal za svítání opět svou procházku jako lev v kleci, svoji obyčejnou procházku věčného vězně. A v tomto okamžiku zraky obou bratrů utkvěly na časopise rozloženém na lůžku, ve kterém několika hrubými rysy

byla zobrazena mrtvá holčice poselkyně, s bokem rozdrásnutým, ležící podle krabice u dámského klobouku. Bylo to tak strašlivé, tak ohyzdné, že znova dvě veliké slzy kanuly z očí Pierrových, kdežto kalné a zoufalé oči Vilémovy, upřené do neurčita, hledaly budoucnost.

II.

Tam nahoře, na Montmartru, malý dům, jež už po tolik let Vilém se svou rodinou obýval, tak klidný, tak plný práce, čekal tiše v bledém zimním dni.

Po snídani byl Vilém velmi skleslý a pomýšleje na to, že asi tři neděle nebude moci vrátiti se domů, poslal tam z opatrnosti Pierra, aby tam všechno vyprávěl a vysvětlil.

„Poslouchej, bratře, musíš mi vykonati tu službu. Jdi, řekni jim pravdu, že jsem zde ne příliš těžce raněn a že je prosím, aby mne nenavštěvovali, poněvadž se bojím, aby nebyli stopováni a aby můj útulek nebyl objeven. Pro můj včerejší dopis mohli by konečně míti starosti, kdybych jim nedal o sobě zpráv.“

Potom, podléhaje myšlence, která jej pronásledovala, jediné obavě, která odevčíra kalila mu jasný jeho pohled, dodal:

„Poslouchej! Sáhni do pravé kapsy mé vesty... Najdeš tam klíček, dobrá! Dáš jej pak paní Leroiové, mé tchyni, a řekneš, že kdyby se mi přihodilo nějaké neštěstí, aby jednala, jak umluveno. To dostačí, ona ti již porozumí.“

Chvilí Pierre váhal. Ale viděl, že bratr je tak tuze unaven tímto nepatrným namáháním, že jej nutil, aby se ztišil.

„Již nemluv, buď kliden. Půjdu upokojit tvou rodinu, když si přeješ, abych já to obstaral.“

Tento vzkaz byl mu tou měrou proti mysli, že v prvním okamžiku ho napadlo, nebylo-li by možno svěřiti jej Žofii. Všecky jeho staré předsudky se probudily, zdálo se mu, že jde k lidožroutům. Kolikrát slyšel svoji matku říkati „ta osoba“, když mluvila o ženě, se kterou žil její starší syn mimo manželství! Jakživa nechtěla políbiti tři syny poslé z tohoto volného spojení a přičilo se jí zvláště to, že babička, ta paní Leroiová, zůstala v té nepoctivé domácnosti, vychovávajíc děti. A síla této vzpomínky byla tak veliká, že ještě teď, kdykoli se ubíral k bazilice Sacré-Coeur a šel kolem malého domku, díval se naň s nedůvěrou, vyhýbaje se mu jako domu nekalé pověsti, kde bydlily

vina a nestydatost. Arci již déle než deset let matka tří velkých synů byla mrtva. Ale nebyla-liž zde zas jiná osoba ostudná, to děvče sirotek, kterou bratr sebral bůhví kde a kterou si chtěl vzít přesto, že byl o nějakých dvacet let starší? Jemu to všechno bylo proti vší mravnosti, bylo to abnormální, urážející, a představoval si tedy domácnost docela na ruby, kde život nespořádaný a nezřízený vede jen ke zkáze mravní, které se děsil.

Vilém znovu jej k sobě zavolal:

„Řekni, prosím tě, paní Leroiové, že kdybych umřel, ty jí to oznámíš, aby ihned jednala, jak umluveno.“

„Ano, ano, upokoj se, ani se nehýbej, řeknu jí všechno...! Žofie nepůjde z pokoje ani na krok, pro případ, že bys jí potřeboval.“

A dáváje ještě služce poslední rozkaz, Pierre odešel; sedl na tramvaj, maje v úmyslu jít z boulevardu de Rochechouart pěšky nahoru.

Cestou, při kolébaté jízdě těžkého povozu, vzpomněl si na ty historie, které znal jenom z části, neurčitě a jichž podrobnosti zvěděl teprve později. Bylo to roku 1850, když Leroi, mladý profesor, přišedší do Paříže a účinkující na lyceu montaubanském s plamennými ideami vášnivého republikána, vzal si za choť Agathu Dagnonovu, poslední z pěti dcer chudé rodiny protestantské, pocházející ze Cévennes. Mladá paní Leroiová byla právě s outěžkem, když jejímu muži hned po státním převratu hrozilo zatčení pro zuřivé články uveřejněné v jistém časopise, takže musil se dát na útěk a uchýlit se do Genevy; a tam dostali dceru Markétu, roku 1852, dítě velmi slabé. Po sedm let, až po amnestii roku 1859, domácnost zápasila s nouzí a bídou, neboť otec našel hodin jen málo a k tomu ještě špatně placených, a matka byla zdržována věčnými starostmi a péčí, kterou vyžadovala dcera.

Pak, po návratu do Francie, v Paříži, neštěstí zdálo se býti ještě tvrdošíjnější, a bývalý profesor dlouho klepal na všechny možné dveře, všude jsa odbýván pro svoje smýšlení, takže byl nucen dávat hodiny. Konečně měl se opět stát profesorem, když poslední hromová rána jej sklátila; byl ochrnut na obě nohy a nadosmrti připou-

tán k lenošce. A pak přišla krutá bída, všeho druhu nízké práce, články pro slovníky naučné, opisování rukopisů, psaní obálek na časopisy, z čehož sotvaže rodina se užívala, v malém bytě ulice Monsieur-le-Prince.

V té bídě rostla Markéta. Leroi, rozhněvaný nespravedlivostí a bídou, nevěřící, předpovídal, že republika pomstí všechny pošetlosti císařství, že království vědy smete lživého a krutého boha dogmat. Agatha, jejíž protestantská víra docela se ztroskotala v Genevě vůči úzkoprsemu, hloupému konání pobožnosti, uchovala sobě jenom zárodek starého odboje. Stala se teď zároveň hlavou i rukou rodiny, hledající práci, shánějící ji, provádějící ji z větší části sama, dohlížející na domácnost a vychovávající a vyučující sama dceru. Ta nechodila do žádné školy a neuměla víc, než čemu se naučila od otce a od matky, aniž bylo při tom kdy řeči o vychování náboženském. Paní Leroiová, zbavená stykem se svým chotěm vši víry, utvořila si ve svém protestantském ateismu svobodného badání jakýsi tichý ateismus, ideu povinnosti a spravedlnosti lidské a svrchované, kterou uskutečňovala s odvahou a přes všechny společenské konvence. Dlouhé bezpráví, kterým trádal její choť, nezasloužené neštěstí, kterým byla ona i dcera zasažena s ním, dodalo jí postupem času neobyčejnou sílu odolati, mohutnou udatnost, která z ní činila soudce, ředitele a utěšitele neobyčejné vytrvalosti a šlechetnosti.

Zde v bytě v ulici Monsieur-le-Prince po vojně poznal Vilém rodinu Leroiovu. Na těžce chodbě proti jejich bytu obýval velký pokoj, ve kterém usilovně pracoval. Z počátku sotvaže se pozdravovali, neboť sousedé byli příliš pyšní, příliš vážní, žijíce svůj ubohý život v jakémsi plachém ústraní. Potom navázaly se zdvořilé styky, mladý muž opatřil bývalému profesoru sepsání několika článků pro novou jakousi encyklopedii. Ale najednou nastala katastrofa, Leroi zemřel ve své lenošce jednoho večera, kdy dcera jej chtěla přistrčiti od stolu k posteli. Obě ženy překvapeny neměly ani na pohřeb. Všechno tajemství jejich kruté bídy vyšlo najevo s jejich slzami, musily nechat i jednati Viléma, který od té chvíle stal se jejich důvěrníkem, přítelem a nezbytným člověkem. A co se mělo státí, stalo se způsobem docela

prostým a jednoduchým, ježž připouštěla i sama matka, která jako soudce, opovrhujíc společností, kdy dobří mřeli hladem, nechtěla uznati nezbytnost společenských pout. O sňatku nebylo ani řeči. Jednoho dne Vilém, kterému bylo třiaadvacet let, poznal, že má za ženu Markétu, dvacetiletou; oba byli krásní, zdraví a silní, zbožňující se a pracující plni nadějí v budoucnost.

Od té chvíle počal nový život, Vilém, který přetrhl všechny svazky s matkou, měl od smrti svého otce malý roční důchod dvou set franků měsíčně. Byl to chléb aspoň ten nejpotřebnější a zdvojnásobil tuto sumu svými pracemi chemickými, analýzami a vynálezy a užitím jich v průmyslu.

Mladá domácnost usídlila se na návrší Montmartru, až docela na temeni v malém domku za osm set franků činže, jehož velká výhoda spočívala v úzké zahradce, kde bylo lze později zařídití prkennou dílnu. Paní Leroiová klidně usadila se se svou dcerou a svým zetěm, pomáhajíc jim, aby nemusili bráti druhou služku, a očekávajíc, jak říkala, svoje vnuky, aby je mohla vychovávat. A vnuci přišli, každý po dvou letech: tři hoši jako buci, první Tomáš, druhý František a posléze Antonín. A jak byla oddána všecka svému muži a své dceři, jak byla oddána svému zeti, tak se oddala dětem poslým z tohoto šťastného spojení; stala se Mère-Grand, babičkou, jak jí říkali, babičkou celé rodiny, starým, právě tak jako mladým. Ona byla rozumem, moudrostí, odvahou, ona bděla bez ustání, vedla všecko, s ní se každý radil o všem a rad jejich bylo posloucháno, neboť kralovala zde jako všemohoucí královna-matka.

Po patnácte let trval ten život, život úsilné práce, klidné lásky ve skromném tom domku, kde nejúzkostlivější spořivost řídila vydání a obmezovala potřeby. Potom ztratil Vilém svou matku, dědil po ní něco, mohl konečně uskutečniti svoje dávné přání, koupiti dům, upravití prostrannou dílnu z malé zahrady, dílnu z cihel, kterou rozšířil o jedno poschodí. Sotvaže nové zařízení bylo ukončeno a život jejich stál na širších základech, stává se utěšenějším, vrátilo se opět neštěstí, drsnou rukou sklátilo Markétu tyfem, na který zemřela během osmi dnů. Bylo jí teprve pětatřicet let; nejstaršímu její-

mu synu Tomášovi bylo čtrnáct, a Vilém zůstal vdovcem ve svých osmatřiceti letech se svými třemi syny, však skleslý ztrátou, která je potkala. Myšlenka uvést neznámou ženu do tohoto uzavřeného koutku, ve kterém všecka srdce byla tak věrně spojena, zdála se mu tak hroznou, tak nesnesitelnou, že se rozhodl již se neženit. Práce jej zaujímal celého, umlčí tedy jeho tělo i jeho srdce. Na štěstí babička zůstávala zdráva a svěží a dům měl pořád svou královnu, děti měly v ní opět svou ředitelku a vychovatelku, vyrostlou ve škole chudoby a heroismu.

Dvě léta uběhla. Potom pojednou rodina vzrostla, neboť neočekávaná událost uvedla do ní děvče, Marii Couturierovou, dceru přítele Vilémova. Tento Couturier byl vynálezce, šílený génius, který promarnil dosti veliké jmění podivnými nápady všeho druhu. Jeho žena, velmi nábožná, umřela z toho zármutkem; a přesto, že zbožňoval svou dceru, kterou zahrnoval laskáním a dary, v těch řídkých chvílích, kdy ji vídal, poslal ji nejprv do lycea, a pak ji zapomněl kdesi u vzdálené nějaké příbuzné. Umíraje, vzpomněl si na ni, jen když prosil Viléma, aby se jí ujal a ji provdal. Vzdálená ta příbuzná, ubohá to pradlena, přišla na mizinu, a Marie, když jí bylo devatenáct let, ocítila se takřka na ulici, bez krejcaru, nemajíc než svoje důkladné vzdělání, svoje zdraví a svou odvahu. Vilém nechtěl za žádnou cenu, aby dávala hodiny a honila se za chlebem. Vzal ji k sobě na výpomoc Babičce, která nebyla již tak čilá, a babička sama ráda k tomu svolila, jsouc šťastna z toho mládí a z té veselosti, která rozjasnila poněkud tu domácnost, tak vážnou od smrti Markétiny. Marie bude starší sestrou, příliš pokročilou v letech hochům, chodícím ještě do koleje, než aby její přítomnost je mohla rozčilovati. Bude pracovati v domě, ve kterém pracoval každý. Bude pomáhati u společného krbu, zatím než najde se nějaký hodný mladík, kterého by milovala a kterého by si vzala.

Uběhlo pět let, a Marii nechtělo se ze šťastného domu. Důkladné vzdělání, kterého se jí bylo dostalo, padlo na půdu velice úrodnou, vědychtivou, ačkoli při tom všem zůstala velmi nevinnou, svěží, ba i prostomyslnou a panenskou přirozenou svojí přímostí; přitom ne-

scházel jí půvab ženy, dovedla se okrášlit pouhou drobnůstkou, bavíc se nepatrností a jsouc vezdy veselá a spokojená; také velmi praktická byla, nemrhajíc časem planými sny, obírajíc se neustále nějakou prací a nežádajíc od života nic víc než to, co může dát, a nestarajíc se nic o to, co bude potom. Láskyplně vzpomínala své matky, která byla tak zbožná a která ji vedla k prvému přijímání plačíc, neboť se domnívala, že jí tím otevírá brány nebeské. Ale když osamotněla, přestala sama od sebe konati ty náboženské obřady, neboť její zdravý rozum se tomu vzpíral, nemaje zapotřebí této mravní policie, aby se choval náležitě, shledávaje ji naopak absurdní, nebezpečnou a kazící opravdové zdraví duševní.

Jako babička, tak i ona dospěla k tichému, bezmála nevědomému ateismu; ne jako ten, kdo se ho myšlenkami dopracoval, ale mimovolně jako zdravé, hodné děvče, které dlouho bylo chudé, aniž tím trádalo, které věřilo jen v nutnost úsilí a které se udržovalo jistotou štěstí, vkládanou v radost života, kterým žila normálně, odhodlaně. A její zdravá rovnováha vždycky dala jí za pravdu, vždycky ji vedla a zachránila. Proto také poslouchala jen vlastního svého instinktu, říkajíc s roztomilým svým úsměvem, že je její nejlepší rádce. Dva-krát odmítla nabídky k sňatku; když při druhém Vilém jí domlouval, tázala se všechna udivená, má-li jí už v domě dost? Byla tam velmi spokojena a konala tam platné služby. Proč by jej tedy opouštěla, proč by se vydávala v nejistotu, býti jinde méně šťastnou, když nikoho z nápadníků nemilovala?

Potom znenáhla rodila se myšlenka možného sňatku Marie s Vilémem, berouc na sebe zdání úplné užitečnosti a důvodnosti. Věru, co bylo by lze mysliti si rozumnějšího a co lepšího pro všechny? Kdyby se Vilém nebyl chtěl oženiti, bylo by se to stalo jen z oběti dětem, z pouhé obavy, že uvede k nim cizinku, která by bývala snad pokazila radost a láskyplný mír v rodině. A hle, teď zde již žena byla, dětem polo matka, jejíž zářné mládí nakonec také rozrušilo jeho srdce! Byl ještě silný, hlásal vždy, že muž nikdy nemá žíti samotén, ačkoli valně netrpěl doposud svým vdovstvím, jsa zimničně oddán práci. Ale byl zde rozdíl stáří, a byl by se hrdinně držel

v ústraní, byl by hledal pro dívku muže mladšího, kdyby jeho tři synové, ba i kdyby sama babička nebyli se stali spolustrůjci jeho štěstí, pracující ve prospěch svazku, kterým by se upevnila všechna pouta, který by byl snesl do domácnosti nové jaro. Marie, velice jsouc dojata a vděčna za způsob, se kterým po pět let Vilém s ní zacházel, svolila ihned, poddávajíc se záchvatu upřímné náklonnosti, ze které domnívala se, že vycitíuje lásku. Mohla-liž ostatně jednati rozumněji, mohla-liž ujistiti svůj život podmínkami bezpečnějšími? A sňatek, o němž mluvilo se a bylo již rozhodnuto asi měsíc, byl ustanoven na příští jaro, koncem dubna.

Když Pierre sestoupil s tramvaje a když vylezl po nekonečných schodech nahoru do ulice Saint-Eleuthère, zase se ho zmocnila stará nevolnost při pomýšlení, že vejde do toho nekalého domu, kde dojista všechno jej bude urážeti a rozčilovati. A pak, v jakém rozruchu a v jakých starostech asi jej najde po onom dopisu, který tam Žofie včera zanesla, a oznamujícím, „že otec nepřijde“? Ale zatím co slézal poslední odstavec schodů, pozvedaje úzkostlivě hlavu, malý domek z dále se mu objevil, vysoko nahoře, docela klidný a veselý v jasném zimním slunci, které začalo svítiti, jako by jej zahrnouti chtělo svým laskáním.

Malé dveře ve staré zahradní zdi vedly na ulici Saint-Eleuthère, skoro proti široké cestě, vedoucí k bazilice du Sacré-Coeur; ale kdo chtěl vejíti do domu, musil si zajíti, vystoupiti až na náměstí du Terre, kde bylo průčelí a vchod. Na náměstí, čtyřhranném jako v nějakém venkovském městečku, posázeném hubenými stromy, vroubeném skromničkými krámkami ovocnářským, kupeckým a pekařským, hrály si děti. – A v koutě nalevo stál dům, vloni z jara čerstvě obilenný, se světlým průčelím o pěti oknech, stále jako mrtvých směrem sem k náměstí, neboť život domku byl na druhé straně do zahrady, která vznášela se nad nesmírným obzorem Paříže.

Pierre se tedy odhodlal a zatáhl za zvonek, za mosazný knoflík, lesknoucí se jako zlato. Zvonek zazněl vesele a pronikavě. Ale nepřišli hned otevřít; zvonil už po druhé, když dveře se široce otevřely, takže bylo viděti celý průjezd, chodbu, a na konci té chodby jasný

oceán pařížský, moře střech bez konce. A zde, odrážejíc se od tohoto rámce nekonečna, stálo mladé děvče, šestadvacítileté, oblečené v prostý černý lněný šat, pokrytý do pola modrou zástěrou, s rukávy nad lokty vyhrnutými, paže a ruce ještě vlhké vodou, špatně utřenou.

Nastal okamžik překvapení a nevolnosti. Dívka, která byla přiběhla s veselým úsměvem, zvážněla před touto klerikou, němě nepřátelskou. Kněz nahlížel, že se musí představit.

„Jsem abbé Pierre Froment.“

Hned jej vítala, usmívajíc se opět.

„Ach, račte odpustit, pane. – Byla bych vás měla poznati, neboť jsem vás ondyno viděla, jak jste pozdravoval Viléma, jda okolo.“

Pravila Viléma. Byla to tedy Marie. A Pierre pohlížel na ni udiveně shledávaje, že je docela jinačí, než si ji byl představoval. Nebyla velká, spíš postavy prostřední, ale těla silného, překrásných tvarů, širokých boků, plných prsou a s krátkým, pevným a výbojným hrdlem. Dle její chůze přímé a lehké, dle rozkošného půvabu ženy v rozkvětu, člověk přímo cítil, že je zdravá a silných svalů. Byla to brunetka s pletí velmi bílou, těžkým věncem nádherných, černých vlasů, ledabylo spletených, beze vší složité koketérie. Pod temnými pletenci čisté, inteligentní čelo, jemný nos a veselé oči dodávaly její tváři intenzivního života; kdežto dolní, poněkud masivnější část obličeje, plné rty a vážná brada projadřovaly její klidnou dobrotu. Stála pevně na tom světě, slibujíc veškero něhu a všecku oddanost. Byla hotovou ženou.

Ale Pierre při prvním tom setkání viděl jen, že se dobře vede v míru, ve kterém byla příliš jista sama sebou, se svým hustým, překypujícím vlasem, svými nádhernými pažemi nevinně obnaženými. Nelíbila se mu, rozčilovala jej, jako tvor docela rozdílný, který mu zůstával cizí.

„Však právě můj bratr Vilém mne sem posílá.“

Znovu se změnila a zvážněla pobízejíc jej, aby jen vstoupil do chodby. Potom, zavřevši dveře, pravila:

„Přinášíte nám od něho zprávy... Račte odpustiti, že vás přijímám takhle. Naše služby právě praly a chtěla jsem se jen přesvědčit, je-li práce dobře vykonána... Prosím, omluvte mne a račte na okamžik vstoupiti sem. Snad bude lépe, dovím-li se to já první.“

Vedla jej nalevo, do pokojíku u kuchyně, který sloužil za prádelnu. Byl tady kotel plný mydlin a z prádla, rozloženého na dřevěných podstavcích, ještě kapalo.

„Tedy Vilém?“

Prostě a jednoduše řekl Pierre pravdu, že bratr je raněn na ruce, a to náhodou, která jej učinila svědkem neštěstí, potom že se uchýlil k němu, do Neuilly, a že chce, aby ho tam nechali v klidu se uzdraviti a ani aby tam nechodili.

Když to všecko vypravoval, stopoval tvář Mariinu, jaký to na ni učiní dojem; zprvu znamenal leknutí a soustrast, potom námahu utišíti se a souditi rozvážněji. Řekla posléze:

„Včera večer mne jeho list poděsil, věděla jsem jistě, že se přihodilo nějaké neštěstí... Ale člověk musí dělat hrdinu a neukazovat svého strachu jiným... Tedy na ruce je raněn; ale rána není těžká, je-li pravda?“

„Ne. Ale je to přece rána, která vyžaduje veliké opatrnosti.“

Pohlížela mu přímo do tváře svýma velkýma, upřímnýma očima, které stáply se v oči jeho tázavě až do hloubi jeho duše, a patrně tajila v sobě dvacatero otázek, které se jí draly k ústům.

„A to je vše? Byl poraněn nešťastnou náhodou a nevzkázal nám nic jiného?“

„Ne, přeje si jenom, abyste jej nevyrušovali.“

Nenaléhala tedy, dále poslouchajíc a majíc v úctě vůli Vilémovu; spokojila se s tím, co dal vzkázat, jen aby upokojil rodinu, a nechtěla již zvědětí více. A jako se byla chopila opět své práce přes tajnou úzkost, ve které se nalézala od včerejšího lístku, našla přece opět svoji zdánlivou veselost, svůj míruplný úsměv, svůj jasný, bodrý pohled a vzezření klidné síly.

„Vilém,“ vece opět Pierre, „uložil mi jen jednu jedinou komisi, totiž odevzdati klíček paní Leroiové.“

„Dobře,“ odvětila prostě Marie. „Babička je doma, a ostatně také děti vás musí viděti... Povedu vás.“

Upokojena nyní prohlížela si Pierra, neskrývajíc svou zvědavost, spíše blahovolnou, s podkladem neurčité soustrasti. Její čerstvé a bílé paže, příjemné mladé vůně, byly stále obnaženy. Bez velikého spěchu a docela nevinně shrnovala rukávy. Pak si odvázala velkou modrou zástěru a objevila se v celé své ladné postavě, mohutné a elegantní ve skromném černém šatě. On se na ni díval, opravdu, nelíbila se mu, a velká nechut se ho zmocňovala, aniž dobře věděl, proč, když ji viděl tak přirozenou, zdravou a tak bodrou.

„Račte, prosím, jen za mnou, pane abbé! Musíte přejíti přes zahradu.“

V domě, na druhé straně chodby a proti kuchyni a prádelně byly dvě světnice, knihovna s vyhlídkou na náměstí du Tetre a jídelna, jejíž obě okna vedla do zahrady. Čtyři pokoje prvního poschodí sloužily otci a třem synům. Zahrada, už jindy dost malá, byla teď zredukována na jakýsi dvorek, posypaný pískem, a to zbudováním prostranné dílny, která zaujímal celý jeden kout. Ze starých stromů však přece zbývaly dvě veliké švestky o starých, rozvraskalých pních, jakož velký bezový keř, neobyčejně silný, který z jara byl plný květu. Před tímto bezem vysázela Marie široký záhon, na kterém pěstovala několik růží, jirinek a rezed.

Pokynem ruky ukázala na černé švestky, bez a růže, maloučko nazelenalé jemnými body pupenů, nebo celý ten koutek přírody byl ještě v zimním spánku.

„Řekněte Vilémovi, aby se brzo uzdravil, až budou první pupence.“

Když Pierre při těch slovech se na ni podíval, tváře její náhle se zarděly. Stávalo se tak u ní někdy, že bezděky a pojednou se začervenala, při slovech těch nejnevinnějších, a to ji druhdy uvádělo přímo v zoufalství. Věděla, že to je směšné, takhle se rozčilovat, jako mladé děvče, když přece její srdce je tak statečné. Ale její čistá, ženská krev zachovala si tuto svrchovanou jemnost, stud tak přirozený, že ani její vůli nepodléhal. Bezpochyby zarděla se proto, že domní-

vala se, že učinila před tímto knězem narážku na svůj sňatek, přejíc si jaro.

„Račte vstoupit, pane abbé. Děti jsou právě tady, všechny tři.“

A zavedla jej do dílny.

Byl to velmi prostranný sál, pět metrů vysoký, s podlahou cihlami dlážděnou, stěnami holými, natřenými šedou barvou železa. Jasný den a vlahé slunce zaplavovalo i nejhlubší kouty, vnikajíc sem širokou skleněnou stěnou s vyhlídkou na jih, na nesmírnost Paříže; byly zde dřevěné mříže, které v letě se spouštěly, aby se zmírnil příliš velký žár palčivých dnů. Celá rodina žila v tomto sále, od rána do večera; v něžném a úzkém společenství práce. Každý se zde uveleboval dle své libosti, měl zde svoje vyvolené místo, kde se mohl osamotit při své práci. Předem otec, který zaujímal polovinu sálu se svou chemickou laboratoří, kamínky, zkumnými stolky, příhradami na aparáty, skleněnými skříněmi, almarami přeplněnými lahvičkami a miskami. Pak vedle něho Tomáš, nejstarší, zařídil si malou kovárnu, kovadlinu, svírák a všechny nástroje mechanického dělníka, kterým se chtěl stát, až udělá bakalářskou zkoušku, aby nemusil opustit otce a aby mohl pomáhat jako tichý spolupracovník v některých věcech.

Ve druhém koutě oba mladší, František a Antonín, hospodařili spolu na dvou stranách velikého stolu mezi spoustou kartonů, příhrádek a otáčivých knihoven; František, který se dal na dráhu učitelskou, vstoupiv do školy normální, připravoval se teď na zkoušku licenciátskou; kdežto Antonín, kterému ve třetí třídě studium klasické se znechutilo, měl jedinou vášeň kreslit, a teď všecek se oddal svému zaměstnání dřevoryteckému. A před skleněnou stěnou, v plném světle, měly babička a Marie také svůj pracovní stůl, šití, vyšívání, jiný kout zase pro svoje látky a jemné věci, mezi směsí re-tort¹¹, nástrojů a velkých knih, nakupených na všech stranách.

Marie volala klidným svým hlasem, jemuž chtěla dodati klidného a veselého tonu:

¹¹ Křivule, žáruvzdorná nádoba. Pozn. red.

„Děti! Děti! Pan abbé přináší zprávy od tatínka!“

Děti! Co mladé mateřskosti vkládala v toto slovo, oslovujíc takto ty velké hochy, za jichž sestru už odedávna se pokládala! Tomáš byl ve třiadvacíti letech učiněný obr, měl již vousy a nápadně se podobal otci, maje vysoké čelo a pevnou tvář, jsa trochu zvolný tělem i duchem, mlčelivý, skoro plachý, uzavřený ve své dětinné oddanosti a šťastný z toho ručního řemesla, které z něho dělalo prostého dělníka, pána svému k službám. František, o dvě léta mladší, měl fyziognomii jemnější, ale postavy byl skoro stejné, maje totiž vysoké čelo, táž pevná ústa, celý soubor zdravý a síly, ve kterém bylo poznati jemného intelektuála, učeného profesora jenom podle živějšího, bystřejšího zážehu v očích. Poslední, Antonín, který ve svých osmnácti letech sotva byl méně silný, stejně krásný a za nedlouho tak veliký jako bratři, lišil se přece od nich plavými vlasy a modrýma očima, které měl od své matky, očima neskonale mírnýma, jako by ztopenýma ve snách. Dokud byli mladší a všichni tři v lyceu Condorcet, bylo těžko je od sebe rozeznati, nanejvýše jen podle výšky, když byli seřaděni podle stárí. A ještě teď lidé se mýlili, neviděli-li všechny tři podle sebe, aby bylo znáti rozdíly, které vynikaly jich životem.

Když Pierre vstoupil, byli všichni tři ponořeni v plnou práci, a tak byli do ní zahloubáni, že ani neslyšeli, jak se otevřely dveře. Disciplína tato, tato duševní síla, kterou uznamenal již u Marie, chopiti se každodenní práce i uprostřed těch největších starostí, byla mu novým překvapením. Tomáš pracoval u svého svíráku velmi pečlivě o malém kusu mědi, v blůze, s rukama zapracovanými a dovednými. František, skloněn nad pultem, psal svým velkým, pevným písmem; kdežto Antonín na druhé straně stolu, maje v ruce jemné rydlo, končil dřevorytinu pro jakýsi ilustrovaný žurnál. Při jasném hlase Mariině pozvedli všichni hlavy.

„Otec vám dává o sobě věděti, děti!“

A všichni tři jako na povel nechali práce a přiblížili se. Stojíce seřaděni podle stárí, s tou svojí tak velikou podobností, byli jako tři obrovští synové nějaké silné a mocné rodiny. Od toho okamžiku, co

běželo o otce, zdálo se, jako by se byli pojednou sblížili, jako by měli jen jedno srdce, tlukoucí v širokých jejich prsou.

V téže chvíli však otevřely se vzadu v dílně dveře, a objevila se babička, přicházející z hořejšího poschodí, kde měla svůj pokojík. Byla nahoře hledat přadeno vlny a dívala se teď upřeně na kněze, aniž porozuměla hned, co se děje.

„Je to pan abbé Froment, babičko,“ vysvětlovala dívka, „bratr Vilémův, který jej k nám posílá.“

Pierre také ji zkoumal, divě se, že ji nalézá tak přímou, tak plnou života rozvážného a intenzivního, přes jejích sedmdesát let. V její trochu podlouhlé tváři, jejíž bývalá krása jevila se ještě vážným půvabem, hnědé oči zachovávaly mladistvý žár a bezbarvá ústa, v nichž leskly se ještě všechny bílé zuby, měla stále svoje pevné tahy. Jen několik bílých vlásků stříbrilo černé stuhý, jež nosila neustále po staré módě. Tváře jenom vyschly, rozryty jsouce hlubokými symetrickými vráskami, které dodávaly fyziognomii velikou ušlechtilost, ten svrchovaný vzhled královny matky, jež měla neustále při práci nejnižšího druhu, jsouc suchá a velká a pořád oblečena šatem z černé látky.

„Vilém vás tedy posílá, pane,“ pravila. „Je raněn, vidíte?“

Pierre překvapen, že uhodla, vyprávěl celou tu událost po druhé.

„Ano, raněn do zápěstí, ale rána pro okamžik není nebezpečná.“

Zdálo se mu, že všichni tři synové se zachvěli, jako by celou svou bytostí chtěli jíti ku pomoci a brániti otce. Pro ně tedy hledal slova dobré naděje.

„Jest u mne v Neuilly... Při náležité péči dojistá nenastane žádná vážná komplikace. Posílá mne, abych vám vyřídil, abyste neměli docela žádných starostí.“

Babička nejevila ani té nejmenší obavy. Jsouc velmi klidna, jako by se nedovídala nic nového, co by ještě byla nevěděla. Zdálo se dokonce, že se jí odlehčilo v té úzkosti, se kterou se nikomu nesvěřila.

„Je-li u vás, pane abbé, pak ovšem nemůže býti v lepších rukou a je chráněn přede vším nebezpečím... Jeho včerejší psaní bez udání

příčiny, proč nepřichází, nás překvapilo a byli bychom se málem polekali... Teď je všechno dobře.“

A právě tak jako Marie, ani babička, ani tři synové nepátrali po žádném vysvětlení. Pierre zpozoroval na stole pohozené ranní noviny široce rozložené, se všemi jejich přehnanými zprávami o atentátu. Dojista to četli s obavou, aby otec nebyl zapleten do strašlivého toho dobrodružství. Co věděli jistého? Nemohli vědět nic o Salvatovi, nemohli si sestrojiti nenadálou souvislost okolností, která byla příčinou setkání a pak toho poranění. Babička beze vší pochyby byla do věci zasvěcená nehlouběji. Ale oni, tři synové, jakož i Marie, nevěděli nic, ba ani neodvážili se něco vědět. Jaká v tom byla síla úcty a lásky, v té nezdolné důvěře o otce, v jejich klidu, jakmile jim dal vzkázat, aby oň neměli žádných starostí!

„Madame,“ vece opět Pierre, „Vilém mne prosil, abych vám odevzdal tento klíček, a že máte vykonat, co vám uložil pro případ, že by se stalo nějaké neštěstí.“

Sotvaže slabě se zachvěla, berouc klíček; a odpověděla prostě, jako kdyby šlo o přání toho nejobyčejnějšího nemocného na světě:

„Dobrá, rcete mu, že se stane po jeho vůli... Ale račte se přec posadit, pane!“

Opravdu, Pierre dosud stál. Musil přijati místo, přese svoji neustálou nevolnost, kterou však chtěl zakrývat v tomto domě, kde přece jen byl jako v rodině. Marie, která nemohla ani na chvíli býti bez práce, dala se do vyšívání, jemné to ruční práce, kterou přes všechny domluvy konala pro velkou jednu firmu pro výbavy a dětské prádlo, chtěc alespoň, jak říkala, vydělati si svoje kapesné. Babička, také ze zvyku, i když tady hosté byli, začala zas to věčné spravování punčoch, pro které šla hledat nahoru vlnu. A František, jakož Antonín, vrátivše se opět ke svému stolu, usedli tam opět, kdežto Tomáš, sám jediný stoje, opíral se o svoje svíradlo. Bylo to jako krátké zotavení, kterého si doprávali, dříve než ukončí svou práci. Veliká, líbezná důvěrnost práce rozprostírala se v prostranné, sluncem ozářené síni.

„Ale,“ pravil Tomáš, „mohli bychom všichni zítra navštívit otce.“

Marie pozvedla živě hlavu nedopouštějíc, aby Pierre odpověděl:

„Ne, ne, vždyť přece nechce, aby ho někdo z nás navštívil; neboť kdybychom byli pod dohlídkou a kdyby nás stopovali, byl by jeho úkryt prozrazen... Vidíte, pane abbé?“

„Ba věru, bylo by lépe, kdybyste se zřekli té radosti, až on sám bude moci se vrátiti. Bude to jen asi za čtrnáct dní nebo za tři neděle.“

Babička souhlasila hned:

„Arci, to je to nejmoudřejší.“

A všichni tři synové již ani nehlesli, snášejíce tajnou starost, ve které budou teď žíti, a odřikajíce se odhodlaně návštěvy, která by jim byla způsobila tolik radosti, když to byl rozkaz otcův a kdy snad na tom záviselo jeho blaho.

„Račte mu tedy říci, pane abbé,“ vece Tomáš, „že za jeho nepřítomnosti, jakmile práce tady bude dokončena, chci se vrátiti do továrny, kde se mi pohodlněji pracuje o těch věcech, kterými se zabýváme.“

„A račte mu, prosím, vyřídit také ode mne,“ pravil zase František, „ať se nestará o moje zkoušky. Všecko jde velmi dobře. Doufám najisto, že všecko dobře dopadne.“

Pierre slíbil, že na nic nezapomene. Ale Marie, zvedajíc s úsměvem hlavu, dívala se na Antonína, který mlčel, zraky maje do neurčita upřeny.

„A co ty, maličký, ty nevzkážeš nic?“

Mladý hoch, jako kdyby ze sna se probouzel, také se usmíval.

„Vid', že ho máš hodně rád, a aby se brzy vrátil, abys mu brzy mohl udělati radost, vid'?“

Všichni se rozveselili, i sama Marie, beze všeho ostychu v tiché radosti a v důvěře v budoucnost. Vládla mezi nimi a jí šťastná náklonnost a babička svými bezbarvými rty se usmívala schvalujíc to štěstí, které jim život sliboval.

Pierre zůstal ještě několik minut. Hovořilo se a jeho údiv rostl. Z překvapení do překvapení přecházel v tomto domě, kdo domníval se, že najde život kalný a nezřízený, nepořádek a nevázanost ničící veškeru mravnost. A naopak přišel tady do líbezného jasu, do disciplíny tak silné, že pod její vládou všecko šlo vážně, ba skoro přísně

jako v klášteře, ač přísmost ta umírněna byla mládím a veselostí. Pracovní síň dýchala prací a mírem a vlažné slunce ji osvětlovalo. Ale nejvíce mu bylo nápadno silné vychování, odhodlanost ducha i srdce všech těch synů, kteří nedávajíc nejen nic najevo ze svých osobních citů, nedovolující si souditi o svém otci, spokojili se tím, co jim vzkazoval, a vyčkávali věci, které přijítí měly, stoicky, němě, a dávajíc se opět do své denní práce. Nic nebylo nad to prostšího, důstojnějšího a vznešenějšího. K tomu všemu se pojila klidná hrdinnost babičky a Marie, které obě spaly nad laboratoří, kde zacházelo se s nejstrašnějšími látkami výbušnými, v neustálém nebezpečí nějakého výbuchu, možného každou chvíli.

Ale tato odvaha, tento pořádek, ta důstojnost jen překvapily Pier-
ra, ale nedojaly jej. Neměl příčiny si stěžovat, byl uvítán docela správně, ne-li dokonce s láskou, neboť tady byl jenom pouhý cizinec, kněz.

A přesto přese všechno zůstával nepřítelem, rozhněván pocitem, že se nachází v prostředí, které by nemohlo sdíleti, ba ani tušiti ani jednu z těch věcí, které trápily jeho duši. Jak to jen ti lidé dovedli, že byli tak klidní, tak šťastní ve své náboženské nevěře; ve své jediné víře ve vědu, vůči té hrůzyplné Paříži, která prostírala před nimi své moře bez konce bouřící mrzkost svých nespravedlností a svých běd? Obrátil hlavu, díval se na ni tou širokou skleněnou stěnou, odkudž viděti ji bylo do nedozírna, neustále čilou a živou ohromným svým životem. V tuto chvíli v kosém slunci zimního odpoledne byla Paříž zahalena v světelný prach, jako kdyby nějaký neviditelný rozsévač, skrytý ve slávě hvězd, plnýma rukama byl rozséval ty přehrštle zrnek, jichž zlatý proud se rozléval na všechny strany. Nesmírné rozorané pole bylo jimi plno, nekonečný chaos střech a pomníků nebyl než nesmírný vzdělaný pozemek, jehož brázdy vyoral nějaký obrovský pluh. A Pierre, pořád ještě nevolný, rozrušen přesto přese všechno touhou po nepřekonatelné naději, tázal se v duchu, není-li toto zde dobré semě, ta Paříž posetá světlem božského slunce, pro velkou příští žeň, tu žeň pravdy a práva, nade kterou si již zoufal.

Konečně Pierre vstal a odcházel slibuje, že přijde oznámit, kdyby nastalo zhoršení. Marie provázela jej až ku dveřím domovním. A tady opět se tak zarděla jako mladé děvče, začervenala se, když chtěla také ona poslati svůj něžný vzkaz raněnému. Ale odhodlaně pronesla to slovo, s okem veselým a čistým, upřeným do očí kněze.

„Na shledanou, pane abbé. Řekněte Vilémovi, že jej mám ráda a že na něho čekám.“

III.

Uběhly tři dny. V malém domku v Neuilly Vilém, schvácený horečkou a připoutaný k lůžku, kde netrpělivost jej otravovala, každého rána, jakmile došly noviny, vždy znova byl jat rostoucí úzkostí. Pierre sice se snažil noviny zakrýti, ale potom se bratr, rozčiloval jen ještě víc a musil mu pak sám předčítati všecko, co se psalo o atentátu, neobyčejnou to spoustu sloupců, pořád a pořád plných.

Ještě nikdy podobná lavina nezaplavovala tisk tou měrou. Ani *Le Globe*, jindy tak opatrný, tak vážný, nebyl jí ušetřen, poddávaje se šílené touze po nových zprávách stůj co stůj. Ale stálo zato čísti noviny, které neměly žádných ohledů a závazků, zvláště *La Voix du Peuple*, který užíval všeobecné horečky, strašil a klamal ulici, jen aby mohl tisknouti a prodávati více exemplářů. Každého rána přinášel nové domněnky, strašlivou historii, která mohla svět obrátiti na ruby. Vypravovalo se, že hrubé, vyhrůžné listy byly co den posílány baronu Duvillardovi, které mu oznamovaly, že mu zabijí jeho ženu, jeho dceru, jeho syna, že on sám bude zardoušen, jeho hotel že bude vyhozen do povětří tak, že tento dům byl dnem i nocí střežen houfem civilních strážníků. Anebo jednalo se o ohromujícím nálezu, o kanále u kostela sv. Madeleiny, do kterého anarchisté byli vlezli a podkopali celou čtvrť, přinášejíce sem celé sudy prachu, o vulkánu, který měl pohltni polovinu Paříže. Anebo se tvrdilo, že se přišlo na stopu obrovskému spiknutí, zabírajícímu celou Evropu, od nejzazšího Ruska až na konec Španělska, a že z Francie vyjde znamení k jeho počátku, že nastanou tři dny samého vraždění, boulevardy že budou smeteny kartáči a Seina že bude všecka červená krví. A díky této pěkné a rozumné práci veřejného tisku vládl všude strach, poděšení cizinci utíkali houfně z hotelů, Paříž byla už hotový blázeňec, kde vznikaly ty nejhlučnější mátohy.

Ale to nedělalo Vilémovi starosti. Znepokojoval se jen o Salvata, o nové stopy, za kterými šly noviny. Salvat nebyl ještě zatčen, ba

doposud žádná zpráva neoznačovala, že by mu byli již v patách. Pak pojednou Pierre četl poznámku, při které raněný zbledl.

„Hle hle! Prý našli mezi rumem pod průjezdem hotelu Duvillardova nástroj, šídlo, na jehož rukojeti bylo jméno známého továrníka Grandidiera. A tento Grandidier bude prý dnes povolán k vyšetřujícímu soudci.“

Vilém učinil zoufalý posunek.

„Tak, teď to už mají, jsou na dobré stopě. To jistě Salvat upustil ten nástroj. Pracoval u Grandidiera dříve, než byl těch několik dní u mne... A od Grandidiera se to dovědí, nepotřebují než přidržeti se té stopy.“

Pierre se rozpomenul na továrnu Grandidierovu, o níž slyšel mluvit na Montmartru a kde Tomáš, nejstarší syn, strojník, ještě někdy pracoval, když se tam byl vyučil. Ale přece se neodvážil ptáti se bratra, jehož úzkost, tak vážnou, tak velikou a tak prostou všech nízkých obav osobních, velmi dobře cítil.

„Právě jsi mi pravil,“ vece opět Vilém, „že Tomáš bude pracovat v továrně za mé nepřítomnosti o tom novém motoru, který hledá a který skoro již našel. A bude-li nějaké vyšetřování, budou se ho vyptávat a on nebude chtít odpovídat, háje svoje tajemství...? Ó, musí se mu to říci, musí být varován, a to hned!“

Pierre ochotně se nabídl, nenaléhaje na Viléma, aby přesněji určil, čeho si přeje.

„Chceš-li, navštívím Tomáše v továrně ještě dnes odpoledne. A zároveň možná, že uvidím pana Grandidiera a dovím se, o čem byla řeč u vyšetřujícího soudce a pokud záležitost pokročila.“

Zvlhlým zrakem a něžným ruky stisknutím mu Vilém děkoval.

„Ano, ano, bratře, udělej to, to jsi hodný.“

„Tím spíše, ježto jsem dnes beztoho chtěl jít na Montmartre... Nechtěl jsem ti to říci, ale jedna starost mne pronásleduje. Dal-li se ten Salvat na útěk, zanechal tam asi ženu a dítě samotny. Viděl jsem je ráno před atentátem v takovém nedostatku, v takové bídě, že nemohu si vzpomenouti na ty ubohé opuštěné tvory, snad umírající

hladem, aniž mi srdce při tom usedá... Není-li muž doma, i dítě i žena zahynou.“

Vilém, který neustále ještě držel ruku Pierrovu, tiskl ji vřeleji a třesoucím se hlasem pravil:

„Ano, ano, to budeš hodný... Učiň to, učiň.“

Ten dům v ulici des Saules, ten děsný dům bídy a soužení, trval v paměti Pierrově jakožto ohavná žumpa, ve které chudá Paříž zmírala. A když se tam teď odpoledne opět vracel, našel ji v tomže mazlavém blátě, dvůr zaneřáděný těmiž výkaly, schodiště tmavé, vlhké, páchnoucí pořád toutéž opuštěností a zanedbaností. V zimě, když dlažba krásné čtvrti ve středu města je sucha a se čistí, zůstávají čtvrti bídnych, tam dole, pochmurny a zabláceny, a v blátě tom zužbožené to stádo brodí se bez ustání.

Pierre, znaje již schodiště Salvatových, stoupal nahoru a kolkolem děti křičely, nemluvnata vřískala a zmlkala pojednou, takže dům opět upadl v ticho hrobové. Vzpomínka na starého Laveuva, který zhynul tady jako pes na hnoji, vrátila se mu opět a mráz mu přešel při tom po zádech. Zachvěl se, když zaklepal tam docela nahoře na dveře a mrtvé ticho bylo mu odpovědí. Ani dechu živé duše.

Zaklepal tedy znovu, a když nic se nehýbalo, měl za to, že nikoho tu není. Snad se Salvat vrátil pro ženu i dítě, snad šli s ním někam jinam, někam do nějaké díry, do ciziny. Ale přece se tomu divil, neboť chudí neodcházejí tak snadno z místa, umírají tam, kde byli trpěli. A zaklepal zvolna po třetí.

Konečně ozval se v tom tichu slabý šumot, jako šumot malých kročejů. Potom slabý dětský hlásek odvážil se ptáti:

„Kdo to?“

„Pan abbé.“

Ticho nastalo znova, nic se nehýbalo. Jako vniterný boj a váhání.

„Pan abbé, který tady byl ondy.“

Tím asi přestala všecka nejistota, dveře se pootevřely a Célina, malé děvčátko, vpustila kněze.

„Odpusťte, prosím, pane abbé, mamán Theodora odešla a prikázala mi, abych nikomu neotevírala.“

Chvíli se Pierre domníval, že Salvat dojísta je tady. Ale jediným pohledem prohlédl docela dobře jedinou tu místnost, ve které rodina byla vtěsnána. Paní Theodora se asi bála návštěvy policie. Viděla otce opět od té doby? Věděla, kde se skrývá? Přišel snad on sám na okamžik potěšit se s nimi a je obě upokojit?

„A váš tatínek také není doma, holčičko?“

„Ó, pane abbé, něco se mu přihodilo a on odejel.“

„Cože, odejel?“

„Ba ano, už se nevrátil domu spát, a nevíme, kde je.“

„Snad pracuje?“

„O ne, to by nám poslal peníze.“

„Tedy cestuje?“

„Nevím.“

„Jistěže psal matince Theodore?“

„Nevím.“

Pierre přestal se vyptávat, neboť styděl se trochu, že přiměl toto jedenáctileté děvče, jež zastal samotno, aby povídalo. Možná dost, že nevěděla nic, že Salvat z opatrnosti nedal o sobě vědět. A měla výraz velmi pravdomluvný, se svou bledou, mírnou a inteligentní tváří, výrazu již vážného, té vážnosti, které dodává dětem svrchovaná bída.

„To je škoda, že paní Theodora není doma, chtěl jsem s ní mluvit.“

„Ale, pane abbé, chcete-li čekat chvilku... šla k mému strýci Toussaintovi, v ulici Marcadet, a musí už hned přijít, neboť odešla už déle než před hodinou.“

Uprázdnila jednu stolic, na které se válela hromádka třísek, nasbíraných bůh sám ví kde.

V ledově prázdné světnici, ve které nebylo zatopeno, patrně nebylo chleba, člověk tady přímo cítil nepřítomnost muže, a že zmizel odtud ten, který jest vůlí a silou, na kterého spoléhají, i když celé neděle byl bez práce. Muž přece jde ven, potlouká se ulicemi a často přinese konečně to nejnnutnější, kůrku chleba, o kterou se rozdělí a která aspoň zabrání, že se neumře hladu. Ale když muž je pryč,

žena i dítě jsou opuštěny a uvrženy v zoufalství, bez podpory a bez pomoci.

Pierre, sedě a dívaje se na toho ubohého malého tvora s modrýma, jasnýma očima, s velikými ústy, která nakonec přece se usmívala, nemohl se zdržeti a ptal se znova:

„Vy nechodíte do školy, holčičko?“

Zapýřila se trochu.

„Nemám střevíců, abych mohla.“

Zpozoroval teprv teď, že má opravdu na nohou staré hadrovité bačkorky, ze kterých jí koukaly prsty.

„Ostatně,“ pokračovala, „maman Theodora povídala, že když se nejí, nemusí se chodit do školy... Chtěla pracovat, maman Theodora, ale nemohla pro svoje oči, které ji hned pálí a slzí... A my teď nevíme, co si počít, nemáme nic už od včera, a nepůjčí-li nám strýc Toussaint dvacet sú, je konec.“

Usmívala se pořád nevědomky a dvě velké slzy kanuly jí z očí. Bylo to tak srdcervoucí podívání na to děvče, zavřené v tomto prázdném pokoji, které nechtělo otevřítí, jako by bylo odloučeno ode všech šťastných, že kněz, všecek rozrušen, cítil, jak se v něm probouzí mohutný jeho odboj proti bídě, ta touha po společenské spravedlnosti, která byla jedinou jeho vášní, když všecka ostatní jeho víra se byla už zhroutila.

Po malé chvílce začínal býti netrpělivým pomýšleje, že musí ještě jíti do továrny Grandidierovy.

„To je divné, že maman Theodora tu ještě není,“ opakovala Céline. „Zapovídala se asi.“

Pak ji napadlo:

„Chcete-li, pane abbé, zavedu vás ke strýci Toussaintovi. Je to hned vedle, za rohem.“

„Ale když nemáte střevíců, děvčečko!“

„Ó, to nevadí, chodím přece takhle.“

Vstal a pravil prostě:

„Dobrá, bude to tak lépe, doved'te mne. Koupím vám střevíce.“

Céline silně se zachvěla. Pospíchala za ním, zavřevši pečlivě dveře na druhý západ jako dobrá hospodyně, která přece neměla, co by hlídala.

Paní Theodoru napadlo, dříve než zaklepala na dveře svého bratra Toussainta, chtít vypůjčiti si od něho dvacet sú, aby zkusila napřed svoje štěstí u své mladší sestry Hortensie, provdané za příručího, malého Chrétiennota, která bydlela ve čtyřech pokojích na boulevardu Rochechouart. Ale byl to veliký krok a odhodlala se k té pochůzce jen všeka se chvějíc a dohnána k nejhoršímu myšlenkou na Célinu, která na ni i čekala, postíc se už od včerejška.

Staršímu bratru Toussaintovi, strojníkovi, bylo padesát let. Byl z prvního manželství. Jeho otec, vdovec, oženil se znovu s velmi mladou švadlenou, která mu dala tři dcery, Paulinu, Leonii a Hortensii. Tím se vysvětlovalo, proč nejstarší, Paulině, bylo o deset roků méně než Toussaintovi a nejmladší, Hortensii, o osmnáct. Když jim umřel otec, měl Toussaint na krku svou macechu a svoje tři sestry. Nejhorší přitom bylo, že sám jsa docela mlád, měl už ženu a dítě. Na štěstí macecha, pilná a rozumná osoba, věděla si pomoci. Vrátila se jako švadlena do krámu, kde Paulina byla již v učení. Dala tam pak také Leonii a jenom Hortensii, zchoulostivělou, hezčí než ostatní a jemnější, nechala ještě chodit do školy, pyšná jsouc na její úspěchy; a později, když Paulina se provdala za zedníka Labitta a Leonie za strojníka Salvata, Hortensie vstoupivši jako comptoiristka do cukrářského závodu v ulici des Martyrs, seznámila se tam s úředníkem Chrétiennotem, kterého okouzila tak, že si ji vzal za ženu, nemoha si ji vzíti za metresu. Leonie zemřela mladá, několik měsíců po své matce, obě dvě na tyfus. Paulina, kterou muž opustil, žila se svým švagrem Salvatem, jehož dcera říkala jí maminko, a umírala hladu. Jenom Hortensie nosila v neděli šaty z lehkého hedvábu, bydlila v novém domě, byla měšťankou, ale za cenu života pekelného a hrozného odříkání.

Paní Theodora věděla velmi dobře o nesnázích své sestry koncem každého měsíce. A jen velmi nerada šla si od ní vypůjčit. A pak Chrétiennot, roztrpčen víc a více nad vlastní prostředností, z níž se

nemohl vyprostiti, a obviňuje svou ženu od těch dob, co její krása odkvetla, že ona je příčinou jejich zmařeného života, nechtěl se již znáti k její rodině, za kterou se styděl. Ještě Toussaint byl pořádný řemeslník. Ale Paulina, ta paní Theodora, která žila se svým švagrem před očima toho dítěte, ten Salvat, který se potloukal z dílny do dílny jako ďáblem posedlý, jež žádný mistr nechtěl přijati do práce, všechno to buřičství, všechna ta bída nakonec rozhořčila poctivého a ctižádostivého malého úředníka, který strastmi života stal se zlým. A zakázal Hortensii přijímati návštěvy své sestry.

Přesto přese všechno paní Theodora, stoupajíc po schodech domu na boulevardu Rochechouart, kde byl koberec, pocítila jistou pýchu, když si pomyslí, že její příbuzná bydlí v takovém přepychu. Bylo to ve třetím poschodí, v bytě za sedm set franků, s vyhlídkou na dvůr. Posluhovačka, která přicházela ke čtvrté hodině, k obědu, byla již tady. Vpusťla návštěvnici, kterou znala, ačkoli nezatajovala překvapení, že se odvažuje přicházeti takhle, tak špatně ošacená. Ale ocitivši se na prahu salonu, paní Theodora se zastavila polekána, když zpozorovala sestru Hortensii zdrcenou a plačící schoulenou v jednom křesle z modrého ripsu, na kterých si tolik zakládala.

„Co je ti, co se ti stalo?“

Ted', kdy jí bylo sotva dvaatřicet let, nebyla to již ta krásná Hortensie. Vypadala sic stále ještě jako plavovlasá panna, velká, štíhlá, s hezkýma očima, krásným vlasem, ale ona, která se tolik byla šetřila, počínala se spouštět, chodíc v županech pochybné čistoty; a její oči červenaly, hebká její kůže začínala vadnout. Dva po sobě následující porody, dvě děvčátka, z nichž jedné bylo dnes devět let, druhé sedm, velmi ji strhly. Jsouc také velmi ctižádostivá, velmi sobecká, také litovala svého sňatku, neboť pokládala se za krásku, která by byla hodna paláců a ekypází nějakého spanilého prince.

Žalost její byla tak veliká, že ani nezpozorovala, kterak vstoupila její sestra do salonu.

„Ach, to jsi ty! Kdybys věděla, jaká to ještě rána uprostřed všech těch nesnází!“

Paní Theodora myslila v prvním okamžiku na malé děti, Lucien-
nu a Marcellu.

„Tvoje holčičky stůňou?“

„Ne, ó ne, sousedka je s nimi na procházce na boulevardech...
Ach, drahá sestro, považ, jsem zase těhotná! Zprvu myslela jsem, že
v tom je nějaké zpoždění, ale teď tomu jsou už dva měsíce! A právě
dnes, po snídani, když jsem to říkala Chrétiennotovi, tak se rozhor-
lil, křičel a nadával tak ošklivě, že je to moje vina. Jako kdyby to zá-
viselo jenom na mně...! Ach, já jsem přec první, která to odnese,
mám už beztoho dost trápení!“

A štkala znova. Vykládala dále, koktala, vyprávěla, jak se lekli,
nebo už dávno se nestýkali, leda jen tak jako žertem, jen aby neměli
třetí dítě. Na štěstí muž věděl, že ona není schopna jej klamati a že
především chce jen jeho klid a pokoj.

„Můj bože,“ pravila konečně paní Theodora, „vychováte je jako
ty první, přijde-li vůbec.“

Pojednou přestala Hortensie dosti plakati. Vstala volajíc:

„Podívejme se na ni, to je dobré! Je vidět, že se ti nevede tak jako
nám. Jak pak je máme vychovati, co, když sami máme co dělat, aby-
chom byli živi?“

A zapomínajíc na svou měšťanskou gloriolu, pro kterou obyčejně
mlčela, ne-li dokonce lhala, vykládala o jejich nouzi, o strašlivém
nedostatku peněz, který je pronásleduje od začátku do konce roku.
Nájemné činilo již sedm set franků. Ze tří tisíc franků, které muž
dostává služného, zůstane sotva dvě stě franků na měsíc. A co si
s tím počít, když z toho musí všichni čtyři jíst, šatit se, zachovávat
důstojnost svého stavu? Pán potřebuje oblek, paní zas nové šaty, jen
aby nebyla pokládána za něco nižšího, střevíce, které děvčata roztr-
hají za měsíc, a vedlejší výdaje všeho druhu, jež není naprosto mož-
no snížit na menší míru. K obědu je o jídlo méně, víno se nepije, ale
někdy večer přece musí se vzít povoz. Nemluvě ani o tom, jak děti
jsou zanedbány, do jakého neladu upadá domácnost opuštěná od
zmalomyslné ženy, o zoufalství mužově, který je přesvědčen, že
se z toho nevyseká jakživ, i kdyby jednou jeho služné dostoupilo

neočekávané výše čtyř tisíc franků. Krátce, byla to nesnesitelná prostřednost malého úředníka, právě tak hrozná jako černá bída dělníka, falešná fasáda, lživý luxus, všechno, co na nepořádku a trudech skrývá intelektuální pýcha nepracovati při svíráku a kovadlině nebo na lešení.

„Konečně, co platno,“ opakovala paní Theodora, „uškrtit toho malého tvora nemůžete.“

Hortensie sklesla opět na lenošku.

„Ne, ovšem, ale to znamená pak konec všeho. Už dvě bylo mnoho, a teď přijde třetí. Co se s námi jen stane, můj bože! Co si jenom počneme!“

A schoulila se do svého chatrného županu a slzy znova kanuly jí z červených očí.

Paní Theodora, mrzutá, že přišla ve chvíli tak nevhodnou se svojí prosbou, přece se nakonec odhodlala, prosit o dvacet sú. Ale tím zoufanlivý zmatek Hortensiin dostoupil jen svého vrcholu.

„Na mou čest, nemám ani centimu v domě. Právě před chvílí jsem si poslala posluhovačku vypůjčit deset sú pro děti. A předevčírem jsem dostala v zastavárně deset franků na malý prstýnek. A tak je to pokaždé koncem měsíce... Chrétiennot, který dnes bere služné, vrátí se brzo, abych měla peníze na oběd. Slibuji ti tedy, že ti zítra něco pošlu, budu-li moci.“

V tom okamžiku přiběhla posluhovačka celá polekaná vědouc, že pán nemá valně rád paniny příbuzné.

„Ó, madam, madam, slyším pána jít domů.“

„Rychle, rychle, odejdi!“ volala Hortensie. „Zas by mi dělal výstup... Budu-li moci, tedy zítra, slibuji ti to.“

Paní Theodora musila se skrýti v koutě v kuchyni, aby se vyhnula Chrétiennotovi, který přicházel. Zhlédla jej ještě pořád pěkně ustrojeného, upjatého ve svrchníku, s drobnou tváří, velkým, pečlivě pěstěným vousem a domýšlivým vzhledem člověka suchého a prchlého. Jeho čtrnáct let strávených v kanceláři jej již vysušilo a káva to dodělala, neboť vášnivě rád trávil dlouhé hodiny v sousední kavárně. Utekla.

Zvolna, nohy za sebou vlekouc, musila paní Theodora vrátiti se do ulice Marcadet, kde bydlili Toussaintovi. Od svého bratra nedoufala také mnoho, neboť věděla, do jakého neštěstí a do jakých nesnází domácnost jeho upadala. V padesáti letech dostal Toussaint minulého podzimu záchvat, a to byl počátek ochrnutí, které po pět měsíců jej připoutalo ku stoli. Až dosud choval se odhodlaně, jako dobrý pracovník, nepil a vychovával svoje tři děti, dceru, provdanou za truhláře, která se s mužem odstěhovala do Havru, chlapce, který jako voják padl v Tonkinu, a druhého hochu Karla, který vrátil se z vojny a stal se zase strojníkem.

Ale pět měsíců nemoci vyčerpalo trochu těch peněz, které měli ve spořitelně, a Toussaint, jakž takž se zotaviv, musil živobytí počítí znovu, bez krejcaru, jako kdyby mu bylo dvacet let.

Paní Theodora zastihla svoji švagrovou paní Toussaintovou samotnou v jediné světnici, velmi čistě poklizené, ve které rodina žila; vedle byl jenom uzounký pokojík, v němž spal Viktor. Paní Toussaintová byla silná žena, která tloustla přes všechny trampoty a posty. Měla tvář kulatou a rozplynulou, kterou oživovaly malé čiperné oči, a byla to celkem hodná žena, trochu klepna, také mlsná, nemající jiné chyby, nežli že nesmírně ráda dobře vařila. Hned, dřív ještě, než Theodora otevřela ústa, uhodla, proč přichází.

„Má drahá, trefila jste špatně, jsme na suchu. Teprve předevčírem mohl se Toussaint vrátit do práce, a dnes večer musí už požádat o zálohu.“

Dívala se na ni, uražena jsouc jejím zanedbaným stavem, nedůvěřivě a s malou sympatií.

„A Salvat pořád nepracuje?“

Paní Theodora asi předvíдалa tuto otázku, neboť lhala docela klidně:

„Není v Paříži, nějaký přítel jej odvedl na práci kamsi do Belgie a čekám, že nám něco pošle.“

Ale paní Toussaintová byla stále nedůvěřivou.

„Ach, tím lépe, že není v Paříži, protože jsme si naň vzpomněli při těch všech pumových aférách, povídali jsme si, že je na to dost velkým bláznem, aby se do toho zapletl.“

Paní Theodora nehnula ani brvou. Tušila-li něco, nechala si to pro sebe.

„Nu, a co vy, má drahá, vy nehledáte žádnou práci?“

„Ach, já! Jak mám pracovat s těma svýma bolavýma očima? Šít dočista nemohu.“

„To je pravda. V takové práci se ženská jen strhá. Jako já, když Toussaint se nemohl hnout, chtěla jsem se dát do prádla, je to moje staré řemeslo. Ale kdepak! Vymáchala jsem všechno a dál jsem nemohla. Ale posluhovat byste mohla přece. Proč neposluhujete?“

„Sháněla jsem se, ale nic jsem nenašla.“

Znenáhla však přece paní Toussaintová roztála a srdce se jí otevíralo vůči té veliké bídě. Nabídla jí stolicí a povídala, že vrátí-li se Toussaint s nějakou zálohou, že jí něco dá. Potom dala se do povídání, nemohouc se zdržeti, jakmile jen někoho měla, kdo by ji poslouchal. Ale nevyhnutelná historie, ku které se vracela vždy znovu a která vždycky ji rozčilovala, byla příhoda jejího syna Karla se služkou protějščího kupce, se kterou hloupý hoch se zapletl tak, že z toho byly až následky. Dříve než odešel Karel na vojnu, byl to ten nejpilnější dělník, nejhodnější syn, který odváděl rodičům všechnu svou mzdu. Arci, pracuje pořád a je hodný hoch; ale přece vojenská služba ho trochu otrhala a nemá už takové chuti ku práci. Ne že by byl vojny litoval, neboť mluvil o kasárnách jako o nějakém vězení, jsa právě takovým větroplachem jako jiní. Jenom že se mu nástroje zdály trochu těžké, když se jich měl zase chopiti.

„A tak teda, má drahá, co nám je platno, že Karel je stále hodný, nemůže pro nás nic udělat... Věděla jsem, že nespěchá se ženitbou, kvůli vydáním. A proto se měl s děvčaty na pozoru. Ale jeden pitomý okamžik, kdy Eugenie jej obsluhovala, když šel vypít sklenku tam naproti... Arci, na ženění nepomyslel, třeba že jí nosil pomeranče, když byla v porodnici. Pravá nevěstka, nebo teď zas už utekla s jiným... Jenomže dítě zůstalo. Karel se ho ujal, poslal je kojné

a platí naň měsíčně. Hotová zkáza, nebo to je vydání, kterému konce není. Zkrátka, všechna neštěstí nám padla najednou na hlavu.“

Paní Toussaintová mluvila tak už půl hodiny, až najednou se zarazila vidouc, že paní Theodora je celá bledá očekáváním.

„Jste netrpělivá, co? Toussaint nevrátí se tak hned. Chcete, abychom šly až k továrně? Dozvím se hned, přinese-li něco.“

Smluvily se tedy, že půjdou, zastavily se ještě asi čtvrt hodinky dole na schodech, aby si pohovořily se sousedkou, které umřelo právě dítě. A konečně dostaly se z domu, když zastavilo je volání:

„Maminko! Maminko!“

Byla to malá Céline, zářící radostí, neboť měla nové střevíce a jedla housku.

„Maminko, pan abbé od tenkrát chce s tebou mluvit... Koukej; tohle všechno mi koupil.“

Paní Theodora, vidouc střevíce a housku, pochopila hned. A chvěla se všechna, blábolíc poděkování, když Pierre, který kráčel za holčicí, ji pozdravil. Paní Toussaintová rychle se přiblížila, sama se představujíc, ale netázajíc se po ničem, naopak byla spokojena ze štěstí švagrové, která byla nešťastnější než ona. Když viděla, že kněz jí tiskne do ruky deset franků, vykládala mu, že by byla ráda něco půjčila, ale že nemohla; a začala zase svoje historky o záchvatu Toussaintově a o smůle, kterou měl Karel.

„Prosím tě, matinko,“ přerušila hovor Céline, „továrna, kde tatínek pracoval, je tady v té ulici, vid’? Pan abbé se tam chce stavit.“

„Továrna Grandidierova?“ vece paní Toussaintová. „My tam právě jdeme a můžeme tam zavést pana abbého.“

Bylo to jen pár kroků odtud. Pierre, když jej obě ženy a dítě doprovázely, zvolnil svůj krok, neboť si přál, aby se paní Theodora rozpovídala o Salvatovi, jak očekával. Ale ona stala se okamžitě opatrnou ve své řeči. Že jej neviděla od té doby a že je asi někde v Belgii s kamarádem na práci. Zdálo se knězi, že se asi Salvat neodvažoval vrátiti se do ulice des Saules, v tom otřesení, které způsobil svým atentátem, kterým všechno se bortilo, i minulost plná práce a nadějí i přítomnost s děckem a ženou.

„Tady, pane abbé, je továrna,“ pravila paní Toussaintová. „Moje švagrová už nebude musit čekati, když jste byl tak laskav a přispěl jí ku pomoci... Děkuji mnohokrát za ni i za nás.“

Paní Theodora a Céline děkovaly také; stály obě dvě i paní Toussaintová na chodníku, prostřed strkanice chodců a ve věčně mazlavém blátě této četně obydlené čtvrti, čekající, až Pierre zajde. Povídal si, že jsou přece ještě hodní kněží na světě.

Továrna Grandidierova zaujímal zde rozsáhlý pozemek. Do ulice stála jen cihlová budova s úzkými okny a širokými vraty po straně, jimiž bylo viděti hluboký dvůr. Pak následovala stavení obytná, dílny, různé kůlny, bezpočetné střechy, nade kterými čněly dva vysoké komíny od parních kotlů. Hned u vchodu bylo slyšeti hučení a tlukot strojů, temnou vřavu práce, vroucí, hybnou, ohlušující činnost, která otřásala i půdou pod nohama, černé potůčky tekly po zemi, úzká roura na střeše vydechovala bílou páru pronikavým a pravidelným sykotem, tak jako dech ohromného, pracujícího úlu.

Teď pracovala továrna nejvíce bicykly. Když Grandidier, vystoupiv z umělecko-průmyslové školy v Dijonu, ji převzal, stála velmi špatně, neobratně jsouc řízena, a živořila fabrikací malých motorů, a to zastaralými stroji. Předvídaje dobře budoucnost, spolčil se se svým starším bratrem, jedním z administrátorů velkých skladů du Bon Marché, a zavázal se dodávati mu kola výtečné jakosti po sto padesáti francích. A právě byla velká obchodní aféra v proudu, neboť Bon Marché ohlašovalo populární stroj nazvaný La Lisette, cyklistus pro všechny, jak oznamovaly plakáty. Ale Grandidier zápasil dosud, neměl nijak ještě vyhranou hru, neboť novým zařízením strašně se zadlužil. Každý měsíc přinesl nějaké nové úsilí, nějaké zdokonalení, zjednodušení, které znamenalo úsporu. Byl stále na stráži a chtěl se teď znovu pustiti do malých motorů, neboť cítil opět blízký triumf samohybných vozů.

Pierra, který se ptal po panu Tomáši Fromentovi, zavedl starý jeden dělník do malé dílny z prken; tam našel Pierre mladého muže v pracovním úboru, oblečeného strojnickou halenou a ruce celé černé od pilin. Upravoval nějaký kus a nikdo by byl netušil v tomto

obru třiaadvacíletém, tak obratném a tak statečném ve trudné práci, vynikajícího žáka lycea Condorcet, kde všichni tři bratři proslavili jméno Fromentů v análech programů rozdělených cen. Ale on, věrný sluha svého otce, nechtěl býti než jenom ramenem, které kuje, ruční práci, která jen uskutečňuje. Byl to člověk střídmy, trpělivý, málo-mluvný, který neměl ani metresy, neboť kdyby natrefil později nějakou dobrou ženu, říkával, vzal by si ji.

Jakmile spatřil Pierra, zachvěl se leknutím, odhodil všecko a pospíchal mu vstříc:

„Snad není otci hůř?“

„Ne, ne... Četl v novinách tu příhodu o šídle nalezeném v ulici Godot-de-Mauroy, měl tedy starosti, pomýšleje, že by zde mohla býti policejní prohlídka.“

Tomáš uspokojen se usmál.

„Řekněte mu, ať jen klidně spí. Předně, na neštěstí, nemám ještě náš malý motor tak daleko, jak bych si přál. Potom, není ještě montován, nechal jsem některé kusy doma, a zde nikdo ani dobře neví, co tady tropím. Policie může hledati, jak chce, neuvidí nic, naše tajemství není v žádném nebezpečí.“

Pierre slíbil, že to vyřídí Vilémovi doslova, aby se nic nebál. Potom, když chtěl vyzvídati na Tomášovi, jak se věci mají a co se v továrně soudí o nálezu šídla a zdali z toho začínají podezírati Salvata, stal se Tomáš znovu zamlklým, odpovídaje jednoslabičně. Policie tedy nepřišla? Ne. Ale dělníci vyslovili přece jméno Salvatovo, ne-li? Ovšemže ano, a to pro jeho anarchistické názory, o nichž všichni věděli. A co řekl chef, Grandidier, když se vrátil od vyšetřujícího soudce? Nevěděl, neviděl jej od té doby.

„Však tady jde, vidíte...! Ubožák, jeho žena měla dnes ráno zase záchvat!“

Byla to smutná historie, kterou Pierre znal už od Viléma. Grandidier si vzal z lásky děvče velmi krásné, ale od pěti let mu šlela pro ztrátu malého chlapce a horečku omladnic. Nemohl se odhodlati dáti ji do ústavu a žil s ní v zahradním domku, jehož okna, stranou k továrně, byla stále zacloněna. Nikdy nikdo jí neviděl, nikdy o ní

s nikým nemluvil. Říkalo se, že byla jako dítě, že docela nic nebyla zlá, naopak velmi mírná a velmi smutná, ještě krásná s královskou plavou kšticí. Ale občas mívala strašlivé záchvaty a musil s ní zápasit, držeti ji po celé hodiny v náruči, aby si nerozbila lebku o zeď. Bylo slyšeti hrozný křik, načež zase všecko upadlo v mrtvý klid.

Grandidier, krásný, čtyřicetiletý muž, s tváří energickou, se silným hnědým knírem, vlasem krátce přistřiženým, očima jasnýma, vstupoval právě do dílny, ve které Tomáš pracoval. Měl jej tuze rád a usnadňoval mu velmi jeho učení, zacházeje s ním tak jako se synem. Dovolil, aby přicházel, kdy se mu zalíbí, a dával mu nástroje k dispozici. Věda pak, že se zabývá problémem malých motorů, který jej sama velice zajímal, byl co nejvíce diskrétním, netázal se na nic a čekal.

Tomáš představoval kněze.

„Můj strýc, pan abbé Pierre Froment, který mne přišel navštívit.“

Vyměnili několik zdvořilostí. Potom Grandidier, tvář maje zastřenu tím smutkem, pro který pokládali jej za přísného a krutého, chtěl se přemoci a zdáti se veselým.

„Poslechněte, Tomáši, ještě jsem vám ani nevypravoval, jak jsem pochodil u vyšetřujícího soudce. Jsem velmi dobře zapsán, jinak bychom byli zde měli všechny agenty policejního ředitelství... Chtěl, abych mu vysvětlil, jak se ocítilo šídlo s mojí firmou v ulici Godot-de-Mauroy. Poznal jsem hned, že si asi myslí, že původce atentátu pracoval zde... Vzpomněl jsem si okamžitě na Salvata. Ale já nikoho neudávám. On má mou nájemní knihu a stran Salvata jsem prostě odpověděl, že byl v továrně minulého podzimu asi tři měsíce a potom že zmizel. Ať si ho hledá...! Ach, ten soudce, malý plavovlasý muž, jako ulízaný, světácky vypadající, ten je vám v té aféře jako na trní a kouká jako kočka.“

„Není to pan Amedieu?“ tázal se Pierre.

„Ano, týž. Ten má dojistá nesmírnou radost z toho daru, který mu ti bandité-anarchisti udělali svým atentátem.“

Kněz úzkostlivě poslouchal. Té dobré stopy, té první vedoucí nitky se právě jeho bratr nejvíce obával. A díval se na Tomáše, chtěje

viděti, má-li také nějaké starosti. Ale buď že mladý muž nevěděl nic o svazku, který pojil Salvata k otci, anebo že se dovedl velmi dobře opanovati: jen se usmíval podobizně toho soudce.

Když Grandidier se díval na kus, který Tomáš dodělával, a když se spolu zabrali do hovoru, přiblížil se Pierre k otevřeným dveřím, kterými bylo viděti na podél do prostorné dílny, kde bzučely soustruhy a kde vrtací stroje dopadaly suchými a rytmickými rázy svých razidel. Řemeny litaly nepřetržitě a vroucí činnost prochvívala vlhkou páchní páry. Celý národ dělníků potících se a černých rozptýleným prachem se zde ještě dřel; ale den chýlil se již ke konci a byl to jako poslední vzmach práce. Tři dělníci přišli ke studni nedaleko něho umýt si ruce a kněz slyšel je hovořiti.

Zvláště však zbystřil sluch, když slyšel jednoho z nich, velikého rzrouna, jmenovati druhého jménem Toussaint a třetího Karel. Byli to otec a syn. Toussaint, veliký hranatý člověk, svalovitých rukou, prozrazoval svých padesát let leda jen sešlou tváří svou, kulatou a sežehnutou, zvráskovatělou a upracovanou, zježenou prošedivělým vousem, jež holil jenom v neděli; jeho pravé rameno, stížené mrtvicí, pohybovalo se pomaleji než ostatní údy. Karel, živoucí to obraz svého otce, s obličejem plným a hustými černými kníry, byl v plné síle svých šestadvaceti let, s krásnými svaly, které vynikaly pod bílou kůží. Mluvili také o pumě v hotelu Duvillardových, o šídle, které bylo nalezeno, a o Salvatovi, kterého teď všichni podezírali.

„Takovou věc může vyvést jen nějaký bandita,“ pravil Toussaint. „Ta jejich energie se mi protiví, já bych s nimi nedržel. Ale buržoazie si to s nimi vyřídí, když je vyhazují do povětří. To je jejich věc, uvařili si to sami.“

V hloubi této lhostejnosti tkvěla celá dlouhá minutost bídy a nespravedlivosti, starý člověk, zemdlený stálým zápasem, nedoufající již v nic, odhodlaný nechat zhroutiti se svět, ve kterém hlad ohrožoval jeho stáří, stáří to schváceného pracovníka.

„Víte, já,“ vece Karel, „já slyšel mluvit anarchisty, a opravdu, to nelze upřít, mluví velmi spravedlivě a rozumně... Vidiš to, táto, ty

pracuješ už přes třicet let a není to strašné, co tě potkalo, to nebezpečí, že chcípneš jako starý kůň, kterého porazí, jakmile mu chybí to nejmenší? A na mou duši, představuji si, jak by bylo mně, a myslím si, že by mi nebylo do smíchu, kdybych musil takhle skončit... Hrom do toho! Věřu, že má člověk chuť se k nim přidat a provádět to s nimi, je-li v tom spása a štěstí světa.“

Nemluvil arci s velikým zápalem, neboť nabyt těch názorů jen netrpělivostí žítí trochu lépe, jsa již kasárnami vyrván svému kruhu a přinášeje si z obecné branné povinnosti představu o rovnosti, o zápasu o život a touhu opatřit si svůj zákonný díl rozkoše. Byl to osudný krok od jednoho pokolení ke druhému: otec zklamaný ve svých nadějích na bratrskou republiku, z něhož stal se skeptik vším opovrhující, a syn jsoucí na cestě k nové víře, jež znenáhla získávalo pro sebe násilí, po zdánlivém úpadku svobody.

Když pak ten velký zrzoun, bodrý to člověk, se zlobil volaje, že kdyby to byl Salvat provedl, nezbývalo by než jej chytiti a strčit pod gilotinu, Toussaint byl hned, beze všeho rozvažování, téhož náhledu.

„Ano, ano, třeba měl mou sestru, já s ním přece nechci nic mít... Ale to by mi přec bylo na něj tuze divno, nebo víte, on přece není zlý, ani mouchu by nezabil.“

„Prosím vás,“ poznamenal Karel, „když vás doženou k nejhoršímu, musí člověk dostat vztek.“

Všichni tři se myli u studně a Toussaint, který spatřil chefa, čekal naň, chtěje prositi o zálohu. Grandidier potřásaje srdečně pravicí Pierrovi, sám šel právě naproti starému dělníkovi, kterého si vážil. Vyslechl jej a napsal mu poukázku pro pokladníka. Co se týká záloh, byl Grandidier velmi nepřístupný, a dělníci jej proto neměli rádi říkajíce, že je bezcitný, přesto, že byl opravdu dobrý, poněvadž měl za to, že musí energicky hájiti svoje postavení jakožto chef a že nesmí ustoupiti v ničem; sic že by bylo zle. Když konkurence byla tak krutá, když systém kapitalistický vyžadoval co chvíli tak strašlivých zápasů, kterak bylo lze připustiti předčasné vymáhání mzdy třebas i velmi oprávněné?

Pierre, odcházej a smluviv se znova s Tomášem o tom, co vyřídí bratrovi, pojednou pocítil soustrast, když viděl Grandidiera po jeho obchůzce ve dvoře vraceti se k zavřenému pavilonu, kde čekal na děsný zármutek dramatu jeho srdce. Jaká to byla tajná a nezhojitelná zoufalost, ztělesněná v tomto muži, zápasícím o život, hájícím svoje jmění, zakládajícím svoji firmu uprostřed zuřivého zápasu mezi kapitálem a mzdou a nalézajícím u svého krbu při večerním odpočinku jen šílenou ženu, svou ženu zbožňovanou, která stala se děckem a mrtvou pro všecku lásku! I v těch dnech, kdy vítězil, měl přece doma tuto nezhojitelnou porážku. Byl někdo z těch chudých, kteří mřeli hladu, ze smutných dělníků, zmožených prací, kteří jej proklínali a jemu záviděli, ještě nešťastnějším, ještě více hodný politování?

Když se Pierre ocítil na ulici, podivil se nemálo, vida tady ještě obě ženy, paní Toussaintovou a paní Theodoru s malou Célinou. Stály v blátě a přesto, že množství mimojdoucích neustále do nich vráželo, tak jako bouřné vlny do troskotající lodi, ani se nehnuły hovoříce neustále, povídavé a plačtivé, uspávající svou bídu v této zátopě klepů. A když, následován jsa Karlem, Toussaint vyšel všecek šťasten, že dostal zálohu, a viděl je zde ještě obě, vypravoval paní Theodora událost se šídlem a pak o myšlence, která napadla jeho i všechny kamarády, že Salvat to asi vyvedl. Ale paní Theodora, všecka bledá, odpírala tomu, neprozrazujíc ani slovem to, co ví, co si v duchu myslí.

„Opakuji vám, že jsem jej neviděla. Jistěže odešel do Belgie. Bodejť, pumu, vždyť povídáte sám, že je příliš dobrý a že by nezabil ani mouchy!“

Pierre, vraceje se v tramvaji do Neuilly, upadl v hluboké přemýšlení. Ještě se v něm ozývala dělnická činnost té čtvrti, hukot továrny a všecken ten překypující ruch pracujícího úlu. A po prvé, pode vlivem onoho soužení, ve kterém se nalézal, objevila se mu nutnost práce, stejně nezbytná jako zdraví a síla. Tady konečně nalézal půdu pevnou, úsilí, které udržuje a zachraňuje. Byl to snad první záblesk nové víry? K smíchu! Práce nejistá a beznadějná, práce končící věčnou nespravedlivostí! A bída, číhající neustále na dělníka, rdousící

jej při nejmenším zastavení práce, házející jej na hnůj jako zcepeně-
lého psa, jakmile jen přijde naň stáří!

V Neuilly, u lože bratrova, našel Pierre Bertheroye, který přišel jej
převázat. Starému učenci dělaly komplikace, které rána mohla podle
všeho přivoditi, ještě starosti.

„Však vy také klidně neležíte, dnes jste rozčilen a máte strašnou
horečku. Musíte se upokojiti, drahý synu, nic vás nesmí znepokoj-
ovati, ke všem kozlům!“

Potom, několik minut poté, když odcházel, pravil svým dobrác-
kým úsměvem:

„Abych nezapomněl, přišli mne intervenovat stran té pumy
v ulici Godot-de-Mauroy. Ti žurnalisté myslí, že člověk ví všechno!
Pověděl jsem tomuhle, že bych mu byl velice povděčen, kdyby mi
sám něco řekl o prachu, jehož bylo užito... Budu mít zítra o tom
výklad ve své laboratoři, o látkách výbušných. Bude při tom jen ně-
kolik osob. Přijďte také, Pierre, budete o tom referovat Vilémovi,
jeho to bude zajímat.“

Na prosebný pohled svého bratra Pierre přijal pozvání. Pak, když
byli oba samotni a když mu Pierre vypravoval, co se mu odpůldne
přihodilo, že Salvat je podezírán, že vyšetřující soudce je na dobré
stopě, byl Vilém uchvácen znovu silnou horečkou, hlavu maje
v poduškách, oči zamhouřeny a žvatlaje jako z těžkého sna:

„Tak, teď je konec... Salvat zatčen, Salvat vyšetřován. – Ach, tolik
práce, tolik zkažené naděje!“

IV.

Už hodinu byl Pierre v ulici d'Ulm, kde obýval Bertheroy dosti prostranný dům, jež daroval mu stát, aby tam zařídil studijní a pokusnou laboratoř. Celé první poschodí bylo tedy proměněno ve velikou síň, kterou slavný chemik občas rád otevíral užšímu kruhu posluchačů, žáků a ctitelů, jemuž přednášel, prováděl pokusy, vykládal objevy a svoje nové teorie.

V takových případech seřadilo se několik stolic před dlouhý, masivný stůl, pokrytý křivulemi a přístroji. Za tím byla kamínka a u stěn kolem dokola stály skleněné skříně přeplněné fíolami a zkumavkami všeho druhu. Společnost, jež zaujímala místa, skládala se zvláště z učených kolegů, několika mladých lidí, ba i dam a žurnalistů. Byli to vesměs známí, pozdravovali mistra a hovořili s ním důvěrně.

Bertheroy, jakmile zpozoroval Pierra, pospíšil mu v ústrety, uvedl jej ke stolu a usadil jej vedle Františka Fromenta, který přišel jeden z prvních. Mladý muž dokončoval svůj třetí ročník na normální škole v nedalekém sousedství a měl jenom několik kroků, chtěl-li navštívit mistra, na něhož pohlížel s velikou úctou, jako na nejvíce vynikající hlavu své doby. Pierra těšilo velice toto setkání, neboť velký ten hoch, s očima živýma, s velikou inteligentní tváří, učinil naň dojem hlubokého půvabu už za jeho návštěvy na Montmartru. Synovec uvítal strýce velmi srdečně a dětsky otevřeně, jsa také velmi rád, že se doví něco o otci.

Bertheroy počal. Mluvil velmi nenuceně, střízlivě a vybranými slovy. Shrnul nejprve všechna badání a práce dosti významné, které učinil o látkách výbušných. S úsměvem vypravoval, že zacházel s prachem, který by byl celou čtvrť vyhodil do povětří. Ale uklidnil svoje posluchačstvo, byl velmi opatrný. Poté zabýval se pumou v ulici Godot-de-Mauroy, která od několika dní bouřila celou Paříž. Střepy z ní byly pečlivě ohledány znalci a jemu samému přinesli úlomek, aby podal o něm svoje dobré zdání. Puma zdála se býti dost

špatně zhotovena, jsouc nabita malými kusy železa, a jakožto zápalka sloužil dětinsky upravený doutnák. Zvláštní byla jen strašná síla vniterné patrony, která, ačkoli byla asi malá, měla přece zdrcující účinky. Je otázka, jaké nevypočitatelné ničivé síly bylo by lze dosíci, kdyby se náboj zesateronásobil, nebo dokonce zestonásobil. Nensnáze počínají a debaty činí problém ještě zavilejším, jakmile má se určití podstata užívaného prachu. Ze tří znalců jeden prohlásil se prostě pro dynamit, kdežto druhí dva, aniž se byli snad smluvili, pokládali to za smíšeninu. Co jeho se týká, prohlásil se velmi skromně nekompetentním, neboť střepiny, které mu předložili, měly opravdu stopy příliš nepatrné, takže nebylo lze je analyzovat. Poněvadž nic neví, nechce nic usuzovati. Ale jeho přesvědčení jest, že nalézáme se tady vůči prachu neznámému, vůči nové třaskavině, jejíž síla převyšovala vše, co až dosud bylo lze si mysliti. Tušil v tom nějakého neznámého učence anebo některého z těch šťastných, bezděčných vynálezců, který v tajnosti našel formuli tohoto prachu. A právě těchto přemnohých třaskavin, dosud neznámých, chce dosíci při příštích svých nálezech, které již předvídá. On sám několik jich tušil během svého badání, aniž měl dosud příležitost nebo čas pokračovati ve studiu tímto směrem. Udal dokonce i půdu, na které dlužno bádati, a kterým směrem se dáti. Budoucnost tkvěla dle jeho zdání tuto. A v široké krásné řeči pravil, že dosud třaskaviny byly hanobeny tím, že jich bylo užíváno k nesmyslným dílům pomsty a zhouby, kdežto v nich snad vězí osvobozující síla, kterou věda hledá, páka, která vyzvedne a pozmění svět, jen až bude možná je zkrotiti a učiniti je poslušnými sluhý člověka.

Pierre po celou tu přednášku trvající asi půl druhé hodiny cítil, kterak František vedle něho vášnivě se o to zajímal a jak se chvěl při širých obzorech, které mistr otevíral. On sám také silně byl zaujat; neboť nemohl neporozuměti některým narážkám, a bezděky musil stanovití jisté spojení mezi tím, co slyšel, a tím, co uhodl z úzkosti a z velikého strachu Vilémova, že jeho tajemství bude vydáno na pospas vyšetřujícímu soudci. Když pak František a on šli stisknout ruku Bertheroyovi, dříve než spolu odešli, řekl zúmynla: „Vilém

bude velmi litovati, že nemohl poslechnout tak pěkně pronesené myšlenky.“

Starý učenec jenom se usmál.

„Eh, povězte mu zkrátka, co jsem zde povídal. Však on tomu porozumí, ví o tom beztoho víc než já.“ František, který před slovutným chemikem choval se tiše jako úctyplný žák, řekl posléze, když byli na ulici mlčky popošli kus cesty:

„Jaká škoda, že člověk tak vysoce inteligentní, který je přece prost všech předsudků a odhodlán říci každou pravdu, nechá se tak klasifikovati, etiketovati a upjati do titulů a akademií! A oč bychom jej více milovali, kdyby nebyl tak tuze státním úředníkem a kdyby měl údy méně svázány velkými řádovými stuhami!“

„Prosím vás,“ řekl Pierre smířlivě, „žít se musí. A pak myslím, že je na všechny strany neodvislý.“

A poněvadž přicházeli v tu chvíli k normální škole, kněz se zastavil, maje za to, že mladý jeho společník tam půjde. Ale ten pozvedl zraky, dívaje se chvíli na starý dům.

„Ne, ne, dnes je čtvrtek, mám prázdnou... Ó, máme velmi často prázdnou, příliš často. Ale jsem tomu rád, aspoň mohu často sejít domů, na Montmartre, sednout si tam k svému bývalému školnímu stolku a pracovati. Jenom tam mám pevný a jasný mozek.“

Přijímací zkoušku udělal zároveň pro školu polytechnickou a pro školu normální, ale rozhodl se pro tuto, kam vstoupil jakožto první, do oddělení vědeckého. Otec chtěl, aby si pojistil povolání profesorské, ale aby zůstal nezávislým, zabývá se jen pracemi, které by jej zajímaly, až opustí školu, ačkoli život mu to dovolí. Jsa ještě velmi mlád, dokončil třetí ročník a připravoval se na doktorát, a právě tato zkouška zabírala teď všechnen jeho čas. Jediným jeho odpočinkem byly jeho procházky na Montmartre a dlouhé promenády v zahradě Luxemburské.

Mechanicky dal se František na cestu k té zahradě, kam Pierre za hovoru jej následoval. Únorové odpoledne bylo jasně příjemné a bledé slunce svítilo stromy doposud černými; byl to jeden

z prvních krásných dní, ve kterých začínají pučeti malé zelené pupence bezu. Hovor týkal se školy.

„Přiznávám se vám,“ řekl Pierre, „že nemiluji jejího ducha. Arci, pracuje se tam velmi úsilně a jediným prostředkem ku vzdělání profesorů jest patrně naučiti je jejich řemeslu tím, že se jim vpraví co nejvíce vědění. Nejhorší však přitom je, že všichni vzdělaní a vychovaní pro profesuru, nezůstávají při profesuře. Mnoho se jich rozleze po světě, stanou se žurnalisty a kantorují umění, literaturu a společnost. A ti jsou věru nejnesnesitelnější... Dříve byli by přísahal na Voltaira, teď vrátili se ke spiritualismu a mysticismu, nejnovější to módě pařížských salonů. Diletantismus a kosmopolitismus se do toho vpletly. Od těch časů, co pevná víra ve vědu stala se jaksi známkou menšího vzdělání, čímsi neelegantním, myslí, že se musí zprostiti profesury, předstírajíce roztomilé pochybování, zúmýslnou ignoranci a neučenou nevinnost. Bojí se jen, aby z nich nebylo cítiti školu, a jsou příliš Pařížany, odvažují se kozelců a mluví hantýrkou, stavějíce se roztomilými, učenými medvědy, kteří mermomocí jen se chtějí líbiti. Odtud ty sarkastické šípy, kterými střílí na vědu, oni, kteří jsou přesvědčeni, že vědí všecko, a kteří se sklánějí ze své povýšenosti k víře nejnižších, k naivnímu a sladkému idealismu malého Ježíška v jeslích.“

František se dal do smíchu.

„Ó, podobizna je trochu přesycena barvami, ale je tomu tak, je tomu tak.“

„Znal jsem jich několik,“ pokračoval Pierre, který se rozohňoval a rozčiloval. „A u všech shledal jsem hrůzu před zhloupnutím, končící reakcí proti všemu úsilí, proti vší práci celého století, odpor proti svobodě, nedůvěru ku vědě, popírání budoucnosti. Pan Homais jest jim strašákem, vrcholem směšnosti, a strach, aby se jemu nepodobali, vrhá je do té elegance nic nevěřiti anebo věřiti jen neuvěřitelnému. Beze vší pochyby jest pan Homais směšný, ale on zůstal aspoň na pevné půdě. A proč by nevzdoroval lidské úctě, říkáje pravdu i panu de Lapelissovi, když tolik jiných jí vzdorují a pokládají to ještě za slávu, klaní-li se absurdnu? Stalo-li se banálním, že

dvě a dvě jsou čtyři, jsou to přece jen čtyři. Říci to jest jistě méně hloupé a méně bláhové než na příklad věřit v zázraky lurské.“

František všecek udiven díval se na kněze. Ten to zpozoroval a mírnil se. Ale přesto přese všecko hrozná lítost a hněv se ho zmocňoval, když mluvil o inteligentní mládeži tak, jak si ji představoval ve svém záchvatu zoufanlivosti. Právě tak, jako měl soustrast s dělníky umírajícími hlady, tam v té čtvrti bídy, tak i zde byl zase pln bolestného opovržení pro mladé hlavy, jimž nedostávalo se odvahy vůči vědomostem, které obracely se o útěchu ke lživému spiritualismu, o slib věčného štěstí ve smrti kýžené, přepjaté. Nebylo-li to zavraždění samého života, zbabělá myšlenka nechtít žítí život pro život sám, z prosté povinnosti býti a usilovati o svoje bytí? Vždycky jen Já bylo střediskem, vždycky individuum chtělo býti šťastno sebou a v sobě. Ach, ta mládež, kterou si představoval statečnou, přijímající úkol jít vždy za největší pravdou, studující minulost jen proto, aby se od ní emancipovala a kráčela vstříc budoucnosti, – kterak si zoufal, máje věřit, že mládež ta upadla v nejasnou metafyziku, a to jen zemdlením a leností, snad také z přetížení končícího století, příliš přeplněného prací lidskou!

František opět se usmíval.

„Ale vy se mýlíte,“ pravil, „nejsme všichni ve škole takovými... Zdá se, že znáte kandidáty profesury jen z fakulty literární; dojista smýšlel byste jinak, kdybyste znal kandidáty z oddělení vědeckého... Je pravda, že u našich kolegů literárních je znáti reakci proti pozitivismu a že oni také jsou pronásledováni myšlenkou o pověstném úpadku vědy. Příčina toho vězí bezpochyby trochu v jejich učitelích, v novospiritualistech a dogmatických krasomluvcích, jimž padli do rukou. A vězí to ještě více v módě, ve vzduchu času, který chce, jak říkáte sám velmi dobře, aby vědecká pravda byla nepěkně ošacena, beze všeho půvabu, a brutální tak, že inteligence vznešená nebo lehkovážná ji nemůže přijmouti. Mladík trochu jemnějšího zrna, který se chce líbiti, chtě nechtě jest uchvácen novým duchem.“

„Ach, nový duch,“ přerušil jej Pierre výkřikem, jež nemohl utlumiti, „ten nemá té nevinnosti jako přechodná móda, jest takti-

kou, a to strašnou, je to návrat tmy proti světlu, otroctví proti osvobození duchů, proti pravdě a spravedlnosti!“

Potom, když mladý muž naň pohlédl po druhé, víc a více udiven, zamlčel se. Tvář monseigneura Marthy přišla mu na mysl a měl za to, že jej slyší na kazatelně Madeleiny, jak usiluje dobýt zнову Paříž pro politiky Říma, pro ten předstíraný novokatolicismus, který z demokracie a z vědy bral pro sebe to, co mohl učiniti svým, aby je zničil. Byl to svrchovaný zápas, všechen jed podávaný mládeži pocházel odtud, nebylo mu neznámo úsilí náboženských ústavů pomoci tomuto obrození mysticismu, v šílené naději, že se tím rozšíří záhuba vědy. Říkalo se, že monseigneur Martha byl všemohoucím pánem při katolické univerzitě a že říkal často svým důvěrným přátelům, že bude zapotřebí tří generací žáků dobře smýšlejících a poddajných, nežli se církev stane svrchovanou vládkyní Francie.

„Co se týká normální školy, tož ujišťuji vás, že se mýlíte,“ opakoval František. „Je tam ovšem několik úzkoprsých věřících. Ale i na fakultě literární největší část jsou celkem přece jen skeptikové, roztomilé a skromné prostřednosti, profesori přede vším ostatním, třeba že se za to trochu stydí – zkažení ironií emancipovaných školo-
metů, zničení kritickým duchem, neschopní původní tvorby. Dojista, sám bych byl velice překvapen, kdybych viděl z jejich řad vystupovati očekávaného génia. A bylo by žádoucno, aby barbarský génius přišel, bez četby i bez kritiky, bez rovnováhy a bez odstínů, otevřít pádnou ranou příští století v krásném vzplanutí pravdy a skutečnosti... Co se týká mých kolegů z fakulty vědecké, ujišťuji vás, že novokatolicismus, mysticismus, okultismus a všechny fantasmagorie módní je valně nerozčilují. Nejsou tak daleko, aby z vědy dělali náboženství, zůstávají otevřenými pochybám, ale jsou to většinou hlavy velmi jasné, přesné a pevné, vášnivě se shánějící po jistotě, horliví badatelé, jichž úsilí postupuje celým rozlehlým polem známostí lidských. Neklopýtají, zůstávají pozitivisty z přesvědčení, evolucionisty, deterministy, kteří svou věrouku byli vložili v pozorování a pokus, aby definitivně dobyli světa.“ On sám se roz-

ohňoval, překypuje důvěrností v tichých a sluncem ozářených alejích zahrady.

„Ach, mládež, což se v ní člověk vyzná? Je nám to k smíchu, vidíme-li všeho druhu apoštoly o ni se hádati, táhnouti ji k sobě, prohlašovati, že je buď bílá, nebo černá, nebo šedivá, podle toho, jaké barvy ji míti chtějí pro vítězství svých idejí. Pravá mládež je ve školách, v laboratořích, v knihovnách. A tato pracující mládež přinese nám budoucnost, nikoli tak zvaná mládež, která má hlavu plnou spolků, manifestů a výstředností. Arci že tato nadělá víc hluku a jiného, než jí není slyšet. Ale kdybyste znal neustálé úsilí, vášně ostatních, těch, kteří mlčí, zavření jsouce se svojí prací, a těch znám mnoho, ti postupují s věkem, ti nevzdali se žádné naděje, ti kráčejí ku věku příštímu, odhodláni jsouce pokračovati v práci svých předchůdců, stále k většímu světlu, ku větší spravedlnosti. Mluvte s těmito o úpadku vědy: ti pokrčí rameny, neboť vědí dobře, že nikdy věda neroznítala tolik srdcí a nedobyla větších vítězství jako právě nyní. Ať jen zavrou školy, laboratoře, knihovny, ať jen pozmění důkladně společenskou půdu, pak teprve budeme se moci obávati, že uvidíme bujetí klam, tak příjemný srdcím slabochů a duchům úzkoprsým!“

Ale tento krásný rozmach byl přerušen. Velký mladý plavovlasý muž zastavil se, podáváje Františkovi ruku. Pierre byl překvapen, poznáváje v něm syna barona Duvillarda Hyacinta; který jej pozdravil velmi uctivě. Oba mladíci si tykali.

„Co to? Kde ses tu vzal v naší staré čtvrti, tady na venkově?“

„Jdu támhle, za observatoř, k Jonasovi... Ty neznáš Jonase? Ach, můj drahý, to je ti geniální sochař, který bezmála dovede potlačit hmotu. Udělal ženu, figurku, ne větší nežli můj prst, která však jest jenom duší, bez neušlechtilé nízkosti forem, ale přece úplná, úplná žena ve svém podstatném symbolu. Je to něco velikého, uchvacujícího, hotová estetika, náboženství.“

František se naň díval s úsměvem, jak je tak upjatý ve svém dlouhém svrchníku, s upravenou tváří, vousem a vlasem přistřiženým, jež mu dodávaly vzhledu pracovitého androgyna.

„A co ty? Myslil jsem, že pracuješ a že brzy vydáš malou báseň.“

„Ó, příteli, mně se tak protiví tvořiti! – Jediný verš mě stojí neděle práce... Ano, mám malou báseň *Konec ženy*. Vidiš, že nejsem tak výlučný, jak o mně roztrušují, neboť zbožňuji Jonase, který ještě věří v nutnost ženy. Jeho omluvou je sochařství, umění tak hrubé a materiální. Ale v poezii, ach, velký bože, tam se ženy věru zneužívalo! Není-li věru svrchovaný čas vyhnati ji odtamtud, aby se chrám trochu vyčistil z té špíny, kterou nedostatky ženy jej zhanobily? Je to hrozné svinstvo, to těhotenství, mateřství a všecko, co s tím souvisí. Kdybychom byli všichni dost čisti, dost vznešeni, abychom se nedotkli ani jedné z nich, z ošklivosti, a kdyby všechny zemřely bez dětí, co? To by byl aspoň čistý konec!“

A s těmito slovy, jež pronesl svým unylým hlasem, odešel, lehce se houpaje v kyčlích a spokojen s učiněným dojmem.

„Vy jej tedy znáte?“ tázal se Pierre.

„Byl mým spolužákem na lyceu Condorcet, chodil jsem s ním do všech tříd. Oh, je vám to divný typ člověka, držgrešle, který však stavěl na odiv miliony otce Duvillarda, až po svoje kravaty, děláje přece, jako by jimi opovrhoval, stavě se revolucionářem a povídaje, že cigaretou zapálí patronu, která vyhodí do povětří celý svět. Schopenhauer, Nietzsche, Tolstoj a Ibsen v jedné osobě! A vidíte, co se z něho stalo, člověk chorobný a šprýmař!“

„Strašlivý symptom,“ brumlal Pierre, „když to jsou právě synové šťastných, privilegovaných, kteří z nudy, z únavy, stykem se zkáznosným vztekem dávají se do práce ničitelů!“

František zase pokračoval v chůzi, scházeje k bazénu, kde děti spouštěly celé malé loďstvo.

„Tenhle je jenom podivínský... A prosím vás, kterak se má jejich mysticismus, kterak probuzení spiritualismu, na který odvolávají se doktrináři, rozhlašující pověstný úpadek vědy, pokládati za něco opravdu vážného, když po tak krátkém vývoji končí takovými nesmysly v umění i v literatuře? Stačilo několik let vlivu a už bují satanismus, okultismus a všechny možné výstřelky; nemluvě ani o Sodomě a Gomoře, smířené prý s novým Římem. Nepozná-liž se

po ovoci strom? A není-liž zřejmo, že místo obrození, místo pronikavého sociálního hnutí, které by přivedlo nazpět minulost, jsme účastni prostě přechodné reakce, kterou vysvětluje mnoho příčin? Starý svět nechce umřít, vzpírá se v posledních křečích, zdá se, že na hodinu ještě se probouzí k životu, dřív než jej strhne nevázaná řeka vědomostí lidských, jichž proud mohutní stále a stále. A tam jest budoucnost, nový svět, který přinese opravdové mládí, to, které pracuje, to, které nikdo nezná a nikdo neslyší... Ale napněte uši a snad je budete slyšet, neboť zde jsme u něho, v jeho čtvrti, a velké ticho, které nás oklopuje, není než práce množství mladých mozků, skloněných nad pracovními stolky, nad rozečtenou knihou, nad rozepsanou stránkou, nade pravdou den ke dni dobývanou.“

Širokým posunkem nad zahradou du Luxembourg ukázal František na ústavy, lycea, vyšší školy, fakulty právnickou a lékařskou, institut s pěti akademii, bezpočetné knihovny a muzea, celou tu doménu intelektuální práce, která zaujímá valný kus nesmírné Paříže. A Pierrovi, který byl dojat, zviklán ve své negaci, zdálo se, že opravdu slyší ze tříd, z poslucháren, laboratoří, čítáren, z prostých studoven vystupovati temný hukot práce všech těch tvořících mozků. Nebylo to trhané, udýchané otrásání, bouřný hukot dělnických továren, kde ruční práce se moolí a lopotí. Ale zde byl vzdech stejně zondaným, úsilí bylo stejně úmorné, únava stejně plodnou. Bylo pravda, že intelektuální mládí bylo vždycky v této tiché kovárně, nevzdávajíc se žádné naděje, neopouštějíc toho, čeho dobylo, kujíc pravdu a spravedlivost příštích dob, v plné svobodě ducha, neklamnými kladivý pozorování a pokusu?

František pozvedl svých zraků, dívá se na hodiny na věži paláce.

„Jdu na Montmartre, půjdete kousek se mnou?“

Pierre přijal pozvání, zvláště když mladý muž dodal, že se staví v Muzeu du Louvre pro svého bratra Antonína. V jasném odpoledni odpočívaly skoro prázdné sály Muzea obrazů ve vlašném a ušlechtilém klidu, když sem tam člověk přicházel z hluku a šumu pouličního. Nebylo zde skoro živé duše mimo kopisty, pracující ve hlubokém tichu, jež rušily jenom bludné kroky několika cizinců. Našli

Antonína na konci sálu Primitivních, velmi zahloubaného, kreslícího jakousi akademii podle Mantegny, velice pečlivě a s jakousi zbožností. Zajímal jej u těchto Primitivních nikoli jejich mysticismus, zaplašení ideálu, jež hledá v nich móda, nýbrž naopak a docela správně upřímnost prostých realistů, jejich úcta a jejich skromnost vůči přírodě, úzkostlivá loajálnost, se kterou ji malovali co možno nejvěrněji. Po celé dny usilovné práce přicházel sem je obkreslovat, studovat, aby se od nich naučil přesnosti, poctivosti kresby a všemu tomu vznešenému rázu, který byl jen výsledkem prostoty počestných umělců.

Pierre byl překvapen čistým ohněm, jež tato chvíle dobré práce vložila v bledě modré oči Antonínovy. Plavá tvář tohoto obra, zahaleká obvykle v něhu a snění, byla tím jako horečně rozpálená; a čelo veliké jako věž, které měl po svém otci, bralo na sebe výraz tvrze, vyzbrojené a hotové dobývatí pravdy a krásy. V osmnácti letech tkvěla veškerá jeho historie v tomhle: ve třetí třídě odpor proti studiím klasickým; vášeň pro kresbu, pro kterou mu otec dovolil vystoupiti z lycea, kde nic neprospíval; potom celé dny trávil, hledaje sama sebe, vybavuje ze sebe hlubokou originalitu, o níž pánovité svědomí mluvilo mu tak hlasitě. Zkoušel z počátku mědirytectví, rytiny leptané. Ale záhy přešel ku dřevorytectví a u toho zůstal přes všechn diskredit, do něhož upadlo toto umění, zneuctěno jsouc různými metodami průmyslovými. Nebylo-liž to umění, jež v celém svém rozsahu mohlo býti obnoveno a rozšířeno? On snil o tom, že bude rýti do dřeva své vlastní kresby, že bude mozkiem, který oplodní i ruku vytvářející, takže docílí nových úspěchů, veliké intenzity i co do vzhledu i co do přízvuku dřevorytu. Aby poslechl svého otce, který chtěl, aby každý ze synů měl nějaké zaměstnání, vydělával si svůj chléb jako všichni rytci a hotovil rytiny pro ilustrované publikace. Ale vedle těchto prací běžných zhotovil již několik ploten nesmírné síly a života, okreslenou skutečnost, scény z denního života, ale přízvučné, rozšířené podstatnými rysy, s mistrovstvím věru úžasným u tak mladého hochu.

„Chceš tohle rýt?“ ptal se ho František, zatím co Antonín dával kopii Mantegnovu do svého kartonu.

„Ó, ne! Tohle tady je jen koupel nevinnosti, dobrá lekce, aby se člověk naučil skromnosti a upřímnosti. Život je dnes docela jinačí.“

A když i na ulici ještě zůstával Pierre s oběma mladíky, provázeje je na Montmartre ze stále rostoucí sympatie k nim, Antonín, který kráčel vedle něho, se rozpovídal, vykládaje o svém uměleckém snu, a bezpochyby sám také byl zaujat tajnou příbuzností lásky a oddanosti.

„Barva dojista jest mocí, půvabem svrchovaným, a možno říci, že bez ní není úplné evokace. Ale přece, a to je zvláštní, nezdá se mi nevyhnutelnou. Domnívám se, že mohu i pouhými odstíny běla a černa vytvořit život stejně intenzivní a stejně definitivní; ba představuji si, že bych to udělal způsobem přesnějším a podstatnějším a že bych se vyhnul prchavému šizení a klamnému laskání tónů... Ale jaká to práce! Vizte tuto velikou Paříž, kterou jdeme, chtěl bych zachytit tuto chvíli několika scénami, několika typy, které by zůstaly jako věčné svědectví. A to docela přesně, docela prostě, neboť přízvuk věčnosti jest jen v prosté nevinnosti umělce, poníženého a věřícího vůči přírodě vezdy krásné. Mám již několik figur, ukáži vám je... Ach, kdybych se jen mohl odvážit rýti hned do dřeva rydlem, abych neochladl dříve kresbou, kterou musím napřed vypracovati! Ostatně tužkou naznačuji jen hlavní rysy, rydlo pak může samo vynalézati netušené energie a finesy. Proto je kreslič a rytec ve mně v jedné osobě, takže já sám mohu hotoviti dřevorytiny, jichž obrazy ryté kterýmkoli jiným byly by bez života... Život, ach, ten se rodí právě tak v prstech jako v mozku, jen když člověk dovede vůbec tvořiti bytosti!“

Pak, když se ocitli všichni tři na úpatí Montmartru a když Pierre pravil, že vsedne na tramvaj, aby se dostal do Neuilly, Antonín rozohněn tázal se ho, zná-li sochaře Jahana, který tam nahoře pracoval pro Sacré-Coeur. A na jeho zápornou odpověď pravil:

„Pojďte drobet nahoru, ten mladík vám má velkou budoucnost. Uvidíte skicu anděla, kterou mu odmítli.“

František jal se také chváliti tohoto anděla a to přimělo kněze, že šel s nimi. Nahoře mezi baráky, které musily býti postaveny za příčinou stavby baziliky, zřídil si Jahan v kolně zasklenou dílnu, dosti prostrannou tak, že mohl tam pracovati o kolosální soše anděla, který byl u něho objedнан. Tři návštěvníci zastihli jej oblečeného blůzou, kterak dohlíží na práci dvou praktikantů, osekávajících kamenný balvan, z něhož anděl měl se zroditi. Byl to silný mladý muž šestatřiceti let, snědý a vousatý, s velkými zdravými ústy a krásnými plamennými zraky. Narodil se v Paříži, navštěvoval uměleckou školu, ale s takovým zanícením, že měl z toho jen samé nesnáze.

„Ach, přišli jste se podívat na mého anděla, kterého arcibiskupství nechťelo... Vidíte, tady je!“

Socha metr vysoká, jejíž hlína již schla, měla nádherný rozmach s oběma svými rozepjatými křídly, roztaženými šílenou touhou po nekonečnu. Nahé tělo, sotva jen trochu pokryté, bylo tělo mládence, štíhlé, a přece silné, s hlavou lehce vypjatou a jako unášenou nadšením do otevřeného nebe.

„Usoudili, že můj anděl je příliš lidským. A na mou věru, měli pravdu...! Nejnesnazší je pochopit anděla, člověk ani neví, jaké pohlaví, je to hoch, nebo holka? Potom, když víry není, musí člověk vzít první model, který se mu namane, a kopírovati jej, při čemž jistě se pokazí... Já když jsem volil tohohle, chtěl jsem si představit dítě, kterému rostou křídla a které zpito jsouc letem unášeno je do radosti nebeské... A to jim nebylo vhod, chtěli něco více nábožného, a udělal jsem tedy tuhle potvoru, člověk musí být živ.“

Rukou ukázal na jinou skicu, kterou oba učňové počali prováděti, korektního anděla se symetrickými husími křídly, s tělem ani dívčím, ani chlapeckým, s hlavou všední, mající tradiční výraz pitomé extáze.

„Prosím vás,“ pravil opět, „všechno to náboženské umění upadlo v tu nejodpornější banálnost. Nikdo už nevěří, kostely stavějí se jako kasárny a dekorují se Pány Bohy a Panenkami Mariemi, až je to k pláči. To proto, že génius je jenom květem společenské pudy a velký umělec může se roznítiti jenom vírou své doby...“

Tak já na příklad, já jsem vnuk sedláka z beauceského kraje, vyrostlý u otce, který se přistěhoval do Paříže jako kameník, nahoru do ulice de la Roquette. Začal jsem jako dělník, všechno svoje dětství strávil jsem mezi lidem, na dlažbě ulic, a jakživo mne nenapadlo vkročit do kostela... Tak tedy co? Co se stane s uměním v době, kdy se již nevěří ani v Boha, ba ani ne v krásu? Nezbyvá než jít za vírou novou, a to je víra v život, v práci, v plodnost, ve vše to, co pracuje a oplozuje..."

Náhle se zarazil a zvolal:

„Poslouchejte, moje socha Plodnosti – pamatujete se? Pracoval jsem o ní znova a jsem s ní dosti spokojen... Pojd'te se podívat.“

Chtěl stůj co stůj vésti je do svého skrovného ateliéru, který byl hned vedle, pod malým domkem Vilémovým. Vstupovalo se tam ulicí du Calvaire, ulicí, která není než nekonečným schodištěm a příkrá jako žebřík. Dveře vedly na malou chodbu a po několika schodech ocítil se člověk v prostorné síni, široce osvětlené skleněnou stěnou a zastavené skicami, sádrovými figurami, studiemi a sochami v nepořádku velkého slohu.

Socha Plodnosti, která byla právě v práci, stála na modelovacím podstavci, všechna jsouc zahalena vlhkým plátnem. Když ji byl odkryl, objevila se se silnými lýtky, s břichem, ze kterého měl se zroditi nový svět, s prsem manželky a matky, plným živného a spásonosného mléka.

„Co?“ volal se šťastným smíchem. „Myslím, že dítě z téhle nebude tak vyzábělé jako bleďí krasavci dnešního dne a které samo nebude se bát plodit děti!“

Zatím co Antonín a František obdivovali sochu, Pierra zajímalo zvláště mladé děvče, které jim otevřelo dveře ateliéru a které usedlo, jakoby unavené, k malému stolku, kde četlo. Byla to Líza, sestra Jahanova. Byla o dvacet let mladší než on, sotva šestnáctiletá, a žila tady se svým velkým bratrem od smrti jejich rodičů. Slaboučká, chatrného zdraví, měla přece nadmíru dobrou tvář v rámci rozkošných, popelavých vlasů, jemných jako světlý zlatý prach. Jsouc chorobná a nemohouc dobře na nohy, kráčela s obtíží: zdálo se, že také inteli-

gence je u ní zpožděná, že zůstala prostomyslnou a hrozně naivní, jako dítě. Jejího bratra to zprvu nesmírně trápilo. Potom přivykl na její nevinnost a její ochablost. Jsa velmi zaměstnán, stále rozčilený, překypuje novými plány, musil ji zanedbávati a nechával ji žíti u sebe, jak chtěla, jako mladou, mazlivou holčici, docela podomácku.

Pierre zpozoroval, s jakým sesterským rozmachem Líza uvítala Antonína. A viděl pak, když byl Jahanovi gratuloval k jeho Plodnosti, kterak tento usedl k děvčeti, kterak se jí zabýval, jí se vyptával, dívaje se na knihu, kterou četla. Od půl roku spínalo je to nejčistší, nejnežnější pouto. On jí vídal ze zahrady otcovského domu, tam nahoře, na náměstí du Tertre, dívaje se širokou skleněnou střežou do ateliéru, ve kterém žila svůj život nevinné dívky. Z počátku se o ni zajímal, vida, že je stále tak sama, bezmála opuštěná; potom, když se s ní seznámil, byl všecek okouzlen, že je tak prostá, tak půvabná, a pojal se vši vášnivostí úmysl, probuditi ji k inteligenci a k životu tím, že ji bude milovati, že jí bude oplodňujícím duchem a srdcem. Čím tedy bratr nemohl býti pro ni, tím byl on, neboť jako choulostivá květina měla i ona zapotřebí jemné péče, slunce a lásky. Již se mu podařilo, že ji naučil čísti, práce to, která omrzela všechny její učitelky. Poslouchala ho a rozuměla mu. Její krásné jasné oči v nepravdělném jejím obličejí se znenáhlu oživovaly šťastným plamenem. Byl to div lásky, stvoření ženy dechem mladého milence, který svou vlastní bytost podává. Ovšem postonávala stále, jsouc zdraví tak chatrného, že bylo se co báti, aby jediný lehký dech ji neodvanul; ještě ani dobře nechodila, majíc pořád slabé nohy. Ale přesto přece nebyla již tou malou divoškou, malým chorobným květem jako loňského jara.

Jahan, který nevycházel z údivu nad počatým divem, přiblížil se k oběma mladým lidem.

„Vaše žákyně vám je ke cti, co? Čte už docela zběžně a rozumí velmi dobře všem těm krásným knihám, které jí přinášíte... Vid', Lízo, že mi teď večer předcítáváš?“

Pozvedla své nevinné oči, dívajíc se na Antonína s úsměvem nekonečné vděčnosti.

„Ó, všemu se naučím a všechno udělám, co jen bude chtít.“

Všichni se usmívali, a když konečně všichni tři návštěvníci odcházeli, zastavil se František před skicou, která schnouc pukla.

„Zmařený plán,“ pravil sochař. „Chtěl jsem udělati Dobročinnost pro jakýsi ústav. Darmo jsem hledal; všechno, co jsem našel, bylo tak banální, že jsem ani nedbal, jak hlína se kazí... Ale uhlídáme, musím se zas do toho dát.“

Venku napadlo Pierra, aby šel nahoru až k bazilice du Sacré-Coeur; doufal, že se tam setká s abbém Rosem. On a oba bratři šli tedy ulicí Gabrielle a ocitli se opět na svahu, na schodech ulice Chappe, kterou šli vzhůru. A když přišli nahoru, před kostel, kolem kterého vypínal se pod jasným nebem les lešení, potkali Tomáše, který se vracel z továrny ulicí Lamarckovou, kam zašel vyřídit rozkaz jakémusi slévači.

„Ach, to jsem rád,“ pravil ve výbuchu radosti, kterou zářil, on, jindy tak málomluvný a diskrétní. „Myslím, že už jsem něco našel pro náš malý motor... Řekněte otcí, že všechno se daří dobře a ať se brzo uzdraví!“ Náhlým pohybem a stejným rozmachem na tento výkřik Tomášův oba jeho bratři František a Antonín úzce přitulili se k němu. Stáli zde tak všichni tři, ve statečné skupině, majíce již jen jedno srdce, které tlouklo jedinou radostí při myšlence, že otec bude mít radost a že dobrá zpráva, kterou mu pošlou, přispěje k jeho uzdravení. Pierre, který je teď znal a který počínal je milovati, posuzuje dle jejich vysoké ceny, byl všecek u vytržení nad těmito obry tak něžnými, tak nápadně podobnými, kteří rázem se sblížili, sjednoceni takto v heroickou falangu,¹² jakmile jen vzplála jejich synovská láska.

„Řeknete mu, je-li pravda, že naň čekáme a že na první dané znamení budeme u něho?“

Všichni tři stiskli knězi mocně ruku. A když tento díval se za nimi, jak se vzdalují směrem k malému domku, jehož zahradu viděl nade zdí ulice Saint-Elleuthère, zdálo se mu, že rozeznává jemnou

¹² Sevřená obdélníková formace pěchoty. *Pozn. red.*

siluetu, bílou tvář ozářenou sluncem, pod turbanem černých vlasů; byla to asi Marie, která prohlížela pučící bez. Ale rozptýlené světlo bylo v této večerní chvíli tak zlatité, že vidění se v něm ztápělo, jako by se ztrácelo v jeho gloriole. A s očima oslněnými odvrátil hlavu a neviděl na druhém konci oblohy než masu kostela du Sacré-Coeur, křídovitou a ohromnou, když tak zblízka na ni se díval, tarasící tento kus obzoru svou docela novou obrovitostí.

Pierre stál pořád nepohnutě na tomže místě, zmítán jsa pocity a úvahami nejprotivnějšími, v takovém rozčilení, že naprosto nemohl čísti jasně ve svém nitru. Ted' obrátil se k městu. Nesmírná Paříž rozkládala se u jeho nohou. Paříž průzračná a lehká v růžovém jasu tohoto večera předčasně jarního. Bezmezná moře střech vystupovalo s neobyčejnou přesností tak, že by bylo lze počítati komíny a malé černé přímky oken, jichž bylo na miliony. V tichém vzduchu podobaly se monumentální stavby zakotveným lodím, loďstvu, které zarazilo se ve své plavbě a vysoké jeho ráhnoví svítilo na pozdrav slunci. Ještě nikdy nerozeznával Pierre tak dobře veliké rozdělení tohoto lidského oceánu; město práce rukou, tam na východě a na severu, se supěním a kouřem továren; město studia a práce intelektuální, tak tiché, tak klidně spokojené, na jihu, na druhé straně řeky; kdežto vášeň obchodní byla všude, vystupujíc ze čtvrti vniterné, kde tísnilo se množství v neustálém rachotu kol; kdežto město šťastných, mocných, zápasících za moc a bohatství rozprostíralo na západ svou spoustu paláců, v plameni víc a více krvavém zapadající hvězdy.

A tu Pierre z hloubi své negace, z oné nicotnosti, do které byl upadl ztrátou své víry, cítil vanouti líbeznou čerstvost, příchod nové víry doposud neurčitý. Nedovedl ještě formulovati ani svou naději. Ale již mezi drsnými dělníky továrními práce rukou se mu jevila nutnou a spásanosnou, přese všecku bídu a ohavnou nespravedlnost, kterou končila. A hle, zde mládež intelektuální, nad kterou si zoufal, toto pokolení dnů příštích, o kterém se domníval, že je zchoulostivělé, že vrátilo se k bludu a ke staré hnilobě, právě se mu objevilo, plno mužných slibů, odhodláno jsouc pokračovati v díle starších, dobývající jenom vědou všecku pravdu a všecku spravedlnost.

V.

Již dobrý měsíc tomu bylo, co se Vilém uchýlil ke svému bratru do malého domku v Neuilly. Jsa skoro uzdraven ze své rány na ruce, byl již dávno mimo lůžko a trávil celé hodiny v zahradě. Ale přesto, že netrpělivě čekal na svůj návrat na Mortmartre ke své rodině a ke svým pracím, zprávy z novin co ráno jej znepokojovaly, že stále návrat ten odkládal. Byla to pořád stejná situace, vlekoucí se do nekonečna: Salvat byl teď podezříván, zpozorován jednoho večera v Tržnici, pak znova se ztratil policii, která jen jen že ho již nezatkla. A co se s ním stane, bude-li Salvat mluvit, bude-li policie pátrati dále?

Po osm dní se noviny nezabývaly ničím jiným nežli šídlem nalezeným v průjezdu hotelu Duvillardova. Všichni reportéři pařížští navštívili továrnu Grandidierovu, vyptávajíce se dělníků a chefa a navrhuje různé plány. Někteří z nich šli tak daleko, že sami vedli vyšetřování zvláštní, aby dopadli viníka. Vtipkovalo se o nedostatečnosti policie, a tato honba za člověkem stala se až vášnivou, noviny překypovaly nejpošetilejšími výmysly ve dvojnásobném strachu, neboť nové pumy byly ohlášeny a Paříž jednoho krásného dne měla všecka vyletět do povětří. *La Voix du peuple* vynalézal co den nějaké nové zděšení, hrozebné listy, buřičské plakáty a rozvětvená ďábelská spiknutí. Jakživo nešířilo se městem šílené zděšení nákazou tak rychlou a tak zbabělou.

Sotva se Vilém probudil, očekával již s horečnou nedočkavostí noviny, třesa se pokaždé při pomyšlení, že se doví o zatčení Salvatově. Z té velké výpravy za ním, z nejapnosti a ukrutnosti, jež v tom nalézal, byl pokaždé všecek bez sebe a v horečném očekávání. Byli zatčeni podezřelí, jen tak namátkou, celé hejno podezříváné z anarchie, počestní dělníci i bandité, lidé osvícení a ničemové, nejpodivuhodnější směs, kterou vyšetřující soudce Amadiou stůj co stůj chtěl proměnit ve společnost darebáků. Jednoho rána četl Vilém dokonce i svoje jméno při popisu domovní prohlídky u jednoho

velmi vynikajícího revolucionářského žurnalisty, jehož byl přítelem. Srdce jeho přičilo se tomu, ale nekázala-liž opatrnost býti ještě trpělivým v ústraní tohoto tichého útulku v Neuilly, kdyžť co chvíli mohla policie přepadnouti malý dům na Montmartru a jej zatknouti, kdyby ho tam našla?

V této neustálé temné úzkosti oba bratři spolu zavření vedli život ten nejopuštěnější, a přece ten nejsladší. Pierre sám vycházel teď co nejméně a trávil doma celé dny. Byly první dny měsíce března, časné jaro dodávalo malé zahrádce mladého půvabu a sladkého tepla. Ale Vilém od toho času, co opustil lůžko, usadil se zejména v bývalé laboratoři jejich otce, přeměněné v prostrannou pracovnu. Byly tady ještě dosud všechny papíry a všechny knihy slovutného chemika a syn objevil zde ještě počaté studie a spoustu nadmíru zajímavé četby, která jej poutala od rána do večera. Díky této práci snášel bezděky trpělivě svoje dobrovolné vězení. Pierre, sedávaje na druhém konci stolu, také obyčejně čítával, ale kolikrát oči jeho pozvedly se od knihy, ztrácejíce se v dumném snění a v nicotnosti, do které upadal stále a stále! Po celé hodiny sedávali oba bratři takto druh vedle druhu beze slova, zadumáni a zahloupani jsouce v mlčení. Nicméně věděli dobře, že jsou pospolu, měli dojemné toho vědomí a šťastnou a důvěřivou jistotu. Někdy oči jejich se setkaly, usmáli se na sebe, aniž cítili potřeby říci sobě jiným způsobem, kterak začali se opět milovati. Vznikala v nich horoucí láska dřívější a cítili, jak všechen tento dům jejich dětství i jejich otec i matka znova ožívují v tichém ovzduší, které dýchali. Zasklená stěna měla vyhlídku do zahrady, směrem k Paříži, a nepřestávali čísti a dumati, jsouce někdy náhle ustrašení, když naslouchali vzdálenému hluku a mohutnému křiku velkého města.

Někdy se také zarazili divíce se, že slyší nahoře nad svými hlavami stálé kroky. Byl to Nicolas Barthès, který zůstával v hořejším pokoji od té doby, co Théophil Morin ho sem přivedl, v ten večer po atentátu, žádaje pro něho útulek. Skoro ani odtamtud nevycházel, sotvaže se odvažoval do zahrady, z obavy, jak říkal, aby nebyl zpozorován a poznán ze vzdáleného domu, jehož okna zakrývala sku-

pina stromů. Toto strašidlo policie bylo skoro k smíchu u tohoto starého spiklence. Jeho krok tam nahore, jako krok lva zavřeného v kleci, tato tvrdošíjná procházka věčného vězně, který dvě třetiny svého života strávil v hloubi všech vězení Francie pro svobodu ostatních, přispívaly nemálo k dojemné melancholii v tomto tichém domě a k rytmu toho všeho, co se doufalo dobrého a velikého, toho všeho, co nepřijde doista nikdy.

Návštěvy, které by rušily oba bratry v jejich osamění, byly řídké. Od těch dob, kdy rána Vilémova se scelovala, přicházel Bertheroy řídceji. Nejpilnějším zůstával Théofil Morin, jehož slabé zazvonění každý druhý den zaznívalo večerem, vždy v tutéž hodinu. Zbožňoval Barthèse tak jako nějakého mučedníka, byť nesdílel jeho idejí. Šel nahoru k němu a strávil u něho asi hodinu, a jistěže oba mluvili jen málo, neboť z pokoje nebylo slyšeti ani hlásku. Když se usadil na chvilku v laboratoři s oběma bratry, byl Pierre překvapen jeho velmi zondaným zjevem; měltě vlas a vous popelavě šedý a tvář pohaslou a strhanou těžkým povoláním profesorským. Jeho rezignované oči zajiskřily jako ohniště, jenom když s ním mluvil o Itálii. Jednoho dne, když před ním jmenoval Orlanda Prada, velikého vlastence a jeho soudruha ve vítězství v legendární výpravě Tisíce, až ho zarazilo náhlé vzplanutí entuziasmu, kterým vzplála jeho mrtvá tvář. Ale byly to jen záblesky, starý profesor objevil se za tím hned; byl pak jenom rodákem a přítelem Proudhonovým, který stal se později věrným žákem Augusta Comtea. Od Proudhona zachoval si vzdor chudého proti bohatému a touhu stejnou měrou rozdělití jmění. Ale nové časy ho děsily, nemohl postupovati, jak pro doktrínu, tak pro temperament, až k nejkrajnějším prostředkům revolucionářským. Comte mu dal pak nezvratnou jistotu v řád intelektuální, přidržel se logiky, jasné a rozhodné metody pozitivismu, hierarchicky roztříduje všecky vědomosti, zamítá zbytečné hypotézy metafyzické, a byl přesvědčen, že jenom vědou se problém lidský, společenský i náboženský rozřeší. Jenom že v jeho skromnosti a rezignaci tato víra, jinak pevná, nebyla bez jisté tajné trpkosti, neboť zdálo se mu, že nic nespěje rozumově ke svému cíli, a Comte sám skončil tím

největším poruchem mysticismu, velcí učenci byli jati strachem před pravdou, barbaři posléze hrozili světu mocí novou, čímž stával se až reakcionářem v politice, připraven předem už na příchod diktátora, který by přivedl s sebou trochu pořádku, aby vzdělání lidstva se dokončilo.

Ostatními návštěvníky byli občas Bache a Janzen, kteří přicházeli vždycky pospolu a v noci. Někdy zůstávali dlouho v prostranné pracovně, hovořice s Vilémem, druhdy až do dvou hodin do rána. Bache, otlý a starosvětský, s malýma něžnýma očima, polo stopenýma ve sněhobílých vlasech a velikých vousech, zvláště mluvil zvolna, jímavě, a jeho řeč neměla konce, jakmile začal vykládat svoje myšlenky. Pro Saint Simona, který dal iniciativu a první vyslovil zákon o nutnosti práce pro každého dle jeho sil, měl jen zdvořilé poklony. Ale když přešel k Fourierovi, hlas jeho byl dojat a vykládal pak všecko svoje náboženství.

Fourier byl opravdový mesiáš, očekávaný od časů moderních, byl Vykupitelem, jehož génius zasel dobré sítě světa budoucího, upravuje zákonem společnost příští tak, jak dojísta se ona ustaví. Zákon harmonie byl promlčen, vášně, konečně osvobozené a zdravě využítkované, staly by se takto vzpruhou, a práce, teď zase žádoucí, byla by hybnou silou života. Nic ho neodstrašovalo: ať jen některá obec začne se transformovati ve falanster¹³, celý departement bude brzo následovati, pak departementy sousední, pak Francie. Souhlasil už i s dílem Cabetovým, jehož Icarie nebyla tak tuze bez výhod. Vzpomínal na hnutí, jež způsobil roku 1871, kdy zasedal v Komuně, aby idej Fourierových bylo užito na Republiku francouzskou; a zdál se býti přesvědčen, že vojska versailleská, dusící se v krvi ideje komunalistické, byla příčinou, že triumf komunismu o půl století se opozdil. Teď, když se mluvilo o stolcích, které se otáčejí, dělal, jako by se tomu smál, ale přesto zůstával v duchu zatvrzelým spiritistou. Od těch čas, co byl obecním radním, přecházel od jedné sekty socialistické ke druhé, dle toho, jak se která blížila více nebo méně k jeho

¹³ Fourierovo volné sdružení dělnické.

starému vyznání. Byl všecek ponořen v touhu po víře, v honbu po božstvu, která byla toho příčinou, že když vyhnal boha z kostelů, teď nacházel ho třeba v noze některého kusu nábytku.

Janzen byl právě tak málomluvný, jako jeho přítel Bache byl mluvka. Mluvil jen v krátkých větách, ale ty zase řezaly jako šlehnutí biče. Jeho ideje a jeho teorie byly tím poněkud temny, tím spíše, poněvadž nesnadno se vyjadřoval po francouzsku tak, že to, co povídal, zůstávalo jako v mlhách. Byl odněkud zdaleka, Rus, Polák, Rakušan, nebo snad Němec, nevědělo se najisto, vším způsobem však byl to člověk bez vlasti, hlásající za hranicemi svůj sen o krvavém sbratření. Když docela chladně, bez jediného posunku, se svou tváří bledého a plavovlasého Krista, vyslovil některé svoje strašné slovo, které seklo jako kosa do luční trávy, nevyplývalo z toho nic než nutnost sežehnouti stejným způsobem národy a osít zemi znovu národem mladým a lepším. Při každém mínění Bacheově, že práce stane se příjemnou nařízením policie, že falanster bude organizován jako kasárna, že náboženství bude obnoveno v panteistický nebo duchovný deismus, krčil jen slabě rameny. Nač takové dětinství a pokrytecké záplaty, když celý dům se boří a když jediná počestná věc, kterou lze učiniti, bylo by zbourati jej a vystavěti znova a docela, s novým materiálem, pevný dům budoucnosti? O propagandě skutků a o pumách mlčel, učinil jen prostý posunek neurčité naděje. Patrně to schvaloval. V neznámou jeho minulost vrhala pověst, která z něho činila jednoho z původců atentátu barcelonského, zář strašlivé slávy. Jednoho dne, když Bache mluvě o jeho příteli Bergazovi, o tom neurčitém dohazovači, zkompromitovaném již v jisté zlodějské aféře, jmenoval jej přímo banditou, Janzen jenom se usmíval, říká klidným svým způsobem, že krádež jest jen vynucené obnovení dřívějšího stavu. Bylo znát v tomto vzdělaném zjemnělém muži, jehož tajemný život obsahoval snad zločiny, ale ani jeden skutek nízké nepoctivosti, teoretika nesmiřitelného, tvrdošíjného, odhodlaného zapáliti svět, jen aby idea jeho zvítězila.

Někdy večer, když Théophile Morin se setkal s Bachem a Janzenem a když všichni tři s Vilémem zapovídali se až dlouho do noci,

tu Pierre poslouchával je zoufale, ani se nehýbaje v tmavém koutě, ve kterém seděl, a nikdy se nezúčastnil rozhovoru. Z počátku se rozohňoval jako člověk, který týrán jsa svým popíráním, šíleně touží po pravdě, a který chce učiniti bilanci idejí věku a studovati všecky, které se vyvinuly tak, aby vynikla z nich vykonaná cesta a dobro z nich vzniklé. Ale hned po prvních krocích, když slyšel všecky čtyři hádati se beze všeho možného dorozumění, znechutilo se mu to a znova byl všecek zaražený. Po nezdaru jeho studií, konaných v Lurdech a v Římě, poznával dobře v tomto třetím pokuse, jež podnikal v Paříži, že běží zde o mozek celého jednoho století, o nové pravdy, očekávané evangelium, jehož prorocství pozmění vzezření světa. A v přesprílišné horlivosti své přecházel z jedné víry ke druhé, a odhazoval i tuto, chápaje se třetí. Zprvu cítil se pozitivistou s Théophilem Morinem, evolucionistou a deterministou se svým bratrem Vilémem, humanitární komunitismus Bachův jej pak naladil pro jeho bratrský sen o příštím zlatém věku. I sám Janzen jej zviklal na okamžik v jeho teoretickém snu o libertárním individualismu, o němž byl přesvědčen s pýchou tak nepřístupnou. Potom ztratil veškeru oporu, viděl jen samé rozpory, pokračující v drastické nesouvislosti. Byly to jen samé hromady škvárů, do kterých zapadali. Darmo Fourier vycházel od Saint-Simona, přece jej částečně zase popíral, a pakliže učení tohoto utkvělo v jakémsi mystickém senzualismu, učení onoho zdálo se cíliti k nepříjemnému zákoníku, který všecko zařaduje. Proudhon boural a nic nestavěl. Comte, který stvořil metodu a postavil vědu na její místo prohlašuje, že ona jest svrchovanou vládkyní, snad neměl ani zdání o krizi sociální, jejíž proud hrozil všecko strhnouti, a skončil jako znavený milovník, poražený ženou. A tito dva také vystupovali na zápasiště, zápasili proti oběma druhým, až po takové obecné zaslepení, že pravdy, jež přinášeli vespolek, zůstávaly tím temny, překrouceny a nepoznatelný. Odtud pocházela neobyčejná motanina nynější, Bache se Saint-Simonem a Fourierem, Théophile Morin s Proudthonem a Comtem, kteří nepochopovali Mègea, kolektivistického poslance, řezající a křesající jej a kolektivismus státu, jak ostatek křesali všecky nyněj-

ší sekty socialistické, aniž byli pamětlivi toho, že přece všechny měly svůj původ v jejich učitelích. A to jako by jen podporovali strašlivého a chladného Janzena, když hlásal, že stavení již nelze spraviti, že se boří, hnije a plesniví a že nutno je strhnouti.

Jednou v noci, když všichni tři návštěvníci byli odešli, viděl Pierre, který zůstal s bratrem o samotě, jak se Vilém zasmušil, zvolna se procházejí. Dojista sám cítil, jak všechno se hroučí. Mluvil dál, nevšímaje si, že bratr sám jediný jej poslouchá. Povídal, jak se děsí kolektivistického státu Mègeova, státu to diktátorského, který ještě úsilněji zavádí staré otroctví. Všecky sekty socialistické, které navzájem se potíraly, hřešily touto volnou organizací práce, činíce jednotlivce otrokem ve prospěch obecný. Proto, nucen jsa smířiti oba velké proudy, práva společnosti a práva jednotlivce, vložil konečně všechnu svou víru do libertárního komunismu, do této anarchie, o které se domníval, že v ní individuum bude osvobozeno, v ní že bude vyvíjeti se a rozkvétati bez nejmenší překážky jen pro dobro svoje a pro dobro všech. Nebyla-liž to jediná vědecká teorie, že jedinci tvoří svět, atomy že působí život přitažlivostí, vroucí a volnou láskou? Utiskované menšiny přestanou, nebude než volný zápas schopnosti a energie každého, končící harmonií v rovnováze stále se měnící, dle potřeb a dle činných sil vyvíjejícího se lidstva. Představoval si takto národ osvobozený od poručnictví státu, národ bez pána, takřka bez zákonů, národ šťastný, jehož každý občan, který nabyt svobodou úplného rozvoje své bytosti, poradí se podle svého zdání se svým sousedem v tisícových potřebách života; odtud vznikne společnost, spolek volně se sestoupivší, a na sta spolků různých, život společenský řídících, stále proměnlivých, mimo to protivných, ba nepřátelských; neboť pokrok je stvořen jen z konfliktů a zápasů a svět se utvořil jen bojem protivných sil. A to bude vše, nebude již žádných utlačovatelů ani bohatců ani chudých, pozemky budou obecné, i nářadí pracovní i přirozené poklady zemské budou vráceny lidu, zákonnému svému majiteli, který se z nich dovede těšiti spravedlivě, logicky, když nic abnormálního neporuší již jeho vývoj. A pak bude působiti jenom zákon lásky, pak pospolitost lid-

ská, která jest mezi lidmi živoucí formou všeobecné přitažlivosti, nabude vši své moci, bude sbližovati je a sjednocovati v jedinou rodinu.

Krásný to sen, sen velmi ušlechtilý a velmi čistý o naprosté svobodě, o člověku svobodném a ve svobodné společnosti, ke kterémuž snu musí konečně dostati se vynikající duch učence, když byl prodělal ostatní sekty socialistické, vesměs poskvrněné tyranií. Sen o anarchii jest dojista ten nejvyšší, ten nejpyšnější, a jaká to slast, oddati se naději v tuto harmonii života, který, odevzdán jsa svým silám přirozeným, sám od sebe stvořil by štěstí!

Když se Vilém zamlčel, jako by ze sna se probouzel, dívaje se na Pierra s jakýmsi zděšením v obavě, že snad řekl příliš mnoho, že ho urazil, Pierre dojat a na okamžik přemluven, cítil, kterak se v něm probouzí strašlivá námitka, ničící všechnu naději. Pročpak harmonie nepůsobila od počátku světa, hned při vzrůstu společností? Jak to, že zvítězila tyranie, vydávajíc národy utiskovatelům všanc? A kdyby se kdy i uskutečnil nerozluštitelný problém všechno zničití, všechno prožítí znovu, kdo probůh mohl by slíbiti, že lidstvo, poslouchajíc těchže zákonů, nepůjde opět těmitéž cestami? Vždyť je celkem dnes takové, jakým život je učinil, a nic nedokazovalo, že život je neučiní zase takovým, jakým jest. Počítí znovu, ach, ano! Ale pro něco jiného! A bylo toto něco jiné opravdu v člověku, nebyl to snad člověk sám, který se měl změnit? Dojista, kdyby se mělo vyjítí odtamtud, kde stojíme, a pokračovati v počatém vývoji, jaká zvolnost a jaké čekání! Ale i jaké nebezpečí a jaké zpoždění by nastalo, kdyby se šlo nazpět a kdyby se nevědělo, jakou cestou by bylo lze získati ztraceného času uprostřed chaosu trosek!

„Pojďme spát,“ řekl Vilém s úsměvem. „Jsem to bláhový, že tě unavuji všemi těmi věcmi, které tě nezajímají!“

Pierre už už začal se rozehrávati, otevírati svoje nitro a ukazovati strašlivé svoje zápasy. Ale stud jakýsi ještě ho zdržoval, jeho bratr znal u něho jenom lež věřícího kněze, věrného své víře. A neodpovídaje, odešel do svého pokoje.

Druhého dne večer, kolem desíti hodin, Vilém a Pierre ve veliké pracovně, když stará služka ohlašovala Janzena s nějakým jeho přítelem. Byl to Salvat. A to docela prostě.

„Chtěl vás navštívit,“ vysvětloval Janzen Vilémovi. „Potkal jsem ho a pravil mně, abych ho zavedl sem, když se byl dověděl o vašem poranění a o vašich starostech... Není to ovšem valně opatrné od něho.“

Vilém vstal překvapen a pohnut nad tímto krokem, kdežto Pierre, rozrušen příchodem tohoto člověka, díval se naň ani se nehýbaje se své židle.

„Pane Fromente,“ řekl konečně Salvat, stojící bázlivě a ostýchavě, „bylo mi to nesmírně líto, když se mi řeklo, kam jsem vás to přivedl, neboť nezapomenu vám nikdy, kterak jste byl dobrým ke mně, když už každý mi ukazoval dveře...“

Přešlapoval, přendavaje svůj starý kulatý klobouk z ruky do ruky.

„Záleželo mi tedy na tom, abych vám sám oznámil, že jsem vám jednou večer, když jste byl ke mně obrácen zády, vzal jednu patronu vašeho prachu, a to je to jediné v celé té historii, co mi opravdu tíží svědomí, poněvadž by vás to mohlo kompromitovati... A ujišťuji vás také, že se nemusíte ode mne ničeho báti, že bych si raději dvacetkrát dal krk uříznout, než bych pronesl vaše jméno... Tak a to je vše, co jsem měl na srdci.“

Upadl opět ve svoje rozpačité mlčení, zatím co jeho dobré oči, jako oči věrného psa, oči plné snivosti a něhy, zůstaly upřeny na Viléma s výrazem úctyplného zbožňování. A Pierre se naň díval, maje neustále děsnou vidinu, kterou v něm vyvolal Salvatův příchod, vidinu ubohého poslíčka modistky, plavovlasého a hezkého děcka, které leželo nataženo, s břichem rozbitým, v průjezdu hotelu Du-villardova. Je to možná, aby ten šílenec, ten vrah, byl tady, a s očima slzícíma?

Vilém všecek dojat přiblížil se k tomu muži a stiskl mu ruku.

„Vím dobře, Salvate, že nejste zlý člověk, ale jak pitomou a ohavnou věc jste to provedl!“

Salvat se nezlobil a jenom se usmíval.

„Ó, pane Fromente, kdyby bylo lze to napravit, napravil bych to. Víte, to je tak moje myšlenka. A mimo vás, opakuji, všechno jde dobře, jsem spokojen.“

Nechtěl si sednout a hovořil stále chvíli s Vilémem; kdežto Janzen, jako by se věc jeho netýkala, ani neschvaloval tak zbytečnou a nebezpečnou návštěvu, usedl, probíraje se v obrázkové jakési knize. Salvat vyprávěl Vilémovi, co dělal onoho dne atentátu, o svém šíleném potulování, kdy jako sbitý pes pobíhal Paříží, všude pumu s sebou nose; nejdříve ve vaku na nástroje, potom pod kabátem; o hotelu Duvillardově, jehož vrata byla zavřena; o sněmovně, jejíž sluhové ho nevpustili; o Cirku, kde příliš pozdě si vzpomněl učiniti hekatombu buržoá, konečně o hotelu Duvillardově, kam se vrátil, však zas jenom nadarmo, jako by přitahován silou osudu. Jeho vak nástrojový držel na dně Seiny, hodil jej tam v náhlém návalu hněvu i proti práci, která nepřicházela živit ani jeho, ani jeho rodinu, a nechal si jen pumu, aby měl volnější ruce.

Pak vypravoval o svém útěku, o hrozném výbuchu, který rozbořil celou čtvrt, o své radosti i o svém údivu, že se nalézal hodný kus dále, v ulicích tichých, kde se ještě o ničem nevědělo. Po celý měsíc žil jen tak nazdařbůh, nevěda ani kde, ani jak, že líhal často venku a mnohý den ani nejedl. Jednoho večera dal mu malý Victor Mathieu sto sů. I jiní druhové mu pomáhali, přechovávali ho přes noc a pomohli mu zase k útěku, jakmile nějaké sebemenší nebezpečí se ukázalo. Celé rozvětvené a věrné účastenství zachránilo ho až dosud před policií. Utéci do ciziny? Napadlo ho to sice na okamžik; ale popis jeho osoby byl asi všude znám, číhali naň na hranici, a to by pak znamenalo jenom uspišiti svoje zatčení. Paříž byla oceánem a nikde jinde nebylo nebezpečí menší. Ostatek neměl již ani vůle, ani energie uprchnouti, jsa fatalistou po svém způsobu, nenalézaje síly opustiti dlažbu pařížskou čekaje, až ho tady zatknou, až bude v posledním stadiu jako sociální troska, zbavená stěžňů i kormidla, zmítaná mezi množstvím, až bude jako ve snu, kterému teď už i za bdění se oddával.

„A co vaše dcera, vaše malá Célina,“ tázal se Vilém, „odvážil jste se ji navštívit?“

Salvat učinil neurčitý posunek.

„Ne, prosím vás! Je s mamán Theodorou. Nějaké dobročinné ženy už se najdou. A pak, co? Se mnou už je konec, já už pro nikoho nemohu nic učiniti. Už jako kdybych byl mrtev.“

Ale přece mu slzy vstoupily do očí.

„Ach, ubožátko maličké! Z té duše jsem je objal a políbil, když jsem odcházel. Bez ní a bez ženy, kterou jsem viděl umírat hladu, snad by mne jakživo nic bylo nenapadlo.“

Pak dodal prostě, že je hotov umřít. K bankéři Duvillardovi dal pumu jen proto, že ho dobře znal, že věděl, že je nejbohatším z těch buržoů, jichž otcové za revoluce ošálili lid, uchvátivše zaň všecku moc a všechny peníze, které teď tvrdošijně drží, ani kůrky z toho člověku nepřejíce. Revoluci rozuměl po svém způsobu, jako nevzdělanec, který se poučil jen z novin a z veřejných shromáždění. Mluvil o své počestnosti a bil se při tom v prsa, zvláště pak nepřipustil, aby se pochybovalo o jeho odvaze pro to, že utekl.

„Jak živ jsem nikoho neokradl, a nevydám se proto policii, protože sama se může trochu namáhat a mne zatknout. Jsem si toho vědom, že moje věc je ztracena od té chvíle, co se našlo šídlo a co mne znají. Ale to nevadí, bylo by oslovstvím jim usnadnit práci. Ale nebude-li to zítra, ať to je tedy pozítří, už toho začínám mít dost, býti štván jako zvěř a žít sám, nevěda vlastně jak.“

Janzen přestal se probírat v obrázkové knize a zvědavě naň pohlížel. Z hloubi jeho chladných očí usmívalo se opovržení. Řekl svou loudavou franštinou:

„Člověk se bije, člověk se brání, zabíjí ostatní a snaží se, aby sám nebyl zabit. Jako na vojně.“

Řekl to uprostřed hlubokého ticha. Salvat dělal, jako by neslyšel, a koktal svoje vyznání větou přeplněnou významnými slovy: mluvil o obětování vlastního života, aby bída konečně přestala; o příkladu velikého skutku a jistotě, že jiní herojové vzniknou z něho, aby pokračovali v boji. A do tohoto velmi upřímného vyznání, do tohoto

vykupitelského osvětlení bylo přimíšeno také trochu pýchy mučedníka a radost z toho, že je jedním ze zářících a zbožňovaných světců vznikající církve revolucionářské.

Jak přišel, tak také odešel. Když Janzen ho zase bral s sebou, zdálo se mu, že noc, která ho přivedla, opět ho odvádí do svého neznáma. A Pierre potom slova neříkaje, vstal a otevřel dokořán skleněnou stěnu pracovny; dusil se v náhlé touze po vzduchu. Březnová noc byla velmi vlažná, noc bezměsíčná, ve které zmírala vřava Paříže, neviditelné na obzoru.

Dle svého zvyku Vilém jal se zvolna se procházeti. Potom mluvil, zapomínaje znovu, že mluví s knězem, který byl jeho bratrem.

„Ach, ubožák! Jak dobře lze rozuměti jeho skutku násilnosti a naděje! Tkví v tom všechna minulost marné práce, neustále rostoucí bídy, která jej vysvětluje. Pak je toho také příčinou nákaza idejí, veřejná shromáždění, kde se lidé opíjejí řečmi, tajné schůzky se soudruhy, jimiž víra se upevňuje a duch se rozechřívá... Tohohle já dobře znám. Je to dobrý dělník, střídmý a řádný. Nespravedlnost ho vždycky dráždila. Touha po štěstí všech ho znenáhla odvedla od skutečnosti, které nakonec se děsil. A kdo může chtít, aby nežil ve svém snu, ve snu o výkupu, který se jeví v žhářství a vraždění...? Když jsem se tady naň díval, jak tak stál přede mnou, zdálo se mi, že vidím jednoho z prvních křesťanských otroků starého Říma. Všecko hrubé bezpráví staré pohanské společnosti, zmírající ve hnilobě zpustlosti a marnosti, tížilo jeho bedra a drtilo ho. Vracel se z hekatomb, šeptal slova osvobození a vykoupení s bídými bratry, uprostřed temnot. A touha po mučednictví ho šířala, plival césarům do tváře, urážel bohy, jen aby éra Ježíšova přišla konečně zničit otroctví. A byl hotov umřít, roztrhán zuby zvířat.“

Pierre hned neodpovídal. Tajná propaganda a výbojná víra anarchistů ho zarážela již proto, že podobala se víře sektářů křesťanských při jejich počátku. Anarchisté podle příkladu těchto vrhají se v novou naději, že konečně stane se poníženým po právu a spravedlnosti. Pohanství mizí pro únavu těla, mizí z touhy po něčem jiném, po víře čisté a vyšší. Byla to mladá naděje, přicházející histo-

ricky ve svou chvíli, sen o křesťanském ráji, otevírající nový život se všemi jeho náhradami. Dnes, když osmnáct věků vyčerpalo tuto naději, kdy nabylo se dlouhých zkušeností, věčně klamaný otrok, dělník, znovu sní o tom, kterak převést opět štěstí na tuto zemi, když věda mu dokazuje den co den a víc a více, že štěstí záhrobní je lež. Necht' si to je dosud iluzí, ale ať iluze tato se obnoví, omládne a oživne ve smyslu nabyté pravdy! Je v tom jen věčný zápas chudého a bohatého, věčná otázka o větší spravedlnosti a menší bídě. A spiknutí bídných je totéž, totéž spolčení, tatáž mystická přepjatost, tatáž bláhevost, chtít býti příkladem a prolévati svou krev.

„Ale,“ řekl konečně Pierre, „ty přec nemůžeš býti za jedno s těmi bandity a vrahy, jichž divokého násilí se děším. Včera jsem tě nechal mluvit, snil jsi o národu tak velikém, tak šťastném, o té anarchii ideální, kde každá bytost byla by svobodna ve svobodě bytostí všech. Ale jaká mrzkost, jak se rozum a srdce proti tomu bouří, když od teorie se přechází k propagandě, ku praktickému provádění! Jsi-li ty mozkiem, který myslí, která je ta prokletá ruka, jež jedná tak, že zabíjí nevinné děti, že páčí dveře a vylupuje zámky? Cožpak přijímáš tu zodpovědnost, cožpak člověk jako ty, se vším tvým vychováním, tvým vzděláním, se vším tvým společenským atavismem, jež máš za sebou, se nebouří při pomýšlení na krádež a vraždu?“

Vilém se zastavil před svým bratrem, všecek se chvěje.

„Krádež, vraždu, ne, ne, to nechci! Ale musí se všechno říci, musí se dobře stanovit dějiny zlé chvíle nynější, kterou proděláváme. Teď věje odevšad pomatenost a je pravda, že udělalo se všechno, čeho bylo potřeba ji provokovati. Při prvních ještě nevinných skutcích anarchistů bylo stíhání jich tak kruté, policie zacházela tak hrubě s několika ubožáky, kteří jí padli do rukou, že znenáhla veliký hněv se všude šířil a končil pak strašnou odvetou. Vzpomeň si jen na naše týrané, do vězení uvržené otce, na matky a děti zmírající hladem na ulici, na poblázněné mstitelé, jež zanechává po sobě každý anarchist, který umírá na popravišti. A pak, víš, z čeho vznikl zločin takového Salvata? Z našich věků nestoudných a nespravedlivých, ze všeho toho, co trpěli naši národové, ze všech rakovin nynějších, kte-

ré nás šírají, jako je touha po radovánkách, pohrdání slabým a celé to potvorné divadlo, jež poskytuje naše společnost v rozkladu.“

Jal se opět zvolna přecházeti a pokračoval hlasitě, jako by se byl rozmyslil.

„Ach, co co to stálo přemítání, co zápasů, než jsem dospěl tam, kde jsem nyní! Byl jsem jen pozitivistou, učencem, zabývajícím se jen pozorováním a pokusem, neuznávajícím nic, co nebylo najisto postaveným faktem. Vědecky a sociálně připouštěl jsem prostý a zvolný vývoj, oplodňující lidstvo, jako bytost lidská sama se oplodňuje. Pak teprve musil jsem nejdříve v historii zemské koule a potom v historii společnosti připustiti sopku, náhlou potopu, náhlý výbuch, který označoval každou geologickou fází, každou historickou periodu. Tak člověk poznenáhla začíná uznávati, že bez pomoci strašných katastrof nikdy nestal se ani jediný krok, nikdy žádný pokrok nebyl učiněn. Každému postupu byly obětovány miliardy životů. Naše úzkoprsá spravedlnost se bouří, nazýváme přírodu ukrutnou matkou, ale pakliže neomlouvám oné sopky, musíme přece, jakožto předvídaající učenci, snášeti její výbuch... A pak, ach, a pak – jsem snad snílkem, jako všichni ostatní, a mám svoje představy.“

A širokým posunkem přiznal se k tomu, že vedle svědomitého učence, velmi metodického a skromného vůči zjevům, je sociálním snílkem. Stále se snažil odvoditi všecko z vědy a velice se trdil, že nemohl konstatovati vědecky v přírodě rovnost, ba ani ne sociálně spravedlnost, po níž touha neustále ho pronásledovala. A to ho trápilo, že nedosáhne toho, aby přivedl v soulad svoji i učeneckou logiku se svou láskou chimérického apoštola. V této dvojakosti vykonával vysoký rozum svoji práci zvlášť a jeho srdce, pořád dětské, snilo o všeobecném štěstí, o bratrství mezi národy, vesměs šťastnými, mezi nimiž nebylo by nespravedlnosti ani válek a jen láska byla by vládkyní světa.

Ale na Pierra, který zůstal u okna dokořán otevřeného, oči maje upřeny do noci, směrem k Paříži, odkud vystupoval poslední hukot večera již chladného, řtil se překypující proud jeho pochyb a jeho

zoufalosti. Bylo toho přes příliš: bratr, který zapadl k němu se svou vírou učence a apoštola, ti lidé, kteří přicházeli ze všech konců rozmlouvat o současných myšlenkách, a konečně Salvat, který vnášel sem rozhořčenost svého šíleného skutku. A on, který je až dosud všecky poslouchal mlčky, bez jediného hnutí, který se vyhýbal svému bratru, skrývá se za pyšnou lež dobrého kněze, cítil pojednou, jak srdce se mu svírá takovou trpkostí, že nemohl lháti déle. A v rozmachu hněvu i bolesti uniklo mu jeho tajemství.

„Ach, bratře, máš-li ty svůj sen, já mám také ránu ve svém nitru, která mne rozežrala, prázdno mi zanechávajíc... Vždyť tvoje anarchie, tvůj sen o spravedlivém štěstí, o kterém Salvat pracuje bombami, je konečně šílenství, které všechno všudy smete, což toho nevidíš? Století končí sutinami; už déle než měsíc vás poslouchám, Fourier zničil Saint-Simona, Proudhon a Comte porazili Fouriera, všichni hromadí samé protiklady a nesouvislosti, zanechávající jen chaos, ze kterého neodvažuje se člověk něco si vybrati. Sekty socialistické jen jen bují, nejrozumnější vedou k diktatuře, ty ostatní nejsou než nebezpečné snílkování. A na konci takové bouře idejí není než tvoje anarchie, nejsou než tvoje atentáty, které chtějí doraziti starý svět, obračejíce jej v prach a popel... Ach! Předvídal jsem a čekal jsem tuto poslední katastrofu, tuto šílenou bratrovražednou ránu, nevyhnutelný zápas tříd, ve kterém naše civilizace musí se ztroskotati. Všecko ji ohlašuje, bída dole, egoismus nahoře, je to praskot staré budovy lidstva, již již se bořící pod tíhou přílišných zločinů a přílišných bolestí. Šel jsem do Lurd, abych viděl, zdali Bůh chudých duchem učiní očekávaný zázrak, vrátí-li víru prvních věků lidu rozhořčenému, protože už tolik trpěl. Šel jsem do Říma, v naivní naději, že najdu tam nové náboženství, jehož naše demokracie mají zapotřebí, to, které jedině mohlo uklidniti svět, přivádějíc jej ku bratrství zlatého věku. Ale jak jsem to byl hloupý! Zde i tamo jenom jsem se dotkl dna nicotnosti. Tam, kde jsem si tak vroucně přál blaha ostatních, nedocílil jsem jiného, nežli že jsem se ztratil já sám, jako loď, která se rozbíjí o skálu tak, že z ní nezbude ani trosky. Jedno pouto vázalo mne ještě k lidem, totiž činiti dobré, obvazovati

rány, polehčovali jim a léčiti je posléze. Je konec té mé strašlivé vnitřní zoufalosti, nejsem než prach a popel, prázdný hrob. Nevěřím již v nic, nic, nic!“

Pierre se vztyčil, obě ramena máje rozpřažena, tak jako by z nich chtěl vypustiti nesmírné nic svého srdce a svého mozku. A Vilém, stoje všecek ohromen před tímto krutým popěratelem, před tímto doufajícím nihilistou, který mu své nitro odhaloval, přiblížil se k němu rozechvěn:

„Co to povídáš, bratře? Ty, o kterém jsem myslel, že jsi tak pevný, tak klidný ve své víře! Ty, obdivuhodný kněz, světec, kterého celá osada zbožňuje! Nechtěl jsem ani rozebíratí tvou víru, a ty teď sám popíráš všecko, nevěříš v nic!“

Pierre rozpráhl opět zvolna ruce do prázdna.

„Není nic, snažil jsem se zvěděti všechno a nenašel jsem než hroznou bolest z toho nic, jež mne udolává.“

„Ach, milý můj Pierre, drahý bratře, jak asi trpíš! Náboženství tedy ochromuje mnohem více než věda, když tě tak zdrtilo, kdežto já zůstal ještě starým bláhovcem, plným chimérických snů!“

Chopil ho za obě ruce, tiskl je, jat jsa odstrašujícím soucitem nad touto tváří, v níž ohrážela se i velikost i hrůza, nade tváří nevěřícího kněze, který měl bdíti nad vírou jiných a který provozoval svoje řemeslo bezúhonně a počestně v pyšném smutku nade svou lží. A jak asi tato lež tížila mu svědomí, že se zpovídal takhle, v takové zkáze vši své bytosti! Jakživ by to byl neudělal před měsícem, ve své tvrdé a pyšné osamělosti. Asi mnoho věcí jím hýbalo, že počal mluvit: jeho smíření se s bratrem, rozhovory, které slyšel co večer, to strašlivé drama, ve které byl zapleten, i jeho úvahy o práci zápasící s bídou i temná naděje, kterou mu vkládala do srdce intelektuální mládež dnů příštích. Cožpak ve výstřední jeho negaci neohlašoval se záchvěv nové víry?

Vilém mu asi rozuměl cítě, kterak se chvěje neukojenou něhou, upouštěje od svého plachého mlčení, jež zachovával tak dlouho. Pobídl ho, aby si sedl podle něho, a pořád ho držel za ruce.

„Ale já nechci, abys trpěl, bratříčku! Já tě neopustím, budu o tebe pečovati. Nebo já tě znám lépe, nežli ty znáš sebe. Tys trpíval odjakživa jenom bojem svého srdce proti svému rozumu a ty nebudeš trpěti, jakmile mír bude mezi nimi, kdy budeš milovati to, čemuž budeš rozuměti.“

A tišeji, s něhou neskonanou, pokračoval:

„Vidíš to, naše ubohá matka, náš ubohý otec vedou dále svůj zápas v tobě. Tys byl příliš mlád, tys nemohl nic věděti. Já, já jsem je znal tak bídne: jeho, nešťastného pro ni, která ho nazývala zatracencem, ji, která trpěla jím, neboť jeho beznáboženství ji trápilo! Když umřel, zasažen byv výbuchem tady, v těchto místech, viděla v tom trest boží, a on zůstal zločinným strašidlem, bloudícím po domě. A jaký to byl přece počestný muž, jak dobré a ušlechtilé srdce, jaký pracovník, pachtící se po pravdě, nežádající sobě ničeho než lásku a štěstí všech...! Od těch dob, co trávíme svoje večery tady, cítím dobře, jak se vrací jeho stín a jak nás zahaluje, on se probudil kolem nás a v nás; a ona také, svatá a bolestiplná ta žena, ona obrozuje se, je tady neustále, zahrnujíc nás svojí láskou, svými slzami a nechťíc nám přece rozuměti... Snad oni mne to tak dlouho zdrželi a snad ještě v tomto okamžiku jsou zde přítomni, aby takhle spojili naše ruce.“

Opravdu zdálo se Pierrovi, že cítí, kterak kolem něho a Viléma vane dech bdící lásky, kterou Vilém vyvolával. Jako by všechna minulost, všechno jejich mládí bylo znovu vykvetlo a těšili se z toho s rozkoší od těch dob, co zde byli spolu zavřeni. Celý ten malý dům žil dávné svoje dny, a nic nemohlo býti slastnějšího. Ač přece tak smutné to bylo a tak prochvívané nadějami!

„Slyšíš, bratříčku? Ty je musíš usmířiti, neboť mohou se usmířiti jenom tebou. Ty máš jeho čelo, pevné jako nedobytná věž, a ty máš její ústa, její oči, přenesmírně něžné. Hleď je tedy srovnati a upokoj jednoho dne, kdy za dobré uznáš, tu věčnou touhu po lásce, po oddanosti a životu; vždyť umřeš, nemoha ji ukojiti. Tvoje hrozná bída nemá jiné příčiny. Vrať se životu, miluj, poddej se a buď mužem!“

Pierre zoufanlivě vykřikl.

„Ne, ne, smrt pochyb mnou už projela, vysušila všecko, smetla všecko a ve studeném tom prachu už nic nemůže ožít. Jsem naprosto bezmocný.“

„Ale přece,“ pravil opět Vilém, jehož bratrství krvácelo, „nedospěl jsi k negaci absolutní. Žádný muž tak daleko nedospěje a každý, i duch nejvíce zklamaný, má svůj koutek snů a nadějí. Popíráti dobročinnost, popíráti oddanost, zázrak, který možno očekávat od lásky – ach, přiznám, že sám tak daleko nejdu. A teď, když jsi mi svěřil svou ránu, proč bych já ti nemohl říci svůj sen, svou šílenou naději, která mne udržuje při životu?! Cožpak učenci stanou se posledními velkými dětmi, snílky, a což víra pak nebude se už dařit, leda jen v laboratořích chemiků?“

Byl svrchovaně rozčilen, v hlavě i v srdci jeho byl boj. Potom, podléhaje nesmírnému soucitu, který ho jal, přemožen horoucí láskou k tomuto nešťastnému bratru, mluvil přec. Přiblížil se k němu ještě víc, držel ho v objetí a tiskl ho k sobě; a v tomto objetí se mu zpovídal zase on, hlasem tichým, jako by někdo byl mohl zaslechnouti a zachytiti jeho tajemství.

„Proč bys to neměl zvěděti? Moji synové sice sami to nevědí. Ale ty, ty jsi muž, tys můj bratr, a poněvadž není v tobě už kněz, jenom bratrovi to svěřuji. Budu tě pak mítí tím radši, a snad i tobě udělá to dobře.“

A teď mu vypravoval o svém vynálezu, o nové výbušné látce, o prachu tak neobyčejně mocném, že jeho účinky nelze si ani představit. Užití tohoto prachu bylo by lze ve zvláštním válečném stroji, který vynalezl, byly by to pumy, metané zvláštním dělem, a to nutně by zajistilo zdrcující vítězství armádě, která by ho užívala. Armáda nepřátelská byla by zničena v několika hodinách, oblehaná města obrátila by se v prach a popel při sebemenším obléhání. Dlouho to hledal, pochyboval zas, počítal vždy znovu a znovu a konal nesčetné pokusy; teď, v tu chvíli, všecko již je připraveno, i přesná formule prachu, i kresby pro dělo a pumy, a vzácný ten spis, to vše obsahující, ukryt na bezpečném místě. Po celé měsíce úzkostlivého přemýšlení ustanovil se na tom, že dá svůj vynález Francii, aby jí zabezpečil jisté vítěz-

ství v příští válce s Německem. Nicméně vlastenectví jeho není tak úzké, má naopak pojem mezinárodní velmi široký o příští civilizaci libertární. Jenom že věří v iniciativní poslání Francie, věří zejména v Paříž, která dnes jest a bude zítra mozkiem světa, ze kterého půjde všechna věda a všechna spravedlnost. Idea svobody a rovnosti již se odtud rozletěla při velikém vichru revoluce a z génia a ze srdnatosti Paříže vzlétne také emancipace definitivní. Paříž musí býti vítěznou, aby svět byl zachráněn.

Pierre porozuměl, dík té přednášce o látkách výbušných, kterou slyšel u Bertheroye. Bezměrná velikost tohoto plánu a tohoto snu ho uchvátila neobyčejným úkolem, který by nastával vítězné Paříži v bleskotavém jasu pum. Byl však také dojat ušlechtilostí, kterou teď nabývala v jeho očích úzkost bratrova, v níž od měsíce tonul. Ten třásl se jen strachy, aby objev jeho nebyl vydán na pospas veřejnosti následkem atentátu Salvatova. Nejmenší indiskrétnost mohla všechno kompromitovati, a neprozradí ta malá ukradená patrona, nade kterou učenci užasli, všechno jeho tajemství? Chtěl sám zvoliti vhodnou chvíli, cítě dosud potřebu jednati v tajnosti, dokud nepřijde jeho den! A do té doby tajemství bude dřímati v hloubi zvolené skrýše, svěřené jediné strážkyni, babičce, která měla jeho rozkazy a která věděla, co činiti, kdyby snad on při nenadálém neštěstí zmizel s povrchu světa. Spoléhal na ni jako na svou vlastní odvahu a nikdo by se k tomu nedostal, pokud by ona tu stála na stráži jako hlídač mlčelivý a nejbezpečnější.

„A teď,“ končil Vilém, „přes moje naděje a moje nízkosti budeš mi moci pomáhati a také mne doplniti, nedojdu-li svého cíle... Dojítí cíle, ach, dojítí cíle! Jsou okamžiky, kdy přestávám viděti jasně na svoji cestu, a to od té doby, co jsem se tady uzavřel a co rozvažuji, od té doby, co starosti a netrpělivost mne sežírají! Ach, ten Salvat, ten bídník, jehož zločin my všichni jsme způsobili a kterého honí jako divokou zvěř! Ach, té poblázněné buržoazie, pořád nenasytné, která nechává spíše rozdrtití pádem staré rozviklané budovy, než by připustila tu nejmenší opravu! Ó, toho tisku chtivého, mrzkého, zatvrzelého vůči malým, nespravedlivého vůči osamělým, těžcího

z obecného neštěstí, hotového dýchati nákazu pomatenosti, jen pro získání abonentů! Kde je pravda, spravedlnost, rámě logiky a zdraví, které dlužno ozbrojiti bleskem? Bude Paříž vítězem, bude hlavou národů, soudcem a vykupitelem, kterého čekáme...? Ach, jakou úzkost působí domněnka, že jsme pány osudů světa, že musíme voliti a rozhodovati!"

Vstal, třesa se rozechvěním, které jím otřásalo hněvem a obavami, že pro tolik lidské bídy nebude lze uskutečniti jeho sen. A uprostřed těžkého ticha, které nastalo, malý domek ozýval se temně, rozechvíván jsa pravidelnými, stejnými kroky.

"Ba," šeptal Pierre trpce, „zachrániti lidstvo, milovati je, chtít, aby všichni byli stejni a svobodni! Poslyš, tam nahoře nad námi kroky Barthèsovy, který ti odpovídá věčným svým vězením, do něhož uvrhla ho jeho láska ke svobodě!"

Ale Vilém se zase vzchopil, nabýváje opět všecku prudkost své víry, vzal bratra do svého náručí, plného lásky a spásy, jako velký bratr, který celý a všecek se dává.

"Ne, ne, mylím se, rouhám se, chci, abys byl se mnou pln naděje a pln jistoty. Musíš pracovati, musíš mne milovati, musíš znovu zroditi se pro život. Jedině život vrátí tobě mír a zdraví."

Slzy vstoupily do očí Pierrovi, který byl dojat a povznesen touto vroucí náklonností.

"Ach, jak bych ti rád věřil, jak bych se rád pokusil o uzdravení. Je pravda, že neurčitě se ve mně cosi probouzí. Ale obživnouti? – Ne, to bych nemohl, neboť kněz, kterým jsem, je mrtev; je to prázdný hrob."

Dal se do hlasitého štkání, takže Vilém všecek pomaten sám také slzel. Oba bratři, druh druhu v náručí, tisknouce se k sobě, plakali bez konce, srdce stopené v nesmírném pohnutí, v domě, ve kterém prožili svoje mládí, kam otec i matka se vraceli a kde bloudili, čekající, až drahé jejich stíny se usmíří, vráceny jsouce pozemskému míru. A velkým otevřeným oknem vnikala sem všechna temná sladkost zahrady, kdežto tam, na obzoru, Paříž spala v děsném neznámém temnot pod velkým tichým nebem, posetém hvězdami.

KNIHA TŘETÍ

I.

Ve středu před Ostatky¹⁴ byl v hotelu Duvillardových veliký dobročinný bazar ve prospěch Azylu pro neschopné ku práci. Příjemací přízemní pokoje, tři prostranné salony ve slohu Ludvíka XVI., jejichž okna vedla na čtyřhranný vnitřní dvůr, slavnostně prázdný, byly vydány všanc návalu kupujících, neboť pět tisíc pozvánek bylo prý rozhozeno do všech pařížských kruhů. Byla to veliká událost a manifestace, když bombardovaný hotel zval k sobě tímto způsobem velkou společnost, s vraty dokořán otevřenými a průjezdem volným pro pěší i povozy. Arci šeptalo se, že houf tajných policistů střeží ulici Godot-de-Mauroy a ulice sousední.

Duvillard sám měl tento vítězný nápad a jeho choť vůči jeho rozkošné vůli podrobila se vši té klopotě jen pro ono dobročinné dílo, jemuž předsedala s takovou ušlechtilostí, ale plnou bezstarostností. Den předtím uveřejnil *Le Globe* působením svého vrchního redaktora Fonsègua, administrátora Azylu, pěkný článek, ohlašující bazar a důrazně upozorňující, kolik dojemnosti, ušlechtilosti a velkého ducha zahrnuje v sobě tato dobročinná iniciativa paní baronky, která věnuje té věci svůj čas, svoje jmění, ano i svůj dům; zejména po ohavném zločinu, který by byl bezmála celý dům obrátil v popel a prach. Nebyla-li to velkomyslná odpověď z hůry na mrzké ty vášně z důli? A jaká rozhodná to odpověď těm, kteří obviňovali kapitalistickou buržoazii, že ničeho nepodniká pro dělnictvo a pro ty, kteří v denní práci byli poraněni nebo učiněni neschopnými ku práci!

Bylo ustanoveno, že dveře salonů se otevrou ve dvě hodiny a zavrou zas až v sedm, takže bazar potrvá plných pět hodin. A v poledne, kdy ještě nic nebylo v přízemí hotovo, kdy dělníci a dělnice dokončo-

¹⁴ Poslední tři dny masopustu. Pozn. red.

vali dekoraci pultů, rozřaďující zboží, uprostřed toho konečného ruchu odbývala se jako jindy v malých pokojích prvního poschodí intimní snídani, ke které bylo sezváno několik přátel. Vyděšení celého domu nabylo vrchu, když právě dnes ráno začal Sagnier znovu v *La Voix du Peuple* svou udavačskou výpravu ve příčině afrických drah. Tázał se s jedovatou zlomyslností, jak dlouho máme ještě dobrácký lid bavit historkou o té pumě a onom anarchistovi, kterého policie pořád ještě nezatýká? A tentokráte jmenoval přímo ministra Barrouxe udávaje, že vzal obnos dvaceti tisíc franků, a zavazuje se, že co nejdříve uveřejní dvaatřicet jmen podplatných senátorů a poslanců. Měge tedy dojísta obnoví svou interpelaci, která se asi stane nebezpečnou v tom rozčilení, do kterého hrůza před anarchismem přiváděla celou Paříž. Na druhé straně se tvrdilo, že Vignon a jeho strana jsou odhodláni učiniti všechno možné, využití okolností a svrhnouti ministerstvo. Ohlašovala se celá krize, nevyhnutelná a obávaná. Na štěstí sněmovna ve středu nezasedala a odročila jednání na pátek, chtěíc také zúčastniti se slavnosti čtvrtku před Ostatky. Zbývaly tedy dva dny na potřebná opatření.

Eva byla dnes ráno sladší a unylejší než obyčejně, trochu pobledlá, a v hloubi jejích krásných očí zračila se smutná zamyšlenost. Přičítala to námaze opravdu neobyčejné, kterou jí způsobily přípravy k bazaru. Vpravdě však příčina spočívala v tom, že Gérard už asi po pět dnů jí mýjel, jsa v patrných rozpacích a všem novým dostaveníčkům se vyhýbaje. Jsouc jista, že konečně ho uvidí, odvážíla se opět ustrojiti se do bílého hedvábí, obléci ten mladistvý šat, ve kterém zdála se mladší; ale ačkoli zůstávala pořád krásnou, se svou pletí blondýnky, svou nádhernou postavou, svou ušlechtilou a půvabnou tváří, přece jejich čtyřicet šest let kruté bylo znát ve tváři, která znenáhla vadla, na rtech, které odkvétaly, na obočí a na jemných vráskách na spáncích. Camilla, ačkoli byla ovšem ustanovena za prodávčku nejvíce hledanou, také tvrdošíjně se držela své obvyklé toalety, šatu temného, barvy tmavohnědé, tak málo dívčí, toalety přímo babské, jak sama říkávala, smějíc se při tom ostrým smíchem svým. Ale její zlá a podlouhlá kozí tvář zářila skrytou radostí tak, že bez-

mála začínala býti hezkou, a člověk zapomínal na její zkrivené rameno, neboť jemné její rty a velké oči přímo sršely vtípem.

V malém modro-bílém salonku, kde čekala s dcerou na hosty, dočekala se Eva prvního zklamání, vidouc vcházeťi generála Bozonnetta samotného, neboť Gérard měl přijíti s ním. Generál vykládal, že paní de Quinsacová ráno trochu churavěla a že Gérard, jako dobrý syn, zůstal raději u ní. Ostatek, že hned po snídani přijde do bazaru. Zatím co matka poslouchala, snažíc se skrýti svůj trud a svou obavu, že nebude moci tam dole v bazaru přinutiti Gérarda k nějakému vysvětlení, dívala se na ni Camilla svýma hltavýma očima. Eva měla asi v tomto okamžiku temné tušení o neštěstí, které jí hrozilo, neboť dívala se také na dceru starostlivě a všecka bleďa.

Potom přišla princezna de Harnová; přiletěla jako vítr. Byla také prodavačkou při stole barončině, která ji měla ráda pro její hřmotnost a pro nenadálou veselost, kterou jí přinášela. Ve výstředné toaletě z atlasu barvy ohnivě, s hlavou kudrnatou, suchá jako kluk, smála se, vypravujíc o příhodě, která by jí byla bezmála rozbila kočár. A ježto baron Duvillard a jeho syn Hyacint právě přicházeli ze svých pokojů pozdě jako vždycky, chytila se mladého muže a plísnila jej, protože včera darmo naň čekala až do desíti hodin, a on nepřišel přes svůj slib, že ji zavede do jakési krčmy na Montmartru, kde prý se dějí strašlivé věci. Hyacint odpověděl unyle, že jej zdrželi přátelé při spiritistickém večírku, při kterém duše svaté Terezie přednášela nějaký zamilovaný sonet.

Fonsègue přicházel se svou paní, velkou hubenou ženou, která nerada navštěvovala takové společnosti, chodíc raději všude sama, jako starý mládenec. Tentokráte ji musil přivést, neboť ona byla lady patronesse tohoto dobročinného podniku a on sám byl pozván ke snídani jako administrátor, zajímající se o bazar. Vstoupil s obvykle veselou tváří a prudce přes svoji nevelikou postavu muže ještě nešedivějícího, ač mu bylo již padesát let; jeho císařský kabát seděl na něm jako ulit a s bezvadností, jaká příslušela tomuto obchodníku v duších a dobré pověsti konzervativní republiky, jejímž orgánem byl *Le Globe*. Nicméně kdo jej znal, pozoroval dobře, kterak jeho br-

vy nepokojně se chvěly a první jeho pohled upřel se tázavě na Duvillarda; bezpochyby s úzkostí, jak asi tento snese novou ránu, která dopadla dnes ráno. Když však viděl, že je docela klidný a že všecek září jako obyčejně a žertuje s Rosemondou, odlehčilo se jemu samému jako hráči, který nikdy neprohrál a který dovedl vždycky zvítěziti nad osudem, i ve chvílích zrady. Ukázal ihned, jak jeho duch je volný, a hovořil s baronkou o záležitostech administrativních.

„Našel vás konečně pan abbé Froment v záležitostech toho starce, toho Laveuva, kterého nám tak vřele doporučoval...? Víte, že již všem formalitám je učiněno zadost a že nám jej mohou přivést, neboť ode tří dnů jedna postel je prázdná.“

„Ano, vím, ale není mi známo, co se stalo s abbém Fromentem, neboť již celý měsíc nedal o sobě známky života. Psala jsem mu včera a požádala jej, aby přišel dnes na můj bazar... Tak s ním aspoň sdělím sama tu dobrou novinu, a velmi ráda.“

„Věděl jsem, že vám to způsobí radost, a proto jsem mu úředně ničeho neoznámil. – Je to roztomilý kněz, vidíte?“

„Ó, roztomilý, máme jej velice rádi.“

V tom se k nim přidružil Duvillard řka, že nemohou čekati na Duthila, poněvadž dostal od mladého poslance telegram ohlašující, že pro neočekávanou záležitost není mu možno dostaviti se. Fonsèguea zmocnil se opět nepokoj a oči jeho znova tázavě upřely se na barona. Ale tento usmívaje se chtěl jej upokojiti a řekl polohlasně:

„Není to nic vážného. Jenom jakási komise pro mne, odpověď, kterou mi bude moci za chvíli přinést.“

Pak, odváděje jej stranou, pravil:

„À propos, nezapomeňte uveřejniti zprávu, kterou jsem vám doporučil!“

„Jakou zprávu? Aha, už vím, o tom soirée, kde Silviana přednášela dramatickou báseň. Chtěl jsem s vámi o tom mluvit. Trochu mi vadí, že je v tom neobyčejně mnoho chvály.“

Duvillard, ještě před chvílí tak veselý, s tváří plnou dobyvačnosti a pohrdání, pojednou zbledl a zmalomyslněl.

„Ale rozhodně chci, aby zpráva ta byla vytištěna, drahý příteli! Uvedl byste mne ve smrtelné rozpaky, neboť jsem slíbil Silvianě, že bude uveřejněna.“

Všechn zmatek toho starého, zženštilého člověka, hotového zaplatiti cokoli za každou rozkoš jemu způsobenou, objevil se v polekaných jeho očích a ve chvění jeho rtů.

„Dobrá, dobrá!“ pravil Fonsègue, který se tajně rozveselil, jsa rád této spoluvině. „Je-li věc tak tuze vážnou, propustím tedy tu zprávu, čestné slovo na to!“

Všichni hosté byli již pohromadě, když tedy nebylo třeba čekati ani na Gérarda, ani na Duthila. Odešlo se konečně do jídelny a ze salonů v přízemí, kde byl bazar, bylo slyšeti poslední úhozy kladiva, Eva seděla mezi generálem de Bozonnetem a Fonsèguem, Duvillard mezi paní Fonsèguovou a Rosemondou; děti Camilla a Hyacint seděly na obou koncích. Byla to snídane trochu nakvap, trochu nepořádná, neboť pokojské třikrát přišly vyrušovat, žádající příslušné rozkazy. Dveře neustálé bouchaly a zdálo se, že i stěny samy se chvějí neobvyklým ruchem, kterým hotel v posledních přípravách se otřásal. Hovořilo se nesouvisle, neboť všichni byli už rozčileni, přecházejíce z plesu, dávaného včera v ministerstvu vnitra, na lidovou slavnost, která bude zítra, na Ostatky, a vracejíce se vždy znovu a znovu k bazaru, co předměty stály a zač se budou prodávat, co se asi celkem vytěží, a to všecko stáपělo se v prapodivné historky ve spoustě žertu a smíchu.

Když generál jmenoval vyšetřujícího soudce Amadieua, podotkla Eva, že se ani neodvažuje pozvati jej ke snídani, neboť ví, že je tak velmi zaměstnán v Paláci spravedlnosti; ale že doufá, že přijde něco koupit. Fonsègue bavil se s princeznou Rosemondou, dobíraje si její šat z ohnivého atlasu, a pravil, že hoří již všemi pekelnými plameny, a ona byla ve svém satanismu a ve své chvilkové vášni všecka tím rozradostněna. Duvillard zůstával odměřeně galantním vůči mlčelivé paní Fonsèguové, kdežto Hyacint, samé princezně na podiv, vykládal hledanými výrazy magické operace, kterými se dělá anděl z panice, když se byl připravil o všecko panictví. Camilla, velice

šťastná i rozčilená zároveň, vrhla občas plamenný pohled na svou matku, která byla tím starostlivější a tím smutnější, čím více cítila, že dcera se rozčiluje, že stává se útočnou, odhodlána jsouc bojovati na život a na smrt.

Ke konci desertu slyšela matka, jak dcera praví nahlas a pronikavým, vyzývavým hlasem:

„Ach, prosím vás, nemluvte mi o těch starých dámách, které si ještě hrají na panenky, líčí se a strojí se jako děvčata k prvnímu přijímání. Koneckonců, mužského by snědly! Děším se jich.“

Eva nervózně vstala, omlouvajíc se.

„Odpusťte, že tak na vás spěchám. Věru, člověk dnes ani neví, snídá-li čili nic. Obávám se, že ani nebudeme moci v klidu vypít kávu... Ale přece půjdeme si trochu oddechnout.“

Káva byla podnášena v malém modro-bílém salonku, kde kvetl překrásný koš žlutých růží, neboť baronka milovala vášnivě květiny tak, že dům neustále tonul v jaře. Duvillard zavedl ihned Fonsègua, oba s kouřícími šálky kávy v rukou, do své pracovny vykouriti doutník, aby mohli volně pohovořit. Dveře zůstaly otevřeny dokořán a jejich hrubé mísící se hlasy bylo slyšeti až do salonku. Generál de Bozonnet, spokojen, že našel v paní Fonsèguové osobu vážnou a trpělivou, poslouchající jej bez přerušování, vypravoval jí velmi dlouhou historii o ženě jakéhos důstojníka, která roku 1870 následovala svého muže do všech bitev. Hyacint nepil kávu nazýváje ji opovržlivě nápojem domovnic. Odtrhl se na chvíli od Rosemondy, která popíjela sklenku kmínky zvolna jazykem ji lízajíc, a pravil potichu své sestře:

„Poslouchej, bylo to hrozně hloupé, cos právě povídala, narážejíc na maminku. Mně to je sic jedno, ale uhlídáš, že se to nakonec zpozoruje, a upozorňuji tě, že slušné to není.“

Camilla se mu dívala upřeně do očí.

„Prosím tě, nepleť se do mých záležitostí.“

Bázeň jej pojala, cítil bouři, a rozhodl se tedy, že zavede Rosemondu do velkého sousedního červeného salonu a ukáže jí nový

obraz, ježž včera otec koupil. Generál, kterého zavolal, přivedl tam paní Fonsèguovou.

A tu matka a dcera ocítily se na chvíli samy tváří v tvář. Eva, jakoby zlomená, opřela se o konzolu, neboť ve své měkké dobrotě byla znavená při nejmenším trudu a ve svém naivním a naprostém egoismu každou chvíli hotova plakati. Proč ji tak její dcera nenáviděla, proč tak tvrdošíjně jí rušila poslední její štěstí lásky, která tak pozdě zaujala její srdce? Dívala se na ni se srdcem rozbolněným, víc zoufalá než rozčilená, a měla nešťastný nápad, že ve chvíli, kdy dcera chtěla také odejít do salonu, ji zadržela, domlouvajíc jí stran její toalety.

„Nečiníš dobře, ubohé dítě, že se chceš stůj co stůj šatit jako stará paní. Není ti to valně ku prospěchu.“

A v něžných očích krásné té ženy, které každý se dvořil, jasně se odrážel její soucit s šerednou a znetvořenou bytostí, kterou jakživá si nemohla zvyknouti pokládati za svou dceru. Jedno rameno vyšší než druhé, dlouhé ruce, jaké mívají lidé hrbatí, profil kozí, bylo to možná, aby taková šereda byla vznikla z její svrchované krásy, té krásy, kterou sama odjakživá byla milovala, kterou nábožně pěstovala, s nábožností jediné upřímnou? Všechn její trud a všechna její hanba, že má takové dítě, prochvívaly jejím hlasem.

Camilla zastavila se zprudka, jako kdyby ji někdo by šlehl přímo ve tvář. Vrátila se k matce. A z těchto prostých slov, pronesených polohlasem, vyznívalo ohavné vysvětlení:

„Myslíš, že se špatně strojím... Měla by ses tedy mnou více zabývat, dbáti, aby moje toalety byly dle tvého vkusu, a naučiti mne svému tajemství, jak být krásnou.“

Eva však již litovala svého útoku, neboť nenáviděla trapné výstupy a hádky urážejících slov. Chtěla tomu uniknouti, zvláště v tomto okamžiku plném spěchu, když je čekali tam dole, v bazaru.

„No mlč, nebud' zlá, když všichni nás tady mohou slyšeti... Měla jsem tě ráda...“

„Ty žes mne měla ráda...! Ach, chudáku matinko, co mi to nepovídáš! Cožpak jsi vůbec někoho milovala? Ty chceš, abys sama byla

milována – a to je jiná! Ale tvoje dítě..., víš-li pak vůbec, jak se dítě miluje...? Tys mne odjakživa opouštěla, odstavovala, nedbalas o mne, nalézajíc mne příliš ošklivou, sebe nehodnou, neboť nemělas ani dost dní a nocí, abys sama sebe milovala... Nelži pak přece, ubohá matinko, vždyť na mne pořád ještě pohlížíš jako na obludu, která se ti hnusí a která ti překáží.“

Teď to prasklo a scéna musila se dohrát až do konce, s horečným šepetem, tváří v tvář, se zuby zaťatými.

„Mlč, poručím ti to, Camillo! Nemohu strpěti takových řečí.“

„Nevím, proč bych mlčela, když mne chceš mermomocí urážet. Chybuji-li já, že se strojím jako stará žena, pak snad jiná činí se směšnou, že se strojí jako děvče, jako nějaká nevěsta.“

„Jako nevěsta? Tomu nerozumím.“

„Ó, rozumíš docela dobře... Ale chci, abys to věděla, že každý mne neshledává tak ošklivou, jak si myslíš.“

„Jsi citlivou jen proto, že se špatně šatíš, jiného jsem neřekla.“

„Šatím se tak, jak se mi líbí, a asi velmi dobře, když jsem milována tak, jaká jsem.“

„Opravdu, někdo tě má rád? Ať jen nám to oznámí a ať si tě tedy vezme!“

„Nu arci, arci! To se mne pak pěkně zprostitíš, vid’? A uhlídáš mne jako nevěstu!“

Hlasy jejich přes všechno jejich namáhání se zesilovaly. Camilla se zarazila, nabrala dechu a doložila hlasem tlumeným a sípavým:

„Gérard přijde tyto dny vás žádat o mou ruku.“

Eva, sinalá, s očima vytřeštěnými, nezdála se rozuměti.

„Gérard... Proč mi to povídáš?“

„Ale poněvadž mne Gérard má rád a poněvadž si mne vezme... Doháníš mne k nejhoršímu, pořád mi říkáš, že jsem ošklivá, chováš se ke mně jako k obludě, kterou živá duše nebude chtít. Musím se tedy hájiti, musím ti říci, kdo to jest, abych ti dokázala, že ne každý má tvůj vkus.“

Nastalo utišení a zdálo se, že je po hádce, tak najednou mezi oběma vyvolané. Ale nebyly zde již matka a dcera, byly to dvě sokyně, které trpěly a které měly se navzájem na pozoru.

Eva zhluboka povzdychla, dívajíc se úzkostlivě, není-li zde nikdo, kdo by je viděl a slyšel. Pak řekla odhodlaně:

„Ty si nemůžeš vzít Gérarda!“

„Proč bych si nemohla vzít Gérarda?“

„Poněvadž to nechci, poněvadž to je nemožno.“

„To není žádný důvod. Řekni mi důvod.“

„Důvod? Prostě ten, že tento sňatek je nemožným, víc nic.“

„Nikoli, ten pravý důvod řeknu ti sama, když mne k tomu nutíš... Důvod je ten, že Gérard je tvým milencem. Ale co na tom, když o tom vím a když ho chci mít přesto přese všechno.“

A rozpálené její oči dodávaly:

„A právě proto ho chci.“

Dlouhé mučednictví neduživého děvčete, její vztek, že od kolébky musila se dívat, kterak její matka je krásná, jak se jí dvoří, ji zbožňují, dodávalo jí síly, a mstila se zlým triumfem. Konečně jí ho tedy vezme, toho milence, na kterého tak dlouho žárlila!

„Nešťastnice,“ blábolila Eva, zasažena přímo do srdce, a síly ji opouštěly. „Nevíš, co povídáš a kterak trpím.“

Ale musila zmlknouti, musila vzchopiti a usmívati se, neboť Rosemonda, přispíšivši ze sousedního salonu, volala na ni, že se dole po ní shánějí, brány hotelu že už se otevírají a ona musí býti u svého stolku. Ano, hned že přijde dolů. A opřela se o konzolu, která stála za ní, aby neklesla.

„Poslouchej,“ pravil Hyacint své sestře, „je to pitomost, takhle se hádat. Udělaly byste líp, kdybyste šly dolů.“

Camilla ho drsně odbyla.

„Eh, jdi si, ty! A vezmi s sebou všechny ostatní. Ať nám nesedí na zádech.“

Hyacint díval se na svou matku jako syn, který všechno ví a který to nalézá směšným. Potom, rozmrzen, že je tak málo energická vůči té ještěřici, jak říkal o své sestře, pokrčil rameny, ponechávaje obě

jejich vlastní hlouposti, a odváděl ostatní. Bylo slyšeti smích vzdalující se Rosemondy, kdežto generál odcházel s paní Fonsèguovou, které vyprávěl novou historku. Ale v tomto okamžiku, kdy matka a dcera mysly, že jsou samy, zaslechly ještě docela blízké hlasy Duillarda a Fonsègua. Otec tedy zde ještě byl a mohl je slyšeti.

Eva cítila, že třeba ustoupiti. Ale neměla síly, bylo to nemožno po tom slově, které ji zasáhlo jako políček, v zoufalství, do kterého ji vrhala obava, že ztratí svého milence.

„Gérard si tě vzít nemůže, nemá tě rád.“

„A má.“

„Ty si jen myslíš, že má, protože je k tobě ve své dobrotivosti hodný, když tě vidí opuštěnu... Nemá tě rád.“

„A má... Má mne rád, protože předně nejsem hloupá jako tolik jiných a má mne rád hlavně proto, že jsem mladá.“

Byla to nová rána, vedená s vysměvačnou krutostí, ze které vynívala triumfující radost, že vidí konečně, kterak ta krása, pro niž tolik trpěla, přezrává a vadne.

„Mládí, ach! Vidíš to, ubohá matinko, ty už nevíš, co to je... Nejsem-li hezká, jsem zato mladá, voním pěkně, mám jasné oči, čerstvé rty. A k tomu mám tolik vlasů a tak dlouhých, že bych se jimi ošatit mohla, kdybych chtěla... Co tě napadá..., dokud je člověk mladý, není nikdy ošklivý. Kdežto není-li už mlád, ubohá matinko, ach, pak už je konec. Nic nepomůže bývalá krása, marno pak snažiti se krásným zůstat, zbývají z toho všeho jen trosky, ošklivé a odpuzující.“

Řekla to hlasem tak divokým, tak ostrým, že každá věta pronikala do srdce matčina jako nůž. Slzy vstoupily do očí nešťastnice, neboť dcera řála do živého. Ach, byla to pravda, byla bezbrannou proti mládí, klesala jen proto, že stárla, že cítila, jak láska odchází od ní, teď když byla tak jako přezrálý plod, spadlý z větve.

„Matka Gérardova nikdy nesvolí, aby si tě vzal.“

„Však on ji k tomu pohne, to je jeho věc... Mám dva miliony a se dvěma miliony se už dá něco dělat.“

„Chceš ho tedy tak pošpinit a říci, že si tě vezme pro tvoje peníze?“

„Ne, ne, Gérard je velmi hrdý a počestný hoch. Miluje mne a vezme si mne kvůli mně... Ale prosím tě! Bohatý není, nemá zajištěné postavení, ač mu je již šestatřicet let, a přes ženu, která přináší člověku bohatství i štěstí, nelze tak snadno přejít k dennímu pořádku... Neboť, rozumíš mi, matinko, já mu přináším štěstí, opravdové štěstí, a vzájemnou lásku, s jistotou v budoucnost!“

Znovu ocítily se tváří v tvář. Ohavná scéna, přerušovaná okolním hlukem, vždy znovu a znovu začínající, prodlužovala se a rozvíjelo se tu celé ztlumené drama, násilné jako vražda, ale bez křiku, mluvené jen sípavými hlasy. Ani jedna, ani druhá neustupovala i při tom neustále možném nebezpečí, že je někdo překvapí, neboť všechny dveře byly otevřeny, služebnictvo mohlo vstoupiti každou chvíli a hlas otcův zněl tady vedle nich vesele a bezstarostně.

„Miluje tě, miluje tě... To pravíš ty. On sám ti to nikdy neřekl.“

„Řekl mi to dvacetkrát a opakuje mi to pokaždé, když jsme sami.“

„Ano, jako děvčátku, se kterým se chceme pobaviti. Nikdy ti neřekl, že si tě chce vzít.“

„Řekl mi to ještě naposledy, když zde byl. A je to ujednáno, čekám jen, že přemluví svou matku a že bude o mne ucházeti.“

„Ach, ty lžeš, ty lžeš, nešťastnice! Chceš mi učiniti bolest a lžeš, lžeš!“

Konečně bolest její vypukla v tomto výkřiku odporu. Nevěděla již ani, že jest matkou, že mluví se svou dcerou. Zůstávala jen milující ženou a uraženou a rozhořčenou sokyní. A doznala vzlykajíc:

„Mne, mne má rád! Naposledy mi přísahal, slyšíš! Přísahal na svou čest, že tě nemiluje, že si tě nikdy nevezme.“

Camilla, smějíc se ostrým přerývaným smíchem, vzala na sebe výraz výsměvného soucitu.

„Ach, ubohá matinko, s tebou je kříž! Jsi ty to dětinská! Věru, ty sama jsi děckem... Co, ty, která bys měla přece býti tak zkušená, ty se dáš takhle chytit na ujišťování mužů! A tenhle není zlý, a právě proto ti přísahá všechno, co jen chceš: celkem je trochu zbabělý a zvláště rád by ti udělal nějaké potěšení.“

„Lžeš, lžeš!“

„Tak počkej, posud' sama. Nepřišel-li a vyhnul-li se dnes ráno snídani, znamená to jen, že má tebe až po krk. Už tě odstavil, ubohá matinko, a musíš už mít odvalu a uvědomit si to. Chová se pořád slušně a ustoupil, poněvadž má dobré vychování a poněvadž neví, jak přestat. Zkrátka, je mu tebe líto.“

„Lžeš, lžeš!“

„Ale zeptej se ho jenom jako dobrá matka, jakou bys měla být. Upřímně se s ním domluv a zeptej se ho přátelsky, co hodlá učinit: A chovej se k němu také slušně a roztomile a uvaž, že, máš-li jej ráda, měla bys mi ho přepustiti hned, ve vlastním svém prospěchu. Vrať mu jeho svobodu a uvidíš, že má rád mne.“

„Lžeš, lžeš...! Ach, děcko bídné, které mne chceš jen mučit a zabíjet!“

A ve své zuřivé zoufalosti vzpomněla si Eva, že jest matkou a že by měla potrestati tuto nehodnou dceru. Nenalézajíc honem žádné hole, vytrhla z košíku žluté růže, které opojovaly obě ženy mohutnou svou vůní, hrst těch květů o velikých trnitých stoncích, a udeřila jimi Camillu. Kapka krve objevila se jí na levém spánku, u obočí.

Při tom trestání vrhla se dívka všecka zarudlá a šílená vpřed s rukou napřaženou, hotova také uhoditi.

„Mějte se na pozoru, matko! Věřte mi, že vás také ztluču jako sprostou tulačku... A teď vezte tohle, chci Gérarda, vezmu si Gérarda a vezmu jej vám třeba se skandálem, nedáte-li mi jej dobrovolně.“

Po tom výbuchu zlosti klesla Eva na křeslo jako zlomená, zondaná. V touze po šťastném životě, v sobecké rozkoši být hýčkána, lichocena, zbožňována, všecka její hrůza před hádkou vrátila se, kdežto Camilla, hrozivá a sžíravá, ukázala konečně ve své nahotě svou duši tvrdou a černou, bez milosti, a všecka jsouc zpita svou vlastní krutostí. Nastalo hrobové ticho, za kterého bylo znova slyšeti veselý hlas Duvillardův, vycházející ze sousedního kabinetu.

Zticha dala se matka do pláče, když v tom se přihnal do malého salonku syn Hyacint. Díval se na obě ženy a učinil posunek milosrdného opovržení.

„No tak? Jste spokojeny, co jsem vám povídal? Jako kdybyste nebyly mohly jít dolů hned...! Víte přece, že dole každý se po vás ptá. Je to hrozné! Jdu pro vás.“

Snad by byly Eva a Camilla ještě nešly, neboť obě se třásly a obě cítily potřebu učiniti si navzájem ještě větší bol a poraniti se ještě více. Ale Duvillard a Fonsègue vycházeli z kabinetu, dokouřivše již, a chystali se také jíti dolů. Evě nezbývalo tedy nežli se vzchopiti, usmívati se, osušiti si oči, zatím co Camilla před zrcadlem rovnala si vlasy a vysušovala rohem svého šátku malou červenou kapku, která se jí perlila na spánku.

Dole, ve třech prostraných salonech, dekorovaných čalouny a zelenými květinami, byl nával již dosti četný. Stoly byly opatřeny draperiemi z červeného hedvábí a zboží skvělo se tedy v rámci skvostném a neobyčejně veselém. Nebylo krámů kupeckých, které by se byly mohly měřiti s tisíci předměty zde nakupenými, neboť zde bylo všeho, od skic mistrů malířů a autografů proslulých spisovatelů až po podnožky a hřebeny. Tento pêle-mêle sám byl lákadlem, nemluvě ani o bufetu, kde krásné bílé ruce předkládaly šampaňské, ani o dvou loteriích, na harmonium a na anglický vozík s malým ponyem a úplným postrojem, jehož losy prodával hlouček roztomilých děvčátek, prodávajících se množstvím. Ale, jak Duvillard dobře předvídal, největší půvab a úspěch bazaru spočíval zvláště ve velikém a rozkošném jakémsi zděšení, které pocítily krásné dámy, když projížděly průjezdem, ve kterém vybuchla puma. Hrubé opravy spoust výbuchem způsobených byly již dokončeny a zdi a stropy, z části nově vyzděné, opět nahozeny. Jenom malíři ještě nepřišli a hrozné rány jevily se jako čerstvé jizvy na bílých částech nových kamenů a štukatur. Znepokojené, ale přece rozradostněné hlavičky vylézaly z kočárů, jichž nepřetržitou řadou ozývala se zvukná nádvorní dlažba. Když byly vešly do tří salonů, nebylo hovořu před stoly prodavaček konce.

„Ach, má drahá, viděla jste to, viděla jste? To je hrozné, to je strašlivé, všechny ty šrámy, celý dům by byl bezmála vyletěl do povětří, a pomyslete si, kdyby se to opakovalo, zatím co jsme zde! Vě-

ru, že k tomu zapotřebí odvahy, aby člověk sem přišel; ale dílo je tak tuze záslužné, běží o stavbu nového pavilonu. A pak ti netvorové uvidí, že přesto přese všechno přece se nebojíme.“

Když konečně baronka Eva přišla dolů zaujat své místo u stolu s dcerou Camillou, našla zde prodavačky již v horlivé práci, pod vrchním vedením princezny Rosemondy, která při podobných příčinách dovedla si počínati neobyčejně lstivě a dravě. Okrádala takřka svoje klienty docela bez ostychu.

„Ach, vy zde,“ volala. „Mějte se na pozoru před množstvím těch, které smlouvají a které jsou zde, aby udělaly dobrý obchod. Znáám je dobře, vyčíhají okamžik, nahnou se k výkladním stolům, čekají, až člověk ztratí hlavu a se v tom nevyzná, jen aby koupily laciněji než v krámu... Však já jim zasolím.“

Eva, která byla prašpatnou prodavačkou a která spokojila se s tím, že trůnila u svého stolku, chtěíc nechťíc musila se veseliti s ostatními. Dávala několik jemných pokynů Camille, jež tato poslouchala s úsměvem a s poslušným výrazem. Ale smutná a bídná ta žena podléhala svým dojmům při úzkostlivém pomyšlení, že bude musit zůstatí tady až do sedmi hodin, trpěti před celým světem a nemoci si polehčiti. Bylo jí pravou úlevou, když spatřila abbého Pierra Fromenta, který na ni čekal, sedě na stoličce z červeného sametu, nedaleko výkladu. Nohy pod ní klesaly a usedla podle něho.

„Ach, pane abbé, dostal jste můj list a přišel jste... Mám s vámi sdělití dobrou zprávu a chtěla jsem vám nechati samotnému radost, abyste ji oznámil sám svému chráněnci, tomu Laveuvovi, kterého jste mi tak vřele doporučoval... Všem formalitám je učiněno zadost, můžete jej sám přivéstí zítra do Azyly.“

Pierre díval se na ni udiveně:

„Laveuve... ten umřel!“

Ted' ona počala se diviti.

„Jak to, umřel...? Vždyť jste mi o tom ničeho neřekl! Kdybych vám vyprávěla všechny nesnáze, které jsme měli, co všechno bylo třeba zrušiti a zase učiniti! A co řečí a co popsaneho papíru bylo! Víte to jistě, že umřel?“

„Ó, ano, umřel... Už tomu je asi měsíc, co je mrtev.“

„Měsíc, co je mrtev? Nemohli jsme to vědět, nedával jste nám o sobě ani známky života. – Ach, můj bože! Jak je to nepříjemné, že umřel, teď budeme nuceni zas všechno to prodělat znovu.“

„Umřel, madame, měl jsem vám to oznámit, je to pravda. Ale co platno...! Je mrtev!“

A zároveň s tímto slovem smrti, tím dobrodružstvím mrtvého, kterým se obírala po celý měsíc, projel ji mráz a její zoufalství dosáhlo vrcholu, tak jako by to bylo zlé znamení studené smrti, ke které, zdálo se jí, že kráčí v rubáši poslední své lásky. Pierre zase bezděky se trpce usmíval nad tak děsnou ironií. Ach, kulhavá dobročinnost, která přichází, když lidé jsou mrtvi!

Kněz zůstal sedět na lavičce, i když baronka byla nucena vstát, vidouc přicházeti vyšetřujícího soudce Amadieua, který měl velmi naspěch; chtěl se jen ukázat, koupiti nějakou drobnůstku a vrátiti se do paláce. Ale malý Massot, zpravodaj *Globu*, který se toulal kolem stolů, spatřil jej a ve své zpravodajské nemoci vrhl se hned na něho. Zahrnoval jej otázkami, chtěje zvědět, jak daleko pokročila aféra Salvatova, toho strojnického dělníka, který byl obviněn, že položil pumu do průjezdu. Nebyl to opravdu jen vynález policie, jak psaly noviny? Nebo byla to stopa? Zatkne jej policie konečně? AmadiEU se vytácel, odpovídal opatrně, že záležitost se jeho ještě netýká, že je mu do toho bude teprve, až Salvat bude zatčen, a svěřil-li se mu vůbec vyšetřování. Jenom že, pod rouškou zchytralé důležitosti, s upjatostí úředníka světáka s očima pichlavýma, prokukovaly různé věci, jež bylo lze si domyslit, jako kdyby znal již ty nejmenší podrobnosti a jako by sliboval veliké události pro nejbližší budoucnost. Dámy, celý houf krásných žen, utvořily kolem něho kruh, hořice zvědavostí a tlačíce se, jen aby slyšely historii toho loupežníka, ze které jim naskakovala husí kůže. AmadiEU se vytratil, zaplativ princezně Rosemondě dvacet franků za pouzdro na cigarety, které nemělo větší ceny než třicet sú.

Massot, poznávaje Pierra, přišel stisknout mu ruku.

„Je-li pravda, pane abbé, ten Salvat je asi už daleko, má-li dobré nohy a utíká-li dosud... S tou policií je to věru k smíchu.“

V tom Rosemonda mu přiváděla Hyacinta.

„Pane Massote, béru vás, který jste všude, za rozhodčího. – Kabinet hrůzy na Montmartru, krčma, kde Legras zpívá svoje květy z ulice...“

„Rozkošné místo, madame. Policejního agenta bych tam však nezavedl.“

„Nežertujte, pane Massote, myslím to velmi vážně. Vidíte, že slušná dáma se tam může odvážiti, když ji tam pán doprovází?“

A nedávajíc mu ani času k odpovědi, obrátila se k Hyacintovi.

„Vidíte, že pan Massot neříká ne. Zavedete mne tam dnes večer, ujednáno, ujednáno!“

A odběhla, vracejíc se prodávat balík špendlíků za deset franků staré dámě, kdežto mladý muž svým vyšeptalým hlasem pravil jenom:

„Blázen i s celým svým Kabinetem hrůzy.“

Massot filozoficky pokrčil rameny. Žena přec se musí bavit. Potom, když Hyacint se vzdálil se svým bezbožným opovržením, odcházející mezi krásná děvčata, prodávající lístky loterie, dovolil si tuto polohlasnou poznámku:

„Tento mladíček přec by jen velmi potřeboval, aby žena z něho udělala muže.“

A znovu se obraceje k Pierrovi, dodával:

„Koukejte, Duthil...! Co tedy povídal Sagnier dnes ráno, že Duthil bude večer spát ve státním vězení?“

A opravdu Duthil prodíral se velmi spěšně množstvím, chtěje dostat se k Duvillardovi a Fonsèguovi, kteří hovořili stále, stojíce u stolku barončina. A hned mával rukou na znamení vítězství, jako by chtěl říci, že se mu dobře dařilo v delikátním poslání, které mu bylo svěřeno. Neběželo o nic méně nežli o odvážný manévr uspíšiti přijetí Silviany ke Comédie-Française. Napadlo ji totiž přiměti barona, aby ji nechal obědvati v Café Anglais s vlivuplným jedním kritikem, který, jak pravila, jakmile ji jen sezná, přiměje správu divadla,

že jí otevře brány svoje dokořán. Nebylo snadno věci zaonačiti tak, aby pozvání bylo přijato, neboť kritik byl pokládán za přísného starého bručáka. Proto Duthil, z počátku jsa odmítnut, rozvíjel již po tři dny všechno svoje diplomatické umění a užíval při tom i těch nejvzdálenějších vlivů. Zářil, neboť zvítězil.

„Drahý barone, dnes večer v půl osmé. Ach, na mou věru, to stálo víc práce nežli sháněti hlasy na emisi prémiových losů!“

A smál se se svou pěknou nestoudností člověka rozkošnického, jemuž politické svědomí docela nic nepřekáželo a narážka na novou denunciaci časopisu *La Voix du Peuple* velmi bavila.

„Nežertujte,“ řekl tiše Fonsègue, který mu chtěl ze žertu nahnati trochu strachu. „Je zle.“

Duthil zbledl a v duchu viděl už policejního komisaře a státní vězení Mazas. Chytalo jej to chvílemi jako kolika. Ale ve svém upřímném nedostatku všeho mravního smyslu brzo se upokojil a dal se do smíchu. U kozla, život je přece hezký!

„Eh co,“ odpověděl vesele, mžouraje po Duvillardovi, „chef je tady.“

Tento spokojeně tiskl mu ruce, děkoval mu říkáje, že je hodný hoch. A obraceje se k Fonsèguovi, dodal:

„Povídám, vy jdete dnes večer s námi, vidíte? Oh, musíte, chci mít kolem Silviany impozantní kruh. Duthil reprezentuje sněmovnu, vy žurnalismus, já finance.“

Náhle vstal, vida přicházeti Gérarda, který docela volně a s vážnou tváří klestil si cestu sukněmi. Pokynem ruky jej zavolal.

„Příteli Gérarde, musíte mi prokázat službu.“

Potom mu vypravoval, oč jde, že vlivu plný kritik konečně přijal pozvání, jak si toho tak toužebně byl přál, že bude oběd, který rozhodne o budoucnosti Silviany a že všichni jeho přátelé jsou povinni seskupiti se kolem ní.

„Nemohu,“ odvětil mladý muž v rozpacích, „obědvám u své matky, která byla dnes ráno trochu churava.“

„Vaše matka je příliš rozumná, než aby nerozuměla, že se mohou přihoditi věci výjimečně důležité. Jděte se jí omluvit, namluvte jí nějakou historii a řekněte třebas, že běží o štěstí vašeho přítele.“

A když Gérard povoloval, dodal:

„Krátce, můj drahý, potřebuji vás, musím míti člověka ze společnosti. A společnost, jak víte, je přece tak velkým faktorem v divadle. Může-li naše Silviana spoléhat na společnost, jest její vítězství zajištěno.“

Gérard slíbil, pak chvíli zůstal, rozprávěje se svým strýcem generálem Bozonnetem, který byl velmi rozveselen tím zástupem žen, v němž se zmítal tou tlačenicí jako stará loď beze stěžňů. Když se byl poděkoval paní Fonsèguové, že byla tak laskava a poslouchala jeho historie, a když jí byl odkoupil za sto franků rukopis monseigneuru Marthy, ztratil se v houfu mladých děvčat, z nichž jedna druhé si jej podávala. A vrátil se, maje plné ruce losů.

„Ach, hochu, neradím ti odvažovat se mezi ty mladé osoby. Ztratíš tam poslední groš... Ale koukej, slečna Camilla tě volá.“

Tato skutečně, jakmile byla zpozorovala Gérarda, čekala a z daleka se naň usmívala. A když jejich oči se setkaly, nezbývalo mu než jíti k ní, ačkoli cítil, že stejným časem spočinuly naň zoufanlivé oči Evy, které také jej volaly a prosily. Camilla cítil, že matka ji hlídá, přeháněla svou roztomilost jakožto prodavačka, užívala malých licencí, jež dobročinná horečka dovolovala, strkala do kapes mladého muže drobné předměty a jiné dávala mu do rukou, jež tiskla mezi svými, a to s mladickou bujností a s hlasitým, čerstvým smíchem, který byl pravými mukami pro druhou ženu, její sokyni.

Eva, trpíc přespříliš, chtěla zakročiti a je rozdělit. Ale právě jí přišel do cesty Pierre, kterého napadla myšlenka, a dříve než opustí bazar, chtěl jí ji sdělit.

„Madame, poněvadž Laveuve je mrtev a vy jste si dala takovou práci, než se uprázdnila jedna postel, nerozhodujte, prosím, o tom, dokud se nedorozumím s naším vzácným přítelem, abbém Rosem. Sejdou se s ním dnes večer a on, který zná vždy tolik bídy, bude šťast-

ten, odpomůže-li zase jedné z nich a přivede-li vám některého ze svých chudých!“

„Dojista,“ koktala baronka, „budu velice šťastna. – Jak chcete, počkám trochu. – Dojista, dojista, pane abbé...“

Chvěla se vši svou zbědovanou trpící bytostí a nevěděla již, co mluví. Nemohla přemoci svou vášeň, nevšímalá si kněze, ba nevěděla ani, že on zde ještě stál, když Gérard, podléhaje bolestné tužbě jejích očí, dovedl se konečně vymknouti z rukou mladé dívky a přistoupiti k matce.

„Jak jste vzácným hostem, příteli!“ pravila nahlas a s úsměvem. „Člověk už vás ani u nás nevidí.“

„Byl jsem churav,“ odvětil svým milým způsobem. „Ano, ujišťuji vás, trochu churav.“

On, churav! Dívala se naň rozčilená mateřskou starostí. Jeho vznešené a pyšné vzezření, jeho korektní tvář hezkého muže připadala jí opravdu pobledlá a nedosti zakrývající pod ušlechtilým zevnějškem vnitřní nenapravitelnou zkázu. Bylo to asi pravda, že ve své vrozené dobrotě trpěl pro svůj neužitečný a pochybený život, pro všechny ty peníze, které stál svou druhou matku, pro tu nezbytlost, která jej konec konců nutkala ke sňatku s tou bohatou dívkou, tím chudákem, se kterou mohl mít jen soustrast. A cítila sama, jak je sláb, zmítán jsa bouří jako troska, takže srdce jí bolestí překypovalo vroucí prosbou, sotva šeptanou, uprostřed toho množství, které mohlo všechno slyšet.

„Trpíte-li vy, ach, co teprv já...! Gérarde, musíme se sejít, chci rozhodně!“

On v rozpacích šeptal:

„Ne, prosím vás, počkejme!“

„Gérarde, musí to být, Camilla mi pověřila o vašich úmyslech. Nesmíte mi toho odmítnouti. Musím vás vidět!“

Všecek se chvěje, chtěl ještě uniknouti krutému nějakému domlouvání.

„Ale tam, jak víte, je to nemožno. Adresa je prozrazena.“

„Dobrá tedy, zítra ve čtyři hodiny, v tom malém restaurantu v Lesíku, kde jsme se už scházivali.“

Musil slíbiti a odloučiti se, neboť Camilla obrátila hlavu a dívala se na ně. Houf žen obléhal stůl a baronka jala se prodávati a vypadala jako zralá bohyně, nonšalantní, kdežto Gérard přistoupil opět k Duvillardovi, Fonsèguovi a Duthilovi, kteří byli velmi rozčileni v očekávání svého večerního dîner.

Pierre část toho všeho slyšel. Znal spodní proudy tohoto domu, trudy a bědy fyziologické a morální, které se skrývaly pod leskem bohatství a moci. Byla to rána neustále hnisající, otrávená a krvácející, rakovina, sžírající otce, matku, dceru, syna, odpoutané od svazku společenského. A dříve než opustil salony, byl by se Pierre bezmála udusil v tlačenci prodavaček, které byly svědectvím triumfu bazaru. A tam kdesi v stínu Salvat utíkal a utíkal, kdežto mrtvý Laveuve byl jako políčkem kruté ironie, iluzorní a hlučné dobročinnosti.

II.

Ach, jak sladký mír panoval v malém přízemku, jež obýval abbé Rose v ulici Cortot, s vyhlídkou na malou zahrádku! Nedoléhal sem ani ten nejmenší hluk povozů, ba ani jediný vzdech Paříže, která hučela na druhé straně vrcholku Montmartre, a vládlo tady noční ticho a klid jako ve vzdáleném venkovském městě.

Bilo sedm hodin, soumrak zvolna se snášel a ve skromné jídelně čekal Pierre, až hospodyně dá polévku na stůl. Abbé Rose měl již starosti, byl již nepokojný, že ho neviděl po celý měsíc, co se uzavíral se svým bratrem v zákoutí neuillském, a pozval jej včera k obědu, aby si mohli klidně pohovořit o svých záležitostech; neboť Pierre stále mu posílal peníze na jejich společné almužny. Od té doby, co bývali pohromadě v ulici de Charonne, vedli spolu dobročinné účty, které čas od času vyrovnávali. Po obědě tedy hovořili o tom, rozvažující, nemohli-li by jednati lépe a dávati více. A dobrý kněz jen zářil radostí z tohoto klidného, milého večera, jež trávil v starosti o svoje drahé chudé, jediném to potěšení, ke kterému se stále tvrdošíjně vracel jako ke hříšné slabosti, i přese všechny nesnáze, které mu jeho neprozřetelná dobročinnost už způsobila.

Pierre, všecek šťasten, že mu mohl radost tu způsobiti, také se uklidnil, nalézaje zde odlehčení a pokoj několika hodin při prostém tom obědě a ve vši té dobrotě, která jej obklopovala, vzdalujíc jej daleko od jeho každodenního trudu. Vzpomněl si na uprázdněné místo v Azylu pro neschopné ku práci, na slib, který mu dala baronka Duvillardová, že totiž počká, až se zeptá abbého Rosea, nezná-li nějakého velkého chudáka, který by byl toho hoden; mluvili tedy o tom ihned, dřív ještě než sedli ke stolu.

„Nějakého velikého chudáka, který by toho byl hoden. Ach, můj drahý, všichni jimi jsou! Chcete-li udělat někoho šťastným, zvláště jde-li o nějakého starého dělníka, jste jen na rozpacích, kterého zvoliti, a úzkostlivě se ptáte, kdo bude ten šťastný, vždyť tolik jiných jich zůstane v pekle své bídy.“

Než přece vzpomínal, rozohňoval se a rozhodl se přesto, že měl neustálé vrtochy, jež vespolek zápasíce působily mu bol.

„Už to mám! Beze vší pochyby ten člověk trpí nejvíce, je to nejbídnější a zároveň nejskromnější ze všech, dvaasedmdesátiletý stařec, truhlář, který žije z veřejné dobročinnosti už asi osm nebo deset let, co nemůže najít žádnou práci. Nevím, jak se jmenuje, říkají mu všude „Le grand Vieux“, Velký Stařec. Někdy celé neděle nedostaví se k mému sobotnímu rozdělování. Budeme nuceni jej vyhledat, zdali trpí. Tuším, že přenocuje někdy v noclehárně v ulici D’Orsel, nemusí-li z nedostatku místa schouliti se někam za nějaký plot... Chcete-li, půjdeme hned teď večer do ulice D’Orsel.“

Oči mu svítily, neboť byly to pro něho velké hody, zapovězené ovoce, mohl-li navštívit neskonalou tu bídu a hrozné to zoufalství zapadlé do žumpy; byla to návštěva, ke které se již neodvažoval ve svém překypujícím apoštolském soucitu, protože mu ji vytýkali jako zločin.

„Tak ujednáno, milý synu? Jenom ještě tentokráte. Ale pojďme, jinak bychom ani Velkého Starce nenašli, do jedenácti hodin budeme hotovi... A pak bych vám to rád ukázal, uvidíte strašlivou bídu a trápení! Možná, že se nám podaří pomoci některému z těch ubohých tvorů.“

Pierre se usmíval mladické horlivosti tohoto starého člověka s vlasem sněhobílým.

„Ujednáno, drahý abbé. Budu tomu velice povděčen, strávím-li celý večer s vámi, a bude mi velice milo, budu-li moci ještě tentokráte jít s vámi na starou naši pochůzku, ze které jsme se vracívali se srdcem plným radosti i bolu.“

Hospodyně přinášela polévku. Ale v okamžiku, kdy oba kněží přisedali za stůl, zazněl nesměle zvonek a abbé, jakmile se dozvěděl, že přichází jest sousedka paní Mathisová, která si přišla pro odpověď, poručil, aby jen byla vpuštěna.

„Ubohá žena,“ vysvětloval, „potřebovala zálohu desíti franků, aby mohla vyplatit matraci, a neměl jsem jich; zatím však jsem si je

opatřil... Bydlí zde v domě; je to skrytá bída, příjmy její jsou tak nepatrné, že naprosto nedostačují.“

„Ale,“ tázal se Pierre, který si vzpomněl na mladého muže, kterého zahlédl u Salvata, „nemá snad velkého, asi dvacetiletého syna?“

„Ano, ano... Tuším, že je z bohaté rodiny, z venkova. Prý se provdala v Nantes za učitele hudby, který jí dával hodiny na piano a který ji unesl a pak se s ní usadil v Paříži, kde zemřel – učiněný to smutný román lásky. Mladá vdova, když prodala nábytek, sebrala trosky svého jmění, celkem sotva dva tisíce franků ročních příjmů, dala syna svého do koleje a sama žila dosti slušně. Ale nová rána ji dorazila, neboť přišla o všechno své malé jmění, uložené v papírech pochybné ceny, takže příjem její scvrkl se na osm set franků. Dvě stě franků platí činže a padesát franků jí musí stačit na měsíc. Před půl druhým rokem syn od ní odešel, aby jí nebyl na obtíž, a hledí vydělat si živobytí sám, ale tuším, že se mu to valně nedaří.“

Paní Mathisová, malá snědá žena, s tváří smutnou, mírnou a pobledlou, vcházela do dveří. Chodila oblečena stále v tentýž černý šat, sotva slovo promluvila, žila v ústraní ve starostlivé úzkosti jako ubohý tvor neustále pronásledovaný bouřemi. Když jí abbé Rose odevzdával deset franků, skromně v obálce zabalených, zarděla se, děkovala, slíbila, že je vrátí, jen jakmile dostane svůj měsíční plat, neboť nebyla žebračkou a nechtěla obmezovati podíl těch, kteří hladověli.

„A co váš syn Viktor,“ tázal se abbé, „našel již nějaké zaměstnání?“

Váhala s odpovědí, neboť nevěděla, co syn dělá; nevidala jej teď po celé neděle. A odpověděla pouze:

„Jest velmi hodný, má mne velmi rád... Je to velké neštěstí pro nás, že jsme tak zchudli, dříve než mohl vstoupiti do normální školy. Nemohl udělat zkoušku... Na lyceu byl to tak pilný, tak nadaný žák!“

„Váš muž umřel, když vašemu chlapci bylo deset let, vídíte?“

Začervenala se znova, domnívající se, že oba kněží, kteří ji poslouchali, znají její historii.

„Ano, můj ubohý muž neměl nikdy štěstí. Jeho neúspěchy jej roztrpčily, jeho myšlenky staly se výstředními, a zemřel ve vězení, následkem nějakého shluknutí ve veřejném shromáždění, kde na neštěstí poranil policejního strážníka... Za komuny se tenkrát bil. Ale byl to přece člověk velice dobrý a měl mne tuze rád.“

Slzy jí vstoupily do očí. Abbé Rose dojat ji propustil a pravil:

„Nu, doufejme, že budete se svým synem spokojena a že vám oplatí vše, co jste proň učinila.“

A paní Mathisová odcházela tiše a skromně, s výrazem nezměřného smutku. Nevěděla nic, co její syn tropí, ale chvěla se před krutostí temného osudu.

„Mám za to,“ pravil Pierre abbému, když byli samotni, „že ubohá vdova nebude moci valně spoléhat na svého syna. Viděl jsem ho jenom jednou, ale ve svých jasných očích má ten hoch cosi suchého a ostrého jako dva nože.“

„Myslíte?“ zvolal starý kněz prostomyslně jako bodrý člověk. „Pokládal jsem jej vždy za velmi zdvořilého; leda že snad trochu brzo chtěl užívat; ale dnešní mládež je všeka tak netrpělivá... Nu, jezme raději, ať polévka nám nevystydne.“

Skoro v tutéž chvíli, na druhém konci Paříže, v ulici Saint-Dominique, noc zvolna se skláněla do salonu hraběnky de Quinsacové, v zákoutí tichého a pochmurného přízemku starého onoho domu. Byla zde sama s markýzem de Morignym, věrným svým přítelem, každý v jednom rohu velikého krbu, kde dohasínala poslední náruč polen. Služka nepřinesla ještě lampu a hraběnka zapomněla zazvoniti, neboť odlehčovalo se jí v jejích starostech v těch houstnoucích tmách, které zahalovaly věci nedoznané, jež bála se ukázati na své tváři. Jenom mluvit se odvažovala uprostřed temného salonu, před mrtvým krbem, a žádný vzdálený hluk nerušil ticho veliké minulosti, která tu dřímala.

„Ano, ano, příteli, nejsem spokojena se zdravím Gérardovým. Uvidíte jej, neboť mi slíbil, že se brzo vrátí a že bude se mnou

obědvati. Ó, vím, že vypadá ještě statečně, že je velký a silný. Ale kdo by jej chtěl dobře znát, ten by musil probdít nad ním tolik nocí jako já, musil by jej vychovati v takových starostech, jako já jsem jej vychovala! U něho každá malá nehoda, které je vydán všanc, hned má neblahé následky... A život, jaký vedl on, není zdraví na prospěch.“

Zamlčela se a povzdechla, váhající zpovídati se ze všeho.

„Vede život takový, jaký vést může,“ pravil zvolna markýz de Morigny, jehož jemný profil a pyšné vzezření přísného i něžného starce ztrácel a ztápěl se ve stínu. „Když nemohl snést život vojenský a když vy sama lekáte se i únav služby diplomatické, co tedy má dělat...? Nezbyvá mu, než aby žil stranou čekaje, až se to všechno zhroutí v té ohavné republice, která nakonec Francii přece přivede do hrobu.“

„Dojista, příteli. Ale právě tohoto lenošného života se děším. Ztratí v něm posléze všechno, co v něm bylo dobrého a zdravého... Nepravím to jen vzhledem ke známostem, které jsme mu musili strpěti. Poslední, se kterou jsem se z počátku tak nesnadno snášela, protože se přičila všem mým názorům a všemu, čemu jsem kdy byla věřila, připadala mi později, jako by měla spíše blahodárný vliv... Jenom uvažte, může-li žít takhle dále, teď když mu je šestatřicet let, beze všeho cíle a beze vší povinnosti? Snad je churavý jen proto, že nic nedělá, že není ničím a že je k ničemu.“

Znovu jí selhal hlas.

„A pak, příteli, když mne už nutíte, abych vám řekla všechno, přiznám se vám, že mně samotné není dobře. Přicházejí na mne mdloby a radila jsem se již s lékařem. Zkrátka, dnes nebo zítra také mohu zhasnouti.“

Morigny se zachvěl a nahnul se, chtěje ji chopiti za ruce v té houstnoucí tmě.

„Vy, drahá přítelkyně?! Vás že bych ztratil, vás, která jste předmětem mého zbožňování? Já, který jsem viděl káceti se starý svět, ze kterého ještě jsem, a který žiji v jediné naději, že zůstanete alespoň vy, abyste mi zatlačila oči?“

Prosila jej, aby nezveličoval její bolest.

„Ne, ne, neberte mne za ruce, nelíbejte je! Zůstaňte v té polotmě, ve které sotva vás vidím... Zůstane to naší božskou silou až do hrobu, že jsme se milovali tak dlouho beze vší hany a bez jediného skutku, kterého bychom mohli litovati... A kdybyste se mne dotkl, kdybych cítila, že jste příliš blízko u mne, nemohla bych dokončiti – neboť ještě jsem nedokončila!“

Potom, když upadl ve svoje mlčení a svoji nehybnost, pokračovala:

„Kdybych zítra umřela, nenašel by Gérard ani toho jmění, o němž se domnívá, že je v mých rukou, často mne to drahé dítě stálo velké peníze, a neměl o tom nikdy ani zdání. Arci, měla jsem snad býti přísnější, opatrnější. Ale prosím vás! Chyba vězí v tom, že jsem byla odjakživa příliš slabou matkou... A rozumíte teď úzkosti, ve které žiji, s tou myšlenkou, že kdybych umřela, Gérard nebude mít ani od čeho by byl živ, nejsa schopen onoho zápasu, který provádím já co den, udržujíc zdánlivý lesk našeho domu...? Znáám jej, neví si rady a pomoci a je tak chorobný i při svém pěkném zevnějšku, že nemůže nic učinit a že ani neví, jak se chovati. Co se s ním stane? Neupadne-liž v nejhorší zoufalství?!“

A tu slzy její stékaly už zcela volně, srdce její trnulo a krvácelo v té předtuše blízké smrti, v pomyšlení na to velké její zbožňované dítě, se kterým její rasa a celý jeden svět se zhrouť.

Markýz, nehýbaje se, všecek zaražen a cítě dobře, že nemá žádného důvodu, proč nabídnouti své jmění, porozuměl rázem a cítil, k jakému novému pádu povede tato zhouba.

„Ach, ubohá přítelkyně,“ řekl konečně hlasem, který se chvěl vzdorem a bolestí, „už jste u toho sňatku, ano! U toho ohavného sňatku s dcerou oné ženy. Vždyť jste přísahala, že nikdy! Raději konec všeho jste si přála. A teď s tím souhlasíte, cítím to!“

Plakala neustále, v temném a tichém salonu, před vyhaslým krbem. Cožpak nebyl tento sňatek Gérarda s Camillou pro ni šťastným ukončením a jistotou, že zanechává syna svého bohatého, milované-

ho, připoutaného konečně k životu? Ale poslední odpor se v ní ještě vzepřel.

„Ne, ne, nesvoluji k tomu, přísahám vám, že k tomu dosud nesvoluji. Bojuji všemi svými silami, ach, bojuji co hodinu a nemáte zdání, co při tom trpím!“

Potom zcela upřímně předvídala, že podlehne.

„Svolím-li jednoho dne, příteli, věřte mi, že přece cítím právě tak dobře jako vy ošklivost takového sňatku. Je to konec naší rasy a naší cti.“

Tento výkřik jej zarazil a nevěděl, co by k tomu dodal. Ve své nesmiřitelnosti katolíka a pyšného royalisty čekal také jenom, až všec-ko všude se zhroutí. Ale jaký to byl bol pro něho, když viděl, že tato ušlechtilá žena, tak tuze a tak čistě milovaná, bude při té katastrofě obětí nejvíce politování hodnou! Krypt jsa stínem, odvážil se poklek-nouti před ní, chopil ji za ruku a ruku tu políbiti.

Když konečně služka přinesla lampu, objevil se Gérard. Starý sa-lon ve slohu Ludvíka XIV. s pobledlým nábytkem nabyt v mírném světle zase svého starodávného půvabu; mladý muž stavěl se živě, veselým, jen aby upokojil svou matku a aby nebyla příliš smutna, že nemůže obědvati s ní. Když jí byl vysvětlil, že přátelé jej očekávají, ona první jej zprostila závazku, neboť byla šťastna, že on je tak ve-sel.

„Jdi, jdi, mé dítě, a příliš se neunav. – Nechám si zde Morignyho. Generál a Larombière přijdou snad až v devět hodin. Jen buď po-kojný, budu zde mít společnost a nebudu se nudit.“

A tak se stalo, že Gérard, když byl na chvíli usedl a pohovořil s markýzem, mohl uklouznouti a odebrati se do Café Anglais.

Když tam přišel, vystupovaly již ženy v kožešinových pláštěn-kách po schodech vzhůru, kabinety plnily se rozkošnými a skvělými společnostmi a lampy elektrické svítily; rozkošnický ruch a zářivá prostituce vyšších sfér začínaly prochvívati stěnami a je prohříva-ti. V kabinetě, jež si byl zamluvil baron, našel již neobyčejnou nád-heru, skvostné květiny, křišťálové sklo a stříbro, všecko jako pro královský stůl. Usmíval se, vida šest příborů prostřených na stole

s nesmírnou okázalostí, a menu, jakož i seznam vín sliboval neobyčejné věci, všechno, co bylo nejvzácnějšího a nejdražšího.

„Co? To je chic!“ volala Silviana, která byla již zde s Duvillardem, Fonsèguem a Duthilem. „Chtěla jsem, aby se váš vlivuplný pan kritik trochu podivil... Když se jednou platí podobné dîner žurnalistovi, pak musí být chtě nechtě roztomilým, vidíte?“

Ona, chtějc zvítěziti, nedovedla vymysleti si nic lepšího, nežli že přišla v přepjatě bohaté toaletě ze žlutého atlasu, se starými krajkami alençonskými. Byla vystřižena a vzala na sebe všechny svoje diamanty, do vlasů diadém, riviéru na krk, sponky na ramena, náramky a prsteny na ruce. Se svou panensky nevinnou tváří v rámci hladkého účesu, při němž rozdělené vlasy splývaly širokými prouhy, vypadala jako panna z misálu, ověšená obětními dary celého křesťanství, krátce jako královna panna.

„Jste tak krásná,“ řekl Gérard, který s ní někdy žertoval, „půjde to samo sebou.“

„Dobře!“ odpověděla nic se nehoršíc. „Myslíte tedy, že jsem příliš měšťanskou a že malé prosté dîner a skromnější toaleta by byly daly důkaz o větším vkusu. Ach, můj drahý, vy nevíte, s jakou se musí na muže!“

Duvillard to schvaloval, neboť byl tuze rád, že ji mohl ukázati ve vší slávě, vykrášlenou jako modlu, Fonsègue hovořil o diamantech a říkal, že to jsou hodnoty velmi nejisté od těch čas, co věda, díky elektrické jiskře, už už se blíží chvíli, kdy jejich fabrikace stane se běžnou. Kdežto Duthil točil se s nadšenou tváří kolem mladé ženy, s roztomilými posunky jako komorná, opravující nějaký krajkový záhyb nebo některou neposlušnou kučeru.

„Ale poslouvejte, ten váš pan kritik je nějak špatně vychovaný, že na sebe nechává tak dlouho čekat.“

A věru, kritik se opozdil o čtvrt hodiny a ihned se omlouval, vyslovuje svou lítost, že musí odejít již v půl desáté, neboť přítomnost jeho je nezbytnou v malém jednom divadle v ulici Pigalle. Byl to velký chlap, asi padesátiletý, široký v ramenech, s plnou a vousatou tváří. Z normální školy doposud zachoval si dogmatismus, úzko-

prsý pedantismu, ježž nic z něho nedovedlo smýti, ani jeho herkulovské úsilí zdáti se skeptickým a lehkým, ani jeho dvacet let strávených v Paříži, ve všech možných vrstvách. Byl magistrem a magistrem zůstal, až po svoje namáhavé čtveráctví, směle vymyšlené.

Jakmile vstoupil, chtěl se zdáti velmi potěšen přítomností Silvianinou. Znal ji ovšem od vidění, ba psal také o ní dosti nepříznivě, v pěti nebo šesti řádkách velmi opovržlivých, ve příčině některých jejích rolí. Ale hezké to děvce, ustrojené jako nějaká královna, představované takto pod protektorátem čtyř vzácných mužů, učinilo naň dojem; a napadlo ho, že bylo by to věru cosi výlučně pařížského, tak pěkně pařížský humoristického a tak vzdáleno vši pedanterie, kdyby ji podporoval a kdyby shledal, že má vlohy.

Usedli k tabuli a teď počala se rozvíjeti nádhera s posluhou delikátně rychlou, neboť každý host měl svého vlastního sluhu sklepníka, který dbal o jeho jídla a vína. Na měkkobílém ubrusu voněly květiny, lesklo se stříbro a křišťál a byla podnášena vzácná a rozkošná jídla, ryba až z Ruska, zapovězená zvěřina, poslední lanýže, velké jako vejce, a novinky chutné tak, jako když sezóna je v proudu. Peníze vyhazovaly se zde plnými rukama, jenom pro pouhou rozkoš platit nesmyslně za to, že jedí zde takto sami, jen pro pouhou slávu, aby si říci mohli, že nikdo nemůže rozhazovati víc. A vlivuplný kritik, všecek udivený, ačkoli se choval nenuceně jako člověk zvyklý na všechn možný lesk, stával se servilním a sliboval svou podporu, zavazuje se více, než měl v úmyslu. Byl ostatně velmi vesel, vtipkoval, ba i přeháněl svůj dobrý rozmar v rozpustilé žerty. Ale po pečení, po starém víně burgundském, a když se objevilo šampaňské, tak se rozehřál, že ukázal svoji pravou povahu; vlastně ani nebyl schopen déle tomu odporovati. Zavedli řeč na *Polyeucte*, na roli Paulininu, kterou chtěla Silviana hráti při svém prvním vystoupení na Comédie-Française. Tento neobyčejný rozmar, který ještě před týdnem jej pobouřil, zdál se mu teď již jen odvážným pokusem, ze kterého ona vyjde dojista jako vítěz, jen poslechne-li jeho rad. A když tak byl v tom, spustil celou přednášku o té úloze a tvrdil; že ani jedna tragédka jí ještě dobře neporozuměla, že Pauli-

na není z počátku než počestná měšťanka a že krása jejího obrácení ve víru při rozuzlení dramatu pochodí odtud, že zázrak a milost boží z ní učinily božskou postavu. Silviana nebyla stejného mínění, neboť viděla v Paulině hned od prvních veršů ideální hrdinku nějaké symbolické legendy. Kritik mluvil bez přestání, musila se tvářiti, jako by byla přesvědčena, a on byl všecek unesen žákyní tak krásnou a tak učelivou pod jeho dozorem. Potom, když tlouklo deset hodin, vstal pojednou a odešel z vonného a teplého pokojíku, pospíchaje za svou povinností.

„Ach, děti,“ zvolala Silviana, „ten váš kritik se do mne namluvil! Je to hlupák s tou svou Paulinou, že prý není než nepatrná měšťanka! Jak bych mu pěkně byla zatopila, kdybych ho nepotřebovala... Ne, ne, je to hloupé, nalejte mi šampaňského, musím se zotaviti!“ A teď slavnost těch čtyř mužů a toho diamanty ověšeného, dekoletovaného a polonahého děvčete nabyla rázu velice intimního, zatím co z chodeb a sousedních kabinetů dorážel, sem učiněný hluk smíchu a polibků, ruch to, který se šířil po celém domě. Pod okny hučel boulevard hlukem vozů i pěších, horečkou po rozkoších a smlouváním lásky.

„Neotvírejte, příteli,“ vece opět Silviana, obracejíc se k Fonsèguovi, který se blížil k oknu, „nastudila bych se. Cožpak vám je horko? Mně je docela příjemně... Poslouchejte, můj drahý Duvillarde, pošlete zas pro šampaňské. Uf, ten váš kritik mi způsobil žízeň!“

Bylo až k zalknutí v tom oslňujícím teple lamp, v houstnoucí vůni květin a vína. Jala ji neodolatelná touha po smyslném ukojení, chtěla se opít, bavit se nečistým způsobem, jako se bavívala kdysi na počátku své dráhy. Několik sklenic šampaňského ji dorazilo a její veselost začínala býti smělou, hrmotnou a ohlušující. Ještě ji nikdy takovou neviděli, byla opravdu tak k smíchu, že sami se při tom bavili. Když Fonsègue musel odejít do redakce, políbila jej, prý jako dcera, poněvadž on vždycky ji měl v úctě. Když zůstala sama ve společnosti ostatních tří, mluvila s nimi neobyčejně šfavnatými slovy, která je takřka bičovala a rozněcovala. Čím více se opíjela, tím byla nestoudnější. Bylo to její koření a věděla velmi dobře, že pod panen-

skou svou tváří, pod svým ideálně čistým vzhledem objevovala se takto jako nejzvrhlejší, nejohavnější kurtizána. Zvláště když bývala opilá, mívala přes svoje nevinné modré oči a svou liliovou čistotu tak ďábelské nápady, že se muži mohli po ní zbláznit.

Však ji také Duvillard nechal, ať se opije, ba pomáhal při tom, maje potměšilý úmysl zavést ji domů a u ní zůstat, předpokládaje, že se mu ve své opilosti poddá bez obrany. Ale ona se usmívala, neboť to uhodla.

„Vidím tě už, jak jdeš, chlapečku. Myslíš, že budu dnes večer hodnější, protože začínám být veselou, co? Ó, to se mýlíš, drahousku, hlavu mám ještě pevnou... Nebudeš mít ze mne ani tolikhle! Pokud se nepřičiníš, abych vystoupila v Comédie-Française!“

Duvillard, kterého už půl roku odstavovala, nutil se k smíchu a spoléhal se přece, že ji dostane, jen bude-li trpělivě čekat. Z obou druhých Gérard, na kterého pohlížela s největší něhou ve vzpomínce na rozmarné chvíle, které s ním již dříve prožila, také se dával uchvátiti touhou po rozkošné noci, neboť vůle jeho byla všecka zmařena, kdežto Duthil, pořád číhaje po příležitosti, která by mu ji vydala všanc, rozohňoval se při pomyslení, že konečně přišla naň řada, jen když věc dovedně zaonačí.

Avšak ona cítil, jak všichni po ní pasou, a vidouc, kterak všichni tři jsou kolem ní, ba takřka na ní, že chtivostí až vyplazují jazyky, jak říkala, vynalézala všeliké nemožné historky a měla k nim řeči podivuhodné necudné obraznosti. Nalézali ji skvostnou v její zářící toaletě královny panny. Potom, když měla šampaňského dost, a polo byla už šílená, napadla ji pojednou myšlenka...

„Poslouchejte, děti, přece nezůstaneme tady, je to hrozně fádni. Musíme něco udělat... Víte co? Zavedete mne do Kabinetu hrůzy, tam doděláme dnešní večírek. Chci slyšet *Košili*, píseň, kterou zpívá Legras a která proletěla už celou Paříž.“

Tentokráte se Duvillard tomu vzpíral.

„Ah, to ne, prosím vás. Ta píseň je hotové svinstvo, jakživ vás nepovedu do tak špinavého místa!“

Tvářila se, jako by ho neslyšela, stála už a potácela se, se smíchem si upravujíc vlasy v zrcadle.

„A pak, vždyť jsem bydlívala na Montmartru, ráda bych se tam tedy vrátila. Pak bych také ráda zvěděla, je-li to ten Legras, kterého jsem znávala, oh tomu už je dávno... Hybaj, pojďme!“

„Ale, drahoušku, nemůžeme vás přece vést do té krčmy v téhle toaletě! Pomyslete si, kdybyste tam vstoupila dekoletována a pokryta diamanty! Vždyť by nás vypískali...! Gérarde, prosím vás, domluvte jí, aby byla rozumnější.“

Gérard, kterého také pomýšlení na takovou výpravu uráželo, chtěl zakročiti. Ale ona mu zacpala ústa rukou, na kterouž již byla oblékla rukavičku, a opakovala s veselou tvrdošíjností opilce:

„Ať si! Budou-li na nás řvát, bude to tím víc k smíchu... Pojďme, a rychle!“

Duthil, který poslouchal s úsměvem rozkošnického člověka, jenž ničemu se nediví a kterého nic nepohněvá, postavil se jí galantně po bok.

„Ale vždyť do Kabinetu hrůzy jde každý, drahý barone, já tam zavedl už nejvznešenější dámy, právě pro tu píseň o košili, která není o nic větším svinstvem než cokoli jiného.“

„Slyšíš to, kamarádíčku, co povídá Duthil!“ křičela Silviana vítězoslavně. „A on je poslancem, vidíš! On by si přec nepomazal firmu!“

Potom, když Duvillard se vzpíral, všecek zoufalý, že se má zaplésti s ní do takového skandálu a na takovém místě, ona nic se nehněvala, nýbrž naopak byla tím veselejší.

„Jak je ti libo, kamaráde! Já tě nepotřebuji. Jdi si s Gérardem a hleďte se nějak spolu potěšit... Já si tam půjdu s Duthilem. Vidíte, Duthile, že si mne chcete vzít na starost?“

Ale takového rozuzlení baron neočekával. Byl pln úzkosti a nezbývalo mu než podrobiti se choutce této strašné dívky, jejíž ženská vůně jej omamovala. Jen ještě chlácholil Gérarda, který v posledním zbytku důstojnosti nechtěl se toho zúčastniti, a domlouval mu, aby neodcházel. Vzal jej za obě ruce, zdržoval jej a důrazným hlasem mu

opakoval, že žádá od něho přátelskou službu, takže milenec jeho ženy a snoubenec jeho dcery konečně byl nucen povolit manželci a otci.

Silviana se na ně dívala, počínajíc si jako šílená a smějíc se, až jí slzy z očí tekly. Pojednou se zapomněla a doznala svojí lásky k Gérardovi, tykajíc mu, a učinila narážku na jeho pletky s baronkou:

„Ale pojď přece, osle, doprovod' jej, jsi mu beztoho dost zavázán.“

Duvillard dělal, jako by neslyšel. Duthil jej ujišťoval, že je tam někde v koutě Kabinetu hrůzy jakási lóže, kde možno se trochu skrýti. Povož Silvianin byl na štěstí dole, zavřený landaur, jehož kočí, velký statný to chlapík, čekal, sedě nehybně na svém kozlíku. A odejeli.

Kabinet hrůzy byl v bývalé zbankrotované kavárně na boulevardu de Rochechouart. Úzká a nepravidelná síň s temnými kouty byla ještě stísněna nízkým začazeným stropem. Dekorace její nemohla věru býti jednodušší, neboť přilepili prostě na zeď plakáty křiklavých barev, s postavami co nejvíce obnaženými, nejnestoudnějšími. V čele, před pianem, nalézal se malý výstupek, za kterým byly dveře zastřené záclonou. Pak nebylo zde nic jiného než stolice, bez polštářů a bez koberců, podél kterých stály řady hospodských stolů, na nichž zanechávaly sklenice od nápojů osmolená kola. Žádného přepychu zde nebylo, žádného umění, ba ani čistoty žádné.

Plynová světla bez koulí a bez stínítek, hořící volně, plála široce a vytápěla hustou, těžkou atmosféru, sestávající z výparů a kouře dýmek. Za tímto závojem bylo viděti zpocené, rozehřáté tváře, a ostrý zápach celé té společnosti zde stěsnané zvětšoval opojení a křik, kterým posluchačstvo se omamovalo při každé nové písni. Nic jiného nebylo zapotřebí než zbudovati toto prosté pódium, postaviti tam Legrase, pak dvě nebo tři děvčata, nechat je zpívati sbírku vzteklých ohavností a úspěch se dostavil za tři večery, úspěch ohromný, celá Paříž se hrnula všechna poblázněna do této pokoutní kavárny, kterou po deset let malí soukromníci této čtvrti nedovedli

uživit; nedovedli tam dělati víc než odehrávati svoji každodenní partii domina.

Bylo to říjenišťe nekalé, neodolatelné přitažlivosti všeho mrzkého a ošklivého. Rozkošnická Paříž, buržoazie, vládkyně peněz a moci, které se to nakonec už hnusilo, ale nechtějící ničeho zanedbat, pospíchala sem, jen aby se jí dostalo tváří v tvář nadávek a oplzlostí. Hypnotizovaná nevážností, cítila ve svém blízkém pádu potřebu, aby se jí plivlo do očí. Jak děsným symbolem byli tito příští odsouzení, vrhající se sami do bahna, uspěšující dobrovolně svůj rozklad tou žízni po nízkosti, která uchvacovala zde v dávení té krčmy muže všeobecně vážené a počestné, ženy slabé a božsky krásné, které takřka voněly půvabem a přepychem!

U jednoho z předních stolků u výstupku roztahovala se princezna de Harnová s očima planoucíma, nozdrami chvějícími a všecka šťastna, že mohla konečně upokojiti svou rozdrážděnou zvědavost po nejnižších vrstvách pařížských; kdežto mladý Hyacint, který se konečně odhodlal ji sem přivést, elegantně upjat ve svém dlouhém císařském kabátě a s výrazem shovívavosti, chtěl se opravdu bavit. Oba dva našli u sousedního stolku jakéhosi neurčitého Španěla, kterého znali, burzovního dohazovače Bergaze, který, představen byv od Janzena, zúčastňoval se obvykle slavností princezniných. Ostatek nevěděl o něm nic, ani ne, zdali opravdu vydělává na burze peníze, které vyhazoval někdy plnýma rukama; ale byl oblečen s afektovanou elegancí, jeho vysoká a štíhlá postava prozrazovala jakousi finesu, rty měl červené, rozkošnické a oči jasné a pronikavé jako dravé zvíře. Říkalo se o něm, že je špatných mravů; dnes byl ve společnosti dvou mladíků: Rossiho, malého a opáleného Vlacha tupých vlasů, který přišel do Paříže dělat model a který začínal lehký život nečistých řemesel; a Sanfauta, který zas byl Pařížan, bledý pepík ze Chapelle, bez vousů, prostopášný a posměváček, učesaný jako děvče, maje plavé svoje vlasy rozděleny ve dvě tak, že kučery jejich tvořily rámec jeho hubeným lícím.

„Prosím vás,“ tázala se konečně Rosemonda Bergaze, „vy přec zdáte se znáti celou tuhle ošklivou společnost, ukažte mi ty zvláštní lidi a řekněte, nejsou-li mezi nimi na příklad zloději a vrahové?“

Bergaz se smál svým ostrým smíchem a dělal si z ní posměšky:

„Ale, madame, vždyť vy celou tu společnost také znáte. Tamhle ta malá dáma, ta slaboučká, růžolíčí a hezká, to je Američanka, žena jednoho konzula, jehož návštěvy asi sama přijímáte. Druhá napravo, ta velká brunetka, která vypadá důstojně jako nějaká královna, je hraběnka, jejíž povoz co den potkáváte v Lesíku. A ta hubená, o něco dál, ta, jejíž oči pálí jako oči vlčice, je přítelkyně vysokého úředníka, velmi známého svou přísností.“

Rosemonda mrzutě jej přerušila řkouc:

„Vím, vím... Ale ti druzí, tamhle ti, které jsme teď viděli.“

A kladla otázky, hledajíc hrůzné a tajuplné tváře. Konečně dva mužové v koutě jednom upoutali její pozornost, jeden docela mladý, s tváří bledou a nucenou, druhý bez určitého stáří, zapjatý ve starém kabátu, takže i prádlo jeho bylo zakryto, a čepici měl tak hluboko do očí staženu, že z jeho tváře bylo viděti jenom kus vousu. Měli před sebou na stole po sklenici piva, kterou pili zvolna a slova nemluvíce.

„Má drahá,“ pravil Hyacint s upřímným smíchem, „to jste se potázala se špatnou, myslíte-li, že zde najdete přestrojené bandity. Tenhle ubohý bledý hoch, který asi sotva má každý den co jíst, byl mým spolužákem na lyceu Condorcet.“

Bergaz zvolal udiven:

„Vy jste znal Mathise na lyceu Condorcet? Ovšem, ovšem chodil tam do školy... Ach, tak vy jste znal Mathise! Znamenitý hoch, ale bída jej dusí. – Ale povídám, znáte toho, co sedí s ním?“

Hyacint, dívaje se na muže s čepicí do tváře sraženou, kroutil již hlavou, že ne, když Bergaz pojednou jej strčil loktem, aby mlčel. A na vysvětlenou dodal tiše:

„Zticha! Tamhle je Raphanel. Před tím se mám od jistého času na pozoru. Jakmile se objeví, je cítit policii.“

Raphanel byl také jednou z těch neurčitých a podezřelých existencí anarchistických, které Janzen uvedl k princezně, aby zalichotil

její okamžikové revolucionářské vášni. Byl to člověk kulatý a veselého vzhledu, vyfintěný, s malým dětským nosíkem stopeným mezi dvěma tlustými tvářemi, a byl pokládán za posedlého ďáblem, neboť volával ve veřejných shromážděních hřmotně po požáru a vraždě. Nejhorší přitom bylo to, že ačkoli již několikrát byl kompromitován, přece se mu vždycky podařilo z toho se vykličkovati, kdežto jeho společníci zůstali pod závorou. Ti počínali se tomu již diviti.

Hned stiskl princezně vesele ruku, usedl za stůl vedle ní, nečekáje ani na pozvání, a jal se nadávat na tu pitomou buržoazii, která se válí v blátě takových špatných míst. Rosemonda rozradostněna jej popichovala, kdežto ostatní se nad tím horšili. Bergaz jasným svým okem jej zkoumal s malým podezíravým úsměvem, jako strašlivý člověk, který jedná, nechávaje ostatní mluvit. Chvillemi vyměňoval se Sanfautem a Rossim, svými němými pobočníky, nenápadné, ale srozumitelné pohledy; tito byli jemu patrně oddáni tělem a duší ve všech volných prostopášnostech, při všech výnosných atentátech, a zaváděl je, kam se mu jen líbilo. Oni jediní zužitkovali anarchie a prováděli ji až do posledních ohavných důsledků. A Hyancit, který snil o neřestech jako estetik, ale který sám ničeho se neodvažoval, záviděl ukrutně Sanfautovi jeho kudrny, třeba že dělal, jako by mu na nich nezáleželo.

Zatím, než přišel Legras a jeho *Pouliční květy*, vystřídal se na podiu dvě zpěvačky, jedna tlustá, druhá hubená, jedna rozplývala se v romancích hloupých, nestoudného obsahu, druhá sypala ze sebe lotrovské refrény silné jako pohlavky. Ukončila uprostřed bouře pochvaly, když pojednou celý sál rozjařený, hledající, čemu by se smál, vypukl znovu v bujně veselí. Silviana vstupovala do malé lóže v pozadí. Když se objevila, stojíc v plném světle, polonahá, jako hvězda ve svém šatu ze žlutého atlasu, všecka zářící svými diamanty, nastal ohromný ryk, smích, křik, pískot a brumlání, smíšené s frenetickým potleskem. Skandál rostl ještě více, hrubá slova lítala ze všech stran, jakmile byli zpozorováni za ní tři mužové, Duvillard,

Gérard a Duthil, s bílými plastrony¹⁵ a kravatami, vážní a bezvadně ustrojení.

„Vždyť jsem vám to povídal!“ bručel Duvillard, jehož toto dobrodružství velice mrzelo, kdežto Gérard snažil se ukrýti ve stínu.

Ale ona, usmívajíc se, všecka záříc, s tváří k obecenstvu obrácenou, přijímala tu bouři svým nevinným způsobem jako ztřeštěná dívka, tak jako dýše člověk občerstvující mořský vzduch vanoucí z bouře. Byla z toho a byl to její rodný vzduch.

„Nu co?“ odpověděla baronovi, který chtěl, aby si sedla. „Jsou veselí, a to je velmi hezké... Ó, jak se dobře bavím!“

„Arci, velmi hezké je to,“ prohlásil Duthil, který si zde také pochvaloval. „Má pravdu, člověk se přece musí zasmát.“

Uprostřed neustávajícího hluku malá princezna de Harnová nadšena vstala, chtějí lépe viděti.

„Ale poslouchejte, tamhle je váš otec s tou Silvií! Podívejte se, podívejte se...! Na mou věru, ten musí mít žaludek, když se s ní takhle tady ukazují!“

Hyacint se vyhýbal odpovědi a nechtěl se podívat. Nezajímalo ho to, jeho otec byl hlupák, to jen nějaký kluk mohl se takhle zbláznit za holkou. Jeho pohrdání ženou stávalo se až urážlivým.

„Vy mne dráždíte, můj drahý,“ pravila Rosemonda, usedajíc mu skoro na kolena a odhodlána přiměti jej, aby si ji odvedl a nechal celý večer, pod záminkou, že mu nabídne šálek čaje. „Vy sám jste jako hoch, který stůj co stůj nás nechce... Váš otec má dobře, že má rád tuhle. Je velmi hezká, ba myslím, že překrásná.“

Hyacint uštěpačně se zachechtal, narážej na zkušenost Silvianinu.

„Přejete si, abych jí to šel říci...? Papa vás představí a myslím, že se velmi dobře spolu shodnete.“

Když Rosemonda narážce porozuměla, dala se prostě do smíchu.

„Ne, ne, jsem sice zvědavá, ale tak daleko nejdu.“

„Můj bože, kdo ví?“

¹⁵ Náprsenka. Pozn. red.

Pojednou hluk přestal, každý zaujal svoje místo a bylo cítiti jen horký tep síně horečně tlukoucí. Na výstupku objevil se Legras. Byl to silný bledý hoch, v sametovém kabátci, s tváří kulatou, pečlivě oholenou, pohledem tvrdým a s takovým tahem v čelisti, jež ženy zbožňují, protože jim nahání hrůzu. Nebyl bez talentu, zpíval dosti správně, měl zvučný hlas neobyčejně pronikavý a pateticky mohutný. Jeho repertoár, jeho *Pouliční květy*, vysvětlily jeho úspěch, neboť byly to písně, kde hnus a trudy dolejších vrstev, celá hrozná rána společenských pekel řvala a chrlila svoji nemoc slovy nečistými, krví a ohněm.

Piano zahrálo přede hru, Legras zpíval *Košili*, strašnou tu věc, za kterou hnala se celá Paříž. Poslední prádlo chudého děvčete, těla určeného prostituci, bylo zde jako bičem roztrháno a rozškubáno. Všecka chlípnost pouliční se zde roztahovala ve vši své špině a své jedovaté ostrosti. A zločin buržoazie přišel za tímto tělem smýkaným v blátě, vyhozeným do obecního příkopu, týraným, znásilněným a ničím nepokrytým. Ale ještě více nežli v slovech tkvěla žhoucí pohana ve způsobu, kterým Legras metal to všecko ve tvář bohatých a šťastných, ve tvář těch krásných dam, které se zde tlačily, jen aby jej mohly slyšeti.

Pod nízkým stropem, uprostřed kouře z dýmek a v oslepující výhni plynu házel jednotlivé verše, jako by je plival; byla to hotová vichřice zuřivého opovržení. A když dokončil, nastalo teprve opojení, krásné dámy z buržoazie ani si nesetřely tolikeré urážky, ale tleskaly freneticky, celý sál dupal, sípál a válel se jako bez sebe ve své hanbě.

„Bravo, bravo!“ opakovala ostrým svým hlasem princezna. „Báječné, báječné, čarokrásné.“

Silviana, jež opilství zdálo se ještě růsti od té doby, co se rozohňovala v této peci rozžhavené do běla, tloukla rukama a křičela hlasitě:

„To je on, to je můj Legras! Musím jej obejmouti, udělal mi příliš mnoho potěšení.“

Duvillard, už všecek zoufalý, chtěl ji unést násilím. Držela se křečovitě rukama obruby lóže, křičela ještě víc, ač nic se při tom nezlobila, jsouc pořád stejně veselá. Musili s ní vyjednávat. Svolila tedy, že odejde, že se dá dovésti domů. Ale předtím chtěla živou mocí obejmouti svého starého přítele Legrase.

„Čekejte na mne všichni tři u kočáru. Přijdu hned za vámi.“

Když konečně sál se uklidnil, zpozorovala Rosemonda, že lóže se prázdní; poněvadž její zvědavost byla ukojena, chtěla teď sama, aby Hyacint ji odvedl. Tento poslouchal malátně, nic netleskaje, a teď hovořil o Norsku s Bergazem, který tvrdil, že cestoval na severu. Ó, fjordy, ó, zamrzlá jezera, ó, čistý liliový a panenský chlad věčné zimy! „Jenom zde,“ pravil Hyacint, „bych rozuměl ženě a lásce, polibkům sněhovým.“

„Máme zítra odjet?“ zvolala princezna se svojí vyzývavou živostí. „Budeme tam dělat svatební cestu... Propustím svoji domácnost a zavru vše na zámek!“

Dodala, že arci žertuje. Ale Bergaz věděl, že by byla schopna tohoto útěku. Při pomyšlení, že by nechala svůj malý hotel zavřený a snad i bez jakékoli dohlídky, vyměnil významný pohled se Sanfautem a Rossim, kteří pořád jen mlčeli a usmívali se. Jaký by se to tu dal provést kousek, jaká kořist dala by se uloviti z tohoto obecného bohatství, nahromaděného mrzkou buržoazií!

Raphael, když byl pochvalami obdařil Legrase, nejprve začal pátrati po sále svýma malýma šedivýma očima. Oba dva mužové, Mathis a ten druhý, chudě ošacený, ten, jemuž bylo vidět pouze kus vousu, upoutal konečně jeho pozornost. Nesmáli se, netleskali, seděli zde jenom jako lidé velmi zemdlení, kteří odpočívají, jsouce přesvědčeni, že chce-li kdo zmizeti, nejlépe učiní, vmísí-li se do společnosti.

Pojednou Raphael se obrátil k Bergazovi:

„Je to tamhle malý Mathis, je-li pravda? S kým to tam sedí?“

Bergaz učinil vyhýbavý posunek; nevěděl. Ale nespustil již z Raphaela oči, viděl, jak dělá, jako by se už o to nezajímal, poté

vypil svoji sklenici a odcházel, řka žertem, že na něj čeká dáma vedle v čekárně omnibusů.

Bergaz, jakmile Raphanel zmizel, rychle vstal, překotil několik stolic, strkaje při tom do lidí, prodral se až k malému Mathisovi a sklonil se k jeho uchu. Tento ihned vstal od stolu, vzal svého společníka a strkal jej ven postranními dveřmi. To stalo se tak rychle, že nikdo si nevšiml tohoto útěku.

„Co se děje?“ tázala se princezna de Harnová, když se tento vrátil a klidně usedl vedle Rossiho a Sanfauta.

„Ale nic, chtěl jsem jen stisknout ruku Mathisovi, který odcházel.“

Rosemonda pravila, že také odejde. Pak se ještě posadila chvilku, mluvila znovu o Norsku vidouc, že jediné pomýšlení na věčné ledy a na velkou očišťující zimu rozehrálo Hyacinta. Ve své básni „Konec ženy“, třicíti to verších, jež nepřál si nikdy dokončiti, pomýšlel uvést jako poslední dekoraci les zmrzlých jedlí. Princezna vstala, počala opět veselé svoje žerty řkouc, že si jej uvede k sobě na šálek čaje, aby se smluvili o svém příštím odjezdu, když Bergaz, který poslouchal a při tom střežil dveře, mžouraje neustále po nich okem, bezděky zvolal:

„Mondésir! Vždyť jsem to povídal!“

U dveří se objevil malý nervózní a ramenatý člověk, jehož kulatá tvář, hrbolaté čelo a tupý nos projadřovaly vojenskou drsnost. Byl bys řekl, že to je přestrojený poddůstojník. Prohlížel sál, ale zdálo se, že je zaražen a zklamán.

Bergaz, který litoval svého výkřiku, pravil lehce:

„Povídal jsem, že je cítit policii... Vidíte, tamhle je policejní agent, Mondésir, silný to chlapík, kterému se na vojně nedařilo... Koukejte, jak čenichá, jako pes, jehož čumák se zmýlil. Jen jdi, jen jdi, chlapíku, pakli tě upozornili na nějakou zvěř, můžeš hledat, ptáček odletěl.“

Venku, když Rosemonda přiměla Hyacinta, aby ji doprovázel, rychle a se smíchem oba vstoupili do zavřeného kočáru, který na ně čekal, neboť zahlédli kočár Silvianin a majestátního kočího, nepohnutě sedícího na kozlíku, zatím co oni tři mužové, Duvillard,

Gérard a Duthil čekali pořád stojíce na okraji chodníku. Už asi dvacet minut stáli tady, v polotmě tohoto zevního boulevardu, kudy se plížila jen nízká prostituce a nestoudné neřesti chudých čtvrtí. Opilci do nich strkali, stíny děvčat se o ně otíraly, přecházejíce sem a tam, šuškejíce za klení a ran svých přechovávačů. Nectné párky hledaly temnoty stromů, zastavovaly se u laviček nebo odcházely do koutů, odporných nečistotou. Byla to tak celá čtvrt, pokoutní domy kolemkol, sprosté hampejzy, bídné rozkošnické pokojíčky s rozbitými okny, s lóžemi bez pokrývek. Hnus celého toho lidského úpadku, kterým až do božího rána hemží se toto černé bláto Paříže, je obklopoval a mrazil, ale ani baron, ani druzí dva nechtěli opustiti své stanoviště. Jejich tvrdošíjná naděje byla toho příčinou, že vydrželi, neboť každý si sliboval, že zůstane posledním a že doprovodí Silvanu a že ona bude jeho, jsouc příliš opilá, než aby se mohla brániti.

Konečně Duvillarda přecházela trpělivost a pravil kočímu:

„Julie, jděte se podívat, proč madame se nevrací?“

„Ale co koně, pane barone?“

„Nemějte starostí, jsme tady my.“

Začal padati drobný déšť. A čekání začalo znova, táhnouc se donekonečna. Než neočekávané setkání na okamžik je zabavilo. Zdálo se, že nějaký stín, jakási hubená žena v černé sukni kolem nich se plíží. Ale byli nemálo překvapeni, když poznali kněze.

„Co? To jste vy, pane abbé Fromente?“ zvolal Gérard. „V tuhle chvíli a v této čtvrti?“

Pierre neodvažuje se dávatí výraz svému udivení, že je samy tady nalézá, a netázaje se jich, co zde dělají, vykládal, že se pozdržel u abbého Rosea a že s ním navštívil jednu noclehárnu! Ach, jaká to hrozná bída se to uchyluje do těch ložnic morem prosycených, jichž hovadský zápach by jej byl bezmála porazil! Co zde končilo mdloby a zoufalosti, v tvrdém spánku těch, kteří jako zvířata padli tu na zem, aby prospali ohavnost života! Směs bezejmenná, žebráctví a trudy na jedné hromadě, děti, mužové, starci, smrduté hadry žebráků mezi odřenými kabáty stydlivých chudých, zbytky z každodenního troskotání pařížského, zahálčivost, neřest, neštěstí a ne-

spravedlnost, které proud zmítal a vyhazoval s nečistou pěnou! Někteří spali přemoženi zemdlením, s tváří mrtvou, druzí leželi na znaku s ústy otevřenými, chrupajíce, a volali tak dál žalobu svého života. Ještě jiní házejí sebou v nepokoji, zápasili ještě i ve spánku s rostoucími můrami, s umdlením, zimou, hladem, které nabývaly obludných forem. A z těchto bytostí ležících tak jako ranění po bitvě, z této ambulance života, otrávené smradem hníloby a smrti, vycházel hnus vzpoury, myšlenka mstitelka na šťastné přístěnky, na radost bohatých, kteří milovali nebo kteří se chystali ulehnutí v tuto chvíli do jemných peřin a do krajek.

Pierre a abbé Rose darmo hledali v hromadě těch bídáků Velkého Starce, bývalého truhláře, aby jej vylovili z této žumpy a poslali od zítřka do Azyly pro neschopné ku práci. Byl zde večer, ale nenašel tady místa; neboť hrůza, toto peklo bylo ještě místem hledaným. Byl asi někde opřen o nějaký patník nebo ležel někde za nějakým sloupem. Abbé Rose všecek nešťasten, že nemůže se přece potloukati těmi podezřelými temnotami, vrátil se zpět do ulice Cortot, kdežto Pierre hledal nějaký povoz, chtěje se odebrati opět do Neuilly.

Padal pořád jemný déšť, teď mrazivý. Když konečně objevil se kočí Julius, přerušuje kněze, který vypravoval baronovi a oběma druhým, jakou hrůzu si odnáší ze své návštěvy.

„Nu tak tedy, Julo, co madame?“ tázal se Duvillard kočího, jaksi nepokojný, že jej vidí přicházeti bez velitelky.

Julius odpověděl zvučným hlasem, ale chladnokrevně, uctivě a bez nejmenší ironie, leda že levý koutek jeho úst lehce se zkrivil:

„Madame dává vzkazovat, že se už dnes nevrátí domů, a dává vůz pánům k dispozici, pakli páni si přejí, abych je dovezl domů.“

To bylo už trochu mnoho a baron se zlobil. Dát se zavléci do této díry, čekati s nadějí, že bude lze využití její opilosti, a viděti, jak právě toto opilství ji hází do náručí ledajakého Legrase – ne ne, už toho měl dost, tuhle mrzkost bude musit draze zaplatiti. Zastavil fiakra, který právě jel kolem, a strkaje tam Gérarda, pravil: „Dovedete mne domů.“

„Ale když nám zde nechala svůj vůz!“ křičel Duthil už upokojen a v duchu se směje té pěkné historii. „Pojďte jenom, pro tři je místa dost...! Ne? Vezmete tedy raději fiakra? Jak vám libo!“

On sám vlezl bez okolků do kočáru a odjel, roztahuje se na polštářích, a velcí dva koně kočároví ostře klusali, kdežto baron vyléval si ve starém tvrdě drkotajícím fiakru svou zlost a Gérard, sedící ve stínu, ani slovem jej nerušil. Ona, kterou zahrnoval vším, která jej stála bezmála už dva miliony, ona jej takhle urazí, jej, který byl takovým pánem, ovládajícím lidi i statky pozemské! Ale ať! Ona tomu chtěla, on byl volný... a vydechl zhluboka, jako člověk, který vychází z káznice.

Pierre díval se chvíli, jak oba vozy se vzdalují. Potom poodešel pod stromy, aby se uchránil před deštěm, čekaje, až nějaký povoz pojedje kolem. Ubohá jeho zápasící bytost začala mrazem se chvěti, celá obludná noc Paříže a všechno to, co lkalo tady v hýřivosti i v zoufalství, prostituce shůry padající do prostituce vrstev dolních, jím pronikalo. A bledé fantomy děvčat potulovaly se tu neustále, hledající svého chleba, když tu stín nějaký se k němu přiblížil a zašeptal mu do ucha:

„Varujte svého bratra, policie je Salvatovi v patách, může býti zatčen každou chvíli.“

Stín už mizel a Pierre třesa se mysli, že poznává pod zásvitem plynové lampy malou a vyhublou, bledou a špičatou tvář Viktora Mathise. Stejným časem viděl opět mírnou tvář paní Mathisové tam nahoře, v tiché jídelně abbého Rosea, tak smutnou a tak odhodlanou, tvář té vdovy, bijící jen v poslední chvíli se naději, kterou vkládala ve svého syna.

III.

Od osmi hodin, ve sváteční ten čtvrtek ostatkový, kdy všechny kanceláře prostorného paláce byly prázdný, seděl Monferrand, ministr vnitra, sám ve svém kabinetě. Jenom sluha střežil jeho dveře a dva chlapci poslíčkové byli pohotově v prvním předpokoji.

Monferrand hned když vstával, zažil nejnepříjemnější pohnutí myslí. *La Voix du Peuple*, který včera znovu se chopil aféry afrických drah, vině Barrouxe, nynějšího ministra financí, že bral dvakrát sto tisíc franků, pokračoval ve svém válečném tažení a zvětšoval ostudu tím, že dnes ráno uveřejnil seznam tak dlouho slibovaný, dvaatřicet jmen poslanců a senátorů, kteří prodali svoje hlasy Hunterovi, nástroji Duvillardovu, mytickému podplatiteli, který zmizel a nebyl teď k nalezení. A Montferrand viděl sebe sama v čele seznamu, při položce osmdesáti tisíc franků, kdežto Fonsègue tam byl za padesát tisíc, načež číslice klesaly až k desíti tisícům Duthilovi, třem tisícům Chaigneuxovi za bídný, nejlacinější jeho hlas, uprostřed všech těch ostatních, placených za pět až dvacet tisíc.

Duševní stav Montferrandův nebylo ani překvapení, ani zlost. Nebyl by prostě myslil, že Sagnier přijde ve své vzteklé touze po hluku tak daleko a že uveřejní seznam, ten domněle vytržený list z notesu Hunterova, s hieroglyfickými, nesrozumitelnými znaménky, která nebyla nikterak zřejma a jasna a jež by bylo nutno dříve vysvětliti, než by bylo lze z nich vyčísti skutečnou pravdu. Ze strany druhé byl zase úplně klidný, neboť on sám nic o tom nepsal a nic nepodepsal, věda, že z každé bryndy se člověk vyvlékne s trochou drзости a zapíráním. Jenom jak to dopadne v té sněmovní kaluži? Cítil ihned nevyhnutelné důsledky, ministerstvo že bude svrženo a smeteno touto novou bouří udavačství a klepů. Na štěstí sněmovna dnes ve čtvrtek nezasedá. Ale zítra obnoví Mège svou interpelaci, Vignon a jeho přátelé použijí příležitosti a učiní zběsilý útok na kýžené portfeje. Již již se viděl poražen a vyhnán z tohoto kabinetu, kde již po osm měsíců se pohodlně usazoval, bez hloupé nějaké glo-

rioly, šťasten pouze proto, že byl zde na svém místě, jako člověk vládnoucí, který se pokládá za schopného krotiti a vésti množství.

Odhodil noviny, s opovržlivým posunkem vstal a protahoval se, bruče při tom jako škádlený lev. A teď přecházel sem a tam po prostranném pokoji oficiálně a ošuměle nádherném, s nábytkem ze dřeva mahagonového, potaženým zeleným damaškem. Ruce maje v zádech složené, neměl nijak svého oteckého výrazu, své usměvavé a trochu všední dobráckosti.

Drsný zápasník sražené postavy a širokých beder celý se v něm objevil a trhal mu hrubou tvář. Jeho smyslná ústa, velký nos a bezcitné oči prozrazovaly, že je bezohledný a vůle železná, hotové k drsné práci. Co má dělati? Dá se strhnouti s sebou do té zkázy, s počestným a hromujícím Barrouxem? Snad že jich osobní záležitost ještě není tak beznadějná? Ale jak má opustiti ostatní a doplavati sám na druhý břeh? Jak se zachránit i sám, když ostatní se topí? Vážný to problém a choulostivá otázka, jejíž řešení jej rozčilovalo v té zuřivé jeho touze zůstatu u vesla.

Nenašel nic, láteřil proti výbuchům ctnosti pitomé republiky, která činí po jeho rozumu všechnu vládu nemožnou. Taková hloupost má zdržovati člověka tak inteligentního a silného, jako je on. Jděte si vládnout s lidem, když vám berou z ruky peníze, to žezlo svrchované! Pomyšlení na idylickou zem, kde velké podniky by se konaly poctivě, zdálo se mu tak absurdním, že se dal do trpkého smíchu. Nevěda, jak věc rozřešiti, vzpomněl si pojednou, že by bylo nejrozumnější pohovořiti s Duvillardem, kterého znal už odedávna; litoval, že se s ním nesetkal už dříve a že jej nepřiměl, aby se pokusil vykoupiti si Sagnierovo mlčení. Nejdříve mu napadlo psát baronovi pár řádků, které by mu byl sluha doručil. Ale potom ve své nedůvěře ke všem psaným dokladům užil raději telefonu, jež dal umístiti pro vlastní svou potřebu na malý stolek u svého stolku psacího.

„Je to pan baron Duvillard, který se mnou mluví? – Dobrá! Ano, jsem to já, ministr Monferrand, a prosím vás, račte mne ihned navštívit... dobrá, dobrá, očekávám vás.“

Jal se opět přecházeti a hledati. Duvillard je také znamenitý člověk a dá mi dojista nějakou myšlenku. A zahloubal se do pracovních kombinací, když v tom vstoupil sluha, oznamuje, že pan Gascogne, náčelník bezpečnostní stráže, přeje si naléhavě mluvit s panem ministrem. První jeho myšlenka byla, že přichází z policejní prefektury tázat se po jeho mínění, jaká opatření třeba učiniti při dvou dnešních případech, při průvodu pradlen a studentů, pořádaných právě v poledne, v největší tlačenici.

„Ať vstoupí pan Gascogne.“

Vstoupil velký suchý muž, velmi snědý, který vypadal jako svátečně vystrojený dělník. Jsa pohledu chladného, znal podivuhodně všecky spodní vrstvy Paříže a měl přesného a metodického ducha. Ale jistý řemeslný rys jej trochu kazil, neboť byl by býval inteligentnější, kdyby se byl pokládal za méně inteligentního a kdyby nebyl měl jistotu, že ví všechno. Předem omlouval pana prefekta, který by byl dojista přišel sám, kdyby malá choroba jej nezdržovala. Ostatně je snad lépe, když on, Gascogne, oznámí panu ministrovi vážnou tu záležitost, kterou dopodrobna zná. A vyprávěl vážnou tu záležitost.

„Mám za to, pane ministře, že máme konečně původce atentátu v ulici Godot-de-Mauroy.“

Monferrand, který poslouchal netrpělivě, pojednou začal se o věc zajímati. Marné pátrání policie, útoky a vtipy žurnálů patřily k jeho každodenním trudům. Odpověděl se svojí drsnou dobromyslností:

„Ach, tím lépe pro vás, pane Gascogne, neboť byl byste nakonec při tom ztratil svoje postavení... Je ten člověk zatčen?“

„Ne, ještě ne, pane ministře. Ale nemůže uniknouti, je to již otázka jen několika hodin.“

A vyprávěl celou příhodu; kterak policejní agent Mondésir, upozorněn jsa od tajného policisty, že anarchista Salvat se nalézá v jisté krčmě na Montmartru, přišel tam příliš pozdě, když ptáček právě vylétl; potom že náhoda jej svedla se Salvatem, který postavil se asi na sto kroků od krčmy, cítaje z dálky; pak že Salvata pronásledovali doufajíce, že jej překvapí v hnízdě s jeho spoluviníky, a takže jej stopovali až k Porte-Maillot, kde pojednou, cítě bezpochyby, že mu

jsou v patách, dal se na útěk a rovnou do Boulognského lesa. Byl tam už ode dvou hodin ráno, v jemném dešti, který neustále padal. Čekalo se, až se rozbřesne, aby se mohla organizovati leč a aby mohli jej uloviti jako zvěř, která uštvána jsouc, vzdává se na milost i nemilost. Takže tedy každou chvíli může býti chycen.

„Vím, pane ministře, kterak se zajímáte o toto zatčení, a napadlo mi, abych si došel pro vaše rozkazy. Agent Mondésir je tam, řídí leč. Lituje teď tuze, že nesebral toho člověka hned na boulevardu de Rochechouart; ale přece dobře udělal, že jej pronásledoval, chybil jenom potud, že se neměl na pozoru před Boulognským lesem.“

Zatčení Salvata, onoho Salvata, o kterém noviny ode tří neděl neustále psaly, to by byl úspěch a šťastná rána, jejíž ozvěna by byla ohromná. Monferrand poslouchal a v hloubi jeho velkých upřených očí, za těžkou maskou odpočívajícího dravce bylo lze čísti velkou vnitřní práci a náhlou vůli užiti na svůj prospěch události, kterou náhoda mu přinášela vstříc. V jeho nitru se již neurčitě krystalizovala souvislost mezi tímto zatčením a interpelací Mègeovou, týkající se aféry afrických drah, jež zítra měla svrhnouti ministerstvo. Zdálo se mu, že to jeho šťastná hvězda, která mu posílá to, co hledal, totiž prostředek zachrániti se z kalných vod příští krize.

„Ale řekněte mi, pane Gascogne, víte určitě, že Salvat je původcem atentátu?“

„Oh, docela určitě, pane ministře. Přizná se ke všemu, ještě dříve než s ním dojedeme na prefekturu.“

Monferrand zamyšlen jal se znovu přecházeti a myšlenky v něm vzházely s postupem řeči, pronášené rozvážně a z volna:

„Moje rozkazy? Můj bože...! Především jednejte s největší opatrností... Ano, a nepolekejte procházející v Lesíku. Snažte se, aby zatčení dále se nepozorovaně... Přizná-li se k něčemu, nechte si to prozatím pro sebe, nesdělujte nic novinám. To vám kladu zvlášť vřele na srdce, aby časopisy se do toho nevpletly... A posléze, přijďte mi potom dát o všem zprávu a zachovejte tajemství vůči každému, tajemství absolutní!“

Gascogne se uklonil, ale Monferrand jej zadržel, právě mu ještě, že jeho přítel, pan Lehmann, prokurátor republiky, dostává co den anarchistické dopisy, které mu vyhrožují, že budou vyhozeni on i jeho rodina do povětří; takže přese všechnu svou srdnatost žádal, aby byl jeho dům strážěn civilními strážníky. Bezpečnostní stráž organizovala podobnou dohlídku již pro dům, v němž bydlí vyšetřující soudce Amadiou. A byl-li tento známou osobou, roztomilým Pařížanem, vynikajícím psychologem a kriminalistou, ba i někdy spisovatelem, prokurátor republiky Lehmann vyrovnal se mu zásluhami všeho druhu, neboť byl jedním z těch politických úředníků, jedním z těch židů obezřelého nadání, kteří jdou velmi počestně svou cestou, stavíce se vždy na tu stranu, kde je moc.

„Prosím, pane ministře,“ dodal ještě Gascogne, „máme ještě tu záležitost Barthèsovu... Čekáme, máme-li přikročiti k jeho zatčení, v tom malém domku v Neuilly?“

Jedna z těch náhod, které slouží někdy policistům tak, že je člověk bezděky pokládá za bystrovtipné, odkryla mu tajemný útulek Nicolase Barthèse, malý domek kněze abbého Pierra Fromenta. A ačkoli na Barthèse, od té doby, co vládla hrůza anarchie v pobouřené Paříži, byl vydán zatykač, aby byl předveden k soudu jen jako podezřelý, který by byl mohl mítí spojení s revolucionáři, neodvážil se přece zatknouti jej bez výslovného rozkazu u onoho kněze a světce, kterého zbožňovala celá čtvrť. Ministr, jsa tázán, živě schvaloval jeho opatrnost vůči kléru, a sám si vzal věc tu na starost.

„Ne, pane Gascogne, ani se nehýbejte, znáte moje zásady, mějme kněze spíše na své straně než proti sobě... Dal jsem psáti panu abbému Fromentovi, aby dnes ráno, kdy nikoho nečekám, ke mně přišel. Pohovořím si s ním a věc se vás již netýká.“

A propouštěl jej, když v tom sluha objevil se znova řka, že je tu pan předseda ministerstva.

„Barroux...! Ach, proklatě! Pane Gascogne, jděte tudyhle, rád bych, aby vás nikdo nepotkal, když jsem vás prosil o mlčelivost v záležitosti zatčení toho Salvata... Tak ujednáno, vidíte, já sám jedi-

ný zvím všechno a telefonujte mi sem, přímo, stane-li se něco závažného.“

Sotvaže chef bezpečnostní stráže zmizel dveřmi vedlejšího salonu, otevřel sluha dveře předpokoje.

„Pan ministerský předseda!“

Monferrand šel mu vstříc s rukama vztaženýma a s horlivostí, ve které uctivost i srdečnost stejnou měrou byly rozděleny, ve tváři máje svůj přímý a dobromyslný výraz.

„Ach, drahý pane prezidente, pročpak jste se obtěžoval? Byl bych přišel k vám, přál-li jste si se mnou mluvit.“

Ale Barroux odmítl netrpělivým posunkem veškeru přednost.

„Ne, nikoli! Odbýval jsem právě na Champs-Élysées svou každodenní pěší procházku a napadly mne takové myšlenky, že jsem raději přišel hned sám... Dovedete si přece představit, že nemůžeme složit ruce v klín při všem tom, co se děje. A dříve než se zítra ráno sejde ministerská rada, kdy bude nutno smluviti se o obraném plánu, mám za to, že musíme si spolu pohovořiti.“

Vzal lenošku a Montferrand přistrčil druhou, usedaje před ním proti oknu. Oba muži seděli tváří v tvář. A jako Barroux, o deset let starší, bílý a sváteční, představoval statné vzezření moci se svojí pěknou, oholenou tváří, svými sněhobílými licousy, celým svým zjevem romantického konvencionála, který chtěl velebiti prostou loajálností měšťáka, trochu hloupého a dobrého; tak zase Montferrand; těžkopádný a chytrý, skrýval pod svojí všední tváří, předstírající prostomyslnost a nenucenost, neznámé hloubky a temnou duši rozkošníka a despoty, bez ohledu a bez smilování.

Barroux, velmi rozčilen, chvíli oddychoval, neboť krev se mu hnala k hlavě a srdce mu bušilo nevolí a hněvem při vzpomínce na příval sprostých nadávek, které ještě dnes ráno *La Voix du Peuple* naň vychrlil.

„Musíme tomu udělat konec, drahý kolego, ta skandální výprava musí přestat... Ostatně asi tušíte, co na nás zítra čeká ve sněmovně. Teď, když pověstný seznam je uveřejněn, budeme míti všechny nespokojence na krku. Vignon už se hýbe...“

„Ach, víte něco nového o Vignonovi?“ tázal se Monferrand, který najednou zbystřil uši.

„Dojista, jda okolo, viděl jsem řadu fiakrů u jeho vrat. Všichni ti netvorové jsou již ode včera na nohou a asi dvacet lidí mi povídalo, že ta banda si již rozděluje ministerské portfeje. Neboť, to si můžete pomyslit, nevinný a upejpavý Mège zase jednou vytáhne kaštany z ohně. Krátce, jsme mrtví lidé a chtějí nás pohřbíti do bláta dříve, než se pohádají o naši pozůstalost.“

Učinil divadelní posunek, rameno máje vztyčené, a hlas jeho zněl výmluvně, jako kdyby byl na tribuně. Nicméně jeho pohnutí bylo opravdové a slzy mu vstoupily do očí.

„Já, já, který jsem dal všečen svůj život republice, který ji založil, který ji zachránil, já musím vidět, kterak jsem zahrnován pohaněním a musím hájiti se proti mrzkému obvinění! Já že jsem zpronevřcem, který prý dostal dvě stě tisíc franků od toho Huntera, jen abych je prostě strčil do kapsy. – Eh, ano, byla mezi námi řeč o dvou stech tisících francích. Ale dlužno říci, kterak a za jakých podmínek. Bezpochyby asi jako vy, s oněmi osmdesáti tisíci franky, které vám odevzdal...“

Monferrand jej přerušil, řka určitým hlasem:

„Mně neodevzdal ani centimu.“

Barroux, velice překvapen, díval se naň, ale neviděl než jeho velikou, hrubou hlavu, stopenou v stínu.

„Ach, já myslil, že jste byl s ním v obchodním spojení, že jste ho znal.“

„Ne, znal jsem Huntera jako každý jiný, ba ani jsem nevěděl, že je agentem barona Duvillarda v záležitostech afrických drah, a jakživo mezi námi nebylo o tom ani řeči.“

To bylo tak málo pravděpodobným, to odporovalo tak tuze všemu, co Barroux věděl, že při této patrně lži zůstal okamžik všecek pomaten. Pak pohybem v lenošce zase si dodal odvahy a nechávaje všechny ostatní, aby si svou věc spravili sami, vrátil se k záležitosti vlastní.

„Ó, u mne byl více než desetkrát a pořád mi hučel do uší o afrických drahách. Bylo to tenkrát, když sněmovna měla hlasovat o emisi prémiových losů... A vidíte, příteli, ještě jako bych vás všec-ky viděl, v tomto pokoji, neboť se pamatujete, že já byl právě minis-trem vnitra, kdežto vy jste tehda převzal veřejné práce. Já seděl u tohoto psacího stolku, kdežto Hunter byl tuto, v této lenošce, na které sedím já. Tehda tázal se mne o radu, kterak naložiti s velikými obnosy, které banka Duvillardova chtěla věnovati veřejnému tisku; a vůči těm velikým cifrám, postaveným u listů monarchistických, pamatuji se, jsem se rozhořčil, maje důvodně za to, že to je peníz pro republiku zákazonosný, tak že, podléhaje jeho nátlaku, sestavil jsem sám seznam rozdělující pověstných dvě stě tisíc franků pro žurnály republikánské, žurnály přátelské, které braly mým prostřednictvím, to je pravda. – A to je celá historie.“

Vstal, bil se pěstí v prsa a hlas jeho ještě se zvyšoval.

„Nu dobrá! Mám už dost toho utrhačství a těch lží... Budu zítra vyprávět prostě celý ten případ sněmovně. Bude to moje jediná ochrana. Počestný člověk pravdy se nebojí.“

Monferrand vstal také a jediným slovem ze všeho se vyzpovídal.

„Hloupost!“ zvolal. „Přece se nepřiznáme, toho neučiníte!“

Ale Barroux byl nádherně zatvrzelým.

„A učiním. Uvidíme, dá-li sněmovna aklamací rozhřešení staré-mu služebníku svobody čili nic.“

„Ne! Vysmáli by se vám a strhl byste nás všechny s sebou.“

„Co na tom! Padneme, padneme důstojně, počestně!“

Monferrand učinil posunek vzteklého hněvu. Potom rázem se ztišil. Náhle se mu rozbřesklo v úzkostlivém zmatku, ve kterém se zmítal už od bílého rána, a všechno se mu rozjasnilo, plán neurčitý, který v něm vznikl při pomýšlení na blízké zatčení Salvatovo, se doplňoval v odvážnou kombinaci. Pročpak by měl zabráňovati pá-du tohoto velkého neviňátka Barrouxe? Jediná hlavní a nejdůležitější věc byla, aby nepadl s ním, nebo aspoň aby se někde uchytil. Mlčel již, takže si bručel temná slova, v nichž jako by zanikal jeho vzdor. A konečně pravil svým dobromyslně mrzutým výrazem:

„Můj bože! Konec konců, máte snad pravdu, člověk musí býti statečným. A ostatně, drahý prezidente, jste náš chef, půjdeme za vámi.“

Oba muži usedli opět tváří v tvář a hovor pokračoval, takže konečně byli v upřímně shodě o chování ministerstva vzhledem k jisté zítřejší interpelaci.

Této noci baron Duvillard skoro ani oka nezamhouřil. Když jej Gérard u vrat jeho domu opustil, ulehl zhurta jako člověk, který chce poroučeti svému spánku, aby usínaje zapomněl a se zotavil. Ale spánek nepřicházel, po několik hodin po něm toužil, trápen jsa bezesností a tělo jeho bylo všecko rozpáleno urážkou, kterou Silviana tak veřejně mu učinila. Bylo to hrozné, jak jej peskovala! To zbohatlé děvče, zahrnuté vším možným, házelo blátem na něj, jenž byl pánem, který si lichotil, že Paříž s celou republikou strčí do kapsy, který obchodoval svědomím lidským, jako když kupec kupuje střížné zboží nebo kůže na burzovní spekulaci! A temné vědomí, že Silviana jest jeho mstící se slabostí, jeho zkázou, ve kterou on sám lidi přiváděl, uvádělo jej posléze v zoufalství. Darma se namáhal zahnati tuto můru, darma si připomínal svoje záležitosti obchodní, svá zítřejší dostaveníčka, miliony, které si připravoval ve čtyřech úhlech světa, všemohoucnost peněz, které kladly v jeho ruce osud národů. Ale stále a přesto přese všecko Silviana se objevovala, špiníc jej svou neřestí. Snažil se zoufale přichytiti se velkého podniku, který chystal už po měsíce, pověstnou dráhu transsaharskou, obrovský podnik, znamenající obrat několika miliard a který by změnil tvářnost země. A Silviana zjevila se opět, políčkovala jej na obě tváře svou rukou, namočenou v kalu. Nicméně když svítalo, přece usnul, obnovuje svou zuřivou přísahu, že vícekrát jí neuvidí, že ji odkopne, i kdyby se k němu přivlékla na kolenou.

Od sedmi hodin, kdy se vzbudil, všecek jako polámán, v unyle zpařených poduškách, byla první myšlenka na ni, a bezmála byl by podlehl zbabělosti. Napadlo jej pomyšlení honem se jít ujistit, zdali se vrátila, překvapiti ji spící a uzavřítí mír a využití toho tak, aby ji přece opět dostal. Ale seskočil z postele, umyl se studenou vodou

a nabyl opět své dřívější odvahy. Byla to bídnic a myslil, že je tentokráte od ní vyléčen navždy. Vpravdě však zapomněl na ni hned, jak začal číst ranní noviny. Uveřejnění seznamu v *La Voix du Peuple* jej zarazilo, neboť až dosud pochyboval, že Sagnier seznam má. Jediným pohledem zkoumal tento důkaz, a některé pravdy, které obsahoval, promíšené obyčejným přívalem lží a pitomostí. Nicméně necítil se ani tentokráte ještě zasažen: ve skutečnosti bál se jen jedné věci, totiž zatčení svého agenta Huntera, jehož proces mohl jej do toho zaplést. Jak stále opakoval svým klidným a usměvavým výrazem, neučinil nic jiného, nežli co činí všechny domy bankovní, když vydají nějakou emisi, platíce novinám, užívající dohazovačů a odměňující diskrétní služby, vykonané v zájmu obchodu. Tohle byl obchod a to mu dostačovalo. Ostatně on hrál slušně a s opovržením mluvil o bankéři, který při nedávném jednom skandálu, všecek pitomý a uničený vyděračstvím, myslil, jsa v úzkých, že všechno ukončí, zabije-li se, což bylo jen politování hodné drama, kaluž bláta a krve, ze které skandál pitvorně vyřázel jako bujně a nevyplenitelné bejlí. Ne, ne! Zůstane státi, bude zápasiti až do poslední energie, až do posledního dolaru.

K desáté hodině volal jej cinkot k jeho soukromému telefonu, postavenému na psacím stole. Jeho vášeň znova se ho zmocnila, neboť mu napadlo, že to je asi Silviana. Často jej ráda takto vytrhovala uprostřed jeho nejvážnějších prací.

Už se asi vrátila, nahlédla, že šla asi příliš daleko, a chtěla, aby jí odpustil. Potom, když slyšel, že to jest Monferrand, který jej prosí, aby přišel do ministerstva, lehce se zachvěl jako člověk opět zachráněný od propasti, nade kterou se vznášel. Rychle požádal o svůj klobouk a hůl, chtěje projíti se a rozmyšlet o věci na čerstvém vzduchu. A znovu byl všecek zahloubán v skandální motanici aféry, která rozbouří parlament a celou Paříž. Zastřeliti se, ach, ne, to by bylo zbabělé. Ať jen hrůza a zděšení sebevíce vanou, on cítil, že duše jeho je pevná, vůle že dovede opanovati události, a že jest odhodlán brániti se jako pán a mistr, který nechce nic ztratiti ze své moci.

A jakmile vstoupil do předpokojů ministerstva, cítil, jak hrůza a zděšení vanou jako před bouří. *La Voix du Peuple* se strašlivým svým seznamem ochladil jako mrazem srdce viníků a všichni bledli, všichni pobíhali zmateni cítíce, kterak půda pod nimi se bortí. První, kterého spatřil, byl Duthil, horečně rozčilený, kousaje svoje jemné knírky, s tváří nervózně strhanou, který přesto přese všechno chtěl se ještě usmívati. Plísnil jej, že je tady a že to je neprozřetelné přijít sem pro novinky, když ovzduší je tak polekané. A Duthil, kterému se po těchto drsných slovech vrátila zase trochu veselost, bránil se, tvrdil, že ani nečetl článku Sagnierova a že přišel jen, aby doporučil ministrovi jakousi svou přítelkyni. Baron vzal tuto jeho záležitost na sebe, poslal jej zpět a přál mu veselé Ostatky.

Ale opravdovou lítost vzbudil v něm zvláště Chaigneux, s tělem třesoucím se, jako zlomeným pod tíží jeho dlouhé koňské hlavy, a tak špinavý, tak nepořádný, že bys byl řekl, že to je nějaký starý chud'as. Když poznal bankéře, spěchal k němu a pozdravoval jej s patolízalskou oddaností.

„Ach, pane barone, jsou to zlí lidé na světě! To bude má smrt, oni mě zavraždí, a co se stane s mou ženou, s mými třemi dcerami, jichž já jsem jedinou oporou?“

Vložil v tento nářek celou smutnou historii člověka, který jako oběť politiky měl ten šílený nápad, že opustil Arras a svoji advokátní praxi a šel do Paříže triumfovat se svými čtyřmi ženami, jak říkával, totiž se ženou a třemi dcerami, jichž od té doby byl již jen stydlivým sluhou, jsa ustrašen svými neustálými neúspěchy prostředního člověka. Poctivý poslanec! Ach, velký bože, on jím arci býti chtěl, ale nebyl-li pak to věčný chud'as, pořád shánějící se po stovce, poslanec, který chtěl nechtěl musí sebe prodat? A politováníhodný a tak uštvaný i svými čtyřmi ženami, že by byl sebral peníze kdekoli a odkudkoli.

„Pomyslete si, pane barone, že jsem konečně našel pro svou nejstarší muže. Je to první štěstí, které mne potkává, budou už jen tři v domě... Jenom že pochopíte zhoubný dojem, jaký učiní na rodinu mladého muže takový článek, jako je ten dnešní. Spěchám tedy

k panu ministrovi, abych jej požádal o udělení sekretářského místa mému příštímu zeti... A toto místo, které jsem slíbil, může ještě všechno napravit.“

Byl tak zubožený, mluvil hlasem tak žalostným, že Duvillard se rychle odhodlal k jednomu ze svých dobrých skutků, které uměl uplatnit ve vhodnou chvíli a ve kterých ukládal svou protekci a svoje peníze na velké úroky. Je vždycky s výhodou mít vděčnosti zavázány takové nešťastné bytosti, ze kterých si může člověk proskývu chleba nadělati sluhů a spoluvníků. Poslal jej tedy zpět řka, že si vezme jeho záležitost na starost; tak jako to učinil s Duthilem. A dodal, že jej bude zítra očekávat, aby si o tom promluvili; že mu tedy pomůže, když vdává jednu ze svých dcer.

Chaigneux, čenichaje nějakou půjčku, rozplýval se vděčností.

„Ach, pane barone, můj život bude příliš krátký, než abych vám mohl splatiti takový dluh vděčnosti.“

Když se Duvillard obrátil, zpozoroval ku svému nemalému překvapení v koutě předpokoje čekajícího abbého Fromenta. Tenhle přece nepatřil do pytle těch podezřelých, ačkoli také on zdál se mít velkou úzkost, třeba že dělal, jako by četl noviny. Baron šel mu vstříc, podal mu ruku a srdečně s ním rozmlouval. A Pierre mu vypravoval, že dostal psaní s prosbou, aby se představil ministrovi; nevěděl proč, pravil, že je velmi překvapen, a usmíval se, nechtěje dávat najevo svůj nepokoj. Čtvrt hodiny již čekal. Jen aby na v tomto předpokoji nezapomněli.

Sluha se objevil a pospíchal k Duvillardovi.

„Pan ministr vás očekává, pane barone. Je u něho právě pan ministerský předseda, ale mám rozkaz, abych vás uvedl ihned, jakmile pan prezident odejde.“

Skoro v témže okamžiku Barroux vycházel, a když Duvillard chystal se vejíti, poznal a zadržel jej. Trpce mluvil o té věci jako člověk rozhořčený nad pomluvou. Duvillard přece dosvědčí při příležitosti, že on, Barroux, nevzal nikdy přímo ani centimu? Zapomínal, že mluví s bankéřem a že on sám byl ministrem financí, jen aby mohl dáti najevo všechen svůj odpor proti penězům. Ach, obchody,

jaké to jsou kalné, otrávené a špinavé vody! Opakoval, že zfuckuje každého, kdo jej urazí, a že pravda k jeho nevině dostačí.

Duvillard díval se naň a poslouchal jej. A pojednou napadla mu Silviana, a myšlenka ta pronásledovala jej, aniž však se snažil ji zapuditi. Myslí, že kdyby byl býval Barroux doopravdy chtěl, když jej prosil, aby jednal, Silviana byla by teď na Comédie-Française, a že by se jistě nebyla přihodila ta včerejší politování hodná věc, neboť počínal sama sebe uznávati vinným, a že by Silviana jakživa jej tak nestydatě byla neopustila, kdyby byl uspokojil její rozmar.

„Vlastně se na vás hněvám,“ pravil, vpadnuv ministroví do řeči. Ten naň pohlédl všecek udiven.

„Cože, vy že se na mne hněváte? A proč?“

„Ale proto, že jste mi nebyl nápomocen, však víte dobře, v záležitosti mé přítelkyně, která by ráda debutovala v *Polyeucte*.“

Barroux se usmíval blahosklonně a přívětivě.

„Ach, ovšem! Silviana d'Aulanyová! Ale, drahý příteli, to byl Taboureau, který se do toho vložil. On má Krásná umění a záležitost týkala se jenom jeho. Já opravdu v té věci ničeho nemohl učiniti, ten dokonalý poctivec, který se dostal sem k nám z venkovské fakulty, je samý vrtoch... Jsem starý Pařížan, rozumím tomu a byl bych býval velice rád, kdybych se vám byl mohl zavděčiti.“

Vůči tomuto novému odporu, který se stavěl v cestu jeho rozkoši, Duvillard se opět rozvášnil a cítil potřebu dostati okamžitě to, co mu odpírali.

„Taboureau, Taboureau, to jste si pověsili pěkné břemeno na krk! Poctivec! Cožpak jím není každý...? Ještě je čas, drahý ministře, jmenujte Silvianu členem divadla, přinese vám to štěstí na zítřek.“

Tentokráte se dal Barroux do upřímného smíchu.

„Ne, ne! Nemohu v této chvíli pustiti Taboureaua... Svět by se tomu přespříliš smál. Považte, ministerstvo padlé nebo zachráněné otázkou Silviany!“

Podával Duvillardovi ruku, chtěje odejíti. Baron ji stiskl, zadržel jej však ještě okamžik, řka velmi vážně a trochu při tom bledna:

„Nečiníte dobře, že se smějete, drahý ministře. Ministerstva padla nebo zachránila se již pro menší věci než tohle... Padnete-li zítra, přeji, abyste toho nikdy nelitoval.“

Díval se za ním, uražen do hloubi srdce jeho žertovným způsobem a všecek zoufalý nad tím, že mu je něco opravdu nemožného. Nečinil to ani z naděje na smíření se Silvianou, ale přísahal si v duchu, že nasadí všechny páky, bude-li toho třeba, aby ji mohl poslati její smlouvu podepsanou, jen z pouhé msty, tak jako políček, ano, jako políček! Tato chvíle začínala býti rozhodnou.

V tom okamžiku Duvillard, jehož oči provázely Barrouxe, byl překvapen, vida Fonsègua, který přicházel, vyhýbaje se však tak, aby ho ministr nezpозoroval.

Podářilo se mu to a vstoupil do předpokoje, oči maje zakaleny a celá jeho malá osůbka, jindy tak živá a svižná, byla všecka pomatená. Byl to víchř hrůzy, který bouřil pořád a který jej sem zahnal.

„Neviděl jste mého přítele Barrouxe?“ tázal se baron s podrážděnou zvědavostí.

„Barrouxe? Ne!“

Tato klidná lež byla hotovou zpovědí. Tykal si s Barrouxem, podporoval jej ve svém časopise už po deset let, těmitěž ideami a tímže vyznáním politickým, které měl on. Ale před hroící zázou asi vycítil svým velmi ostrým čichem, že bude třeba měniti přátelství, ač nebude-li chtít také sám zůstati pod troskami. Nebyl přece nadarmo tolik let tak opatrný a diplomaticky ctnostný a nezaložil nejváženější a nejdůstojnější list, aby jej dal kompromitovati nemotorností poctivého člověka!

„Měl jsem za to, že se s Monferrandem hněváte,“ pravil Duvillard. „Copak tedy tady chcete?“

„Ó, drahý pane barone, redaktor velikého žurnálu nehněvá se s nikým. Sloužit vlasti.“

Přes svoje mocné pohnutí nemohl se Duvillard zdržeti úsměvu.

„Máte pravdu. A pak Monferrand je opravdu silný člověk, kterého lze podporovati bez bázně a strachu!“

Tentokráte Fonsègue v duchu se tázal, je-li jeho úzkost na něm znát. On, vždycky takový dobrý hráč, který vždycky tak dobře se vyznal v kartách, byl postrašen článkem v *La Voix du Peuple*. Poprvé ve svém životě dopustil se chyby, cítil, že je vydán všanc udavačství, protože vyvedl nenapravitelnou hloupost a napsal třířádkový dopis! Padesát tisíc franků, které mu Barroux dal doručiti pro jeho list z oněch dvou set tisíc, určených veřejnému tisku, nenadělalo mu valně starostí. Ale třásl se, aby se nepřišlo na stopu druhé věci, totiž obnosu, který dostal darem. Nabyl trochu chladnokrevnosti teprve působením jasného pohledu baronova. Bylo to hloupé, že už nedovedl ani lháti a že přizná se již jen pouhým chováním!

Sluha se přiblížil.

„Dovoluji si připomenouti panu baronovi, že pan ministr jej očekává.“

Fonsègue, osaměv s abbém Fromentem, jakmile jej spatřil, usedl vedle něho a divil se také, že jej zde nalézá. Pierre opakoval, že dostal list, kterým byl sem povolán, a že nemůže uhodnouti, co mu asi pan ministr chce. Bezděky dával najevo svou netrpělivost, že by rád zvěděl co a jak, a prsty jeho zlehka se chvěly. Avšak nezbývalo než čekati, když šlo teď o jiné záležitosti tak důležité.

Monferrand ihned, jakmile spatřil vcházeți Duvillarda, popošel mu vstříc, podáváje mu přátelsky obě ruce. S výrazem i v tom vichru hrůzy pořád klidným zachovával svoji usmívavou dobromyslnost.

„To je historie, co, drahý barone?!“

„Pitomost!“ odpověděl baron zkrátka, pokrčuje rameny.

A usedl na pohovku, kterou Barroux právě byl opustil, kdežto ministr usedl na svoje místo naproti němu. Oba byli jako stvořeni ke vzájemnému dorozumění a oba měli tytéž rozmrzelé posunky, pronášeli tytéž zuřivé obžaloby tvrdíce, že právě tak vláda jako obchody nejsou možny, žádá-li se na lidech ctnost, které nemají. Vždyť odjakživa a za všech vlád, kdykoli se čekalo nějaké hlasování ve sněmovně o nějakém velkém podniku, přirozená a zákonná taktika

záležela v tom, že se udělalo vše možné, aby hlasování dopadlo příznivě.

„Bylo přece třeba opatřit si vlivu, získati sympatií, krátce pojistiti si hlasy. Vždyť za všechno se platilo, právě tak za hlasy, jako za všechno ostatní, a to jednou dobrým slovem, podruhé přízní nebo penězi, dary více méně zřejmými. A dejme tomu, že se v koupi šlo trochu daleko, že některé čachrování nebylo konáno dosti opatrně, cožpak v tom byl nějaký rozum, dělat takový povyk, cožpak by silná ruka nebyla hned z počátku mohla potlačit skandál z vlastenectví, ba jen z pouhé čistoty?“

„Nu ovšem, máte tisíckrát pravdu!“ volal Monferrand. „Ach, kdybych já byl pánem, to byste viděl pěkný pohřeb první třídy!“

Potom, když Duvillard naň upřeně pohlížel, zaražen byv těmito posledními slovy, pravil opět s úsměškem:

„Na neštěstí nejsem pánem a dovolil jsem si vás obtěžovati, jen abych s vámi trochu pohovořil o situaci. Zdálo se mi, že Barroux, který tady právě byl, je ve velmi špatném rozmaru.“

„Ano, právě jsem jej potkal, on má někdy tak zvláštní nápady...“

A baron sama sebe přerušil řka:

„Víte, že je Fonsègue tady v předpokoji? Pošlete tedy pro něj, když se chce usmířit. Nebude nám na překážku, ten člověk dovede dobře poradit a často dostačí jeho noviny a je vyhráno.“

„Cože, Fonsègue je tady?“ zvolal Monferrand. „To je mi právě velmi vhod, že mohu mu stisknouti ruku. Staré historie, po kterých nikomu nic není! Ach, velký bože, kdybyste věděl, jak jsem málo nevraživým!“

Když sluha uvedl Fonsègua, odbylo se usmíření docela prostě. Znali se z koleje v rodné své Corrège a nemluvili spolu již déle než deset let za příčinou ošklivé jakési historie, jejíž podrobnosti nikdo dobře neznal.

Ale jsou chvíle, kdy nutno pohřbíti mrtvoly, je-li třeba vyčistiti pole pro novou bitvu.

„To jsi hodný, žeš přišel první! Tak už je konec, už se na mne nezlobíš?“

„I ne! Nač se škrtit, je-li nám oběma s prospěchem se domluvit?“

Beze všeho dlouhého vysvětlování přešlo se ku velké události a porada počala. A když Monferrand pravil, že Barroux chce se přiznati a vysvětliti svoje chování, oba se tomu vzpírali. Byl by to jistý pád, však oni dovedou mu v tom zabrániti, takové hlouposti se nedopustí!

Potom probíraly se všechny možné prostředky, kterak zachrániti ministerstvo z tohoto nebezpečí, neboť to muselo býti jediné přání Monferrandovo. A on sám dělal, jako by horlivě hledal prostředku, kterak vytáhnouti z nesnází své kolegy a sebe sama, ačkoli v koutku úst jemu pohrával jemný úsměv. Konečně zdálo se, že už neví z místa a že nepřemýšlí už o ničem.

„Nic platno, s ministerstvem je konec!“

Druzí dva na sebe pohlédli v úzkosti svěřiti náhodnému příštím kabinetu záležitost afrických drah. Kabinet Vignovův by si beze vší pochyby zakládal na poctivosti.

„Tak tedy, co si počneme?“

Ale v tomže okamžiku zazněl zvonek telefonu a Monferrand k němu přistoupil.

„Dovolíte?“

Okamžik poslouchal, mluvil do aparátu, ale jeho odpovědi a krátké otázky nic neprozrazovaly z toho, co se s ním sdělovalo. To náčelník bezpečnostní stráže mu dle své přípovědi telefonoval, že muž byl nalezen v Boulognském lese a že honba provádí se co nejdůkladněji.

„Dobrá! A nezapomeňte mých rozkazů!“

Potom Monferrand, jehož plán více a více rozšířený se konečně ustálil, v jistotě, že Salvat bude zatčen, vrátil se doprostřed prostorné síně; kráčel zvolna, řka s obvyklou důvěrností:

„Prosím vás, přátelé, musil bych já býti pánem. Ach, kdybych byl pánem! Komise, anketa, ano, to je pohřeb první třídy pro takové těžké aféry, plné ohavnosti. Já bych se nepřiznal k ničemu a jmenoval bych anketní komisi. Viděli byste pak, jak by strašná bouře klidně odtáhla.“

Duvillard a Fonsègue se rozveselili. Ale Fonsègue, díky své znalosti osob, skoro uhodl, kam s tou flintou.

„Poslouchej, padne-li ministerstvo, z toho ještě nenásleduje, že padneš s ním. Ministerstvo se opraví, jsou-li jeho části dobré.“

Monferrand starostliv, že jeho záměry jsou odkryty, odporoval.

„Ach ne, příteli, takhle nehraji. Jsme všichni solidární, u všech všudy!“

„Solidární, ale jdi! Přece ne s těmi naivními lidmi, kteří se schválně topí! Neboť konec konců, potřebujeme-li tě my ostatní, přece tě musíme zachránit, i kdybys nechtěl... Je-li pravda, drahý barone?“

A poněvadž Monferrand opět usedl a již neprotestoval vyčkávaje, tu Duvillard, jehož vášeň jeho znovu se umocnila a který vzkypěl hněvem při vzpomínce na odmítnutí Barrouxovo, zvolal, sám vstávaje:

„Ale arci že! Je-li ministerstvo odsouzeno, ať si padne...! Copak také chcete s ministerstvem, ve kterém jsou lidé, jako je Taboureaux? Starý, vyšeptalý profesor, beze všeho vlivu, který nám přijde z Grenoblu, který jakživ nohou nevskočil do divadla a kterému se svěří divadlo! Pak arci provádí hloupost za hlouposti!“

Monferrand, který velmi dobře znal záležitost Silvianinu, zůstal vážným a chvilku bavil se tím, že dráždil barona.

„Taboureaux je trochu potuchlý univerzitní profesor, trochu z módy, ale který byl pro vyučování jako stvořen, tam je jako doma.“

„Dejte mi pokoj, můj drahý! Vy přece sám nevěříte tomu a nebudete hájit Taboureaux jako Barroux. Je pravda, záleží mi na tom velmi, aby Silviana debutovala. Celkem je velmi roztomilá a má veliký talent. Nu a co vy? Vy byste byl proti tomu?“

„Já? Ach můj Bože, ne! Z hezké tváře na jevišti měl by přece každý jen radost, to je jisté... Jenže by bylo třeba v ministerstvu vyučování člověka, který smýšlí tak jako já.“

Jemný jeho úsměv se objevil znova. Nechá-li tu holku debutovati, nebude to věru drahá cena, za kterou pojistí si Duvillarda a všemohoucnost jeho milionů.

Obrátil se k Fonsègueovi, jako by jej chtěl žádati o radu. Tento cíť velikou důležitost okamžiku vážně přemýšlel.

„Do ministerstva vyučování hodil by se výborně některý senátor. Jinak neznám nikoho, absolutně nikoho, kdo by měl žádaných vlastností. Svobodomyslný člověk a Pařížan, jehož postavení v čele univerzity nikdo by se nedivil... Snad Dauvergne.“

Monferrand zvolal překvapen:

„Kdo, Dauvergne...! Ach, ano! Dauvergne, senátor z Dijonu... Ale on nemá ani zdání o univerzitě, ten nemá přec nijakých schopností!“

„Na mou věru!“ vece opět Fonsègue. „Přemýšlím... Dauvergne má pěknou postavu, je plavovlasý, dekorativní. A pak, víte, je nesmírně bohat, má mladou rozkošnou paní, což není na škodu, a ve svém bytě na boulevardu St. Germain dává hotové slavnosti.“

On sám z počátku vyslovil to jméno jen váhavě, nazdařbůh. Ale znenáhla připadla mu jeho volba jako učiněný vynález.

„Počkejte trochu! Pamatuji se, že Dauvergne, dokud byl mlád, uvedl na jeviště v Dijonu kus, veršovanou jednoaktovku. A Dijon je literární město, a to mu dodá ihned trochu vůně krásné literatury. Třeba že už dvacet let tam nebyl a že je dokonalým Pařížanem, známým ve všech kruzích... Dauvergne učiní všechno, co budeme chtít. Ujišťuji vás, že to je muž, kterého potřebujeme.“

Duvillard pravil, že jej zná a že by byl s ním spokojen. Ostatně, on, nebo někdo jiný!

„Dauvergne, Dauvergne,“ opakoval Monferrand. „Můj bože, proč ne? Možná, že z něho bude velmi dobrý ministr. Tak dobrá, Dauvergne.“

Pak najednou se dal do hlasitého smíchu.

„My tady obnovujeme kabinet, jen aby roztomilá slečna Silviana dostala se do Comédie! Kabinet Silvianin...! Nu třeba, a ostatní portfeje?“

Žertoval věda, že veselost často pomáhá řešiti nesnadné problémy. A opravdu, řešili vesele podrobnosti toho, co bude třeba učiniti, bude-li ministerstvo zítra poraženo. Sice neřekli si to otevřeně, ale plán byl ten, že nechají padnouti Barrouxe, ba že mu i pomohou ku pádu, a potom že se vynasnaží vyloviti Monferranda z kalných vod. A Monferrand se s oběma druhými spolčoval, neboť měl obou

zapotřebí, jak finanční nadvlády baronovy, tak zvláště novinářské výpravy, kterou redaktor *Globu* mohl podniknouti v jeho prospěch; právě tak jako zase tito, nehledě k záležitosti Silvianině, měli zapotřebí jeho, vládního člověka s pevnou rukou, který sliboval pohřbíti skandál afrických drah jmenováním anketní komise, jejíž nitky všecky by měl v rukou. Dorozumění mezi všemi třemi muži bylo záhy dokonalé, neboť nic nevíže pevněji nežli spolehlivý prospěch, strach a vzájemná potřeba jedněch i druhých. Proto také když Duvillard mluvil o záležitosti Duthilové, té mladé dámy, kterou Duthil doporučoval, pravil ministr, že věc je jakoby vyřízena. Hodný hoch, ten Duthil, ten by toho potřeboval! Bylo také ujednáno, že budoucí zeť Chaigneuxův dostane svoje místo. Ten ubožák Chaigneux, tak oddaný, pořád ochotný vyříditi nějakou komisi a který má tak těžké živobytí se svými čtyřmi ženskými!

„Tedy dobrá, ujednáno!“

„Ujednáno.“

„Ujednáno.“

A Monferrand, Duvillard a Fonsègue silni si potřásali rukou.

Poté, když Monferrand vyprovázel oba až ke dveřím, zpozoroval v předpokojí prelátu, v jasné fialově vroubené klerice, jenž stoje hovořil s knězem.

Ministr honem pospíchal a hlasem zarmouceným pravil:

„Ach, monseigneur Martho, vy jste ráčil čekati...! Račte, prosím, vstoupiti, jen račte.“

Ale zdvořilý biskup nechtěl.

„Ne, ne, pan abbé Froment byl zde přede mnou. Račte jej přimouti napřed.“

Monferrand musil se podrobiti, nechal vejíti kněze, ale slyšení netrvalo dlouho. On, který užíval diplomatické rezervy, jakmile se ocitl vůči některému členu kléru, vyklopil hned celou záležitost Barthèsovu. Pierre, po celé dvě hodiny, co mu bylo čekati, prodělal největší úzkosti, neboť jediné možné vysvětlení dopisu, jež byl obdržel, bylo objevení, že bratr se zdržuje u něho. Co se stalo? A když slyšel, že ministr mluvil jen o Barthèsovi, a když mu vykládal, že

vláda by raději viděla Barthèsa na útěku, než aby byla nucena znovu jej dát do vězení, byl na okamžik všecek pomaten a nerozuměl. Jak je to možná, že by policie, která dovedla nalézt legendárního spiklence v malém domku v Neuilly, nevěděla docela nic o přítomnosti Vilémově? Byl to děravý génius velikých policistů.

„Co si tedy ode mne přejete, pane ministře? Nerozumím vám dobře.“

„Můj bože, pane abbé, přenechávám to všechno vaší opatrnosti. Bude-li ten člověk za osmačtyřicet hodin ještě u vás, budeme nuceni jej zatknouti, čehož by nám bylo velice líto, neboť víme, že váš byt jest útlukem všech ctností... Porad'te mu tedy, aby opustil Francii. Nebude mu v tom nikdo překážeti.“

A Monferrand rychle odvedl Pierra do předpokoje. Potom, usmívaje se a hluboce se ukláněje, pravil:

„Jsem úplně k službám Vaší Milosti... Račte, prosím, vstoupiti, jen račte.“

Prelát, který hovořil vesele s Duvillardem a Fonsèguem, stiskl jim ruce a stiskl také Pierrovi pravici. Byl dnes ráno nesmírně milostivý v tom svém přání připoutati k sobě srdce každého. Jeho živé černé oči se usmívaly, jeho tvář tahů pravidelných a pevných byla jediná laskavost. A vstoupil do kabinetu ministrova milostivě, zvolna, s uspokojeným výrazem vítězství.

Ted' byli v opuštěném ministerstvu uzavřeni jenom Monferrand a monseigneur Martha a hovořili dlouho a dlouho. Myslilo se, že prelát touží po poslaneckém mandátu. Ale on hrál úlohu mnohem užitečnější, mnohem svrchovanější: vládl ve stínu, jsa řídicí duší politiky vatikánské ve Francii. Což nebyla Francie pořád nejstarší dcerou církve, jediným, velkým národem, který by mohl jednoho dne vrátiti papežství všemohoucnost? Smířil se s republikou, kázal spojení odchylných náhledů a byl pokládán ve sněmovně za inspirátora nové skupiny katolické. A Monferrand udiven nad pokrokem nového ducha té reakce mysticismu, která si lichotila, že pohrobila vědu, byl pln laskavosti jako člověk silné pěsti, užívající pro svoje vítězství všech sil, které se mu nabízely.

IV.

Odpoledne téhož dne by Vilém jat takovou touhou po čerstvém vzduchu a volném prostoru, že Pierre se uvolil jíti s ním na dlouhou procházku do Boulognského lesa, který nebyl daleko od jejich malého domku. Po svém návratu z ministerstva vypravoval při snídani bratrovi, kterak se vláda opět chce zbavit Nicolase Barthèse; oba dva byli proto zamlklí nevědouce, kterak ohlásiti starému muži jeho vyhnání, a dávajíce si lhůtu až do večera, aby našli něco, čím by mohli zmírniti hořkost té zprávy. Promluví si o tom cestou. A pak než se skrývati ještě déle, proč neodvážit se na tuto první vycházku, když opravdu se zdálo, že Vilémovi již nic nehrozí? A oba bratři vstoupili do Boulognského lesa branou des Sablons, která byla na blízku.

Byl konec března, lesík počínal se zelenati, ale tak jemně, že lehounké pupence listů, když člověk se díval skupinami stromů, vypadaly jen jako bledý mech, jako nesmírně jemná krajka. Déšť, který se lil po celou noc a celé dopoledne, teď přestal a obloha byla potažena jemnou, popelavou šedí a obrozený ten les vlhký deštěm a nehybný ve vlažném vzduchu, byl nesmírně čerstvý, takřka dětsky nevinný.

Slavnosti ostatkové lákaly velké davy do středu Paříže, ku průvodu vozů, neboť v alejích byli jenom jezdci a ekypáže, krásné dámy, které vystoupily z kupé a landaurů,¹⁶ procházet se s opentlenými kojnými, nesoucimi nemluvnata v krajkových kožíškách; byla zde jen vznešená elegance Boulognského lesa, všecken ruch vysokého světa vybraných dnů, kdy malí lidé sem nepřicházejí. Sotvaže několik měšťanek ze sousedních čtvrtí tu sedělo na lavičkách a v houštinách zabývajíce se ruční nějakou prací a dívajíce se, jak si děti hrají.

Pierre a Vilém dostali se k aleji Longchampské, kterou prošli až ku cestě Madridské k jezerům. Tam zašli mezi stromy a sestoupili

¹⁶ Čtyřsedadlový kočár. *Pozn. red.*

podél malého potoku Longchampského. Měli v úmyslu obejít jezero a vrátit se branou Maillot. Ale křoviny, kterými procházeli, byly tak klidně osaměly a tak půvabny v tom svém jarním dětství, že bezděky usedli, těšíce se z tohoto rozkošného klidu. Peň stromu sloužil jim za lavičku a mohli opravdu mít za to, že jsou daleko, velmi daleko, v hloubi opravdového lesa. A Vilém přál si přijít do takového lesa, do lesa opravdového, jakmile jen skončí jeho dobrovolné vězení. Ach, volný prostor, zdravý vzduch, který vane ve větvích, celý širý svět, který by měl být nezadatelným panstvím člověka. Jméno Barthèsovo, věčného toho vězně, vrátilo se na jeho rty. Povzdech a smutek zase jal jeho srdce. Trud jediného člověka bez ustání trestaného na jeho svobodě dostačil, že velký ten čistý vzduch, který tak příjemně se dýchal, byl mu pokazen.

„Co mu řekneš? Nic platno, musí být o tom zpraven. Vyhnanství je přece lepší než vězení.“

Pierre učinil neurčitý, mrzutý posunek.

„Ano, ano, zpravím jej o tom. Ale jaká to bolest!“

V tomto okamžiku a v tomto divokém zármutku, kde mohli mít za to, že jsou na konci světa, měli prazvláštní vidění. Objevil se pojednou před nimi člověk, vyskočivší z houští, a utíkal. Byl to dojista člověk, ale tak nesnadno k poznání, tak zablácený a ve stavu tak strašlivě zoufalém, že bys jej byl mohl pokládati za zvíře, za nějakého honěného kance, kterého pronásleduje smečka psů. Všecek pomaten váhal chvíli před potokem a utíkal pak podél něho; potom, když blížily se kroky a horký dech pronásledovatelů, skočil do vody, která mu sahala až po stehna, vyšvihl se na druhý břeh a zmizel v jedlovém hájku. Skoro stejným časem vyřítla se hlídka Lesa, vedená jsouc několika strážníky; utíkali také podél potoka a ztratili se posléze. Byla to pravá honba na člověka, honba tichá, ale zuřivá, v jemném, obrozujícím se listí, sic bez červených kabátů i bez hlučných loveckých fanfár.

„Asi nějaký ničema,“ šeptal Pierre. „Ach, nešťastník.“

Vilém zase učinil beznadějný posunek.

„Pořád jen četníci a vězení! Jiné školy sociální ještě nenašli!“

A ten člověk tam dále utíkal a utíkal. Když se minulé noci Salvat při náhlém svém útěku dostal do Boulognského lesa, prchaje před strážníky, kteří jej pronásledovali, uznal za nejlepší přiblížit se až ke bráně Dauphinské a potom seskočiti do hradebních příkopů. Vzpomněl si na doby, kdy býval bez práce a kdy trávil čas v těchto místech, v neznámých zákoutích, kdy nikdy nikoho nepotkal. A opravdu, lépe skrytých útulků, zatarasených velkými křovinami a zarostlých vysokým a hustým bejlím, není v celém Lese. Některé kouty příkopů v úhlech vysokého zdiva jsou jen hnízda tuláků a milujících. Salvat odvážil se do nejhustších ostružin a břečťanů a našel na štěstí v temném dešti, který nepřestával padati, jakousi díru plnou suchého listí, do kterého se zahrabal až po bradu. Byl už všecek promoklý, smekal se po blátě úbočím, tápal ve tmách a lezl často po čtyřech. Ale to suché listí přišlo mu nenadále velmi vhod, jsouc mu jakousi příkryvkou, ve které se poněkud usušil a pod níž si odpočinul od svého šíleného běhu šerednou tmou. Pršelo stále, ale jemu teď již jenom na hlavu, ba upadl v jakousi strnulost, v jakýsi těžký spánek, i přes ten liják. Když otevřel oči, začínal den; bylo asi šest hodin. Padající déšť promočil konečně listí a Salvat byl jako v nějaké studené, vlhké lázni. Nicméně zůstal, cíť se v bezpečí před honbou, jakou naň jistě učiní. Ani jediný špehoun nemohl jej tady vysledit, když byl tak celým tělem zahrabán a hlava sama když zpola mu mizela v křovinách. Ani se nehýbal čekaje, až bude den.

Kolem osmé hodiny šli kolem strážníci a hlídači, prohledávali hradební příkop a neviděli jej. Jak předvídal, počalo se s honbou, jakmile se rozbřesko; slídili už po něm. Srdce mu tlouklo jako zvon, bylo mu jako zvěři, kterou obstupují lovci. Skryl se právě pod četnickými kasárnami a odtamtud s druhé strany hradeb slyšel hlasný ruch. Teď zas už nikdo se neobjevil, nebylo zde živé duše a ani šumotu žádného nebylo slyšeti. Jenom z dálky doléhaly sem neurčité hlasy ze samého Lesa, cinkot cyklistického zvonku, dupot koně v trysku, hrčení kočáru, vesměs lidé šťastně zahaleční ze světácké Paříže, omámené zdravým vzduchem. Hodiny ubíhaly, bylo devět, pak deset. Jakmile déšť přestal, netrpěl již tak tuze zimou; měltě

čepici a velký svrchník, který mu dal Mathis. Ale dostal znovu hlad, cítil, jako by měl v žaludku palčivou díru a strašlivé křeče, které mu svíraly boky jako olověným pasem. Postil se už dva dny a nejedl ničeho, leda včera večer, kdy přijal nabízenou mu sklenici piva. Měl v úmyslu zůstat zde až do noci, potom vplížit se ve tmách až k Boulogni a vylézt z Lesa dírou, o které věděl tam v těch místech. Ještě jej neměli! Chtěl usnouti, ale nepodařilo se mu to; bylo mu zle. V jedenáct hodin šly naň mdloby a myslel, že už umře. Jal jej vztek a pojednou vyskočil ze své skrýše ze suchého listí, neboť hlad příliš mocně se v něm ozýval, takže nemohl už zůstat zde; chtěl jísti, byť i za cenu své svobody a svého života. Zvonili poledne.

Jakmile tedy vyskočil z příkopu, ocitl se na holém prostranství trávníkovém, zvaném Muette. Tryskem uháněl přes ně jako šílený, pudem jsa hnán směrem k Boulogni, neboť zdálo se mu, že jediný možný východ je tu. Byl by to zázrak, aby nikdo se byl nestaral o člověka takto uhánějícího.

Když se mu podařilo dostat se pod stromy, uvědomil si teprve svoji neopatrnost a svoje šílenství, které jej unášelo, jen v té jediné touze prchnouti a prchnouti. Třásl se, přikrčil se do kručinky, čekal několik minut, až si byl jist, že pronásledovatelé mu nejsou v patách. Pak s okem i sluchem napjatým instinktivně a ostře předvídaje nebezpečí, krácel teď zvolna a opatrně. Chtěl projíti mezi jezerem hořejším a závodistištěm Auteuilským. Ale zde jest jen široká avenue, vroubená několika stromy, a musil si zde počínati nesmírně dovedně, aby nikde nekrácel v poli otevřeném; užívaje ke svému krytí i těch nejmenších stromů a nejřidších stromových skupin, odvažoval se dále, jen když byl důkladně prozkoumal celé okolí. Nový strach, hlídač, objevivší se v dálce, nutil jej, aby čtvrt hodiny seděl, skrčen jsa k zemi za houštinami. Zastavil se hned, jakmile se blížil nějaký osamělý fiakr nebo jakmile se objevil jen pouhý, prostý prochazeč, který zbloudil na své potulce. A oddechl si, když konečně mohl za vrchem Montmartským dostat se do křovin, které se nalézají mezi silnicí Boulognskou a avenue de Saint-Cloud. Křoviny jsou zde

opravdu husté, nezbyvalo než prodírat se jimi a v jich úkrytu dosíci východu, jež cítil již na blízku. Byl zachráněn.

Ale pojednou zpozoroval ve vzdálenosti asi třicíti metrů nehybně stojícího hlídače, který mu zastupoval cestu. Zahnul vlevo a našel druhého hlídače, také nehybně stojícího, který jako by naň čekal. A hlídači tam, hlídači tady, hlídači všade, každých padesát kroků, celý kordon, rozestřený tak, jako uzle nějaké sítě. Nejhorší bylo při tom to, že jej bezpochyby viděli, neboť zaslechl slabé volání, tak jako houknutí sovy, které se opakovalo do dálky, do nekonečna. Konečně přišli honci na pravou stopu, všechna opatrnost stala se zbytečnou a on musil hledat spásu jediné v útěku. Cítil to tak dobře, že se dal ihned do trysku, přeskakuje přes všechny překážky, utíkáje mezi stromy beze strachu, bude-li viděn a slyšen, čili ne. Třemi skoky přeletěl avenue de Saint-Cloud a vrhl se do široké hustiny, která se rozkládá mezi touto avenue a alejí de la Reine Marguerite. Tam jsou křoviny ještě hustší, jsou to nejhlubší houštiny Lesa, celé moře zeleně v létě, v němž by se mu snad bylo podařilo uniknouti, kdyby bylo už husté listí. Na okamžik ocítil se i sám, zastavil se a poslouchal úzkostlivě. Neviděl již nic a hlídačů neslyšel: či snad jim již opravdu unikl? Mlází dýchalo klidem a mírem nekonečně sladkým. Potom slabý ten křik začal znova, větve praskaly a on znova se dal do svého šíleného běhu, utíkáje rovně před sebe, jen aby utekl. Když dobíhal k aleji de la Reine Marguerite, viděl, že je zatarasena, neboť hlídačů byl zde celý řetěz. Musil běžeti pořád podél ní a utíkati vzhůru směrem aleje, nesměl však opouštět křovin. Ale vzdaloval se teď od Boulogne, vracel se tam, odkud přicházel. A v ubohé jeho hlavě, která se mu točila, rodila se neurčitě poslední spásná myšlenka: utíkati takto v úkrytu až k loubím Madridským a zkusiti, nebylo-li by možná dosíci potom břehu jezera tak, že by prchal od jednoho háje ke druhému. Byla to jediná zarostlá cesta, která vedla k Seině, neboť nesměl pomýšleti na to, aby se tam dostal přes valné holé pláne Hippodromu a Cvičiště.

Utíkal a utíkal. Ale když přiběhl k aleji Longchampské, nemohl přes ni, i ta byla hlídána. Teď tedy, upouštěje od svého úmyslu

uniknouti přes Madrid a Seinú, byl nucen udělati zátáčku kolem louky Catelanské. Hlídači, vedeni jsouce strážníky, blížili se víc a více a cítil, jak jej obstupují kruhem pořád užším. A brzy nastal útěk zuřivý, divoký a bez dechu, skákal přes pahrbky, klouzal po úbočích a hnál se přes překážky neustále rostoucí. Prodíral se trnitými houštinami a prorážel mřežoví. Třikráte upadl, zaplétaje se nohama do železných drátů oplotění, jichž neviděl; a když padl do kopřiv, vstal znova, necítě, jak to ostře pálí. Pak dal se zase do běhu, tak jako by byl bičován a ostruhami pobádán až do krve. A v té chvíli viděli jej Vilém a Pierre běžeti kolem, k nepoznání poděšeného, viděli, kterak skáče do bahnité vody potoka jako zvěř, která slézá násep, který bude posledním mezi ní a psy. Napadla ho bláhová myšlenka na ostrov uprostřed jezera, který mu připadal jako nedostupný útulek; jen kdyby ho mohl dosíci! Myslí si, kdyby tam tak mohl doplavati, aniž jej kdo zpozoruje, kdyby se tam mohl schouliti neviděn a skryt přede vším slíděním. Utíkal a utíkal. Potom kvůli hlídačům znovu byl nucen vrátiti se, pak musil stále stoupati, a posléze opět obrátiti se na křižovatce jezerní; hnali jej zpět ke hradbám, od kterých vyšel. Bylo kolem třetí hodiny. Už déle než půl třetí hodiny utíkal a utíkal.

Písčítá a sypká alej jezdecká se mu postavila v cestu. Přebrodil se jí, šlapaje plnými nohama do té půdy rozvlhlé posledním deštěm. Poté následovala malá krytá stezka, jedna z těch rozkošných zamilovaných cest, stinných jako kolébka, kterou mohl běžeti dosti dlouho nepozorován a nabyt znova naděje. Avšak přišel k jedné z těch krásných avenue, širokých a přímých, na níž ujížděly bicykly a eky-páže; zde projížděl se všechen vznešený svět v mírném tom a zamženém odpoledni. Vrátil se tedy do křovin, narazil znovu na hlídače a ztratil konečně všechen směr, ba i všechny myšlenky, nejsou již nic víc než jako hmota hozená a odpalovaná pronásledovateli, kteří jej tlačili a obemykali víc a více každou minutou. Nic proň neexistovalo než touha utíkati, utíkati bez ustání a pořád víc. Hvězdice křižovatek následovaly jedna po druhé, přeběhl veliký trávník, kde plné denní světlo jej oslepovalo. Tam cítil pojednou horký dech hon-

ců za svými zády, dech hltavý, který jej již již požíral. Ozýval se křik, ruka napřažená div ho nepopadla a ve větru vzniklém jeho utíkáním kupa těl dupala a se strkala. A svrchovaně se namáhaje skočil, pak lezl, vztyčil se a nanovo se ocitl sám, mezi mlázím a tichou zelení, utíkaje a utíkaje.

Ale to také byl konec. Málem že neklopýtl. Jeho zchvácené nohy už ho nenesly, uši mu krvácely a ústa měl zpěněna. Silným bouřným dechem zvedaly se mu boky, jako kdyby srdce mu chtělo vyskočit z hrudi. Byl všecek promočen vodou, potem, zablácený, vyjevený, svíjel se hladem, kterým byl zchvácen ještě více nežli únavou. A v mlze, která znenáhla obestírala jeho šílené zraky, viděl pojednou otevřená vrata kolny za jakýmsi domkem, ukrytým mezi stromy. Nikdo zde nebyl, jenom velká kočka, a ta utekla. Skočil tam a zahrabal se do slámy, mezi prázdné sudy. Sotvaže se tam ukryl, slyšel, jak honci, strážníci i hlídači, ztrácející jeho stopu a ženoucí se kolem domku, utíkají směrem ke hradbám. Dupot hrubých bot se ztrácel a nastalo hrobové ticho. Položil si obě ruce na srdce, chtěje umírnit jeho tlukot, upadl do smrtelné mdloby a velké slzy stékaly mu ze zamhouřených očí.

Po čtvrthodinovém odpočinku pokračovali Pierre a Vilém opět ve své procházce, jdouce až k jezeru přes křižovatku Vodopádů, a vraceli se k Neuilly kolem druhého břehu. Ale zase nastal liják, takže se musili ukrýti pod velkými větvemi kaštanu dosud holého; a když neustával, ale byl pořád horší a horší, zpozorovali v hloubi háje jakýsi domek, malý café-restaurant, kam tedy honem se uchýlili. V sousední aleji zpozorovali státi osamělý fiakr, jehož kočí čekal nehybně a filozoficky v jarním tom dešti. A když tak Pierre spěchal, podivil se nemálo, vida před sebou Gérarda Quinsaca, který spěchaje rovněž se sem uchýloval tak jako oni; byl bezpochyby také překvapen lijákem při procházce. Potom se mu zdálo, že se mýlil, neboť uvnitř v sále mladého muže neviděl. Sál tento, jakýsi druh zasklené verandy s několika malými mramorovými stolky, byl prázdný. Na hoře v prvním poschodí vedlo asi čtvero nebo patero kabinetů na chodbu. A nic se nehýbalo, dům sotvaže se ze zimy probouzel, bylo

zde cítiti studenou vlhkost jako v takových závodech, které pro nedostatek klientů musí býti zavřeny od listopadu do března. Za domkem byla stáj, kolna, omšené přístavky, a bylo to zákoutí ostetek velmi půvabné, jež zahradníci a malíři teprve přivedou do slušného stavu pro galantní, pestré a veselé hody krásných dnů.

„Ale mně se všechno zdá, že to zde není otevřeno,“ pravil Vilém, vstupuje do velikého ticha tohoto domu.

Pierre usedl k jednomu z malých stolků.

„Nu, snad nám přece dovolí, abychom tady počkali, až déšť přestane.“

Než za chvilku přece objevil se číšník. Přicházel z prvního poschodí a zdálo se, že má velmi napilno; sháněl v kredenci na talíř několik malých koláčků. Posléze přinesl oběma hostům po sklenice chartreusy.

Nahoře v jednom z kabinetů čekala už asi půl hodiny baronka Duvillardová, která sem přijela ve fiakru, na Gérarda. Dali si sem dostaveníčko, včera při bazaru. Nejsladší vzpomínky je zde očekávaly; neboť před dvěma lety v líbáncích své známosti scházivali se zde v rozkoši, dokud ona ještě se neodvažovala navštěvovati jej a kdy objevila toto skryté hnízdečko, docela opuštěné v nejistých dnech zimomřivého jara. A zajisté, volíc toto místo za poslední dostaveníčko jejich končící vášně, nečinila to jen ze strachu, že budou objeveni, ale měla také poetickou naději, že najde zde bývalé první polibky, a ty snad že budou posledními. Útulek tento byl tak roztočilý uprostřed tohoto tichého lesa, několik kroků od širokých alejí, kudy procházela se celá Paříž! Její něžné milující srdce bylo tím dojato až k pláči, v tom zoufalství trpkého konce, ježž tušila.

Ale byla by si přála, aby jako za dnů bývalých mladé slunce si pohrávalo na mladém listí. To popelavé nebe, ten déšť padal neustále, až smutkem se chvěla. A když ustoupila do pokojíku, nepoznala jej již, jak byl setmělý a studený s ošumělým svým divanem, stolem a čtyřmi stolicemi. Byla zde zima a těžká vlhkost a vzduch zavánějící plesnivinou nevětrané, dlouho uzavřené světnice se zde rozkládal. Cáry papíru tapetového se odlepily a žalostně visely ze zdí.

Mrtvé mouchy byly roztroušeny po podlaze, a číšník, než otevřel záclony, měl co dělat s okenním zámkem. Nicméně když rozžehl malý plynový krb, zřízený zde pro podobné příčiny, protože hořel a vytápěl rychle, pokojík přece se trochu rozveselil, stává se útulnějším.

Eva usedla na stolicí a ani nepozvedla hustého závoje, který jí zakrýval tvář. Byla v šatech černých, tak jako kdyby byla již nosila smutek po své poslední lásce, měla černé rukavičky a nebylo z ní viděti než její plavé vlasy doposud překrásné, hotovou to přilbu z plavého zlata, hrnoucí se zpod jejího malého černého klobouku. Poněvadž byla velká a silná, postavy neustále ještě štíhlé a poprsí nádherného, nic na ní nesvědčilo o hrozící padesátce. Poručila dva koflíky čaje, a když číšník čaj přinesl s talířkem malých koláčků, pocházejících asi z minulé sezóny, našel ji stále ještě pod závojem, sedící na tomže místě bez hnutí. Pak znovu osamotněla, sedíc nehybně a zahlobána v snění. Přijela půl hodiny dříve k dostaveníčku, neboť chtěla býti první a chtěla se upokojiti, aby nepodlehla svému zoufalství. Zvláště však nechtěla plakati, neboť si přísahala, že zachová svou důstojnost, že bude mluvit přímo, že se domluví jako žena, která měla arci svá práva, ale která chtěla se i ovládati jenom rozumem. Byla spokojena se svojí odvahou, měla za to, že je klidnou, bezmála odhodlanou, když jsouc ještě sama, přemýšlela o způsobu, jak uvítá Gérarda, aby jej odvrátila od sňatku, jež pokládala za neštěstí a za chybu.

Zachvěla se a začala se třásti. Gérard přicházel.

„Jak to, drahá přítelkyně, vy jste první na místě? Já myslil, že přicházím o deset minut dříve...! A vy jste byla ještě tak laskava a objednala jste za mne čaj a čekáte na mne!“

Byl velmi na rozpacích a sám se chvěl při pomyšlení na hroznou ránu, kterou předvídal. Ostatek choval se velmi korektně, nutil se k úsměvu, chtěje zdáti se galantně rozradostněným, že ji nalézá zde jako za krásných časů jejich lásky.

Ale ona, stojíc a poodhrnuvši konečně závoj, dívala se naň a šeptala:

„Ano, byla jsem volna dříve, než jsem myslila. Bála jsem se pak, aby mi do toho něco nepřišlo... Přišla jsem tedy...”

A vidouc, jak je krásný a ještě láskyplný, zapomněla a rozvášnila se. Všecko její rozumování, všecko její krásné odhodlání bylo to tam. Byl to nepřemožitelný rozmach jejího těla, které samo sobě se vyrvalo při pomyslení, že jej má ráda neustále, že si jej zachová a že nikdy jej nepřepustí jiné. Vášnivě vrhla se mu kolem krku.

„Ó, Gérarde! Ó, Gérarde...! Trpím přespříliš, nemohu, nemohu... Řekni mi, prosím tě, ihned, že si ji nechceš vzít, že si ji nikdy nevezmeš!”

Hlas se jí zlomil, oči jí slzely. Ach, a ona si tak tuze předsevzala, že nebude plakat! A přece slzy ronily se bez ustání, tryskaly proudem z jejích krásných očí, proudem nekonečným a bolestným.

„Můj bože, můj bože, ty bys chtěl si vzít mou dceru...! Ona s tebou! Ona ve tvých loktech a na tomto místě...! Ne, ne, toho bych nesnesla, to nechci, to nechci!”

Zůstal chladným při tomto výkřiku strašlivé žárlivosti, kde matka nebyla než jenom ženou, kterou mladost její sokyně a jejích pětadvacet let, která nemohla se vrátiti, rozněcovaly k vzteku. On sám, odcházející na dostaveníčko, uznal za nejrozumnější známost přerušiti, ale učiniti to loajálně, jako muž dobře vychovaný, se všemi možnými, pěknými a útěšnými frázemi. Ale nebyl zlý, měl v sobě mnoho něžné slabosti, najmě¹⁷ ve chvílích opuštěnosti své věčné zahálky a zvláště byl bezmocným vůči slzám ženským. Snažil se tedy ji upokojiti a usadil ji na divan, aby se vyprostil z jejího objetí. Pak usedl vedle ní.

„Tak tedy, má drahá, buďte přece rozumnou. Vidíte, přišli jsme sem, abychom si přátelsky pohovořili... Ujišťuji vás, že trochu přeháníte.”

Ale ona chtěla jistotu.

„Ne, ne, trpím přespříliš, musím zvědět hned všecko... Přísahuji mi, že si ji nevezmeš, nikdy, nikdy!”

¹⁷ Zejména. Pozn. red.

Ještě jednou snažil se vyhnouti odpovědi.

„Sama si působíte bolest, víte přec, že vás mám rád.“

„Ne, ne, přísahej mi, že si ji nevezmeš, nikdy, nikdy!“

„Ale když mám rád tebe, když jenom tebe mám rád!“

Zase jej vroucně objala, tisknouc jej ke své hrudi, a oči mu pokryla polibky.

„Je to pravda? Ty mě máš rád? A miluješ jenom mě...? Nu tak tedy, vezmi si mne, líbej mne, ať tě cítím, že jsi můj, můj navždy a nikdy žádného jiného!“

A Eva nutila Gérarda, aby ji laskal, a poddávala se s takovou vášní, že jí nemohl nic odepřít, sám jsa jako zpitý. A velmi zbaběle, už beze vší síly, odpřisáhl jí všechno, co chtěla, opakoval nesčetněkrát, že miluje jenom ji a že nikdy si nevezme její dceru. Snížil se tak, že až řekl, že toto churavé děcko vyluzuje v něm jenom lítost. Jen jeho dobrota byla jeho omluvou. A Eva pila z jeho rtů všechnu tu lítostiplnou ošklivost, kterou cítil k té druhé, všechnu jistotu, že ona sama je věčně krásnou, věčně žádanou.

Potom, když bylo po všem, oba zůstali sedět na divaně, mlčky a zemleni. Znovu ocítili se v rozpacích.

„Ach,“ pravila tichým hlasem, „přísahám ti, že jsem věru nepřišla pro tohle.“

Nastalo zase mlčení, které chtěl přerušit.

„Nevypiješ šálek čaje? Je skoro studený.“

Ale ona ho neposlouchala. A jako by nic se nebylo stalo, jako by nevyhnutelné vysvětlení teprve počínalo, mluvila hlasem zlomeným, s nekonečnou něhou zoufalosti:

„Vidíš to, Gérarde, ty si nemůžeš vzít mou dceru. Předně bylo by to něco velmi ošklivého, bezmála krvesmilstvo. A pak – tvoje jméno a tvoje společenské postavení... Odpusť mi, že jsem tak upřímná, ale konečně, každý by řekl, že se prodáváš, byl by to skandál pro vás i pro nás.“

Vzala jej za ruce, teď už beze hněvu, tak jako matka, která hledá dobré důvody, aby velký její syn nedopustil se nějaké ohavné chyby.

A on s hlavou k zemi skloněnou poslouchal, vyhýbaje se jejím zrakům.

„Přemýšlej trochu, co tomu řeknou lidé, Gérard. Vidíš to, já si nedělám nijakých iluzí, já vím, že mezi světem tvým a naším je propast. Co nám to platno, že jsme bohatí, peníze jen rozšíří tu propast mezi námi. Co mi platno, že jsem se dala pokřtít, moje dcera zůstane přece jen dcerou židovky... Ach, můj Gérard, jsem na tebe tak pyšná, bylo by mi tak kruté, kdybych viděla, že ses ponížil a že ses pošpinil tímto sňatkem, uzavřeným pro peníze, bera si churavé dítě, které není tebe hodno, které nemůžeš milovati.“

Gérard pozvedl svých zraků, díval se na ni nevolně a s prosbou, chtěje se vyhnouti této trapné rozmluvě.

„Ale vždyť jsem ti přísahal, že mám rád jenom tebe, vždyť jsem ti přísahal, že si ji jakživ nevezmu! Už je konec, netrapme se dále.“

Pohledy jejich na chvíli v sobě utkvěly, se vším tím, co si neřekli, se vši jejich únavou a jejich bídou. A zarudlá víčka Eviných očí, očí smutných, pojednou zestaralých v její mramorové tváři, zalila se znovu slzami, které začaly stékat po její chvějící se líci. Nanovo plakala bez přestání, ale teď docela tiše.

„Ubohý Gérard, ubohý Gérard...! Ach, teď jsem těžká tvému objetí. Neříkej, že ne, cítím to dobře, že jsem ti nesnesitelným břemenem, že překážím tvému životu, že budu příčinou tvého neštěstí, budu-li tvrdošíjně na tom státi, abys mi byl zachován.“

On tomu chtěl odporovati, ale ona jej umlčela.

„Ne, ne, je opravdu konec mezi námi... Stávám se ošklivou, a je konec... A pak, se mnou máš jen zkaženou budoucnost. Já nemohu ti býti v ničem užitečnou, kdežto ty dáváš všechno, dávaje sebe, a já ti nevracím z toho nic... Teď přece je chvíle, aby sis zajistil nějaké postavení. Ty ve svém věku nemůžeš žít bez jistoty nějaké, bez krbu, a bylo by to ode mne zbabělé, kdybych ti byla překážkou, kdybys pro mne nemohl dospěti šťastného konce, zavazuje se se mnou a utápěje se se mnou v zoufalství.“

Pokračovala se zrakem pořád na něho upřeným, vidouc jej už jenom závojem svých slz. Jako jeho matka věděla i ona, že Gérard je

tak sláb, ba i tak chorobný pod svým zevnějškem krásného muže, že také ona byla by mu ráda opatřila klidnou existenci v zákoutí některého jistého štěstí, kde by mohl stárnouti, jsa chráněn přede vším. Milovala-li jej tak přenesmírně, nemohla se skutečná dobrota něžné milenky povznést k odříkání, k oběti? Ve svém egoismu krásné a zbožňované ženy nalézala i důvody pomýšletí na ústup, nekaziti konec svého podzimu dramatem, které by ji ničilo. Zatím co toto všecko povídala a co s ním jednala jako s dítětem, jehož štěstí chtěla i za cenu svého vlastního, on, s očima znovu sklopenýma, poslouchal bez pohnutí, už nic neodpíraje; byl rád, že může přenechatí jí, aby zařídila mu život tak, jak si toho přeje.

„To je jisto,“ pokračovala, obhajujíc teď ještě důvody ve prospěch nešťastného toho sňatku, „Camilla by ti přinesla všecko, co ti přeji, všecko, co se mi jen dobrého pro tebe zdá. S ní, díky poměrům, o kterých ti nemusím vyprávěti, je pojištěn život bezstarostný. A co se ostatního týká, můj bože, je tolik jiných příkladů! Ne, že bych chtěla omlouvati naši chybu, ale znám dvacatero rodin, kde se přihodily horší věci. A pak, ne, chybila jsem řkouc, že peníze tvoří propast. Naopak, sbližují, pro ně všecko se odpustí, slyšel bys kolem sebe nanejvýš jenom hlasy žárlivosti, u vytržení nad tvým štěstím, a nikdo by tě z toho nekáral.“

Sám vstal a zdálo se, že ještě se vzpírá.

„Snad mě nebudeš teď nutit ty, abych si vzal tvou dceru?“

„Ach, můj bože, ne...! Jsem jenom upřímná a povídám ti to, co ti říci musím. Rozmysli si to.“

„Všecko jsem si rozmyslil... Miloval jsem tě a miluji tě. Ostatní jest nemožná věc.“

Přes její tvář přeletěl božský úsměv, vzala jej opět do svého náručí a oba stáli sjednoceni ještě jednou v tomto objetí.

„Jak jsi dobrý a hodný, Gérarde! Kdybys věděl, jak tě mám ráda, jak tě budu mít ráda vždycky a přese všecko!“

Slzy opět se jí vrátily a on sám také plakal. Byli oba důvěřivi, on i ona, ve své přirozené něžnosti oddalovali možné rozuzlení a chtěli ještě doufati ve štěstí.

Ale on cítil dobře, že sňatek jako by byl už uzavřen. Tohle byl jenom pláč a slova, život šel svou cestou dál a nevyhnutelné se stane. Myšlenka, která je tak dojímala, byla asi ta, že to je jejich poslední objetí, jejich poslední dostaveníčko, neboť bylo by to tak ošklivé, kdyby se viděli opět po tom, co věděli, po tom, co si řekli. Nicméně chtěli si zachovati iluzi, že nepřetrhli známost, že snad jednoho dne opět se jim zachce se líbat. Plakali nad koncem všeho.

Potom, když od sebe odstoupili, viděli opět úzký ten pokojík s ošumělým divanem, čtyřmi stolicemi a stolkem. Malá plynová kamínka syčela a v té těžké a horké vlhkosti bylo až k zadušení.

„Nechceš tedy šálek čaje?“ opakoval.

Stála před zrcadlem a rovnala si vlasy.

„Ne, mají zde velmi špatný.“

Smutek všech věcí ji pronikal, vzbuzoval v ní úzkost v této chvíli odchodu, ji, která doufala zde nalézt sladké vzpomínky, když pojednou ji polekal dupot kroků, hrubé hlasy a náhlý hluk. Lidé běhali po chodbách a tloukli na dveře. Z okna, ke kterému pospíchala, zahlédla strážníky, kteří obklopovali restauraci.

Myšlenky ty nejzběsilejší ji napadaly, snad že dcera ji dala stopovati, že její muž se chtěl dát rozvést, aby si mohl vzít Silvanu. Byl by to hrozný skandál a všechny plány její se hroutily! Čekala všecka sinalá, zmámená, kdežto on, bledý jako ona, třesoucí se, ji prosil, aby se uklidnila a zvláště, aby nekřičela. Ale když už velké rány otrásaly dveřmi a když policejní komisař se jmenoval, bylo nutno otevřít. Ach, jak hrozná to chvíle! Jaké zděšení a jaká hanba!

Pierre a Vilém čekali dole skoro hodinu, až přestane pršet. Hovořili polohlasně v koutě zasklené síně, zaujati smutnou lahodou tohoto šedivého svátečního dne, rozmlouvající a rozvažující; konečně se rozhodli, co učiniti v bolestném tom případě Nicolase Barthèse. Ustanovili se na tom, že pozvou zítra večer k obědu Théophila Morina, starého přítele věčného vězně, aby mu oznámili nové vyhnanství, které jej stihlo.

„Je to to nejmoudřejší,“ opakoval Vilém. „Morin, který ho má velmi rád, užije té největší opatrnosti a doprovodí jej beze vší pochyby až na hranice.“

Pierre díval se melancholicky, jak jemně prší.

„Zas tedy odjezd, zase cizí země, když to není vězení! Ach, ubohý tvor bez radosti, pronásledovaný po všechen svůj život, který dal celé své žití svému ideálu svobody... Ideál ten vychází už z módy, dělají si z něho smích a vidí jej hroutiti se s ním!“

Ale znovu objevovali se strážníci a zase strážníci a pobíhali kolem restaurace. Bezpochyby zpozorovavše, že ztratili stopu, vrátili se s myšlenkou, že se muž asi schoval do chýše, když utíkal okolo. A opatrně stahovali svůj kruh a neopomenuli žádného opatření, dříve než se dali do podrobné prohlídky, aby byli jisti, že jim tentokráte zvěř neuteče. Oba bratři, když zpozorovali tyto přípravy, byli jati temnou bázní. Byla to však honba od dřívějška, viděliť, jak ten člověk utíkal; nicméně, kdo jim za to ručí, že je nebudou nutiti, aby se prokázali, kdo jsou, když se byli tak nešťastně dostali do této sítě? Tázavě na sebe pohleděli a okamžik je napadlo, aby odešli i v dešti. Ale nahlédli, že by je to kompromitovalo jen ještě víc. Čekali tedy, tím spíše, když příchod dvou nových hostí je zabavil.

Kočár viktorie, jehož střecha byla překlopena a odkrápka vyhrnuta, zastavil před dveřmi. Vystoupil z něho nejdříve mladý muž, elegantně ustrojený a unylého vzhledu, potom mladá dáma, hlasitě se smějící, kterou nepřestávající déšť velmi bavil. Mluvili spolu, ona litovala, jako žertem, že nepřišla na kole, kdežto on shledával takovou procházku v lijáku velmi nezapnou.

„Někam jsme přece musili jít, můj drahý. Proč jste mne nechtěl vzít s sebou podívat se na maškary?“

„Ó, maškary, má drahá! Ne, ne, právě tak dobře jako do Lesíka nebo na jezero.“

A když vstoupili, poznal Pierre v mladé ženě, kterou déšť tak rozveselil, malou princeznu Rosemondu, a v mladém muži, který prohlásil Ostatky za protivné, Lesík za ošklivý a kolo za neestetické, krásného Hyacinta Duvillarda. Především noci, když mu byla nabídla

šálek čaje, nechala jej u sebe, chtěla uspokojiti svůj rozmar a učinila mu bezmála násilí, jako se činívá násilí ženě. Ale ačkoli tedy svolil k té noci, přece se nepropůjčil k žádné nízkosti a ošklivosti, přesto, že jej tloukla a zapoměla se tak, že jej kousala. Ach, jaký měl odpor přede vším takovým skutkem a před dítětem, které by z toho mohlo vzniknouti! Co se týká děcka, to ano, to měl pravdu, to ona také nechtěla. A pak mluvil o vlivu duší, které se snoubí myslmi. Neříkala, že ne, svolila, že se tedy o to pokusí; ale kterak to počít? A když mluvili opět o Norsku, ustanovili se na tom, konečně se srovnávajíce, že odjedou příští pondělí nejprve do Christianie na svatební cestu a že tam budou se těšiti z intelektuálního svého svazku. Litovali jenom, že už je po té nejkrutší zimě, neboť studený, bílý, nevinný sníh je dozajista jediné možné lože pro takový sňatek.

Jakmile sklepník z nedostatku jiného likéru přinesl obyčejnou kmínku, Hyacint, který poznal Pierra a jeho bratra Viléma, jehož synové byli jeho spolužáky na lyceu Condorcet, naklonil se k Rosemondě a pošeptal jí jméno Vilémovo. Rosemonda okamžitě vstala v náhlém výbuchu nadšení.

„Vilém Froment! Vilém Froment, veliký chemik!“

A s rukou vztaženou se k němu přibližující, pravila:

„Ach, pane, račte mi odpustiti tuto neslušnost. Ale musím vám stisknouti ruku stůj co stůj... Já se vám tolik obdivuji! Vy jste podal tolik krásných prací o třaskavinách!“

Pak dala se do smíchu jako holčice vidouc, jak chemik je udiven.

„Jsem princezna de Harnová. Pan abbé, váš bratr, mne zná, a měla jsem jej požádat, aby mne představil... Ostatek máme oba, vy i já, společné přátele, slovutného Janzena, který by mne byl přivedl k vám, jakožto velice skromnou žákyni. Pracovala jsem o chemii, ó, jenom z horlivé touhy po pravdě a na prospěch dobré věci, víc nic ...! Vidíte, mistře, že mi dovolíte, abych naklepala na vaše dveře, jakmile se vrátím z Christianie, kam odjedu se svým mladým přítelem na zábavní cestu a hledat dojmy dosud nepoznané?“

Mluvila pořád, takže druzí se nedostali ani ke slovu. Pletla všechno dohromady: svoji náklonnost pro internacionalismus, která ji

vrhla na okamžik do náruče Janzenovi a do světa anarchistického, mezi nejhorší dobrodruhy té strany, i svoji nejnovější vášeň pro mystické a symbolické hračky, odvetu to ideálu a hrubý realismus a poezii estétů, která jí kouzlila sen o neznámé sladké křeči, pocítěné v sladkém polibku krásného Hyacinta.

Pojednou se zarazila a znovu se dala do smíchu.

„Pohleďte! Co to tady ti strážníci hledají? Přišli snad nás zatknout...? Oh, to by byla švanda!“

Skutečně, policejní komisař Dupont a agent Mondésir vstupovali pod verandu, prohlízejíce restauraci, zatím co jejich lidé darmo hledali ve stáji a v kolně. Byli rozhodně přesvědčeni, že člověk nemohl býti jinde než tady. Dupont, malý hubený pán, holohlavý krátkozraký, s brýlemi na nose, vypadal jako vždy nuděný a znavený, ale ve skutečnosti byl velmi bdělý a neobyčejné odvážný. Neměl zbraně; ale poněvadž byl připraven na nejhorší násilí, na zuřivou obranu dáveného vlka, radil Mondésirovi, aby si nabil revolver a měl jej přichystaný v kapse. Mondésir, hranatý a široký jako doge, čenichající svým ploským nosem, musil mu však dáti přednost z úcty k vyšší jeho hodnotě a Dupont kráčel napřed.

Komisař pohledem i pod brýlemi živým prohlédl okamžitě všechny čtyři hosty, kněze, ženu, pak druhé dva muže pro něho bezvýznamné. A nevšímaje si jich, chtěl vystoupiti ihned do prvního poschodí, když číšník, zděšený tímto nenadálým vpádem policie, ztratil hlavu a koktal:

„Nahore jest jenom jeden pán a jedná dáma, v kabinetě...“

Dupont jej klidně odstrčil stranou.

„Pána a dámu nehledáme. – Rychle, pospěšte si, otevřte všechny dveře, ani jediná skříň nesmí zůstatí zavřena!“

Potom prohlíželi nahore všechny světnice, všechny kouty a zbýval ještě jenom kabinet, kde se nalézala Eva a Gérard; pokojík ten nemohl číšník otevřít, protože závora byla zandána zevnitř.

„Otevřte přece, vždyť to není kvůli vám!“

Konečně závora povolila a Dupont, který nehnul ani brvou, nechal odejít dámu i pána, oba chvějící se a sinalé, zatím co vstoupil

i Mondésir, dívaje se pod stůl a za divan a ze samé horlivosti i do malé skříně ve zdi.

Když dole Eva a Gérard unikli před verandu, nanovo se ulekli, vidouce zde zvědavce, lidi zdárné, kteří sešli se zde nejpodivuhodnější náhodou. Darma skrývala svou krásnou tvář pod hustým závojem, přece pohled její setkal se s pohledem jejího syna a cítila, že ji poznal. Jaký nešťastný to osud! On, takový mluvka, který všechno hned pověděl svojí sestře v bázlivém otroctví, ve kterém jej udržovala! A když tak utíkali, když hrabě, všecek poděšený tím skandálem, ji vedl ke svému fiakru v největším dešti, slyšeli jasně, jak malá princezna Rosemonda pravila vesele:

„Ale to je pan hrabě de Quinsac...! A ta dáma, povězte, kdo je ta dáma?“

Když Hyacint, trochu bledý, neodpovídal, naléhala znovu.

„Nu tak, vy přece musíte znát tu dámu. Řekněte mi, kdo to je?“

„Nikdo to není,“ odpověděl konečně. „Nějaká ženská.“

Pierre porozuměl a byl na rozpacích vůči tak veliké hanbě a takové bídě, odvraceje oči a dívaje se na Viléma.

A pojednou scéna se změnila, a to v okamžiku, kdy komisař Dupont a agent Mondésir přicházeli dolů, nenašedše nikoho. Venku se ozýval křik, bylo slyšet, jak lidé venku běhají a se strkají. Potom náčelník bezpečnostní stráže Gascogne, který zůstal v přístavbách restaurace, pátraje dále, objevil se a strkal před sebou balík hadrů a bláta k nepoznání, jež drželi dva strážníci. Byl to ten člověk, honěná zvěř, štvaná a konečně chycená, kterého našli hluboko v kolně v sudě pod senem.

Ach, jaký to vítězný hlahol, po dobrých dvou hodinách běhu, po té vzteklé honbě, po které všichni byli uondáni a nohy měli zchvácené! Honba na člověka, ta nejvášnivější a nejdivočejší! Už ho měli, strkali jej, smýkali jím a bušili do něho. A on, ten muž, byl jednou z nejbídnějších kořistí, troskou, bledý a pošpiněný od té noci strávené v mokřím listí, promočený ještě až po pás, protože se přebrodil potokem, zmoklý, pokrytý bahnem, chudé šaty na hadry, čepici také roztrhanou, nohy a ruce zkrvácené od toho strašného trysku mezi

houštinami, prorostlými kopřivami a ostružinami. Neměl již ani lidské tváře, vlasy měl přilepeny na spánky, krvavé oči vyvstávaly mu z důlků, celá tvář byla strhána a zkrivena za děsnou maskou zděšení, zlosti a trudu. Bylo toto pronásledované zvíře, ten člověk; strkali jej ještě a on upadl na jeden z těch stolků malé kavárny a hrubé pěsti, které jej držely, strhly jej na stolicí.

A tu Vilém děsně se zachvěl, až jej zamrazilo. Uchopil za ruku Pierra, který, vida to všecko, porozuměl a sám se také otřásl. Svatá Spravedlnosti! Salvat, ten člověk to byl Salvat! Byl to Salvat, kterého viděli utíkat Lesíkem jako kance, kterého honí smečka psů. Ten ohyzdný balík, ten, jehož přemohla bída a vzdor, to byl Salvat, Salvat byl tady!

A Pierre ve své úzkosti měl opět náhlé vidění malé té poselkyně, tam dole, ve průjezdu hotelu Duvillardova, plavovlasého hezkého děvčete, již puma rozryla břicho.

Dupont a Mondésir jásavě triumfovali s Gascognem. Ale chycený muž nejevil žádného odporu, dal se polapiti tak jako beránek. A od té chvíle co byl tady, co drsná ruka jej tady držela na uzdě, pohlížel kolem sebe jenom zrakem znaveným, nekonečně smutným.

Mluvil a první jeho slovo, pronesené hlasem drsným a tichým, bylo:

„Mám hlad!“

Umíral hladu a únavou, nejdle než sklenici piva včera večer, už po dvou dnech postu.

„Dejte mu kus chleba,“ pravil komisař Dupont číšníkovi. „Sní jej, zatím co se dojde pro fiakr.“

Strážník jeden odešel hledat povoz. Déšť právě přestal, bylo slyšeti jasný cinkot bicyklů, ekypáže se objevovaly, Les oživil zase svým světáckým životem v dálných širokých alejích, které zlatil bledý paprsek slunce.

Salvat se pustil hltavě do kusu chleba; a zatím co jej polykal zmámený zvířeckým ukojením, zraky jeho zahlédly čtyři hosty, kteří byli zde. Zdálo se, že Hyacint a Rosemonda jej rozčilují svým vzeřením nepokojným a plným radosti, že jsou účastni zatčení tohoto

ničemy, kterého pokládali za nějakého banditu. Potom smutné a zkrvavené jeho oči se pozachvěly. Překvapeny poznaly Pierra a Viléma. A upřeny jsouce na tohoto, vyjadřovaly jenom oddanou lásku dobrého vděčného psa a obnovený slib nezdolného mlčení.

Znovu mluvil, jako kdyby se obracel jako člověk odvážný k tomu, na něhož se již nedíval, a také k jiným svým soudruhům, kteří zde nebyli:

„Je to hloupé takhle utíkat... Nevím, proč jsem utíkal ! Ach, ať je tomu konec, jsem ke všemu hotov.“

V.

Druhého dne ráno Vilém a Pierre byli velice překvapeni, že zatčení Salvatovo nenadělalo v novinách toho hluku, jak očekávali. Sotvaže tam našli malou noticku, ztrácející se mezi různými zprávami a oznamující, že při honbě v Boulognském lese zatkla policie člověka anarchistu, o kterém se domnívá, že je zapleten do posledních atentátů. Zato byly noviny plny hrozného lomozu, jež působilo nové udavačství Sagnierovo v *La Voix du Peuple*, neobyčejná to spousta článků o aféře afrických drah, vysvětlivky a úvahy všeho druhu, vzhledem k velkému sezení, jež se předvíдалo dnes ve sněmovně, pakli socialistický poslanec Mège podá znova svou interpelaci, jakož byl formálně ohlásil.

Vilém se už od včera odhodlal vrátiti se domů, na Montmartre, poněvadž jeho rána se zacelovala a poněvadž se zdálo, že teď již nic mu nehrozí, ani v jeho plánech, ani v jeho pracích. Policie šla kolem něho, jako by se jí ani nezdálo, že by mohl býti pohnán k jakékoliv zodpovědnosti. A Salvat jistě mluvit nebude. Ale Pierre prosil bratra, aby ještě posečkal dva nebo tři dny, až bude Salvat předveden k prvnímu předběžnému vyšetřování a až se situace docela vyjasní. Včera, když byl tak dlouho čekal u ministra, zachytil několik temných věcí a zaslechl neurčitá slova, celou temnou souvislost mezi atentátem a krizí parlamentární, takže si přál, aby krize ta byla úplně rozřešena dříve, než Vilém začne svůj obvyklý život.

„Poslouchej,“ pravil bratrovi, „stavím se u Morina a poprosím jej, aby přišel k obědu, neboť Barthès musí dnes rozhodně býti zpraven o nové ráně, která je naň namířena... Potom půjdu až ke sněmovně, abych tam něco zvěděl. Pak teprve tě nechám odejít.“

O půl druhé hodině krácel již Pierre k paláci Bourbonenskému. A právě, když pomýšlel na to, že snad Fonsègue jej uvede, potkal ve vestibulu generála de Bozonnet, který měl právě dvě vstupenky, neboť jeden jeho přítel nemohl v posledním okamžiku se dostavit. Zvědavost všeobecná byla nesmírná, neboť po celé Paříži se ozna-

movalo, že sezení bude bouřlivé a o vstupenky byly již ode včera sváděny hotové bitvy. Jakživ by se tam byl Pierre nedostal, kdyby jej byl generál nevzal velmi laskavě s sebou, sám jsa rád, že má nějakého společníka, s kým by mohl hovořiti, neboť vykládal, že sem přišel prostě trávit svoje odpůldne, které by byl ubíjel při kterékoli jiné podívané, v koncertu nebo v nějakém dobročinném bazaru. Přišel sem také, aby se vyzlobil, aby se pásl na hnusné nízkosti parlamentarismu, ve své nespokojenosti bývalého legitimisty, ze kterého se stal dvojnásob dokonalý bonapartista.

Pierre a generál dostali se nahoře do první lavice na galerii. Našli zde malého Massota, který si posadil jednoho z nich po pravici a druhého po levici, takže mezi nimi skoro zmizel.

Znal tady každého.

„Ach, jste zvědav, co z toho pojde, pane generále? A vy, pane abé, vy jste přišel cvičit se ve snášelivosti a v odpouštění urážek... Já jsem zvědavcem z řemesla, vidíte před sebou člověka, který potřebuje látku k novinářskému článku; a poněvadž v žurnalistické lóži jsou již jen špatná místa k zadání, podařilo se mi uvelebiti se pohodlně tady... Pěkné sezení to bude, to je jisto. Dívejte se, dívejte, jak se to tlačí, napravo, nalevo, všude!“

A opravdu, na úzkých, špatně upravených galeriích tlačila se hlava vedle hlavy. Mnoho žen a mužové každého stáří tlačili se tam ve spleťtí mase, ve které nebylo lze rozeznati než jen bledé okrouhlé tváře. Ale pravé divadlo bylo teprve dole, v zasedací síni doposud prázdné, podobající se se svými řadami stolic rozestavených v polokruhu divadelní síni, která se naplňuje jen velmi zvolna, při prvním představení. Ve chladném dni, jehož světlo padalo zaskleným stropem, čekalo lesknoucí se a vážné řečníště, kdežto za ním a o něco výše, zaujímající veškeru zadní stěnu, předsednický stůl a všechny stolky vedlejší se svými sedadly a křeslem předsednickým zůstávaly ještě vesměs opuštěny. Byli zde jenom dva sluhové, kteří vyměňovali pera a dolévali kalamáře.

„Ženy,“ vece opět Massot s úsměvem, „chodí sem jako do zvěřince s tajnou nadějí, že ta divá zvěř se sní... A čtli jste dnes ráno člán-

nek v *La Voix du Peuple*? Ten Sagnier je báječný! Když už nikde není žádné špíny, on ji najde přece. A pořád přidává, plivá a metá bahno do žumpy bez přestání. Je-li základ pravdivý, on lže přece, aspoň v bujné vegetaci svých poznámek. Každý den se musí přetrumfnouti, musí svým čtenářům poskytnouti nového jedu, jen aby se tisklo víc exemplářů jeho listu... A to ovšem dráždí lid a je to jeho zásluhou, že tohle všechno obecnstvo je zde, s napjatými nervy v očekávání nějakého špinavého divadla.“

Potom znova se rozveselil, tázaje se Pierra, četl-li v *Globu* nepodepsaný článek, sic velmi vážný, ale také velice perfidní, vyzývající Barrouxe, aby docela upřímně podal v aféře afrických drah vysvětlení, které země od něho očekává. Až dosud noviny ty velmi pilně podporovaly ministerského předsedu; a ve článku bylo cítiti počátek opuštění a náhlý chlad, který předchází před úplnou roztržkou. Pierre pravil, že jej tento článek velice překvapil, neboť měl prý za to, že štěstí Fonsèguovo je úzce spojeno se štěstím Barrouxovým, naprostou pospolitostí stanovisek a svazkem velmi dávného přátelství.

Massot smál se pořád.

„Ovšem, ovšem, chefovo srdce asi krvácelo. Článek vzbudil velkou senzaci a ministerstvu valně uškodí. Ale prosím vás, chef ví lépe než kdo jiný, jak se chovati, aby zachránil situaci žurnálu a svoji.“

A vyprávěl o neobyčejném pohnutí, které panovalo mezi poslanci v kuloárech, kterými prošel dříve, než přišel pojistit si místo. Sněmovna, která už dva dni neměla sezení, vstupovala do tohoto hrozného skandálu, podobného požáru už vyhasínajícímu, který vyšlehnul znova a stráví všechno. Číslice seznamu Sagnierova šly z ručky do ručky: dvě stě tisíc Barroux, osmdesát tisíc Monferrand, padesát tisíc Fonsègue, deset Duthil, tři Chaigneux, tolik ten, tolik onen, udavačství bez konce; a to provázeno nejpodivnějšími historkami, klepy, utrhačstvím, neuvěřitelnou směsicí pravd a lží, ve které nebylo možno se vyznati. Ve větru hrůzy, který vál, mezi zsinalými tvářemi a chvějícími se retý procházeli se zase jiní, jimž krev hrnula se k hlavě, kteří div že nevypukli v divoký smích a radost z brzkého vítězství. Neboť celkem pod rouškou veliké, líčené nevole a volání

po poctivosti a po mravnosti parlamentární byla to koneckonců přece jenom otázka osob, otázka, bude-li toto ministerstvo poraženo a který bude kabinet příští. Barroux zdál se býti velmi pošramocen; ale kdo mohl předvídati, co přinese neočekávané v takové tísní? Povíдалo se, že Mège bude neobyčejně prudký, Barroux že odpoví, a jeho přátelé vyprávěli o jeho hněvu a že chce učiniti jasno úplné, rozhodné. Beze vší pochyby se potom Monferrand uchopí slova. Vignon přes svoji zdržovanou radost dělal, jako by se držel v ústraní; bylo jej viděti, jak chodí od jednoho ke druhému ze svých stoupenců a jak jim radí ke klidu, se zrakem jasným a chladným, který rozhoduje o vítězství v bitvách. Ani žádná čarodějná pánev, překypující lektvary a bůhví jakými podivnými věcmi, nekypěla nad takovým pekelným ohněm, jako tento byl.

„Čertví, co z toho ještě pojde!“ usuzoval Massot. „Ach, špinavá to kuchyně! Uvidíte.“

Generál de Bozonnet byl připraven na nejhorší katastrofy. Kdyby byla aspoň armáda k dispozici, však by jednoho krásného rána smetla tu hrstku prodajných parlamentářů, kteří požírali a kazili vlast. Jemu znamenalo konec všeho to, že národ ve zbrani nebyl ještě armádou. A zabočil zase na zamilovaný předmět svých trpkých žalob od těch čas, co byl dán do výslužby, jako člověk jiného řádu světa, kterého řád nynější přivádí z míry.

„Hledáte-li látku k nějakému článku,“ pravil k Massotovi, „tady ji máte...! Francie, která má přes milion vojáků, nemá žádné armády. Dám vám k tomu svoje poznámky a vy povíte konečně pravdu.“

Zaujal hned žurnalistu pro sebe a poučoval jej. Vojna má býti věcí jedné kasty, náčelníci z boží milosti mají vésti do boje žoldněře, lidi placené nebo vybrané.

Válku zdemokratizovat znamená ji zničit; a on ji litoval jako hr-dina, který vojnu pokládá za jediné ušlechtilé zaměstnání. Od toho okamžiku, kdy každý člověk je nucen se bít, nikdo již bít se nechce. A proto dojista všeobecná branná povinnost, národ ve zbrani, přivodí konec vojny, dříve nebo později. Pakliže od roku 1870 nebylo vojny, bylo to právě tím, že každý byl hotov se bít. Teď váhají

poštvtati národ proti národu, pomýšlejíce na strašlivé vraždění, na zákazonosné výdaje peněz a krveprolití. Také Evropa, proměněná v ohromné rozdělené bojiště, naplňovala jej hněvem a ošklivostí, jako kdyby jistota, že všichni navzájem pohubí se při první bitvě, mu kazila radost, kterou mívali kdysi, když bili se tak, jako se jde na hon polem a lesem, čekající na překvapení.

„Ale,“ pravil Pierre, „to by přec nebylo veliké neštěstí, kdyby vojna zanikla.“

Generál se zprvu rozkohoutil.

„Děkuji pěkně! To byste měli pěkné národy, kdyby už ani vojny nebylo!“

Potom se chtěl ukázati praktickým.

„Pamatujte si, že vojna nikdy nestála tolik peněz jako od těch dob, co je bezmála nemožnou. Náš obranný mír, naše národy ve zbrani uvádějí státy zkrátka na mizinu. Není-li to porážka, je to jistý úpadek... Vším způsobem stát vojenský je stát ztracený, kde nezbyvá už nic činiti. Víra odchází, je opuštěn, tak jako je opuštěn stát náboženský.“

Učinil lítostivý posunek, jako by starý voják zlolál parlamentu, této sněmovně republikánské, jako kdyby ji obviňoval ze dnů, které nadejdou, kdy vojín bude již jenom občanem.

Malý Massot kroutil hlavou; bezpochyby myslel, že předmět článku je proň příliš vážný. Pojednou pravil:

„Dívejte se! Monseigneur Martha je v diplomatické lóži se španělským vyslancem... Víte, že se vyvrací zpráva o jeho kandidatuře v Morbihanu? Je příliš jemného smyslu, než aby se chtěl kompromitovati a chtěl býti poslancem, když drží nitky, které pohybují tady většinou katolíků spojených s republikánskou vládou.“

A opravdu zpozoroval Pierre úsměvnou a diskrétní tvář monseigneura Marthy, který byl k němu včera v předpokoji ministrově tak velmi laskav. Od této chvíle se mu zdálo, že tento biskup nabývá neobyčejné důležitosti. A jakkoli skromným zdálo se jeho vystoupení, cítil, jak je mocný a čilý, ačkoli se ani nehýbal, ačkoli se díval skromně jako prostý zvědavce, kterého baví to divadlo. A Pierre

vracel se k němu neustále, jako kdyby očekával, že pojednou začne řídit jednání, poroučeti lidem i věcem.

„Ach,“ pravil opět Massot, „tamhle je Mège... Sezení začne.“

Znenáhla se sál dole počínal plnit. Poslanci objevovali se u dveří, sestupující úzkými uličkami. Většina jich zůstávala stát, hovoříc a snášejíc sem intenzivní horečku kuloárů. Druzí, sedíce již, s tváří popelavou, zondanou, obraceli zraky ke stropu, kde se bělal polokruhový, skleněný strop. Zamračené odpůldne ještě se kabonilo, světlo zesinalo ještě víc v této síni okázalé a ponuré, s těžkými sloupy, s chladnými alegorickými sochami, které nahota mramoru a dřevěného obložení činila přísnými, a jenom červený samet sedadel a galerií vrhal do toho veselý tón.

Massot jmenoval každého vynikajícího poslance, který právě vcházel. Mège, kterého zastavil jiný nějaký člen malé skupiny socialistické, gestikuloval a rozhňoval se. Pak Vignon, obklopený několika přáteli děláje, jako by se klidně usmíval, sestupoval po stupních ke svému místu. Ale galerie čekaly zejména na poslance kompromitované, ty, jichž jména se nalézala na seznamu Sagnierově; byly to postavy zajímavé ke studiu, neboť jedni stavěli se, jako by byli docela volné mysli, veselí, ba i rozpustilí, druzí zase hráli si na vážné a uražené. Chaigneux kolísal, váhal, jsa jako zhroucený pod vahou strašlivé nespravedlnosti. Duthil zase našel svou pěknou bezstarostnost, byl naprosto dobré mysli, leda že nervózní cukání škubalo mu ústy, stahujíc mu tvář ve starostlivý úšklebek. Nejvíce obdivovaným byl ještě Fonsègue, který dovedl se dokonale opanovati; měl tvář tak hladkou a oko tak jasné, že všichni kolegové a všechno obecnstvo, které chtělo uhodnouti, co se děje v jeho nitru, byli by přísahali o jeho dokonalé nevinnosti; vypadal naprosto jako čestný člověk.

„Ach, ten náš chef,“ šeptal Massot nadšeně, „tomu se nikdo na světě nevyrovná...! Pozor, teď jdou ministři. A zvláště si všimněte, až se sejdou Barroux a Fonsègue po dnešním ranním článku.“

Náhoda tomu chtěla, že Barroux, s hlavou vysoko vztyčenou, s tváří velmi bledou a skoro vypínavou, musel jíti kolem Fonsègua, chtěl-li dostati se k lavicím ministerským. Nepromluvil s ním, díval

se naň upřeně jako člověk, který cítí svou opuštěnost a temnou ránu zrádce. Fonsègue zase velmi spokojeně podával ruku na všechny strany, jako kdyby byl ani neviděl těžký ten pohled, který na něm spočíval. Ostatek dělal, jako by byl neviděl ani Monferranda, který kráčel za Barrouxem, s výrazem dobráckým, jako by docela nic nevěděl, jako by byl přišel sem v pokoji a míru tak jako do sezení obyčejného. Jakmile se ocítil na svém místě, pozvedl oči, usmál se na monseigneura Marthu, který zlehka uklonil hlavu. Potom, zůstávaje pánem sám nad sebou i nad jinými, šťasten, že všechno jde dobře, tak jak tomu sám chtěl, začal si mnouti ruce, pomalu a nonšalantně.

„Co to je za pána na lavici ministerské?“ tázal se Pierre Massota.
„Tam ten šedivý a smutný?“

„Eh, to je ten výtečník Taboureau, člověk beze všeho vlivu, ministr vyučování, i když ho znáte, zdá se vám přece, že ho nikdy nepoznáte: je jako starý, otřelý krejcar... Také jeden z těch, kteří chefa nenosí v srdci, neboť dnešní ranní *Globe* měl článek tím strašlivější, čím byl odměřenější, o naprosté neschopnosti jeho ve všem, co se týká krásných umění. Divil bych se, kdyby ses z toho vzpamatoval.“

Temné víření bubnů oznamovalo příchod prezidentův a předsednictva. Otevřely se dveře, malý průvod popošel, zatím co spleť hluk, volání a dupot naplňovaly polokruh. Prezident stál vzpřímen, zazvonil zdlouha a prohlásil, že sezení je zahájeno. Ale mlčení nenastalo, ani když tajemník, dlouhý černý mladík, četl ostrým hlasem protokol. Potom, když protokol byl přijat, byly čteny omluvné dopisy, ba i malý návrh nějakého zákona byl pozdvižením rukou letem odhlasován. Poté konečně přišla ta velká věc, interpelace Mègeova: celý sál se při tom chvěl a galeriejevily horečnou zvědavost. Poněvadž vláda přijala interpelaci, rozhodla sněmovna, že debata bude následovati ihned.

A teď nastalo hrobové ticho, přerušované chvílemi jen stručnými záchvěvy, ze kterých bylo cítiti vánek hrůzy, nenávisti, touhy a celou sžíravou smečku rozpoutaných chtíčů.

Na řečníště vystoupil Mège a začal s líčenou mírností přesně vykládati a rozebíratí danou otázku. Byl velký, hubený, sukovatý

a kroucený jako letorost révy a podepíral tam oběma rukama svou poněkud ohnutou postavu, často jsa vyrušován malým kašlem pozvolné tuberkulózy, která jej sžírala. Ale jeho oči leskly se vášní pod skřipcem a znenáhla jeho pronikavý a ostrý hlas stoupal, hřměl; zatím vztyčil také úsilným posunkem svoje nesouměrné tělo. Připomenul, že přede dvěma měsíci, již při prvním udavačství v *La Voix du Peuple*, chtěl interpelovati vládu o této politování hodné aféře afrických drah; poznamenal právem, že kdyby sněmovna, podléhající citům, o nichž nechce se šířiti, nebyla odložila jeho interpelaci, bylo by jasno nastoupilo už odedávna, takže by nebyl mohl vyrůstí ten skandál a celá ta prudká výprava udavačství, pode kterou trpí zhnusená zem. Dnes konečně se mu rozumí, mlčeti nadále je nemožno, oba ministři obžalovaní docela otevřeně, že zneužili moci úřední, musí dáti odpověď, dokázati svou naprostou nevinnost a vrhnouti na tuto svoji záležitost co nejjasnější světlo; nehledě ani k tomu, že celý parlament nemůže si dát líbiti obžalobu nečestné prodajnosti. Opakoval celou historii té aféry, koncesi afrických drah danou bankéři Duvillardovi, potom pověstnou emisi prémiových losů, kterou odhlasovala sněmovna, díky zběsilému tomu šachrování, handlu a kupčení s lidským svědomím, pakli možno věřiti obžalovatelům. A pak se rozohnil a vybuhl v největší prudkost, když mluvil o tajemném Hunterovi, té volavce Duvillardově, kterého policie nechala utéci, zatím co stíhala poslance socialistické. Tloukl pěstí do řečniště, vyzýval Barrouxe, aby kategoricky vyvrátil, že jakživ se nedotkl ani centimu z oněch dvou set tisíc, zaznamenaných u jeho jména na seznamu. Ozývaly se hlasy, aby se četl seznam celý; jiní zase, když ho chtěl čísti, zuřili, křičíce, že to není důstojno, přinášeti do francouzské sněmovny takový dokument plný lži a utrhačství. A on pokračoval freneticky, házel Sagniera do bláta, bránil se, že nemá nic společného s utrhači, ale žádal, aby spravedlnost vykonávala se vůči všem a aby, jsou-li mezi jeho kolegy někteří prodajní, ještě dnes večer byli posláni do státního vězení.

Prezident, stoje u velikého předsednického stolu, zvonil bezmocně jako lodivod, který nedovede již býti pánem bouře. Jedině sluho-

vé zachovávali mezi staženými a rozvzteklými tvářemi netečnou vážnost svých výkonů. Mezi výbuchy bouře bylo pořád ještě slyšeti hlas řečníkův, který náhlým přechodem kladl pojednou kolektivistickou společnost, o níž snil, proti zločinné společnosti kapitalistické, která je schopna zploditi takovou ostudu. Poddával se víc a více svému rozhořčení jako apoštol, který stůj co stůj chce obnoviti svět podle své víry. Kolektivismus stal se doktrínou a dogmatem, mimo které nebylo žádné spásy. Dny předvídané nadědou záhy, on je očekával s důvěryplným úsměvem, nemaje již nežli svrhnouti toto ministerstvo, potom snad ještě jedno, aby konečně se uchopil moci sám jakožto reformátor, který usmíří národy. Tento sektář, jakož jej obviňovali socialisté, stojící mimo parlament, měl diktátorskou krev ve svých žilách. A nanovo jej poslouchali, když jeho horečná výmluvnost a tvrdošijnost konečně přece přemohly hluk. Když se již chystal opustiti řečníště, tleskalo se velmi silně na několika lavicích levice.

„Poslyšte,“ pravil Massot generálovi, „potkal jsem jej ondyňo v Jardin des Plantes, s jeho třemi dětmi, se kterými šel na procházku. Staral se o ně jako stará kojná... Je to velmi hodný člověk, který asi skrývá svou chudobnou domácnost.“

Shromážděním prochvělo hnutí, neboť Barroux vstal, kráčeje k řečníšti. Vztyčil tam svoji velkou postavu pohybem sobě obvyklým a hlavou pohazuje nazad jeho pěkná oholená tvář, kterou hyzdil jen nos poněkud malý, vzala na se zúmyslnou vznešenost, pyšnou a trochu smutnou. Vykládal ihned o své uražené melancholii, v krásné květnaté řeči, s teatrálními posunky, s výřečností romantického tribuna, ze které bylo znáti člověka hrdého, něžného a trochu hloupého, jakým v celku byl. Nicméně dnes chvěl se opravdovým pohnutím, neboť jeho srdce krvácelo nad zkázou jeho osudu, cítil, jak se s ním boří celý svět. Ach, ten výkřik zoufalství, který zadržoval, výkřik občana, kterého okolnosti políčkují a kterým smýkají v den, kdy domnívá se míti právo na triumf za svoji občanskou odanost! Od té chvíle, co zaniklo císařství, cele obětoval se republice; bojoval a snášel pronásledování pro ni, posléze ji založil po všech

hrůzách vojny občanské a uprostřed každodenních bitev stran, a teď, když konečně ona triumfovala, žijíc teď a jsouc nezdolnou, cítí se pojednou jako cizincem z jiného věku, slyší nově příchodí mluvit jazykem jiným, hájiti jiné ideály, vidí, jak všecko se kácí, co miluje, co ctí a čeho si váží, všecko to, co dodávalo sil k boji a k vítězství! Silných dělníků z prvních dob už není. Dobře učinil Gambetta, že umřel. A jaká trpkost z toho pro ty staré, kteří zbyli uprostřed mladé generace, inteligentní a chytré, která posmívá se jim, že jsou tak zastarale romantickými! Všechno se bortilo od té chvíle, co myšlenka svobody byla v úpadku, co svoboda nebyla již jediným dobrem, ba ani ne založení republiky, které si byli tak draze vykoupili úsilím tak dlouhým.

Barroux přiznal se upřímně a důstojně. Republika byla posvátná archa a i nejhorší prostředky bylo lze schváliti, jakmile ona se ocitla v nebezpečí. Vypravoval tu událost docela prostě, vypravoval o všech penězích z banky Duvillardovy, které braly žurnály opoziční pod záminkou, že nutno získati veřejnost, kdežto noviny republikánské dostávaly část přímo směšnou. Jakožto ministru vnitra bylo mu tehda starati se o tisk; a co by se bylo řeklo, kdyby se nebyl vynasnažil zavésti spravedlivou rovnováhu tak, aby síla protivníků vlády nebyla zesateronásobněna? Sta rukou se k němu vztahovalo, dvacatero žurnálů, a to těch nejzasloužilejších, nejvěrnějších, hlásilo se o zákonný podíl. A tento podíl on jim zajistil, dáváje jim rozdělití dvě stě tisíc franků, zaznamenaných u jeho jména v seznamu. Ani jediný centim nedostal se jemu samému do kapsy, nikomu nedovolil pochybovati o jeho poctivosti, prostě jeho slovo mělo by dostačiti.

A v tomto okamžiku byl opravdu obdivuhodně veliký, zmizelo všecko, i jeho okázalá prostřednost, jeho patos, byl jenom poctivým člověkem, rozechvěným, srdce otevřeného, se svědomím krvácejícím pro to, co pravdivého bylo mu odtamtud vyrvati, a trpce si zoufal, že jest mu trpěti tam, kde by byl doufal v odměnu.

Ale jeho řeč byla vyslechnuta s ledovým klidem. Naivní Barroux, který očekával entuziastický vzmach republikánské sněmovny, vlebící jej proto, že zachránil republiku, byl sám znenáhla zaražen tím

studeným dechem, který vanul ze všech lavic. Pojednou cítil se osamělým, jako by byl všemu konec a jako by naň sáhla smrt. Zbortilo se v něm všechno, cítil v sobě smrtelnou prázdnotu. Nicméně pokračoval uprostřed strašlivého ticha, s bravurou chudáka, který končí samovraždou a který chce umřítí stoje, z lásky k ušlechtilým a výmluvným pózám. Jeho konec byl posledním krásným posunkem. Když sestoupil z tribuny, chlad ještě stoupl a neozval se ani jediný potlesk. Vrcholem neobratnosti bylo, že s chvějícím se hlasem učinil nárazku na temné proudy Říma a kléru, které po jeho soudu hledí jen dobýti ztracených pozic a obnoviti dřív či později monarchii!

„Je to osel! Kdopak se k tomu přizná?“ šeptal Massot. „Je hotov a s ním celé ministerstvo!“

A uprostřed této mrazivě chladné sněmovny Monferrand vystupoval rovnou na řečniště. Nevole vynikla z neurčitěho strachu, jež působí vždycky upřímnost ze zármutku prodaných poslanců, kteří cítili, jak se řítí do propasti, a také z rozpaků svědomí vůči kompromisům politickým, více nebo méně omluvitelným. Nastalo tedy jakoby všeobecné ulehčení, když počal Monferrand plným vzmachem a rozhodně popírati, jednou pěstí tluče při tom do stolu a druhou bije se v prsa, jménem své uražené cti. Sražený a malý, s tváří vpřed nachýlenou, se svým tlustým nosem člověka smyslného a ctižádostivého, byl chvíli až nádherným se svými širokými rameny a s postavou, za kterou se skrývala jeho hluboká prohnanost. Popřel všechno. Nejenom že nevěděl, co znamená ta cifra osmdesáti tisíc franků, připsaná k jeho jménu, ale bral za svědka celý svět, že se nedotkl ani jediného sú z těch peněz. Rozhořčení jeho vřelo, překypovalo, takže se nespokojil popírati za sebe, ale že popíral i za všechny poslance, za všechny sněmovny francouzské nynější i bývalé, tak jako kdyby taková ohavnost, jakou poskytuje poslanec národa, prodávající svůj hlas, byla horší než všechna hanba všech předvídaných zločinů, jako by byla vůbec nemyslitelnou. A protest teď propukl a sněmovna rozehrátá a odlehčujíc si jej aklamovala.

Než přesto z malé skupiny socialistů bylo slyšeti hlasy hulákající, které jej vybízely, aby se vyjádřil o drahách afrických, připomínající

mu, že byl tehda při hlasování ministrem veřejných prací, chtějice konečně zvědět, co zamýšlí učiniti dnes jako ministr vnitra vůči tomu utrhaní, aby uspokojil svědomí vlasti. Vyvlékl se obratně z té otázky a prohlásil, že jsou-li jací viníci, že se jim dostane spravedlnosti a že nikdo mu nemusí připomínati jeho povinnost. Potom najednou, s velikou silou a mistrovstvím bezpříkladným provedl obrat, který připravoval již ode včera.

Nezapomínal nikdy na svoji povinnost, vykonával ji jako věrný voják své vlasti, a to každé chvíle, se stejnou odhodlaností i opatrností. Cožpak neobviňovali jej, že užíval policie bůhví k jakým nízkým službám špiclovským tak, že pověstný Hunter mohl uniknouti? Nu tedy! Tato pomlouvaná policie může teď říci sněmovně, k čemu jí opravdu užíval v posledních dnech, může říci, co mu vykonala pro spravedlnost a pořádek. Včera zatkla v Boulognském lesíku nejhoršího ničemu, původce atentátu v ulici Godot-de-Mauroy, toho strojnického dělníka anarchistu, toho Salvata, který po celých šest neděl unikal všemu pátrání. Večer přiznal se ten bídník ke všemu a spravedlnost rychle vykoná své dílo. Konečně je veřejná mravnost pomstěna, Paříž může vzchopiti se ze své dlouhé hrůzy, anarchie dostala ránu do hlavy. A to učinil on, ministr, pro čest a spásu vlasti, zatím co bídni utrhači dávno snažili se pošpinit jeho jméno, písíce je na mrzký seznam, dílo to, které mohla vynalézt jenom nejnižší politická machinace.

Sněmovna poslouchala udiveně a rozechvěla. Tato historie o zatčení, která jako by z nebe spadla, o které nemluvil ani jediný ranní list, tento dar, který jako by jí činil Monferrand, podáváje jí strašlivého Salvata, jenž zdál se býti již osobou zločinného mýtu – všechno toto divadlo ji rozpoutalo, jako by poslouchala drama dávno nedokončené a jež pojednou před ní se rozuzlilo. Hluboce ji to pohnulo a zároveň jí zalichotilo, takže oslavovala hlučně řečníka, který neustále velebil skutek své energie, zachráněnou společnost a potrestaný zločin, aniž zapomínal zavazovati se, že bude vždy a všude mužem silným a pánem pořádku. Získal dokonce i lavice na pravici, když, odříkaje se Barrouxe, končil sympatickým pozdravem sjedno-

ceným katolíkům, vyzváním ke svornosti různých vyznání proti společnému nepříteli, divokému socialismu, který prohlašuje zkázu všemu.

Když Monferrand sestupoval z řečniště, tah se mu již zdařil, pomohl si z nouze a celá sněmovna mu aplaudovala, levice i pravice dohromady, ohlušujíc protesty několika socialistů, jichž volání jenom zveličovalo vítězný ten pokřik. Dvacatero rukou se k němu vztahovalo, zůstal chvíli stát, dobrácky se usmívaje, ale úsměvem, ve kterém přece rostl neklid. Úspěch jeho začínal jemu samému překážeti, měl z něho strach. Mluvil snad příliš dobře? Cožpak místo, aby zachránil sebe sama, zachránil také celé ministerstvo? To by znamenalo zničení celého jeho plánu, sněmovna nesměla hlasovati pod dojmem této řeči, která ji tak dojala. A stál tady tak asi dvě nebo tři minuty v opravdové úzkosti a čekal, usmívaje se neustále, zdali někdo vstane a jemu odpoví.

Na galeriích byl úspěch rovněž veliký. Bylo viděti, kterak i dámy tleskají. I monseigneur Martha sám dával najevo největší uspokojení.

„Tak co, pane generále?“ pravil Massot, uštěpačně se usmívaje. „Pohleďte na naše dnešní bojovníky, tohle je jeden z pořádných, ne-li...? Tohle se říká dovedně se vyvléci z pasti. Ale ať bylo, jak bylo, pěkné to bylo přece.“

Konečně uznamenal Monferrand Vignona, který, pobádán jsa svými přáteli, vstal a stoupal k řečništi. Tu jeho úsměv byl zase tak čtveračivě dobrácky, zasedl opět na své místo mezi křesly ministerskými a blaženě poslouchal.

S Vignonem ihned se tvářnost sněmovny změnila. Stál na tribuně, štíhlý a elegantní, se svým krásným plavým vousem, svými modrýma očima a pružnou mladou postavou. Ale mluvil zvláště jako člověk praktický, prostou a přímou výmluvností, takže deklamace jeho starších předchůdců vynikaly tím více svou prázdnotou a patosem. Zachoval si ze svého úřadování živý smysl pro záležitosti úřední a lehký způsob klásti a řešiti nejzavilejší otázky. Jsa činný, odhodlaný, jist svou hvězdou, mající k tomu ještě to štěstí, že byl

příliš mlád a příliš dovedný, než aby se byl již do čeho zapletl, kráčet vstříc budoucnosti, neboť vytknul si program pokročilejší, než byl program Barrouxův a Monferrandův, jen aby měl proč zaujati jejich místo, když je dříve byl porazil, ostatek byl docela schopen uskutečnit tento program a pokusit se o reformy, tak dlouho slibované. Pochopil, že na počestnost, podporovanou chytrostí a důvtipem, konečně dojde. Velmi rozhodně řekl jasným hlasem, co říci měl, a to, co zdravý smysl a temné svědomí sněmovny samo očekávalo. Zajisté, že on je první, který se těší ze zatčení, které uklidní vlast. Ale že nevidí, jaká souvislost může být mezi tímto zatčením a smutnou záležitostí předloženou sněmovně. Jsou to zde dvě otázky naprosto rozdílné a prosil kolegy, aby nehlasovali pod chvilkovým rozčilením, ve kterém patrně se nalézají. Světlo musí být úplně a dojista, že světla toho nemohou podati dva ministři, kteří sami jsou obžalováni. Ostatek on že je proti každé anketní komisi, podle jeho soudu dlužno prostě udati soudu viníky, jsou-li jací. A také on ukončil jemnou narážkou na rostoucí vliv kléru řka, že se žádné strany by nepřipustil žádného kompromisu, odmítaje právě tak diktaátům státu jako obnovení starého ducha teokratického.

Výkřiky: „Výborně! Výborně!“ proletěly od jednoho konce sněmovny ke druhému a jenom několik rukou tleskalo, když Vignon se vracel ke svému místu. Ale sněmovna opět se vzpamatovala, situace zdála se tak jasnou, hlasování tak určitým, že Mège, který měl v úmyslu ještě se uchopiti slova, raději moudře mlčel. Bylo pozorovati, jak klidně se chová Monferrand, který nepřestal Vignona zdvořile poslouchati, tak jako by vzdával čest talentu svého protivníka, kdežto Barroux od té chvíle, co jeho řeč setkala se s tak mrazivým chladem, seděl nehybně na své stoličce, bledý na smrt, jako bleskem zasažený a zdrcený zřícením starého světa.

„Nu tak, už to je!“ pravil opět Massot „Už je po ministerstvu...! Poslouvejte, malý Vignon dostane se daleko. Říká se, že sní o paláci Elysejském. Všim způsobem je předurčen za chefa příštího kabinetu.“

Když pak chtěl za obecného šumotu skrutinia odejít, generál jej ještě pozdržel.

„Počkejte přece, pane Massote... Jaká je ošklivá ta parlamentární kuchyně! Měl byste na to poukázat v nějakém článku a dovodit, jak země tím znenáhla slábne, jak je zchoulostivělá skrz na skrz takovými dny zbytečného a špinavého mluvení. Bitva, ve které by padesát tisíc mužů zůstalo na bojišti, zeslabila by nás méně a zanechala by nám více života než deset let takového hnusného parlamentarismu... Navštivte mě jednou, pane. Ukáži vám návrh vojenského zákona, musíme vrátit se k bývalé žoldnéřské a omezené armádě, chceme-li, aby naše národní armáda, tak tuze poměštlá a jen zdánlivě širších vrstev, nebyla mrtvým závažím, které rdousí národ.“

Od té chvíle, co sezení bylo zahájeno, Pierre nepronesl ani slova. Poslouchal pozorně, zprvu ze přímého zájmu pro bratra, potom znenáhla sám byl jat horečkou, která se zmocnila zasedací síně. Nabýval přesvědčení, že Vilém nemá se čeho báti; ale jak všechny ty události spolu souvisely a jak zatčení Salvatovo vrhalo sem svoje stíny! Události honily jedna druhou, křížovaly a měnily se neustále. Skloněn jsa nad kypící síní, viděl, jak tisíce vášně a zájmy zde se srážejí. Stopoval velký boj mezi Barrouxem, Monferrandem, díval se na dětinskou radost strašlivého Mègea, který byl šťasten jen proto, že rozvlnil bahnité dno těchto kalných vod, kde lovil vždycky jenom pro jiné; pak se zajímal zas o Fonsègua, který velmi klidně, zasněžen jsa v taje budoucnosti, konejšil Duthila a Chaigneuxe, kteří oba byli polekáni jistým pádem ministerstva. Potom neustále se vracel k Jeho Milosti Marthovi a oči z něho nespouštěl, stopuje pohnutost sezení na jeho klidné a šťastné tváři, tak jako kdyby celá tato dramatická komedie parlamentární se odehrávala jenom pro vzdálený triumf, ve který tento kněz doufal. A zatím co se prohlašoval výsledek hlasování, neslyšel již, kterak vedle něho Massot a generál hovořili o taktice, o kádrech a odvodu, hádajíce se o potřebě krvavé lázně pro celou Evropu. Ach, politováníhodné lidstvo, které neustále se bijíc, neustále se ničí v parlamentech i na bojišti – kdypak přece odzbrojí, aby žilo konečně podle spravedlnosti a rozumu! Zmatek se

táhl donekonečna, při návrzích o denním pořádku, jichž byl celý déšť od velmi prudkého Mègeova až po prostě vážný návrh Vignonův. Ministerstvo chtělo jen prostý denní pořádek a bylo poraženo: Sněmovna odhlasovala konečně návrh Vignonův většinou dvacíti pěti hlasů. Část levice se dojista přidala ku pravici, ke skupině socialistů. Dlouhotrvající ruch, vystupující ze síně ke galeriím, uvítal výsledek.

„Pojďme,“ řekl Massot, odcházejе s generálem a s Pierrem, „jsme tedy u ministerstva Vignonova. Ale přesto přese všechno Monferrand se zachránil. Já na místě Vignonově měl bych se na pozoru.“

Večer v malém domku v Neuilly odbývalo se pohnutlivě prosté i veliké loučení. Když se byl Pierre vrátil, rozesmutněn sice, ale uklidněn, rozhodl se Vilém, že zítra naurčito se vrátí na Montmartre, nastoupí tam opět svůj obyčejný život a dá se do svých obvyklých prací. A poněvadž také Nicolas Barthès odejde, tedy malý domek zapadne zase ve svoje osamění a ve svoji beznadějnost.

Théofil Morin, byv zpraven od Pierra o bolestné novině, přišel; a když všichni čtyři mužové usedli v sedm hodin ke stolu, Barthès pořád ještě nic nevěděl. Celý den se procházel po pokoji, z jednoho konce do druhého, těžkým krokem jako lev v kleci, žije tady v tom útulku přátelsky mu poskytovaném jako velké heroické dítě, které se nikdy nestará o poměry přítomnosti, aniž dbá hrozeb budoucnosti. Jeho život byl vždy bezmeznou nadějí, která neustále se tříštila o meze skutečnosti. Všecko, co miloval, všecko, co chtěl vykoupiti vězením a vyhnanstvím skoro již padesátiletým, jako svobodu pro všechny stejnou a bratrskou republiku, to všecko marně se mu hroutilo, marně káralo sny jeho ze lži způsobem co nejkrutějším: neboť přesto přese všechno zachovával svou víru, čistou víru svého mládí, věřící v blízkou budoucnost. Prorocky se usmíval, když nově přichozí, ti prudcí, kteří jej předstihli, s ním žertovali jako s dobromyslným starcem. On sám nic nerozuměl novým sektám, horšil se nad jejich nedostatkem humanity a byl skvostným ve své tvrdošíjné myšlence obnoviti svět jednostrannou koncepcí lidí od přírody dobrých, vesměs volných a vesměs bratrů.

A toho večera, při obědě, cítě, že se nalézá mezi přáteli milujícími, byl velmi vesel a ukazoval prostotu své duše, jsa absolutně jist, že vidí, kterak jeho ideál přese všechno brzo se uskuteční. Potom vypravoval roztomilé příhody ze svých vězení; byl znamenitým vypravovatelem, když chtěl. Znal vězení všechna i Sainte Pélagie, i Mont-Saint-Michel, i Belle-Ile-en-Mer, i Clairvaux, i vězení přechodná i jedem prosáklé lodi válečné, směje se dosud při některých rozpomínkách a vypravuje, kterak vždycky našel bezpečného útulku ve svém volném svědomí. Tři druhí mužové, kteří jej poslouchali, byli u vytržení přes tu úzkost, která jim svírala srdce při pomyslení, že tento věčný vězeň, tento věčný vyhnanec znova bude nucen vstáti, chopiti se své hole a odejíti.

Teprve při desertu Pierre promluvil. Vypravoval, jakým způsobem ministr jej dal zavolati a že povolil osmačtyřicet hodin Barthèsovi, aby dostihl hranice, nechce-li býti zatčen. Starý muž, s dlouhým bílým vlasem, nosem orlím, s očima neustále mládím planoucím zvedl se vážně a chtěl ihned odejíti.

„Cože, můj synu, vy to víte už ode včera a vy jste si mne ještě nechal, uvedl jste se v nebezpečí, že vás budu ve vašem domě kompromitovati ještě více! Musíte mi odpustiti, nepomýšlel jsem na neštěstí, které vám působím, myslil jsem, že všechno bude lze tak dobře zařídit! A děkuji, děkuji Vilémovi a děkuji vám za těch několik tičných dnů, které jste popřáli starému tulákovi, starému bláznovi, jakým jsem!“

Prosili jej, aby zůstal ještě do zítřka do rána, ale on nedbal. O půlnoci odjíždí vlak do Bruselu a mohl tedy pohodlně odjet. Rozhodně také odmítl, aby jej Morin doprovázel. Morin nebyl bohat, měl svou práci. Nač by jej tedy okrádal o čas, když bylo přece tak pochopitelné, že odjíždí sám? Vracel se do vyhnanství, jako se vracel do bídě, do bolesti odedávna známé, jako bludný žid svobody; kterého legendární jeho muka pohánějí věčně širým světem. Když v deset hodin se loučil v malé spící ulici od svých hostitelů, slzy vstoupily mu do očí.

„Ach, nejsem již mlád, tentokrát je konec všemu, už se nevrátím a kosti moje budou odpočívati tam, v některém koutě.“

Když byl něžně objal Viléma a Pierra, jeho nezkrotná a pyšná osoba znovu se vzchopila a pln doufání zvolal naposledy:

„Eh co, kdož ví? Vítězství nadejde snad již zítra, budoucnost patří tomu, kdo pracuje a čeká!“

Zmizel a ještě dlouho bylo slyšeti, jak pevný a zvukný jeho krok se ztrácí v dáli, v jasné noci.

KNIHA ČTVRTÁ

I.

Ve vlažném tom ránu posledních dnů měsíce března, když Pierre opouštěl malý domek v Neuilly se svým bratrem Vilémem, doprovázejí jej na Montmartre, srdce se mu silně sevřelo při pomýšlení, že se tam vrátí sám a že tam zapadne zase ve svůj neblahý osud a ve svoji prázdnotu. V noci ani oka nezamhouřil, naplněn jsa hořkostí, a teď skrýval svou starost a nutil se k smíchu.

Oba bratři vidouce, jak venku je jasno a vlažno, rozhodli se, že půjdou pěšky, dlouhou procházkou po zevních boulevardech. Bilo devět hodin. Bylo to nesmírně půvabné, že mohl doprovázeti staršího svého bratra, který se rozveseloval, pomýšleje na pěkné překvapení, které učiní svým milým, tak jako by se vracel z nějaké cesty. Nic jim byt' před tím neoznámil; omezovat' se od té doby, co zmizel, jen na to, že jim čas od času psal, podávaje jim o sobě zprávy. Jeho tři synové, z opatrnosti a šetříce jeho přání, nepřišli jej navštívit; i mladá dívka, kterou si měl vzíti, sama čekala rozumně, tiše a skromně.

Když nahoře vystoupili na svahy Montmartru sluncem ozářené, vešel Vilém, který měl klíč od domovních dveří, bez hluku a prostě do domu. Malý dům na maloměstsky tichém náměstí du Tertre jako by spal v hlubokém míru. Pierre shledal jej takým, jak jej byl viděl při své první a jediné návštěvě: byl klidný, usmívavý a jako stopený v nekonečné lásce. Nejprve úzká chodba přízemní otevírala se na nesmírný obzor Paříže. Potom zahrádka, se dvěma švestkovými stromy a keřem bezovým, který teď už měl listí; dnes zpozoroval zde také tři bicykly opřené o švestkové stromy.

Konečně objevila se prostorná, veselá a klidně spokojená pracovna, v níž žila celá rodina a jejíž široké okno ovládalo veškeren oceán střech.

Vilém došel až k pracovně, aniž koho potkal. Bavilo jej to velice a položil prst na rty.

„Dej pozor, bratříčku! Uvidíš něco.“

A když otevřel zticha dveře, zastavili se na chvíli na prahu.

Byli zde jenom všichni tři synové. Tomáš stál u své kovadliny a zabýval se vrtacím strojem, prorážejе díry do malé měděné plotny. Ve druhém koutě u okna seděli František a Antonín po obou stranách svého velikého stolu, jeden zahloubán do knihy, kdežto druhý, rydlo maje v ruce, dokončoval dřevorytinu. Slunce světlým proudem hrnulo se sem, pohrávající si na podivné směsici této síně, kde tísnilo se tolik práce, tolik nástrojů různých, mezi nimiž pracovní stůl obou žen okrášlen byl velkou kyticí květů. V napjaté pozornosti tří mladíků a v nábožném tom míru bylo slyšet i jen lehký skřipot stroje při každém otvoru, jež nejstarší provrtával.

Ale ačkoliv se Vilém na prahu ani nehýbal, synové se zachvěli a jako by se pojednou probudili. Uhodli, kdo to, a stejným časem pozvedli hlavu. Stejně zvolání uklouzlo jich rtům, vyskočili jakoby stejným a společným vzpružením, vrhajíce se mu kolem krku.

„Otec!“

On všecek šťasten je objímal a silně je k sobě tisknul. A víc nic, nebylo žádného dlouhého laskání ani zbytečných slov. Jako by byl odešel včera a jako by se vracel z vycházky, na které se opozdil. Díval se na ně se svým úsměvem a oni, vpíjejíce se v jeho zraky, usmívali se také; byla v tom všechna jejich láska, všechno, co mohli navždy dáti.

„Pojď dále, Pierre. Stiskni přece ruku těm hochům.“

Kněz, na rozpacích a jat jakousi nevolností, zůstal stát u dveří. Synové Vilémovi potřásali mu bodře rukou. Potom, nevěda co počít a cítě se tady cizím, usedl konečně stranou k oknu.

„Nu tak, hoši, a co babička a Marie?“

Babička že právě odešla do svého pokoje. A co se týká mladé dívky, ta dnes chtěla jít sama do trhu. Dělalо jí to radost, tvrdívala, že prý sama jediná dovede koupit čerstvé vejce a máslo, které voní jako lískové ořechy. Potom přinášivala někdy nějaký pamlsek anebo

květiny a byla všecka šťastna, že se mohla ukázat jako dobrá hospodyně.

„Tak tedy všichni se máte dobře?“ vece opět Vilém. „Jste spokojeni, práce vám jde dobře od ruky?“

A obrátil se na každého zvlášť několika slovy, jako člověk, který ihned se dovede vžít ve svoje každodenní zvyklosti. Tomáš, jehož drsná a dobrácká tvář zářila, stručně a jasně vyložil výsledek svého nového badání ve příčině malých motorů a pravil, že teď jistě to najde. František, zahloubán neustále v přípravy ke své zkoušce, žertoval a mluvil o ohromném materiálu, který si ještě musí vecpat do mozku. Antonín ukazoval dřevorytinu, kterou dokončoval a která představovala jeho mladou přítelkyni Lízu, sestru sochaře Jahana, čtoucí na slunci v zahradě; byl to plný květ opožděné bytosti, kterou láskou svojí probudil k inteligenci. A za hovoru usedli bratři opět na svá místa a dávali se zase do díla docela nerušeně, silou disciplíny, jejímž působením práce byla jim vlastním životem.

Vilém spokojeně prohlížel práci každého z nich.

„Ach, hoši, já jsem toho také napřipravil a nadělal, zatím co jsem ležel! A hodně poznámek jsem si napsal... Přišli jsme pěšky a to všechno, jakož i šaty a prádlo, které mi babička poslala, dám si převést... A jak se těším, že zde zase všechno nalézám a že budu moci s vámi dáti se do započaté práce! Ach, teď toho nadělám!“

A již byl ve svém koutě. Měl mezi kovadlinou a oknem rezervované široké místo, svoji chemickou plotýnku, skříně a podstavce s aparáty a dlouhý stůl, u jehož jednoho konce psával. A již přejímal vládu nad tímto vším světem a prohlížel všechno, jsa spokojen, že nalézá vše na svém místě; ruce jeho ohledávaly jednotlivé předměty a dotýkaly se jich a spěchal, aby se jako jeho synové mohl dáti do díla.

Nahoře na schodech, které vedly k pokojíčku, objevila se babička, klidná a vážná, přímá, oblečená jako vždy ve svých prostých černých šatech.

„Jste to vy, Viléme? Buďte tak laskav a přijďte na chvilku nahoru.“

Šel, neboť porozuměl, že mu chce dát asi nějaké vysvětlení, že jej chce ujistiti a říci mu ihned, co mu říci chtěla beze svědků. Bylo to jejich obávané tajemství, jediná věc, o které jeho synové nevěděli, velká ta záležitost, která jej trápila úzkostí po atentátu, když myslel, že se nalézá v nebezpečí a že bude prozrazena a rozhlášena. Nahoře v jeho pokoji skládala mu tedy účty, ukazovala mu u postele nedotknutou skříňku, ve které byly patrony z nového prachu a plán zhoubného, hrozného přístroje. Nalezl tam všecko tak, jak to tam byl nechal, a kdo by se toho byl chtěl dotknouti, byl by musil buď zabít ji, anebo dům byl by i s ní vyletěl do povětří. Prostě a svým klidně hrdinným způsobem odevzdala mu strašlivý ten sklad, vracejíc mu klíč, který jí poslal po Pierrovi druhého dne po svém zranění.

„Neměl jste přece žádných starostí, vidíte?“

Tiskl jí ruce něžně i s uctivostí.

„Bál jsem se jenom, aby policie s vámi krutě nenakládala. Vy jste strážkyně a vy byste dokončila moje dílo, kdybych byl zmizel.“

Zatím Pierre seděl dole pořád u okna a cítil, jak nevolnost jeho roste. Dojista v celém domě dávali mu najevo jenom oddanou sympatii. Proč se mu tedy zdálo, že i bytosti i věci mu zůstávaly nepřátelskými přes dobrou tu bratrskou vůli? A tázal se v duchu, co zde vlastně chce mezi těmito pracovníky, jež všechny udržovala víra, kdežto on nevěří na nic a nedělá ničeho.

Pohled na tři horlivé a při práci veselé bratry naplnil jej konečně jakýmsi zlým rozčilením. A příchod Mariin to dodělal.

Vstoupila, aniž jej upozorovala, veselá, překypující životem, s košíkem zásob na ruce. Jako by jarní ráno bylo vstupovalo s ní, která přicházela v záři svého mládí, jsouc štíhlé postavy a širokých prsou. Všecka její růžová tvář, jemný nos, vysoké inteligentní čelo, plná dobrotivá ústa zářily pod těžkým rounem jejích černých vlasů. A její hnědé oči se usmívaly neustálým jásotem zdraví a síly.

„Ach, hoši, poslouchajte, to jsem vám toho nakoupila! – Pojd'te se podívat, ani jsem nechtěla vyprázdnit košík v kuchyni.“

Volky nevolky musili se seskupiti kolem košíku, jež postavila na stůl.

„Nejdřív máslo. Přivoňte trochu, že voní jako lískové oříšky. Objednala jsem si je... A pak vejce. Jsou včera snesená, ručím za to. A tohle je dokonce dnešní... A pak kotletky. Ty jsou krásné, vidíte? Řezník si dá na nich záležet, je-li to pro mne... A pak smetanový sýr, opravdu smetanový, jaká rozkoš! – Pak tohle, to je překvapení, lahůdka, ředkvičky, krásné růžové ředkvičky. Ředkvičky v březnu, to je přepych!“

Triumfovala jako dobrá hospodyně, která zná věc ocenit a která chodila na lyceu Fénélonově do kuchařského a hospodářského kurzu. Tři bratři, kteří se rozveselili s ní, musili jí vzdáti svou pochvalu.

Než pojednou zpozorovala Pierra.

„Co to, vy ráčíte býti zde, pane abbé? Ach odpusťte, já vás neviděla! – A jak se daří Vilémovi, dobře? Přinášíte nám od něho zprávy?“

„Otec se už vrátil,“ pravil Tomáš. „Je nahoře s babičkou.“

Překvapena kladla rychlé všechny zásoby zpět do košíku.

„Vilém se vrátil! Vilém se vrátil...! A vy jste mi to ani neřekli! Necháváte mne všecko rozdělovat! To jsem pěkná osoba, vychvaluji vám zde svoje máslo a vejce, když Vilém je doma!“

Tento právě přicházel z pokoje s babičkou; vesele běžela mu vstříc a nastavovala mu obě tváře, které on dvakrát upřímně políbil; potom mu položila obě ruce na ramena, dívala se naň z dlouha, řkouc hlasem trochu rozechvělým:

„To jsem ráda, velmi ráda, že vás zase vidím, Viléme... Teď to mohu říci, už jsem myslila, že vás ztratím, měla jsem mnoho starostí a byla jsem velmi nešťastna.“

A třeba že se pořád smála, dvě slzy vytryskly jí z očí, kdežto on, také velice dojat, šeptal, znova ji objímaje:

„Drahá Marie..., jak jsem šťasten! Zas vás mám neustále a tak krásnou a laskavou!“

Pierre, který se na ně díval, shledával je chladnými. Čekal dojista více slz a vášnivější objetí dvou snoubenců, které nehoda na tak dlouho odloučila takřka v předvečer jejich sňatku. Nepoměr let také jej urážel, ačkoli mu bratr připadal ještě velmi statným a velmi mla-

dým. Věru to děvče se mu valně nelíbilo. Vypadala příliš dobře, příliš klidná. Od té chvíle, co byla tady, cítil, jak jeho nevolnost se zveličuje, jak roste jeho touha odejít a již se nevrátiti. Pocit, že je jiným nežli ona, že je cizincem u svého bratra, stal se mu opravdovým trápením.

Vstal, chtěl odejít předstíraje, že má v Paříži nějakou pochůzku.

„Co, ty nezůstaneš s námi k snídani?“ zvolal Vilém udiven. „Ale vždyť to bylo umluveno, to mi přece neuděláš. – Teď je, bratříčku, tento dům jako tvůj.“

A když všichni volali a s opravdovou láskou jej prosili, byl tedy nucen zůstat a opět usednouti, ale upadl opět ve svoji nemluvnou nevolnost, dívaje se a poslouchaje rodinu, která byla sice jeho, o níž však cítil, jak je mu cizí.

Bylo sotva jedenáct hodin. Práce pokračovala, přerušována jsouc veselým hovorem, když jedna ze dvou služek přišla pro košík se zásobami. Marie jí nakazovala, aby ji zavolala na vejce na měkko, neboť zakládala si na výtečném způsobu, dle kterého dovedla vejce připravit právě tak, že bílek se uvařil jen v bílou smetanu. Při té příležitosti František prohodil několik vtipů; často si ji dobíral pro všecky ty krásné věci, kterým se naučila v lyceu Fénélonově, kam ji otec poslal ve dvanácti letech, po smrti její matky.

Ale ona odpovídala chutě a smála se mu sama, že on zase maří tolik času v normální škole, pro ledajaké pedagogické titěrnosti.

„Vy jste velké děti,“ pravila, nepřestávajíc vyšívati, „to je divné, jste přece všichni tři velmi inteligentní, máte tak široký duševní rozhled, ale hned vám to vadí, vidíte, když děvče jako já studuje na lyceu jako vy hoši? Jen se přiznejte! Je to boj obou pohlaví, žárlivost a konkurence, nemám pravdu?“

Protestovali proti tomu, zapřísahali se, že jsou pro vzdělání děvčat co možno nejširší. Věděla to velmi dobře, ale bavilo ji, mohla-li jim opláceti jejich vtipkování.

„Ne, ne, co toho se týká, jste velmi pozadu, drahé děti. Vím dobře, co přemýšlející buržoazie vytýká dívčímu lyceu. Předně, že vyučování je tam naprosto světské, a to znepokojuje tuze takové rodi-

ny, které jsou přesvědčeny, že děvčatům je náboženského vyučování třeba jako morální obrany. Potom, že se tam vyučování demokrati-
zuje, že žáčky přicházejí odevšad, slečna milostivé paní z prvního
poschodí stýká se s dcerou domovnice, že se tam přátelí díky různým
stipendiím, jež ústav štědře uděluje. Konečně že se tam vymaňují
z domácnosti, že čím dál tím větší pole se ponechává vlastní iniciati-
vě a že všechny ty přetížené učební osnovy, všechna ta věda, kterou
vyžadují při zkouškách, vede do jista k emancipaci mladých dívek,
že je stupněm ku příští ženě a ku příští společnosti, kterou přece si
co nejvroucněji přejete, vidíte, děti?”

„Nu, ovšem,” zvolal František, „v tom přece úplně souhlasíme!”

Učinila pěkný posunek a pravila opět klidně:

„Já jenom žertuji... Víte, že jsem prostá osoba a že toho nechci to-
lik jako vy. Ach, těch požadavků a práv ženy! Jest zřejmo, že ona je
má všechny, že je rovna muži, pokud jen příroda to dovoluje. Jediná
věc a věčná nesnáze tkví jenom v tom, porozuměti si a milovati se...
Ale přesto přese všechno jsem ráda, že vím to, co vím, o beze všeho
pedantství, nýbrž jenom proto, že si myslím, že mi to bylo k dob-
rému, že mi to dodávalo jistoty v životě, jak mravním, tak těles-
ném.”

Když se tak vzbudily její rozpomínky z lycea Fénélonova, měla
z toho radost a vybavovala je s horlivostí, ve které se ohrázel vše-
chen její zápal ve studiích, všechna její horlivost ve chvílích volných
a bujně kousky, jež prostovlasá prováděla se spolužačkami.

Z pěti lyceí, přístupných dívkám v Paříži, bylo jen toto čteně na-
vštěvováno; a byly zde ještě dcery úředníků, vzdorující všem před-
sudkům a námitkám, zvláště dcery profesorů, které samy chtěly se
oddati profesuře. Tyto, absolvující lyceum, musily pak dokončovati
studia a podrobiti se zkoušce na normální škole v Sèvres. Avšak
ona, přes svoje velmi skvělé úspěchy, necítila v sobě žádné chuti pro
toto povolání; a později po smrti svého zchudlého a zadluženého
otce, když již měla se co báti, že za okamžik se ocití beze všech
prostředků na ulici Paříže, vzal ji k sobě Vilém nechtěje, aby sháněla
živobytí soukromým vyučováním. Vyšívala překrásně a stůj co stůj

chtěla si vydělati nějaké peníze, jen aby nemusila bráti žádných od kohokoli jiného.

Vilém, usmívaje se, poslouchal a nezasahoval do debaty. Miloval ji, jsa zejména zaujat její upřímností, srdečností a tou krásnou duševní rozvahou, která tvořila půvab její počestnosti a síly. Věděla všecko. Neměla sice již poezie mladé nevědomé dívky, ale získala tím zase opravdové poctivosti srdce i ducha, dokonalé nevinnosti ve společnosti beze všeho záhubného pokrytectví, beze skryté zkaženosti, povzbuzované tajemnůstkářstvím. A při svém krásném klidném zdraví zachovala si dětskou čistotu, že přes jejích šestadvacet let někdy všecka krev vhrnula se jí do tváře a červenávala se tak, že až z toho bývala v rozpacích.

„Drahá Marie,“ pravil Vilém, „děti jen žertují a vy máte pravdu... Vaše měkká vejce jsou ta nejlepší na světě.“

Řekl to s tak něžnou láskou, že mladé děvče beze vší jiné příčiny se zapálilo jako růže. Cítila to a začervenala se ještě více. A když tři hoši na ni zlomyslně pohlíželi, zlobila se sama na sebe. Potom, obračejíc se k Pierrovi, pravila:

„Je-li pravda, pane abbé, že to je směšné, když tak velké děvče jako já se takto červená? Nevypadá to, jako bych se dopustila zločinu...? A víte, to mi hoši dělají naschvál, jen abych se zarděla... Dost se proti tomu vzpírám, ale bůhví, čím to je, je to silnější než já sama.“

Babička, pozvedajíc zraky od košile, kterou spravovala bez brýlí, pravila prostě:

„Ale jdi, dušičko, to je dobře, to ti srdce stoupá do tváří, aby je bylo viděti.“

Čas snídaně se blížil. Bylo ustanoveno, že se prostře v pracovně, jak dělávalo se jen někdy, když byli hosté. Bylo to opravdu rozkošné, když v jasném tom slunci byl stůl prostřen bílým ubrusem ku prosté a bratrské té snídani. Vejce, která mladá dívka sama přinesla z kuchyně pod ubrouskem, byla uznána nadmíru podařenými, stejný úspěch měly i ředkvičky a máslo. Po tom po kotletách měli k dezertu smetanový sýr, ale sýr, jaký jakživ nikdo nejedl.

A před nimi rozkládala se nekonečná Paříž, od jednoho konce obzoru ke druhému, se svým hrozným hukotem.

Pierre vši silou chtěl být veselým. Ale záhy upadl zase ve svoje mlčení. Vilém, který viděl v zahradě tři kola, tázal se Marie, kde byla dnes ráno. František a Antonín ji provázeli směrem k Orgemontu. Jenže musili potom vléci kola do vršku. Smála se tomu a povídala, že pak po tom dobře spí a že nemá šeredných snů. Bicykl měl u ní všechny možné ctnosti, a když kněz se na ni udiveně díval, slíbila mu, že mu později vysvětlí svoje náhledy o té věci. A od této chvíle hovor o kole zaujímal celý ostatek snídaně. Tomáš vysvětloval nejnovější zdokonalení strojů vyrobených v továrně Grandidierově. On sám hledal pověstný stroj tak dávno kýžený, pomocí kterého by bylo lze měnit rychlost způsobem prostým a praktickým. Potom mluvili mladí lidé a dívka o vykonaných vycházkách, o vyjíždkách, které miní vykonati, a byli plni bujnosti a radosti jako školáci mimo školu, dychtívi čerstvého vzduchu.

Babička, která předsedala u stolu spokojeně jako královna matka, sklonila se k uchu Vilémovi, sedícímu vedle ní. Pierre se dovtípil, že mluví o jeho sňatku, jehož ustanovený den ke konci dubna musil být nutně odložen. Rozumný tento sňatek, který snad pojistí štěstí celé rodiny, byl trochu jejím dílem, jakož i dílem všech tří synů; neboť jakživ by byl otec se nepoddal svému srdci, kdyby žena, kterou by zavedl do své rodiny, nebyla zde již bývala napřed přijata a milována. Teď zdálo se, že z různých důvodů poslední týden měsíce června je datem nejvhodnějším.

Marie to slyšela a vesele se obrátila.

„Vidíte, drahoušku,“ tázala se babička, „koncem června, bude to tak dobře, ano?“

Pierre očekával, že dívka se zardí až po uši. Ale ona zůstala docela klidnou, neboť cítila vůči Vilémovi hlubokou náklonnost, vděčnost nesmírně láskyplnou a byla mimo to přesvědčena, že berouc si jej, jedná velmi moudře a dobře, pro sebe i pro jiné.

„Ovšemže, koncem června,“ opakovala, „to bude velmi dobře.“

Synové, kteří tomu porozuměli, pokývli jen hlavou, dávající na jevo svůj souhlas.

Když vstali od stolu, chtěl Pierre rozhodně odejít. Nač by se takto trápil, i tou srdečnou a dobrodušnou snídaní i rodinou, která byla tak šťastná, že má konečně otce ve svém kruhu, a zvláště tou dívkou, tak klidnou a jdoucí tak vesele životu vstříc? Rozčilovala jej a jeho nevolnost stávala se čím dál tím nesnesitelnější. Znova předstíral bůhví jaké pochůzky. Potom stiskl všem třem hochům ruce, jež k němu vztahovali, stiskl ruce i babičce, i Marii, jež docela přátelsky byly překvapeny tím spěchem tázající se, proč je tak opouští. A Vilém, když marně se byl snažil jej zdržeti, provázel jej pln starosti a smutku a zastavil jej chtěje, aby mu to Pierre vysvětlil.

„Co je ti, prosím tě? Proč tak utíkáš?“

„Nic mi není, ujišťuji tě. Mám jen obstarati některé nutné záležitosti, víc nic.“

„Ne, nepředstírej nic, prosím tě... Snad ti zde byl někdo proti mysli... ale doufám, že nikdo ti neublížil... Budou tě všichni brzo milovati tak, jak já tě miluji.“

„Nepochybuji o tom, nestěžuji si na nikoho... Leda sám na sebe měl bych si stěžovat...!“

Vilém, jehož bolestný pocit se vzmáhal, učinil lítostivý posunek.

„Ach, bratře, bratříčku, jakých mi děláš starostí! Neboť vidím to dobře, že mi něco skrýváš. Pomysli pak přece, že teď naše bratrství je obnoveno, že se máme rádi jako kdy jindy, když jsem si s tebou hrával v kolébce. A já tě znám, znám tvoje zoufalství a tvoje trápení, vždyť ses mi zpovídal. A já nechci, aby ses trápil, ne, chci tě uzdravit!“

Pierre, slyše jej takto mluvit, cítil, jak se mu prsa dmou. Nemohl zadržeti slz.

„Ne, ne, ponech mne mému trudu. Nelze mne vyléčiti z něho. Nemůžeš pro mne učiniti ničeho, jsem člověk, stojící mimo přírodu, jsem netvor.“

„Co to pravíš? A copak bys nemohl vrátit se ku přírodě, je-li to pravda, že jsi z ní vystoupil...? Nechci, aby ses vrátil a se zavřel do

svého osamělého domku, kde jako blázen přemýšlíš o své nicotnosti. Zůstávej tady u nás, my ti dodáme znovu chuti k životu.“

Ach, ten malý prázdný domek, který naň čekal! Pierra už předem zamrazilo při pomyslení, že se tam zase vrátí sám, bez toho bratra milovaného, se kterým právě tam prožil tak sladké dny! Do jakého osamění, do jakého trudu to tam zapadne po tom několikanedělním životě ve dvou, na nějž už teď tak pěkně přivykl!

Ale bolest jeho tím rostla a veliké přiznání vytrysklo z jeho retů.

„Žít tady, žít s vámi, ó ne, to je mi nemožno... Proč mě nutíš, abych mluvil, abych ti řekl to, zač se stydím, a to, čemu sám nerozumím? Přece vidíš, jak celé ráno, co jsem tady, tím trpím, dojista proto, že vy pracujete a já že nedělám nic, protože vy se milujete, poněvadž věříte ve svoje úsilí, kdežto já, já nedovedu ani milovati, ani věřit... Cítím, že jsem tady cizím, cítím, že jste vy mně a já vám na závalu. Ba, rozčilujete mne a snad nakonec vás budu nenávidět. Vidíš, že už nic dobrého ve mně není, že všechno je zkaženo a zrušeno, že všechno je mrtvo a že jenom nenávisť a zášť ve mně bují... Nech mne tedy, ať se vrátím do svého zlopověstného hnízda, kde nicotnost mne uchvátí. Sbohem, bratře!“

Vilém, pojat něhou a smutností, vzal jej za obě ruce a zadržel jej.

„Neodejdeš, nechci, abys odešel, dokud mi neslíbíš, že se zase vrátíš. Nechci tě ztratit znova, teď když znám tvou cenu a vím, jak trpíš... Přes tvoji vůli, bude-li toho třeba, tě zachráním, uzdravím tě z mučednictví tvých pochyb. Ó, nebudu tě vyslyšati, nebudu ti vnucovati žádné víry, nechám prostě působiti život, který sám jediný může ti vrátiti zdraví a naději... Prosím tě, bratře, jménem naší lásky, přijď opět a často, přijď na celý den. Uvidíš, že když si člověk ustanoví úkol a když pracuje v rodině, není nikdy příliš nešťastným. Ustanovíš-li si nějakou úlohu, nezáleží na tom jakou, a pak nějakou velkou lásku, přijmeš život, budeš jej žít a milovati!“

„A nač?“ šeptal Pierre trpce. „Nemám žádného úkolu a nedovedu již milovati.“

„Dobrá, ustanovím ti úkol sám a uhlídáš, že jakmile láska se ti vrátí při nejbližším vánku, který ji probudí, dovedeš milovati! Svol, bratře, svol!“

Potom vida, že bolest se neustále obráží v jeho tváři a že stůj co stůj ho chce opustiti a sebe zahubiti, pravil:

„Ach, nechci tím říci, že ve světě jde všechno, jak si člověk přeje, že není než radost, pravda a spokojenost... Nevěříš, jak historie toho ubohého Salvata mi srdce naplňuje hněvem a vzdorem. Vinným – ó, ano, vinným je, ale přece, co tady omluv a polehčujících okolností! A jak se mi stane teprve sympatickým, svalí-li naň zločiny všech ostatních, pakli politické bandy budou si jej házet jedna druhé na krk, budou ho chtít využítkovati a užívatí ho, jen aby mohly dobýti moci! To mne dráždí a neslibuji, že budu rozumnějším než ty... Ale vidíš to, bratře, slib mi, jen abys mi udělal radost, že pozítřku přijdeš a strávíš celý den u nás.“

A když Pierre ještě mlčel, dodal:

„Chci to, trápil bych se přespříliš při pomyslení, že se mučíš ve svém doupěti jako raněné zvíře. Chci tě vyléčit, chci tě zachránit!“

Slzy vstoupily Pierrovi do očí a řekl s nekonečnou sklíčeností:

„Nenuť mne, abych ti to slíbil. Pokusím se zvítěziti sám nad sebou.“

Jak hrozný týden trávil v malém, temném a prázdném domku! Celých osm dní se tam zahrabal, rmoutě se neustále, že nenalézá po svém boku toho velkého bratra, kterého začal opět milovati vši svou duší. Jakživ ještě necítil tak bujně svoji osamělost od těch dob, co pochyby pustošily jeho srdce. Dvacetkrát už už byl na cestě na Montmartre, kde jako by byl tušil lásku, pravdu a život. Ale pokaždé zdržovala jej tatáž nepřekonatelná nevolnost, kterou již dříve byl pocítil, nevolnost, složená ze strachu a hanby. On kněz, on kleštěnc, on vyloučený z lásky a z prací společných, šel by si mezi ty bytosti přírody, svobody a zdraví jen pro rány a trudy. Vyvolával stíny svého otce a své matky, bloudící po pustých pokojích, ty smutné stíny neustále spolu se nesvářící, i po smrti; zdálo se mu, že slyší je bědovati, tak jako by jej prosili, aby je smířil sám ve svém nitru

v den, kdy najde svůj mír. Co si počne? Zůstane a bude plakati a zoufati si s nimi oběma? Anebo půjde si tam pro uzdravení, které by je uložilo konečně k pohřebnímu spánku, šťastny, že mohou spáti teď, když on sám bude žít šťasten? A jednoho rána, když se probudil, zdálo se mu, že jeho otec usmívaje se, jej tam posílal, kdežto matka v souhlase s otcem dívala se naň svýma velkýmamírnýma očima, v nichž smutek, že z něho udělala špatného kněze, ustupoval touze vrátiti jej onomu životu, jaký vedou všichni ostatní lidé.

Toho dne Pierre se nerozmýšlel, vzal povoz a udal adresu pro jistotu, aby se nevyděsil a ještě cestou neobrátil. Potom, když se ocítil tak jako ve snách uprostřed prostranné dílny, vesele jsa vítán od svého bratra Viléma a jeho velkých synů, kteří taktuplně dělali, jako by zde byl býval ještě včera, stal se svědkem nepředvídané scény, která jej velmi dojala a mu ulehčila.

Marie při jeho příchodu zůstala sedět, sotva jej pozdravila, byla všecka bledá a čelo měla zbrázděné vráskou. Babička, s tváří rovněž vážnou, pravila, pohlížejíc naň:

„Odpusťte, pane abbé, nemá rozum... Hněvá se na nás všech pět.“

Vilém se dal do smíchu.

„Ach, tvrdohlavá holka... Nedovedeš si představit, Pierre, co se všechno děje v téhle paličce, když někdo odporuje její představě o spravedlnosti. Ó, představě tak vysoké a dokonalé, že nesnese žádného přizpůsobení... Tak jsme ti mluvili o tom procesu, o otci, který byl odsouzen na svědectví svého syna, a ona sama tvrdí, že syn dobře učinil, že nutno říci pravdu vždycky a přese všechno... To by byl strašlivý státní návladní, co?“

Marie, všecka z míry přivedena a rozhorlena ještě úsměvem Pierrovým, který s ní nijak nesouhlasil, rozzlobila se ještě víc řkouc:

„Viléme, vy jste zlý... Nesmějte se tomu!“

„Ale to je bláhové, má drahá,“ zvolal František, zatím co Tomáš a Antonín také se rozveselovali. „Otec a my hájíme přece jen tezi humanitní, neboť myslím, že milujeme a ctíme spravedlnost jako všechno ostatní.“

„Není žádné humanity; jest jenom spravedlnost. Co je spravedlivé, to je spravedlivé přese všecko, i kdyby se měl zbořit celý svět.“

Potom, když Vilém snažil se ještě zastávat svůj náhled a ji přesvědčit, vstala pojednou, chvěla se a byla všechna pomatená a tak zchvácená, že sotva dovedla souvisle promluvit.

„Ne, ne, jste všichni zlí, všichni mne chcete trápit. Půjdu raději do svého pokoje.“

Darmo snažila se babička ji zdržeti.

„Ale dítě, dítě, uvaž přece, to je ošklivé. Budeš toho snad velmi litovati!“

„Ne, ne, nejste spravedliví, trpím přespříliš!“

A zprudka odešla do svého pokoje. Bylo z toho zděšení a zmatek. Odehrávala se někdy taková scéna, ale nikdy ne s takovou vážností. Vilém toho hned litoval, že ji dohnal tak daleko a zejména že ještě s úsměškem se to stalo, neboť nemohla snést ironie. Vysvětlil to Pierrovi a vypravoval mu, že když byla mladší, jakmile pozorovala někde nějakou nespravedlnost, měla hrozné, ba až skoro smrtelné záchvaty zlosti. Vysvětlovala to potom tak, jako by v jejím nitru neodolatelná zátopa nějaká ji uchvacovala a omamovala. Ještě teď zůstávala v těch věcech neústupnou a hašteřivou. Styděla se za to, cítila docela dobře, že ji to někdy činí nesnesitelnou a nespolečenskou.

A skutečně za čtvrt hodiny přišla sama od sebe celá červená a uznávala loajálně svou chybu.

„To jsem směšná a zlá, je-li pravda, já, která viním jiné, že jsou zlí...! Pan abbé si o mně pomyslí pěkné věci!“

Šla a objala babičku.

„Nehněvate se na mne, vidíte...? Ó, František se teď může smát, jak chce, Tomáš a Antonín také. Mají pravdu, jiného ta věc nezasluhuje.“

„Ubohá Marie!“ pravil Vilém něžně. „Vidíte, co to je, státi takto na absolutnu... Vy, která ve všem jste tak rozvážnou, zdravých a rozumných náhledů, poněvadž se srovnáváte s relativností všech věcí a poněvadž žádáte od života pouze to, co může dáti, ztrácíte hned všechnu rozvahu a rovnováhu, jakmile upadnete v toto abso-

lutno, které si tvoříte o pojmu spravedlnosti. Kdo pak z nás nehřeší tímto způsobem?“

Marie, všechna ještě červená, žertovala:

„To aspoň dokazuje, že nejsem dokonalá.“

„Ach, dojista, tím lépe! A já vás mám takhle tím více rád.“

To by byl i Pierre rád řekl. Tento výstup jej hluboce dojal, aniž si mohl dobře ještě uvědomiti, jaký pocit v něm vlastně vzbuzoval. Vždyť jeho hrozný trud pocházel také jen od absolutna, ve kterém chtěl žít, od absolutna, jež dosud požadoval od bytostí i věcí. Hledal úplnou víru a ze zoufalství vrhl se v úplnou negaci. A toto pyšné stanovisko, které zachovával, i když všechno kolem něho se hroutilo, ta pověst svatého kněze, které byl získal, když nicotnost jediná jej ovládala, to byla opět jen zlá touha po absolutnu, prostá romantická póza jeho oslepení a jeho pýchy! Mezitím co jeho bratr právě mluvil, chvále Marii, že nežádá od života než to, co může dáti, zdálo se mu, že tato slova doléhají k němu jako rada a ovívají jeho tvář jako čerstvý vánek přírody. Ale to vše zůstávalo ještě docela zavlilým a jeho jediná určitá radost spočívala v tom, že právě viděl tu dívku zlobiti se, a chyba tato sblížovala ji s ním, působila, že ona sestupovala z klidné své dokonalosti, která byla dojista příčinou, že nevědomky tím trpěl.

Nedovedl si toho ani uvědomiti, jaký to byl cit. Toho dne s ní několik okamžiků hovořil a odcházel, shledávaje ji velmi dobrou a velmi humánní.

Následujícího dne Pierre trávil celé odpoledne ve velké sluncem ozářené pracovně nad velkou Paříží. Od té chvíle, co si byl vědom své zahálky, velice se nudil a začínal se povyrážeti jenom zde, uprostřed této rodiny, která tak vesele pracovala. Bratr jej huboval, že nepřišel k snídani, a Pierre tedy slíbil, že přijde zítra ještě v čas, aby s nimi mohl zasednouti ke stolu. Uběhl týden a mezi ním a Marií vzrostlo jen dobré kamarádství, beze vší stopy nevolnosti a nepřátelství, které z počátku štválo druhu proti druhu. Pomyšlení na tohoto kněze v klerice jí ostatek už nijak nepřekáželo, neboť v jejím klidném aheismu jakživo ji nenapadlo, že by kněz mohl býti zvláštní

nějakou bytostí. Divil se teď tomu a radoval se z bratrského přijetí, kterým přicházela mu vstříc, tak jako kdyby byl odjakživa nosil jen občanský kabát, jako kdyby měl stejné ideje a kdyby vedl život jako jeho velcí synovci a jako kdyby ničím se nelišil od jiných lidí! Ještě více tomu se divil, že nic nemluvila o otázce náboženské, že byla naprosto bezstarostná, klidná a tichá ve věcech týkajících se božství a záhrobí, toho hrůzostrašného obzoru tajemna, ve kterém on sám byl zmítán bolestnou, smrtelnou úzkostí.

Zpozorovala hned po dvou nebo třech dnech, co přicházel, že trpí. Co mu asi je? Tázala se ho upřímně a přátelsky; ale poněvadž od něho dostávala jen vyhýbavé odpovědi, tušila v tom nějakou krvácející bolest, která sama před sebou se stydí a kterou tajemství, ji jenom zhoršující, činí nezhojitelnou. Její ženská soustrast se probudila, byla jata rostoucí náklonností pro tohoto bledého hochu, s očima horečně rozpálenýma, které sžírala vnitřní trýzeň, o níž s nikým nechtěl mluvit. Tázala se bezpochyby Viléma na jeho bratra, proč že je tak smuten a tak zoufanlivý, a Vilém jí asi svěřil část tajemství, aby mu pomohla vysvobodit jej z jeho trudu a vrátit mu chuť k životu. Byl tak šťasten, že s ním jednala tak jako s přítelem, jako s bratrem! Konečně jednoho večera v ponurém soumraku, snášejícím se na Paříž, Pierre sám, když ona vidouc, že má slzy v očích, láskyplně jej nutila, aby se jí zpovídal, doznal rázem svoji trýzeň a řekl, jaké mrtvé prázdno vyhloubala v něm navždy ztráta jeho víry. Ach, jaká to bída nevěřit už v nic, nemilovati, nebýti než popelem a nevědět, jakou jinou jistotou nahradit nepřítomného Boha! Dívala se naň všecka udivena a zaražena. Ale vždyť šílí! A řekla mu to v údivu a odboji, jež v ní vzbudil takový výkřik bídy. Zoufati si, nevěriti, nemilovati, protože hypotéza božství se kácí, když přece je před námi širý svět, život se svou povinností, aby se jím žilo, když všechny bytosti a všechny věci zde jsou, aby byly milovány a aby se jim pomáhalo, nehledě ani ku všeobecné práci, k úkolu, jemuž každý má dostát! Byl jistě šíleným, a to šílenstvím černým, a ona se zapřísažala, že jej z něho vyléčí.

A od té doby ten divný hoch, který zprvu jí překážel, který potom byl předmětem jejího údivu, velice ji dojímal. Byla k němu velmi mírná, velmi přívětivá, pečující oň s obratným jemnocitem ducha i srdce. Měli oba stejné dětství, neboť jejich matky, stejně nábožné, vychovaly je přísně nábožensky. Ale pak! Jak rozdílné byly jejich osudy a jak protivné příhody životní! Kdežto on, vázán jsa svou kněžskou přísahou, bojoval bolestně se svými pochybnostmi, byla ona v lyceu Fénélonově od smrti své matky, vyrostla tam, vzdálena všeho náboženského kultu a zapomínajíc znenáhla úplně na svoje první náboženské dojmy. Byl čím dál tím více překvapen, že kdežto ona ušla takto hrůze všeho záhrobního, on sám byl jí ve svém nitru tak hluboce zpustošen. Když ve svých rozhovorech dával nad tím najevo svoje podivení, smála se zplna hrdla říkajíc, že se jakživa pekla nebála, poněvadž věděla dobře, že žádného pekla není; dodávala, že žije sice bez naděje, že přijde do nebe, ale zato v míru, snažíc se přizpůsobiti co nejmoudřeji potřebám tohoto světa. Snad toho byla také letora příčinou. Ale také vzdělání. Neboť dojista nepřišlo úplné vzdělání do mozku pevnějšího a do charakteru přímějšího nežli tuto. Bylo věru zázrakem, že se vši tou vědou, nahromaděnou trochu jako náhodně, zůstala ženou, a to velmi něžnou, nemajíc v sobě ani nic tvrdého, ani mužského. Byla jenom svobodomyslnou, loajální a půvabnou.

„Ach, příteli,“ pravila mu, „kdybyste věděl, jak je mi snadno býti šťastnou, když drahé bytosti okolo mne příliš netrpí! Já osobně se vždycky se životem porovnám a přizpůsobím se mu, pracuji a spokojím se se vším. Však mne také bolest nepotkala, leda prostřednictvím jiných, neboť nedá mi to, abych nechtěla, aby každý byl trochu šťasten; někteří obstojí... Tak na příklad já, já dlouho byla chudou, a přece nepřestávala jsem býti veselou. Já nechci nic než to, co se nekupuje. Proto není bída snad nejmenší z velkých ohavností a odporných nespravedlností, které mne přivádějí v zoufalství. Pochopuji, že když dobročinnost se vám zdála nedostatečnou a směšnou, všechno se vám zhroutilo. Ale dobročinnost přece jen pomáhá, a dáváti je přece tak sladko! A pak jednou konečně přece bude musit

spravedlnost nastoupiti vládu z důvodu rozumu, z důvodu práce a vůbec pro dobrou činnost života samého... Teď já káži, vidíte? Ach ne, to nechci! Bylo by to tak směšné, kdybych vás chtěla vyléčiti frázemi velké, učené dívky! Ale je to přece pravda, že vás chci uzdraviti z té vaší černé nemoci, a proto vás prosím, abyste jenom co nejčastěji chodil k nám. Víte, že to je zamilované přání Vilémovo. Máme vás všichni tak tuze rádi, uvidíte nás všechny tak láskyplně spojeny, tak plny radosti při společné práci, že poznáte pravdu, chodě s námi do školy dobrotivé přírody... Žijte, pracujte, milujte, doufejte!”

Pierre se usmíval a přicházel teď skoro každý den. Byla tak přítulná, když mu tak pěkně domlouvala moudrým svým způsobem! Jak říkávala, bylo tak milo v prostranné pracovně, všecho dýchalo radostí, že jsou pospolu, že se oddávají společně tomutěž dílu zdraví a pravdy! Styděl se, že nic nedělá, a máje potřebu zabývatí svoje ruce i svoje myšlenky, začal se zprvu zajímati o dřevorytinu, kterou ryl Antonín. Proč by to také on nemohl zkusiti? Ale dělalo mu to starosti, necítil v sobě k tomu vlohy a sílu umění; a poněvadž houfy knih a čistě intelektuální práce Františkova se mu ošklivily už tehda, když unikal z propasti klamů, do níž uvrhl jej rozbor biblických textů, cítil se puzen k ruční práci Tomášově a rozechříval se pro strojnictví, jehož přesnost a určitost ukojovaly jeho palčivou žízeň po jistotě. Posluhoval mladému muži, foukal měchem výhně a držel mu železo na kování nad kovadlinou. Někdy také připravoval práci bratrovi, přepásal si modrou zástěru přes kleriku a pomáhal mu při jeho pokusech. Byl tak součástíkou té pracovny a bylo zde o jednoho pracovníka víc.

V prvních dnech dubna, jednoho odpoledne, když byli všichni při práci, Marie, která vyšívala u stolu sedíc naproti babičce, pozvedla oči na Paříž a zvolala s obdivem:

„Ach, podívejte se na Paříž, jak se stkví ve slunci!”

Pierre se přiblížil k oknu. Byl to týž dojem, který již měl při své první návštěvě. Kosé slunce, které sklánělo se za jemnými purpurovými mraky, pronikalo město spoustou paprsků odrážejících se na všech stranách od nekonečné pláně střech. Jako by nějaký obrovský

rozsévač, ukrytý ve slávě hvězd, obrovskými přehršlemi házel tato zlatá zrna od jednoho konce obzoru ke druhému.

Řekl docela nahlas, o čem přemýšlel:

„To je Paříž, zkyplená sluncem, a hleďte, jaká to je role, kterou pluh rozryl po všech stranách! Hnědé domy jsou jako hroudy, hluboké a rovné ulice jsou tak jako brázdy.“

Marie se rozveselila a rozvášnila.

„Ano, ano, je to pravda... Slunce kypří Paříž. Hleďte, jakým svrchovaným pohybem rozhazuje zrna zdraví a světla, až tam ku vzdáleným předměstím! Ba, to je zvláštní, bohaté čtvrti na západ jsou jako zatopeny rezivou mlhou, kdežto dobré zrno padá jako světlý prach na levý břeh a na lidové čtvrti východní... Tam bude žeň, je-li pravda?“

Všichni se přiblížili a usmívali se ochotně tomu přirovnání. A věru, čím více se slunce sklánělo za síťkoviny mraků, zdálo se, že rozsévač věčného života rozhazuje tím více svůj plamen rozmarným pohybem, tu zde, tu onde, v rytmickém kolísání, volícím za cíl čtvrti práce a úsilí. Tam padala planoucí přehršle semene na čtvrt' škol. Pak zase dále jiná zářící přehršle zúrodňovala čtvrt' dílen a továren.

„Ach, žeň,“ vece Vilém vesele, „ať jen roste rychle v té dobré půdě naší velké Paříže, rozryté tolika revolucemi; zkyplené krví tolika pracovníků! Jenom v této zemi může símě vzrůstati a vzkvétat... Ano, ano, Pierre má pravdu, to slunce kypří Paříž příštího světa, který vzejde jenom z ní.“

A Tomáš, i František, i Antonín, stojící za otcem, pokyvem hlavy vyjadřovali tutéž jistotu; a babička, vážným svým vzhledem s očima do dálky upřenýma, jako by viděla zářící budoucnost.

„Sen, a za kolik asi věků!“ šeptal Pierre, pozachvíraje se. „To není pro nás.“

„Dobře, tak to bude pro jiné!“ zvolala Marie. „Což to nestačí?“

Krásný ten výkřik hluboce dojal Pierra. A pojednou vzpomněl na jinou Marii, překrásnou Marii ze svého mládí, Marii de Guersaintovou, uzdravenou v Lurdech, jejíž ztráta navždy vyprázdnila jeho srdce. Či snad nová Marie, která se tady naň usmívala půvabem tak

klidným a mocným, vyhojí starou ránu? Obživil od těch čas, co byla jeho přítelkyní.

A před nimi slunce dlouhými pohyby kypřilo živým zlatým zrnem svých paprsků Paříž pro příští žeň spravedlnosti a pravdy.

II.

Jednoho večera po dni plném zdatné práce, když Pierre pomáhal Tomášovi, zapletl se do své kleriky a byl by málem upadl.

Marie, která leknutím lehce vzkřikla, pravila:

„Proč ji nesvléknete?“

A řekla to beze všeho úmyslu, prostě proto, že shledávala tento šat příliš těžkým a nepohodlným pro jisté práce.

Ale slovo, pronesené tak přímo a tak určitě, zarylo se do mysli Pierrovi a už z ní nevycházelo. Zprvu jen se ho zalekl. Potom v noci, když se ocítil sám v malém domku v Neuilly, cítil, že slovo to mu překáží, že znenáhla působí mu bol a nesnesitelnou horečku. „Proč ji nesvléknete?“ Opravdu, měl ji svléci. Starý pak stud mu dosud bránil svléci tento těžký šat, tak bolestně přiléhající na jeho ramena. A počal strašný boj, strávil děsnou noc, nemoha usnouti a prodělávaje všechna stará muka.

Nicméně zdálo se přece tak snadným odhoditi tento šat, když nevykonával funkce s ním spojené. Od nějakého času přestával totiž sloužiti svoji mši svatou a to znamenalo skutečné přerušení a rozhodné odpadnutí od kněžství. Ale mši svatou mohl přec sloužiti znova. Kdežto v té chvíli, kdy odloží kleriku, cítil dobře, svlékne a odloží svůj kněžský stav a již se k němu nevrátí. Musil se neodolatelně rozhodnouti. Po celé hodiny chodil po pokoji v úzkostech svého boje.

Ach, ten jeho krásný sen, žítí v ústraní a v osamění, nevěřiti, ale bdíti přece jako cudný a loajální kněz nad vírou jiných! Neklesnouti ve věrolomnost a neupadnouti v obojetnou nízkost renegáta, býti dále sluhou božské iluze i v zoufalství své nicotnosti! Tím právě toho docílil, že byl zbožňován jako světec, on, který popíral všechno, on, sám jako prázdný hrob, z něhož vítr odnesl i všechen popel. A teď se ho zmocnila výčitka té lži a nevolnost, které dosud nepocítil, myšlenka, že by jednal špatně, kdyby neuvedl v souhlas myšlenky své se svým životem. Všecka jeho bytost byla tím rozervána.

Jeho zápas byl docela jasný. Jakým právem zůstával knězem náboženství, kterému sám nevěřil? Cožpak pouhá slušnost nekázala, aby vystoupil z církve, když tvrdil, že v ní Bůh nemůže se nalézati? Dogmata byla mu jen dětinským bludem a on přece neústupně je vykládal jako věčné pravdy! – Ošklivá to práce, které teď svědomí jeho se děsilo. Darmo snažil se naléztí onen vroucí stav své duše, potřebu dobročinnosti a mučednictví, která byla příčinou, že se obětoval, chtěje trpěti svými pochybami a svým životem zpusťeným a ztraceným, jen aby tím přinesl útěchu a naději těm, kteří jsou poníženi. Arci, pravda a příroda se ho již příliš zmocnily, byl již jen jakoby raněn tou svojí úlohou lživého apoštola, necítil se již schopným hrozné odvahy posunkem volati Krista ke klečícím věrným, když věděl, že Kristus nesestoupí! Všecko se hroutilo, i jeho postavení jakožto dobrého pastýře – svrchovaný ten dar, jež dával svou osobou, zůstává ve své řeholi a dává za víru i svoji trýzeň, že on sám víru svoji ztratil!

Co pomyslíla si Marie o dlouhé jeho lži? Stále vracela se mu na mysl ta její slova: „Proč ji nesvléknete?“ Až svědomí mu to drtilo.

Musila jej proto nenáviděti, ona, která byla tak přímá a tak loajální. V ní on shrnoval všechny různé hany a všechny temné kritiky, jež způsobilo jeho chování. Stačilo teď, když jenom ona mu nedala za pravdu, a již se cítil vinným. A přece mu ani slovem nedala najevo svůj nesouhlas. Nesrovnávala-li se s ním, dojistá necítila v sobě oprávněnost zasahovati v zápas jeho svědomí. Neustále se divil jejímu krásnému, velkodušnému a zdárnému klidu, jež dávala najevo. Kdežto jej obcování s neznámým a myšlenka, jak bude po smrti, pronásledovaly neustálou úzkostí! Po celé dny ji studoval, stopoval očima, aniž ji kdy přistihl při pochybách anebo v zoufalosti. Bylo to tím, jak říkala, že vkládala v život všechnu svou radost, všechno svoje úsilí, všechnu svou povinnost, takže jí stačilo žítí, aniž měla času děsiti a ochromovati se smyšlenkami. Odloží tedy tu svoji kleriku, která jej tak sužovala a páčila, když se ho tázala svým klidným a přesvědčivým hlasem, proč ji nesvlékne.

Ale k ránu, když konečně se vrhl na lůžko domnívaje se, že je už klidný po svém rozhodnutí, pojednou zase vstal, uchvácen náhlým dušením; děsná úzkost počínala znova.

Ne, ne! Nemohl svléci ten oblek, který se mu byl přilepil k tělu! S ním i kůži by strhl, všechna jeho bytost by tím byla rozervána. Cožpak kněžský stav je nesmazatelný, což nadosmrti vyznačuje kněze a staví jej stranou od celého ostatního davu? I kdyby strhl šat i s vlastní kůží, kněz přece zůstane jakožto předmět pohoršení a hanby vyškrtnut ze společného života, neobratný a malomocný. Nač tedy, když žalář zůstane zavřen a když pracovitý a plodný život venku na volném vzduchu není již stvořen pro něj? Malomoc! Malomoc! Zdálo se mu, že všechna jeho bytost jí podléhá. Nemohl se rozhodnouti, a teprve pozítřku vrátil se na Montmartre, nevěda ještě co počít, a zase vydán všanc své trýzni.

Šťastný dům však se rozčiloval a Vilém sám podléhal rostoucímu zmatku, zaujat jsa záležitostmi Salvatovou a rozohněn vášní, kterou noviny co ráno rozdmýchovaly. Némé a důstojné chování Salvatovo, který prohlásil, že nemá žádných spoluviníků, přiznává se ke všemu, ale který zachovával mlčení, jakmile nastala obava, že by mluvením někoho kompromitoval, hluboce jej dojalo. Vyšetřování bylo sice velmi tajné, ale jenom soudce Amadieu, kterému bylo svěřeno, vedl je s neobyčejným hlukem; všechny noviny zabývaly se jen jeho osobou, jeho vztahy k obžalovanému, a byly plny poznámek, rozhovorů a prostořekostí. Díky klidnému odpovídání obžalovaného mohl rekonstruovati atentát krok za krokem, nemaje pochybnosti již o ničem, leda jen o podstatě užitého prachu a o zhotovení pumy samé.

Naplnil-li Salvat, jak sám tvrdil, pumu opravdu u některého přítele, tož jistě lhal, pokud tvrdil, že obsah pumy nebyl jen pouhý dynamit, pocházející z patron nakradených od soudruhů, neboť znalci tvrdili, že by dynamit nikdy byl nezpůsobil účinky podobné. Bylo v tom kus tajemství, které zdržovalo vyšetřování, a noviny toho s důstatek využily, uveřejňující co den nejbujnější historky a ty

nejpošetilejší povídačky, a křiklavé jich tituly podporovaly jejich prodej.

Vilém tedy každé ráno nalézal látky dost k rozčilování. Přes svůj odpor k Sagnierovi přece kupoval *La Voix du Peuple*, jako by jej lákal ten přívál bláta, kterým list ten překypoval, a zlobil se při tom a třásl se nevolí. Ostatně i jiné noviny, ba i sám *Globe*, jindy tak slušný, uveřejňoval zprávy bez udání pramenů a vyvozoval z toho slohem co nejvíc obojakým úvahy a úsudky do nebe volající nespravedlnosti. Zdálo se, jako by úkolem tisku bylo pošpinit Salvata a degradovati tak v jeho osobě anarchii, takže se z jeho života pojednou vyklubala celá řada mrzkostí: prý v desíti letech už kradl, když jako ubohé opuštěné dítě potloukal se po ulicích; později byl z něho špatný vojín, špatný dělník, trestaný u vojska pro neposlušnost a vyháněný z dílen, jež pobuřoval svou propagandou; ještě později byl bez domova, stal se z něho podezřelý dobrodruh v Americe a mezi řádky bylo lze vyčísti, že se tam dopustil všeho druhu neznámých zločinů; nemluvě ani o jeho bezedné nemravnosti, jeho souložnictví od té chvíle, co vrátil se do Francie, o jeho švagrové, která opatrovala jeho opuštěnou dcerušku a s níž žil jako se ženou před očima vlastního dítěte. Jeho chyby byly takto vynášeny na světlo, zveličovány, bez souvislosti s příčinami, které je působily, bez ohledu na prostředí, které je zhoršovalo. A jak se vzpírala všechna lidskost a spravedlnost ve Vilémovi, který znal pravého Salvata, toho mírného mystika, toho ducha snivého a vroucího, vhozeného do života bez obrany, stále tísněného, zoufalého neúprosnou bídou, jehož cílem byl sen a obrození zlatého věku zničením světa starého.

Ale bohužel od té chvíle, co začal něco tajiti, všechno bylo proti Salvatovi, nalézajícímu se v svémocných rukou ctižádostivého a svěťáckého Amadieua. Vilém věděl od svého syna Tomáše, že obžalovaný nemůže spoléhati na žádnou podporu ze strany svých bývalých kamarádů v továrně Grandidierově. Továrně začínalo se opět dařiti, co den rozkvétala dík výrobě velocipedů; říkalo se, že Grandidier čeká jenom na malý motor, jehož rozřešení hledal Tomáš, aby se dal do výroby ve velkém samohybných vozů. Ale stává se právě

opatrným prvními svými úspěchy, které sotva nahrazovaly první léta plná práce a úsilí, stal se přísným a propustil několik dělníků podezřelých z anarchismu; neboť nechtěl, aby neblahá aféra Salvatova, který kdysi u něho byl v práci, vrhala nějaké nepříznivé světlo na jeho firmu. Toussainta a jeho syna Karla, z nichž první byl švagrem obžalovaného a druhý byl podezírán, že s ním sympatizuje, podržel jen proto, že oba pracovali zde už po dvacet let. Musili být přece živi. Toussaint, který po své nehodě jen s obtíží se dal zase do práce, byl ochoten, pakli by byl povolán za vývodního svědka, dáti o svém švagrovi jen některé soukromé zprávy, a sice všechno to, co věděl o jeho sňatku se svou sestrou.

Jednoho večera, když Tomáš se vracel z továrny, kam čas od času docházel zkusit svůj motor, vypravoval, že viděl paní Grandidierovou, tu smutnou mladou paní, která zešílela po horečce omladnic při ztrátě děcka a kterou její muž s láskou a vytrvalostí nechával u sebe ve velkém pavilonu u továrny, kde zůstával. Nikdy ji nechtěl dáti do blázince, přes záchvaty někdy až strašlivé a přes bolestiplný každodenní život s tím velkým smutným a jemným dítětem. Zácloňny zůstávaly neustále spuštěny a byla to neobyčejná událost, že jedno okno se otevřelo a že poustevnice se k němu přiblížila v jasném slunci toho předčasného jarního dne. Zůstala tam jenom malý okamžik, jako bílé a rychlé zjevení, plavovlasá, hezká a usměvavá. Ale hned zase služka okno zavřela a pavilon zapadl do mrtvého ticha. V továrně říkali, že už celý měsíc nebylo žádného záchvatu a že odtud pocházel silný a spokojený výraz chefův a pevná, sic trochu drsná jeho ruka, která pojišťovala rostoucí úspěch jeho firmy.

„Není zlý,“ pravil Tomáš, „ale chce, aby byl respektován v hrozném tom konkurenčním zápase, který mu jest podstupovati. Říká, že za našich dob, kdy kapitál a mzda hrozí navzájem se vyhubiti, mzda musí se ještě pokládat za šťastnu, chce-li býti živa, padne-li kapitál do rukou činných a rozvážných... A odsuzuje Salvata bez milosrdenství jenom proto, že je přesvědčen o nutnosti příkladného trestu.“

Téhož dne, když mladý muž vycházel z továrny v ulici Marcadet, jejíž čtvrt' jest jako úl bzučící samou prací, setkání jedno učinilo naň

srdcervoucí dojem. Viděl totiž paní Theodoru a malou Célinu, jak odcházely, byvše odbyty od Toussainta, který jim nemohl dáti ani deset sú. Od zatčení Salvata žena a dítě opuštěny, podezírány, vyhnány ze svého chudičského bytu, skoro už ani nejdly a žily na ulici, spoléhající se na náhodnou almužnu. Ubozí, bezbranní ti tvorové ocítili se v největší tísní, jakou jen lze si mysliti...

„Otče, řekl jsem jim, aby přišly sem. Myslil jsem, že by se jim mohla na měsíc zaplatit činže, aby mohly jít domů... Ach, to jsou ony bezpochyby.“

Vilém naslouchal rozechvěn a sám na sebe se zlobil, že nepomyslel na ty dvě ubohé bytosti. Byla to stará nepěkná historie: zmizí muž, žena a dítě zůstanou na ulici, o hladu.

Spravedlnost, která zasáhne muže, uhodí ještě dál a zabíjí i nevinné.

Poníženě a bojácně vstoupila paní Theodora do dveří, s ulekavým výrazem nešťastnice, kterou život bez přestání pronásleduje. Oslepla bezmála a malá Céline musila ji vésti. A tato, ve svých roztrhaných šatičkách, měla pořád svoji něžnou plavovlasou tvářinku, inteligentní a jemnou, kterou mladistvý úsměv přece chvílemi rozveseloval.

Pierre, který byl právě tady, i Marie byli velmi dojatí. Byla zde také paní Mathisová, matka malého Viktora, která přišla pomáhat babičce spravovat prádlo; chodívala takto na denní práci do několika rodin, takže mohla tu a tam svému synu dáti dvacetifrank. Vilém sám vyptával se paní Theodory.

„Ach, pane,“ naříkala, „kdo by si byl jakživ pomyslel, že Salvat by byl schopen takového skutku, on, takový dobrý a lidský člověk. Ale musí to být přece pravda, když on sám se k tomu přiznal soudci... Říkala jsem každému, že je v Belgii. Nevěděla jsem to jistě, ale jsem radši, že nás nenavštívil, protože, kdyby jej byli zatkli u nás, bylo by mi to způsobilo příliš velkou bolest... A teď, když ho už mají, odsoudí jej k smrti, to je jisto.“

Céline, která se dívala kolem sebe se živým zájmem, dala se pojednou do nářku a velké slzy vytryskly jí z očí.

„Ó ne! Ó ne! Neudělají mu nic zlého, vid', matinko?“

Vilém ji pohladil a pokračoval ve svých otázkách.

„Ach, prosím vás, pane, malá ještě nemůže pracovat, mně už oči neslouží a už mě ani nikdo nechce ku posluze. A tak prostě hyneme hladu... Ovšem nejsem bez rodiny, mám sestru velmi dobře provdanou, za úředníka, pana Chrétiennota, kterého snad znáte. Jenom že on je trochu pyšný, a abych sestře ušetřila domácích hádek, už k ní ani nejdu, tím méně, poněvadž ona je teď všeska zoufalá, že je sama druhá; je to věru neštěstí v malé domácnosti, kde už jsou dvě holky... A tak nemám než jediného bratra Toussainta, na kterého se mohu obrátiti. Paní Toussaintová není zlá, ale není už tatáž od té doby, co žije v neustálém strachu, aby muž nedostal ten záchvat po druhé. Při prvním přišli o svoje úspory, a co by se s ní stalo, kdyby jí zůstal na krku a nemohl se ani hnout? A ještě k tomu jí hrozí jiné břemeno, víte, nebo její syn Karel byl tak neopatrný, že se zapletl se služkou jakéhosi vinárníka, která arci utekla a dítě jí nechala... Rozumí se tedy, že sami jsou v nesnázích. Nehněvám se proto na ně. Půjčili mi už deset sú a pořád mi také nemohou půjčovat.“

Odevzdána osudu pokračovala zmalátněle a stěžovala si jen kvůli Célině, nebo je to srdcervoucí, když děvčátko tak čiperné, které tak dobře prospívalo v obecné škole, musí se teď toulat po ulicích jako žebračka. Mimo to že cítí dobře, jak se teď jim dvěma všichni vyhýbají kvůli Salvatovi. Toussaintovic se nechtí zaplésti do takové historie a jenom Karel sám jediný povídal, že pochopuje, jak člověk jednoho krásného dne ztratí hlavu, takže až vyhazuje měšťáky do povětří, když se oni někdy tak protivně chovají.

„Já neříkám nic, pane,“ dodala, „protože jsem jen chudá ženská. A přece, chcete-li vědět, co si myslím, myslím, že Salvat přece neměl dělat to, co udělal, poněvadž nás dvě, mě s maličkou, nejvíce tím vytrestal. Vidíte, to mi nejde do hlavy, dcera odsouzenec k smrti...!“

„Ó, maminko, ó, maminko, neříkej to, prosím tě! To nemůže být pravda, to mě tuze bolí.“

Pierre a Marie pohlédli na sebe s bezměrnou soustrastí, kdežto babička vstala a šla nahoru prohlédnout almary; napadlo ji, nemoh-

la-li by dát trochu prádla a něco starého šatstva těm dvěma bídným tvorům. Vilém, pohnut až k slzám, vzbouřený proti společnosti, ve které mohlo vzniknouti takové neštěstí, vtiskl svoji almužnu do malé ručky děvčátku, slibuje paní Theodore, že se domluví s jejím domácím, aby jim vrátil jejich pokojík.

„Ach, pane Fromente,“ odpověděla nešťastnice, „Salvat neřikal darmo, že ráčíte být dobrý člověk... A vy víte také, že on není zlý, protože jste ho sám měl několik dní v práci... Teď, když je ve vězení, každý o něm mluví, jako by byl nějaký loupežník, a to mi rozrývá srdce.“

Potom, obracejíc se k paní Mathisové, která nepřestávala šíti zůstávajíc skromně v ústraní jako počestná měšťanka, které všechny tyto věci se netýkají.

„Znám Vás, paní, a znám zvláště vašeho syna Viktora, který často docházel k nám na besedu... Nebojte se, neřeknu to, nebo jakživa bych nikomu nechtěla působit nesnáze. Ale kdyby pan Viktor směl mluvit, on jediný by dovedl vysvětlit náhledy Salvatovy.“

Paní Mathisová vzhlédla k ní překvapena. Neznajíc pravého života a pravých názorů svého syna, byla mocně dojata a zmateně poděšena při pomyslení, že snad je nějaký možný svazek mezi ním a takovými lidmi. Ostatek nechtěla tomu nijak věřit.

„Ó, vy se asi mýlíte... Viktor mi povídal, že už skoro nikdy nechodí na Montmartre a že se shání pořád po práci.“

Ze starostlivého a prochvěného tónu jejího hlasu poznala paní Theodora, že ji neměla takhle strhovat do svých smutných záležitostí; a hned se ponížene omlouvala.

„Prosím za odpuštění, madame, nechtěla jsem vás urazit. Snad se opravdu mýlím.“

Paní Mathisová zase zvolna se dala do šití, jako kdyby chtěla rychle vrátiti se do své samoty, do zákoutí, stydlavé bídy, kde samotinka a neznámá sotvaže se najedla chleba. Ach, přesto, že její drahý, zbožňovaný syn ji tak tuze zanedbával, ona přece doufala v něho, on zůstával přece jejím posledním snem, a v duchu kojila se představami o všem možném štěstí, kterým ji jednoho dne zahrne.

Babička se vrátila, majíc v náručí balík šatstva a prádla, a paní Theodora a malá Céline odcházely s nekonečným děkováním. Dlouho po jejich odchodu přecházel Vilém po světnici, nemoha se dáti do práce; mlčel a čelo měl plně vrásků.

Následujícího dne, když Pierre opět přišel, pořád ještě nerozhodný a všecek utrápený, byl opět překvapen, vida zde návštěvu zase jiného druhu. Malá princezna Rosemonda přiletěla jako vítr s vlájícím šatem a hlučným smíchem a Hyacint, chladný a elegantní, ji následoval.

„To jsem já, drahý mistře, slíbila jsem vám svou návštěvu, jako žákyně, která zbožňuje vašeho génia... A tady náš mladý přítel mě přivádí hned po našem návratu z Norska, neboť první moje návštěva platí vám.“

Obrátila se, pozdravujíc volně a velmi půvabně Pierra a Marii i Františka a Antonína, kteří zde byli.

„Ó, Norsko, drahý mistře, nemáte pojmu o jeho panenství! Měli bychom všichni jíti pít z tohoto nového ideálního pramene a vrátili bychom se všichni očištěni, omlazeni a schopni velikého odříkání.“

Vpravdě trávil tam chvíle k smrti nudné, nemohouc se smířiti s mléčnou dietou, kterou jí předpisoval její mladý milenec. Tato jejich svatební cesta, nikoli do teplé Itálie, nýbrž do země ledů a sněhů, měla beze vší pochyby do sebe cosi vzácně elegantního a svědčila zřejmě o jejich vybrané lásce, stojící mimo veškeru hrubou smyslnost. Jen jejich duše zúčastnily se cesty a chtěly poznati na ní jen polibky duševní. Jenže na neštěstí jedné noci v hotelu, když stůj co stůj chtěl s ní zacházeti jako s nějakým zjevením, jako s čistou, symbolickou lilií, ona rozčilila se tak, že popadla bičík a zřezala jej, co mohla. On sám byl tak slabým, že se rozzlobil a že jí také pořádně napráskal. Takže si konečně oba padli do náručí a podlehli, že se poddali druh druhu jako lidé obyčejní. Ráno, když se probudili, shledala ona, že pocit, pro který vážila tak dlouhou cestu, je velmi prostředním, kdežto on ji nijak neomlouval, že tak nízkým způsobem ukončila dobrodružství, od kterého doufal drobet intelektuálnosti. Nač przniti panenský a božský Sever, když by na to bylo do-

stačilo některé již pokálené město ve Francii? A hned následujícího dne, poněvadž nebyli již dosti čisti a necítili již dosti společného s labutěmi na jezerech svých snů, sebrali se a odejeli nejbližším parníkem.

Pojednou se zarazila ve svém radostném vytržení o Norsku, neboť nemělo opravdu žádného smyslu svěřovati se každému s jich bídným neúspěchem, a zvolala:

„Abych nezapomněla, víte přece, co na mne čekalo při mém návratu... Nalezla jsem svůj dům nadobro vypleněný. Všecko vydrancováno, že nemáte o tom ani pojmu, a co nečistoty...! Poznali jsme hned původce a pomyslili jsme si, že to asi udělali přátelé Bergazovi.“

Vilém nedávno četl v novinách, že tlupa mladých anarchistů se vloupala přízemním oknem do malého hotelu princezny de Harnové, jenž zůstal opuštěn, beze sluhy a beze strážce. Rozmilí loupežníci nejenže všecko zpřeházeli, i největší kusy nábytku, ale žili tady asi po dva dny a po dvě noci, pijíce víno ze sklepů a hodující ze zásob, jež si přinesli zvenčí, a pokáleli pokoje, zanedbávající všude ošklivé stopy svého pobytu. A když Rosemonda do toho vstoupila, spíše nad tím žasla, než se proto zlobila, a hned si vzpomněla na večer strávený v Kabinetu hrůzy s Bergazem a jeho dvěma láskami, Rosim a Sanfautem, kteří od ní samé zvěděli o jejím odjezdu do Norska. A tito opravdu byli nedávno zatčeni, kdežto Bergaz utekl. Nedivila se příliš, neboť byla na to upozorněna a věděla, že v míchané společnosti, kterou přijímala, žádostiva mezinárodních zvláštností, nalézají se děsní pánové. Janzen jí svěřil některé špinavé historky, které se připisovaly Bergazovi a jeho bandě. Tentokráte beze všeho ostychu vypravoval veřejně, že Bergaz, tak jako Raphanel, se zaprodal policii a že rána je namířena z její strany, protože chce navždy pošpinit anarchii tímto křiklavým zlodějstvím, vykonaným s tolika nekalou špínou.

Vždyť to byl zřejmý důkaz, že policie ho nechala uniknouti!

„Myslil jsem,“ pravil Vilém, „že noviny přehánějí... Vynalézají teď tolik ohavností, jen aby zhoršily případ nešťastného Salvata!“

„Ó ne,“ odvětila vesele Rosemonda, „nemohly ani říci všechno, bylo to příliš špinavé... Měla jsem toho dost, takže jsem se raději ubytovala v hotelu. Jsem tam velice spokojena, však jsem se beztoho již začínala doma nuditi... Nu, co na tom, anarchie už není moc čistá věc, nechci se již ani přiznati, že jsem na její straně.“ Smála se a přešla hned zase na jiný rozmar chtíc, aby jí mistr vyprávěl o svých posledních pracích, bezpochyby aby dokázala, že mu dovede rozuměti. Ale příhoda Bergazova učinila jej opatrným, obmezil se na věci všeobecné, jsa jenom chladně zdvořilým.

Zatím Hyacint obnovoval starou známost s Františkem a Antonínem, kteří byli jeho spolužáky na lyceu Condorcet. Přišel s princeznou jen velmi nerad a z přinucení poddal se jedině neurčité bázni, kterou měl před ní od té doby, co jej bila. Ten malý dům odstrčeného chemika naplňoval jej opovržením. Myslíl, že musí ještě přeháněti svou převahu před bývalými kamarády, jež natrefil zde při praobyčejné práci, pohybující se ve sprostých obecných kolejích.

„Ach, ovšem,“ pravil Františkovi, který si zanášel poznámky do nějaké knihy, „vy jste vstoupil do školy normální, připravujete se na zkoušku, tuším... Mne zas, věřte mi, děsí pouhé pomyšlení na jakékoli jho. Jsem hrozně hloupým, jakmile běží o nějakou zkoušku a nějaké soutěžení. Nekonečno jest moje jedině možná cesta... A pak, mezi námi řečeno, věda, to je šalba a omezení obzoru! Věřu, lépe zůstat dítětem, jehož oči se otevírají na neviditelné. To ví toho opravdu víc.“

František, jindy ironický, tentokráte mu dal za pravdu.

„Dojista, dojista. Ale k tomu by bylo třeba přirozených dispozic, aby mohl člověk zůstat dítětem... Já, bohužel, mám to neštěstí, že mne sžírám touha po vědění. Je to žalostné, ale celé dny si lámu hlavu nad knihami! – Ó, jakživ toho nebudu vědět dost, to je jisté; a to je snad právě důvod, proč toho chci vědět vždycky víc a víc... Připustíte však přece, že práce jest, tak jako zahálka, totiž jenom způsob, kterak trávit život, ach, arci mnohem méně elegantní, neboť vy asi hlásáte, že je méně estetickou.“

„Méně estetickou, to je právě to,“ vece Hyacint. „Krása tkví vždycky jen v tom, co není vysloveno, všechen život, který se uskutečňuje, upadá v pustotu.“

Ale jakkoli byl pod rouškou geniální velikosti své domýšlivosti, přece vycítil osten žertu. Obrátil se tedy k Antonínovi, který zůstal sedět nad dřevorytinou, kterou se zabýval, podobiznou to čtoucí Lízy, od které co chvíli upouštěl a ke které hned zase se vracel ve své touze vložit v to probuzení děcka k inteligenci a k životu.

„Vy ryjete... Od té chvíle, co jsem se vzdal veršování, básně o konci ženy, protože slova se mi zdála příliš hrubá, neohebná, špinavá, jako cihly pro zedníka, taky mě napadlo, abych se dal do kreslení, snad do rytectví... Ale která kresba dovede vyjádřit nadpozemské báje, jediný ten svět, který existuje a na kterém záleží, je-li pravda? Jakou tužkou lze jej vykreslit, na kterou desku jej vyrýt? Bylo by třeba něčeho nehmotného, co neexistuje, co by jenom znázorňovalo existenci věcí a bytostí.“

„Nicméně jenom materiálností svých prostředků,“ řekl trochu brutálně Antonín, „může umění podati to, co nazýváte podstatou věcí a bytostí, co není celkem nežli jejich úplný smysl, aspoň ten, který jim dodáváme... Podati život, ach, v tom tkví moje velká vášně a není jiného taje nežli taj života, v hloubi bytostí, za věcmi... Žije-li můj dřevoryt, jsem spokojen, pak jsem stvořil.“

Úšklebek Hyacintův prozrazoval jeho ošklivost před plodností. Pěkná věc! Ledasjaký špindíra zplodí dítě. Vybraná a vzácná je jen idea bezpohlavní, existující sama sebou. Chtěl to vysvětliti, zapletl se, mluvil zas o pevném přesvědčení, které si přinesl z Norska, že totiž s uměním a literaturou je ve Francii konec, že nízkost, ba i zneužití produkce je zničilo.

„To jest jasno,“ dovozoval vesele František, „nic nedělat, to už znamená mít talent.“

Pierre a Marie dívali se a poslouchali, pociťující nevolnost z toho cizího vpádu do pracovny, jindy tak vážné a tak tiché. Malá princezna byla přesto velmi přívětiva, přiblížila se k mladé dívce, obdivovala se překrásné jemnosti vyšívání, které dodělávala. A nechtěla

ani odejít, aniž si odnesla autograf Vilémův v albu, pro které Hyacint musil dojít do kočáru. Poslouchal ji s patrnou nevolí, neboť oba již druh druhu omrzeli; ale dokud neměla jiného vrtochu, ponechávala si Hyacinta a bavilo ji to, když jej tak ovládala; a když jej odváděla, prohlásivši mistrovi, že tento den pro ni zůstane navždy památným, všichni se usmáli, když ještě dodala:

„Ach, mladí pánové znali Hyacinta v Lyceu... Je-li pravda, že to je dobrý hošíček, který by byl dokonce roztomilým, kdyby chtěl být takovým jako každý jiný?“

Téhož dne přišli Janzen a Bache strávit večer u Viléma. V bývalých intimních večírcích v Neuilly pokračováno teď na Montmartu, a sice jednou v tém dni. Pierre v ty dny odcházival velmi pozdě; jakmile jen obě ženy a synové šli spát, hovořilo se bez konce v pracovně s vyhlídkou na noční Paříž, lesknoucí se plynovými světly. Théophile Morin přišel kolem desáté hodiny, jsa držen oprávněním kompozic, úmornou a nudnou to prací pedagogickou, jež ubírala mu někdy celé noci.

„Ale vždyť ta ženská šílí!“ zvolal Janzen, jakmile počal Vilém vypravovati o návštěvě princezny. „Když jsem se s ní seznámil, doufal jsem chvíli, že jí budu moci užít v náš prospěch. Zdála se tak přesvědčenou, tak odhodlanou! Ba, je to ta nejpoptelejší z žen, honící se prostě za novými dojmy.“

Všecek rozpálen vyšel konečně ze svého obvyklého chladu a z tajnosti, do níž se halil. Dojista ho bolelo, že přerušil styky s tou, kterou nazýval kdysi malou královnou anarchie a jejíž jmění a četné a rozmanité styky zdály se mu všemocnými nástroji propagandy a vítězství.

„Víte,“ pokračoval poněkud uklidněn, „že vydrancování a pokálení jejího hotelu je kousek policie... Chtěli předvečer procesu Salvatova zkompromitovati u buržoá anarchii.“ Vilém zbystřil sluch.

„Ano, slyšel jsem to... Ale já té historii valně nevěřím. Jednal-li Bergaz pode vlivem, o němž mluvíte, byli by jej zatkli jako ostatní,

jako kdysi při podobném lovu zatkli také Raphanela a všechny ty, které prodal. A pak, znal jsem trochu Bergaze, je to špatný kamarád.“

Jeho hlas zvážněl, učinil posunek nekonečného trudu.

„Dojista, pochopuji všechny požadavky, ba všecku vonnou svépomoc... Ale zlodějství, zlodějství nestoudné jen tak pro radost, ach, ne, s tím se nedovedu přáteliti. Pyšná naděje na spravedlivou a lepší společnost je tím ve mně zneuctěna... Krádež v hotelu Harn mne zarmoutila.“

Janzen se zase tak záhadně usmíval, ostře a řezavě.

„Bah, to je věc atavismu, protestují to ve vás celé věky výchovy a víry. Nesmí se přece vzít to, co se nechce vrátit... Mne zlobí jen to, že Bergaz se dal prodat právě teď. Zlodějská komedie, řečnický efekt, který si připravuje prokurátor, až bude žádat hlavu Salvatovu.“

Tvrdošíjně trval na tomto vysvětlení ve své nenávisti proti policii, snad také proto, že se rozhněval s Bergazem, k němuž dříve byl docházel. Jeho život, který trávil bludně, bez vlasti, pohroužen v krvavém snu, zůstával nevysvětlitelným. A Vilém, nechtěje se pouštět do hádek, řekl toliko:

„Ach, ten ubohý Salvat, všecko se naň sype, všecko ho drtí...! Nevěřili byste, přátelé, jakou nevoli ve mně budí jeho aféra, a to čím dál tím více. Všecky pojmy spravedlnosti a pravdy se ve mně bouří a co den je to horší a horší. Dojista, je to blázen! Ale vždyť má pro sebe tolik omluv, vždyť není celkem nežli zbloudilý mučedník! A hle, teď to je oběť předurčená, snímající zločin celého národa, splácející za nás všechny.“

Bache a Morin pokyvovali hlavami neodpovídající. Jim oběma anarchie byla něco děsného. Morin zapomíná, že jeho první učitel Proudhon vydal heslo, ba skoro samu věc, vzpomněl si jen na svého boha Augusta Comtea omezuje se s ním na krásnou klasifikaci věd; byl hotov podrobiti se dobrému tyranu až po ten den, kdy národ vzdělaný a usmířený bude hoden štěstí. Co se týká Bacheho, tož starý humanitární mystik byl v něm hluboce dotčen individualistickou suchopárností teorie libertární: zvolna krčil rameny říká, že

všecko rozřešení se nalézá ve Fourierovi, který navždy uskutečnil budoucnost tím, že stanovil spojenství talentu, práce a kapitálu. Ale jeden i druhý nicméně, nespokojeni jsouce s buržoaztickou republikou, tak liknavou při všech reformách, a shledávající, že jejich ideje jsou hanobený a že všecko jde čím dál tím hůř, konečně také horšili se nad způsobem, kterým protivné strany snažily se využití Salvata, jen aby se udržely u vesla nebo aby moci nabyly.

„Když člověk pomyslí,“ řekl Bache, „že ta jejich ministerská krize trvá již tři neděle! Všecky chutě se tam objevují v celé své nahotě, je to krásná podívaná... Četli jste dnes ráno v novinách, že prezidentovi nezbývalo nic jiného nežli znova povolati Vignona do paláce Elysejského?“

„Ó, noviny,“ šeptal Morin svým uondaným výrazem, „já už jich nečtu... A nač! Jsou tak špatně redigovány a všecky lžou.“

Krize ministerská opravdu se vlekla donekonečna. Velmi správně prezident republiky, řídě se pokyny, jež poskytlo mu sezení, při němž padlo ministerstvo Barrouxovo, pozval vítěze Vignona, aby mu uložil sestavení nového kabinetu. Zdálo se, že to je úkol velice snadný, vyžadující nejvýše dvou nebo tří dnů, neboť už po celé měsíce byla uváděna jména přátel, které mladý chef radikální strany přivede s sebou k veslu. Ale vznikly nesnáze všeho druhu, Vignon se potácel po celých deset dní mezi překážkami, z nichž východu nebylo, takže zemdlen tím bojem a obávaje se, aby neutrácel svých sil pro pozdějšek, kdyby chtěl stůj co stůj provést svou, musil oznámiti prezidentovi, že se vzdává svého úkolu. Tento ihned pozval k sobě jiné poslance, informoval a dotazoval se, až konečně našel jednoho z nich dosti uvědomělého, který by se odvážil pokusu; ale tytéž věci se opakovaly, nejdříve návrh listiny, o které se myslelo, že se stane definitivní za několik hodin, potom váhání, tahání, zvolná paralýza, končící neúspěchem. Zdálo se, že temná práce, která kladla překážky Vignonovi, začne znovu, tajemná a moudrá, tak jako kdyby celý houf neviditelných spolupracovníků kácel všecky kombinace ve skrytém nějakém zájmu. Odevšad hrnuly se ty překážky víc a více nepřekonatelné, tisíce jich vznikalo, žárlivost,

nesnášelivost, odpadlictví, jako by ruce zkušené ve stínu někde to tvořily, užívající všech možných nátlaků, hrozeb, slibů, rozpoutaných a zkrocených vášní. A prezident v nemalých rozpacích musil znovu uložití též úkol Vignonovi, který tentokráte sebral všechen svůj um a maje listinu skoro úplnou v kapse, zdál se býti jist, že v osmačtyřiceti hodinách se mu věc podaří.

„Ještě tomu není konec,“ vece Bache, „a lidé dobře informovaní tvrdí, že Vignon pohoří tak jako po prvé... Vidíte, nikdo mi nevymluví, že to je Duvillardova banda, která to všecko vede. V čí prospěch, ach – to opravdu nevím. Ale buďte jisti, že běží předem o to, ututlati aféru afrických drah... Kdyby Monferrand nebyl příliš zkompromitován, čenichal bych v tom kousek jeho způsobu. Pozorovali jste, jak *Globe* obratem ruky pustil Barrouxe a jak skoro co den mluví o Monferrandovi s úctyplnou sympatií? Je to vážný symptom, neboť Fonsègue nemá ve zvyku sbírat tak pečlivě poražené veličiny... Ale prosím vás, co lze očekávat od sněmovny tak ohavné? Kuje se tam jistě něco špinavého.“

„A ten velký hlupák Mège,“ vece Morin, „který obstarává věci všech stran, jenom ne své vlastní! Není-li pak to pošetilec s tou svojí myšlenkou, že stačí porážeti kabinet za kabinetem, a takže se dočká onoho, jehož chefem bude sám?“

Při jméně Mègeově všichni se proti němu ozvali; společná zášť jejich svedla je v souhlas. Bache, který přece o mnoha věcech smýšlel jako apoštol státního kolektivismu, soudil každého dle jeho řeči a dle jeho skutků s neúprosnou přísností. Janzen jej pokládal prostě za reakcionářského měšťáka, kterého dlužno smetnouti jednoho z prvních. Byla to jejich všech vášeň společná, že bývali někdy spravedlivými vůči lidem, kteří neměli žádné z jejich idejí, kdežto bývalo velikým neodpustitelným zločinem, myslil-li někdo přibližně jako oni, aniž by absolutně a ve všech věcech s nimi souhlasil.

Rozhovor pokračoval, míchaje dohromady a stavě proti sobě systémy, přeskakuje z politiky na tisk, zamotává se, stává se vášnivějším při zmínce o denunciacích Sagnierových, jehož noviny každé ráno pouštěly svůj bahnitý proud, jako když kanál přetéká. Vilém,

který se jal po svém zvyku přecházeti po pokoji, vzpomatoval se ze svého žalostného snění a zvolal:

„Ach, ten Sagnier, jaká to ošklivá práce! Nebude pomalu ani jediné věci, jediné osoby, kterou by byl nepoplival. Člověk myslí, že je na jeho straně, a je postříkán. – Ještě včera vypravoval, že když zatkli v Boulognském lesíku Salvata, našli u něho paklíče a peněženku, ukradenou prochazečům...! Neustále Salvat! Salvat je nevyčerpatelným předmětem článků, jeho jméno vytištěné stačí, aby se prodej novin ztrojnásobil. Salvat! Šťastné to odvrácení pozornosti od poslanců prodaných v afrických drahách! Salvat, bojiště, na kterém se porážejí a stavějí ministerstva! Všichni z něho těží a všichni jej škrtí.“

Té noci rozešli se přátelé, ujišťující se o společném odboji a společné soustrasti. Pierre, sedící u okna otevřeného proti nesmírné výhni Paříže, poslouchal, celé hodiny, ale sám ani úst neotevřel. Jeho pochyby a jeho vnitřní boj znova se ho zmocnily a tolik protivných náhledů, souhlasících jenom tenkrát, když odsuzovaly starý svět k zániku, aniž dovedly vystavěti znova, bratrským úsilím, příští svět spravedlnosti a pravdy, nepřineslo mu žádného rozluštění a žádného uklidnění.

A noční Paříž, posetá hvězdami, třpytící se jako letní nebe, zůstávala mu také velikou hádankou, černým chaosem, temným popelem blyštícím se jiskrami, ze kterého měl vzejíti příští červánek. Jaká budoucnost rostla tady pro veškeru zemi, které rozhodné slovo blaha a štěstí rozlétne se za svítání nového dne ve čtyři strany světa?

Když Pierre konečně také odcházel, položil mu Vilém obě ruce na ramena, pohlížel naň zdlouha a hluboce byl dojat ve svém hněvu!

„Ach, můj ubohý bratře, ty také trpíš, vidím to dobře již po několik dní. Ale ty jsi pánem svého bolu, neboť boj jest jenom v tobě, ty můžeš se přemoci, kdežto svět přemoci nelze, když on, jeho zloba a jeho bezpráví jsou příčinou bolu...! Jdi, jdi, buď udatný, jednej, jak za dobře uznáš, byť i s pláčem, a budeš upokojen.“

Té noci, když Pierre se ocítil sám ve svém domku v Neuilly, kam přicházely již jen stíny jeho otce a jeho matky, poslední boj dlouho ještě nedal mu spáti. Ještě nikdy necítil tak tuze odpor své lži, svého

kněžství, které se mu teď stalo prázdným posunkem, své kleriky, kterou nosil jen jako přestrojení. Snad všechno to, co viděl a slyšel u svého bratra, bída sociální jedněch, zbytečná a šílená agitace druhých, touha po lepším lidstvu tvrdošíjně se udržující uprostřed protimluvů a slabostí, dávala mu cítiti ještě hlouběji nutnost života loajálního, kterým by se žilo normálně, v plném denním světle. Teď musil myslit na dlouhý svůj sen, na ten život plachý a osamělý svatého kněze, kterým nebyl, jen se studem a výčitkou svědomí rozpoutaného pocitem nevole, že tak dlouho lhal. A bylo rozhodnuto; nebude již lháti, ani ne z dobročinnosti, jen aby jiným dal božskou iluzi. Ale jaká to bolest svléknouti tuto kleriku, o níž cítil, že mu přirostla na kůži, a jaké zoufání říci si, že strhne-li ji přece, zůstane jako bez masa, raněným, nemocným, a že nikdy nebude se moci státi takovým jako jiní lidé.

Za té noci strašlivé znovu nastával jeho zápas a znovu počínala jeho muka. Bude jej život ještě chtít? Vždyť byl na věky označen jakožto vyloučený. Zdálo se, že cítí svou přísahu v těle tak jako rozžhavené železo. Nač se strojiti jako jiní lidé, když už se nestane takovým jako jiní lidé? Žil až dosud tak úzkostlivě, tak nejspíše, tak ztraceně v odříkání a ve snu! Pomyšlení, že již nemůže, pronásledovalo jej děsně, takže se bál, že jej přemůže. A když konečně se rozhodl, stalo se to ve smrtelné úzkosti a z pouhé loajálnosti.

Druhého dne, když se Pierre vrátil na Montmartre, měl kalhoty a občanský kabát tmavé barvy. Babička a její tři vnuci ani slovem nedali najevo svoje překvapení, ani nepohlédli naň pohledem, který by mu mohl býti nepohodlným. Či nebylo to přirozeno? Uvítali jej svým klidným způsobem, tak jako každý den, snad ještě s větší láskou, jen aby mu ušetřili první rozpaky. Jenom Vilém se dobrácky pousmál. Viděl v tom svoje dílo. Uzdravení se blížilo, jak doufal, jím, u něho, v plném slunci života, který plným proudem proudil velikým oknem.

Marie také pozvedla oči, dívajíc se na Pierra. Neměla ani zdání, co trpěl pro to její slovo: „Proč ji nesvléknete?“ Podotkla jenom, že bez kleriky se pohodlněji pracuje, když svlékl kleriku.

„Pojďte se podívat, Pierre... Právě jsem se dívala, když jste přišel, tamhle nad Paříž, jak vítr pohání kouř k východu. Vypadá to jako nesčetné loďstvo, které slunce barví na červeno. Ano, ano, zlaté lodě, tisíce zlatých lodí, které vyjíždějí z oceánu pařížského poučovat a mírnit celý svět.“

III.

Po dvou dnech už Pierre přivykl na svůj nový oblek a ani už na to nemyslel, když přicházejí ráno na Montmartre, potkal před bazilikou Sacré-Coeur abbého Rosea.

Starý kněz byl zprvu překvapen, neboť sotvaže ho v tomto ustrojení poznával; pak vzal jej za obě ruce a zdlouha se naň díval. Potom s očima zaslzenýma pravil:

„Ó, milý synu, tak jste tedy upadl v tu děsnou bídu, které jsem se pro vás obával! Nemluvil jsem s vámi o tom, ale cítil jsem, že bůh z vaší duše odešel... Ach, nic nemohlo krutěji zasáhnouti moje srdce!“

Třesa se odvedl jej stranou, jako kdyby jej chtěl uchrániti před zraky mimojdoucích; a síly jej opustily, sklesl na hromadu cihel, zapomenutých tady v trávě, v koutě barákové dílny.

Tato velká opravdová bolest starého přítele, vždycky tak láskyplného, rozčilila Pierra víc než nějaké zuřivé výčitky a zlořečení. Slzy mu také vstoupily do očí v náhlé a neočekávané bolesti z tohoto setkání, na které přec mohl býti připraven. Opět jako by se mu něco ze srdce rvalo a nejlepší jeho krev tekla při této roztržce se svatým mužem, s nímž tak dlouho měl stejný sen o dobročinnosti a stejnou naději, že svět bude spasen dobrotou. Mezi nimi oběma bylo tolik božských iluzí, tolik zápasů pro nejlepší, tolik odříkání a tolik společného odpuštění, v touze uspíšiti šťastnou příští žeň! A teď se odlučovali, on, mlád, vracel se k životu, opouštěje člověka starého a samotného na cestě snů a marného čekání!

Vzal jej také za ruce a naříkal:

„Ach, příteli, otče, vy jste ten jediný, na kterého s lítostí jsem vzpomínal v těch mukách, ze kterých vycházím. Myslel jsem, že jsem z toho vyléčen, a srdce mi puká jen proto, že vás potkávám... Prosím vás, neplačte nade mnou, nevyčítejte mi, co jsem učinil. Bylo to nutno, vy sám byste mi byl řekl, kdybych se vás byl tázal o radu, že je lépe nebýti už knězem než býti knězem bez víry a beze cti.“

„Ano, ano,“ opakoval mírně abbé Rose, „vy jste již neměl víry, tušil jsem to, a vaše přísnost, vaše veliká svatost, ve které jsem tušil tolik zoufalství, působila mi mnoho starostí. Kolik hodin jsem vás druhdy klidníval! Musíte mne vyslechnouti znova, musím vás zachrániti. Nejsem bohužel teologem dost učeným, abych vás přivedl zpět jménem Starého a Nového zákona a jménem dogmat. Ale jménem dobročinnosti, můj synu, jménem pouhé dobročinnosti rozvažte a chopte se opět své úlohy vzbuzovati útěchu a naději!“

Pierre, který usedl vedle něho v tom opuštěném koutě, u paty samé baziliky, rozohnil se.

„Dobročinnost! Dobročinnost! Vždyť právě ta jistota, že dobročinnost je nicotná a že jde nevyhnutelnému úpadku vstříc, zabila konečně ve mně kněze... Jak můžete věriti, že není třeba jiného než dávat, když přece váš život všecken je vyčerpán dáváním, aniž jste docílil jiného, pro jiné i pro sebe, nežli nespravedlivé věčné bídy, ba bídy pořád větší a větší, aniž můžete stanovit den, kdy ohavnost bude míti konec? Odměna po smrti, je-li pravda? Spravedlnost v ráji? Ach, to není spravedlnost, to je šalba, na kterou svět stůně již od věků.“

Připomenul mu jejich život tam ve čtvrti de la Charonne, když sbírali spolu padlé děti na ulici, kdy pomáhali rodičům v jejich brlohách, připomenul mu všechno to podivuhodné úsilí, které u něho skončilo důtkou představených, jakýmsi vyhnanstvím od jeho chudých, a hrozbou, že budou následovati tresty ještě větší, bude-li znova kompromitovati náboženství slepými, bezdůvodnými a bezúčelnými almužnami. Vždyť teď, jsa hlídán a podezříván, byl jako zatopen bídou pořád stoupající věda, že nerozdá nikdy dost, i kdyby disponoval miliony, a že jenom prodlužuje smrtelnou úzkost chudiny, která má-li dnes co jíst, bude přece o hladu zítra. Byl malomocný, rána, kterou se domnívá léčiti, rozevírá se nanovo na všech stranách, celé těleso společenské bude zasaženo a uchváčeno touto rakovinou. A starý kněz, chvěje se na celém těle, poslouchal jej, kývaje svou bílou hlavou, a zašeptal konečně:

„Co na tom, co na tom, milý synu, musíme dávat, dávat pořád a dávat přese všecko. Není jiné radosti. – Překážejí-li vám dogmata, spokojte se evangeliem, zachovejte z něho jen spasení, spasení pomocí dobročinnosti.“

Pierre se vzpíral zapomínaje, že mluví s tímto chudým druhem, který byl jen samá něžnost a neschopen jej následovati.

„Pokus jest již učiněn, není možno spasiti lidstvo dobročinností a bude možno nadále jenom spravedlností. To je výkřik, znenáhla vrchu nabývající, který volají všichni národové... Již skoro dva tisíce let evangelium živoří. Ježíš nic nevykoupil, trápení lidstva zůstalo stejně veliké, stejně nespravedlivé. A evangelium není již nežli zastaralý zákoník, ze kterého společnost nedovede vyzískati nic jiného nežli zmatek a škodu... Musíme se ho zbaviti.“

Bylo to jeho nezvratné přesvědčení. Jak podivný to blud zvoliti za zákonodárce společnosti Ježíše, který žil uprostřed jiné společnosti, v jiné zemi, za jiných časů! Kdyby se z jeho morálky a z jeho učení zachovalo jenom to, co v něm je humánního a věčného, – ale jak nebezpečno jest užívatí nezměnitelných těch předpisů ve společnostech všech časů! Ani jedna společnost nemohla by žíti přesně podle evangelia. Ježíš je ničitelem všeho pořádku, vší práce, všeho života. On popřel ženu a zemi, věčnou přírodu, věčnou plodnost věcí a bytostí. Potom přišel katolicismus budovat na jeho základech svoji strašlivou budovu hrůzy a nátlaku. Prvotný hřích jest hroznou dědičností znovu se rodící v každé bytosti, který nepřipouští, tak jako věda, žádné nápravy ve výchově, okolnostech a prostředí. Je to ta nejpesimističtější koncepce člověka, obětovaného takto od narození ďáblu a vydaného všanc zápasu proti sobě samému až do smrti. Zápasu nemožnému, absurdnímu, neboť jde o změnu celého člověka, zabití těla, zabití rozumu, zničení hříšné energie v každé vášni, pronásledování ďábla až do hlubokých řek, hor a lesů, a zničení jej tam se šťavou světa. Od té chvíle země celá jest jen samý hřích, peklem skládajícím se ze samého pokušení a trudů, kterým člověk prochází, aby si nebe zasloužil. Je to podivuhodný nástroj policie, absolutního despotismu, náboženství smrti, jež idea dobročinnosti

samojediná mohla strpěti, ale kterou potřeba spravedlnosti násilně uchvátí. Ubohý, bídný ošálenec, který již nevěří v ráj, chce, aby zásluhy každého jednotlivce byly odměněny zde na zemi; a věčný život stává se mu dobrotivým bohem, žádostivost a práce jsou pak samými zákony světa, plodná žena přichází opět ke cti a pitomý přízrak pekla ustupuje slavné přírodě neustále rodící. Je to starý semitský sen o evangeliu uchvacujícím jasný rozum latinský, podepřený moderní vědou.

„Už tomu osmnáct set let,“ usuzoval Pierre, „co křesťanství překáží postupu lidstva na cestě pravdy a spravedlnosti, a lidstvo nenastoupí svůj vývoj dříve, dokud je neodstraní, odkládajíc evangelium mezi řady knih mudrců a nevidouc v něm zákoník absolutní a definitivní.“

Abbé Rose pozvedl svoje chvějící ruce.

„Mlčte, mlčte, milý synu, vždyť se rouháte...! Věděl jsem, že pochyby vámi zmítají, ale pokládal jsem vás za tak trpělivého, za schopného trpěti, že jsem spoléhal na vašeho ducha odříkání a rezignace! Co se probůh stalo, že vystupujete tak násilně z církve? Nepoznávám vás již, nějaká vašeň se ve vás probudila, nějaká neoladatelná síla vás unáší... Co je to? Kdo vás to tak změnil?“

Pierre udiveně jej poslouchal.

„Ale ne, ujišťuji vás, jsem takovým, jakým jste mne znal, a není tu nic jiného nežli výsledek, neodvratné rozuzlení... Kdo by byl také na mne působil, když nikdo nevstoupil v můj život? Který nový cit by mne byl pozměnil, když nenalézám v sobě žádného, když sama sebe v potaz беру? Jsem týž, dojista týž.“

Nicméně bylo v jeho hlase trochu váhavosti. Bylo skutečně pravda, že nic v jeho nitru se nestalo? Tázał se znovu a nic neodpovídalo přesně, nenalézal opravdu ničeho. Bylo to jen sladké probuzení, nesmírná touha po životě, touha otevřítí rámě dosti široko a obejmouti všecky bytosti a všecky věci. Čerstvý vánek jej ovíval a unášel.

Abbé Rose, ačkoli byl srdce příliš nevinného, než aby porozuměl, potřásal znovu hlavou, pomýšleje na osidla ďáblova. Toto odpadlictví jeho syna, jak nazýval Pierra, jej skličovalo. Mluvil znovu a měl

ten nešťastný nápad, že mu radil, aby navštívil Jeho Milost Marthu a jemu se zpovídal v naději, že kněz tak vážený najde potřebná slova, která by jej vrátila víře. Ale Pierre řekl bez obalu, že vystupuje z církve právě proto, že se zde byl setkal s takovým kejklířem lži a despotismu, který z náboženství dělá porušující diplomacii a který sní o tom, obrátiti lidstvo k Bohu jenom lstí. A tu abbé Rose, všecek zoufalý vstal a nenašel jiného důvodu, nežli že posunkem ukázal na baziliku, která se vypínala nedaleko nich, ve své obrovské mase, nedokončená, hranatá a zavalitá, čekajíc na kopuli, která by jí nasadila korunu.

„Je to dům boží, milý synu, pomník smíření a vítězství, pokání a odpuštění. Zde jste sloužil mši svatou a teď jej opouštíte v křivopřísežnictví a rouhání.“

Pierre také vstal. A v přemíře zdraví a síly odpověděl:

„Ne, ne, odcházím ze svobodné vůle, jako se vychází ze sklepa na čerstvý vzduch, na denní slunce: Zde není Boha, je zde jenom vyzvání na souboj rozumu, pravdy a spravedlnosti, ohromná budova, kterou vystavěli co možná vysokou, jako tvrz absurdna vládnoucí Paříží, kterou ona uráží a kterou ohrožuje.“

Potom vida, že oči starého kněze znovu zalévají se slzami, a sám jsa všecek zkormoucen z jejich roztržky, takže jen co se nedal do usedavého pláče, chtěl odejít.

„Sbohem, sbohem!“

Ale abbé Rose jej již uchopil do náručí, líbal jej jako ovečku zbloudilou, která právě proto je ta nejdražší.

„Nikoli sbohem, nikoli sbohem, milý synu! Řekněte mi na shledanou, řekněte mi, že se opět sejdem, aspoň u těch, kteří pláčí a kteří hladoví! Darmo myslíte, že dobročinnost jest v úpadku, cožpak my se nebudeme milovati neustále ve svých chudých?“

* * *

Pierre, který se stal kamarádem svých tří velkých synovců, naučil se od nich v několika hodinách jezdit na kole a provázival je při jejich ranních vyjíždkách; a dvakrát již jel s nimi a s Marií podél jezera

d'Enghien po cestách tvrdě dlážděných. Jednoho rána, když mladá dívka mu slíbila, že jej povede až k lesu saint-germainskému s Antonínem, tento v poslední chvíli nemohl odjetí. Byla ustrojena ve spodky z černé polohedvábne látky, malý kabátec z téže látky měla přes košilku ze surového hedvábí, a dubnové ráno bylo tak jasné, tak mírné, že zvolala vesele:

„Ach, to je škoda, musíme tedy jet jenom sami dva! – Ale chci rozhodně, abyste poznal, jaká to je radost jeti po krásné cestě a pod krásnými stromy.“

Ale poněvadž ještě nebyl dosti vycvičen, usnesli se na tom, že pojedou s velocipedy drahou až do Maisons-Laffitte. Potom, až dojedou lesa na kolech, že projedou ještě lesem, vystoupí až ku Saint-Germainu, odkud vrátí se opět po dráze.

„Vrátíte se do snídaně?“ tázal se Vilém, ježž tato vyjížd'ka bavila a který s úsměvem pohlížel na bratra také černě ustrojeného; měl černé vlněné punčochy a spodky a kabát z černého cheviotu.¹⁸

„Ó, ovšemže,“ odvětila Marie. „Je sotva osm hodin a máme času dost. Ostatek na nás nečekejte, však my se vrátíme.“

Bylo to rozkošné ráno. Při odchodu zdálo se Pierrovi, že jede s dobrým kamarádem, takže ta vyjížd'ka, tento výlet o dvou ve vlašném, jarním slunci, je něco zcela přirozeného. Obleky bezmála stejné, které připouštěly volnější pohyby, přispívaly dojista k tomuto klidně bodrému bratrství. Ale bylo v tom ještě něco jiného, totiž zdravý čistý vzduch, lehkost společného cvičení tělesného a všechna ta rozkoš, že cítili se volnými a zdravými ve volné přírodě.

Ve vagoně, kde se ocítili sami, vrátila se Marie ke svým upomínkám z lycea.

„Ach, příteli, nemáte pojmu, jaké to byly rozkošné hry na honěnou, na lyceu Fénelonově! Přivázaly jsme si takhle sukně provázkem, abychom mohly lépe utíkat; neboť tenkrát se ještě neodvážili nám dovolit kalhoty, jako mám dnes. To jsme vám křičely, utíkaly, strkaly se a vlasy nám lítaly a byly jsme červený!

¹⁸ Vlněná látka. Pozn. red.

Ale proto přece jsem pracovala, a jak! Jak jsme jednou zase byly u studia, zápolily jsme tak jako při hrách, která bude umět líp a která bude ve třídě první.“

Smála se tomu ještě z plna hrdla, kdežto Pierre se na ni díval udiven, jak mu tak připadala růžovou a plavou pod malým černým kloboukem plstěným, jež dlouhá stříbrná jehlice držela v hustém copu. Její překrásné hnědé vlasy sčesané silně nahoru obnažovaly její čerstvou šíji, která byla jemná jako šíje dětská. Jakživ ji ještě neviděl tak svižnou a silnou, širokou v bocích, s širokými prsy, ale přece jemnou a nesmírně půvabnou. Když se tak smála, její oči svítily radostí a její ústa i brada její, trochu veliká, zářily nekonečnou dobrotou.

„Ach, ty spodky, ty spodky!“ pokračovala žertovně. „A jsou ještě ženy, které urputně se drží ještě sukně a jezdí s ní na kole!“

A když prohlásil, že jí její kostým velmi dobře sluší, nemaje při tom ostatek žádných galantních úmyslů a chtěje jenom konstatovati faktum, pravila:

„Ó, mně to je lhostejno... Nejsem krásná, jsem jen spokojená, víc nic... Ale pochopíte to: ženy, které mají tu jedinou příležitost volněji se pohybovati, lítati jako ptáci v povětří, jichž nohy jsou konečně osvobozeny ze svého vězení, a které přece nechtějí! Myslí-li, že jsou hezčí se sukněmi krátkými, jako školačky, jsou na omylu! A co se studu týká, myslím, že spíše lze ukázati svoje lýtka než svoje ramena.“

Učinila trochu rozpustilý posunek.

„A pak, myslí někdo na to, když se jede...? Jenom spodky platí, sukně ne, ta je kacířská.“

Ted' zase ona se naň dívala a byla v této chvíli asi překvapena neobyčejnou změnou, která se s ním stala od toho dne, kdy jej viděla po prvé tak zasmušilého ve dlouhé té klerice, s tváří vyhublou, sinou, rozervanou úzkostí. Za tváří tou bylo lze tušiti zoufalost nicotnosti a hrobové prázdno, ze kterého vítr smetl popel. Ted' jako by z hrobu byl vstal, tvář se mu rozjasňovala, velké čelo nabylo zase jasnosti naděje, kdežto oči a ústa prozrazovaly zase trochu své důvěřivé něhy v neustálém tom hladu lásky, oddanosti a života. Již nic

nejevilo v něm kněze, leda kratší vlasy na místě tonsury, jejíž bledost znenáhla mizela.

„Proč se na mne díváte?“ tázal se.

Ona odpověděla upřímně:

„Dívám se, jak vám také svědčí práce a volný vzduch... Ach, takhle vás mám mnohem radši. Vypadal jste tak špatně! Myslíla jsem, že jste nemocen.“

„Byl jsem také,“ pravil prostě.

Vlak již zastavoval v Maisons-Laffitte. Sestoupili a ihned dali se na cestu k lesu. Cesta tato stoupá až ku bráně Maisons, kde za tržních dnů je nahromaděno vozíků.

„Pojedu napřed, ano?“ volala vesele Marie. „Protože vám vozy ještě překážejí.“

Ubíhala kolem něho, štíhlá a přímá v sedle, a obracela se chvílemi, dobrácky se usmívajíc a dívajíc se, jede-li za ní. Pokaždé, když přejel nějaký povoz, klidnila jej, vychvalujíc jejich stroje, jež oba byly z továrny Grandidierovy. Byly to stroje Lisetta, velmi populární to model, o kterém pracoval sám Tomáš, zdokonaliv jeho konstrukci, a jež ve skladech Bon-Marché šly rychle na odbyt, po dvou stech padesáti francích. Snad vypadaly trochu těžce, ale byly dokonale pevné a silné. Právě stroje cestovní, povídala.

„Ach, tady je les, už nemusíme stoupat a teď uvidíte krásná stromořadí. Jede se tam jako po sametu.“

Pierre dojel vedle ní a oba ujížděli druh podle druhu, stejným, pravidelným letem, širokou a přímou cestou mezi dvojí majestátní záclonou velikých stromů. Hovořili velmi přátelsky.

„Teď mi to jde dobře, uvidíte, že váš žák bude vám ke cti.“

„Nepochybuji. Držíte se velmi dobře a zakrátko mne už předčíte, nebo v tomhle žena nikdy muže nedostihne... Ale jaký je kolo přece jen dobrý výchovácí prostředek pro ženu!“

„Jak to?“

„Oh, mám o tom svůj vlastní náhled. – Budu-li kdy mít dceru, posadím ji na kolo, jakmile jí bude deset let, aby se naučila, jak se chovat v životě.“

„Vychování dle zkušenosti.“

„Arci... Dívejte se na ta velká děvčata, která jejich matky vychovávají v sukních. Straší je vším, zapovídají jim všecku iniciativu, nešetří ani jejich úsudku, ani jejich vůle, takže nedovedou ani přejít přes ulici, strachují se překážek... Ale posad'te některou docela mladou na bicykl a pusťte mi ji na silnici: chtěc nechtíc musí otevřít oči, aby viděla a dovedla se vyhnouti kamenům, aby se mohla včas a dobře zatočit, když se někde něco naskytne. Tu přijíždí vůz, tu jiné nebezpečí se namane a ihned se musí rozhodnouti a otáčeti řídkátka, rukou pevnou a rozumnou, nechce-li nechat na cestě nějaký úd... Krátce je v tom neustálý výcvik vůle a překrásné učení, jak se chovati a jak se brániti.“

Pierre dal se do smíchu.

„Budete se všechny míti velmi dobře.“

„Ó, míti se dobře, to rozumí se samo sebou, člověk musí se především míti co nejlépe, aby byl dobrý a šťastný. Ale rozumím tomu tak, že ty, které dovedou vyhnouti se kamenům, které dovedou včas a dobře se zatočit na silnici, dovedou také v životě společenském a sociálním přemáhati nesnáze, rozhodnouti se co nejlépe, s inteligencí otevřenou, poctivou a pevnou... V tom vězí všecko vychování, věděti a chtítí.“

„Tedy emancipace ženy bicyklem?“

„Můj bože, a proč ne? – Zdá se to podivné, a přece vězte, jaký kus cesty se již urazilo: spodky, jimiž noha je uvolněna, společné vycházky, jimiž pohlaví se mísí a vyrovnávají, žena a děti, následující manžela všude, kamarádi jako my dva, kteří mohou jeti polem a lesem a nikdo se tomu nediví. A v tom je zvláště šťastné vítězství, v tom čerstvém vzduchu a jasu, v němž koupáme se ve volné přírodě, ten návrat naší společné matce zemi, a v té síle a v té nové veselosti, kterou z ní čerpáme. Pohled'te jen, pohled'te, není-liž to rozkoš, tento les, ve kterém jedeme spolu! A jak to pěkně plíce propláchne! Jak to člověka pročistí, uklidní a dodá mu odvahy!“

Les, teď, ve všední den opuštěný, byl opravdu nekonečně sladký se svými hlubokými houštinami vpravo a vlevo, jimiž prosvítalo

slunce. Nebeské to těleso dosud úkosem osvětlovalo jenom jednu stranu cesty, zlatíc vysoké zelené draperie stromů, kdežto po straně druhé, ve stínu, zeleň byla skoro černá. Jaká to rozkoš, ujížděti takto v dálku, jako vlaštovka, která div že země se nedotýká, tou královskou avenue, v čerstvém vzduchu, za šumotu listů a travin, jichž silná vůně bičuje člověka v tvář! Sami také sotvaže cítili pod sebou zemi, a jako by jim křídla narostla, která je unášela stejným vzduchem, paprskem i stínem, rozptýleným životem velkého chvějícího se lesa, ve kterém byly mechy, prameny, zvířata a hmyzy.

Když přišli na křižovatku la Croix-de-Noailles, Marie ještě nechtěla zastaviti. V neděli bývalo zde mnoho lidí a ona znala ostatně panenské kouty, ve kterých se rozkošně odpočívalo. Potom, když sestupovali k Poissy, pobádala Pierra a oba dva pustili svoje stroje. A teď opjeli se oba tou rychlou jízdou, majíce omamující pocit rovnováhy při té bleskové rychlosti, ve které sotva dechu popadali, zatím co šedivá cesta ubíhala jim pod nohama a co stromy po obou stranách obracely se jako listy vějíře, který se rozestírá. Při takovém letu i malý větřík bouří jako vichřice a člověk ujíždí k obzoru, tam daleko, k nekonečnu, jež samo neustále ubíhá v dálku. Je to naděje bez konce, osvobození od pout příliš těžkých ve velikém prostoru.

Nic tak nezvyšuje činnost ústrojí jako taková jízda, srdce při tom poskakuje v těle.

„Poslouchejte,“ volala, „do Poissy nepojedeme, obrátíme nalevo!“

Dali se cestou k Achères aux Loges, která se úžila a vystupovala do stinného důvěrného loubí. Zvolňující svou jízdu musili silně šlapati do stráně mezi roztroušeným šterkem. Cesta byla méně dobrou, písčitou a rozrytou nedávnými dešti. Ale nebylo-liž úsilí rozkoší?

„Vy se do toho vpravíte, je to zábavné, přemáhati překážky... Já nenávidím cesty příliš dlouho rovné a pěkné. Malé stoupání, nenamáhá-li tuze nohy, jest cosi neočekávaného, je to něco, co vás pobízí a probouzí... A pak je to přece tak dobré, je-li člověk silný, jeti proti dešti, větru a do kopce.“

Byl u vytržení jejím dobrým rozmarem a její statečností!

„Tak jsme tedy na okružní cestě kolem Francie?“ tázal se s úsměvem.

„Ne, ne, jsme u cíle. Souhlasíte, abychom si trochu pooddechli? Ale řekněte přece, že stálo za to přijeti až sem a usednouti zde na chvílku, v tomto hezkém, tichém a čerstvém zákoutí?“

Lehce seskočila ze stroje, potom zabočila na stezku, kde popošla asi padesát kroků, volajíc naň, aby ji následoval. Potom, když podepřeli obě kola o pně stromů, ocítili se uprostřed neveliké paseky. Bylo to opravdu nejrozkošnější listnaté hnízdo, jaké si jen člověk mohl pomyslet. Les je zde svrchovaně krásný a nádherně osamělý. A jaro mu dodávalo věčného mládí, listí bylo hebounce lehké, jako jasné, zelené krajky, jež slunce zlatilo. Dech života vystupoval z trávy a přicházel ze vzdálených houštin, jsa prosycen vůní mohutné páchné zemské.

„Na štěstí není ještě příliš horko,“ pravila, usedajíc pod mladý doubek, o který se opřela. „V červenci bývají dámy už méně hezkými a rýžový prášek je ten tam... Nu, člověk nemůže býti pořád krásným.“

„Mně není zima,“ pravil Pierre, který jí usedl k nohám a utíral si čelo.

Smála se a povídala mu, že jej ještě nikdy neviděla tak červeného. Konečně že je vidět, že má také krev pod kůží. Začali hovořiti jako dvě děti, jako dva kamarádi, bavíce se hloupostmi, a ty nejdětinštější věci byly jim veselými. Měla starost o jeho zdraví, chtěla, aby nezůstával dlouho ve stínu, když je tak uhrátý; tak že, aby ji upokojil, musil usednouti jinam, zády ke slunci.

Potom on od ní odehnal velikého černého pavouka, který se zapletl svými nohama do jemných jejích vlásků na šíji. V ostrém polekaném vzkřiknutí se v ní pojednou probudila všechna její ženskost. Je to hloupé, bát se pavouků! Ale darmo se přemáhala, byla celá bledá a všecka se třásla. Nastalo utišení, dívali se druh na druh s úsměvem; a milovali se oba uprostřed toho líbezného lesa dojímacím přátelstvím, které oba pokládali za přátelství bratrské; ona byla šťastná, že se oň mohla zajímati, on zase byl jí vděčen za uzdravení,

za zdraví, které mu přinášela. Ale zraky jejich se nesklopily, ba ani jejich ruce se nedotkly, když se hrabali v trávě, neboť byli nevědomí a čistí jako velké duby, které je obklopovaly.

Domluvivši mu, aby nezabil pavouka, protože ničení působí jí hrůzu, začala opět rozumně hovořit o všech věcech jako děvče, které něco ví a které život neuvádí v rozpaky; byla si jista, že nikdy neučiní, co sama učiniti nechce.

„Ale, poslouchejte,“ zvolala pojednou, „víte, že nás čekají doma ke snídani?“

Vstali, došli zas na cestu, strkající bicykly. A rychle zase odjeli přes Loges, až dorazili do St. Germainu nádhernou avenue, která ústí před zámkem. Bylo jim nesmírným potěšením, když tak znovu jeli druh podle druhu, jako dva soudružní ptáci letící stejným letem. Zvonky jim zvonily a duby šuměly zvolna. V mírném větru vzbuzeném jízdou zase navázali dřívější rozhovor, volný a důvěrný, jako by byli odloučeni od světa a unášeni velmi daleko a velmi vysoko.

Potom ve vlaku, kterým se vraceli ze St. Germainu do Paříže, zpozoroval Pierre, že tváře Mariiny pojednou zčervenaly. Dvě dámy byly s nimi v jednom kupé.

„Teď vám je horko, je-li pravda?“

Popírala to, a jako kdyby stud nějaký v rozpaky ji uváděl, celá tvář se jí rděla víc a více.

„Není mi horko, sáhněte mi na ruce... Není-li pak to směšné takhle bez příčiny se červenat!“

Porozuměl, že to byl jeden z těch bezvolných rozkvětů jejího panského srdce, vystupující jí do tváře, na které se tak zlobívala. Říkala, že se jí tak přihází beze vsí příčiny. Srdce, které nevinně dřímalo tam v osamění lesa, tlouklo, aniž o tom sama věděla.

Na Montmartru Vilém, po odchodu dětí, jak je jmenoval, jal se pracovat o tom tajemném prachu, jehož patrony skrýval nahoře, v pokoji babiččině. Výroba jeho byla velmi nebezpečná, neboť to nejmenší opomenutí při hotovení, včas neuzavřený kohoutek mohl způsobit ohromný výbuch, který by byl zasáhl celý dům i jeho obyvatele. Proto také raději čekal, až bude sám, bez nebezpečí pro jiné-

ho a bez obavy, že tím bude roztržit. Nicméně toho rána jeho synové pracovali všichni tři v prostranné pracovně. A babička, jako obvykle, šila klidně u plotny. Ale té jako by nebylo, neboť ona, stále velmi statečná, opouštěla jen zřídka svoje místo a žila spokojeně i v nebezpečí; vyznala se sama ve výrobě tak, že stejně dobře znala různé fáze choulostivé práce, jakož i všechny její strašné hrozby.

Vidouc teď ráno, že je zahloubán ve svou práci, pozvedala chvílemi oči od prádla, které spravovala bez brýlí, přes svých sedmdesát let. Jediným pohledem se ujistila, že ničeho nezapomíná, a potom se dala zas do díla. Pořád měla svoje černé šaty; ještě žádný zub jí nescházel a vlasy její sotvaže byly trochu prošedivělé; tvář její zůstávala jemnou, jako bývala dříve, jenže byla vyschlá a žlutá, mírně vážného výrazu. Mluvila obvykle málo, nehádala se nikdy, jednala jen a řídila a neotevírala úst, leda když dávala rady rozumu, síly a statečnosti. Věděli, co si myslí a co chce jenom z jejích odpovědí, dle krátkých slov, ve kterých se obrážela její spravedlivá a heroická duše.

Zvlášť od nějakého času zdálo se, že stala se ještě mlčelivější, hledajíc zaměstnání v domě, ve kterém stala se paní; stopovala svýma krásnýma zadumanýma očima svůj malý národ, svoje tři vnuky, Viléma, Marii a Pierra, kteří všichni ji poslouchali jako svou královnu, všeobecně přijatou a uznávanou. Tušila snad změnu, viděla snad věci, kterých nikdo kolem ní ani nepředvídal, ani neviděl? Zvážněla ještě více, stala se ještě pozornější jako v očekávání blízké hodiny, kdy bude třeba její rozvahy a její autority.

„Dejte pozor, Viléme, jste dnes roztržit,“ řekla konečně. „Máte nějakou starost nebo něco vás trápí?“

Pohlédl na ni s úsměvem.

„Nic, nic, ujišťuji vás... Myslil jsem na naši dobrou Marii, která byla tak šťastna, že mohla odjet do lesa v tom slunném krásném ránu.“

Antonín pozvedl hlavu, kdežto oba jeho bratři zůstali zahloubáni ve svou práci.

„Je to škoda, že jsem musil dokončiti tuto dřevorytinu! Byl bych tak rád jel s ní.“

„Eh co!“ řekl otec svým klidným hlasem. „Pierre je s ní a on je velmi opatrný.“

Ještě okamžik hleděla naň babička zkoumavě, pak se zase dala do šití. Její kralování v domě, pro něž mladí i starí byli u jejích nohou, pocházelo z její dlouhé oddanosti, z její rozšafnosti a dobroty, se kterou vládla. Rozená protestantka, zbavená později náboženských věr, užívala ve všech věcech, přes všechny konvence společenské, jen té ideje lidské spravedlnosti, kterou si byla utvořila, když byla tolik vytrpěla dlouhou nespravedlností, pro kterou její muž zemřel. Spojovala s tím neobyčejnou statečnost, neznajíc předsudků, krácejíc až na konec svých povinností, tak jak je pojímala. A jak byla oddána svému muži a pak své dceři Markétě, tak oddávala se choti své dceři a svým vnukům, Vilémovi a jeho dětem. Teď i Pierre, kterého studovala z počátku s nedůvěrou, vstoupil do její rodiny a byl částí malého šťastného zákoutí, jemuž vévodila. Zajisté, uznávala jej toho hodným. Nerada udávala hluboké důvody, pro které se rozhodovala. Po mnoho dní mlčela, až konečně jednoho večera řekla Vilémovi jenom, že dobře učinil, že přivedl svého bratra.

K polednímu Vilém, neustále při práci, zvolal:

„Poslouchejte, děti se ještě nevrátily, počkáme trochu se snídání... Já bych už rád skončil.“

Čtvrt hodiny ještě uplynulo. Hoši nechali své práce a šli do zahrady umýt si ruce.

„Marie dlouho nepřichází,“ poznamenala babička. „Jen aby se jí nic nestalo.“

„Ó, ta jezdí znamenitě, ta jest si jistá,“ pravil Vilém. „Víc mi dělá starostí Pierre.“

Znovu upřela naň svoje oči.

„Ona jej asi vedla, oběma to jde již dobře dohromady.“

„Dojista... Ale nechť! Raději bych je viděla už doma.“

Potom najednou se mu zdálo, že slyší cinkot bicyklů, a volal, že to jsou oni; ve své radosti zapomněl na všechno, nechal kamínek a spěchal do zahrady jim naproti.

Babička, osaměvši, šla klidně dále, také na to nepomýšlejíc, že vedle ní v aparátu prach se dodělává. A když dvě minuty poté Vilém se vrátil řka, že se mylil, pojednou zesinal, oči maje upřeny na kamna. Přesný ten okamžik, kdy měl býti zavřen kohoutek, aby bezpečné dokončení výroby bylo pojištěno, minul právě za jeho krátké nepřítomnosti; a teď každé vteřiny mohl nastati strašlivý výbuch, neodvážil-li se statečná některá ruka přiblížiti se a otočiti hrůzyplný kohoutek. Bylo asi již pozdě a statečný ten člověk, který se toho odváží, bude vyhozen do povětří.

Často hledíval Vilém takto smrti vstříc naprosto bezstarostně. Ale tentokráte zůstal jako přimrazen, nemoha se hnouti, a celé jeho tělo vzpíralo se úděsu zničení. Třásl se, koktal cosi, očekáváje katastrofu, která hrozila rozmetati dům do všech úhlů světa.

„Babičko, babičko... Aparát... kohoutek... Už je pozdě, pozdě, pozdě...”

Stará žena pozvedla hlavu, nechápajíc ještě.

„Co? Co je vám?”

Potom viděla, jak zděšeně ustupuje, šílen jsa strachem, takže se podívala na kamna a pochopila hned hrůzné nebezpečí.

„Ale bože, to je docela jednoduché... Jen zavřít kohoutek, vidíte?”

A docela zvolna, s výrazem co nejlhostejnějším odložila svou práci na malý stolek, vstala a šla otočit kohoutek, rukou lehkou, která se ani nezachvěla.

„No, už to je. Pročpak jste to, příteli, neudělal sám?”

Stopoval ji očima, s ústy otevřenými, přimrazen a jako by smrt na něj sáhla. A když se zase trochu vzpamatoval a viděl, že stojí živ a zdráv před aparátem už neškodným, zhluboka si oddechl, ač ještě se všecek chvěl úzkostí.

„Proč jsem jej nezavřel...? Ale... protože jsem se bál.”

V tom okamžiku Pierre a Marie se vraceli, u vytržení nad svojí vycházkou, a hovořili, smáli se a přinášeli s sebou veselí jarního

slunce; a tři bratři, Tomáš, František a Antonín, kteří se vraceli ze zahrady, žertovali s nimi a chtěli, aby se přiznali, že Pierre vjel do krav a že šlapal přes ovesné pole. Ale pohled na rozčileného otce pojednou je zarazil.

„Děti, byl jsem zbabělým... Ach, to je vám divná věc, zbabělost... pocit, kterého jsem dosud neznal.“

A vypravoval, jak se bál neštěstí, vypravoval o své hrůze a jak klidně babička zachránila je od jisté smrti. Babička učinila malý pohyb, jako kdyby chtěla říci, že otočiti kohoutek není ještě žádné hrdinství. Ale oči tří velkých hochů zalily se slzami a jeden po druhém ji objímal s horoucí oddaností, vkládající v toto laskání vděčnost a zbožňování. Od svého dětství ona dala jim všechno a dávala jim ještě život. Marie také vrhla se jí do náručí, líbala ji plna vděčnosti a lásky. Jenom babička neplakala, nýbrž klidnila všechny chtěíc, aby se nic nepřehánělo a aby byli rozumní.

„Nechte být,“ vece Vilém, „dovolíte přece, abych vás objal jako oni, nebo jistě jsem vám tím povinen. A Pierre vás také obejmě, poněvadž vy jste teď také tak dobrá k němu, jako jste byla vždycky k nám.“

Při stole, když konečně mohli snídati, mluvil znova o tom svém strachu, který jej sama polekal a za nějž se styděl. Od jisté doby on, který nikdy nepomýšlel na smrt, vydával se všanc takovým opatrným starostem. Již dvakráte se zachvěl před možnou katastrofou. Odkud se brala tak pozdě chuť k životu? Proč mu teď tak na životě záleželo? A řekl posléze vesele, s pohnutlivou něžností:

„Zdá se mi, Marie, že to je pomýšlení na vás, které mne činí tak zbabělým. Jsem asi proto méně statečným, že bych teď něco vzácného riskoval. Bojím se o své štěstí... Právě teď, když jsem myslel, že všichni zemřeme, viděl jsem vás a strach, že ztratím vás, mne přimrazil a paralyzoval.“

Marie sama dala se do roztomilého smíchu. Narážky na jejich příští sňatek byly vzácné, ale ona je vždy přijímala s výrazem šťastného pohnutí.

„Ještě šest neděl,“ řekla prostě.

Babička, která se na ně dívala, obrátila oči k Pierrovi. On také s úsměvem poslouchal.

„Ovšemže, za šest neděl budete svoji. Tedy jsem dobře udělala, že jsem zabránila výbuchu.“ – Teď děti, Tomáš, František a Antonín, se rozveselili. A snídaně skončila velmi rozmarně.

Odpoledne cítil Pierre tíhu, která znenáhla mu svírala srdce. Vzpomněl na slova Mariina: „Ještě šest neděl.“ Ano, za šest neděl bude provdána. A zdálo se mu, že nikdy to nevěděl, že nikdy na to nemyslel.

Potom večer, ve svém pokoji v Neuilly, měl bolest nesnesitelnou. Ta slova jej mučila a zabíjela. Pročpak jimi netrpěl z počátku, poslouchaje je úsměvem? A pročpak ponenáhlu přišla bolest tak tvrdší, tak ukrutná? Pojednou zrodila se v něm myšlenka a vznikla v něm jistota, tak jako blesk. Miloval Marii, miloval ji láskou, až k smrti.

A v tomto náhlém vidění všechno se objasnilo. Od prvního setkání viděl, jak neodvratně kráčí k této lásce, maje se zprvu za uraženého a pokládaje za nepřátelství ten dojem, který v něm vzbuzovala mladá dívka; jak později byl poražen a jak se poddával božské sladkosti. U ní přistával, byv tolik zmítán trudy a zápasy, a v ní konečně se uklidnil. Ale zvláště ta rozkošná ranní projížďka na bicyklu se mu objevila v pravém světle, jako ráno svatební, v lůně šťastného lesa, který byl jeho spoluvíníkem. Příroda jej uchvátila, vyléčila jej z jeho choroby, učinila jej zdravým a šťastným a dala jej ženě, kterou zbožňoval.

Jeho chvění, jeho štěstí, jeho dokonalá shoda se stromy, zvířaty, s nebem, všechno to, co si nedovedl vysvětliti, nabývalo teď velmi jasného smyslu, který jej přiváděl u vytržení. Jediná Marie byla jeho uzdravením, jeho nadějí, jeho jistotou, že se obrodí a že bude konečně šťasten. Po jejím boku zapomínal již na úzkostiplné problémy, na všechno, co jej pronásledovalo a dusilo. Po celý týden ani mu nenapadla myšlenka na smrt, která tak dlouho a hodinu co hodinu jej provázela. Zápas mezi vírou a pochybami, zoufalost nad nicotností, hněv proti nespravedlivé bídě, to všechno odstranila svýma čers-

tvýma rukama, ona, která sama byla taková zdravá, tak radostiplná ze života, že i jemu vrátila chuť k životu. Bylo to prostě jen to, ona z něho učinila opět muže, pracovníka, milence a otce.

Pojednou si vzpomněl na abbého Rosea, na bolesti plný hovor, který měl dnes ráno s tím svatým mužem. To srdce prosté, neznající věci lásky, bylo přece jediným jasně vidoucím, které porozumělo. Řekl mu to dobře, že se změnil, že je v něm jiný člověk. A on ještě tvrdošíjně by byl přísahal, že je tímtež, když Marie jej již přeměnila, vkládajíc mu do prsou veškeru přírodu i slunkem ozářené kraje, i větry zúrodnující i širé nebe, kterým uzrává žeň! A proto tedy katolicismus, to náboženství smrti jej uvádělo v takové zoufalství, že tvrdilo, že evangelium je promlčeno a že svět čeká na jiný zákoník, na zákon pozemského štěstí, lidské spravedlnosti, žijící lásky a plodnosti! Ale co Vilém? Viděl, jak se mu zjevuje bratr, kterého zbožňoval, který jej uvedl do svého domu práce, míru a lásky, aby jej uzdravil. Poznal Marii jenom proto, že Vilém ji chtěl. A zase vzpomněl na ta slova: „Ještě šest neděl.“ Za šest neděl měl jeho bratr vzít si to mladé děvče. Jako kdyby mu nůž někdo vrážel do srdce. Ani vteřiny neváhal: kdyby měl proto zemřít, zemře tedy; ale živá duše na světě nezví o jeho lásce, přemůže se, uteče daleko, bude-li se cítit zbabělým. Bratr, který jej chtěl probudit, který byl strůjcem té vášně sžírající, který ve slepé důvěře mu dal celé srdce svoje i svých. Ne, ne, než by mu způsobil bolest jen jedinou hodinu, sám by se raději odsoudil ku věčným mukám!

A byla to věru muka, která počínala nanovo, nebo ztratí-li Marii, upadne zpět v zoufalost své nicotnosti. A již na lůžku, na němž usnouti nemohl, počínala ta hrůza, zápor všeho, zbytečnost všeho, svět bez jakéhokoli významu, život popíraný a zlořečený. Záchvěv smrtelný opět se ho zmocňoval. Umřít, umřít a raději nežít nikdy!

Ach, jaký to strašlivý boj! Až do rána se tak trápil, mučil a sténal. Nač pak odložil svoji kleriku? Pro jediné slovo Mariino se jí zřekl, pro jediné slovo Mariino napadla mu zase zoufalá myšlenka, aby ji zase oblékl. Člověk neunikne svému vězení. Ten černý šat lpěl na jeho těle, myslel, že jej už nebude nositi, ale přece pořád mu tížil

bedra a bylo by nejmoudřejší zahaliti se do něho navždycky. Ale-
spoň bude nositi smutek po svém mužství.

Pak ještě jedna myšlenka jej zarazila. Nač se tak vzpírá? Vždyť Marie ho nemiluje. Při dnešní ranní projíždce nic nepoukazovalo na to, že by jej milovala jinak nežli jako dobrá a roztomilá sestra. Milovala dojista Viléma. A dlouhé svoje štkání dusil v poduše, a učinil novou přísahu, že se přemůže a že se bude jen usmívati jejich štěstí.

IV.

Když se Pierre vrátil druhého dne na Montmartre, trpěl tak, že poté po dva dny se tam neukázal. Zavřel se doma, kde nikdo nebyl svědkem jeho horečky. A jednou ráno, když ležel ještě na posteli, zoufalý a bez moci, byl překvapen i na rozpacích vida, že k němu přichází Vilém.

„Musím se sám obtěžovati, když ty k nám nejdeš... Jdu pro tebe, abys šel se mnou k přelíčení Salvatovu, který dnes bude souzen. Stěží jsem si pojistil dvě místa... Pojd', vstávej, budeme snídat ve městě a budeme tam včas.“

Vilém sám zdál se býti nekliden a zamyšlen; pronásledovala jej jakási starost, která jej zasmušovala; a když se Pierre strojl, tázal se ho: „Něco jsme ti udělali?“

„Ale nic! Copak tě to napadá?“

„Proč tedy k nám nejdeš? Bývals u nás co den a pojednou zmizíš.“

Pierre darmo hledal nějakou lež a nakonec se spletl:

„Měl jsem zde co dělat... A pak, prosím tě! Zas moje černé myšlenky se mne zmocnily, byl bych vás jen všechny rozesmutnil.“

Vilém učinil náhlý posunek.

„Myslíš, že tvoje nepřítomnost nás rozveseluje...? Marie, která byla pořád tak zdravá a veselá, měla včera takovou migrénu, že nemohla ani vyjít z pokoje. Ještě večer bylo jí zle, byla rozčilená a slova nepromluvila. Byl to nepěkný den.“

A díval se mu hezky do tváře s očima plnými upřímnosti a loajálnosti, ve kterých zřejmě se jevilo podezření, které v něm vzniklo a které nechtěl říci.

Pierrovi, polekanému churavostí Mariinou a zděšenému při pomýšlení, že by mohl prozraditi se, podařilo se konečně lháti a tentokrát odpověděl hlasem klidným:

„Ba, nebylo jí už dobře tehda, když jsme jeli spolu na kole... Věř mi, měl jsem tuze mnoho práce, chtěl jsem právě vstát a jít k vám, abych přišel zas do svých starých kolejí.“

Ještě chvíli se Vilém naň díval; potom, beze vší pochyby přesvědčen anebo snad odkládaje na pozdějšek poznání pravdy, mluvil láskyplně o jiných věcech; a v této lásce bratrské, u něho tak silné, tkvělo přece tolik zoufalého strachu, předtuchy a bolesti nedoznané, snad nevědomé, že teď zas Pierre jal se ho vyptávat:

„A co ty, nejsi snad také nemocen? Připadáš mi, jako bys nebyl ve svém obyčejném dobrém rozmaru.“

„Já? O, ne, ne, nejsem nemocen... Jenom že se mi zdá, že můj pěkný rozmar je ten tam. Tou aférou Salvatovou, jak víš, jsem všecek rozrušen. Všecko bych rozdrtil vztekem nad tou ohromnou nespravedlností, jak všichni se snaží rozdrtit toho ubožáka.“

Od té chvíle nemluvil o jiném nežli o Salvatovi, neústupně při tom zůstáváje, rozčiluje se, jako by chtěl v této denní události naléztí vysvětlení všeho svého odboje a všeho svého trudu. Když kolem desáté hodiny snídali v malé restauraci na boulevardu du Palais, povídal, jak velice je dojat, že Salvat zachovává mlčení i o podstatě prachu, jehož bylo užito ke zhotovení pumy, i o několika těch dnech, které strávil v práci u něho. Tomuto mlčení děkoval, že nebyl vůbec ani obtěžován, neřku-li volán za svědka. Rozlítostněn začal opět hovořiti o svém vynálezu, o strašlivém stroji, který měl pojistiti všemohoucnost Francii, stojící v čele národů a je osvobozující. Výsledky posledních desíti let jeho hledání a pátrání byly teď již mimo všechno nebezpečí, byty hotovy a přesny a mohly hned zítra býti odevzdány vládě francouzské. A nehledě k některým neurčitým rozpakům stran nehodnosti světa finančnického a politického, které jej trápily, čekal již jen na sňatek s Marií, chtěje ji z dojemné galantnosti učiniti účastnu tohoto skvělého daru všeobecného míru, neboť myslil, že už je předvečer onoho dne, kdy dar ten učiní světu.

Prostřednictvím Bertheroye, a i to velmi nesnadno, pojistil si Vilém dvě místa v soudní síni. A když přesně v jedenáct hodin, jakmile dveře síně se otevřely, Pierre a on se dostavili, myslili opravdu, že

se tam nedostanou. Všecky mříže byly zavřeny, chodby byly zatara-seny přehradami a pustým palácem vál vítr hrůzy, jako kdyby úřa-dové se báli vpádu anarchistů ozbrojených pumami. Byl zde týž záchvěv černého děsu, který ode tří měsíců pustošil Paříž. Oba brat-ři musili vyjednávat u každých vrat, u každého zábradlí střeženého vojskem. A když konečně vnikli do porotní síně, byla tato již plna a obecnstvo tlačilo se hlava vedle hlavy už hodinu před tím, než měl vstoupiti soudní dvůr, odhodláno jsouc nehnouti se odtud snad po sedm nebo osm hodin; chtěli totiž, jak se povídalo, tu věc odbýti za jedno jediné líčení. V úzké té části, která byla rezervována obe-censtvu k stání, tlačila se hustá masa zvědavců, přišedších náhodou z ulice, mezi které podařilo se přece několika soudruhům a přá-telům Salvatovým se vmísiti; ve druhé místnosti, určené pro svědky, seděli na dubových lavicích pozvaní, kteří se sem dostali ze zvláštní přízně; byli velmi četní a stěsnaní tak, že seděli bezmála druh druhu na klíně; a v soudní síni samé na volném místě až za soudní dvůr byly rozestaveny stoličky tak jako k nějakému divadlu; seděl tam pri- vilegovaný krásný svět, politikové, žurnalisti, kdežto z houfu advo-kátů v soudním taláru uchýlil se, kam kdo mohl, do všech koutů.

Pierre neznal ještě porotní síně a byl překvapen, neboť si před-stavoval kdovíco nádhery a velebnosti. Tento chrám lidské sprave-dlnosti mu připadal malým, ponurým a ještě k tomu čistoty po-chybné. Výstupek, na kterém seděl soud, byl tak nízký, že viděl sotva pohovku prezidentovu a dvou přisedících. Potom staré dubo-vé dřevo, kterým se nešetřilo, dřevěné řezby, zábradlí a lavice ztem-ňovaly síň čalounovanou temně zeleně, se stropem kazetovaným, rovněž z dubového dřeva. Sedm jednoduchých a vysokých oken, zdobených prostými malými bílými záclonami, vrhalo sem bledý jas, který dělil síň přesnou čarou ve dvě části: ze strany jedné v chladném světle obžalovaný a jeho obhájce na svých lavicích; ze strany druhé ve stínu porota, osamocená, uzavřená v úzké místnos-ti; vypadalo to jako symbol anonymního, neznámého soudce, vůči obžalovanému, který byl odkryt a vyšetřen až do záhybů duše. V hloubi této smutné vážnosti bylo lze neurčitě rozeznati tesaného

Krista, trůnícího nad soudním tribunálem, jehož obraz vypadal těžkým v šedivém jakémsi kouři. Jenom vedle hodin nad lavicí, na které byl usedl Salvat, odráželo se bílé sádrové poprsí Republiky jasné od temné stěny.

Vilém a Pierre našli dvě místa v poslední lavici teprve v oddělení pro svědky u zábradlí, které přepažovalo tu místnost od obecnstva stojícího. Když Vilém usedal, zpozoroval Viktora Mathise, jak lokty je opřen o obrubu toho zábradlí, bradu maje na svých zkřížených rukou; oči mu svítily v bledé tváři s úzkými rty. Oba mužové se poznali, ale Viktor se ani nehnul; Vilém pochopil, že by nebylo dobře se zde pozdravovati. A od té chvíle cítil, jak Viktor nad ním s nehybnou dychtivostí a s pohledem plamenným, mlčky a plaše čeká na to, co se bude dít.

Pierre zase zahlédl před sebou roztomilého poslance Duthila a malou princeznu Rosemondu. Uprostřed šumotu toho množství, které mluvilo a se smálo, aby si ukrátilo chvíli, jejich hlasy zvonily velmi spokojeně; patrně měli radost nad tím, že jsou zde při podívané, o níž tolik se mluví. Vykládal jí zařízení síně, ukazuje všechny lavice, všechny ty dřevěné klece, porotu, obžalovaného, obhájce, státního zástupce, až po dozorce vězňů, nezapomínaje ani na stůl pro předměty usvědčující, ani na přehradu svědků. To vše bylo ještě prázdné, sluha ještě naposledy dával vše do pořádku a advokáti rychle přecházeli. Vypadalo to jako divadlo, jehož jeviště je prázdné, zatím co diváci, tlačící se na svých místech, čekají, až kus začne se odehrávat. A malá princezna, aby si ukrátila čekání, hledala známé osoby v množství všech těch dychtivých hlav, do kterých už krev se hrnula.

„Koukejte, tamhle za tribunálem je pan Fonsègue, vidíte? U té tlusté dámy v žlutých šatech. A tamhle, na druhé straně náš přítel generál de Bozonnet... Baron Duvillard tady není?“

„O ne,“ odvětil Duthil, „nemůže dobře, vypadalo by to, jako kdyby přišel žádat o pomstu.“

Potom on se jí vyptával:

„Což jste se rozhněvala se svým krásným přítelem Hyacintem, že jste učinila mně to veliké potěšení, zvolivši mne za svého kavalíra?“

Lehkým pokrčením ramen dala najevo, jak ji básníci začínají nuditi. Nový vrtoch ji totiž přenesl zase k politice a od osmi dnů se zvláštní zálibou se zajímala o vše, co se týkalo krize ministerské. Mladý poslanec z Angoulèmu dal k tomu podnět.

„Můj drahý, u Duvillardů jsou všichni trochu jako blázni... Víte, že už je ujednáno, že si Gérard vezme Camillu? Baronka se podrobila a z jistého pramene jsem se dověděla, že i paní de Quinsacová, matka mladého muže, dala svoje svolení.“

Duthil se rozveseloval, zdál se býti také o všem dobře zpraven.

„Ano, ano, vím to. Svatba bude co nejdříve v Madeleině. Ó, to bude svatba, o jejíž nádheře se bude všude mluvit... Prosím vás, lepšího rozuzlení nelze si myslit. Baronka konec konců je učiněná dobrota a říkal jsem odjakživa, že by se obětovala, jen aby pojistila štěstí své dcery a Gérardovo... Krátce, tento sňatek všechno zas uvede do pořádku.“

„Dobře, a co tomu říká baron?“ tázala se Rosemonda.

„Ach, ten je nad tím u vytržení! Viděla jste dnes ráno, že v seznamu nového ministerstva Dauvergne má vyučování. A to znamená jisté angažmá Silviany pro Comédie-Française. Dauvergne byl zvolen jenom kvůli tomu.“

Žertoval. V té chvíli malý Massot, který se hádal s jedním sluhou, zpozoroval z dálky volné místo vedle princezny a na prosebný jeho posunek dala mu princezna znamení, aby jen přišel.

„Ach, to jsem rád!“ pravil usedaje. „To je hrozné. U novinářského stolu div že člověk duši nevypustí. – A já mám psát referát... Jste nejroztomilejší žena na světě, princezno, že se trochu stlačíte kvůli svému vždy věrnému sluhovi.“

Potom, potřásaje rukou Duthilovi, pokračoval beze všeho přechodu:

„Tak, pane poslanče, ministerstvo je hotovo...? Však jste si dali na čas, ale je to věru krásné ministerstvo, které překvapí každého.“

A skutečně, dekrety byly uveřejněny právě dnes ráno v úředním listě *l'Officiel*. Po dlouhých dnech krize, a když Vignonova kombinace po druhé se rozbila uprostřed nejzavilejších rozpaků, tu pojednou, když se již o celé věci zoufalo, objevil se na scéně Monferrand, povolán jsa do paláce Elysejského, a ve čtyřiaadvacíti hodinách našel svoje osoby, dal schváliti svou listinu, takže vítězoslavně opět se dostal k moci, ze které byl tak bíděně sletěl s Barrouxem. Změnil portfej, opustil vnitro a přešel k financím, jakožto předseda ministerstva, kterýž úřad byl jeho dávnou tajnou ctižádostí. Teď objevila se všechna krása jeho tiché práce a mistrovský způsob, kterým se zachránil zatčením Salvata, pak neobyčejná výprava podniknuta potají proti Vignonovi, tisíc překážek, jimiž jemu zatarasil po dvakrát cestu, potom rozuzlení jako bleskem, listina úplně připravená, ministerstvo hotové za jediný den, kdy on se do toho vložil.

„Je to kus dokonalé práce, všechna čest!“ dodával malý Massot, který se tomu smál.

„Já za nic nemohu,“ řekl skromně Duthil.

„Jak to, za nic? Ale vždyť vy jste v tom, každý ví, že jste v tom.“

Poslanec se usmíval, neboť mu to lichotilo. A Massot pokračoval napovídaje všelicos a žertuje, takže mohl říci všechno. Mluvil o bandě Monferrandově, o družstvu, které majíc zapotřebí jeho vítězství, tak úsilně mu pomáhalo. S jakým asi srdcem dal Fonsègue ve svém časopise *Le Globe* dobíjeti svého starého přítele Barrouxe, který se stal nepohodlným. Po celý měsíc každého rána objevil se tam článek odpravující Barrouxe, ničící Vignona, připravující příchod vykupitele, pořád nejmenovaného. Potom ve stínu milionů Duvillardových vedly drobnou válku četné stvůry baronovy, postupující jako armáda v pravidelném boji. Nečítaje sama Duthila, piště a bubeníka, i Chaigneuxe, odhodlaného k nízkým pracím, jichž nikdo nechtěl se podjati. A tak triumfátor Monferrand nejprv dojista udusí ostudnou a nepohodlnou aféru afrických drah a dá zvoliti anketní komisi, která je pohřbí.

Duthil tvářil se velmi důležitě.

„Co chcete, příteli, prosím vás, jsou těžké chvíle, kdy společnost nalézá se v nebezpečí a kdy vyskytnou se mužové silní, mužové vlády, kteří se takřka vnucují... Monferrand neměl zapotřebí našeho přátelství? Situace neodvratně žádala jeho přítomnost u vládního vesla. Je to jediná pěst, která nás může zachránit.“

„Já vím,“ odvětil Massot potměšile. „Slyšel jsem dokonce, že bylo prý proto všechno sehnáno dohromady a dekrety že vyšly proto dnes ráno, aby porota i úřady byly uspokojeny a aby měly odvalu pronést rozsudek smrti dnes večer, od té chvíle, co Monfferrand bude tou svou pěstí je chránit.“

„Nu ovšem, příteli, odsouzení k smrti znamená dnes jen blaho obecné, a je přece třeba, aby ti, kdož mají uloženo starati se o pojištění naší společenské bezpečnosti, věděli, že ministerstvo jde s nimi a dovede je v čas potřeby chránit.“

Roztomilý smích princeznin je přerušil.

„Ó, podívejte se tamhle, není to Silviana, která právě usedla vedle Fonsègua?“

„Ministerstvo Silvianino,“ šeptal Massot žertovně. „Ach, teď se nebude zlobit s Dauvergnem, bude-li jen zadobře s herečkami nižšího řádu!“

Vilém a Pierre poslouchali a slyšeli i proti své vůli. Zvláště prvému z nich se při těchto světáckých klepech a politických indiskretnostech strašně svíralo srdce. Salvat je odsouzen k smrti ještě dříve, než se objevil! Salvat pyká za chyby všech a je jen příznivou příležitostí pro vítězství bandy rozkošníků a ctižádostivců! A pod tím jaká žumpa, jaká hniloba společenská, úplatné peníze, rodina upadající v nečisté drama, politika redukováná na zrádný boj osob, státní moc daná na pospas obratných a nectných lidí! Cožpak všechno se s tím nezhroutí? Není-liž pak tato slavnostní audience spravedlnosti lidské směšnou parodií, poněvadž jsou zde jenom šťastní a privilegiovaní, kteří brání bořící se budovu, jež dosud je chránit, a kteří rozvíjejí všechnu svou hroznou sílu, jež jim jest ještě k dispozici, jen aby zabili mouchu, popleteného ubožáka; jež přivedl sem jeho násilný a opojný sen o spravedlnosti jiné, vyšší a mstící? Bilo poledne a sál

jako by se prochvěl: vstupovala porota, usazovala se ve svých lavicích, nepořádně jako stádo.

Tváře dobrácké, tlustí svátečně odění lidé, několik hubených, nepatrných, s očima živýma, vousatí a plešatí; a všecko to šedivé, neurčité, skoro neznatelné hluboko ve stínu, který zahaloval tuto část síně. Potom vstoupil soudní dvůr, pan de Larombière, jeden z viceprezidentů apelačního soudu, jenž vzal na sebe nebezpečnou čest předsedati dnešnímu líčení, přepínaje ještě více majestátnost svého dlouhého obličejce, hubeného a bledého, vzhledu tím přísnějšího, poněvadž po obou stranách měl dva malé asesory,¹⁹ zardělé, z nichž jeden byl tmavovlasý, druhý plavý. Na sedadlo státního návladního zasedl již pan Lehmann, jeden z nejznamenitějších a nejdovednějších generálních pokurátorů, Alsasan o širokých ramenech a lstivých očích, a to svědčilo o valné důležitosti, která byla přikládána tomu líčení. A konečně byl přiveden Salvat, provázen hrubým dupotem četnických bot; vzbudil tak napjatou zvědavost, že všecko obecnstvo v sále vstalo. Měl ještě čepici a velký vlající kabát, jež mu opatřil Viktor; všichni byli překvapeni, vidouce tu vyzáblou tvář, mírnou a smutnou, s řídkým zrzavým vlasem, již prošedivělým, a s krásným modrým očima plným něhy, snivým a planoucím. Pohleděl na obecnstvo, usmál se na někoho, jež poznal, bezpochyby na Viktora, snad také na Viléma. Pak se již ani nehnul. Prezident sečkal, až nastalo utišení, a pak počaly všechny formality jako vždy na počátku soudního líčení. Poté byl předčítán nekonečný spis obžalovaného, což ostrým hlasem vykonal soudní úředník. Vzhled síně se změnil, poslouchalo se s nudou poněkud netrpělivou, neboť noviny už po celé neděle vypravovaly totéž.

Ted' ani jediné místočko nebylo prázdné, sotvaže zbývalo před tribunálem úzké místo potřebné ku výsledku svědků. Toto neobvyčejné shromáždění pestřilo se jasnými toaletami dam a černými taláry advokátů, mezi nimiž mizely tři červené taláry soudců na výstupku tak nízkém, že sotva bylo nad ostatními hlavami viděti

¹⁹ Přisedící u soudu. *Pozn. red.*

dlouhou tvář prezidentovu. Jedni se zajímali o porotu, snažíce se čísti v těch všedních tvářích, zakrytých stínem. Jiní zase nespouštěli očí z obžalovaného, divili se, že vypadá tak uondaně a lhostejně, takže sotva odpovídal na otázky, které mu polohlasitě dával jeho advokát, mladý, prý velice nadaný člověk, probudilého vzhledu, třesoucí se, který neúnavně čekal na příležitost proslavit se. Předmětem všeobecné pozornosti, rostoucí průběhem líčení, byl zvláště stůl s usvědčujícími předměty, kde byly vyloženy trosky všeho druhu, tříska z domovních vrat hotelu Duvillardova, sádrové odpadky z klenby průjezdu, dlažební kámen prasklý silou výbuchu a jiné zčernalé kusy. Ale nejdojemnější byla škatule modistky, která zůstala neporušena, a zejména cosi neurčitého a bílého v líhu v baňatce, totiž malá ručka té poselkyně, vytržená ze zápěstí, která byla tímto způsobem zachována, poněvadž nebylo lze ani udržeti, ani přinést na tento stůl ubohé tělo, s břichem pumou rozedraným. Konečně Salvat vstal a prezident počal výslech. S tragickou přesností objevily se teď obě protivy: porotci v neurčitém stínu, s úsudkem již hotovým, pod nátlakem obecného strachu, zasedající zde jen proto, aby odsuzovali; obžalovaný v plném a živém světle, samojediný a politování hodný, mezi čtyřmi četníky viněný ze zločinů rasy. Pan de Larombière ostatek ihned naň spustil tónem ošklivosti a odporu. Ne, že by nebyl poctivým člověkem, byl jedním z posledních reprezentantů starého úzkostlivého a přímého úřednictva, ale nerozuměl nijak časům novým, jednal s viníky řemeslně a přímě jako biblický bůh.

A malý tělesný nedostatek, který mu ztrpčoval život, to šepání, které podle jeho soudu bylo mu překážkou, že nemohl rozvinouti v úřadě všechny geniální vlastnosti řečníka, učinilo jej konečně silně rozmrzelým a neschopným inteligentní jemnosti. Bylo znamenati úsměvy a on poznal jich příčinu, když pozvedl svůj tenký, pronikavý hlas k prvním otázkám. Tento komický hlas ubíral trochu té majestátnosti výslechu, ve kterém běželo o život člověka, v síni přeplněné zvědavci, obecenstvem poznenáhlu se dusícím a potícím, které se ovívalo a žertovalo. Salvat odpovídal na první otázky svým výra-

zem zondaným a zdvořilým. Zatím co prezident se namáhal jej ponížit, vytýkáje mu tvrdě jeho předchozí bídne mládí, zveličuje jeho chyby, nazýváje necudným jeho spolužití s paní Theodorou a malou Célinou, on klidně říká ano a říká ne jako člověk, který nemá, čeho by skrýval, a který přejímá všecku zodpovědnost svých skutků. Přiznal se úplně, opakoval přiznání docela klidně, ani slova neměně, a vykládal, že zvolil hotel Duvillardův pro položení pumy jen proto, aby dal svému skutku pravý jeho význam, důležité vyzvání bohatcům, lidem peněz skandálně zbohatlým krádeží a lží, tak aby vrátili část svého společného jmění chudým, dělníkům, jejich dětem a jejich ženám, které hynou hladu. Zde teprve se rozehrál, všechna snášená bída vystupovala mu v horečce k opojené, poloučené hlavě, kde v pestré směsici se nahromadily požadavky, teorie, šílené ideje o absolutní spravedlnosti a všeobecném štěstí. A teď se zjevil takým, jakým byl ve skutečnosti, totiž sentimentálním snílkem, jež bída učinila výstředným, zdrželivým, pyšným a tvrdohlavým, chtějícím obnoviti svět dle své sektářské logiky.

„Ale vy jste utekl,“ křičel prezident řehťavým hlasem, „neříkejte, že jste obětoval svůj život své věci a že jste byl hotov k mučednictví!“

Salvat až k zoufání litoval, že v Boulognském lesíku podlehl tomu děsu ztajované zlosti člověka honěného, pronásledovaného, který se nechce dát chytiti. A zlobil se.

„Nebojím se smrti, však se to brzy uvidí... Kdyby jen všichni měli moji odvahu, byla by už zítra vaše shnilá společnost smetena a štěstí konečně by se zrodilo.“

Potom donekonečna prodlužoval výslech o hotovení pumy. Důvodně poznamenal prezident, že tu jsou u jediného temného bodu celé záležitosti.

„Vy tedy tvrdošíjně trváte na tom, že užívaný prach je dynamit? Uslyšíte ihned znalce, kteří sice nesouhlasí vespolek, ale kteří vesměs soudí, že bylo užito jiné třaskaviny, kterou však nedovedou přesně stanovit. Nezatajujte nám tedy ničeho, když si tak na tom zakládáte, že všechno řeknete.“

Salvat pojednou se uklidnil; odpovídal teď již jen jednoslabičně a nanejvýš opatrně.

„Hledejte, nevěříte-li mi... Zhotovil jsem si pumu docela sám a za okolností, které jsem opakoval již dvacetkrát... Dojista neočekáváte, že vám budu někoho jmenovati a že prozradím kamarády!“

A od tohoto prohlášení neustoupil. Jenom na konci se ho zmocnila hluboká lítost, když totiž prezident se zmínil o ubohé oběti, o té poselkyni malé, tak jemné, plavovlasé a hezoučké, kterou divoký osud přivedl sem, aby tu našla strašlivou smrt.

„Byla to jedna z vás, kterou jste zasáhl, byla to dělnice, ubohé dítě, které pomáhalo své staré babičce živiti se, se svými několika súvýměnkou.“

Salvatovi stahovalo se hrdlo, když mluvil.

„To je také ta jediná věc, které lituji... Arci, moje puma neplatila jí; a ať jen všichni pracovníci, všichni ti, kteří mrou hladu, si vzpomenu, že jako ona dala svou krev, tak i já obětuji svou!“

Výslech skončil takto za hlubokého rozčilení. Pierre cítil, kterak Vilém vedle něho se chvěje, zatím co obžalovaný klidně setrval na svém, že neřekne nic o užití třaskavině, přejímaje veškeru zodpovědnost o skutku, který jej bude státi hlavu, Vilém, nemoha odolati, obrátil se a upozoroval Viktora Mathise, který se ani nehýbal, lokty maje stále o zábradlí opřeny a bradu v rukou a poslouchaje vši svou němou vášní. Ale jeho tvář byla ještě bledší, jeho oči svítily jako dva otvory, jimiž bylo viděti oheň pomsty, jehož plameny již neuhasnou.

V sále panoval po několik minut šumot.

„Ten Salvat se drží znamenitě,“ prohlásila princezna, která se velmi dobře bavila, „má tak něžný pohled... Ach, ne, drahý pane poslanče, nemluvte o něm nic zlého. Víte, že mám duši anarchickou.“

„Neříkám o něm nic zlého,“ odpověděl Duthil vesele. „Právě tak, jako váš přítel Amadieu by o něm nic zlého říci neměl, neboť tato aféra vynesla jej na vrchol slávy... Jakživo se o něm tolik nemluvalo a on to má nesmírně rád. To je nejsvětější a nejslavnější vyšetřující

soudce, který má naději, že bude moci dělati, co chce, a státi se, čím chce.“

Massot shrnoval situaci svou ironickou bezohledností řka:

„Je-li pravda, daří-li se anarchie, daří se všechno. Tady jediná puma zaonačila záležitosti několika chlapíků, které znám...! Myslíte na příklad, že můj chef Fonsègue, tamhle se svojí sousedkou tak živě rozprávějící, má si do čeho stěžovati? A myslíte, že pan Sagnier který se roztahuje za prezidentem a který by se mnohem lépe nesl mezi čtyřmi četníky, není povinen upřímným díkem Salvatovi za tu hroznou reklamu, kterou přibil tomu ubožákovi na záda...? Nemluví ani o politicích, ani o finačnících, ani o všech těch, kteří loví v kalných vodách.“

Duthil mu vskočil do řeči.

„Poslouchejte, tak se mi zdá, že vy sám jste té aféry dost využil... Vaše interview s malou Célinou vám hodně vyneslo.“

Skutečně, Massot měl ten geniální nápad, že se pustil za paní Theodorou a za dceruškou a že potom vypravoval o své návštěvě v *Globu* se všemi možnými důvěrnými a dojemnými podrobnostmi. Článek měl neobyčejný úspěch, pěkné odpovědi Célininy o jejím uvězněném tatínkovi dojaly každou duši citlivou tak, že dámy v ekypážích se ubíraly k těmto dvěma ubohým tvorům, že almužny jen se hrnuly a že ta nejpodivnější sympatie i těch, kteří žádali hlavu otcovu, ujímala se dítěte.

„Ale vždyť si nestěžuji do svého výdělečku,“ pravil žurnalista, „každý vydělává, co může a jak může.“

V tom okamžiku zpozorovala Rosemonda za sebou Viléma a Pierra a její překvapení bylo tak veliké, když uznamenala Pierra v občanském kabátě, že se neodvažovala jej osloviti. Naklonila se, sdělila se patrně o svoje překvapení s Duthilem a Massotem, neboť oba dva se obrátili; ale z diskrétnosti dělali oba také, jako by nic neviděli a nic netušili. Horko bylo už nesnesitelné, dáma jedna omdlela. Teprv šeptající hlas prezidentův opět získal ticho.

Salvat stojí držel několik listů popsaného papíru v ruku. Stěžďával na srozuměnou, že si přeje doplniti svůj výslech přečtením

prohlášení, které si připravil napřed a ve kterém vysvětlil důvody svého atentátu. Pan Larombière překvapen a potichu rozhořčen váhal, chtěl zameziti takovému čtení; potom, nahlížeje, že nemůže obžalovanému zavřítí ústa, svolil pokynem zároveň rozzlobeným a opovržlivým. A Salvat jal se čísti jako hodný žák, který dává dobře pozor, zadržuje trochu, pleta se a dodávaje někdy zvláštního důrazu slovům, s nimiž byl patrně spokojen. Byl to výkřik bídy a vzdoru, zvolání tolika odstrčených, projev strašlivé nouze dolních vrstev, výkřik dělníka nemohoucího žít ze své práce, celé třídy lidí, té nejčtetnější, nejdůstojnější, umírající hladu, kdežto z druhé strany privilegiovaní, zahrnutí bohatstvím, zahálující ve svém nasycení, nechtějí dáti ani drobtů ze svého stolu, nechtějí vrátiti nic z toho nakradeného jmění. Je tedy nutno vzít jim všechno, probuditi je z jejich egoismu strašlivým upomenutím, připomenouti jim ranou pumy, že den spravedlnosti již přišel. Slovo „spravedlnost“ vyslovoval ubožák zvucným hlasem, který se rozléhal v celé síni. Ale zvláště dojímal ho, když obětoval svůj život, řka porotcům, že nečeká od nich nic jiného nežli smrt, a pak prorocké ohlášení, kterým končil, že jiní mučedníci vzniknou z jeho krve. Ať jej pošlou na popraviště, on věděl, že jeho příklad zplodí mnoho udatných. Po něm přijde jiný mstitel, a potom zase jiní, pořád jiní budou přicházeti, až konečně stará prohnílá společnost se zbortí, aby ustoupila společnosti spravedlivé a šťastné, jejíž on je apoštolem.

Po dvakráte prezident, stávaje se netrpělivým, chtěl jej přerušiti. Ale on četl pořád v klidném vědomí člověka osvíceného, který se obává, aby nevyslovil špatně důležitou větu. Na tuto četbu myslel asi po celou dobu, co byl uvězněn. Byl to rozhodný skutek samovraždy, dával tu svůj život za slávu, že zemřel pro lidstvo. A když dokončil, usedl opět na svoje místo mezi četníky, s očima zářícíma, s tvářemi červenými a s výrazem velké vnitřní radosti.

Prezident, aby zrušil učiněný dojem, jakousi nevolnost vznikající přízně a strachu, přistoupil ihned ku výsledku svědků. A začala nekonečná jich řada, nevalné zajímavosti, neboť nikdo nemohl učiniti zvláštního sdělení. Nápadné bylo jen rozvážné svědectví továrníka

Grandidiera, který musil propustiti Salvata pro anarchistickou propagandu. Švagr obžalovaného, strojník Toussaint, ukázal se také bodrým mužem, a to způsobem, jak vykládal věci po stránce příznivé; a nelhal. Ale zvlášť dlouhá rozprava rozpředla se mezi odbornými znalci, kteří ani před obecenstvem se neshodli, jako již nesouhlasili ve svých dobrozdáních; nemyslili všichni, že užitý prach byl dynamitem a každý o pravé jeho podstatě uváděl nejpodivnější a nejzavilejší domněnky. Bylo pak čteno také dobré zdání slovutného učence Bertheroye, který nevyslovil se o tom určitě domnívaje se, že tu stojíme vůči nové, neobyčejně silné třaskavině, jejíž složení sám neznal.

Agent Mondésir a komisař Dupont přišli také na řadu a vyprávěli o honbě na člověka, pak o tom pohnutém zatčení v Boulognském lese. Mondésir byl veselou figurou při přelíčení vojenskými odbočkami, jimiž prošpikoval svoje vypravování. Kdežto zas babička malé poselkyně byla bolestnou jeho stránkou, vzbuzujíc záchvěv odboje a soustrasti: ubohá malá stařenka, vyschlá, zlomená, kterou obžaloba bez zdráhání přivlekla až sem a která se rozplývala v slzách, celá omámená, nerozumějíc, co vlastně od ní chtějí. Pak zbývali ještě jen vývodní svědkové, nepřetržitá to řada chefů dílen, kamarádů, soudruhů, kteří všichni prohlásili, že Salvat byl hodný člověk, pracovník inteligentní a odhodlaný, který nikdy nepil a který zbožňoval svou dceru, neschopen jsa nějaké bezohlednosti nebo nějakého zlého skutku.

Byly již čtyři hodiny, když výslech svědků byl ukončen. V rozpálené síni horečná zondanost hnala krev lidem do hlavy, kdežto jakýsi rezavý prach stínil blednoucí den, který padal okny. Dámy se ovívaly vějířem, mužové utírali čela šátkem. Ale vášnivé divadlo rozjasňovalo oči tvrdou radostí. Nikdo se ani nehýbal.

„Ach,“ vzdychala Rosemonda, „a já spoléhala, že budu moci vypít šálek čaje u jedné přítelkyně, v sedm hodin! Já zemru hladu!“

„Zůstaneme tady aspoň až do sedmi hodin,“ pravil Massot. „Ani vám nenabízím, že vám dojdou pro rohlík, protože by mne sem pak už nepustili.“

Duthil stále krčil rameny, co Salvat četl svoje prohlášení.

„Hé, to je dětinské, co tady povídá! Blázen, že proto chce umřít...! Bohatí a chudí – ach, těch bude vždycky dost! A to je také jisto, že když je člověk chudý, jediná jeho touha je stát se bohatým... Na této lavici ocitl se beztoho jen proto, že se mu to nepodařilo, víc nic!“

Pierre, velice dojat, měl starost o bratra, který všecek bledý a rozčilený, seděl mlčky vedle něho. Hledal jeho ruku a tajně ji stiskl. Pak zašeptal:

„Cítíš se nevolným? Chceš, abychom odešli?“

Ale Vilém odpověděl také jemným a láskyplným stisknutím ruky. Nebylo mu nic, zůstane až do konce v tom rozčilení, které se v něm bouřilo.

Pan Lehmann, generální prokurátor, chopil se slova a mluvil široce a přísně. Přes svoje široká ramena a svou umíněnou židovskou tvář byl znám pro svoje úřední styky a pro svoji obratnost, se kterou dovedl býti vždy přítelem lidí vládnoucích ve všech politických táborech, což vysvětlovalo jeho rychlý postup a neustálou přízeň, kterou byl zahrnován. Vědělo se, že je advokátem vlády; a skutečně hned při prvních slovech učinil narážku na nové ministerstvo, jmenované dnes ráno, na silného muže, kterému jest údělem uklidniti lidi dobré a zastrašiti zlé. Potom s neobyčejnou silou toho navalil na ubohého Salvata, opakoval celou jeho historii a vylíčil jej jako loupežníka zrozeného jen pro zločin a jako obludu, která musila skončiti tím nejzbabělejším atentátem. Potom byla bičována anarchie, anarchisté nebyli než davem tuláků a zlodějů. Bylo dobře viděti při vydrancování hotelu princezny de Harnové tu nectnou bandu, která si osvojovala název apoštolů učení. Tam vedou teorie, k vyloupení, pokálení domů; poté dojde na veliké plenění a vraždění. Skoro celé dvě hodiny mluvil v tomto smyslu, nedbaje ani pravdy, ani logiky, chtěje působiti jenom na obrazotvornost, využívaje onoho strachu, který vál Paříží, třímaje jako krvavý prapor ubohou malou obět', hezké to dítě, jejíž bledou ručku ukazoval ve sklenici v lihu, s posunkem politování hodného zděšení, takže až posluchačstvo se zachvělo. Skončil tak, jak byl začal, a dodával odvahy porotě řka, že

může konati svou povinnost a odsouditi vraha, teď, kdy státní moc je upevněna, a že nemusí ustupovati hrozbám.

Mladý advokát, kterému bylo uloženo obhajování, mluvil také. A řekl opravdu všechno, co bylo lze říci, přesně a docela jasně. Byl z jiné školy, velmi prostý, jednotný a horující jedině pro pravdu. Stačí, pravil, postavit do pravého světla historii Salvatovu, ukázati jej, jak ode mládí podléhal osudům sociálním, vyložiti jeho poslední skutek vším tím, čím trpěl, vším tím, co vřelo ve hlavě toho snílka. Vždyť jeho zločin je zločinem všech! Kdož necítil by se trochu zodpovědným za pumu, kterou chudý dělník umírající hladu hodil na práh bytu bohatcova, jehož jméno znamenalo pro něj nespravedlivé rozdělení, tolik rozkoše na straně jedné, tolik strádání na straně druhé? V našich rozbouřených časech, ve vřavě palčivých, nerozřešených problémů ztratí-li někdo z nás hlavu, chce-li násilně uspišiti štěstí, máme jej zahubiti jménem spravedlnosti, když tě nikdo z nás nemůže přísahati, že nepřispěl k jeho pomatenosti? Široce vykládal o historickém momentu, kdy se sběhla událost, uprostřed tolika skandálů, tolika posudků, kdy svět nový se rodí tak bolestně ze světa starého, ve hrozném záchvatu bolesti a zápasu. A končil, prose porotce, aby se ukázali býti lidskými, aby se nepoddávali ustrašeným vášním zvenčí, aby uklidnili vrstvy obyvatelstva rozsudkem moudrým, což lépe bude, než kdyby prodlužovali vojnu, dávajíce příčinu pomstíti nového mučedníka.

Bylo už po šesté hodině, když pan de Larombière promluvil strannické i květnaté resumé, z něhož bylo cítiti zoufalý hněv jeho slabého ostrého hlasu. Potom soudní dvůr poodešel, tajeplná porota odebrala se do poradní síně, kdežto obžalovaný byl odveden. A posluchačstvo jen ještě hlučně čekalo, neklidem dávajíc najevo svou lomoznou netrpělivost. Několik dam ještě omdlelo. Ba i jeden pán, který podlehl hroznému horku, musil býti odnesen. Ostatní neústupně zůstávali, ani jediný neodešel ze svého místa.

„Ó, teď to už nebude dlouho trvat,“ pravil Massot. „Porotci všichni přinesli rozsudek smrti už s sebou. Díval jsem se na ně, zatím co ten malý advokát jim to tak pěkně říkal. Bylo je sotva vidět

a zahaleni v stínu kývali všichni ospale hlavami. Byly to asi divné věci, které se v těch lebkách lýchly.“

„Máte ještě pořád hlad?“ tázal se Duthil princezny.

„Ó, umírám hladu... Bůhví, kdy se dostanu domů. Musíte mne pak někam zavést na koláče... Ale neškodí, je to přece jen velmi zajímavé, jak se tak hraje o život člověka, jednoduchým ano nebo ne.“

Pierre opět chopil Viléma za ruku, vida jej tak horečně rozčileného a rozlíceného. Ani jeden, ani druhý nemluvil v té neskonale sklíčenosti, která se jich zmocňovala z nescetně mnoha hlubokých příčin, jež oni sami nebyli by mohli přesně vymeziti. Všecka bída lidská i jejich bída vlastní, jejich láska, naděje i bolesti, kterými trpěli, zdály se jim býti přítomnými zde, že zde lkají tímto rozhluceným sálem, který se všechen chvěl dramatem, jež egoismus jedněch a zbabělost druhých zde způsobila. Znenáhla soumrak se sem sklánil, bezpochyby že pokládali za zbytečno rozžehnouti lustry, když již brzo bude vynesena rozsudek: vznášel se zde již jen zmírající den, velký neurčitý stín, ve kterém stápělo se stěsnané, neurčité množství. Tam za tribunálem vypadaly dámy v jasných toaletách jako bledá strašidla s očima hltavýma, kdežto taláry četných advokátů tvořily jakoby velké skvrny té noci, která znenáhla šířila všechen prostor. Kristus tesaný ze živce mizel v stínu a zbývala jen bílá silná skvrna poprsí Republiky jako hlava strnulá v smrti a vystupující z polotemna.

„Ach,“ řekl Massot, „vždyť jsem to věděl, že to nebude dlouho trvat!“

A skutečně, po poradě sotva čtvrt hodiny trvající porotci se vraceli a jdouce podél dubových lavic, silně lupali těžkými botami. Soudní dvůr opět se objevil. Dvojnásobné pohnutí zachvátilo síň, zavál tu velký dech; tak jako by úzkostlivý vítr lomcoval hlavami. Lidé vstávali, jiným bezděky uklouzl lehký, bezvolný výkřik. A první porotce, tlustý to pán s tváří červenou a širokou, musil posečkat, dříve než se mohl uchopiti slova. Hlasem ostrým, trochu breptavým pravit:

„Na svoji čest a svoje svědomí, před Bohem i před lidmi odpověď poroty zní: na otázku o úkladné vraždě většinou ano.“

Byla už skoro noc, když Salvat znovu byl předveden. Objevil se před porotou, ztrácí se v stínu, stál, máje jenom tvář ozářenou posledním paprskem padajícím z okna. I sami soudcové mizeli, jejich červené taláry zdály se býti černými. A jaký to pohled na tvář poslouchajícího Salvata, hubenou, vyzáblou, s očima snivýma, zatím co mu protokolista četl prohlášení poroty!

Porozuměl, když nastalo ticho a o polehčujících okolnostech nebylo ani řeči. Jeho tvář, která měla stále dětský výraz, se rozjasnila.

„To tedy znamená smrt. Děkuji vám, pánové.“

Pak se obrátil k obecenstvu a snažil se nalézt v hloubce rostoucích temnot přátelské tváře, o nichž věděl, že jsou tady; a tentokráte měl Vilém určitý dojem, že jej poznal, že mu ještě posílá dojemný pozdrav, všecku svou vděčnost, kterou k němu choval za kus chleba, jež dostal od něho v dobách bídy. Ale pozdravoval asi také Viktora Mathise, neboť za sebou viděl Vilém znovu mladého muže, který se nehýbal, oči máje vypouleny a upjaty a ústa děsně zkroucena.

Poslední otázka, jež byla položena, porada soudního dvoru, vynešení rozsudku, to všecko bylo zastřeno hlukem panujícím v sále. Trochu soucitu nevědomky vyniklo a zadostiučinění, se kterým byl přijat rozsudek smrti, obsahovalo trochu ohromení.

Odsouzený Salvat se pojednou zvedl. A když jej stráž odváděla, vykřikl zvukným hlasem:

„Ať žije anarchie!“

Výkřik tento nikoho nepohněval. Obecenstvo se rozcházelo uprostřed jakési nevolnosti, jako kdyby nesmírná námaha byla vyčerpala jeho vášně. Věru, divadlo bylo příliš dlouhé, příliš unavující. A bylo tak příjemno dýchat čerstvý vzduch po tomto těžkém snu. V sále des Pas perdus Vilém a Pierre kráčeli kolem Duthila a princezny, jež zastavil generál Bozonnet, hovořící právě s Fonsèguem. Všichni čtyři mluvili velmi hlasitě, stěžovali si do horka a do hladu a souhlasili celkem, že věc nebyla tak tuze zajímavá. Ostatně konec dobrý,

všecko dobře. Jak pravil Fonsègue, odsouzení Salvata k smrti bylo nutností politickou i sociální.

Na mostě Pont Neuf Vilém chvíli se zastavil a opřel lokty o roubení, zatím co Pierre stoje díval se na velký šedivý příval Seiny, ozářené prvními plynovými plameny. Z řeky vystupoval čerstvý vánek, byla to ta sladká hodinka, kdy noc se sklání nad Paříží, která si oddychuje. A beze slova oba bratři dýchali do sebe toto ulehčení a posílnění. Pierre vzpomínal zas na svoji ránu, na slib, který učinil, že se vrátí na Montmartre přes ty trudy, které tam na něj čekají, kdežto Vilém cítil, že v něm opět vyrůstá jeho podezření, ten neklid, protože viděl, že Marie byla tak horečně rozpálena a změněna novým pocitem, jež neznala sama. Cožpak nezbývaly těmto mužům, kteří se zbožňovali, než opět jen trudy, pořád zápasy a překážky štěstí? A bytosti jejich začaly již krváceti v tom lidském smutku, kterým je naplnilo divadlo spravedlnosti: ubožák platící svou hlavou zločiny všech druhých.

Když zahýbali na nábreží, Vilém poznal malého Viktora, který odcházej před nimi sám ve stínu. Zastavil jej a mluvil s ním o jeho matce. Ale mladý muž neslyšel; a svými úzkými rty a hlasem suchým a řezavým jako nůž pravil:

„Ach, tedy krev chtějí... Ale ať mu jen uříznou hlavu, pomstěn bude!“

V.

Tam nahoře, v pracovně jindy tak jasné a veselé, zdály se dny, které následovaly, pochmurnými, jako kdyby prostorná místnost se byla naplnila smutkem a mlčením. V této chvíli nebyl zde žádný ze tří velkých synů: Tomáš odešel hned ráno do továrny kvůli malému motoru; František skoro ani neodcházel ze školy normální, jsa zabrán ve přípravu ke své zkoušce; Antonín byl zaměstnán prací u Jahana, kde zdržovala jej radost, když viděl svou malou přítelkyni Lízu, jak se tak probouzí k životu. A Vilém měl u sebe jen babičku, která neustále sedávala u okna, zaměstnána nějakým šitím; kdežto Marie, šukající stále po domě, bývala zde skoro jen v těch chvílích, když Pierre sám tady pobýval.

Ve smutku otcově všichni viděli jenom tichý hněv a zoufanlivý vzdor, který v něm vzbuzovalo odsouzení Salvatovo. Vrátiv se z Paláce spravedlnosti, rozzlobil se a pravil, odpraví-li toho nešťastníka, že to bude sociální vražda, provokace ku vojně všech tříd; a všichni se skláněli před bolestnou silou tohoto výkřiku a nikdo o tom nehovořil. Nechávali uctivě otce jeho myšlenkám, když po celé hodiny nepromluvil slova, všecek sinalý, s očima do neurčita upřenýma. Jeho chemická kamínka zůstávala chladna, od rána do večera nezabýval se ničím jiným, nežli že dlouho pohlížíval na plány a svazky obsahující jeho vynález, nový prach, hrůzostrašný ten válečný přístroj, o němž tak dlouho snil, že daruje jej Francii, aby, vládouc národům, mohla jednoho dne vnutiti světu vládu pravdy a spravedlnosti. Ale po celé nekonečné hodiny, které trávil takto nad papíry rozloženými na stole, přestávaje chvílemi je viděti, se zrakem do dálky ztraceným, houf neurčitých myšlenek dral se mu k mysli, snad pochyby o správnosti jeho úmyslu, obavy, aby jeho touha uklidniti národy nevrhla je ve zhoubnou, nekonečnou válku.

Ach, ta veliká Paříž, o které upřímně myslel, že je mozkem světa, která má úkolem oplodniti budoucnost, jaké mrzké divadlo ještě připravovala, tolik hlouposti, tolik hanby, tolik nespravedlivosti!

Byla opravdu dosti zralá pro práci spásy lidské, kterou jí chtěl svě-
řiti? A když se dal opět do čtení a do verifikování chemických vzor-
ců, nenalézal již své dřívější vůle, chápal se svého projektu, jen když
pomýšlel na svůj příští sňatek, říká si v duchu, že věci jsou již spo-
řádány od příliš dávna, než aby teď jimi rušil svůj život tím, že by je
chtěl změnit.

Jeho sňatek! Nebyla to tahle myšlenka, která pronásledovala Vi-
léma, která jej rozčilovala ještě více než jeho učené dílo, než jeho
vášeň jako občana libertárního? Za vším tím, co jej zaměstnávalo
a k čemu se přiznával, bylo ještě něco, co sám sobě nedoznal a co
v něm vzbuzovalo úzkost. Co den si opakoval, že až si vezme Marii,
objeví svoje tajemství ministroví války a spojí svou mladou ženu se
svojí slávou. Vzít si Marii! Vzít si Marii! To naplňovalo jej pokaždé
žádostivou horečkou a temnou starostí. Mlčel teď, neměl již své
klidné veselosti, protože cítil, jak z ní klíčí docela nový život, jehož
dříve u ní neznal. Stávala se naprosto jinačí, poznával, že je čím dále
tím více změněna a jemu vzdálena. A když Pierre byl zde, začal po-
zorovati je oba. Pierre přicházel zřídka, byl na rozpacích a také on
byl jinačí. Potom ráno, když přicházel, Marie byla jako změněna
a zdálo se, že dům se oživoval jinou duší.

Nicméně nic se mezi oběma nesběhlo než věci nevinné a docela
bratrské. Vypadali jen jako dobří kamarádi, ani prsty se nedotýkali
a hovořili bez uzardění. Záře prochvěná vystupovala z nich proti
jejich vůli, mnohem jemnější než paprsek nebo vůně nějaká. Vilém,
zmítán už po několik dnů svým nepokojem, nemohl pochybovati
déle. Nepřekvapil je při ničem, ale byl přesvědčen, že obě ty děti, jak
je otecky jmenovával, se zbožňují.

Jednoho nádherného rána, když byl sám s babičkou v pracovně
před sluncem ozářenou Paříží, upadl do snění ještě úzkostlivějšího
než obyčejně. Díval se na ni upřeně, když tak seděla na svém oby-
čejném místě, šijíc bez brýlí, se svým výrazem královské spokojenosti.
Snad jí neviděl. A ona, čas od času pozvedla oči, dívala se naň
také, jako kdyby byla očekávala přiznání, které nepřicházelo.

Potom, když mlčení nepřestávalo, táhnouc se donekonečna, rozhodla se.

„Vilíme, co vám schází od nějakého času...? Proč mi neřeknete to, co mi máte říci?“

Probudil se ze svého snění a divil se.

„Co vám mám říci?“

„Ano, vím to, co víte vy sám, a myslila jsem, že se mnou o tom pohovoříte, když obvykle neděláváte nic, aniž se poradíte se mnou.“

Silně zbledl a začal se chvěti, neboť nemýlil se tedy, když i babička to věděla. Mluvit o tom znamenalo by ztělesnit svoje podezření, učiniti skutečným a definitivním, to co až dosud mohlo býti jenom jeho domněnkou.

„Drahý synu, věc byla nevyhnutelná. Od první chvíle jsem to předvíдалa. Neříkala jsem vám nic jenom proto, že jsem se domnívala, že měl jste nějakou hlubokou myšlenku. Ale od té chvíle, co vidím, že trpíte, chápu dobře, že jsem se klamala.“

A když stále se na ni díval, pomaten a všecek se třesa, pokračovala:

„Ano, myslila jsem si, že jste tomu snad chtěl, že, přiváděje sem svého bratra, přál jste si bezpochyby zvědět, zdali Marie vás miluje jinak nežli jen jako otce... Byl k tomu důvod tak silný, ten velký rozdíl stáří, život pro vás končící, pro ni počínající... Nemluvě ani o vašich pracích, o vašem poslání, které jsem si stále uváděla na mysl.“

A tu s rukama sepjatýma se přiblížil a zvolal:

„Ach, mluvte jasněji, řekněte mi, co si myslíte. Já nerozumím, moje ubohé srdce je příliš utýráno a já bych tak tuze rád věděl, jednal a rozhodl se...! Vás miluji a vás ctím tak jako matku, vaši rozšafnost dobře znám, neboť jsem se vždycky řídil jejími radami, a vy jste předvíдалa tu hroznou věc a nechala jste ji rozvíjet se, třeba že život můj jste dala při tom v sázku! Proč, proč to, řekněte mi!“

Obyčejně nemluvívála ráda, jsouc svrchovanou paní pečující o dům a řídící jej, nepotřebujíc skládati účty ze svého jednání. Neříkala nikdy všechno, co si myslí, nebo to, co chce, protože v jistém spo-

léhání na její absolutní moudrost otec i děti docela se jí svěřovali. A tato poněkud tajemná stránka ještě ji zveličovala.

„Nač tolik slov,“ pravila mírně, nepřestávajíc pracovati, „když skutky mluví...? Dojista, souhlasila jsem s vaším úmyslem oženiti se, neboť jsem tomu rozuměla, že měla-li Marie zůstat zde, musila si vás vzíti; a pak bylo ještě mnoho jiných důvodů, o nichž netřeba šířiti slov... Ale příchod Pierrův všecko změnil a vrátil věci do přirozených kolejí. Není tak lépe?“

Pořád nechtěl tomu rozuměti.

„Lépe, když jsem v umírání, když můj život je zničen?“

Tu teprve vstala, popošla k němu, přísná a velká ve svém prostém černém šatě, se svou tváří vážnou a energickou.

„Víte, drahý synu, že vás mám ráda, že chci, abyste byl velký a čistý... Ondyno dopoledne měl jste strach, dům by byl bezmála vyletěl do povětří. Po několik dní probíráte se v tomto svazku, v těchto plánech, roztržitě a zmateně jako člověk, který klesá, který pochybuje, nevěda již, kam jde... Věřte mi, jste na špatné cestě a bude lépe, vezme-li si Marii Pierre, pro mne i pro vás.“

„Pro mne, ach ne, ne...! Co si počnu?“

„Vy, můj synu? Vy se uklidníte, budete rozmýšleti. Vaše úloha je tak vážná v předvečer toho dne, kdy váš vynález vejde v obecnou známost! Zdá se mi, že váš zrak se zkalil a že snad budete jednati špatně, nebera v úvahu podmínky problému... Konec konců, trpte, je-li třeba, ale zůstaňte mužem své ideje.“

Potom odcházejíc dodala s mateřským úsměvem, aby trochu zmírnila svoji drsnost:

„Nutíte mne, abych zbytečně mluvila, neboť já jsem klidna; jste příliš rozvážný a dovedete vždy jednati tak, jak jedině je správně, jak žádný jiný by nejednal.“

Když Vilém osaměl, upadl v horečné uvažování. Co chtěla říci těmi několika polotemnými slovy? Věděl, že je zaujata pro vše, co je dobré, přirozené a nutné. Ale ona ho hnala k hrdinství vyššímu, objasnila v něm všechnu neurčitou nevolnost, kterou v něm vzbuzoval jeho starý úmysl svěřiti svoje tajemství ministroví války, kte-

rémukoli, který právě byl u vesla. Váhavost a rostoucí odpor se ho zmocňoval, zatím co ji slyšel opět a opět, jak praví svým vážným hlasem, že zbývají ještě mnohem lepší věci, že možno naléztí ještě něco jiného. A pojednou se mu zjevil obraz Mariin, celé jeho zamroucené srdce se sevřelo při pomýšlení, že na něm chtějí, aby se jí vzdal. Nemíti ji už pro sebe, dáti ji jinému, ó ne, ne, to bylo nad jeho lidské síly. Nikdy nebude mítí tolik hrozná odvaha zřící se poslední rozkoše lásky, na kterou se těšil!

Po dva dny zápasil zápasem hrozným, ve kterém znovu prožil těch šest let, která mladé děvče strávilo u něho, v malém šťastném tom domku. Byla zprvu jako jeho adoptovaná dcera a později, když se rodila v nich myšlenka společného sňatku, těšil se z toho tichou radostí, v naději, že podobné spojení bude štěstím pro všechny, kteří jsou kolem něho. Nechtěl se znovu oženiti proto, že se bál, aby svým dětem nepřivedl novou neznámou matku, a podlehl půvabu nové lásky, půvabu nežítí sám jenom proto, že našel u svého vlastního krbu ten květ mládí, přítelkyni, která ráda se mu chtěla dáti, tak rozumně, přes veliký rozdíl stáří. Potom mnoho měsíců přešlo, vážné příhody přinutily je odložití den sňatku, aniž však on proto příliš se trápil. Jistota, že ona ho očekává, mu dostačila v obvyklé trpělivosti, které se naučil po všechen svůj život dlouhé a úsilné práce. A tu pojednou při hrozbě, že ji ztratí, jeho srdce, jindy klidné, mu pukalo a krvácelo. Nikdy by byl nemyslel, že pouto jeho už je tak úzké, že tak tuze na ní visí. U tohoto muže, který se blížil padesátce, bylo toto vyzvání ženy, té poslední, kterou miloval a žádal, tím krutější, čím víc byla ona ztělesněnou mladostí, jejíž vůni jakživ už neucítí, jejíhož vánku už nepozná, ztratí-li ji. Šílená touha promíšená hněvem v něm vzplanula a teď ji teprve chtěl a muka jeho rostla při pomýšlení, že někdo mu ji bere.

Zvlášť jedné noci, samojediný ve svém pokoji, se trápil. Aby nevbudil dům, zahrabával svůj trud hluboko do podušek. Nic přece nebylo prostšího: poněvadž Marie se dala, nechá si ji. Měl její slovo, přinutí ji, aby mu v něm dostála, a dost. Aspoň bude ji pak mítí sám, aniž někomu napadne mu ji brátí. A najednou obraz toho druhého

se vynořil, jeho bratra, zapomenutého, kterého on sám z lásky přinutil, aby se stal členem jeho rodiny. Ale bolest byla příliš živá, byl by vyhnal toho bratra, cítil, že se ho zmocňuje proti němu vztek, z jehož krutosti by se byl zbláznil. Jeho bratr, jeho bratříček! Je tedy konec s jejich láskou, teď budou otravovati druh druhu? Po celé hodiny byl v deliriu hledaje, jak odstraniti Pierra, aby nebylo to, co se stalo. Chvillemi se vzpamatoval, divil se takové bouři svého vyško-leného rozumu učeneckého a své staré, jasné zkušenosti pracovníka. Ale bouře ta zuřila někde v jiné části jeho nitra, v duši dětské, kterou si byl zachoval, jako v zákoutí něhy a snů, která žila vedle neúpros-né logiky, jedinou vírou ve zjevy. I jeho génius byl sdělán z této dvo-jakosti, chemik se zdvojnásobil tímto způsobem sociálním snůllem, který toužil po spravedlnosti a byl schopen nesmírných lásek. Vášně jeho ho uchvacovala a oplakával Marii tak, jako by byl oplakával zhroucení svého snu o zahubení války válkou, snu o blahu lidstva, o kterém pracoval od desíti let.

Pak následující rozhodnutí uklidnilo ho v jeho mdlobě. Zastyděl se nejprve, že si tak bez určité příčiny zoufal. Chtěl zvědětli jistotu, a ustanovil se tedy na tom, že se dívky zeptá, co a jak; byla loajální a jistě mu upřímně odpoví. Bylo to zajisté rozhodnutí důstojné, jich obou, otevřeně všechno vysvětliti, tak aby mohli pak učiniti, co uznají za vhodné. Usnul a probudil se ráno jako rozbitý, ale klidnější, jako kdyby tichý kus práce se byl odbyl v jeho srdci po té bouři a za těch několik hodin, co spal.

Ráno byla Marie právě velmi veselá. Večer byla podnikla s Pierrem a Antonínem dlouhou vyjížděku na kole směrem ku Montmo-rency, ale po hrozných cestách, takže vrátili se z ní i rozhorleni, i rozradostněni. Vilém ji zastavil právě, když přecházela přes zahrádku prozpěvujíc si, s pažemi obnaženými, neboť vracela se z prádelny, kde se dopíralo prádlo.

„Chcete mi něco říci, příteli?“

„Ano, drahé dítě, musíme si promluvíti o věcech velice vážných.“

Myslila, že jde asi o jejich sňatek, a zvážněla. Sňatek tento přijala kdysi jako to nejrozumnější, co může učiniti, neznajíc však nic z těch

povinností, ke kterým se zavazovala. Arci, brala si člověka o dvacet let staršího, než byla sama. Ale to bývá případ dosti častý, který obyčejně dobře dopadne. Nemilovala nikoho, mohla se tedy zaslíbiti. A zaslíbila se také v rozmachu vděčnosti, oddanosti a takové něhy, že domnívala se dokonce cítiti v tom něhu lásky. Byliť všichni tak šťastni kolem ní z toho svazku, jehož pevnější pouto ještě úže spojí celou rodinu! Všechna její odvaha, veškera veselost ze života, jež byly jejím půvabem, ji jako by omámily při pomyšlení, že také přispěje ke štěstí.

„Co se stalo?“ tázala se poněkud neklidně. „Doufám, že nic zlého.“

„Ne, ne... Chci vám jenom něco říci.“

Zavedl ji pode dva švestkové stromy, do jediného zeleného kouta, který tady zbýval. Byla zde ještě ztrouchnivělá lavička, opřená o bez. A naproti rozkládala veliká Paříž svoje nekonečné moře střech, lehce a čerstvě zbarvených v ranním slunci.

Oba usedli. Ale v okamžiku, kdy chtěl promluvit a tázati se jí, pocítil náhlé rozpaky, kdežto jeho srdce prudce flouklo, vidouc ji tak mladou, tak krásnou a s pažemi obnaženými.

„Den našeho sňatku se blíží,“ řekl konečně.

A když při tomto slově zlehka zbledla, snad nevědomky, tu cítil, že také jemu přejel po těle mráz. Vždyť ústa se jí bolestně stáhla, a její upřené a jasné oči zakalily se stínem.

„Ó, ještě máme času,“ odvětila.

Hlasem zvolným a velmi láskyplným pravil opět:

„Dojista, ale musíme se přece postarati o některé formality. Jsou to mnohé věci, o kterých bych s vámi i promluvil raději dnes než zítra, abych se k nim již nemusil vraceti.“

Pokračoval a mírně naléhal na to, co jim zbývá učiniti; nespouštěl z ní očí a slídl na její tváři po dojmech, které blížící se osudný den snad vyvolá. Zamlčela se, nehnula ani brvou, ruce majíc na kolenou, a nedávala najevo žádné zřetelné známky ani lítosti, ani bolu. Ale byla jako sklíčená a prostě poslušná.

„Mlčíte, drahá Marie... Něco se vám snad nelíbí?“

„Mně, ach ne, ne!“

„Víte, že můžete mluvit docela upřímně. Počkáme ještě, máte-li nějaký osobní důvod, aby sňatek znovu byl odložen.“

„Ale, příteli, vždyť já nemám žádného důvodu. Jaký důvod bych mohla mít? Jste absolutním pánem a zaříd'te tedy všechno dle své libosti.“

Nastalo pomlčení. Hleděla mu loajálně do tváře; ale rty její slabounce se chvěly, zatím co smutek neznámý zdál se vystupovati z ní a zakalovati její tvář, jasnou a veselou jako pramenitá voda. Jindy byla by se asi smála a zpívala při zmínce o blížícím se svatebním veselí.

Hlas se mu třásl úsilím, kterým odvážil se pokračovati řka:

„Odpusťte mi, drahá Marie, že vám kladu tuto otázku... Ještě je čas, můžete mi vrátiti své slovo. Jste si jista, že mne milujete?!“

Pohlédla naň s opravdovým údivem, neboť nerozuměla, kam s tím míří. Potom, když se zdálo, že váhá s odpovědí, vece opět Vilém:

„Nahlédněte do svého srdce, ptejte se ho... Milujete opravdu svého starého přítele a nikoho jiného?“

„Já, já, Viléme! Proč mi to říkáte? Co jsem učinila, co vás opravňuje k těmto slovům?“

A opravdu vzdor i upřímnost se v ní vzbouřily a upírala naň svoje krásné oči, planoucí upřímností.

„Musím však přece dojít až ke konci,“ pravil namáhavě, „neboť běží o štěstí nás všech... Ptejte se svého srdce, Marie. Vy milujete mého bratra, milujete Pierra...“

„Že miluji Pierra, já, já...! Ó, ano, miluji jej, tak jako miluji vás všechny, miluji jej, protože se stal jedním z našich, poněvadž teď je účasten našeho života a našich radostí... Jsem ovšem šťastna, když je zde, a přála bych si, aby zde byl stále. Jsem potěšena, když jej vidím, když jej slyším, když mohu si s ním vyjetí. Nedávno bylo mi velmi líto, když zase jeho černé myšlenky naň dolehly... Je to přirozeno, je-li pravda? Mám za to, že jsem učinila jenom to, co si přejete,

a nepochopuji, jak by moje náklonnost k Pierrovi mohla působiti na náš sňatek.“

Při těchto slovech, která dle jejího mínění měla přesvědčiti Viléma, jenom ještě bolestněji se mu rozjasnilo, protože vložila tolik zápalu do své obrany, že mladého muže nemiluje.

„Ale nešťastnice, nešťastnice, vždyť se mimovolně prozrazujete... Teď jsem přesvědčen, že mne nemilujete a že máte ráda mého bratra.“

Chopil ji za obnažené ruce, tiskl je se zoufanlivou něžností, jako kdyby ji chtěl přinutiti, aby viděla jasně ve svém nitru. Bránila se stále, zápas plný náklonností a tragiky mezi nimi se prodlužoval, on chtěl ji přesvědčiti samozřejmostí fakt, ona to popírala, nechtíc stůj co stůj otevřítí oči. Darma probíral věc od prvního dne, vysvětluje jí, co se s ní dělo; zprvu tiché nepřátelství, potom zvědavost vůči tomu podivnému hochu, posléze sympatie, něžnost, když viděla, že je tak bídným a že znenáhla se uzdravuje ze své úzkosti jejím prostřednictvím. Byli oba mladí a dobrá příroda dodělala ostatek, ale při každém důvodu, při každé nové jistotě; kterou jí dával, jenom rostoucí pohnutí ji uchvacovalo a třásla se všechna, nechtíc svoliti a tázati se sama sebe.

„Ne, ne, já ho nemiluji... Kdybych jej milovala, věděla bych to, řekla bych vám to, neboť mne znáte, že nedovedu lháti.“

Byl krutým a neustupoval jako heroický chirurg, který řeže do vlastního masa ještě víc než do cizího, jen aby poznal pravdu a aby blaho všech bylo pojištěno.

„Marie, mne vy nemilujete. Ke mně máte jenom úctu a vděčnost jako dcera. Vzpomeňte si na svoje pocity v době, kdy náš sňatek byl ustanoven. Tenkrát nemilovala jste nikoho, souhlasila jste jako rozumné děvče, jsouc jista, že vás učiním šťastnou, a uznávajíc toto spojení správným a dobrým... Pak přišel můj bratr a láska vznikla docela přirozeně, a Pierra, Pierra jediného milujete láskou takovou, kterou dlužno milovati milence a chotě.“

Ačkoli byla u konce se svým odporem a všechna rozrušena tím jase-
sem, který vznikl v jejím nitru, přece proti své vůli zatvrzele protes-
tovala.

„Ale proč se tak bráníte, mé dítě? Vždyť vám nečiním žádných
výčitek. Vždyť já, starý blázen, sám jsem tomu chtěl. Co státi se mě-
lo, stalo se, a je dozajista dobře, že to tak je. Chtěl jsem jenom vědět
pravdu od vás, abych se mohl na něčem ustanovit a jednati jako
počestný člověk.“

A tu byla přemožena a slzy vytryskly jí z očí. Bytost její byla tak
zchváčena, že se cítila jakoby zlomena, zdrcena, jako pod tíží pravdy
nové, dosud nepoznané.

„Ach, jste zlý, že jste mě takovým násilím přinutil, abych četla ve
svém nitru. Přisahám vám, že jsem nevěděla, že miluji Pierra tou
láskou, o které mluvíte. To vy mi otevíráte srdce a rozdmýchujete
plamen, který tam dřímal... A je to pravda, miluji Pierra, miluji jej,
jak pravíte. A teď jsme všichni hrozně nešťastni, poněvadž vy jste
tomu tak chtěl.“

Štkala a náhle se zastyděvši, vyprostila se z jeho rukou. Vilém
však zpozoroval, že tváře její se nezarděly tou červení mimovolnou,
pro kterou tolik se na sebe horšívала. To proto, že nešlo zde o její
panenskou loajálnost, neboť opravdu nemohla si vyčítati žádné zra-
dy; on sám ji nutil, že lásce dala vzrůst.

Chvíli se na sebe dívali závojem svých slz: ona tak zdravá, tak
silná, s hrudí širokou, v níž srdce její se bouřilo, půvabné a silné ruce
obnažené až po ramena; on, mohutný ještě, s hustým rounem bílých
vlasů, s knírem ještě černým, který dodával jeho tváři tolik energické
mladosti. A bylo po všem. Co se státi musilo, stalo se a změnilo je-
jich životy.

Pravil velmi šlechetně:

„Marie, vy mne nemilujete, vracím vám tedy vaše slovo.“

Ale ona se stejnou šlechetností odmítala:

„Nikdy je nevezmu zpět, neboť jsem vám je dala s úplným vě-
domím a se vši radostí a nepřestávala jsem cítiti pro vás tutéž lásku
a tentýž obdiv.“

Ale on opakoval pořád hlasem zlomeným, který však čím dál tím se stával pevnějším:

„Milujete Pierra a jeho si musíte vzít.“

„Ne, patřím vám, za jedinou hodinu nelze porušit, co po celá léta se navazovalo... Ještě jednou vám přísahám, že milovala-li jsem Pierra, ještě dnes ráno jsem to nevěděla. Nechme věci tak, jak jsou, netrapte mne déle, bylo by to příliš kruté.“

Jako žena překvapená, která pojednou se vidí obnaženu, shrnula si rychle rukávy a přetahovala je přes ruce, jako by se chtěla strojit celá. Pak vstala a odcházela, nepromluvivši slova.

Vilém osamotněl na lavičce, v listnatém zákoutí před nesmírnou Paříží, kterou lehké ranní slunce měnilo v město čarovné, jako v mlhách se chvějící. Hrozná tíže jej drtila, zdálo se mu, že už jakživ nebude moci opustit tuto lavici. A jako otevřená rána šklebil se naň výrok Mariin, že ještě teď ráno nevěděla, že miluje Pierra opravdově. Nevěděla to a on sám ji přinutil, aby tu lásku ve svém nitru objevila. Zasadil jí lásku tu pevně do srdce a do jista ji také zveličil, že ji na ni upozornil. Jaká to bída a jaký to trud, býti takto strůjcem zla, kterým člověk zmírá! Pak měl jistotu, jeho sentimentální život byl u konce, všechna jeho něžná bytost krvácela a zacházela. Ale v té spouště, v té lítosti, že cítí svůj věk a nutnost odříkání, měl přece trpkou radost, že zjistil pravdu. Byla to útěcha, a sice hodně krutá, dobrá jenom pro duši heroickou, ale nalézal v ní přece trpkou posilu, jakési pyšné zadostiučinění. Od té chvíle pronikala jím myšlenka sebeobětování a rostla znenáhla sic, ale silou neobyčejnou. Musí zasnoubit ty děti, to stalo se teď povinností a jedině moudrým a spravedlivým skutkem, ba i jediným jistým štěstím celé rodiny. Když jeho srdce i rozbouřené ještě se zmítalo a volalo úzkostí, položil obě svoje silné ruce na prsa a tišil je.

Následujícího dne měl Vilém rozhodnou rozmluvu s Pierrem, nikoli již v úzké zahrádce, nýbrž v prostranné pracovně. A tady opět rozkládal se před nimi široký obzor Paříže, celého lidstva v práci, obrovský kotel, ve kterém kvasilo víno budoucnosti. Zařídil věc tak,

aby byl sám se svým bratrem, a začal hned, jak vstoupil, jda přímo věci na kloub, bez nejmenší opatrnosti tak jako u Marie.

„Pierre, nemáš mi co říci? Proč se mi nesvěříš?“

Pierre pochopil ihned, oč jde, a začal se třásti, slov nenalézaje; v rozrušené jeho tváři, ve které zračila se zmatená prosba, bylo i jeho vyznání.

„Miluješ Marii, – proč ses mi loajálně k té lásce nepřiznal?“

Tu teprve se vzpamatoval a odhodlaně se bránil:

„Miluji Marii, pravda, a věděl jsem dobře, že nemohu toho skrýti, že to zpozoruješ ty sám... Ale nebylo na mně ti to říci, byl jsem sám sebou jist, byl bych utekl dříve, nežli by jediné slovo vyšlo z mých úst. Já sám jsem tím trpěl, ó, ty nemůžeš vědět, jaká to byla pro mne muka, a je mi krušno, i když to tobě vypravuji, neboť teď jsem nucen odejít... Již několikrát chtěl jsem to učiniti. Ale vracel jsem se patrně ze slabosti, ale také z lásky k vám všem. Co záleželo na mé přítomnosti? Marie nic nedávala všanc. Ona mne nemiluje.“ Vilém řekl krátce:

„Marie tě miluje... Vyptával jsem se jí včera, musila se mi přiznati, že tě má ráda.“

Pierre, rozrušen, chopil jej za ramena a díval se mu přímo do očí:

„Ó, bratře, bratře, co pravíš? Proč povídáš to, co by pro nás všechny bylo hrozným neštěstím...? Měl bych méně radosti než bolu z té lásky, která byla mým snem nespílitelným, neboť já nechci, abys trpěl ty... Marie je tvoje. Je mi svatou, jako sestru. Pakli jenom moje bláhovost by vás měla rozloučiti, to přejde, dovedu ji přemoci.“

„Marie tě miluje,“ opakoval Vilém svým hlasem mírným i pevným. „Nevyčítám ti ničeho, vím dobře, že jsi zápasil, že ses před ní neprozradil ani slovem, ba ani pohledem... Ona sama ještě včera nevěděla, že tě má ráda, musil jsem jí otevřít oči. Prosím tě! Toť jest jen pouhé faktum, které konstatuji: má tě ráda.“

Tentokráte Pierre, všecek se chvěje, učinil posunek hrůzy a nadšení zároveň, jako kdyby mu padal z nebe nějaký zázrak, dávno kýžený, a jehož příchod přece jej drtil.

„Tak dobrá, jest všemu konec... Obejmeme se, bratře, a já odejdu.“

„Odejdeš, a proč...? Zůstaneš s námi. Nic není tak jednoduché jako to; ty miluješ Marii, ona tě má ráda, dávám ti ji.“

„Ty mi dávaš Marii, ty, bratře? Ty, který na ni čekáš už po měsíce, ty, který ji zbožňuješ...? Ó ne, ó ne, to by mne tížilo přespříliš, to by mne děsilo; vidíš to, jako bys mi dával sám svoje krvácející srdce, vyrvané z prsou... Ne, ne, nechci té oběti.“

„Ale když Marie necítí ke mně nic než vděčnost a oddanost, když tebe miluje; chceš, abych zneužil závazku, ve který vešla nevědomky, a abych ji nutil ke sňatku, ve kterém neměl bych ji celou...? A mylíš se, nedávám ti ji já, ona sama se dala, a já necítím se oprávněněn zameziti tento dar.“

„Ne, ne, nikdy ho nepřijmu, jakživ ti nezpůsobím té bolesti... Obejmi mne, bratře, odejdu!“

Vilém jej uchopil, přinutil jej, aby usedl vedle něho na starou pohovku, která se nalézala v koutě velikého okna. Huboval jej a nakonec se rozzlobil s úsměvem trpícího dobráka.

„Počkej, počkej, přece se nepoperem, přece nechceš, abych tě přivázal, abys neutíkal...? Víím dobře, co dělám, u všech kozlů! Rozmyslil jsem si věc dříve, než sem s tebou o tom mluvil. Arci to neříkám, že se z toho raduji. Ó, zprvu jsem myslel, že to bude má smrt, byl bych se raději viděl sto sáhů pod zemí. Ale potom nebývalo než být rozumným; poznal jsem, že věci se tvářily co nejlépe a pořádkem přirozeným.“

Pierre, jehož odpor byl vyčerpán, dal se do tichého pláče, ruce maje sepany.

„Bratře, bratříčku, netrap se, ani pro sebe, ani pro mne... Pamatuješ se na šťastné dny, které jsme strávili spolu v malém domku v Neuilly, když jsme se tam tehda našli? Všecka naše dávná láska vykvetla v nás opět a po celé hodiny sedávali jsme ruku v ruce vzpomínajíce a milujíce se... A jak strašlivou zpověď jsi mi to učinil jednou večer, o své nevěře, o svých mukách, o nicotě, do které se řítíš? Tehda jsem si nepřál jiného, než abych tě vyléčil; radil jsem ti,

abys pracoval, miloval, věřil v život, jsa přesvědčen, že jediné život vrátí tobě zdraví a mír... Proto jsem tě potom přivedl sem, mezi nás. Tys zápasil a nechtěls opět přijít a já tě nutil. Když jsi nabyl chuti k životu, když ses stal opět prostě mužem a pracovníkem, byl jsem tak šťasten! Byl bych svou krev za to dal, aby obrození bylo úplné... Nuže dobrá, to se teď stalo, dal jsem ti vše, co jsem měl, poněvadž Marie sama je ti potřebná a poněvadž ona sama tě zachrání."

A když Pierre se pokoušel opět odpírat, dodal:

"Neříkej, že nikoli! Je to pravda, že nedokončí-li ona dílo, které jsem započal já, tedy všechno, co jsem učinil, je marno: vrátíš se do své bídy, do své negace a do trudu svého pokaženého života. Ty jí potřebuješ. Chceš tedy, abych tě neuměl již milovati, abych, když jsem tak horoucně si přál tvůj návrat k životu, odepřel ti dech, ba duši celou, která z tebe učiní muže? Miluji vás oba natolik, abych souhlasil s vaší láskou. Je to také láska, dáti svou lásku... A potom, opakuji to, dobrá příroda ví dobře, co činí. Pud je jistý, neboť on směřuje vždycky k užitečnému a k pravdivému. Byl bych býval smutným manželem, je lépe, zůstanu-li při své práci starého učence. Kdežto s tebou, který jsi mlád, jest budoucnost, jsou děti, život plodný a šťastný."

Pierru zamrazilo, znova se ho zmocnil strach z malomoci, který ho odjakživa trápil. Vždyť kněžství dělilo ho od žijících! Vždyť jeho mužství zvadlo v dlouhé jeho cudnosti!

"Život plodný a šťastný," opakoval šeptem, „jsem ho hoden, jsem ho ještě schopen...? Ach, kdybys znal můj neklid a moje starosti při pomyšlení, že snad již nezasluhuji tu rozkošnou bytost, kterou mi činíš tak láskyplně královský svůj dar! Ty jsi lepší než já, byl bys pro ni srdcem větším, mozkiem pevnějším, snad také mužem opravdověji mladým a mocným... Jest ještě čas, bratře, nedávej mi jí, nech si ji pro sebe, má-li býti s tebou šťastnější, plodnější a svrchovaněji milována... Rozvaž, já umdlévám pochybnostmi. Její štěstí jest jediné rozhodující. Ať patří tomu, kdo ji dovede nejlépe milovati."

Nevyslovitelný dojem zmocnil se obou mužů. Když slyšel Vilém tato skleslá slova, tu lásku, která se chvěla proto, že domnívala se

býti nedosti silnou, vůle jeho na okamžik kolísala. Srdce jeho strašně mu trnulo a uklouzl mu tento zoufalý stesk, pronesený polohlasně:

„Ach, já Marii tak miloval, já bych ji byl udělal tak šťastnou!“

Pierre zmateně vstal volaje:

„Vidíš to, že ji zbožňuješ pořád a že se jí nemůžeš vzdát... Nech mne odejít! Nech mne odejít!“

Ale Vilém ho již objal v půli, tiskl ho vší svou bratrskou láskou, jejíž velikost zvětšovalo ještě jeho odříkání.

„Zůstaň...! To jsem nebyl já, který právě mluvil, to byl ten druhý, který umírá v mém nitru, který jest mrtev. Přisahám ti u památky naší matky, našeho otce, že oběť moje je dokonalá a že nemohu již trpět, leda pro ni a pro tebe, nebudete-li chtít ode mne přijmouti svoje štěstí.“

A oba mužové slzíce tiskli se k sobě a druh druhu objímal. Již jin-
dy se takto objímali, ale nikdy jejich srdce netloukla v takovém sou-
hlase jako teď. Starší dával kus svého života mladšímu a mladší zas
jemu splácel, dáváje mu ze života svého všecko, co v něm nalézal
čistého a vášnivě citlivého. Okamžik ten zdál se jim nekonečným
a sladkým. Všechna bída, všechna bolest světa zmizely, zůstávala
jenom jejich láska horoucí, která navždy jen plodila lásku, tak jako
slunce plodí světlo. A tento okamžik vyvážil všechny jejich slzy mi-
nulé i budoucí, kdežto nesmírná Paříž na obzoru pracovala o ne-
známé budoucnosti a v hrozném jejím kotli všecko vřelo.

V tom okamžiku vstoupila Marie. Docela prosté to bylo. Vilém se
vyvinul z náručí svého bratra, přivedl ho a přiměl oba, aby si podali
ruce. Nejprve učinila ještě odpíravý pohyb, setrvávajíc na své loajál-
nosti a nechťc bráti svého slova zpět. Ale co říci těm oběma slzícím
mužům, které překvapila v takovém objetí a spojené tak vřelým bra-
trstvím? Vždyť tyto slzy a toto objetí vyvracely všechny obyčejné dů-
vody a důkazy, které měla pohotově. Zmizela i rozpačitost situace
a zdálo se jí, že si to s Pierrem už dávno byli řekli, že se srovnávali
v tom, přijímajíce ten lásky dar, jež Vilém jim činil s myslí tak he-
roickou. Vánek vznešenosti tudy vál, tato prapodivná scéna připa-
dala jim docela přirozenou. Než přesto nepromluvila slova a neod-

važovala se říci svou odpověď, dívajíc se na oba svýma velkýma něžnýma očima, které také zalévaly se slzami.

Pojednou napadlo Viléma, aby zavolal babičku, a pospíchal ke schodům, které vedly nahoru k pokojům.

„Babičko! Babičko! Pojd'te dolů, rychle, potřebujeme vás.“

Potom, když tu byla, ve svém černém šatě, suchá a bledá se svým pyšným výrazem královny matky, kterou všichni stále poslouchali, dodal:

„Řekněte pak přece těm dětem, že nemohou nic lepšího učiniti, než vezmou-li se. Řekněte jim, že jsme spolu o tom mluvili a že to je váš náhled a vaše vůle.“

Klidně učinila bradou posunek souhlasu.

„Je to pravda, bude to tak mnohem rozumnější.“

Tu Marie se jí vrhla kolem krku. Souhlasila, poddávala se těmto svrchovaným silám, mocnostem života, které měnily její existenci. Vilém chtěl, aby se určil den sňatku a aby se postarali nahoře o byt novomanželům. A když Pierre naň pohlédl v poslední starosti, mluvě o nějaké svatební cestě, protože se obával, aby Vilémovo uzdravení nebylo polovičaté a aby jejich přítomností netrpěl, pravil Vilém:

„Ne, ne, nechám si vás! Zasnubuji vás proto, abych si vás tady oba mohl nechat... Nestarejte se o mne. Mám tolik práce! Budu pracovat.“

Večer, když Tomáš a František zvěděli tu novinu, nezdáli se býti příliš překvapeni. Bezpochyby cítili, že takové rozuzlení se blíží. Sklonili se, nedovolili si ani jediné poznámky od toho okamžiku, kdy otec sám obvykle jasným způsobem jim oznámil svoje rozhodnutí. Ale Antonín, sám všecek rozechvělý láskou k ženě, díval se zrakem plným pochyb a úzkosti na otce, který měl tolik srdnatosti, že si vyrval srdce z těla. Vždyť musí zemřít pro takovou oběť! Objal ho vášnivě a oba jeho bratři, rovněž pohnuti, políbili ho také co nej-srdečněji. On, oči maje zarosené, usmál se prorockým úsměvem pro to laskání svých tří velkých synů. A po jeho vítězství nad strašlivými mukami nic nebylo mu tak rozkošně sladkým jako toto.

Ale toho večera ještě jedno pohnutí mysli naň čekalo. Když se stmívalo a když se usadil před oknem za velkým svým stolem, chtěl je verifikovati a roztřídit svazky a plány svého vynálezu, viděl vstupovati ke svému překvapení Bertheroye, svého mistra a přítele. Čas od času slovný chemik přicházel ho navštívit; cítil velikou čest takové návštěvy starce sedmdesátiletého, slavného a zahrnovaného poctami a úřady a zasypaného řády. Tím více, a on tento oficiální učenec, člen Institutu, měl odvahu přijíti ke člověku zneuznanému a poraženému, jako byl on. Tentokrát však uhodl přece ihned, že přivádí ho zvědavost. Proto také byl velmi na rozpacích a ani se neodvažoval uklízet papíry a plány rozložené na stole.

„Nebojte se,“ řekl vesele Bertheroy, velmi chytrý pod rouškou nonšalantního a trochu drsného chování; „nepřišel jsem brát vám vaše tajemství... Nechte to všechno, nebudu ničeho prohlížeti.“

A otevřeně obrátil řeč na třaskaviny, které také vášnivě rád studoval. Učinil nové objevy, se kterými se netajil. Mimochodem zmínil se i o tom, že od něho žádali dobrozdání v aféře Salvatově. Sám sníval o vynálezu třaskaviny neobyčejně silné, kterou by pak mohl zkrotiti a redukovati ji na pouhou sílu poslušnou. Usmíval se a končil, řka zúmýsla:

„Bůh sám ví, kde ten blázen sebral vzorec pro svůj prach. Ale kdybyste ten vzorec jednoho dne uzřel vy, řekl byste si věru, že budoucnost tkví snad v užívání třaskavin jakožto hybné síly.“

Pak náhle ještě dodal: „Abych nezapomněl, Salvat bude pozítřku popraven. Mám přítele na ministerstvu spravedlnosti, který mi to povídal.“

Vilém až dosud jej poslouchal s jakousi veselou nedůvěrou. Ale pojednou zpráva o popravě Salvatově v něm vzbouřila všechen hněv a vzdor. Přece již několik dní věděl, že poprava je nevyhnutelná přes všechny opožděné sympatie, které ze všech stran se hrnuly na odsouzence.

„To bude vražda,“ zvolal prudce.

Bertheroy učinil malý posunek, projadřující snášlivost, a pravil:

„Prosím vás! Společnost se brání, když se na ni útočí... A pak opravdu ti anarchisté jsou příliš hloupí, domnívají-li se, že obrátí svět svými pumami. Znáte moje mínění, jedině věda je revoluční, věda dostačí nejenom ke stanovení pravdy, ale také spravedlnosti, je-li vůbec spravedlnost možná na tomto světě... Proto, milý synu, žij tak snášlivě a tak klidně.“

Znovu viděl před sebou Vilém tohoto podivného revolucionáře, jsa jist, že pracuje v zákoutí své laboratoře o zkáze staré a ohavné společnosti nynější, se svým Bohem, svými dogmaty, svými zákony, ale který příliš dbá svého klidu, příliš opovrhne zbytečnými fakty, než aby se míchal do událostí ulice, dává přednost životu klidnému, s ročními příjmy a odměnami, v míru s vládou, ať je jakákoli, předvídá a připravuje při tom hrozný porod časů příštích.

Učinil posunek směrem k Paříži, za kterou zapadlo vítězné slunce, a pravil ještě:

„Slyšíte, jak hučí...? To jsme my, kteří udržujeme plamen, my přikládáme topivo pod kotel. Ani na hodinu věda nepřerušuje svou práci a ona je to, která dělá Paříž, která zase udělá snad budoucnost. To ostatní nestojí za nic.“

Vilém ho již neposlouchal, myslil na Salvata, myslil na ten strašlivý stroj, jež vynalezl a který zítra bude ničit celá města. Nová myšlenka v něm vznikla a rostla. Odpoutal poslední svazek a způsobil kolem sebe všechno štěstí, které způsobiti mohl. Ach, jen kdyby našel zase svou odvahu, kdyby byl zase svým mistrem a získal oběti svého srdce pyšnou radost aspoň nad vlastní svobodou, kdyby mohl dát svůj život, bylo-li by toho třeba!

KNIHA PÁTÁ

I.

Vilém chtěl býti při popravě Salvatově a Pierre, pln starostí, že jej od toho nemůže odvrátiti, zůstal večer na Montmartru, chtěje se tam pak odebrati s ním. Jindy, když provázival abbého Rossea při jeho dobročinných návštěvách ve čtvrti de Charonne, zvěděl, že z domu, ve kterém bydlil socialistický poslanec Mège, položeném na rohu ulice Merlin, bylo viděti gilotinu. Nabídl se tedy za průvodčího. A poněvadž poprava měla se díti všedního dne, kolem půl čtvrté ráno, v jednom z těch prvních jasných dnů májových, oba bratři ani neulehli, nýbrž zůstali ve veliké pracovně podřimující a promluvili jen sem tam nějaké slovo. Potom ve dvě hodiny odešli.

Noc byla plná míru a překrásného jara. Na širém čistém nebi měsíc v úplňku podobal se zářící stříbrné lampě, která sálala svoje klidné snivé světlo na spící Paříž, rozprostírající se do neurčitého nesmírna. Jako by chtěl probuditi to město začarované v tichý spánek, kterým spalo, zmámeno jsouc únavou. Jezero sladkého jasu je pokrývalo a kolébalo, tišíc až k východu slunce hukot jeho úsilí a výkřiky jeho trudů; kdežto tam, v odlehlém předměstí, pracovalo se potichu a zavěšovalo se ostří gilotiny pro vraždu člověka.

V ulici Saint-Eleuthère se Pierre a Vilém zastavili a dívali se na zapomínající Paříž, zahalenou v páry a odpočívající v kouzelném tom světle. A když se obrátili, zpozorovali baziliku Sacré-Coeur stále ještě bez kupole, ale přece již obrovitou ve světle úplňkovém. Zdálo se, že vzrostla v tom zřetelném a bílém jasu, ve kterém hrany ostře se obrazy od velkých černých stínů. Byl to pod tím bledým nočním nebem jakoby nestvůrný, svrchovaně vyzývavý a vypínavý květ. Ještě nikdy nepřipadala Vilémovi bazilika tak ohromnou, tak hrozně vypjatou nad Paříží třeba i spící, tak královsky tvrdošíjnou a tak zdrcující.

V rozpoložení mysli, v němž se nalézal, byl ten pocit tak silný a tak urážlivý, že nemohl se zdržeti řka:

„Ach, ti si vyvolili pěkné místo a jaká to blbost, nechat si je vyrvatí...! Neznám pitomějšího nesmyslu, nežli že Paříž je korunována a ovládána tímto modlářským chrámem, vystavěným na oslavu absurdna. Jaká to nestoudnost, takový políček daný rozumu po toliké práci, po tolika stoletích vědy a zápasů! A to právě naproti a nad naší velikou Paříží, jediným městem světa, které neměli pošpinit takovou skvrnou na čelo...! V Lurdech, v Římě, nu dobrá, to pochopím. Ale v Paříži, na tom poli inteligence tak rozoraném, kde klíčí budoucnost! Je to vypovězení války, je to naděje na dobývání, ke které nestoudně se přiznali.“

Obyčejně dával najevo ušlechtilou snášelivost učence, pro kterého náboženství jest jenom zjevem společenským. Ba uznával rád i velikost a půvab legend katolických. Ale pověstné vidění Marie Alacoqueové, které bylo příčinou založení Sacré-Coeur, rozčilovalo ho a působilo mu jakýsi fyzický odpor. Trpěl sám tou otevřenou a krvácející hrudí Krista, s obrovským srdcem, které světice viděla tlouci v hluboké ráně, do kterého vložil Ježíš srdce druhé, malé srdce ženy, a vrátil je pak celé naplněné horoucí láskou. Jaká je v tom nízká a odporná smyslnost, jaký to masný krám s vnitřnostmi, svaly a krví! Byl rozhořčen zvláště kresbou, která znázorňovala toto děsné vidění a kterou viděl všude, u dveří chrámu, u prodavačů náboženských předmětů, hrubě kolorovanou jako naivní anatomický obraz, modře, žlutě i červeně.

Pierre se zamlčel, díval se také na baziliku, bílou měsícem, vystupující z temnot jako obrovský zjev pevnosti, viděné ve snách, mající za úkol zdrtiti a dobýti města, spícího u jejích nohou. Trpěl pro ni v posledním čase, kdy sem přicházel sloužit mši svatou, když se ještě zmítal ve své trýzni nevěřícího kněze. A také se rozhovořil o své bývalé nevolnosti.

„Slib národní, ach ovšem, národní slib práce, zdraví, síly a obrození...! Ale takhle ani tomu nerozumějí. Francie byla poražena, protože zasluhovala, aby byla potrestána. Byla vinnou, a proto dnes

musí se káti. Z čeho? Z revoluce, z jednoho století svobodné zkoušky a vědy, ze svého emancipovaného rozumu, ze svého díla iniciativního a z osvobození, které rozšířilo se na všechny čtyři strany světa... To jest její veliká chyba, a proto abychom odpykali za svou velkou práci, všechny nabyté pravdy, rozšířené vědění, spravedlnost nyní již blízkou, vystavěli zde tento obrovský mezník, jež Paříž bude viděti ze všech svých ulic a na nějž nebude moci pohlížeti, aniž se bude cítiti zneuznána a uražena ve svém úsilí a ve své slávě.“

Širokým posunkem ukázal na Paříž spící v měsíčním jasu, zaha-lenou tak jako ve stříbrné pokrývce, a dal se opět do chůze následován jsa svým bratrem; oba dva sestupovali mlčky sráznými ulicemi do ulic ještě černých a opuštěných.

Až k zevnějšímu boulevardu nepotkali živé duše. Ale tam, ať je to kdykoliv, život se nezastavuje; vinárny; šantány a plesy nebyly zavřeny, neboť neřest a bída vyhozená na ulici vedly zde dál svůj noční život. Byli to lidé bez obydlí, nízká prostituce shánějící se po nějakém bídém loži, tuláci spící na lavičkách, pobudové hledající, kde by mohli učinit dobrý lov. Díky spoluvinné tmě všecken kal pařížského dna vystupoval tu na povrch, a s tím také všechna bída. Prázdné ulice byly vydány na pospas hladomřivcům bez chleba a bez přístřeší, nemajícím již místa na denním světle, hemžícímu se davu lidí zmatených a zoufalých, jež nebylo vídati, leč v noci. Plížili se jako strašidla hrozného nedostatku, bolestné a hrůzné to zjevy, a Paříž sténala ztlumenou agoníí toho dnešního rána, kdy za svítání bude gilotinován muž, jeden z nich, chud'as a trpitel!

Když Vilém a Pierre sestupovali ulicí des Martyrs, první z obou zpozoroval na lavici ležícího starce, jehož nahé nohy vykukovaly z ohavných rozbitých střevíců; pokynem ruky a beze slova naň uká-zal. Potom, po několika krocích Pierre stejným posunkem označil malé děvče v hadrech, schoulené v koutě domovních dveří a spící s otevřenými ústy. Nepotřebovali říkati si nahlas, jaká soustrast a jaký hněv bouří se jim v srdci. Strážníci, kteří zvolna po dvou ob-cházeli ulicemi, trásli chvílemi těmi ubožáky, nutili je vstávati a ještě jíti. Někdy, když pokládali je za podezřelé nebo neposlušné, odvedli

je na strážnici. Mstivost a zlý příklad ve věznicích zároveň s bídou těchto ubožáků udělali často z pouhého tuláka zloděje nebo vraha.

V ulici des Martyrs a v ulici Faubourg-Montmartre noční obyvatelstvo se změnilo a bratři potkávali jenom opožděné noční tuláky, ženy plížící se kolem domů, muže a děvčata, kteří se nemilosrdně tloukli. Potom na velkých boulevardech vycházelo se z cerclů, pobledlí pánové zapalovali doutníky na prahu vysokých temných domů, jichž okna v celém poschodí svítila samotna do noci. Dáma nějaká v plesové toaletě a v plesovém plášti odcházela zvolna pěšky se svojí přítelkyní. Několik fiakrů pomalu ještě objíždělo. Jiné povozy stály na svých místech po celé hodiny jako mrtvy a kůň i kočí spal. Čím dále boulevardy za sebou následovaly, boulevard Bonne-Nouvelle po boulevardu Poissonière a jiné, boulevard Saint-Denis, boulevard Saint-Martin až k náměstí la de République, tím více zas bída a trudy počínaly znovu a zvětšovaly se, všude byli opuštění a hladoví, lidské to odpadky vyhozené na ulici a do černé noci; kdežto armáda metařů již vyrukovala, chtělc odmetati včerejší smetí, tak aby Paříž probouzejíc se měla slušnou toaletu hned z rána, aby nemusila červenati se nad tolikerym hnusem a tolikerou bídou, děsem a odporem, nahromadivšími se za jediný den.

Ale zvláště když šli po boulevardu Voltaire a když se blížili ke čtvrtím de la Roquette a de Charonne, oba bratři cítili dobře, že vstupují do ovzduší práce, kde chleba často se nedostává a kde život je bolestí. Pierre byl zde doma, neboť nebylo ani jedné z těch dlouhých hustě obydlených ulic, které by on byl kdysi stokrát neprošel s dobrým abbém Rosem, navštěvuje opuštěné, přinášeje almužny a sbíraje ty, kteří váleli se v kalužinách ulic. Strašlivé rozpomínky to byly, jež vyvolaly v něm tolik těch dramát, kterých byl účasten, tolik výkřiků, slz a krve, jež viděl, tolik otců, matek a dětí hromadně nouzí, špínou a opuštěním umírajících, sociální to peklo, ve kterém zanechal poslední naději, sám nejednou se dávaje do usedavého pláče, prchaje odtud a jsa přesvědčen, že dobročinnost je pouhou zábavou bohatých, že je iluzorní a zbytečnou.

V této ranní chvíli, kdy chvěl se už nedočkavostí, vrátil se mu týž pocit s neobyčejnou silou, neboť viděl tu čtvrtť stejně bolestiplnou, stejně k zemi sraženou, odevzdanou věčné zoufalosti. Tady někde v některém pelechu žil ten starý člověk, jehož abbé Rose jednoho večera přivedl k životu; snad včera zemřel hladu. A to děvčátko, které on sám jednoho rána přinesl ve svém náručí, po smrti jeho rodičů, snad to byla ona, již právě viděl už velkou, váleť se na chodníku a sténající pod ranami přechovávající nevěstek. Byla celá legie těch bídných, které nebylo lze zachrániti, i těch, kteří neustále se rodili do bídy, tak jako se rodí člověk neduživým, i těch, kteří se všech stran padali do tohoto moře lidské nespravedlnosti, do téhož oceánu trvajícího již po celá staletí, jež jiní darmo snaží se vyčerpati a který neustále se rozšiřuje. Jaké těžké to mlčení, jaké to temnoty husté v těch dělnických ulicích, kde spánek zdá se býti dobrým soudruhem smrti! A hlad se plíží, bída sténá, strašidelné a neurčité útvary vlekou se kolem a ztrácejí se v hlubokých tmách.

Čím dále Vilém a Pierre kráčeli, tím více dostávali se mezi černé skupiny a do davu zvědavců kráčejících a pospíchajících v nepořádku a nedočkavě ke gilotině. Valilo se to z celé Paříže, jakoby hnáno krutou horečkou a laskominami po smrti a krvi. Přes tichý hukot tohoto temného množství zůstávaly chudé ulice přece ponury, ani jediné průčelní okno se neosvětlilo, nebylo slyšeti ani dechu dělníků strhaných prací, spících na smutném loži bídy, které opustí až později, za svítání.

Když přicházeli na náměstí Voltaireovo, pozoroval Pierre, že pro množství, které se zde už tlačilo, nebude jim možno, vystoupiti ulici de la Roquette. Ostatek byla ulice tato jistě uzavřena. Chtěl se tedy dostat k nároží ulice Merlin a dáti se pak dále ulicí Folie-Regnault, která se zatáčí za vězení.

Tam opravdu našli jen pusto a temno. Ohromná vězeňská budova s velkými holými zdmi, ozářenými kosým měsícem, zdála se býti hromadou studených kamenů, mrtvých po celá staletí. Pak na konci ulice zapadli zase do tlačence, do hustého a rostoucího proudu, do mlhavého vlnění, ve kterém nebylo lze rozeznati než bledé skvrny

obličejů. S velikou nesnází dostali se k domu, ve kterém bydlil Mège, na rohu ulice Merlin. Ale záclony bytu, jež obýval socialistický poslanec ve čtvrtém poschodí, byly hermeticky zavřeny, kdežto v rámci všech ostatních oken, dokořán otevřených, bylo viděti hemžiti se hlavy diváků. Vinárna dole, jakož sál v prvním poschodí, který k ní přináležel, byly osvětleny plynem a plny hostů, velmi hlučně si počínajících v netrpělivém očekávání příštího divadla.

„Neodvažuji se zaklepati u Mègea,“ řekl Pierre.

Vilém odporoval.

„Ne, ne, nechci... Vejděme semhle. Uvidíme, zdali s balkonu lze něco rozeznati.“

Sál prvního poschodí měl prostranný balkon přeplněný dámami i pány. Podařilo se jim však přece tam vklouznouti a zůstat zde několik minut dívající se, možno-li proniknouti temnoty v dálce. Vystupující ulice mezi oběma vězeními, Grande a Petite Roquette, se šířila, bylo tam jakési čtverhranné náměstí posázené čtyřmi skupinami platanů, zasazenými do náspu chodníků. Nízké budovy, churé stromky a všecka ta ubohá neladnost jako by se vlekla po zemi, pod nesmírným nebem, na kterém hvězdy opět se objevovaly, když měsíc zacházel. Náměstí bylo absolutně prázdné, až na nepatrný hlouček lidí na druhé straně; dva kordony stráže udržovaly lid, strkající jej do všech ulic sousedních. Vysoké, pětipatrové domy byly na jednom konci jenom při ústí ulice Saint-Maur, avšak příliš daleko, a na konci druhém na rozích ulic Merlin a Folie-Regnault; takže bylo skoro nemožno rozeznati něco z poprav i z oken nejlépe položených. Zvědavci z ulice neviděli nic víc než záda strážníků, ale přesto přece tlačil se ten příboj lidský, jehož rostoucí hukot bylo slyšeti o přítrž.

Nicméně, zaslechnuvše rozhovor žen, které se nahýbaly nedaleko nich, čekající zde už velmi dlouho, oba bratři konečně přece něco uznamenali. Že už je půl čtvrté a že gilotina je asi už připravena. Tam před vězením, ten malý neurčitý hlouček pod stromy, to byli katovi pacholci, kteří připevňovali ostří. Lucerna nějaká pohybovala se zvolna sem a tam, pět nebo šest stínů skákalo po zemi. A jiného

nic, to místo bylo jako veliká temná díra, na kterou ze všech stran dorážel neustálý proud hučícího neviditelného množství. Na druhé straně byly jen osvětlené vinárničky, které zářily jako majáky. Čtvrt' chudoby a práce kolem dokola ještě spala, dílny a pracovny byly ještě černý, vysoké, zchladlé komíny továren neměly pořád ještě svého kouřového chocholu.

„Neuvidíme nic,“ vece Vilém.

Ale Pierre dal mu znamení, aby mlčel. V elegantním pánu, který se opíral nedaleko něho, poznal roztomilého poslanca Duthila; myslel zprvu, že přišel s malou princeznou de Harnovou, kterou dojista také mohl přivést k popravě, když s ní byl u přelíčení a prohlášení rozsudku; potom však poznal, že mladá pečlivě zahalená dáma, tlačící se k němu, byla krásná Silviana s čistým panenským profilem. Ostatně ona se neskrývala, mluvila velmi hlasitě, jsouc bezpochyby opilá, takže oba bratři zvěděli hned co a jak. Duvillard, Duthil a jiní přátelé večereli s ní, když kolem jedné hodiny ráno, při desertu zvěděvši, že Salvat bude popraven, z náhlého rozmaru chtěla to vidět. Duvillard ji prosil bez výsledku, a poněvadž tentokrát odešel všecek zuřivý, s ošklivostí se odvraceje od ohyzdného toho vkusu, dívati se na popravu člověka, který chtěl vyhoditi jeho hotel do povětří, zavěsila se na rameno Duthilovi, slibujíc mu všecko, co bude chtít, jen vyhoví-li její choutce. Rozmrzelý všecek, neboť se štítil takové ošklivé podívané, tím spíše, poněvadž již malé princezně svůj průvod odepřel, povolil Duthil přece, protože měl pořád ještě silnou touhu dostati Silvianu.

„On tomu nerozumí, že se člověk baví,“ pravila, mluvíc o baronovi. „Je to přece hezké, že jsme sem přišli... Eh, co, uvidíte, že zítra bude zas u mých nohou.“

„Tedy jste se smířili,“ tázal se Duthil, „vrátila jste mu jeho práva jakožto mistru a pánu od té chvíle, co vaše smlouva u Comédie-Française je podepsána?“

Popírala to řkouc:

„Co? Cože? Smířili...! Ani dost málo, to ne, rozumíte! Přísahala jsem, že ne, dokud jsem nedebutovala... Toho večera, kdy budu odcházeti z jeviště, uvidíme!“

Oba se smáli a Duthil, chtěje se dvořiti, vypravoval, s jakou ochotou nový ministr vyučování a krásných umění Dauvergne odstranil všechny nesnáze, které až dosud zavíraly brány Comédie před jejím rozmarem a před zoufanlivými pokusy Duvillardovými, roztomilý to člověk, ten Dauvergne, půvab a květ ministerstva Monferrando-va, ve kterém bylo cítit železnou ruku.

„Povídal, krásná moje přítelkyně, že hezké děvče je všude na svém místě.“

Potom, když za to lichocení se k němu přitulila, dodal:

„Pozitří je ta slavná repríza *Polyeucte*, ve které budete triumfovati, vidíte...? Přijdeme vám všichni tleskat.“

„Ano, pozitří, právě v týž den, kdy večer baron provdává svou dceru. To bude dojmů za jediný den!“

„Na mou věru, je to téhož dne, kdy si náš přítel Gérard bere slečnu Camillu Duvillardovu. To bude tlačénice v Madeleíně a což teprv v Comédii! A máte pravdu, to hned několik srdcí v ulici Godot-de-Mauroy bude tlouci rozčilením!“

Znova se rozveselili, dělajíce vtipy na otce, matku i dceru, s nárážkami ohavné divokosti a krutosti, prostě jen, aby se zasmáli a jen tak z pouhé pařížské rozpustilosti. Potom pojednou pravila:

„Poslouchejte, Duthilku, tady se hrozně nudím. Nic zde nevidím a chci být docela blízko, abych dobře viděla... Zaveďte mne až tam, docela blízko k té šibenici!“

To poděsilo Duthila tím spíše, poněvadž v tomtéž okamžiku zpozorovala Massota na ulici, u dveří jakési vinárničky; volala naň horlivě, posunky i hlavou. Hovor se vedl přes ulici, z balkonu na chodník.

„Vidíte, Massote, že poslanec si může všude vynutiti vstup a že může zavést dámu, kam chce?“

„Jakživ ne! Massot ví velmi dobře, že poslanec musí první sklonit šíji před zákonem.“

Při tomto zvolání Duthilově porozuměl žurnalista, že Duthil nechce z balkonu jinam.

„Byla byste musila dostat zvláštní pozvání, madame. Byli by vás umístili do některého okna v Petite Roquette. Ostatně tam ženy nemají přístupu. – A nestěžujte si, buďte ráda, že jste tam, kde jste.“

„Ale, můj milý Massotíčku, vždyť já nic nevidím.“

„Uvidíte přece víc než princezna de Harnová, jejíž vůz jsem právě potkal v ulici Chemin-Vert a kterou strážníci nechtějí pustit dál.“

Tato zpráva rozveselila Silvianu, kdežto Duthil se třásl před nebezpečím, do kterého se dostal, neboť dojista, uhlídá-li jej Rosemonda s jinou ženou, sehraje mu neblahou scénu. Měl dobrý nápad a poručil láhev šampaňského a koláče pro svoji krásnou přítelkyni, jak ji nazýval. Naříkala, že se utrápí žízni, a byla všecka nadšena, že se dopije, když se sklepníkovi podařilo umístiti u ní na samém balkoně malý stolek. Teď byla docela spokojena. Počínala si furiantsky a líbilo se jí, že mohla pít a jísti znova, čekajíc na smrt toho muže, kterého budou gilotinovati nedaleko odtud.

Vilém a Pierre nemohli už déle setrvati. To, co viděli a slyšeli, pobouřilo je odporem. Znenáhla nuda dlouhého čekání způsobila, že všichni ti zvědavci z balkonu a sousedního sálu dali se znova do pití a jídla. Sklepník nestačil přinášeti pivo, jemná vína, suchary, ba i studené nářezy. A byli zde přece diváci z kruhů buržoů, bohatí pánové, elegantní obecnstvo. Ale čas musí se nějak zabít, je-li dlouhý; a bylo zase slyšeti smích, lehké a hrubé vtipy; horečný a zmatený ruch v kouři tabákovém. Když oba bratři přecházeli sálem přízemním, našli zde stejnou tlačenicí a tentýž křiklavý shluk, zveličovaný chováním velkých chlapů v dělnických blůzách, kteří pili víno z litrů u nalévárny z cínu lesknoucího se jako stříbro. Malé stolky byly také obsazeny a sál byl pořád plný vcházejících a vycházejících, kteří si zde chtěli zkrátiti svou netrpělivost. A jaký to lid! Všecka sebranka, pobudové a všecko, co se potulovalo bez práce, od rána slídící po nějaké šťastné náhodě!

Ale venku na ulici Vilém a Pierre trudili se ještě více. V tlačenicí, kterou udržovali strážníci na uzdě, bylo jenom rozvřené bahno

spodních vrstev, prostituce a zločin, příští vrahové, kteří přišli se podívat, jak umíráti. Nečistá děvčata prostovlasá pletla se do zástupu těch pobudů, pobíhající množstvím a vřeštíce necudné písně. Jiní bandité hovořili po skupinách, hádajíce se o slavném způsobu, kterým proslulí gilotinovaní zemřeli; o jednom z nich všichni se shodovali, mluvíc o něm jako o velikém náčelníku, o hrdinovi s velkou nesmrtelnou odvahou. Mimochodem bylo slyšeti úryvek děsných vět, podrobnosti o gilotině, sprosté vychloubání a svinstvo, z něhož řinula se krev.

A nad tím vším vznášela se zvírecká horečka a chlípná smrt, která uváděla celý národ v třesnutí, potom chvat, jen aby čerstvý a červený život už se dostal pod nůž, aby jej viděli válet se po zemi. Jen někteří mužové procházeli se při této popravě, která nebyla popravou obyčejného druhu, mlčky, se zrakem planoucím, v patrném zanícení víry, z něhož bylo cítiti nakažlivé šílenství pomsty a mučednictví.

Vilém myslil právě na Viktora Mathise, když v tom se mu zdálo, že jej zahlédl v první řadě, mezi zvědavci, jež řada strážníků zadržovala. Stál tam, s tou svou hubenou bezvousou tváří, sinalý a upjatý, stavě se na špičky, aby viděl, protože byl malé postavy; stál vedle velkého zrzavého děvčete, které pohybovalo rukama, a ani se nehýbal, oči maje vypouleny, zaníceny a upřeny jako noční pták pronikající tmou. Strážník jeden hrubě jej odstrčil; ale on zase nastoupil své místo, trpělivě, pln nenávisti, a chtěl viděti přece všechno, jen aby mohl nenáviděti ještě víc.

Ted', když Massot upozoroval Pierra bez kleriky, ani se nepodivil a pravil jen svým veselým hlasem:

„Ach, to je pan Froment, jste také tak zvědavým, že jste se přišel podívat?“

„Ano, provázím bratra. Ale obávám se, že asi mnoho neuvidíme.“

„Ovšem, zůstanete-li tady.“

A ihned s ochotou člověka, který chce ukázati svoji moc jako známý žurnalista, jenž si všude dovede zjednatí přístup, pravil:

„Je vám libo jít se mnou? Důstojník bezpečnostní stráže je můj přítel.“

Nečekaje ani odpovědi, zastavil hned tohoto, živě a potichu s ním hovořil, vypravuje mu, že přivedl dva kolegy novináře. Důstojník z počátku váhal a odpíral. Potom učinil umdlený posunek souhlasu, v tajném strachu, který policie má vždy před veřejným tiskem.

„Pojďte rychle,“ pravil Massot, táhna za sebou oba bratry.

Překvapení, že kordon vojáků se před nimi pojednou otevírá, ocítili se oba na velkém volném prostoru. Proti té hlučné tlačenci vládl zde pod malými platany ticho a osamění takřka mrtvé. Noc bledla a počínalo svítání, které padalo z nebe jako jemný popel.

Když s nimi Massot přešel šikmo přes náměstí, zastavil je před vězením a pravil:

„Já půjdu dovnitř, chci býti při vstávání a při strojení... Procházejte se tady, dívejte se, nikdo se vás nebude na nic ptát. Ostatně zase brzy přijdu.“

Ve stínu stálo asi sto osob, žurnalisté a zvědavci. Po obou stranách na konci dlážděné cesty, která vedla od brány Roquette ke gilotině, byla postavena pohyblivá dřevěná zábradlí, jakých se užívá k udržení pořádku obecnstva, tlačícího se k divadelním kasám. Lidé již se tam o ně opírali, aby byli co nejbližší, až odsouzenec půjde kolem. Jiní pomalu se procházeli, hovoříce polohlasně. Oba bratři popošli blíže.

Gilotina stála již tady pod stromy a v jemné zeleni prvního listí. Zprvu viděli jen ji, osvětlenou neurčitým světlem sousední plynové svítilny, jejíž jas žloutl v rostoucím denním světle. Právě ji dostavěli, docela zticha, takže sotva bylo slyšeti jiného než tlumené a řídké rány palice; a teď katovi pomocníci v dlouhých kabátech a vysokých černých cylindrech čekali, trpělivě přecházejíce. Ale gilotina vypadala sprostě a stydlivě, skrčená jsouc k zemi jako nečisté zvíře, které samo oškliví si práci, již má vykonati! To byl tedy ten stroj, který pomstí společnost, stroj na dělání příkladů? To bylo těch několik trámů na holé zemi položených, na něž byly nasazeny do vzduchu dva jiné trámy sotva tři metry vysoké, které držely ostří! Kdepak

bylo velké popraviště červeně natřené, k němuž vedlo deset stupňů, které rozpínalo svoje nesmírná krvavá ramena vysoko nad přihrnuvším se množstvím, odvážlivě ukazujíc shromážděnému lidu hrůzu trestu? Od nynějška porazili to zvíře a ono se stalo podlým, potutelným a zbabělým. Byla-li spravedlnost lidská v chudičkém porotním sále v té chvíli, kdy odsuzovala člověka k smrti, beze vší vznešenosti, byla v okamžiku, kdy rozsudek svůj prováděla, jen strašlivou řezničinou, prováděnou nejodpornějším a co nejvíce barským nástrojem.

Vilém a Pierre se dívali na ten stroj a záchvěv odporu bouřil celou jejich bytostí. Den poznenáhla rostl, celá čtvrť víc a více se objevovala, nejdřív náměstí s oběma nízkými a šedivými vězeními, budova proti budově, potom domy vzdálené, krámy vinárníků a hotovitelů náhrobků, obchody s náhrobními věnci a květinami, jichž množství rostlo blízkostí hřbitova Père Lachaise. Bylo lze poznenáhlu dobře rozeznávat v dálce rozšířený kruh, černou čáru davu, jakož i okna a balkony přeplněné hlavami; lidu bylo až na střechy. Naproti byla Petite Roquette, přeměněná v jakýsi druh tribuny pro pozvané. Jenom strážníci na koních přejížděli zvolna přes široký volný prostor. Ale čím dál, tím více nebe se rozjasňovalo a za davem v celé čtvrti probouzela se práce široko a daleko, v nekonečných ulicích, na jejichž neomezených pozemcích jsou jenom dílny, ateliéry a továrny. Hukot se vznášel, stroje a řemesla začínaly svůj denní ruch a z lesa vysokých cihlových komínů, které na všech stranách vystupovaly ze stínu, začínalo se kouřit.

A tu Vilém cítil, že gilotina je dobře na svém místě zde v této čtvrti bídy a práce. Vypínala se zde jako doma, jako by znamenala provalení vředu anebo hrozbu. Vždyť nevědomost, chudoba a trápení vedly jen ke gilotině, která měla za úkol pokaždé, když ji postavili doprostřed těchto dělnických ulic, udržovati v úctě ty ubožáky, hladomřivce zoufající pro věčnou nespravedlivost a stále připravené ku vzpouře. Nebývalo ji viděti ve čtvrtích bohatců a rozkošníků, jež nemusila zastrašovati. Byla by se tam zdála zbytečnou, byla by je tam pošpinila celou svou hrubou ohavností. Bylo to tra-

gické a hrůzostrašné, že ten muž, který hodil svou pumu, šílený jsa bídou, byl gilotinován zde, na ulici bídy.

Ted' se rozbřeslo, bude brzy půl páté. Vzdálený rozrušený dav cítil, že chvíle se blíží. Vzduchem neslo se rozechvění.

„Už přijde,“ pravil malý Massot, který opět se objevil. „Ach, ubohý Salvat, je to přece jen hrdina.“

Vypravoval o probuzení, jak do kobky žalární vstoupil ředitel vězení, vyšetřující soudce Amadiou, zpovědník a několik jiných osob, a kterak Salvat, jenž tvrdě spal, pochopil hned, oč jde, jakmile oči otevřel, a jak, vstávaje všecek bledý, hned se dovedl opanovati. Ustrojil se sám, nepřijal sklenky koňaku a cigarety, kterou mu podával almužník, hodný člověk, a rovněž odmítl krucifix; posunkem mírným sice, ale přece zarputilým. Pak následovaly přípravy, ruce byly mu spoutány na záda, nohy svázaný volným provazcem, košile shrnuta až po ramena, a to všechno odbylo se rychle, beze slova. Usmíval se, když se ho vyptávali na odvahu, bránil se nervózní slabostí, maje již jen jedinou vůli, kterou se zmítala všechna jeho bytost, aby zemřel jako hrdina, aby zůstal mučedníkem vroucí víry a spravedlnosti, pro kterou umíral.

„Spisují vězeňský protokol o úmrtí,“ pokračoval Massot. „Pojďte blíže, opřete se o zábradlí, chcete-li viděti z blízka... Věřte mi, že jsem byl bledší a že jsem se více třásl nežli on. Věru, že si z ničeho nic nedělám, ale člověk, který jde na smrt, není opravdu nic veselého... Nedovedete si představit, jaké úsilné kroky byly podniknuty na jeho osvobození. Část veřejného tisku žádala o milost pro něj. A nic nebylo platno; zdá se, že poprava byla nevyhnutelnou i v očích těch, kteří ji pokládají za chybu. A měli přec takovou pěknou příležitost, dáti mu milost, když jeho dceruška, ta malá Céline, psala prezidentovi republiky pěkný list, který jsem já první uveřejnil v *Globu*... Ten list by dovedl povídat, co jsem se pro něj naběhal!“

Při jméně Céliny Pierre, rozechvěný již čekáním na hrůzné divadlo, cítil se pohnut až k slzám. Viděl opět dcerušku, viděl ji v duchu s odevzdanou a uplakanou paní Theodorou, v prázdné a studené jejich světnici, kam otec už se nenavrátil. Odtamtud on odešel jedno-

ho rána pln zlosti, s prázdným žaludkem a hlavou rozpálenou; a teď přicházel sem, mezi ty dva kůly a pod nůž...!

Massot pořád ještě líčil podrobnosti, vypravuje teď, že lékaři zuří, protože se obávají, že jim tělo odsouzenecovo nebude vydáno hned po popravě. Ale Vilém již neposlouchal! Podepřen o dřevěné zábradlí, čekal s očima upřenýma na dveře vězení, pořád uzavřené. Ruce jeho se trásly, tvář jeho jevila úzkost, jako by on sám měl býti popraven. Kat se opět objevil, malý nepatrný človíček, mrzutý a chvátající, jen aby už byl konec. Potom si účastníci ukazovali skupinu jiných pánů v černých kabátech a mezi nimi náčelníka bezpečnostní stráže Gascoigne, chladně úředního vzhledu, vyšetřujícího soudce Amadieua, který se usmíval a byl velmi pečlivě ustrojen přes tu ranní hodinu; přišel sem z povinnosti i pro důležitost věci jako k pátému jednání slavného dramatu, za jehož autora se pokládal. Ve vzdáleném davu vzmáhal se ruch a Vilém, zvedaje na okamžik hlavu, viděl obě šedivá vězení, jarní platany, domy přeplněné lidstvem pod velkým bledě azurovým nebem, na němž rodilo se vítězné slunce.

„Už jde, pozor!“

Kdo to promluvil? Nepatrný temný lomoz otevírajících se dveří projel srdcem všech přítomných. Každý natahoval krk, zraky maje upřeny v tu stranu, s dechem zatajeným. Salvat stál na prahu. Poněvadž almužník vystoupil před ním, pozpátku, aby mu zakryl gilotinu, zastavil se, chtěl ji viděti a znáti ji dřív, než půjde k ní. A stoje s krkem obnaženým, objevil se teď se svou podlouhlou tváří, ustaranou a svráskovatělou životem příliš drsným a proměněnou neobyčejným leskem jeho plápolavých a snivých očí. Nadšením tlouklo mu srdce, umíral ve svém snu. Když pomocníci se přiblížili, aby jej podporovali, odmítl nanovo. Postoupil vpřed malými kroky, tak rychle a tak dovedně, jak jen dovoloval provaz, kterým nohy byly svázány.

Vilém pojednou cítil, že zraky Salvatovy spočívají na jeho očích. Odsouzenec přibližuje se zpozoroval a poznal jej; a když šel sotva dva metry daleko od něho, slabě se usmál a tak se do něho zadíval, že Vilém nadosmrti musil si zapamatovati žár toho pohledu. Jakou

to poslední myšlenku, jakou svrchovanou poslední vůli mu zachovával, aby o ní přemýšlel, snad aby ji také provedl? Bylo to tak uchvacující, že Pierre obává se, aby bratr mimoděk nevykřikl, položil mu ruku na rameno.

„Ať žije anarchie!“

To zvolal Salvat. Ale proměněný a dušený hlas trhal se ve velkém tichu. Několik přítomných osob zbledlo a množství v dálce zdálo se mrtvo. Uprostřed širokého prázdného prostoru bylo slyšeti, kterak vzpíná se kůň jednoho strážníka.

A teď nastalo ohavné tahání, scéna bezpříkladné brutálnosti a ostudy. Pomocníci se vrhli na Salvata, který přicházel zvolna, s hlavou vztyčenou. Dva jej popadli za hlavu, a poněvadž měl tam jen málo vlasů, mohli ji jen skloniti tak, že se mu zavěsili na šíji; kdežto druzí dva chytli jej za nohy a násilně jej hodili na prkno, které se převážilo a svezlo: hlavu pak stěsnali s hrubými štulci do stínadla. To všechno dalo se uprostřed takového zmatku, s tak hrubou divokostí, že to vypadalo, jako by chtěli vyhladiti hlavu, která překáží a které už už chtí se zprostiti. Nůž, velkým těžkým a temným nárazem dopadl. Dva velké proudy krve vytryskly z přeseknutých tepen a nohy sebou křečovitě škubly. Nebylo viděti nic jiného; kat mnul si mechanicky ruce, kdežto pomocník dával odseknutou hlavu, ze které krev proudila, do malého košíku a tento zas do většího, do něhož tělo rychle bylo položeno.

Ach, ta temná rána, ten těžký náraz nože – Vilém slyšel, jak se rozléhá daleko do té čtvrti bídy a práce až do zákoutí chudých pokojů, kde tisíce dělníků v tuto chvíli vstávalo k těžké denní práci! Nabývala zde ohromného smyslu, hlásala zoufalství nad nespravedlností, šlechetnost mučednictví a bolestnou naději, že prolitá krev ozáří vítězství ubožáků. A Pierre zas cítil, jak v tomto nízkém řezničení, v tom sprostém vraždění zabijáckého stroje roste záchvěv, který jej rozmrazil při náhlém vidění zase jiného těla, hezkého plavovlasého děcka zasaženého do břicha výbuchem pumy, ležícího tam v průjezdě domu Du-villardova. Krev tekla z jejího útlého tělípka, tak jako tekla z tohoto

přeříznutého krku. Byla to krev za krev a byl to jako dluh neustále placený za neštěstí lidské, aniž však člověk tím vyplatí svou bídu.

Jasně nebe nad náměstím a nad davem mlčelo neustále. Jak dlouho trvala ta mrzká poprava? Zdálo se, že celou věčnost, kdežto ve skutečnosti dvě nebo tři minuty. Konečně diváci se probudili z té hrůzy tíživé, s rukama se třesoucíma, s tvářemi sinalými a očima plnýma soustrasti, ošklivosti a bázně.

„Zase jeden, to už je čtvrtý, kterého jsem viděl,“ pravil Massot, jemuž bylo nevolno. „Ale pracuji raději o sňatcích... Pojdme, udělám z toho článek.“

Vilém a Pierre mechanicky jej následovali, kráčeli opět přes náměstí a vrátili se na roh ulice Merlin. A tam viděli opět Viktora Mathise na tomže místě, kde jej byli opustili, s očima planoucíma ve bledé a němé tváři. Neviděl asi nic zřetelně; ale rána ostří hučela mu doposud v hlavě. Strážník do něho strčil, křiče naň, aby se rozešel. On chvíli se naň díval s náhlým vztekem, který jej uchvátil, jsa hotov jej uskrtnouti. Potom klidně se vzdálil, odchází ulicí de la Roquette a tam nahoře pod vycházejícím sluncem bylo viděti veliké stíny hřbitova Père Lachaise.

Ale oba bratři stali se bezděky svědky hádky, ke které se namahnuli. Princezna de Harnová přicházela konečně, když bylo už po všem; a zuřila tím více, ježto zpozorovala u dveří vinárny svého nového přítele Duthila doprovázejícího nějakou dámu.

„To je pěkné! Vy jste hezký, že jste mne takto opustil! Nemohla jsem se dostat v kočáře ani krok dopředu a musila jsem jíti pěšky tím ošklivým davem, kde do mne strkali ze všech stran a mně nadávali.“ Duthil, věda dobře, co činí, představil jí hned Silvianu; pošeptal jí, že zastupuje u Silviany jenom jednoho přítele. Rosemonda, která hořela touhou poznati herečku, povzbuzena bezpochyby vším tím, co se vyprávělo o jejích podivných milostných rozmarech, uklidnila se a byla roztomilou.

„Byla bych bývala tak tuze šťastna, kdybych byla mohla dívati se na to divadlo s umělkyní tak slovnou jako jste vy, madame, které se tak obdivuji, aniž jsem měla příležitost vám to říci.“

„Ach, bože, madame, nepřišla jste věru o nic, že jste se opozdila. Byla jsem tamhle nahoře, na balkoně, a viděla jsem jen pár mužů, kteří strkali jiného, více nic... Nestálo to opravdu za to.“

„Nu, co na tom, madame, teď když jsme se seznámily, dovolíte, doufám, abych vám nabídla svoje přátelství.“

„Dojista, madame, drahá přítelkyně, mně samé jest jenom s potěšením, že mohu býti přítelkyní vaší!“

Podávaly si ruce a usmívaly se; Silviana byla sice velmi opilá, ale měla přece svou panenskou tvář, a Rosemonda zase toužila po nové zvláštnosti, chtěíc okusiti ode všeho, i od tohotohle.

Duthil, teď zase rozveselen, neměl jiného přání nežli zavést domů Silvanu, aby se pokusil, nemohl-li by býti zaplacen za svou ochotu. Zavolal Massota, který právě přicházel, a tázal se ho, kde by našel stanoviště fiakrů. Ale v tom již Rosemonda nabízela povoz svůj vykládajíc, že kočí čeká v sousední ulici, a chtěla mermomocí dovézt herečku a potom poslance k jich domovům. A tento, všecek zoufalý, musil konečně svoliti.

„Tedy zítra v Madeleine,“ pravil Massot zase rozveselen a potřásaje princezně rukou.

„Ano, zítra v Madeleine a v Comédie-Française.“

„Ach ovšem!“ zvolal, líbaje ruku Silvaně. „Ráno v Madeleine, večer v Comédii... Budeme tam všichni, abychom vám pomohli k velkému úspěchu.“

„Spoléhám na to... Na shledanou zítra.“

„Na shledanou!“

Dav se hlučně rozcházel, zemdlen, poněkud zklamán a s jakousi nevolností. Někteří, kteří zvlášť o věc se zajímali, ještě samojediní zůstávali, chtějíce viděti vůz odvážející tělo popraveného; kdežto zástupy pobudů a děvčat, vyzáblých za denního světla, pískaly, nadaly si ještě naposled a vracely se do svých temnot. Pomocníci kata-novi rychle skládali gilotinu. Záhy náměstí bylo čisto.

Tu Pierre chtěl odvésti Viléma, který ani úst neotevřel, jsa dosud jako omráčen temným nárazem padajícího nože. Ani si nevšiml, když mu Pierre ukazoval záclony bytu Mègeova, které zarputile

zůstaly spuštěny v průčelí vysokého domu uprostřed všech těch ostatních oken dokořán otevřených. Byl to patrně protest socialistického poslance proti trestu smrti, třeba že on nenáviděl anarchisty. Zatím co dav se hrnul k děsnému tomu divadlu, on ležel s tváří ke zdi obrácenou, přemýšlel o tom, jakým způsobem by konečně přinutil lidstvo, aby bylo šťastno pod velitelským zákonem kolektivismu. Ztráta děcka rozrušila důvěrný život tohoto něžného a chudého otce. Kašlal velice, ale chtěl žít. A teď, až ministerstvo Monferrandovo padne při jeho nejbližší interpelaci, dostane se k moci, zničí gilotinu a prohlásí spravedlnost a štěstí dokonalé.

„Vidíš, Viléme,“ opakoval Pierre mírně, „Mège neotevřel, je to přece jen hodný člověk, třeba že jej naši přátelé Bache a Morin nemají rádi.“

Potom, když tento stále ještě neodpovídal, zamyšlen a zabrán ve svoje myšlenky, dodal:

„Pojď, musíme jít domů.“

Oba dva dali se ulicí Folie-Regnault a došli zevních boulevardů ulicí Chemin-Vert. V tuto chvíli, za jasného východu slunce, celá čtvrť byla konečně na nohou, dlouhé ulice, které byly vroubeny nízkými budovami dílen a továren, oživovaly se hukotem parních strojů, a kouř vysokých komínů, zlacených prvními paprsky, růžovatěl. Zvláště však, když přišli na boulevard Ménilmontant, viděli, kterak proud dělníků valí se dolů k Paříži. Šli s proudem tím procházkovým svým krokem dále až k boulevardu Belleville. A ze všech stran, ze všech bídnych ulic předměstských proud ten se valil, nekonečný exodus pracovníků vstávajících se svítáním a dávajících se do krušné své práce už do chladného rána. Míhaly se tu haleny, blůzy, spodky sametové nebo plátěné, veliké střevice stěžující chůzi a klátivé, nástroji znetvořené ruce. Tváře ještě napolo spaly, byly bez úsměvu, šedivé a zondané, spějící tam, k věčné práci, pořád znovu počínané s jedinou nadějí, že vždy znovu a znovu bude ji počínati. Stádo nepřestávalo, neustále rojily se nekonečné roje řemeslných pluků, pořád a pořád dělníci a opět dělníci, houfy těl pro ruční prá-

ci, jež Paříž trávila, jichž měla zapotřebí, aby mohla žít ve svém přepychu a své rozkoši.

Potom na boulevardu de la Villette, de la Chapelle, až na roh Montmartru k boulevardu de Rochechouart pochod neustával, jiní a pořád jiní přicházeli ze svých světnic prázdných a studených pohroužit se do nesmírného města, odkudž utrmáceni přinášeli večer jen kus chleba nevraživosti. Teď začínal také proud dělnic, v suknicích živých barev, házejících očima po mimojdoucích, se mzdou tak směšně malou, že hezké z nich často se ani domů nevracely, kdežto ošklivé, zmořené prací, žily o chlebě a vodě. Později zas zřízenci a malí úředníci, stydlivá bída ve svrchnících, páni, kteří dojídali rohlík, spěchající a týraní hrůzou, že nebudou moci zaplatiti činži, a nevědoucí, jak uživiti ženu a děti až do konce měsíce.

Slunce vystupovalo na obzoru, celé mraveniště bylo venku, pracovní den opět počínal, utrácije zase tak jako vždy energii, odvahu a trudy.

Nikdy ještě nepocítil Pierre tak přesně nutnost práce, která osvětluje a chrání. Již při své návštěvě v továrně Grandidierově a později, když on sám cítil potřebu zaměstnání, říkal si v duchu, že zákon světa tkví asi tuto. Ale po strašné té noci, po prolití krve a po odpravení toho pracovníka, zabitého pro šílený jeho sen, jaká to náhrada, jaká naděje, když viděl, že slunce objevuje se znovu a že práce znovu zase se dává do svého díla! Ať jakkoli byla práce ta úmorná, ať jakkoli bylo nepřirozené její nesprávné rozdělení, byla to přece práce, která jednoho dne způsobí spravedlnost a štěstí!

Pojednou, když oba bratři vystupovali po krásné stráni vršku, zpozorovali naproti sobě a nad sebou baziliku Sacré-Coeur, svrchovanou a vítěznou. Nebyl to již zjev měsíční, sen o vládě, vypínající se nad noční Paříží. Slunce ji koupalo v lesku, byla v zlatě a pyšná a vítězná a planoucí slávou nesmrtelnou.

Zdálo se, že Vilém, který měl v sobě poslední pohled Salvatův, mlčky pojednou usuzuje a činí poslední rozhodnutí. Díval se na baziliku planoucíma svýma očima a zatracoval ji.

II.

Sňatek byl ustanoven na poledne a půl hodiny předtím hosté již naplnili kostel vyzdobený s neobyčejným přepychem, vykrášený zelenými rostlinami a naplněný vůní květů. Hlavní oltář v pozadí plápolal tisícem svíček, kdežto velkými vraty, otevřenými dokořán, bylo viděti v jasném slunci peristyl²⁰ vroubený křovinami, stupně pokryté širokým kobercem a zvědavé množství, tísňící se na náměstí až do ulice Royale.

Duthil, který našel ještě stolice pro tři opožděné dámy, pravil Massotovi; znamenajícimu si jména do zápisníku:

„Tak, a teď ať si stojí ti, co přijdou pozdě.“

„Jak se jmenují tamhle ty tři?“ tázal se žurnalista.

„Vévodkyně de Brisemontová a její dvě dcery.“

„Kýho čerta, všechna šlechta Francie, všecken finanční a všecken politický svět. Je to věru ještě něco lepšího nežli sňatek docela pařížský.“

Opravdu, všechny kruhy zde byly zastoupeny, třebaže z počátku jim vzájemné setkání nebylo valně vhod. Kdežto Duvillardovi pozvali peněžníky a lidi u vesla, paní de Quinsacová a její syn způsobili účastenství největších jmen aristokracie. Výběr svědků sám svědčil o této podivné směsici: se strany Gérardovy generál de Bozonnet, jeho strýc, a markýz de Morigny; se strany Camilliny velký bankéř Louvard, její bratranec, a Monferrand, ministr financí a ministerský předseda.

Klidná vyzývavost Monferrandova, zapleteného nedávno v záležitosti baronovy a přijavšího dnes úřad svědecký pro jeho dceru, dodávala jeho triumfu zář drзости. A aby obecná zvědavost ještě více byla podrážděna, požehná sňatku monseigneur Martha, biskup persepolský a kancléř papežské politiky ve Francii, apoštol společenství s Francií a dobytí republiky pro katolicismus.

²⁰ Nádvoří se sloupovým ochozem. *Pozn. red.*

„Povídám, sňatek docela pařížský!“ vpadnul Massot ušklíbaje se. „Sňatek tento je symbolem; je to apoteóza buržoazie, můj drahý, stará šlechta obětuje jednoho ze svých synů na oltář zlatého telete, a to jen proto, aby milý pán bůh a četníci, kteří zase se stali pány Francie, zbavili nás těch darebáků socialistů.“

Pak dodal: „Ostatek už není žádných socialistů, včera ráno jim uťali hlavu.“

Duthil se při tom dobře bavil a pravil, že to je divné. Pak řekl důvěrně:

„Víte, nejsou s tím žádné žerty... Četl jste dnes ráno ten hnusný článek Sagnierův?“

„Ano, ano, ale já to věděl už dřív, každý to věděl.“

A pokračovali polohlasně, rozumějíce si každým slovem.

U Duvillardů matka přepustila svého milovníka dceři jen v záplavě slz, po zoufanlivém zápase, ustupujíc jedině touze viděti Gérarda bohatého a šťastného, ale proti Camille zachovávala svoji krutou nenávist přemožené sokyně. U paní de Quinsacové zápas byl stejně bolestný a hraběnka svolila pobouřená, jen aby zachránila svého syna od nebezpečství, v němž byl, jak věděla, od malička, a její mateřské sebezapírání bylo tak dojemné, že markýz de Morigny se odhodlal sám přese svoje rozhořčení nabídnouti se za svědka a přinesl takto té, kterou vždycky miloval, oběť svrchovanou, totiž vlastní své svědomí. A to byla ta strašná historie, kterou Sagnier dnes ráno vypravoval v *La Voix du Peuple* pod průzračnými pseudonymy; a dovedl dokonce i mnoho přibásniti k tomu hnusu, dílem, že byl špatně informován, jako vždycky, dílem, že tak jako tak byl náchylen ke lži, neboť měl potřebí, aby stoka, kterou co den naplňoval, jen aby se prodalo víc exemplářů jeho listu, donášela neustále hustý proud kalu a čím dál tím jedovatěji. Od té doby, co vítězství Monferandovo jej přinutilo, aby nechal odpočívati záležitost afrických drah, vrhl se na skandály soukromé, špinil a hanobil rodiny.

Pojednou se přihnal Chaigneux, melancholický a ustaraný, v nedopjatém ošumělém kabátě.

„Nu tak, pane Massote! Váš článek o naší Silvianě? Je ujednáno, projde?“

Duvillardovi totiž napadlo využití Chaigneuxe, který každou chvíli byl na prodej a každou chvíli hotov sloužit za lokaje, udělati z něho verbíře a hotovitele příštích úspěchů Silvianiných. A dal ho k dispozici Silvianě, která mu uložila všeho druhu nízké práce, takže musil lítati po Paříži, sháněti jí klakéry²¹ a pojistiti jí vítězoslavné zprávy v novinách. Jeho nejstarší dcera nebyla ještě provdána a nikdy necítil ještě tak tuze tíhu svých čtyř žen na svých bedrách jako teď; bylo to domácí peklo a dospělo tak daleko, že jej tloukli, nepřinesl-li tisícifrankovou bankovku prvního každého měsíce.

„Můj článek,“ odvětil Massot, „ach ne, můj drahý poslanče, ten jistě neprojde. Fonsègue myslí, že je příliš mnoho chvály v něm pro *Globe*. Ptal se mne, tropím-li si smích ze známé přísnosti jeho žurnálu.“

Chaigneux zbledl. Byl to článek ze stanoviska společenského psaný předem o úspěchu, jehož Silviana dobude večer v Comédii, v *Polyeucte*. Žurnalista, aby se jí zavděčil, svěril jí dokonce jeho obsah, takže všechna rozradostněna těšila se, že jej bude čísti vytištěný v jednom z nejvážnějších časopisů.

„Velký bože, co si počneme?“ vzdychl ubohý poslanec. „Článek musí absolutně býti vytištěn.“

„U kozla! Já bych si to také přál. Promluvte si sám se chefem... Vidíte, stojí tamhle mezi Vignonem a ministrem vyučování Dauvergnem.“

„Arci že si s ním promluvím. Ale ne tady. Až za chvílku v sakristii; při gratulačním průvodě. A pokusím se také promluvit s Dauvergnem, poněvadž naše Silviana chce rozhodně, aby dnes večer seděl v loži Paláce krásných umění. Monferrand tam bude, slíbil to Duvillardovi.“

²¹ Předem objednaní návštěvníci veřejné produkce, jejichž úkolem je tleskat nebo pískat (klaka). Pozn. red.

Massot se dal do smíchu, opakuje vtip, který proběhl celou Paříží, když herečka byla angažována.

„Ministerstvo Silvianino. Je tím beztoho povinen své kmotře.“

Pojednou malá princezna de Harnová, která přiletěla jako vítr, padla mezi tři muže.

„Víte, že nemám místo?“ volala.

Duthil se domníval, že chce, aby našel nějakou stolicí, ze které by bylo dobře vidět.

„Na mne nepočítejte, prosím vás. Já už nemohu. S hrozným namáháním jsem umístil tamhle vévodkyni de Brisemontovou a její dvě dcery.“

„Eh, vždyť mluvím o dnešním večerním představení. Můj dobrý Duthile, musíte mi za každou cenu opatřit nějaký koutek v některé lóži. Věřte mi, že zemru zármutkem, nebudu-li moci zatleskati naší nevyrovnatelné, rozkošné přítelkyni.“

Ode včera, od té chvíle, co dovezla Silvianu domů, po popravě Salvatově, se zápalem se jí obdivovala.

„Nenajdete ani jediného místa, madame,“ prohlásil důležitě Chaigneaux. „Dali jsme už všechno a právě mi bylo nabízeno tři sta franků za křeslo.“

„Tak jest!“ potvrzoval Duthil. „Rvali se o ta nejmenší sedátka. A je mi velice líto, na mne nespolehejte... Jediný Duvillard by vás mohl vzít do své lóže. Pravidl mi, že mi tam rezervuje místo. Ale přesto myslím, že tam jsme teprv tři, čítaje i jeho syna... Požádejte tedy hned Hyacinta, aby vás dal zapsati.“

Rosemonda, která padla do náručí roztomilého poslance, jednoho večera, když Hyacint ji byl k smrti nudil, cítila dobře ironickou nárážku, ale přesto zvolala radostně:

„To máte pravdu! Hyacint mi tohle nemůže odepřít... Děkuji vám za upozornění, můj milý Duthile. Jste hodný, protože dovedete i věci smutné zařídit vesele... A nezapomeňte, že jste mi slíbil, že mne naučíte politice. Ach, politika, příteli, cítím, že jakživo mne nic tak nerozehrálo jako politika!“

Odcházela od nich, strkala do lidí a podařilo se jí přece postavit se do první řady.

„Dobré třesťidlo,“ bručel Massot s veselou tváří.

Potom, když se Chaigneux hnal naproti vyšetřujícímu soudci Amadiouovi, tázaje se ho patolízalsky, dostal-li již své křeslo, žurnalista se sklonil poslanci k uchu.

„À propos, příteli, je to pravda, že Duvillard co nejdříve provede svůj podnik s tou pověstnou transsaharskou drahou...? Obrovský podnik, sta a sta milionů tentokrát... Včera večer v redakci krčil Fonsègue nad tím rameny, řka, že to je šílenství a že tomu nedůvěřuje.“

Duthil mžoural očima a vtipkoval.

„Ruka v rukávě, můj drahý. Fonsègue bude líbatí nohy svému ochránci, dřív než uběhne osmačtyřicet hodin.“

A trochu nevázaně dával na srozuměnou, jaká zlatá mana bude nanovo padati na tisk, na věrné přátele a na všechny lidi dobré vůle. Až bude po bouřce, pták otřepe křídla. Žvanil švihácky v naduté jistotě očekávaného daru, jako kdyby jakživ se byl nerozčiloval a nebledl úzkostí pro nešťastnou aféru afrických drah.

„U kozla!“ řekl Massot vážně. „Tak tohle všecko tady znamená ještě víc než pouhý triumf, je to zase slib nových žní. Pak se arcí nedivím, že se lidé tady tlačí.“

V tom okamžiku silně zazvučely varhany slavnostním chorálem. Průvod přicházel konečně do kostela. Dav, který venku v jasném světle slunečním vznešeně vystupoval po schodech a jehož množství tlačilo se až na jízdní dráze ulice Royale, zastavujíc tam fiakry a omnibusy, hlučně pokřikoval. A teď přicházel průvod pod vysoké vzdušné klenutí, blížil se ke hlavnímu oltáři tonoucím v plápolu svíc mezi dvěma řadami tísnicích se účastníků, mužové vpravo, ženy vlevo. Všichni povstali, tváře stahovaly se k úsměvu, hořice zvědavostí.

Nejprve, za portýrem nádherně vystrojeným, kráčela Camilla, zavěšena v rámě svého otce barona Duvillarda, který zářil vítězoslávou. Ona, pod závojem z překrásných alençonských krajek, jejíž

udržovala čelenka oranžových květů, oblečena šatem z jemně skládaného hedvábného mušelínu, podloženého bílým atlasem, byla tak šťastna, tak hrda svým triumfem, že byla až skoro hezká a rovná, takže sotva bylo viděti, že její levé rameno je vyšší než pravé. Potom následoval Gérard, o jehož rámě opírala se jeho matka, hraběnka de Quinsacová; on, velmi krásný muž, velmi elegantní, vzhledu takového, jaký mu příslušel; ona chladné ušlechtilosti a důstojnosti, ve svém šatě barvy pávové, vyšívaném ocelovými a zlatými perlami. Ale čekalo se zvláště na Evu a hlavy se natahovaly, když se objevila zavěšena v rámě generála Bozonnetta, svědka a nejbližšího příbuzného ženichova. Měla šaty z dykyty²² barvy zvadlých růží, vroubené valenckými krajkami ceny ohromné, a nikdy nevypadala tak mladá a tak rozkošně plavá jako dnes. Nicméně oči její výmluvně svědčily o jejích slzách, ačkoli se nutila do smíchu; v žalostném původu celé její osoby jako by tkvělo její vdovství a politováníhodný ten dar, který dala za to, že byla milována. Monferrand, markýz de Morigny, bankéř Louvard a tři ostatní svědkové následovali poté, vedouce dámy z příbuzenstva. Zvláště Monferrand, velmi veselý a rozjařený, žertující nenuceně s dámou, kterou provázel, malou brunetkou vyzáblé tváře, vzbuzoval značnou senzaci. V nekonečném a slavnostním průvodu byl také bratr nevěstin Hyacint, jehož nápadným byl zvláště frak neznámé fazony se symetricky zvarhánkovanými šosy.

Když snoubenci se postavili před klekátko pro ně připravené a když obě rodiny se seřadily za nimi do velikých křesel z červeného sametu, ze zlaceného dřeva, konal se obřad s neobyčejnou nádherou. Farář od sv. Madeleiny vykonával jej sám, zpěváci z opery přidružili se ke kostelnímu sboru a zpívali velkou zpívanou mši, kterou varhany neustále provázely slavnostním chorálem. Všechno přepych, všechna možná velkolepost, světská i náboženská, byla zde rozvinuta, jako kdyby byli chtěli z tohoto sňatku tímto způsobem velebeného udělati veřejnou vítěznou slavnost nebo význačné datum značící vrchol slávy celé třídy společenské. Ba i ta nestydatost

²² Lesklá, hladká hedvábná tkanina v plátnové vazbě. *Pozn. red.*

a drzost ohavného intimního dramatu, všude známého a vyhlášeného, přidávala obřadu odporně velikou senzaci. Ale zvláště bylo cítiti tuto velikost drzé nadvlády, když se objevil monseigneur Martha v pouhé komži a se štolou, aby požehnal snoubencům. Velký, čerstvý a růžový usmíval se zpola svým výrazem roztomilé svrchovanosti; s povznesenou vroucností pronesl svátostná slova jako kněz, šťastný, že může spojití dvě veliké říše, jejichž dědice snoubil.

Čekalo se zvědavě na řeč, kterou bude míti ke snoubencům. Byl opravdu skvostný a sám při tom triumfoval. Vždyť v tomže kostele křtil matku, tu plavovlasou Evu, dosud tak krásnou židovku, kterou obrátil na víru katolickou uprostřed pohnutlivých slz veškeré vysoké společnosti pařížské! Zde také promluvil svoje tři proslulé řeči o novém duchu, ode kterého, po jeho soudu, datuje se klesání vědy, probuzení spiritualismu křesťanského, politika sjednocení, která musila skončiti dobytím republiky. A jemu zajisté bylo dovoleno jemnými narážkami gratulovati si ke svému dílu, kterým zasnuboval chudého syna staré aristokracie s pěti miliony této měšťanské dědičky, ve které jásali vítězové z roku 89., dnes páni světa.

Jenom čtvrtý stav, lid, klamaný a okrádaný, nezúčastnil se slavnosti. Monseigneur Martha zpečetil v těchto snoubencích novou alianci, uskutečňoval politiku papežovu, tajný to nátlak jezuitského oportunismu, spojujícího demokracii, moc a peníze proto, aby se jich mohl zmocniti. Při své řeči obrátil se k Monferrandovi, který se usmíval, jako by Martha jeho oslavoval, když přál manželům křesťanský život pokory a poslušnosti, trávený cele v bázni Boha, jehož mocnou ruku vzýval, tak jako pěst četníka, který má za úkol udržovati mír světa. Každý věděl o diplomatickém srozumění biskupa a ministra, o jakési tajné smlouvě, ve které oba činili zadost své autoritářské vášni, své touze po bezohlednosti a kralování; a když shromáždění upozorovalo, že Monferrand se usmívá svým dobrácky zchytralým výrazem, také se usmívalo.

„Ach,“ bručel Massot, který zůstal stát u Duthila, „kdyby starý Justus Steinberger viděl, že jeho vnučka si bere posledního z Quin-saců, ten by měl radost!“

„Ale, příteli,“ odvětil poslanec, „takové sňatky jsou tuze dobrá věc. Je to v módě. Židé, křesťané, buržoové, šlechtici, všichni činí dobře, když se dorozumívají a když založí novou aristokracii. Potřebujeme jí, jinak nám lid přeroste přes hlavu.“

Massot vtípkoval také, jaký by asi dělal Justus Steinberger obličej, kdyby slyšel monseigneura Marthu. Říkalo se opravdu, že starý židovský bankéř od obrácení na jinou víru své dcery Evy, ku které přestal docházeti, zajímal se o to, co ona říká, co činí, s výrazem dojemné ironie, jako kdyby měl v ní více než kdy jindy zbraň pomsty a porážky mezi těmi křesťany, kteří obviňovali jeho rasu, že je chce zničit. Když nepřemohl Duviliarda, dáváje mu za ženu svou dceru, jak byl doufal, dojista utěšil se tím, že konstatoval neobyčejné štěstí své krve mísící se s krví jeho dřívějších krutých pánů, již pokazí. Nebylo-li to dokonalé vítězství židovské, o němž se mluvilo?

Poslední triumfální zpěv varhan dokončil obřad. Obě rodiny a svědkové odešli do sakristie, kde byla podepsána smlouva. A velký nával gratulantů počínal.

Ve velké síni, vykládané dubovým dřevem a trochu tmavé, oba snoubenci, konečně svoji, stáli druh podle druhu. Camilla zářila radostí, že to už je hotovo, že zvítězila, berouc si to velké jméno, toho krásného muže vyrvaného s takovou nesnází z náručí všech, ba i samé matky! Zdálo se, jako by byla vyrostla, jako by malá postava znetvořené dívky, černé a ošklivé, se vypínala a jásala, zatím co nepřetržitý proud žen, přítelkyň a prostých známých se tlačil, spěchal, tiskl jí ruce nebo ji líbal na plná ústa a s nadšenými slovy. Gérard, který ji převyšoval rameny, tím ušlechtilejší a silnější, čím ona se zdála chořejší, přijímal podávané ruce, tiskl je, usmíval se jako princ z pohádky, šťastný, že se může dát milovati, že způsobil on všechno toto štěstí, z ochoty i slabosti. Obě rodiny utvořily v jedné čáře dvě skupiny rozdílné uprostřed davu, který se tlačil kolem nich a který kráčel kolem s rukama vztaženýma, bez konce. Duvillard přijímal pozdravy jako král spokojený se svým lidem, kdežto Eva, svrchovaným úsilím a chtíc zachovati svůj okouzlující dojem až do konce,

měla ještě tolik energie, že byla rozkošnou, že odpovídala na všechny pocty a sotvaže chvěla se slzami, jimiž srdce její div že nepuklo.

Z druhé strany novomanželů stála madame de Quinsacová, mezi generálem de Bozonnetem a markýzem de Morignym, velmi vážná, trochu pyšná, a ukláněla se většinou pouze hlavou, podávajíc svou malou ruku jenom lidem, které velmi dobře znala; tonouc v té spoustě neznámých tváří, vyměnila s markýzem pohled nevýslovného smutku, když přival se stával přespříliš bahnitým, přivaluje hlavy, které všechny potily se zločinem peněžním. Asi půl hodiny tekł tento přival, stisknutí ruky jen jen se sypala jako krupobití, takže snoubenci a obě rodiny měly od toho ruce celé polámané.

Někteří lidé však zůstávali a tvořily se hlučné a velké skupiny. Monferrand ihned byl obklopen. Massot upozornil Duthila, s jakou horlivostí generální prokurátor Lehmann se tlačil, aby mu učinil svou poklonu. Hned poté následoval vyšetřující soudce Amadieu, ba i pan de Larombière, viceprezident soudního dvoru, člověk jinak umíněný, jeden z věrných hraběnčina salonu, přišel také. Úřad bezděky se lichotil a klaněl moci pána ustanovujícího postup, pána, který službu dává i služby zbavuje. Tvrdilo se, že Lehmann prokázal v záležitosti afrických drah Monferrandovi velké služby, necháváje zmizeti jisté spisy. A co se týká usmívajícího se Amadieua, toho Pařížana, – vždyť jen jemu měl co děkovati za hlavu Salvatovu!

„Tomu musíte rozumět,“ šeptal Massot, „všichni tři přicházejí žebrat o poděkování za včerejšího popravence. Monferrand by měl věnovat pěknou svíčku tomu chudákovi, který nejdřív svou pumou zachránil ministerstvo a který potom mu dal předsednictví ministerské rady, když šlo o člověka ruky dosti silné, aby zardousil anarchii. Co? To byl boj, Monferrand na straně jedné, Salvat na druhé! Musilo to skončit uťatou hlavou, neboť jednu potřebovali... Počkejte! Poslyšte, už o tom hovoří.“

A opravdu, tři úředníků, kteří přišli pozdravit všemohoucího ministra, již se dotazovaly známé dámy, jichž zvědavost vzbudily zprávy v novinách. Amadieu, který z povinnosti zúčastnil se poprav, odpovídal ochotně, jsa šťasten z této své nové důležitosti

a odhodlán vyvrátiti to, čemu říkal legenda o smrti Salvatově. Dle jeho výroku tento zločinec neměl žádné opravdové odvahy, udržoval se jedine svou pýchou a byl tak bledý, tak úzkostlív se dusil, že byl mrtev dřív, než se dostal pod nůž.

„To ano, to je pravda,“ volal Duthil. „Byl jsem při tom.“

Massot zatáhl jej za rukáv s nevolí, třeba že sám všemu se posmíval.

„Ale, vždyť jste nic neviděl, příteli. Salvat zemřel velice odhodlaně a je to hloupé, špinit toho ubohého chlapa ještě po smrti!“

Ale představa o zbabělé smrti Salvatově dělala potěšení tuze mnohým. Byla to jaksi poslední zápalná oběť, kterou přinesli Monferrandovi k nohám, aby se mu zavděčili. Ten usmíval se stále svým klidným výrazem jako hodný muž, který ustupuje jenom nutnosti. Ukázal se zvláště přívětivým vůči třem úředníkům, chtěje jim projevit svůj dík za odhodlanost, se kterou vykonali svoji nesnadnou povinnost až do konce. Včera večer, po popravě, dostalo se mu při choullostivém hlasování ve sněmovně značné většiny. Panoval všude pořádek, všecko šlo ve Francii co nejlépe. A když se k němu přiblížil Vignon, který jako dobrý hráč chtěl se účastniti sňatku, ministr jej zastavil a uctíval z koketerie i z taktiky, jakož i z obavy, že snad přese všecko nejbližší budoucnost bude náležeti tomuto mladému muži, tak inteligentnímu a rozváznému. Potom, když společný jejich přítel jim oznamoval smutnou zprávu o neblahém zdravotním stavu Barrouxe, o němž lékaři vzdávali se již vši naděje, oba ho litovali. Ubohý Barroux! Od toho sezení, kdy padl, nemohl se zotaviti, den ode dne scházel, zasažen do srdce nevděčností země, umíraje pod tou hroznou obžalobou, že šachroval²³ a kradl, on tak přísný, tak loajální, který svůj život zasvětil republice! Proč se také přiznal? opakoval Monferrand. Obecenstvo nikdy tomu neporozumí.

V tom okamžiku Duvillard, odkládaje trochu roli otce, přišel k nim; a teď triumf ministrův zdvojnásobil se triumfem jeho. Vždyť on byl pánem, penězi, jedinou stálou mocí, věcnou a povznesenou

²³ Čachroval, šmelil, choval se nečestně. *Pozn. red.*

nad každou pomíjející mocí portfejů ministerských, které tak rychle přecházely z ručky do ručky! Monferrand vládne a padne, Vignon bude vládnouti a padne, týž Vignon, který je již u jeho nohou a který již ví, že nelze vládnouti bez peněžitých milionů. Vždyť on byl jediným vítězem, který si kupuje za pět milionů syna z aristokracie, on, který znamená ztělesnění buržoazie teď svrchované, vládnoucí jako absolutní král, jenž byl pánem obecného jmění a odhodlaný nepustiti nic, ani ne pod nátlakem pum. Tato slavnost byla jeho slavností, on vrhne se sám jediný na kořist a nesvolí k novému dělení teď, kdy všeho dobyl, kdy všechno má, zanechávaje jenom drobty se svého stolu malým tam dole, těm ubohým pracovníkům, jež revoluce kdysi byla zklamala.

Teď byla náležitost afrických drah již zastaralou, pochována a obratně odstraněna do komise. Všichni, kdož v ní byli kompromitováni, Duthilové, Chaigneuxové, Fonsèguové a tolik jiných, smáli se uspokojením, osvobození silnou rukou Monferrandovou a také rozjaření triumfem Duvillardovým.

A hanebný článek Sagnierův, jež *La Voix du Peuple* uveřejnil ráno, a jeho pokálená objevení, jako by ani nebyla, sotvaže někdo nad tím pokrčil rameny, neboť obecenstvo, živené blátem, přesycené udavačstvím a na cti utrhaním, mělo již dost těch skandálů a toho lomu. Jediná jen horečka se objevila znova, totiž šířící se pověst o novém velikém podniku pověstné dráhy transsaharské, která uvede v pohyb miliony, jež pak budou pršeti na věrné přátele.

Zatím co Duvillard se bavil přátelsky s Monferrandem a s Dauvergnem, ministrem vyučování, který se k nim byl přidal, Massot, setkává se se svým chefredaktorem Fonsèguem, pravil mu polohlasně:

„Duthil mne právě ujišťoval, že ta jejich transsaharská je už připravena a že se na ni ve sněmovně odváží. Říkají, že úspěch jejich jest jistý.“

Ale Fonsègue byl skeptikem:

„Není možná, neodváží se přec tak rychle počítí znova.“

Nicméně zvážněl nad tou novinkou. Prodělalť právě takový důkladný strach pro svou neopatrnost v záležitosti drah afrických, že se zaříkal, budoucně že bude opatrnějším. Ale tak daleko jeho zařikání nešlo, že by byl zamítl nějaký obchod. Bylo třeba čekat, studovati jej, a nakonec přece zúčastniti se ho, tak jako všichni ostatní.

Právě, když se díval na skupinu Duvillardovu a obou ministrů, zabraných v rozhovor, byl svědkem verbířstvu Chigneuxova, který v sakristii pokračoval ve své shánce pro večerní představení. Velebil Silvianu a podněcoval obecnou zvědavost, předpovídaje ohromný úspěch. A přiblíživ se k Dauvergneovi, s dlouhým svým hřbetem složeným ve dví, pravil:

„Pane ministře, mám uloženo přednésti vám prosbu krásné jedné dámy, jejíž vítězství nebude úplné dnes večer, neráčíte-li k tomu přispěti svým dílem.“

Dauvergne, velký hezký plavovlasý člověk s očima modrýma, které se usmívaly, pod skřipcem, poslouchal jej blahosklonně. Dařilo se mu dobře při vyučování, třeba že o školství neměl ani potuchy. Ale jakožto pravý Pařížan z Dijonu, jak se mu říkalo, měl takt a byl čtverák, neboť dával slavnosti, při kterých jeho mladá a rozkošná žena vynikala; všeobecně byl pokládán za osvíceného přítele spisovatelů a umělců. A angažmá Silvianino u Comédie, jeho doposud nejpozvěstnější dílo, které by bylo porazilo každé jiné ministerstvo, učinilo jej zvláštní shodou okolností právě hodně populárním. Viděli v tom cosi neočekávaného a zábavného.

Když byl porozuměl, že Chigneux chtěl jen býti jist, přijde-li dnes večer do své lóže v Comédii, byl dvojnásob přívětivým.

„Ale ovšem, drahý pane poslanče, arci že tam budu. Má-li člověk tak půvabnou kmotřenku, neopustí ji přece ve chvíli nebezpečí.“

Monferrand, který poslouchal jedním uchem, pojednou se obrátil.

„A řekněte jí, že já tam hodlám přijíti také, takže bude míti o dva přátele v hledišti víc.“

Duviliard potěšen, s očima zářícíma pohnutím a vděčností se sklonil, tak jako by mu byli oba ministři prokázali osobně zvláštní, nezapomenutelnou milost.

Chaigneux, sám hluboce se ukláněje, zpozoroval Fonsègua. Pospíšil mu vstříc a odvedl jej trochu stranou.

„Ach, drahý pane kolego, ta věc musí býti rozhodně vyřízena. Pokládám ji za nanejvýš důležitou.“

„Jaká věc?“ tázal se Fonsègue překvapen.

„Nu, ten článek Massotův, jež nechcete přijmouti.“

Ředitel *Globu* odvětil bez obalu, že článku nepřijme. Hájl důstojnost a vážnost svého žurnálu; a takové chvály vzdávané děvčeti, nic víc než děvčeti, zdály by se nepřirozenými, ba špinavými v listě, ze kterého s takovou námahou učinil přísný, mravně nedotknutelný orgán. Ostatně si z toho dělal jen posměšky, mluvil o Silvianě bez obalu a pravil, že ať si třeba zvedá sukně před obecenstvem, on že se na to přijde podívat. Ale *Globe* ne, ten ať zůstane nedotčen.

Chaigneux v rozpacích a naříkaje naléhal.

„Ale prosím vás, drahý kolego, učiňte přec něco pro mne. Pakli článek neprojde, bude Duvillard mysliti, že to je mojí vinou. A vy víte, že ho potřebuji, sňatek mé nejstarší dcery zase je odložen, že ani nevím, kde mi hlava stojí.“

Potom vida, že jeho osobní neštěstí Fonsègua nijak nepohne, dodal:

„Kvůli vám, drahý kolego, kvůli vám samému. Neboť Duvillard ten článek zná a záleží mu tím spíše na tom, aby jej viděl vytištěný v *Globu*, poněvadž ví, že je pochvalný. Rozmyslete si to, jistě se s vámi rozkmotří.“

Chvíli Fonsègue mlčel. Přemýšlel snad o velké záležitosti transsaharské? říkal si snad v duchu, že by bylo lze rozkmotřiti se právě teď a nemíti svého podílu při příštím podělování věrných přátel? Ale pomyšlení, že je lépe počkati a býti opatrným, dojista zvítězilo.

„Ne, ne, nemohu, je to otázka svědomí.“

Zatím se v blahopřáních pokračovalo; zdálo se, že celá Paříž tu defiluje, a pořád tytéž úsměvy, totéž ruky stisknutí se opakovalo. Oba novomanželé, obě rodiny, ač hrozně umřeny, musili se tvářiti co nejpřívětivěji, stojíce už až u zdi, kam davem byli zatlačeni. Hor-

ko stávalo se nesnesitelným, jemný prach se zvedal, jako když velké stádo přichází.

Malá princezna de Harnová, která se opozdila bůh sám ví kde a bůh sám ví u čeho, pojednou se objevila a vrhla se Camille okolo krku, objala také Evu, ponechala ruku Gérardovu ve své, činíc mu neobyčejné poklony. Potom, zpozorovavši Hyacinta, chytla se ho a zavedla jej do kouta.

„Poslouchejte, člověče, musím se vás na něco zeptat.“

Hyacint toho dne nemluvil, sňatek jeho sestry zdál se mu býti bídným, neskonale sprostým obřadem. Zase jedna a zase jeden, kteří přijali ten špinavý a hrubý zákon pohlaví, který do věčnosti protahoval lidskou absurdnost světa. Proto se také rozhodl zúčastniti se mlčky, s výrazem tvrdého neschvalování.

Nepokojně díval se na Rosemondu, neboť byl rád, že se s ní rozešel, bál se nějakého rozmaru, který by mu ji zase hodil na krk. Po prvé dnes otevřel ústa.

„Jako kamarád, má drahá, všechno, co chcete.“

Dala se do smíchu, vysvětlovala mu, že umře, nebude-li moci zúčastniti se debutu Silviany, jejíž byla přítelkyní a vášnivou obdivovatelkou; a prosila jej, aby vymohl u svého otce pozvání do lože, kde ještě bylo místa, jak jí bylo známo.

On sám se teď usmál při pomyšlení, že to bude vzácný a symbolický konec estetiky: Silviana, která jej zbaví Rosemondy, a obě ty ženy, které jsou vtělenou neplodnou láskou. Jménem krásy byl on pro sňatek jednopohlavní, který neoplodňuje.

„Ujednáno, má drahá, oznámím to otcí, bude pro vás místo.“

A defilé se konečně zvolnilo, sakristie se trochu vyprázdnila, novomanželé a obě rodiny mohli uniknouti mezi hlučný dav, pomalu se rozcházející, nebo každý se zastavoval a omeškával, aby je ještě pozdravil a na ně se podíval.

Gérard a Camilla ihned po snídani odjedou na statek, který Du-villard měl v departementu Eury. Při této snídani, která byla ustrojena několik kroků od Madeleiny, v královském hotelu v ulici Godot-de-Mauroy, byla rozvinuta nová nádhera. Jídelna v prvním

poschodí byla proměněna v bufet bohatství a přepychu neobyčejného a v prostranném červeném sále, v malém bělo-modrém salonu a vůbec ve všech přepychových místnostech otevřených dokořán byla veliká recepce. Třeba že se říkalo, že byli pozváni jenom intimní přátelé obou rodin, bylo tam přece více než tři sta osob. Ministři se omluvili uvádějíce, že jsou zaměstnání záležitostmi politickými. Ale bylo zde viděti opět žurnalisty, úředníky, poslance, celý proud, který se dříve valil do sakristie. Ti, kdož cítili se nejvíce cizími mezi těmi hladovci číhajícími na blízku kořist, byli dojista někteří hosté paní de Quinsacové, kterou generál Bozonnet a markýz de Morigny usadili na pohovku ve velkém červeném saloně a kterou nepouštěli.

Eva, všecka zondaná, síly fyzické i morální majíc všecky vyčerpány, usedla do malého modro-bílého salonu; její vášeň květinová proměnila jej ve velkou kytici růží. Div že nepadla, podlaha se jí třásla pod nohama, a přece se ještě usmívala, dělala se krásnou a půvabnou, jakmile nějaký host se přiblížil. Dostalo se jí neočekávané pomoci, neboť zpozorovala Jeho Milost Marthu, který ráčil poctiti snídani svou přítomností. Usedl vedle ní na pohovku a zapředl hovor svým úlisným způsobem a s roztomilou veselostí. Věděl asi o strašném dramatě, o darmo skrývané úzkosti, která rozrývala tuto duši ubohou, neboť choval se k ní jako otec a nešetřil svojí útěchou. Eva mluvila jako vdova, kterou nelze utěšiti a která se odříká světa, dávajíc na srozuměnou, že Bůh sám jediný může zmírniti její bol. Potom se hovor obrátil na Azyl pro neschopné ku práci a Eva pravila, že je odhodlána velice vážně pojímati svoji úlohu jakožto předsedkyně a že se tomu teď bude věnovati všecka.

„Dovolte mi dokonce, monseigneur, abych v té věci tázala se vás o radu... Potřebuji někoho, kdo by mi pomohl, a myslila jsem si, že požádám kněze, kterého zbožňuji, pravého světce pana abbého Piera Fromenta.“

Biskup zvážněv, byl v rozpacích, když malá princezna, která kráčela s Duthilem, slyšela to jméno. Přiblížila se se svojí obyčejnou nevázaností.

„Abbé Pierre Froment...? Nepovídala jsem vám, že jsem jej potkala v občanském kabátě, v kalhotách a bez kleriky? Slyšela jsem, že prý jezdí na kole v Lesíku s nějakou osobou... Vidíte, Duthile, že jsme jej potkali?“

Poslanec se uklonil s úsměvem, kdežto Eva, dojata a překvapena, sepjala ruce.

„Je to možná? Takový zápal dobročinnosti, víra a vášně přímo apoštolská!“

Konečně se do toho vložil monseigneur.

„Ano, ano, na církev dolehne často veliký smutek. Věděl jsem o šílenství nešťastníka, o kterém mluvíte, domníval jsem se dokonce, že jest mou povinností mu psát; ale on na můj dopis ani neodpověděl. Byl bych se tak rád vyhnul takovému skandálu! Ale jsou ohavné mocnosti, kterých nedovedeme vždycky přemoci, a arcibiskupství prohlásilo právě v tyto dny jeho exkomunikaci... Bude nutno zvolit jinou osobu, madame.“

To byla rána. Eva pohlížela na Rosemondu a Duthila, neodvažující ptáti se jich po podrobnostech a přemýšlející o té osobě, která se odvážila svěsti kněze. Dojista to bylo nějaké nestoudné děvče, některá z těch zkažených, šílených vilností vlastního těla! Zdálo se jí, že takový zločin dává poslední ránu jejímu vlastnímu neštěstí.

Šeptala s posunkem, kterým brala za svědka všechn svůj veliký přepych, vonné růže, v jichž vůni se koupala, a dav svých hostů hrnoucích se k bufetu:

„Ach, na mou věru, není už než zkaženost na tom světě, nelze už na nikoho spoléhati!“

V tom okamžiku Camilla, chystajíc se odjet s Gérardem, byla sama ve svém dívčím pokoji; bratr její Hyacint přišel tam za ní.

„Ach, tys tady, hošíčku...! Pospěš si, chceš-li mne ještě políbit. Odjíždím, a tuze šťastna!“

Políbil ji. Potom dodal učeně:

„Myslil jsem, že jsi silnější. Ode dneška rána dáváš najevo radost, která se mi oškliví.“

Pohlédla naň jenom s tichým opovržením. Hyacint pokračoval:

„Víš, že ona ti vezme toho svého Gérarda, kterého div očima nezhltněš, jen jakmile se vrátíte?“

Tváře jí zesinaly a oči vzplanuly. Postoupivši ke svému bratru se zaťatými pěstmi, pravila:

„Že mi ho vezme, pravíš?“

Mluvili o své matce.

„Poslouchej, hochu, spíš bych ji zabila. Ach, ne, na takové svinstvo ať si nemyslí, protože muž je můj a já si ho nechám... A ty uděleš dobře, necháš-li mne na pokoji s tou tvou zlomyslností, neboť víš, že tě znám, že jsi jako žena, a k tomu hloupý!“

Hyacint ustoupil na krok, jako kdyby zmije vztyčila proti němu svou úzkou, ostrou a černou hlavu; a raději se dal na ústup, neboť odjakživa se jí bál.

Zatím co poslední hosté jako posedlí dodělávali ještě bufet, konalo se loučení, novomanželé dávali sbohem, chtějíce už do kočáru, který je odvážel na dráhu. Generál de Bozonnet v jedné skupině jal se zase vykládati svoji nespokojenost s povinnou službou vojenskou, takže markýz de Morigny jej musil přivésti právě v okamžiku, kdy hraběnka de Quinsacová líbala svého syna a svou snachu Camillu, s rukama třesoucíma, tak pohnuta, že markýz si dovolil uctivě ji podpírat. Hyacint hledal svého otce, kterého nebylo lze nikde nalézt. Konečně jej našel v jednom výklenku okenním, horlivě rozmlouvajícího se zdrceným Chaigneuxem, se kterým nakládal zle a všecek jsa dopálen, když se dověděl o rozpacích Fonsèguova svědomí; neboť neprojde-li článek, byla Silviana schopna chytiti se jen jeho a jej proto vytrestati, zavírajíc mu znovu dveře před nosem. Ale hned zase musil tvářiti se vítězoslavně, šel honem políbit svou dceru na čelo a stisknout zeti ruku a žertoval a přál jim tam příjemný pobyt. Konečně nastalo loučení i s Evou, u které zůstal monseigneur Martha, pořád se usmívaje. Projevovala dojemnou odhodlanost, neboť třeba že vyčerpala svou vůli býti krásnou až do poslední kapky, přece dovedla býti ještě mateřsky veselou.

Chopila Gérarda za ruku, která sic trochu rozpačitě se třásla, ba odvážila se i nechati si ji chvíli ve svých, s výrazem velmi dobromyslného a opravdu hrdinného odříkání.

„Na shledanou, Gérarde, mějte se dobře a buďte šťasten!“

Potom obrátila se ku Camille, políbila ji na obě tváře a monseigneur díval se na obě s výrazem shovívavé sympatie.

„Na shledanou, dceruško!“

„Na shledanou, matinko!“

Ale hlasy jejich se chvěly, pohledy zkřížily se jako britké meče a při políbení cítily svoje zuby. Ach, jaký vztek jí lomcoval, když ji viděla pořád tak krásnou a ještě vnadnou, přes její stáří a slzy! A jaká zase Eva trpěla muka, vidouc to mladé děvče, to mládí, které ji konečně přemohlo a které jí navždy odnášelo její lásku! Vzájemné odpuštění bylo nemožné, budou se nenáviděti až do rodinné hrobky, kde budou jednoho dne dřímati jedna vedle druhé.

Večer však se baronka Duvillardová přece omluvila, že nemůže zúčastniti se představení *Polyeucte*. Byla zemdlena a chtěla záhy ulehnutí; a s tváří do podušek zarytou proplakala celou noc. V loži v prosцениu balkonovém byl tedy jenom baron, Hyacint, Duthil a malá princezna de Harnová.

V devět hodin bylo hlediště plno, to hlučné a zářivé hlediště velkých dramatických slavností. Celá Paříž, která defilovala ráno v sakristii Madeleiny, byla opět zde s touž horečnou zvědavostí, s touž touhou po něčem neočekávaném a zvláštním; bylo viděti tytéž hlavy, tytéž úsměvy, ženy, které se pozdravovaly malým srozumitelným znamením, muže, kteří si rozuměli slovem nebo posunkem. Všichni a všechny dostavili se věrně k dostaveníčku, s nahými rameny nebo s kytičkou v knoflíkové dírce, v oslňující slavnostní nádheře. Fonsègue byl v loži *Globu* se dvěma spřátelenými rodinami. Malý Massot měl v orchestru své obvyklé křeslo. Byl zde také vyšetřující soudce Amadiou, jeden z věrných navštěvovatelů Comédie, jakož i generál de Bozonnet a generální prokurátor Lehmann. Ale zvláště Sagnier, strašlivý Sagnier s tváří hrubého člověka, náchylného k mrtvici, byl předmětem valné pozornosti, zvláště pro

svůj skandální ranní článek. Chaigneux, který si nechal pro sebe jen malé sklopné sedátko, pobíhal v kuloárech, ukazoval se ve všech poschodích a rozdmýchoval naposledy ještě nadšení. A když v proseniu proti lóži Duvillardově objevili se oba ministři Monferrand a Dauvergne, celý sál jako by se lehce zachvěl, úsměvy byly intimnější a veselejší, neboť každý věděl, jakého podílu měli oba na úspěchu debutantky.

Nicméně ještě včera kolovaly zlé pověsti. Sagnier prohlásil, že debut Silviány, notorické to poběhlice, na Comédie-Française a v roli Pauliny, která je tak veliké morální ušlechtilosti, je hotovou provokací veřejné mravnosti. Tento výstřední rozmar mladého děvčete ostatně už dlouho bouřil veřejný tisk. Ale mluvilo se o tom již půl roku a Paříž, která konečně tomu přivykla, spěchala sem, nemajíc již jiné touhy nežli se trochu povyraziti. Dřív, než byla vytažena opona, bylo i ve vzduchu cítit, jak Paříž ta je dobrácká, jak se ráda směje a užívá, po straně že se vysmívá, ale hotova jsouc tleskati, najde-li v tom potěšení.

Bylo to opravdu zvláštní. Když Silviana se objevila v prvním jednání, cudně jsouc oblečena, sál byl udiven nad čistým oválem jejího panenského obličej s nevinnými ústy a s očima čistoty neposkvřené. Zvláště způsob, kterým pojímala svou úlohu, z počátku překvapoval, potom okouzloval. Od toho okamžiku, kdy svěřovala se Stratonice, od vypravování snu, učinila z Pauliny mystickou a snivou postavu, jakousi světicí z malovaných kostelních oken, kterou Brünhilda Wagnerová, vznášející se v oblacích, by odnesla na zádech. Bylo to naprosto nepřiměřené, proti všemu rozumu a proti vší pravdě. Ale zdálo se, že to je tím zajímavější, že se činí ústupek módě, ale vším způsobem bylo posluchačstvo ještě více podrážděno kontrastem mezi touto prostinkou lilí a děvčetem s choutkami tak nezřízenými. Od té chvíle rostl úspěch od jednání k jednání, ve druhém při rozmluvě se Severem, ve třetím při scéně s Felixem a konečně ve čtvrtém při scéně s *Polyeucte*, pak při výstupu se Severem, ušlechtilosti tak tragické a zároveň tak uchvacující. Slabé písknutí, které se připisovalo Sagnierovi, jenom pojistilo vítězství, Mon-

ferrand a Dauvergne, jak vypravovaly noviny, dali znamení k potlesku a celý sál se rozohnil, Paříž tleskala, z poloviny ze zábavy, z poloviny snad z ironie, oslavujíc také okázalost Duvillardovu a silnou ruku ministerstva Silvanina, o němž se při přestávkách vtipkovalo.

V lóži baronově byl vášnivý ruch.

„Poslouchejte,“ oznamoval Duthil, „náš vlivuplný kritik, ten, kterého jsem vám jednou přivedl k souper, přímo zuří. Tvrdí neustále, že Paulina jest nepatrnou měšťankou a že pojmouti ji hned jako svatou pannu znamená ji zabít.“

„Eh, co,“ pravil pyšně Duvillard, „ať jen polemizuje, nadělá to aspoň hluku... Hlavní věc je, abychom dostali Massotův článek zítra do *Globu*.“

Ale po té stránce zprávy nebyly dobré. Chaigneux, který znova vyhledal Fonsègua, povídal, že Fonsègue pořád ještě váhá, i přes ten úspěch, který prý je hloupý. Baron se zlobil.

„Jděte a řekněte Fonsèguovi, že chci a že si to zapamatují.“

Vzadu v lóži byla Rosemonda, nadšením všecka bez sebe.

„Ach, Hyacintku, prosím vás, zaveďte mne do garderoby Silvianiny, nemohu to vydržeti, musím ji políbit.“

„Ale vždyť tam půjdeme všichni,“ volal Duvillard, který to zaslechl.

V kuloárech bylo plno lidu, tlačili se až skoro k jevišti. Pak naskytla se překážka, neboť dveře garderoby byly zavřeny, a když baron zaklepal, odpověděla komorná, že madame prosí pány, aby posečkali.

„Ó, já jsem dáma, to nic nevadí,“ pravila Rosemonda, vklouznuvši tam rychle. „A vy, Hyacinte, pojd'te přec, to také nic nevadí.“

Polonahá Silviana dávala si utíratí šíjí a prsa, jak jí bylo horko. Rosemonda u vytržení vrhla se jí kolem krku a líbala ji. Mluvily spolu tváří v tvář ve vzduchu rozpáleném plynem, v omamující vůni květin, jichž v úzké místnosti bylo plno. A uprostřed ohnivých slov obdivu a lásky slyšel Hyacint, kterak si slíbily, že se sejdou u východu a že Silviana nakonec zvala Rosemondu, aby k ní přišla na šálek čaje. Úslužně se usmál, řka herečce:

„Váš povoz na vás čeká na rohu ulice Montpensier, vidíte? Já tam tedy zavedu princeznu. Bude to jednodušší, pojedete pak spolu.“

„Ach, to jste hodný!“ volala Rosemonda. „Tak dobrá, platí.“

Dveře se otevřely, páni vstoupili a rozplývali se blahopřáním. Ale musili honem zase do hlediště k pátému jednání. Nastal pravý triumf a hlediště se otřásalo, když Silviana deklamovala pověstné „Já vidím, já vím, já věřím a poznávám svůj blud!“ s výrazem svatého mučednictví, které volalo k nebesům. Nikdo ani nedýchal. Když umělci byli vyvoláni, Paříž ustrojila poslední ovaci této divadelní panně, která tak výborně dovedla hráti poběhlice v městě, jak se vyjádřil Sagnier.

Duvillard ihned odebral se s Duthilem za kulisy, chtěje se staviti pro Silvanu, kdežto Hyacint odváděl Rosemondu ke kočáru, který stál na rohu ulice Montpensier. Potom mladý muž čekal. Zdál se býti velmi vesel, když jeho otec, příšedší se Silvanou, byl zadržen jejím posunkem, když sám také chtěl vstoupiti do kočáru.

„Ne, můj drahý, dnes večer nikoli. Mám návštěvu své přítelkyně.“

Malá usměvavá tvář Rosemondy se objevila uvnitř kupé. Zůstal všecek jako omámen, zatím co kočár odjížděl, odvážeje obě ženy. On, který tak dlouho pracoval, aby zase přišel na milost!

„Prosím vás,“ vysvětloval Hyacint Duthilovi, který sám byl trochu zaražen. „Měl jsem jí až po krk a dal jsem ji Silvaně.“ Duvillard stál jako přimrazen na chodníku opuštěného podloubí, když Chaig-neux, který všecek utrmácen odcházel, ho poznal a k němu pospíšil, oznamuje, že Fonsègue si to rozmyslil a že článek Massotův přijme. V kuloárech mluvilo se také mnoho o pověstné dráze transsaharské.

Hyacint odvedl svého otce, těše ho jako rozumný kamarád, jemuž žena znamenala neurčitě a nízké zvíře.

„Pojď spát... Když ten článek vyjde, doneseš jí ho zítra ráno a ona ti jistě otevře.“

A oba mužové, kteří se chtěli projít, kráčeli avenue de l'Opera, prázdnou a pochmurnou v této chvíli, kouřice, hovořice jen málo, kdežto nad usínající Paříží táhla nesmírná žaloba, smrtelná úzkost celého světa.

III.

Od popravý Salvatovy Vilém upadl u velikou zamlklost. Zdál se býti pořád zahloubán a duchem nepřítomen. Po celé hodiny pracovával, hotovil ten tak nebezpečný prach podle předpisu, jež znal on sám jediný a vyžadující největší opatrnosti, takže nechtěl, aby mu někdo pomáhal. Potom odcházel a vracel se unaven dlouhými osamělými procházkami. Doma byl stále velmi mírným, snažil se usmívati. Ale vypadalo to vždycky, jako kdyby přicházel odněkud zdaleka a jako kdyby se náhle probudil, když ho někdo oslovil.

Pierre se domníval, že jeho bratr spoléhá příliš na heroismus svého odříkání a že ztráta Marie je mu nesnesitelnou. To snad její představa ho tak pronásledovala a ji snad oplakával tím více, čím bližší byl den určený k jejich sňatku? Jednoho večera tedy odvážil se svěřiti se mu se svými obavami nabízeje se opět, že odjede, že zmizí.

Ale hned při prvních slovech Vilém ho zadržel, něžně mu domlouvaje:

„Marie, ach, bratříčku, mám ji příliš rád a miluji tebe příliš, než abych litoval toho, co jsem učinil. Ne, ne, vy mne činíte jenom šťastným, vy jste veškerou mojí odvahou, vší mou silou, teď když vím, že oba jste šťastni... Ujišťuji tě, že se mylíš, není mi absolutně nic, je to asi jenom práce, která mne trochu k sobě poutá.“

Toho večera chtěl bojovati proti sobě a nutil se do roztomilé veselosti. Při obědě se ptal, přijde-li brzo čalouník zařídit pro mladou domácnost dva malé pokoje nad laboratoří, v nichž Marie zůstávala. Marie, která čekala klidně a s úsměvem, beze spěchu a bez ostychu od té chvíle, co sňatek byl stanoven, řekla mu tedy s veselou myslí všechno, co chtěl: jeden pokoj že bude červený, vytapetovaný andri-noplem metr za dvacet sú; nábytek z hlazeného jedlového dřeva, takže to bude vypadat jako na venkově; konečně koberec na podlaže, poněvadž koberec pro ni byl vrchol všeho přepychu. A smála se, on se smál s ní, s tváří rozjařenou a oteckou, kdežto Pierre, kterému se tímto dobráctvím ulevovalo, byl přesvědčen, že se mýlil.

Ale následujícího dne Vilém upadl zas ve svoji zádumčivost. A starost Pierrova počala znovu, když uznamenal, že i babička ještě nikdy mu nepřipadala tak malomluvnou, halíc se v tajemné a vážné mlčení. Nechtěl se jí vyptávat na nic, ale napadlo ho zprvu vyzvědět něco ode tří velkých synů; ale marně, neboť ani Tomáš, ani František, ani Antonín buď nevěděli nic, nebo nechtěli nic vědět. Trávili čas každý při své práci s usměvavou, klidnou spokojeností, prostě jen respektující a zbožňující svého otce. Ačkoli žili stále po jeho boku, nikdy se netázali po jeho pracích, po jeho úmyslech, majíce za to, že to, co činí, jest jenom správné a dobré, a byli hotovi činit to s ním beze všeho ptaní, a hned, jakmile by je k tomu zavolal. Ale patrně je nepřipouštěl k žádnému nebezpečí, zachovával pro sebe všechno obětování a jenom jediná babička byla jeho důvěrníci, kterou bral na radu, kterou snad i poslouchal. Pierre tedy vzdává se úmyslu zvědět něco od dětí, všímal si leda jen upjaté vážnosti, kterou zachovávala babička, zvláště když se mu zdálo, že je překvapil, Viléma a ji, při rozmluvách, teď velmi častých, nahoře v jejich pokoji, u obydlí Mariina. Zavírajíce se oddávali se tam asi dlouhým pracím, při kterých pokoj zdál se býti mrtvým, bez jediného hlesnutí.

Potom jednoho dne viděl Pierre Viléma odtamtud vycházeti s malým vakem zdánlivě velmi těžkým. Ihned si vzpomněl na důvěrné sdělení bratrovo, na ten prach, jehož jediná libra mohla by vyhoditi do povětří celou katedrálu, na ten zhoubný přístroj, jež chtěl dáti válčící Francii, aby jí pojistil vítězství nad ostatními národy a učinil z ní pak osvoboditelku a vůdkyni. A vzpomněl si, že babička byla sama jediná zasvěcena v to tajemství, že dlouho spávala nad patronami strašné třaskaviny, když Vilém se bál návštěvy policie. Pročpak teď stěhoval tímto tajemným způsobem prach, jež hotovil od jistého času? Podezření a tajný strach byly toho příčinou, že si dodal síly a že překvapil svého bratra otázkou:

„Cožpak se něčeho bojíš, že zde nic nenecháváš? Jestliže ti věci překážejí, víš přece, že můžeš všechno sloužit u mne, kde nikdo nic nebude pohledávat.“

Vilém všecek udiven díval se naň upřeně.

„Ano... Vím vše, začalo se znovu zatýkati a pronásledovati, co popravili toho nešťastníka, ze strachu, aby nějaký zoufalec ho nepomstil. A pak bylo by to neopatrné nechati zde látky tak příliš zhoubné. Dám je raději na místo bezpečné... V Neuilly, ach, ne, bratříčku, to není dar pro tebe!“

Mluvil klidně, sotvaže se lehce zachvěl.

„Tak tedy,“ vece Pierre, „všecko je připraveno a odevzdáš co nejdřív svůj přístroj ministru války?“

V upřímných Vilémových očích zračilo se váhání, už už chtěl lhát. Pak dodal klidně:

„Ne, vzdal jsem se toho, mám jinou myšlenku.“

A bylo to řečeno tónem rozhodným a tak obavu vzbuzujícím, že Pierre se neodvážil tázati se více a vyptávat se, jaká je ta jiná myšlenka. Ale od této chvíle chvěl se starostlivým očekáváním a cítil od hodiny k hodině v pyšném mlčení babičky a ve stále víc a více heroické a rozjasňující se tváři Vilémově, že nad celou Paříží roste a vzrůstá se ohromná zdrcující věc.

Jednou odpoledne, když Tomáš se měl odebrati do továrny Grandidierovy, dověděli se, že Toussaint, starý dělník, byl znova raněn mrtvicí. Tomáš slíbil, že, jda okolo, zastaví se u toho ubohého muže, kterého si vážil, podívat se, nebylo-li by možno mu nějak pomoci, Pierre byl hotov jej doprovoditi a oba tedy ke čtvrté hodině odešli.

V jediné světnici, kterou obývali Toussaintovi, v níž jedli a spali, našli oba návštěvníci strojníka sedícího u stolu, na nízké stolici, celého skleslého. Jednostranné ochrnutí, paralyzující celou jednu stranu, ruce i nohy, zasáhlo také tvář, takže i řeč byla zachvácená. Vyrážel ze sebe jen hrdelní skřeky a nesrozumitelné brumlání. Ústa kroutila se napravo, celá dobrácky kulatá tvář, s pletí osmahlou a jasným očima, stáhla se v masku děsně úzkostlivou. Muž ten v padesáti letech byl doražen; vous měl nepěstěný a bílý, vypadal jako stařec a údy jeho byly mozolovité, zkroucené a udřené, teď mrtvé pro jakoukoli práci. Jenom oči žily, prohlízejíce si pokoj a přecházejíce s jednoho na druhého, kdežto paní Toussaintová, pořád tlustá,

i když nejedla při své bídě, zůstala činná, a nevycházejíc z rovnováhy ve svém neštěstí, jej ošetřovala.

„Toussainte, je to dobrá návštěva, je to pan Tomáš, který se přišel na tebe podívat, s panem abbém...”

A docela klidně se opravila:

„S panem Pierrem, svým strýcem... Vidiš to, že nejsi ještě opuštěn.”

Toussaint chtěl mluvit, ale jeho malomocné úsilí vyloudilo mu jen dvě velké slzy kanoucí z očí; díval se na nově příchozí s výrazem veškerého zoufalství, až ústa se mu trásla.

„Nerozčiluj se,” prosila jeho žena. „Lékař povídal, že ti to nedělá dobře.”

Pierre, když vstupoval, upozoroval, že dvě osoby vstaly ustupující trochu do pozadí. A byl nemálo překvapen, poznáváje paní Theodora a malou Célinu, obě čistě oblečené s výrazem spokojeným. Přišly navštívit jedna bratra, druhá strýce, když se byly dověděly o neštěstí, dobrosrdečně jako smutné bytosti, které samy poznaly nejhorší trudy. Teď zdálo se, že už přestály všechnu černou bídu, a Pierre si vzpomněl na to, co slyšel povídati, na neobyčejně sympatické hnutí ve prospěch dcerušky po popravě jejího otce, na četné dary, na pravé závody v šlechetnosti těch, kteří chtěli děvčátko adoptovati, konečně na to, že ji přijal za vlastní bývalý přítel Salvatův, který ji posílal do školy zatím, než bude moci vstoupiti do učení, kdežto paní Theodora sama byla opatřena jako ošetřovatelka v nemocnici. Pro obě bylo to pravou spásou.

Když se Pierre přiblížil, chtěje políbiti malou Célinu, paní Theodora jí pravila, aby se ještě pěkně poděkovala panu abbému. Pořád jej tak uctivě titulovala.

„To vy, pane abbé, jste nám přinesl štěstí. To se nezapomíná, pořád jí říkám, aby vzpomněla vašeho jména při svých modlitbách.”

„Tak už zase chodíte do školy, holčičko?”

„Ó, ano, pane abbé, a jsem tuze spokojena! A nám už teď nic neschází.”

Pohnutí stáhlo jí hrdlo a štkala:

„Ach, kdyby ubohý tatínek nás viděl!“

Paní Theodora zdvořile se loučila s paní Toussaintovou.

„Tak tedy s Pánem Bohem, už musíme zas jít. Je to přece jen smutné, co se vám tady přihodilo, a chtěli jsme vám říci, jak nám toho je líto. To nejhorší je, když člověka stihne neštěstí, že mu často ani kuráž nepomůže... Céline, jdi políbit strýčka. Ubohý bratře, jak bych ti přála, abys mohl co nejdříve zase na obě nohy!“

Políbily ochrnutého na obě tváře a odešly.

Toussaint, který poslouchal a který se díval, stopoval je svými živými očima, dnes tak inteligentními, jako by strávenými lítostí a touhou poездеjším životě, po té činnosti, které ony se vracely.

Přes svůj obyčejný dobrý rozmar paní Toussaintovou přece hřezala žárlivá myšlenka.

„Ach, můj ubohý starochu,“ pravila, pořádajíc svému muži za zády podušku, „ty dvě měly větší štěstí než my. Od té doby, co uřízli hlavu tomu bláznovi Salvatovi, všechno se jim daří. Jsou teď zaopatřeny a mají co jíst.“

Pak obracejíc se k Pierrovi a Tomášovi dodala:

„Ale my ostatní, my jsme chudáci nužní, pořád v bídě, beze vši naděje, že si z toho pomůžeme... Prosím vás, umřeme hladu, chudák můj muž nebyl gilotinován, pracoval pořádně po všechen svůj život a vidíte to, je s ním konec, je jako staré zvíře, které už není k ničemu.“

Podala jim stoličky a odpovídala na jejich soustrastné otázky. Lékař přišel už dvakrát a slíbil jim, že řeč se nemocnému vrátí a že bude snad moci chodit o holi trochu po pokoji. Že by se docela postavil a vážně dal do práce, na to nemohou prý už počítati. Tak co tedy?

Oči Toussaintovy povídaly, že by raději umřel hned. Když dělník už nepracuje a neživí-li ženu, je zralý pro smrt.

„Úspory!“ pravila opět. „Ach, někteří lidé se mne ptali, máme-li jaké úspory... Měli jsme asi tisíc franků ve spořitelně, když Toussaint dostal svůj první záchvat. A člověk nemá pojmu, jaké opatrnosti je k tomu zapotřebí, nežli se uloží taková suma; neboť víte, nejsme

divoši, čas od času si popřeje člověk nějakou radost, lepší jídlo a zavraždí to dobrou lahev... Pět měsíců nucené prázdno, lékárna a silná masitá strava a projedli jsme svých tisíc franků. Můj dobrý bože, teď když to počíná znovu, nevíme už ani, jak chutná víno z láhve a co to je skopová pečená na rožni.“

Tyto žaloby mlsné ženy, jakou byla odjakživa, prozrazovaly více než její neustálé slzy její hrůzu před budoucností. Ona byla ještě statečná a odhodlána; ale jaké to bude neštěstí, jaký to vezme konec, nebude-li moci držeti svou světnici v čistotě, upravit v neděli kus telecího na kastrolu, čekati co večer, až muž se vrátí, a poklepnouti si se sousedkami. Bylo by jedno, kdyby je všechny vyhodili na ulici a kdyby je pohodný sebral. – Tomáš se do toho vložil.

„Což neexistuje Azyl pro neschopné ku práci a nemohl by se tam váš muž dostat? Myslím, že by se tam docela dobře hodil.“

„Ach, bodejt!“ pravila žena. Už mi o tom povídali, už jsem se na to vyptávala. Nemocné do těch domů neberou. Když tam člověk jde, řeknou vám, že pro takové lidi jsou špitály.“

Pierre malomyslným posunkem potvrdil zbytečnost všeho počínání. Náhle viděl sama sebe, jak se potlouká Paříží, jak spěchá od prezidentky baronky Duvillardové za generálním administrátorem Fonsèguem a jak při tom podaří se mu vymoci připuštění ubohého Laveuva až po jeho smrti...

Ale v tom okamžiku zaplakalo vřískavě malé dítě a oba návštěvníci s překvapením viděli paní Toussaintovou odcházeti do úzkého přístěnku, kde její syn Karel dlouho spával, a vycházeti opět s děckem asi tříměsíčním na rukou.

„Můj bože, ano, je to hoch Karlův. Spal tam na bývalé posteli svého otce a slyšíte ho, už se probouzí. Představte si, že ondyno ve středu, právě v den, kdy Toussaint byl raněn mrtvicí, šla jsem si pro něj k jeho kojné v Saint Denis, protože od té doby, co Karel, který beztoho je všecek zadlužen, jí neplatí, hrozila, že ho vyhodí na hnůj. Tak jsem si myslila, víte, že práce tedy začíná znova a že takovéhle malé stvoření vždycky se užíví. Pak ať to praskne... Prosím vás, teď, když už je tady, nemohu ho vyhodit na ulici.“

Mluvíc procházela se, chovala dítě a konejšila je. Povídala pořád, vracejíc se k té hloupé historii, k té služce u vinárníka od naproti, se kterou Karel tak hloupě se zapletl a která pak utekla, zavěsivši se jinému na krk jako ta nejmizernější nevěstka. Však beztoho jiného nebyla. Ještě kdyby Karel pracoval tak jako jindy, před vojančinou, kdy neztrácel ani hodinu času a kdy přinášel domů celou svou mzdu! Ale vrátil se s chutí mnohem menší ke své práci, hubuje pořád a má takové divné myšlenky; a teď, třeba že ještě tak daleko není, aby pumy házel, jako ten blázen Salvat, utrácí polovinu dne tím, že navštěvuje socialisty a anarchisty, kteří mu pletou hlavu. Je opravdu člověku líto viděti takového silného a hodného hochu na cestách tak křivých. A prý je ve čtvrti mnoho takových, ba i ti nejlepší, nejchytřejší už mají dost té bídy a práce, která nikoho neživí, a nakonec všechno prý raději rozmlátí, než by stárli nevědouce s jistotou, budou-li mít chleba až do smrti.

„Ach, synové už nejsou takoví, jako tátové byli, ti chlapi nebudou už tak trpěliví, jako můj starý Toussaint, který se udřel tak, že už z něho nezbylo než takové smutné stvoření, jaké tady vidíte... Víte, co povídal Karel, když ondyno večer viděl tátu tady na stoličce, bez vlády v ruce a noze, jak ani jazykem nemůže hnout? Rozzlobil se, křičel na něj, že celý svůj život byl jen starý osel, že se takhle udřel, pro měšťáky, kteří mu teď nepodají ani sklenici vody. Potom, protože má dobré srdce, dal se do srdečného pláče.“

Dítě už nekřičelo, přecházela pořád, chovajíc ho a tisknouc ho k svému srdci jako dobrá babička. Syn Karel nemohl nic pro ně učiniti; nanejvýš že čas od času jim vstrčil sto sú. Ona, utýraná, už se ani neodvažuje na svou starou práci, na prádlo. Také bylo teď už nesnadno najít nějaké posluhování, s tím klukem v náručí a s tím druhým, také velkým dítětem, nemocným člověkem, kterého musila držet v čistotě a krmit. Co tedy? Co se s nimi třemi stane? Nevěděla, bála se toho, ačkoli chtěla se zdáti mateřsky odhodlanou.

A Pierre a Tomáš cítili, jak srdce jim trne soustrastí, když ve smutné té světnici práce a bídy, dosud tak čisté, viděli z očí zhroutěného a nehybného Toussainta kanouti velké slzy. Poslouchal svou

ženu a díval se na ni a na ubohou tu malou bytost spící v jejím náručí; a poněvadž neměl hlasu, aby mohl dáti výraz svému nářku, všechno propukalo v něm v trpký nevyčerpatelný příval: jeho dlouhý život, plný práce, zhanobený a zklamaný, strašná nespravedlivost, že úsilí jeho končí takovým trudem, hněv z vědomí, že je tedy tak malomocný, že vidí svou rodinu, nevinnou tak jako on sám, trpěti se pro jeho bol a umíratí pro jeho smrt. Ach, starý člověk, mrzák práce, končící jako utýrané zvíře, vyhozený na hnůj! Bylo to tak nesnesitelné, tak ohavné, že se namáhal to říci, ale jeho námaha skončila jen děsným a drsným zachrochtáním.

„Mlč, ať ti není hůř,“ soudila paní Toussaintová. „Když je to tak, co můžeme dělat?“

Šla uložit maličkého a vrátila se a Tomáš a Pierre mluvili s ní o panu Grandidierovi, chleboďárci Toussaintově, když nová návštěva přišla. Čekali tedy ještě chvíli.

Byla to paní Chrétiennotová, žena malého úředníka, druhá sestra Toussaintova, o deset let mladší než on.

Krásná Hortensie, která se dověděla o katastrofě, přinášela zdvořile svoji soustrast, třebaže její muž byl příčinou, že přerušila všechny styky se svojí rodinou, za kterou se styděl. Přišla v šatech polohedvábnych, na hlavě s kloboukem zdobeným červeným mákem, který již třikrát si byla předělala. Ale přes tento přepych byla na rozpacích a schovávala nohy, protože měla roztrhané botky. Nedávný předčasný porod valně ji zošklivil a dokončil zkázu její plavé krásy, tak rychle odkvetlé.

Hned, jak se objevila na prahu, zdálo se, že je všechna zděšena hrůzným pohledem, jež poskytoval její bratr, a bídou té světnice trudné, do níž vstupovala. Políbivši ho a ujišťujíc ho o své soustrasti, že ho shledává v takovém stavu, začala sama hned bédovati na svůj vlastní osud, vyprávěla o svých rozpacích v obavě, aby něco na ní nechtěli.

„Ach, má zlatá, jste dojistá velmi k politování. Ale kdybyste věděla! Každý člověk má svoje starosti... Vidíte, jako já, musím nosit klobouk a mít šaty trochu k světu, kvůli postavení svého muže, ne-

dovedete si představit ty nesnáze, které mám, abych vyšla. S těmi třemi tisíci franků služby člověk daleko nedorazí, zvláště když z toho potřebuje sedm set na byt. Řeknete snad, že můžeme zůstat skromněji; ale ne, má drahá, nejde to, musím mít salon, kvůli návštěvám, které přijímám. Tak tedy, spočítejte si to... A teď, moje dvě dcery, musila jsem je poslat do kurzu, Lucienna začla se učit na piano, Marcella má vlohy pro kreslení... Abych nezapomněla, byla bych je ráda přivedla s sebou, ale bála jsem se, aby se příliš nerozčílily. Odpustíte, vidíte, že ano?"

Vypravovala ještě o všech nesnázích, jež jí způsobil žalostný konec Salvatův s mužem. Ten, ctižádostivý prchlivý mužíček, byl rozhořčen, že má teď v rodině své ženy gilotinovaného člověka; stával se tvrdým vůči ní, nešťastnici, dávaje jí vinu, že jsou tak v nesnázích, čině ji zodpovědnou za svou vlastní prostřednost, a popuzen den ode dne víc pro svůj úzký kancelářský život. Někdy večer se hádali, ona se mu bránila, vyčítajíc mu, že by si byla mohla vzít lékaře, kterému se líbila, dokud ještě byla komptoiristkou v cukrářství v ulici des Martyrs. A teď, když se žena stávala ošklivější, když muž se cítil odsouzen ku věčnému nedostatku, i kdyby měl ty čtyři tisíce franků, o nichž snil, domácnost upadala přece čím dál tím víc v život pochmurný, starostlivý a hašteřivý, právě tak nesnesitelný, jako jsou domácnosti dělnické, i přes tu draze placenou gloriolu, že jsou pán a dáma.

„Konečně, aťsi, má drahá,“ pravila paní Toussaintová, kterou nudilo to rozkramařování všech starostí její švagrové, „měla jste aspoň to štěstí, že jste nedostala třetí dítě.“

Hortensie vzdychla, s výrazem hlubokého odlehčení.

„Ach, to je pravda, neboť v duchu se ptám, jak bychom je byli uživilí? Nehledě k tomu, že mi Chrétiennot vyváděl ukrutné scény řka, že budu-li těhotná, že za nic nestojí a že v tu chvíli, jak budu mít třetí dítě, mne opustí a bude žít jinde... Víte, že bych byla bezmála umřela tenkrát, když jsem potratila, ó, je to něco hrozného, a ještě nejsem od té doby docela v pořádku. Doktor teď říká, že se špatně

živím a že potřebuji dobrou stravu. Ale to všechno nic nedělá, a byla bych i přesto docela spokojená.“

„To věřím, má drahá, vždyť jste si to tak přála.“

„Ovšem, jiného jsme si nepřáli. Chrétiennot pořád říkal, že by radostí tancoval. A přece, a přece...“

Náhlou něžností trásl se Hortensii hlas.

„Když se doktor díval a nám pak povídal, že to byl chlapec, cítila jsem takovou lítost, až k udušení; a viděla jsem dobře, jak se Chrétiennot odvrátil, aby mu nebylo vidět do tváře... Máme dvě děvčata, a byli bychom přece tak rádi měli hocha!“

Oči se jí zalily slzami a domluvila zticha:

„A konečně, když si nemůžeme dovolit takového přepychu a mít nějakého, je lépe, když tenhle nepřišel. Dobře udělal, pro sebe i pro nás, že se vrátil tam, odkud přišel... Ach, co na tom! Není to věru žádná radost, je moc trudu v životě.“

Vstala a chtěla odejít, políbivši znovu bratra; neboť bála se opět nějaké scény, kdyby se muž vrátil a nenašel jí doma. Potom stojíc otálela, povídala, že ona také viděla sestru, paní Theodoru a malou Célinu, čistě vystrojené a teď zase šťastné. A skončila také s trochou žárlivosti:

„Můj muž chodí, chudák, každé ráno trmáčet se do kanceláře a nepatří pod gilotinu; a přece jistě nikomu nenapadne upisovat Marcelle a Lucienně nějaké důchody... Nu, má drahá, jen nezaufejte, člověk musí doufat, že všechno dobře dopadne a skončí.“

Po jejím odchodu Pierre a Tomáš, dříve než odešli do továrny, byli by rádi zvěděli, zdali chef, pan Grandidider, dovídaje se o neštěstí Toussaintově, jevil ochotu mu pomoci. Učinil prý dosud jen slib dosti neurčitý, a odhodlali se tedy vřele mu doporučení starého strojníka, který přes dvacet let pracoval u jeho firmy. Věčná škoda, že starý plán o podpůrném fondu, ba i o fondu penzijním, o kterém kdysi bylo uvažováno, před krizí, ze které se továrna teprv teď zotavovala, se ztroskotal pro všechny možné nesnáze a překážky. Jinak byl by Toussaint snad měl právo býti nemocen, aniž musil mřít

hlady. Nebylo jiné naděje pro strhaného dělníka, nežli dobročinnost, ne-li spravedlnost šéfova.

Maličký hoch Karlův dal se znova do pláče, paní Toussaintová znovu jej vzala do náruče a znovu jej chovala; Tomáš zatím tiskl dobrou ruku nemocného a pravil:

„Přijdeme zase, neopustíme vás. Víte přec, že vás máme rádi, protože jste byl hodný a solidní pracovník... Spolehněte se na nás, uděláme všecko, co budeme moci.“

A zanechali jej v pochmurné světnici, s očima slzícíma, zdrceného, dobrého už jen k tomu, aby byl doražen; a jeho žena konejšila kolem něho křičící dítě, které znamenalo jen o jednoho ubožáka víc, staré domácnosti teď jen na obtíž, které později dojista také zhyne bídou a nespravedlivou prací.

A práci, práci rukou, hučící a dýchající úsilím, našli Pierre a Tomáš opět v továrně. Úzké rourky pod střechami rytmicky vydechovaly páru, jako by regulovaly i dech obecné práce. A v různých dílnách hučela činnost neustálá, celý národ dělníků byl zde v činnosti kovaje, slévaje a vrtaje, a řemeny lítaly a stroje se chvěly. Den se končil v horečce obvyklé energie, dříve než zvoncem bylo dáno znamení k odchodu.

Když se Tomáš ptal po panu Grandidierovi, povídali mu, že se chef od snídaně ještě neukázal; porozuměl z této neobyčejné zprávy, že asi nějaká žalostná scéna se opět udála v tichém pavilonu se záclonami věčně spuštěnými, kde továrník bydlil v ústraní se svou ženou, šílenou už od desíti let, pořád překrásnou a tak vroucně milovanou, že se nikdy od ní nechtěl odloučiti. Z malé zasklené dílny, v níž Tomáš obvykle pracoval a kam zavedl Pierra, aby tam posečkal, bylo viděti ten klidný pavilon, vzhledu tak šťastného, uprostřed velikých bezových keřů, jež světlý šat mladé ženy a dětský smích byly by měly obveselovati. A pojednou zdálo se jim, že slyší velký srdcervoucí výkřik; potom jako by vylo nějaké zvíře, jež někdo tluče v posledním zápase tvora, který násilně se dává. Ah, toho skuhrání uprostřed ruchu továrny v práci, jakoby skandovaného

rytmickým dechem vypouštěné páry a provázené temným duněním strojů!

Od posledního soupisu se dodávky zdvojnásobily, firma co měsíc prospívala a špatné časy byly již ty tam, Grandidier byl na nejlepší cestě udělati si velké jmění se svým proslulým kolem zvaným Lisette, populárním to bicyklem, jež jeho bratr, jeden z administrátorů firmy Bon-Marché, tam prodával po stopadesáti francích. Nepočítaje ani ohromný výdělek, jež mu slibovala rostoucí obliba samohybných vozů, jakmile jen se dá do fabrikace malého motoru, nového to motoru dlouho již hledaného a konečně skoro již nalezeného. A v pochmurném paviloně se záclonami neustále spuštěnými bylo slyšeti pořád hrozný křik a odehrávalo se tu asi nějaké strašlivé drama, jež tentokrát pracovní a zdatný ruch továrny nedovedl utlumiti.

Pierre a Tomáš celí bledí poslouchali a dívali se na sebe chvějice se. Potom pojednou, když křik ten ustal a pavilon upadl zas v mrtvé ticho, Tomáš řekl zticha:

„Obyčejně bývá velmi mírná, sedává po celé dny na zemi na koberci jako malé dítě. Má ji tak rád, ukládá ji sám do postele a strojí ji. Líbá ji a směje se s ní. Jak je to smutné...! Velmi zřídka mívá záchvaty, stává se zuřivou, chce kousati a zabít se, tlukouc hlavou o zeď; pak musí on s ní zápasiti, neboť nikdo jiný nežli on nesmí se jí dotknouti. Snaží se ji udržeti, sevře ji do náruče a chce ji upokojiti... Ale ona, to je opravdu strašné, žalostné! Slyšel jste? Jakživa neměla záchvat tak hrozný.“

Za čtvrt hodiny, když nastalo zas velké ticho, Grandidier vyšel z pavilonu, bez klobouku, ještě všecek sinalý. Když kráčel kolem malé zasklené dílny a když tam zpozoroval Tomáše a Pierra, vstoupil tam, opřel se o svěrák jako člověk zchvácený závratí a kterého můra nějaká pronásleduje. Na jeho mírné a energické tváři byly stopy úzkosti a nekonečné bídy. U levého ucha krvácel z malého škrábnutí.

Hned se rozmluvil, chtěje se přemoci a vrátiti se zas do života každodenní práce.

„Jsem rád, že vás vidím, drahý Tomáši. Myslíl jsem na to, co jste mi pověděl stran našeho motoru. Musíme si o tom ještě pohovořit.“

Mladý muž vida, že je tak zchvácen, myslil ve své dobrosrdečnosti, že obrátí-li rychle řeč na neštěstí jiného, že chef snáze zapomene na vlastní soužení.

„Ovšem, přišel jsem vám nabídnout své služby. Ale dříve dovolu- te, abych vám pověděl, že přicházíme právě od Toussainta, toho nešťastníka, kterého ranila mrtvice, a že nám srdce usedá z takového smutného osudu, z naprostého zničení toho života, neboť je docela opuštěný a jako vyhozený na hnůj po tolikaleté práci!“

Poukázal na těch pětadvacet let, které starý dělník strávil v továrně, na spravedlnost, která by měla přihlížeti k tomu dlouhému úsilí, na všechno to, co zde zanechal ze svého života statečného člověka. Prosil, aby mu firma přišla s nějakou pomocí vstříc, jménem spravedlnosti a také jménem soustrasti.

„Ach, pane,“ osmělil se říci také Pierre, „chtěl bych vás zavést na okamžik do toho truchlivého pokoje, k té bídné ustarané bytosti, využitě, zdrcené, která nemá již ani hlasu, aby si výkřikem odlehčila. Není horšího neštěstí než umíratí takto, v zoufalství nade vši dobrotou a spravedlností.“

Grandidier mlčky je poslouchal. Potom, aniž tomu mohl zabránit, zalily se mu oči velkými slzami. Jeho hlas se třásl a mluvil velmi potichu.

„Nejhorší neštěstí? Což je znáte? Kdo může mluvit o nejhorším neštěstí, kdo netrpěl neštěstím jiných...? Ano, ano, ubohý Toussaint, je to smutné, v jeho věku být už na tom tak bídně a nevědět, budeme-li mít zítra co jíst. Ale znám smutek ještě větší, trud, který otravuje ještě víc... Ach, chleba! Jak hloupá to naděje, domnívati se, že štěstí zavládne všude, až každý bude mít co jíst!“

Chvěním jeho hlasu proráželo bolestné drama jeho života. Býti chefem, pánem, člověkem, který je na nejlepší cestě se obohatit, který disponuje kapitálem a kterému dělníci ho závidí; mítí závod, ve kterém štěstí zavládlo, jehož stroje přímo rází peníze, aniž podle všeho je zapotřebí jiného než výdělek zastrčit do kapsy, a býti přece

nejbídnějším člověkem, nemíti ani jediného dne, který by nebyl po-
kažen umíráním srdce a nalézati večer co večer při návratu z práce
jakožto odměnu a podporu pro práci další jen ta nejhorší duševní
muka! Všecko lze koupiti. Ale tento triumfátor, tento člověk penězi
privilegovaný, sedící na hromadě, která rostla od soupisu k soupisu,
plakal zoufalostí.

Byl velmi blahovolným a slíbil, že pomůže Toussaintovi. Ale co
mohl učiniti? Zásady penze nepřipustí nikdy, poněvadž by to byla
holá negace mzdy tak, jak byla zavedena. Zastával svoje práva ja-
kožto chef velmi energicky, opakoval, že krutost soutěže jej nutí
vykonávati ta práva bez všeliké výjimky, pokud vládne nynější sys-
tém. Jeho úkolem že je dělati poctivě dobré obchody. A litoval, že
jeho dělníci neprovedli plán penzijního fondu, a dával dokonce i na
srozuměnou, že je pobídne, aby se myšlenky znova chopili.

Tváře jeho se zarděly a zápas jeho každodenního života znovu jej
uchvátil a povzbudil.

„Chtěl jsem vám tedy říci, stran našeho malého motoru...“
A hovořil dlouho s Tomášem, zatím co Pierre čekal se srdcem rozru-
šeným a zmámen všeobecnou touhou po štěstí. Zachytil jednotlivá
slova, ale nevyznal se v odborných výrazech. Dříve továrna vyrábě-
la malé motory parní. Ale praxe asi je zavrhl a hledali jinou sílu.
Električnost, o níž se předvíдалo, že se stane královnou budoucnosti,
nebyla ještě možná, za příčinou váhy přístrojů, jichž vyžadovala.
Zbýval jedině petrolej, ale nesnáze s ním byly tak veliké, že kon-
struktor, který by jej nahradil silou jinou, novou, dosud neznámou,
pojistil by si vítězství i jmění. Rozřešení problému tkvělo jenom
v nalezení a užití této síly.

„Ano, teď již na to spěchám,“ pravil Grandidier s výrazem silně
oživeným. „Nechal jsem vás hledat v pokoji a míru, nechtěje vás
obtěžovati zvědavými otázkami. Ale rozřešení teď již je nutné.“

Tomáš se usmíval.

„Ještě trochu trpělivosti, doufám, že jsem na dobré cestě.“

Grandidier oběma stiskl ruku, a potom odešel na svoji obvyklou
pochůzku dílnami plnými práce, zatím co pavilon, do něhož vracel

se den co den, čekal naň v mrtvém svém klidu, zavřen a jakoby rozechvřen neustálým a nevyhléditelným bolem.

Den již ke konci se chýlil, když Pierre a Tomáš, jdouce nazpět na vršek Montmartre, zabočili k velkému zasklenému ateliéru, kde se usadil sochař Jahan, aby tam provedl obrovského anděla, který byl u něho objedнан; ateliér byl mezi kolnami, dílnami a baráky všeho druhu, jež vyžadovalo dokončení baziliky Sacré-Coeur. Bylo zde mnoho rozsáhlých a neurčitých pozemků, zastavěných stavivem, neobyčejný chaos tesaných kvádrů, klad a strojů; a zatím než dělníci dokončí kolemkol poslední toaletu, zely tu průkopy, přetržené schody ztrácely se v hlubinách a dveře zandané jen prkny vedly ještě ke spodním stavbám kostela.

Tomáš, který se zastavil před ateliérem Jahanovým, ukázal prstem na jedny z těch dveří, kterými se vcházelo ku pracím základním.

„Nenavštívil jste nikdy základy pod bazilikou? Je vám to celý svět a nic není nad to zajímavějšího... Miliony tam pohřbili. Musili kopati, než přišli na dobrou půdu až ku základům vršku, vyhloubili víc než osmdesát studní, které vybetonovali a postavili takto svůj kostel na těchto osmdesát podzemních sloupů... Není je vidět, ale ony přece skryty pod Paříží nesou celý ten absurdní a drzý pomník.“

Pierre přiblížil se k prkennému plotu a zastavil se, dívaje se za ním na zející dveře, na jakousi chodbu černou, v níž ztrácelo se schodiště. A myslil na ty neviditelné sloupy, na všecku tvrdošíjnou energii, na veškeru tu panovačnost, kterou budova se udržovala.

Tomáš musil jej zavolati.

„Pospěšme si, už je soumrak. Pak bychom nic neviděli.“

U Jahana, který jim chtěl ukázati novou skicu, měl na ně čekati Antonín. Když vstoupili, oba praktikanti pracovali ještě o monumentálním andělu, dokončující na vysokém lešení veliká symetrická křídla; kdežto sochař, sedě na nízké stoličce, paže polonahé, ruce zamazané hlínou, byl zabrán do pozorování sochy vyšší než metr, o níž pracoval.

„Aha, to jste vy! Antonín na vás čeká už asi půl hodiny. Tuším, že poodešel s Lízou, chtěje se podívat na západ slunce nad Paříží. Ale vrátí se oba brzy.“

Znovu upadl ve svoje mlčení a stál nehybně, oči maje upřeny na svoje dílo.

Byla to socha nahé, vysoké a stojící ženy, tak vznešené a velebné, i přes prostotu svých linií, že zdála se býti obrovskou. Její rozčuchaný a bohatý vlas byl jako paprsky její tváře, ze které zářila svrchovaná krása jako ze slunce. Měla jen posunek, jako by se nabízela i přijímala zároveň, obě ramena majíc zlehka vztažená a ruce otevřené pro každého.

Jahan probudil se ze svého snění a dal se opět zvolna do řeči:

„Pamatujete se, chtěl jsem udělati pendant ku Plodnosti, kterou jste viděli, tu sochu o silných bocích, jež dovedou nésti v sobě celý svět. A měl jsem už Dobročinnost, ale nechal jsem právě na ní uschnout hlínu, neboť cítil jsem, že je nepatrná, banální, ořepaná... Napadla mi tedy Spravedlnost. Ale meč a váhy? Za nic na světě, ne, ne! Spravedlnost v soudcovském plášti, s baretem na hlavě, ta mne nenadchla. Byl jsem vášnivě pronásledován jinou Spravedlností, na kterou čekají malí a trpící, která sama jediná může konečně přivést trochu pořádku a štěstí mezi nás... A viděl jsem ji takhle, nahou, prostou, velikou. Ona je sluncem, sluncem krásy, harmonie a síly, poněvadž slunce jest jediná spravedlnost, svítí na nebi pro každého, dávajíc stejným pohybem jak chudému, tak bohatému svoji velkolepost, svoje světlo, svoje teplo, jež jsou prameny všeho života... Proto, jak vidíte, nabízí se všem stejně svýma napřaženýma rukama, přijímá celé lidstvo, daruje mu věčný život ve věčné kráse. Ach, je to hotový sen, býti krásným, býti silným a býti spravedlivým!“

Zapálil si opět dýmku a dal se do hlasitého smíchu.

„Konečně myslím, že ta ženská je dobrá ve svém sebevědomí, co myslíte? Že?“

Oba návštěvníci jej velice chválili. Pierre byl nadmíru dojat, že nalézá v této umělecké obrazivosti myšlenku, kterou tak odedávna se zabýval, příští tu éru Spravedlnosti, vyrostší na sutinách tohoto

světa, jež Dobročinnost po stoletých zkušenostech nemohla zachrániti od konečného pádu.

Sochař vesele vysvětloval, že dělá tady jen svou skicu, aby se utěšil trochu v náhradu za tuto velikou loutku anděla, nad jehož vynucenou hanebností by si byl zoufal. Ještě mu prý činili některé výtky o záhybech šatu, pod nimiž bylo příliš lýtka znáti; musil tedy změnit všecku draperii.

„Udělám všecko, co budou chtít,“ křičel, „to už není moje dílo, je to objednávka, kterou vyřizují, jako zedník staví zeď. Není už žádného církevního umění, nevěra a hlupství je zabily. A kdyby sociální a lidské umění mohlo se znovu zroditi, ach, jaká sláva být jedním z jeho hlasatelů!“

Zarazil se. Kampak u všech čertů šly ty dvě děti, Antonín a Líza? Otevřel dveře ateliéru dokořán a na úhorovém pozemku mezi stavičem bylo viděti, jak jemné profily velikého Antonína a slaboučké a malé Lízy obřezují se od nesmírné Paříže, již zlatilo zapadající slunce. Svým silným ramenem mladého něžného obra ji podporoval, takže kráčela již beze vší námahy, a ona s jemným půvabem děvčete konečně rozkvetlého, z něhož stala se žena, upírala oči svoje na oči jeho s úsměvem neskonale vděčnosti, jako by se chtěla dáti všecka a navždy.

„Ach, už jdou... Víte, že zázrak už je celý dokončen? A jak vám mám vyjádřiti svou radost! Zoufal jsem si už nad ní, už jsem se i vzdal té práce učit ji číst a celé dny jsem ji nechával v koutě, neschopnou chůze i řeči, nebo zdála se mi příliš hloupá... A v tom přišel váš hoch a bůh sám ví, jak to dovedl. Poslouchala jej, porozuměla mu, dala se s ním do čtení, do psaní a začala být rozumnou a veselou. Potom, když se jí nohy nechtěly uzdravovat, když byla pořád jako churavý trpící trpaslík, přivedl ji konečně v náručí sem, nutil ji, aby chodila, a podporoval ji při tom, takže konečně dnes už chodí docela sama. Opravdu, za těch několik neděl vyrostla, vyšvihla se a nabyla půvabu... Ano, ano, ujišťuji vás, je to skutečné obrození, opravdové stvoření. Podívejte se na ně.“

Antonín a Líza pořád se zvolna přibližovali. A jakým to životem zahaloval je večerní vítr, který dul z velikého města zářícího teplem a sluncem! Volil pro její učení toto místo vznešeného obzoru a volného vzduchu, obsahujícího tolik zárodků, do jista jen proto, že nikde na světě nebyl by jí mohl vdechnouti tolik duše a tolik síly. Milenka konečně byla oživena milencem. Vzal ženu spící, bez pohnutí a bez myšlenky; potom ji probudil, stvořil ji, miloval ji proto, aby byl od ní milován. A ona byla jeho dílem, náležela jemu.

„Nu tak, sestřičko, už nejsi umdlená?“

Usmívala se.

„Ó ne, je to tak hezké, tak krásné, může-li se člověk tak procházet... S Antonínem bych chtěla vždycky takhle chodit, beze všeho.“

Rozveselili se a Jahan pravil rozmarně:

„Doufejme, že tě daleko nezavede. Teď jste u cíle a já nechci být překážkou vašeho štěstí.“

Antonín se postavil před sochou Spravedlnosti, které zdál se klešající den dodávati záchvěvu života. V této líbezně chvilí teskná citlivost umělecká jím prochvívala, že slzy mu vstoupily do očí. A šeptal:

„Ó božská prostoto, božská krásno!“

Nedávno dokončil dřevoryt představující Lízu s knihou v ruce probuzenu k inteligenci a k lásce; byl to mistrovský kus pravdy a dojmu. Tentokráte uskutečnil svoje přání a ryl do dřeva přímo, maje model před sebou. Cítil okamžik nekonečnou naději, snil o dílech velkých a originálních, ve kterých ožíví na věky celou svoji dobu.

Tomáš chtěl se vrátiti domů. Podali si ruce s Jahanem, který po ukončené denní práci oblékl svrchník, chtěje zavést sestru Lízu domů, do ulice Calvaire.

„Na shledanou zítra, Lízo,“ řekl Antonín, který se naklonil, aby ji políbil.

Ona se vypjala a nastavovala mu oči, jež on otevřel k životu.

„Tak zítra, Antoníne!“

Venku večer se snášel. Pierrovi, který vyšel první, zdálo se, že v té chvíli soumrakové cosi zahlédl, a neočekávaností vidění toho

z počátku byl všecek zaražen. Zpozoroval totiž zřetelně svého bratra Viléma vycházejícího ze dveří, ze zející díry, která vedla dolů do sklepení baziliky. Viděl dobře, jak se prodírá prkenným pažením a dělá pak, jako by zde byl náhodou, jako kdyby přicházel z ulice Lamarck. Když přišel ke svým dvěma synům, stavě se příjemně překvapeným z tohoto setkání a vypravuje, že přichází z Paříže, tázal se Pierre v duchu, sní-li, či bdí. Ale neklidný pohled, kterým Vilém pohleděl na svého bratra, ujistil Pierra. A tu začínalo mu býti nevolno vůči tomuto člověku, který nelhal nikdy, podezřívavá úzkost jej jala, že je konečně na stopě všeho toho, čeho se obával, všeho toho, co cítil od jistého času, že něco hrozného se chystá v malém domku jindy plném míru a práce.

Toho večera, když Vilém, jeho oba synové a jeho bratr Pierre se vrátili do prostorné pracovny s vyhlídkou na Paříž, pracovna tak byla zahalena ve stínu, že mysli, že je prázdná. Lampy ještě nebyly rozsvíceny.

„Což zde nikdo není?“ tázal se Vilém.

Ze stínu ozval se tichý hlas Františkův, který odpověděl trochu šeptem: „I ano, já jsem tady.“

Zůstal sedět u svého stolku a nevida již na čtení, svezl se očima s knihy a zamysli se, bradu máje v ruce a s pohledem upřeným v dálku, na Paříž, poznenáhla mizející v tmách. Celé odpoledne tady pracoval, ani hlavy nepozvedaje od knihy. Chvilé jeho zkoušky se blížila, žil v neustálém napětí mozkovém v tom největším, jehož byl schopen. Mladý ten muž, nepohnutý, s tváří nad svoji knihu skloněnou, jako by vyplňoval tuto samotu a všečen ten stín.

„Co, ty jsi tady a pracuješ?“ vece otec. „Pročpak sis nedal rozsvítit lampu?“

„Ne, díval jsem se na Paříž,“ odvětil František zvolna. „Je to zvláštní, jak noc tu klesá po stupních, tak jako schválně. Poslední osvětlená čtvrť byla tamhle výšina Sainte-Geneviève, plateau Panthéonu, kde roste všechno vědění a všechny vědy. Školy, knihovny, laboratoře jsou ještě ozlacený paprskem slunce, když nižší čtvrti obchodní již se stápejí ve tmách. Nechci říci, že to těleso ne-

beské nás na normální škole má rádo, ale ujist'uji vás, že se pozdržuje ještě na našich střeách, když jinde už není nikde.“

Dal se do smíchu nad svým žertem, ale bylo nicméně cítit jeho vroucí víru v úsilí mozkové, že všechn svůj život dal této intelektuální práci, která po jeho rozumu sama jediná mohla učiniti pravdu, pojistiti spravedlnost a stvořiti štěstí.

Nastalo utišení, Paříž víc a více padala do tmy černé, nesmírné a tajemné. A jiskra po jiskře se v ní rozsvěcovala.

„Už rozsvěcují lampy,“ pravil opět František. „Práce zase všude začne.“

Vilém, který se také zamyslíl a kterého pronásledovala jeho utkvělá myšlenka, zvolal: „Práce, ano, ovšem! Ale má-li vydati všecku svou žeň, musí vůle ji ovládati... Jest ještě něco vyššího než práce.“

Tomáš a Antonín se přiblížili. František se ptal jménem jejich i svým: „A co, otče?“

„Čin.“

Všichni tři synové na okamžik umlkli, zaujati slavnostním okamžikem, chvějíce se ve velkých temných vlnách, které vystupovaly z neurčitého oceánu města. Pak odpověděl mladý hlas, aniž se vědělo který:

„Čin není nic jiného než práce.“

A Pierre opět cítil, jak jeho nepokoj roste, neboť neměl uctivého toho klidu a němé víry jako synové. Znovu se mu zjevila v duchu ta obrovská, děsná a tajemná věc. Nesmírný záchvěv táhl temnotou, která nastala vůči té černé Paříži, kde rozžehaly se lampy na celou vášnivou noc plnou práce.

IV.

Dnes měla se konati velká slavnost v bazilice Sacré-Coeur. Deset tisíc poutníků účastnilo se slavnostního požehnání velebné svátosti. Před čtvrtou hodinou, kdy bude požehnání, hemžilo se na Montmartru lidstva, až svahy jím se černaly, krámy s náboženskými předměty byly obléhány a hostince byly přeplněny, hotová to předměstská slavnost; a velký zvon, zvaný la Savoyarde, zněl hlučně nad veselým davem.

Když Pierre vstoupil ráno do velké pracovny, zastihl zde Viléma a babičku samotny; jediné slovo, které zaslechl, zarazilo jej tak, že bezděky a bez rozpaků naslouchal, skryt jsa za vysokou otáčecí knihovnou. Babička, sedíc na obvyklém svém místě u okna, pracovala. Vilém mluvil zticha stoje před ní.

„Všecko je tedy připraveno, matko, a to pro dnešek.“

Nechala práce a pozvedla oči, velmi bleďa.

„Ach! Tedy jste se rozhodl?“

„Ano, neodvratně.“

„Ve čtyři hodiny bude konec všemu.“

„Dobře, vy jste pánem.“

Nastalo hrozné mlčení. Zdálo se, že hlas Vilémův přichází z dálky, tak jako již z mimo světa. Bylo znáti, že jest pevně odhodlán a že se všecek vžil ve svůj tragický sen, ve svou utkvělou vykrystalizovanou myšlenku mučedníka, jakoby zavrtanou do lebky. Babička se naň dívala svýma bleďýma očima hrdinné ženy, ustarané trudem jiných, srdce neohroženého v odříkání a v oddanosti, jež jediné myšlenka na povinnost rozohňovala. Pomáhala mu rovnati ty nejmenší podrobnosti, věděla tedy o jeho strašlivém plánu; a pakli mstitelka, která byla v jejím nitru, souhlasila po tolikerých nespravedlnostech, které viděla a zažila, s myšlenkou násilného smíření, že svět očistí se plamenem sopky, věřila přece příliš na nutnost býti statečným a žíti svůj život až na konec, než aby kdy smrt pokládala za dobrou a užitečnou.

„Milý synu,“ vece mírně, „viděla jsem, jak váš plán roste, nepřekvapil mne tedy a nepobouřil, viděla jsem v něm blesk, ba takřka nebeský oheň svrchované čistoty a síly. Každou chvíli jsem vás podporovala, chtěla jsem býti vaším svědomím a vaší vůlí... Ale ještě jednou musím vám to říci: ze života se neutíká.“

„Je to marné, matko, dal jsem svůj život, nemohu jej chtít zpět... Nechcete tedy již býti mou vůlí, jak pravíte, vůlí, která zůstane a bude jednati?“

Neodpověděla, ale tázala se ho sama zvolna a vážně:

„Darmo vám tedy připomínám vaše děti, sebe a domácnost... Dobře jste si to rozmyslil a jste odhodlán?“

A když řekl prostě ano, opakovala:

„Dobře, vy jste pánem... Já tedy zůstanu a budu jednati. Nebojte se nic, vaše poslední vůle je v dobrých rukou. Všecko, co jsme spolu ujednali, se stane.“

Umlkli nanovo. Pak se ještě tázala:

„Ve čtyři hodiny, při požehnání?“

„Ano, ve čtyři hodiny.“

Dívala se naň neustále svýma bledýma očima, s prostotou a velikostí nadlidskou, stále ve svých prostých černých šatech. A tento pohled nezměrné udatnosti a také hlubokého smutku náhle jej pobouřil velikým dojmem. Ruce se mu třáslly a tázal se:

„Matko, dovolíte, abych vás políbil?“

„Ach s největší radostí, milý synu. Není-li vaše povinnost povinností mojí, vidíte aspoň, že ji mám v úctě a že vás mám ráda.“

Políbili se, a když Pierre všecek strnulý se objevil, babička klidně dala se do práce, kdežto Vilém přecházel, pořádaje trochu jeden stolek pracovny, svým obvyklým čilým způsobem.

V poledne, než zasedli ke stolu, musili chvíli čekat i na Tomáše, který se opozdil. Druzí dva synové František a Antonín, kteří už dávno byli doma, žertovali, hněvali se, se smíchem říkajíce, že zemrou hladu. Marie právě dodělala krémový nákyp a byla naň velice pyšna, volala, že všecko snědí a že kdo se opozdí, nedostane nic. A když Tomáš se objevil, byl hlučně přivítán.

„Ale já za to nemohu,“ vysvětloval. „Byl jsem neprozřetelný, že jsem šel ulicí de la Barre, a nemáte pojmu, do jaké tlačenice jsem se to dostal. Jistě asi deset tisíc poutníků tady tábořilo. Slyšel jsem, že jich prý nacpali, co mohli, do útulny sv. Josefa. Ostatní musili spát venku. A v tuhle chvíli asi všude obědvají, na stavebních místech kolem baziliky až k chodníkům člověk nemůže ani nohou kročit, aby se nebál, že do některého z nich zakopne.“

Snídaně byla velmi veselá, takže Pierre pokládal veselost tu až za přílišnou a jako strojenou. Ale děti nesměly přece nic vědět o strašlivé věci, která pořád neviditelně vznášela se nad nimi v zářivém slunci toho krásného červnového dne. Jako by chvílemi za krátkých pomlček, které tu a tam nastaly mezi dvěma veselými výbuchy, velká jejich láska tušila, že smutek nějaký ji ohrožuje. Vilém však stále se dobrácky usmíval jako každý den, leda že snad byl trochu pobledlý a že hlas jeho byl láskyplně sladký. Zato babička nikdy ještě nebyla tak mlčelivá a tak vážná u tohoto bratrského stolu, u něhož předsedala jako královna matka, kterou všichni poslouchali a ctili. Mariin krém měl pěkný úspěch, gratulovali jí a ona se rděla. Pojednou těžké mlčení nastalo znovu, zavál smrtelný chlad a stolovníci se zarazili, prázdnice talíře malými lžičkami.

„Ach, ten protivný zvon!“ zvolal František. „Opravdu až obtěžuje, člověk ho má plnou hlavu a jak hučí!“

Zvon la Savoyarde počal zvoniti těžkým svým zvukem, jehož vlny bez ustání rozlétaly se nad nesmírnou Paříží. Všichni poslouchali.

„Cožpak bude zvonit takhle až do čtyř hodin?“ tázala se Marie.

„Ó, ve čtyři hodiny, při požehnání,“ řekl Tomáš, „to bude něco docela jiného. To se to rozezvučí všechno i slavnostním jásosem a vítězoslavným zpěvem.“

Vilém stále se usmíval.

„Ano, ano, ti, kteří nebudou chtít, aby jim to uši utrhlo, učiní dobře, zavrou-li si okna. Je to hrozné, i když Paříž nechce, slyší jej přece, a prý až k Pantheonu.“

Babička pořád netečně mlčela. Antonína urážela nejvíce náboženská mazanina, o kterou poutníci se rvali, ten bonbonierový Ježíš, s hrudí otevřenou, ukazující svoje krvácející srdce. Bylo to hrozně materialisticky odpuzující, obrazotvornosti hrubé a nízké. Vstávali od stolu, hlučně hovoříce, aby si rozuměli za hučení velikého toho zvonu.

Všichni se pak dali do práce. Babička chopila se svého věčného šití, kdežto Marie, sedíc vedle ní, vyšívala. Synové všichni byli zde, každý u své práce, chvílemi některý pozvedl hlavu a pronesl několik slov. Až do půl třetí Vilém také jako by velice pozorně se zaměstnával. Jenom Pierre, údy maje jako polámány a srdce zmámené, přecházel, viděl je všechny jako v těžkém snu a to nejnepatrnější slovo jej rozčilovalo, nabývajíc pro něho hrozného smyslu. Při snídani, aby vysvětlil strašnou revoluci, kterou v něm vzbuzoval tento veselý stůl, musil se vymluviti, že je trochu churav, a teď čekal, díval se a poslouchal s rostoucí úzkostí.

Chvilku před třetí hodinou Vilém, dívaje se na hodinky, chopil se klidně klobouku.

„Jdu trochu ven.“

Synové, babička a Marie pozvedli hlavy.

„Jdu ven. Na shledanou.“

Přece však neodešel. Pierre cítil, jak bojuje, jak se vzpírá, zmítán jsa hroznou vniternou bouří a namáhaje se vší silou, aby nebylo znáti, ani že se chvěje, ani že bledne. Ach, jak asi trpí, že nemůže naposledy políbiti velké svoje syny, ač nechce-li vzbuditi v nich nějaké podezření, které by mu překazilo jeho smrt. A přemohl se, třeba že s nejvyšším sebezapřením.

„Na shledanou, děti.“

„Na shledanou, otče. Vrátiš se brzo?“

„Ano, ano... Nestarejte se o mne, pracujte dobře.“

Babička v odevzdaném svém mlčení nespouštěla z něho svoje upřené oči. Ale ji on políbil. Díval se na ni, jejich pohledy na okamžik se zkřížily a v nich bylo obsaženo všechno, co ona mu byla slíbila. Společný jejich sen pravdy a spravedlnosti.

„Poslouchejte, Viléme,“ volala vesele Marie, „půjdete-li ulicí des Martyrs, chtěl byste mi tam něco vyřídit?“

„I ano, s radostí.“

„Stavte se tedy u mé švadleny a řekněte jí, že přijdu zkusit svoje šaty až zítra ráno.“

Šlo o její šaty svatební, šaty z šedého polohedvábí, a žertovala, že to pro ni příliš velký přepych. Když o tom mluvila, ona sama a všichni se smáli.

„Dobře, dobře, má drahá,“ pravil Vilém, který také se rozveselil. „Šaty Popelčiny, když šla ke dvoru, z brokátu a krajek, jako víla, aby byla krásna a šťastna.“

Ale smích utichl a zdálo se opět v náhlém tom mlčení, že smrt tudy táhla s velkým šumotem svých křídel a že záchvěv velkého chladu rozmrazil srdce těch, kteří zde zůstávali.

„Ach, ale tentokráte doopravdy,“ pravil znovu. „Sbohem, děti!“

A odešel a už ani se neobrátil. Bylo slyšeti jeho pevný krok, který se ztrácel v písku pěšiny malé zahrádky.

Pierre, předstíraje jakousi příčinu, vyšel po dvou minutách za ním. Aby ho neztratil, nepotřeboval než následovati jej v patách, neboť věděl, kam jde, a vnitřní, absolutní jistota mu pravila, že jej najde u těch dveří vedoucích k podzemním stavbám baziliky, odkud jej viděl předevčírem vycházeti. Nenamáhal se tedy hledati jej mezi množstvím poutníků, jichž proudy valily se ke kostelu. Jenom spěchal, aby došel k ateliéru Jahanovu. A když tam přicházel, zpozoroval, jakož byl očekával, Viléma, který se plížil prkenným pažením a za ním zmizel. Tlačence a nepořádek takového davu věřících byly Pierrovi na prospěch, takže mohl sledovati bratra a projíti dveřmi, aniž byl viděn. Okamžik musil se zastaviti a vydechnouti, neboť tlukot srdce jej dusil.

Z úzké chodby vedly dolů schody velmi příkré a hned velmi tmavé. Do té noci čím dál tím hustší Pierre kráčel velmi opatrně, nastupuje zvolna, aby nedělal žádného hluku. S rukou na zdi vedl sama sebe, zahýbal a ztrácel se jako do nějaké štolý. Sestup ostatek nebyl dlouhý. A když cítil pod nohama udupanou půdu, zastavil se,

neodvážil se již ani hnouti v obavách, aby neprozradil svou přítomnost. Byla zde tma jako v pytli. V těžkém tichu nebylo slyšeti ani dechu, ani šramotu jediného. Kterým směrem se dáti? Na kterou stranu? Váhal, když v tom asi deset kroků před sebou viděl zablesknouti se jiskru; to sirkou někdo škrtl. Byl to Vilém, který rozsvěcoval svíčku. Poznal jeho široká ramena a mohl jen jíti za světýlkem podzemní vyzděnou a klenutou chodbou. Cesta připadala mu nekonečnou a zdálo se mu, že kráčí k severu, pod hlavní loď chrámovou.

Potom pojednou světélko se zastavilo a zarazilo. Pierre pořád se zvolna blížil zůstávaje ve stínu, aby mohl pozorovati. Uprostřed jakési nízké rotundy pod kryptou přilepil Vilém svou svíčku na zem; poklekl na kolena a vyndal dlouhý ploský kámen, který podle všeho uzavíral nějaký otvor. Byli zde v samých základech a bylo viděti jeden z těch pilířů a jednu z těch studní, které byly vybetonovány, aby podpíraly budovu. Právě proti tomuto pilíři otvor se ztrácel, hned jako přirozená trhlina vinoucí se pod zemí, hned jako hluboká rýha způsobená sesednutím. Jiné pilíře kolem dokola se vypínaly ve tmách a štěrbina k nim snad také dosahovala puklinami rozvětvenými na všechny strany. A Pierrovi, když viděl bratra tak skloněného, jako zákopníka zkoumajícího naposledy podkop, který byl připravil dříve, než podpálí doutnák, pojednou se rozbřesklo o strašlivé a hrozné věci: vzpomněl si, že asi velké množství děsné třaskaviny Vilém sem nanosil při četných svých vycházkách podnikaných opatrně a ve chvílích zvlášť k tomu vybraných, a že všechen ten prach nasypal do štěrbiny proti pilíři, odkud byl pronikl do nejmenších skulin a půdou do veliké hloubky, tvoře takto přirozený podkop neobyčejné mohutnosti. Teď objevil se prach těsně pod povrchem kamene, jež Vilém odstranil. Nezbyvalo než jen vhoditi do toho sirku a všechno by vyletělo do povětří.

Děs a hrůza přimrazily na okamžik Pierra. Byl by býval neschoopen učiniti jediný krok anebo vykřiknouti. Viděl nahoře hemžící se dav deseti tisíc poutníků, kteří se hrnuli ve vysokých lodích baziliky ku požehnání velebné svátosti. Hučící zvon la Savoyarde zvonil

o překot, kadidlo kouřilo, deset tisíc hlasů zpívalo zpěv veleby a radosti. A pojednou hromová rána, zemětřesení, sopka, která se otevře, která pohltí jediným vzplanutím ohně a kouře celý kostel i s jeho národem věřících. Neobyčejná síla výbuchu, lámající podpůrné pilíře a rozrývající sypkou půdu, jistě poboří kostel a rozhodí polovičku jeho po svazích, které se táhnou k Paříži až k náměstí du Marché, docela dole, kdežto ostatek, část apsidy, se poboří a zhroutí na místě. A jaká hrozná to bude lavina, až polámaný les lešení a dešť obrovského staviva zřítí se a poletí, vyhozen jsa prachem, a dopadne dole na střechy, celý Montmartre sám bude ohrožen silou té rány tak, že se poboří v nesmírnou hromadu trosek!

Vilém vstal. Svíčka na zemi, jejíž plamen šlehal vysoko a přímo, promítala jeho velký stín, který zdál se vyplňovati celé podzemí. Tato malá záře v celém tom černém okolí byla jen jako nehybná a smutná hvězda. Přiblížil se k ní, chtěl viděti, kolik je hodin. Tři hodiny a pět minut. Bylo mu čekati ještě skoro hodinu, neboť nespěchal, jsa přesným ve svém odhodlání. Usedl na kámen a ani se nehýbaje čekal s klidnou trpělivostí. Svíčka ozařovala jeho bledý obličej, jeho čelo vysoké jako věž, korunované bílým vlasem, a celou tu energickou tvář, kterou jeho lesklé oko a jeho kníry dosud hnědé činily přec ještě krásnou a mladou. Ani jediný rys se v ní nepohnul, díval se do prázdna.

Jaké asi myšlenky táhly v této poslední hodině jeho hlavou? Nic se ani nehýbalo, byla noc tíživá, vládl zde věčný a hluboký klid podzemní.

A tu Pierre, přemáhaje tlukot svého srdce, předstoupil. Při hluku jeho kročejů Vilém hrozivě vstal. Poznal ihned svého bratra, avšak nezdál se býti nijak udiven.

„Ach, tos ty, šel jsi za mnou... Myslil jsem si, že asi znáš moje tajemství. A je mi toho líto, že ho zneužíváš, přicházej sem. Měls mi ušetřiti tento poslední trud.“

Pierre sejal svoje třesoucí se ruce, chtěl jej prositi ihned.

„Bratře, bratře...“

„Ne, nemluv ještě. Chceš-li absolutně, vyslechnu tě později. Máme před sebou skoro hodinu, můžeme hovořit... Ale rád bych, abys pochopil zbytečnost všeho toho, co myslíš, že mi musíš říci. Moje rozhodnutí jest pevné; váhal jsem dlouho, chci jednati jen po svém rozumu a po svém svědomí.“

A klidným svým způsobem vypravoval, kterak rozhodnut jsa k velikému činu, dlouho nevěděl, kterou budovu by měl zničit. Opera jej na chvíli lákala; potom vichr hněvů a spravedlnosti, smetající tento malý svět rozkošníků, nezdál se mu míti velký význam, jako by potřísněn nízkou žárlivostí a žádostivostí. Potom pomýšlel na Burzu: tam by byl zasáhl peníze, které podplácují společnost kapitalistů, pod kterou chroptí mzda, ale bylo by to příliš omezené, příliš speciální. Pomyšlení na Palác spravedlnosti, na Síň porotní, zvláště jej pronásledovalo. Jak jej lákalo vykonati spravedlnost na naší spravedlnosti lidské, smetnouti viníka se svědky, generálního prokurátora, který dokazuje jeho vinu, advokáta, který jej chrání, úředníky, kteří jej soudí, lelkující obecnstvo, které sem chodí, jako by šlo poslouchat fejetonový román! A jaká krutá ironie tato svrchovaná a sumární spravedlnost sopky pohlcující všechno, nezastavující se při podrobnostech! Dlouho se mu zamlouval plán vyhoditi Vítězný oblouk. To byl po jeho rozumu prokletý pomník, který zvěčňoval válku, zášť mezi národy, falešnou slávu velkých dobyvatelů, tak draho placenou a tak krvavou. Bylo třeba zničit toho obra zbudovaného na paměť strašlivého zabíjení, které zbytečně stálo tolik životů. A kdyby mohl způsobiti, aby země jej pohltila, měl by aspoň heroickou slávu, že by nezpůsobil žádnou jinou smrt nežli svou vlastní, že by umřel sám, zasažen bleskem a zdrcen obrovským kamenem. Jaký to hrob a jakou to vzpomínku zanechal by světu!

„Ale přiblížit se bylo nemožno,“ pokračoval. „Není tam ani podzemí, ani sklepů, musil jsem se vzdát toho plánu... A pak chci arcí umřít sám. Ale zas jak ohavné a jak vysoké naučení tkví v nespravedlivé smrti nevinného davu, tisíci neznámých, valícího se množství! Právě tak jako naše lidské společnosti svou nespravedlností, bídou, neukrotitelnou krutostí svých kolostrojů vyžadují tolik ne-

vinných obětí, tak musí také atentát dopadnouti jako hrom, ničející životy na své cestě, které chladnokrevně jenom hubí. Je to jako šlápnutí člověka do mraveniště.“

Pierre pobouřen zvolal, vroucně odpíraje:

„Ó, bratře, bratře, jsi to ty, který tak mluvíš?“

Vilém však nedával se vyrušovati.

„Zvolil jsem baziliku Sacré-Coeur proto, že mne tíží a že mne dráždí a že jsem ji dávno odsoudil. Říkal jsem ti to často, člověk si nemůže představit horšího nesmyslu nežli Paříž, naši velkou Paříž korunovanou a ovládanou tímto chrámem, který byl vystavěn na oslavu absurdna. Možno-li snést po tolika stoletích vědy ten políček vyřatý prostému rozumu v tvář, tu nestydatou touhu po triumfu, zde nahoře, v plném světle? Chtějí, aby Paříž litovala svých hříchů, činila pokání za to vše, byla vysvobozujícím městem pravdy a spravedlnosti. Ne, ne, nezbyvá než smetnouti všecko, co se jí staví v cestu, všecko, co ji tupí v jejím pokroku osvobozujícím... A ať chrám se sboří se svým tokem lži a poroby! A ať rozdrtí pod svými sutinami národ jeho věrných, aby katastrofa tato jako starodávné revoluce geologické otřásla hrudím lidstva, je obnovila a proměnila!“

„Bratře, bratře,“ opakoval znovu Pierre všecek bez sebe, „to ty takhle mluvíš? Dospěl jsi až sem, ty, veliký učenec, ty, sám tak velkodušný? Jaká to zkáza s tebou otřásla, jaká pomatenost tebou zmítá, že myslíš a že říkáš takové hrozné věci...? Toho večera mocné lásky, kdy jsme se zpovídali druh druhu, svěřil ses mi se svým snem ideální anarchie, snem tím nejvyšším, nejpyšnějším, volnou harmonií života, která sama sebou, kdyby mohla působiti dle svých přirozených sil, stvořila by štěstí. Ale při pomýšlení na krádež, při pomýšlení na vraždu, ty ses ještě bouřil, tys zavrhoval čin, a jen jsi jej vysvětloval a omlouval... Copak se probůh stalo, že myslící mozek přeměnil se v takovou ruku hroznou, která chce jednati...“

„Salvat byl gilotinován,“ podotkl prostě Vilém, „a četl jsem jeho poslední vůli v jeho posledním pohledu. Jsem jenom vykonavatelem... A co se stalo? Ach, všecko, čím trpím, všecko, nač žaluji po čtyři měsíce, ta mrzkost, která nás obklopuje a která musí skončiti!“

Nastalo pomlčení. Ve stínu oba bratři na sebe pohlíželi. A teď teprv Pierre porozuměl, viděl Viléma změněného, takového, jakým jej byl učinil děsný dech revolucionářské nákazy, přeletěvší přes Paříž. Byla toho příčinou ta dvojakost, která z něho udělala bytost, samu sobě odporující: učenec ze strany jedné, zabývající se jen pozorováním a pokusem, opatrně logický vůči přírodě; ze strany druhé sociální snílek, kterého pronásledovala myšlenka bratrství, rovnosti a spravedlnosti, toužící po všeobecném štěstí, v palčivé touze po lásce. Tak zrodila se v něm nejprve anarchie teoretická, směs vědy a planých obrazů o společnosti lidské, vrácené harmonickým zákonům světů, kde každý člověk by byl volný ve volné společnosti, řízené jedině láskou. Théophile Morin s Proudhonem a Comtem, Bache se Saint Simonem a Fourierem nemohli vyhověti jeho absolutnímu přání, všechny systémy zdály se mu nedokonalými a chaotickými, odporujícími si navzájem, končícími jen bídou života. Jenom Janzen jej někdy uspokojoval svými krátkými slovy, která přesahovala obzor jako strašlivé střely, dobývající celou zemi rodině lidské. Potom, do toho velkého srdce, kteréž pobuřovalo pomyšlení na bídu, které nespravedlivý trud malých a chudých uváděl v zoufalství, padlo tragické dobrodružství Salvatovo jako klíčící sémě posledního vzdoru. Po dlouhé neděle žil s rukama horečně rozpálenýma, hrdlem staženým rostoucí úzkostí: puma Salvatova, která jím doposud otrásala, žurnály, které se vrhly chtivě a beze všeho smilování na ubožáka jako na divokou zvěř, člověk pronásledovaný a honěný v lese, utíkající, padající do rukou policie, zablácený a umírající hlady; a pak ještě porotní soud, soudcové, četníci, svědci, celá Francie, všichni proti jednomu chtějí, aby on jediný zaplatil všeobecný zločin; a konečně gilotina, obludná, ohavná, vykonávající nenapravitelnou nespravedlnost jménem spravedlnosti lidské. Jediná myšlenka v něm zůstávala, myšlenka na spravedlnost, jež jej mátl tak, že zničila všechno v mozku myslitelově, nechávajíc pláti jenom ten čin spravedlivý, kterým chtěl napravit zlo a pojistiti věčné dobro. Salvat se naň podíval a nákaza počala, hořel již jenom šílenstvím, chtěje

zemřítí, dáti svou krev a prolévati potoky krve lidí jiných, jenom aby ve strachu a děsu lidstvo zavedlo zase zlatý věk.

Pierre porozuměl tvrdošíjnému zaslepení takového poblouzení, a byl pobouřen při pomyslení, že ho nepřesvědčí.

„Bratře, ty šílíš! Bratře, vždyť tě pobláznili! Toť duje vichr násilí, zprvu zacházeli s nimi příliš nešetrně a neobratně a teď se mstí jedni druhým, nenalézajíce důvodu, proč by krev přestala téci... Bratře, slyšíš, probud' se ze své můry! Není možná, abys byl Salvatem, který zabíjí, Bergazem, který krade. Vzpomeň si na hotel princezny de Harnové, jež vyplnili, na ubohé to bílé a hezké dítě, které jsme viděli s břichem rozrytým, víš, tam... Ty nejsi z nich, ty nemůžeš z nich býti, bratře, pro smilování boží!“

Posunkem odvracoval Vilém marné ty důvody. Co záleželo mu na smrti, ve které domníval se býti, na několika životech, které se vrátí i s životem jeho do věčného proudu žití? Ani jediná fáze světa se neuskutečnila, aby miliardy bytostí nebyly při tom rozdrceny.

„Ale vždyť tys měl veliký plán,“ volal Pierre, chtěje jej zachrániti myšlenkou na povinnost. „Nesmíš přece takhle odejít.“

A konečně snažil se vzbuditi v něm pýchu učence. Mluvil o tajemství, s nímž se mu bratr byl svěřil, o tom přístroji válečném, který by byl schopen zničiti celé armády, obrátiti města v popel, který chtěl darovati Francii, aby vítězná jsouc ve příští vojně, mohla býti potom osvoboditelkou světa. A tohoto neobyčejně velikého plánu se tedy vzdal, aby užil své strašlivé třaskaviny na zabití nevinných, na poboření kostela, který by se přec znova postavil za pár milionů a z něhož by udělali svatyni mučedníků?

Vilém se usmíval.

„Nevzdal jsem se svého plánu, nýbrž jsem jej prostě jen přeměnil... Neřekl jsem ti nic o svých pochybách, o svém úzkostlivém boji? Ach, domnívati se, že máš ve svých rukou osud světa, a chvěti se a váhati v nejistotách, máš-li dost inteligence a moudrosti, abys mohl dobře se rozhodnouti! Třásl jsem se vůči těm nedostatkům naší velké Paříže, vůči všem těm posledním chybám, kterých byli jsme svědky, tázal jsem se v duchu, je-li Paříž dosti klidná, dosti

čistá, aby se mohl člověk odvážit svěřit jí všemohoucnost; a jaká by to byla zkáza, kdyby vynález, jako je můj, padl do rukou národa šíleného, snad diktátorského, člověka dobyvatele, který by ho užíval na terorizování národů, uváděje jej pod společné otroctví. – Ne, ne, nechci prodlužovati válku, chci ji zabít.“

Vyložil svůj nový plán hlasem určitým a Pierre byl překvapen, nalézáje zde ideje, které mu již vykládal generál de Bozonnet, ale ve smyslu docela opačném. Válka řítí se ve svou vlastní zkázu, ohrožována jsouc svými vlastními výstřednostmi. S bývalými žoldnéři, potom s rekruty, s malým počtem určených losem, byla stavem a libůstkou, ale od té chvíle, co každý se měl bít, nikdo jí už nechtěl. Jsou-li všichni národové ve zbrani, znamená to z logické nutnosti jen blízký konec armád. Jak dlouho ještě zůstanou státy na tomto stanovisku smrtícího míru, drceny rostoucími rozpočty a utrácějící miliardy jen pro zachování úcty? Jaké by to bylo osvobození a jak by se odlehčilo jim v den, kdy hrozný ten přístroj, ničící rázem všechny armády, hubící města, učinil by vojnu nemožnou a přinutil by národy ku všeobecnému odzbrojení! Válka byla by zabita, mrtva ona sama, která tolik smrti způsobila. To byl jeho sen a rozohňoval se v jistotě, že sen ten brzo se uskuteční.

„Všecko je připraveno. Zemru a zmizím jen proto, aby idea zvítězila... Viděls v těchto posledních dnech, že jsem se po celá odpůldne zavíral s babičkou. Dokončovali jsme roztřídování mých spisů a dorozumívali jsme se ještě. Má moje rozkazy, vykoná je, hotova jsouc obětovati také svůj život, neboť je to ta nejlepší a nejstatečnější duše... Jakmile budu mrtev a pohřben pod tímto kamením, jakmile uslyší výbuch otřásající Paříží a označující novou éru, odevzdá každé velmoci recept třaskaviny, výkresy pumy a zvláštního děla a všechny spisy, jež má v ruce. A tak všem národům daruji strašlivou zhoubu i všemohoucnost, kterou chtěl jsem zprvu dáti Francii samé, aby všichni národové stejně ozbrojení bleskem odzbrojili ve strachu a bezúčelnosti vzájemného zničení!“

Pierre poslouchal jej s otevřenými ústy, jako kdyby nějaké ozubené kolo jej trýznilo a drtilo touto ohromnou představou, v níž dětinství zápasilo s géniem.

„Dáš-li svoje tajemství všem národům, nač tedy vyhazovat do povětří tento chrám, nač umírat?“

„Aby se mi věřilo!“

Vilém vyrazil tento výkřik s neobyčejnou silou. A dodal:

„Tato budova musí být v prachu a já pod ní. Jinak, kdyby pokus nebyl učiněn, kdyby hrůza nehlásala strašlivou ničivou sílu třaskaviny, pokládali by mne za vynálezce – snílka... Mnoho mrtvých, mnoho krve je potřeba, aby krev navždy přestala téci!“

Potom velikým posunem vrátil se k nutnosti činu.

„A ostatně Salvat mi odkázal, abych provedl čin spravedlnosti. Chci jej ještě rozšířit, dodáváje mu významu, užítí ho, abych uspišil konec válek, poněvadž jsem člověk intelektuální, učenec. Snad by bylo bývalo lépe, býti jen duchem prostým a zaniknouti jako sopka, která mění půdu, přenechávajíc životu starost o předělání lidstva.“

Kousek svíčky dohořoval a Vilém vstal z kamene, ze kterého doposud se byl nehnul. Pohlédl na hodinky: ještě deset minut. Mírným vzruchem jeho pohybů vzplanul knot. Zdálo se, že tmy zhoustly ve hrozbě, neustále zde přítomné v podkopu, otevřeném před nimi, jež jediná jiskra mohla podpáliti.

„Hodina už se blíží... Pojď, bratříčku, obejmi mne a odejdi. Víš, jak tě mám rád, jaká vroucí láska k tobě probudila se v mém srdci starém. Miluj mne vroucností stejnou, najdi sílu milovati mne s důstatek, abys mne nechal zemřít po mé vůli, dle mé povinnosti... Obejmi mne, obejmi a odejdi, aniž hlavy své obrátíš za mnou.“

Hlubokou oddaností hlas se mu trásl a zápasil, potlačuje svůj pláč, takže podařilo se mu přemoci se; byltě již mimo svět, mimo lidstvo.

„Ne, bratře, nepřesvědčils mne,“ pravil Pierre, neskrýváje svých slz, „a právě proto, že tě miluji tak jako ty mne, neodejdu... Ještě jednou ti pravím, není to možná, nemůžeš býti šilencem, vrahem, kterým se chceš stát.“

„Proč ne? Nejsem svoboděn? Učinil jsem život svůj volným všech závazků, všech svazků... Moji synové jsou vychováni, nepotřebují mne již. Měl jsem jen jedno pouto na srdci, Marii, a tu jsem ti dal.“

Pierre cítil, jak mu teď vystupuje na mysl důvod, který snad bude závažným, a jehož užil se vši vášnivostí.

„Tedy proto, žeš mi dal Marii, chceš umřít? Přiznej se, že ji miluješ dosud!“

„Ne,“ volal Vilém, „nemiluji jí už, přísahám ti to. Dal jsem ti ji a už jí nemiluji.“

„Myslíš sis to jen, ale vidíš přec, že ji miluješ, poněvadž jsi rozrušen, kdežto nic z těch strašlivých věcí, o nichž jsme mluvili, tě nedojalo... Chceš umřít proto, že jsi ztratil Marii.“

Vilém zvíklán zachvěl se a tázal se sama sebe tichými a přerývanými slovy:

„Ne, ne! Nebylo by to důstojno mého velikého plánu, aby trápení lásky mne bylo svedlo ke strašlivému činu... Ne, ne, ustanovil jsem se na něm ze svobodné vůle a vykonám jej bez osobního zájmu, jménem spravedlnosti a pro lidstvo, proti vojně a proti bídě!“

Potom vzkřikl pln bolu:

„Ach, to je ošklivé, bratře, ach, to je ošklivé, že jsi takto otrávil mou radost, že mohu zemřít! Způsobil jsem všechno štěstí, které jsem mohl, odešel jsem spokojen, že vás zanechávám šťastny, a hle, ty mi kazíš smrt... Ne, ne! Darmo se ptám svého srdce, ono nekrvácí, nemiluji Marie více, než miluji tebe!“

Ale přece byl stále rozčilen obávaje se, aby sama sebe neusvědčil. A znenáhla tajný hněv ho ovládal.

„Poslouchej, Pierre, už toho je dost, čas kvapí... Ještě naposledy ti pravím, odejdi! Příkazuji ti to, chci to!“

„Neposlechnu tě, Viléme... Zůstanu prostě, poněvadž všechen můj rozum nemůže tě vyrvati tvému šílenství, podpal si ten podkop a já zemru s tebou.“

„Ty, zemřít! Nemáš k tomu práva, nejsi volným.“

„Volným čili nic, přísahám ti, že umru s tebou... A nejde-li o nic jiného nežli o to, hoditi tuto svíčku do otvoru, řekni to jen, vezmu ji a hodím ji tam sám.“

Učinil posunek, takže bratr myslil, že chce vykonati svou hrozbu. Popadl ho za ruku.

„Proč bys umíral? Byl by to nesmysl. Jiní ať si umrou, ale ty? Nač o jednu ohavnost víc? Chceš mne obměkčiti a rveš mi srdce.“

Potom najednou myslil, že to je nějaká lest, a huboval všecek zuřivý:

„Nechceš ji tam hodit, ale chceš ji zhasnout. Potom myslíš, že nebudu již moci. Ach, zlý bratře!“

Ted' zase Pierre zvolal:

„Arci že, všemi možnými prostředky překazím ti vykonání tohoto činu stejně strašlivého jako hloupého.“

„Ty že mi to překazíš...?“

„Ano, přivěším se na tebe, ovinu svoje ramena kolem tvé šíje a ochromím tvoje ruce svýma.“

„Ty že mi to překazíš, bídný bratře, myslíš, že mi to překazíš!“

A těžce oddychuje a třesa se zlostí, Vilém uchopil Pierra a sevřel mu boky svými pevnými svaly. Druh proti druhu se tiskl, druh druhu vpíjel se v tvář, dechy jejich mísily se v tomto podzemním vězení, jež jejich velké tancující stíny naplňovaly divokými zjevy. Noc hustá je pojímala, bledý knot byl již jen malou žlutou slzou uprostřed temnot. A v této hloubi pojednou zachvělo se ticho země tížící je tak tuze, rozhoupávajíc se znenáhla zvuknými vzdálenými vlnami, jako kdyby někde smrt zvonila svým neviditelným zvonem.

„Slyšíš,“ koktal Vilém, „to jest jejich zvon, tam nahoře. Hodina na-
dešla a přísahal jsem si, že budu jednati, a ty mi to chceš překazit?“

„Ano, a překazím, pokud budu zde a na živu!“

„Pokud budeš tady a na živu, tak mi to překazíš!“

Slyšel nahoře zvon la Savoyarde, znějící jásavě a plným rozmachem; viděl baziliku vítěznou, přeplněnou desíti tisíci poutníků a zářící leskem velebné svátosti v kouři kadidla; a bouřila se v něm

šílenost a slepá bouře, že nemůže jednati pro náhlou překážku, která tarasila cestu jeho utkvělé myšlence.

„Pokud budeš na živu, pokud budeš na živu!“ opakoval všecek bez sebe. „Dobrá, tedy zemři, bídný bratře!“

V jeho kalných očích zableskl se bratrovražedný zákmit. Shýbl se rychle, zvedl pohozenou cihlu a pozdvihl; ji oběma rukama, jako palici.

„Ach, vždyť já chci,“ pravil Pierre, „ach, zab mne, zab nejdřív bratra, dřív než zabiješ jiné!“

Ale cihla již dopadla. Však obě ruce najednou měřily asi špatně a cihla zasáhla jenom rameno; Pierre upadl ve stínu na kolena.

Vilém všecek vyjevený, vida jej ležeti na zemi, myslil, že jej zabil. Co se to stalo mezi nimi? Co to udělal? Zůstal chvíli stát s otevřenými ústy a očima vyděšenýma úžasem. Díval se na svoje ruce myslé, že jsou polity krví. Potom přitiskl si je k čelu, které páliho jej nesmírnou bolestí, jako kdyby utkvělá myšlenka, která mu byla vyrývána, nechala mu otevřenou lebku. A pojednou sám upadl na zem, vzlykaje hořce.

„Oh, bratře, bratříčku, co jsem ti to udělal! Jsem to obluda, a ne člověk!“

Pierre vášnivě vzal jej do náručí.

„Nic to není, bratře, přísahám ti, není to nic...! Ach, ty pláčeš konečně, jak jsem šťasten! Jsi zachráněn, když pláčeš, už to cítím... A jak je to dobře, že ses rozzlobil, že tvoje zlost proti mně odnesla všecken tvůj ošklivý násilný sen!“

„Ne! To je hrůza... Tebe zabít, tebe! Divoké zvíře, které zabije svého bratra! A ostatní, a všechny ostatní tam nahoře! – Je mi zima, oh, je mi zima!“

Zuby mu drkotaly, byl uchvácen silnou třesavkou. Jako pitomý zdál se probouzeti ze sna; a v novém světle, kterým jeho bratrovražda osvětila právě věci, připadal mu čin, který jej pronásledoval tak, že jej až přiváděl k šílenství, jako čin zločinné hlouposti, obmyšlené někým jiným.

„Tebe zabít!“ opakoval šeptem. „Jakživ si to neodpustím. Můj život jest u konce, nenajdu již odvahy žítí.“

Pierre jej tiskl silněji do svého bratrského náručí.

„Co to povídáš? Cožpak nebude nového pouta lásky mezi námi? Ach, ano, bratře, kéž tě zachráním, jakos ty zachránil mne, a budeme spojeni ještě více...! Cožpak se nepamatuješ na ten večer v Neuilly, když jsi mne tiskl k svému srdci tak jako tebe tisknu já a když jsi mne utěšoval? Zpovídal jsem se ti ze svých muk, v nicotě svých negací a tys na mne volal, že třeba žítí, že třeba milovati... Potom, bratře, učinil jsi ještě více, ze srdce jsi vyrval lásku svoji a mně jsi tím učinil dar. Za cenu svého štěstí chtěl jsi štěstí moje, tys mne zachránil, dává mi víru... A jaká to radost, že teď přišla řada na mě, že dnes tě mohu utěšovati, tě zachrániti, vrátiti tebe životu!“

„Ne, skvrna tvé krve lpí na tom nesmazatelně. Nemohu již doufati.“

„Ano, ano! Doufej v život, jak jsi tehda volal na mne. Doufej v lásku, doufej v práci.“

A oba bratři, druh druhu v náručí, hovořili dále, zticha a ztopeni v slzách. Svíčka pojednou dohořela, zhasla, aniž o tom věděli. V černé noci, uprostřed hlubokého a svrchovaného ticha, které zase nastalo, slzy jejich záchranné lásky kanuly bez přestání. U jednoho byla to radost, že mohl platiti svůj bratrský dluh; u druhého, u velikého toho ducha, který měl srdce velmi dobrého dítěte, zase pohnutí, že se cítil na pokraji zločinu ve svém preludu, ve své lásce ke spravedlnosti a lidstvu. A v tom pláči, který je omýval a očišťoval, byly ještě jiné věci, a sice protest proti vši bídě, slib, aby neštěstí světa konečně bylo odpomoženo.

Potom, když byl nohama odstrčil dlaždici zas na otvor, Pierre tápaje ve tmách, vedl Viléma jako malé dítě.

Ve veliké pracovně, před oknem, babička chladnokrevna neodkládala svého šití. Chvillemi čekajíc, až budou čtyři hodiny, pozvedla oči na hodiny visící na stěně po její levici, potom pohlédla ven, k bazilice, jejíž nedokončenou masu viděla odtud mezi obrovskou kostrou lešení. Zvolna její ruka píchala jehlou dlouhé pravidelné stehy; byla velmi bleďá, němá a hrdinně klidná. A již asi dvacetkrát Marie, která vyšívala naproti ní, se spletla, potrhala nitě, byla ne-trpělivá, uchváćena jsouc zvláštní jakousi nervózou, nevyslovitelnou

nevolností a nepokojem beze vší příčiny, jak pravila, a tíže toho neklidu tísnila jí srdce. – Synové také nevydrželi na svých místech, jako kdyby horečná nákaza jimi lomcovala. Dali se však přece do práce, Tomáš u svého svěráku piloval nějakou součástku, František a Antonín seděli na svých místech, jeden snažil se zahlbouti do řešení jakési úlohy, druhý kreslil kytici máku, kterou měl před sebou; ale jejich snaha zůstatí pozornými byla marna, zachvěli se při nejmenším šelestu, pozvedli hlavy, tážajíce se pohledem. Co to? Co to měli, čeho se báli, že tak podléhali těm náhlým záchvěvům, které projely jasným světlem slunečním? Chvillemi některý z nich vstal, protáhl se a zase usedl na svoje místo. A nemluvili, neodvažovali se nic říci, v těžkém tom mlčení, čím dál tím děsnějším.

Několik minut před čtvrtou hodinou na babičku jako by šla mdloba, anebo snad sbírala své myšlenky. Ještě jednou podívala se na hodiny a nechala klesnouti ruce a práci do klína, obracejíc se k bazilice. Teď neměla již síly čekati, nespouštěla očí tam z těch zdí ohromných, z toho lesa lešení pyšně vítězného pod modrým nebem. A pojednou, přesto, že byla tak pevná, tak odhodlaná, náhlý jásot Savoyardy, zvonící na plno, jí otrásl. Bylo to požehnání, dav desíti tisíc poutníků naplňoval kostel, bily čtyři hodiny. Nemohla odolati tomu pudu, který ji nutil, aby vstala, všechna se třásla, oči majíc obráceny tam a ruce sepjaty ve strašlivém očekávání.

„Co vám je?“ volal Tomáš, který ji upozoroval. „Babičko, proč se třesete?“

František a Antonín pozvedli hlavy a také k ní pospíšili.

„Je vám něco? Proč jste tak zbledla, vy, jindy vždycky tak statečná?“

Ale ona neodpovídala. Ach, kéž by síla výbuchu roztrhla půdu, zasáhla malý dům a strhla jej do hořícího jícnu sopky! Aby umřeli všichni s otcem, synové i ona sama, toť bylo její vroucí přání, aby nebylo nikde žádných slz. A čekala, čekala, s neodolatelným chvěním, s očima jasnými a odhodlanými, upřenými tam do dálky.

„Babičko, babičko!“ pravila Marie všecka zmámená „Lekáte nás, že nám neodpovídáte, co díváte se tak do dálky, jako kdyby neštěstí nějaké kvapilo k nám!“

A pojednou Tomáš, František a Antonín vykřikli tímže výkřikem, ve stejné úzkosti svých srdcí.

„Otec je v nebezpečí, otec umřel!“

Co věděli? Nic určitého. Tomáš se ovšem divil tomu množství třaskaviny, kterou otec vyráběl, a i František i Antonín znali myšlenky vzdoru a vroucí lásky, které pronásledovaly jeho učenecký mozek. Ale ve své uctivosti nechtěli z toho znáti leda to, co on jim z toho svěřoval, netázajíce se ho nikdy po ničem, sklánějíce se vždy před jeho skutky. A teď napadla jim předtucha, ba jistota, že otec umře, že nastane nějaká strašlivá katastrofa, kterou vzduch kolem nich byl tak prosáklý už od rána, že se zimničně třásli, celí chorobní a neschopní práce.

„Otec umře, otec umřel!“

Tři obrové tiskli se druh ke druhu, rozčileni stejnou úzkostí, pobouření stejnou touhou poznati nebezpečí, spěchatí tam, zemřítí s otcem, nemohou-li jej z toho zachrániti. A když babička zatvrzele mlčela, smrt znovu tudy táhla v té chvíli, se studeným svým dechem, jehož dotknutí cítil on již při snídani.

Bily čtyři hodiny, babička vztáhla svoje ruce bledé, cítíc svrchovanou potřebu dovolávati se vyšší moci.

„Otec umře, nic nemůže jej zachrániti než povinnost žít!“

Všichni tři chtěli k němu pospíšiti, ale nevěděli kam; chtěli odstraniti překážky a vítěziti nad nicotností. Jejich malomoc byla jim nesnesitelnou a byli tak ubozí, tak politování hodní, že snažila se je uklidniti.

Otec chtěl umřít a jeho vůle byla, aby umřel sám.

Zachvěli se, snažili se také býti hrdiny. Ale minuty utíkaly, zdálo se, že veliký chlad přešel pozvolným letem. Někdy za soumraku noční pták vlétne oknem jako zlověstný posel, oblétně ztemnělou místností, až konečně odlétne, odnášeje s sebou svůj smutek. A bylo tomu tak i zde, bazilika zůstávala státi, země neotevírala se, aby ji pohltila. Znenáhla děsná úzkost, která jim svírala srdce, ustupovala naději, věčnému jaru.

Když tedy Vilém opět se objevil, následován jsa Pierrem, zazněl výkřik oslavující zmrtvýchvstání, výkřik jediný ze všech srdcí.

„Otče!“

Jejich polibky a jejich slzy mu dodaly. Musil si sednouti. Jediným pohledem kolem sebe vrátil se k životu; a to jako zoufalec, kterého nutí, aby byl živ. Babička, pochopujíc hořkost jeho mrtvé vůle, přiblížila se, chopila jej za obě ruce usmívavě, jako by chtěla říci, že je velmi šťastna, že jej vidí opět a že přijímá úlohu a povinnost neutíkatí ze světa. On trpěl, jsa ještě příliš ohromen. Uspořili mu všechno vypravování, nikdo se ho na nic neptal a on nic neříkal; prostě, jediným posunkem, něžným slovem označil Pierra jako ochránce.

V koutě zavěsila se Marie mladému muži kolem krku.

„Ach, můj dobrý Pierre, jakživa jsem vás ještě nepolíbila. Ale po prvé musí to býti za něco vážného. Miluji vás, můj dobrý Pierre, miluji vás ze vší své duše!“

Večer téhož dne, když noc nadcházela, Vilém a Pierre zůstali chvíli samotni v prostranné světnici, vyměňující několik láskyplných slov. Děti vyšly ven. Babička a Marie šly nahoru přebírat staré prádlo, kdežto paní Mathisová, která přinesla práci, čekala trpělivě, sedíc v temném koutě, až dámy jí přinesou balík správek, který by si odnesla. Oba bratři na ni zapomněli, uchvácení jsouce smutnou líbezností soumraku a polohlasně hovořice.

Potom pojednou návštěvník jeden je rozrušil. Byl to Janzen se svou hrbenou tváří plavovlasého Krista. Přicházel zřídka a nikdo nikdy nevěděl, ze kterého stínu vyšel a do které tmy zase se vrátí. Po celé měsíce býval pryč a pak znenadání se zase objevil na chvíli jako hrozný host s minulostí neznámou, o životě neznámém.

„Odjedu dnes večer,“ řekl svým hlasem klidným, ale ostrým jako želízko.

„Vrátíte se domů na Rus?“ tázal se Vilém.

Usmál se slabě a povržlivě.

„Oh, domů, já jsem všude doma. Předně nejsem Rus a pak chci býti jenom ze širého světa.“

Širokým posunkem dával na srozuměnou, že je bez vlasti a že roznáší svůj sen o krvavém bratrství přese všechny hranice. Při některých slovech oba bratři myslili, že se vrátí do Španělska, kde soudruzi naň čekali. Bylo tam dole mnoho práce. Klidně se usadil a hovořil svým studeným výrazem, pak stejně veselým tónem dodal beze všeho přechodu:

„Víte, že hodili pumu do kavárny de l'Univers na boulevardu? Tři lidé jsou zabiti.“

Vilém a Pierre rozechvěni chtěli znáti podrobnosti. A tu pravil, že tam právě náhodou byl, že slyšel výbuch a že viděl, jak se tabule kavárny jako bleskem rozletěly. Tři hosté leželi na zemi s těly rozbitými, dva neznámí páni, kteří náhodou sem byli vešli, třetí denní to host, malý soukromník ze sousedstva, který co den sem přicházel odehrávat si svou partii. V sále bylo hotové boží dopuštění, učiněná spousta, zrcadla všechna provrtaná koulemi. A jaká hrůza, jaké zděšení a jak se dav sem tlačil! Ostatně byl původce atentátu zatčen ihned, když zahýbal za roh ulice Caumartin, chtěje utéci.

„Napadlo mi, abych vám to sám přišel povědět,“ dodal Janzen. „Je dobře, když to víte.“

A když Pierre ve svém chvění zimničním a maje temnou předtuchu, se ho tázal, kdo je ten zatčený člověk, dodal docela zvolna:

„Právě to je mrzuté, vy jej znáte... Je to malý Viktor Mathis.“

Příliš pozdě si přál Pierre, aby toto jméno byl nevyslovil. Vzpomněl si pojednou, že matka ještě před chvílí seděla tady za nimi, v temném koutě. Byla tam snad ještě? A viděl opět malého Viktora, skoro bezvousého, s čelem vysokým a tvrdošijným, šedé oči lesknoucí se nesmiřitelnou inteligencí, s nosem ostrým a rty úzkými, jevícími jeho suchou vůli a nenávist beze všeho odpuštění. Nebyl to jen tak prostý ubožák. Byl to synek buržoazie, vychovaný, vzdělaný, který měl vstoupiti do školy normální. Nebylo žádné omluvy pro jeho ohavný čin, ani řádná vášeň politická, ani šílenost humanitní, ba ani ne zoufanlivý trud člověka chudého. Byl pouhým ničitelem, teoretikem zhouby, intelektuálem energie a chladnokrevnosti, který užíval síly svého vzdělaného mozku na úvahy o vraždě, chtěje z ní

učiniti zdroj společenského vývoje. A ještě k tomu básník, vizionář, ale ten nejhorsší, obluda, jež vysvětlovala jediné šílená pýcha a touha po divoké nesmrtelnosti a sen o budoucích červánkách vystupujících ze dvou ramen gilotiny. Po jeho soudu není nic, nic než slepá kosa, která kosí svět.

Po několik vteřin zavládl chladný děs v rostoucích těch tmách.

„Ach,“ šeptal Vilém, „a ten se na to odvážil!“

Ale Pierre již mu tiskl něžně ruku. Cítil, že je stejně zmámený, stejně pobouřený jako on v rozhořčení lidského srdce svého a celé své nedílnosti lidské. Snad bylo potřeba této poslední ohavnosti, aby byl zpusťoven i uzdraven.

Janzen byl asi spoluvínikem; pravil, že Mathis pomstil Salvata, když tu ve stínu ozval se hluboký bolestný vzdech a poté těžký pád těla na podlahu. Byla to paní Mathisová, matka, která padala jako kus hmoty, zdrcená tou novinou, kterou náhodou se dověděla. Právě přicházela babička s lampou. Pokoj se osvítil a zděšení pospíchali všichni ku pomoci ubohé ženě, ležící tady v chatrném černém šatě, bledé jako smrt.

A tu opět Pierrovi srdce usedalo neslýchaným trudem.

Ah, smutné a ubohé stvoření! Pamatoval se, jak byla u abbého Rosea, tak skromná, v chudobě tajené, tak těžko žijící s nepatrným důchodem, jež zloba osudu jí zanechala. Bohatá venkovská rodina – pak román lásky – útěk z náručí vyvoleného muže; potom neštěstí – nezdařená domácnost – smrt mužova. A ve svém uzavřeném vdovství, po ztrátě těch několika sú, jež dovolily jí vychovávat syna, zůstal jí právě jenom tento syn, její Viktor, kterého zbožňovala, v nějž věřila, o kterém se ráda domnívala, že je stále velmi zaměstnan, zabrán ve svou práci a v předvečer skvělého postavení, hodného jeho zásluh. A pojednou se dovídá, že tento syn jest nejhnusnějším z vrahů, který hodil pumu do kavárny a zabil tři lidi.

Když se paní Mathisová vzpamatovala, vypukla v tak nepřetržitý, zoufanlivý žal a štkala bez konce; a ruce Pierrovy a Vilémovy hledaly se znova, tiskly se a rozčilené a uzdravené jejich bytosti splývaly jedna ve druhou.

V.

Pět čtvrtí roku poté, za krásného zlatého dne zářijového Bache a Théophile Morin snídali u Viléma, v pracovně před nesmírnou Paříží. U stolu stála kolébka, jejíž malé záclonky byly staženy a pod nimiž dřímал Jean, velký čtyřměsíční kluk, syn Pierra a Marie. Tito, jenom aby uchránili společenská práva dítěte, dali se oddati civilně na radnici v Montmartru; byli by i přesto přešli k dennímu pořádku, kdyby byli nenašli starostu, který by chtěl oddati bývalého kněze. Potom, aby se zavděčili Vilémovi, který si přál je mít u sebe a rozmnožiti kolem sebe rodinu, žili zde, v malém bytě nad pracovnou, nechávající domek v Neuilly o samotě, jakoby ve spánku tichém, pod dohledem staré služky Žofie. A život plynul šťastně od těch bezmála už čtrnácte měsíců, co byli spolu.

Kolem mladé domácnosti byl teď již jenom mír, láska a práce. František, který právě byl vystoupil ze školy normální, podrobiv se všem zkouškám a dosáhnuv hodností, odeběře se na lyceum do západní Francie odbývat tam zkušební rok profesorský; byl však připraven, že profesuru opustí a že se bude zabývatí potom jen pouhou vědou. Antonín měl velký úspěch s celou řadou překrásných dřevorytů, pohledů a scén pařížských; a vezme si Lízu Jahanovu příštího jara, až jí bude sedmnáct let. Ale ze tří synů triumfoval nejvíce Tomáš, neboť konečně našel a sestavil pověstný malý motor, dík geniální myšlenky svého otce. Jednoho rána, když všechny obrovské a plané záměry jeho se zhroutily, Vilémovi, přemýšlejícímu o své strašlivé třaskavině, kterou byl vynášel a jež teď zůstávala nezužitkována, pojednou napadlo užítí jí jako hybné síly a zkusiti, nebylo-li by lze nahraditi jí petrolej v onom motoru, o němž jeho nejstarší syn teď dlouho pracoval pro továrnu Grandidierovu. Dal se do práce s Tomášem, vynalézaje nový mechanismus přese všechny bezpočetné překážky, které se mu naskytovaly, a celý rok úsilné tvůrčí práce tím strávil. A otec a syn zplodili dílo a uskutečnili ten zázrak, takže stroj

teď stál zde, před okny, připevněn na dubovém podstavci, hotový ku práci, jakmile jen se mu upraví poslední toaleta.

V domku, teď tak usmívavém, tak klidném, řídila babička přes svoje vysoké stáří pořád svoje království činně a mlčelivě a všichni ji poslouchali. Byla všude, třeba že se zdálo, jako by svoji stolicí před pracovním stolem nikdy neopouštěla. A té chvíle, co se narodil Jean, mluvila o tom, že jej vychová tak, jako vychovala Tomáše, Františka a Antonína, plna jsouc krásné odhodlanosti a oddanosti, jako kdyby věřila, že neumře, pokud bude musit vésti, milovati a zachraňovati svoji rodinu. Marie byla tomu nesmírně ráda, protože sama někdy bývala umdlena od té doby, co kojila, přes svoje silné zdraví a neustálou veselost. Jean měl takto dvě matky bdící nad jeho kolébkou, zatím co Pierre, který se stal pomocníkem Tomášovým, tahal měch kovadliny, koval již jednotlivé součásti a dokončoval svoje učení jakožto strojnický dělník.

Dnes ve společnosti Bacheově a Théophila Morina byla snídaně tím veselejší; právě uklidilo se ze stolu a přinášela se káva, když malý chlapec, syn domovníka z ulice Cortot, přišel pro pana Pierra Fromenta. Vypravoval všecek udýchán, že pan abbé Rose je nebezpečně nemocen, že umírá a že jej posílá vyřídit, aby pan Pierre Froment přišel hned, hned.

Pierre velice dojat šel s chlapcem. V ulici Cortot, v malém vlhkém přízemku, vedoucím na malou zahrádku, našel abbého Rosea ležícího a umírajícího, ale ještě při rozumu; mluvil slabě a tiše. Jeptiška bděla u něho a zdála se být velmi překvapena a velmi znepokojena z příchodu tohoto návštěvníka, jehož neznala. Pierre poznal, že nemocný byl hlídán a že užil asi nějaké lsti, když proň poslal domovníkova chlapce. Nicméně když abbé svým výrazem vážné dobroty prosil jeptišku, aby je nechala o samotě, neodvážila se odporovati této poslední prosbě a odešla.

„Ach, drahý synu, jak jsem si přál s vámi hovořiti! Sedsněte si tady blízko u postele, abyste mě mohl slyšeti, neboť se mnou je konec. Dnes večer nebudu už mezi živými. A chci vás požádati o tak velkou službu!“

Pierre rozčilen, že jej nalézá tak sešlého, s tváří celou bledou, ve které zůstával jenom jas jeho očí plných nevinností a lásky, zvolal:

„Ale jáť bych byl přišel mnohem dříve, kdybych byl věděl, že mne potřebujete! Pročpak jste pro mne neposlal? Copak vás hlídají?“

Abbé v rozpacích usmál se stydlavým přiznáním.

„Musíte to vědět, drahý synu, vyvedl jsem zase hloupost. Ano, dal jsem almužny, nevěda komu; zdá se, že lidem, kteří toho nezasluhovali. Zkrátka, hotový skandál, na arcibiskupství mě hubovali, viníce mne, že kompromituji svaté náboženství. A když tedy zvěděli, že jsem nemocen, poslali mi tu milosrdnou sestru, neboť mysli, že bych umřel na slámě a že bych rozdal prostěradlo z postele, kdyby mi v tom nezabránili.“

Zamlčel se, popadaje dechu.

„Rozumíte, ta milosrdná sestra, ó, je to svatá žena, ale je zde, aby mne opatrovala, aby mi zabránila dělat hlouposti až do smrti. Musil jsem tedy uniknouti jejímu dohledu malým podvodem, jež doufám dobrý Bůh mi odpustí. Běží právě o moje chudé a přál jsem si tak toužebně pohovořiti s vámi o nich.“

Slzy vstoupily Pierrovi do očí.

„Mluvte, jsem vám všecek k službám, z celého srdce a ze vši duše.“

„Ano, ano, vím to, vím, drahý synu. Proto jsem také myslel na vás, na vás jediného. Přesto přese všechno, co se stalo, mám důvěru jen ve vás, jen vy mi můžete rozuměti a dáti mi slib, po kterém zemru pokojně.“

Dovolil si jen tuto jedinou narážku na jich krutou roztržku, po tom setkání s knězem bez kleriky, ve vzdoru proti církvi. Od té doby, co dověděl se o jeho sňatku, věděl, že navždy přerazil poslední svoje náboženská pouta. Ale v poslední chvíli jako by to pro něho nebylo, stačilo mu znáti vroucí srdce Pierrovo, potřeboval jen muže, kterého viděl planouti tak krásným zápallem dobročinnosti.

„Můj Bože,“ pokračoval, nalézaje ještě dosti síly k úsměvu, „je to docela jednoduché, chci vás učiniti svým dědicem. Ó, není to krásný dar, jsou to moji chudí, které vám dávám, neboť jiného nemám, zanechávaje jen svoje chudé.“

Zejména tři leželi mu na srdci při vzpomínce, že je zanechá bez pomoci, bez těch několika kůrek, jež on sám jim rozdával a ze kterých žili. Předem Velký Stařec, ten staroch, kterého darmo hledal jednou večer, aby jej umístil v Azylu pro neschopné ku práci. Dostal se tam, avšak za tři dny poté odtamtud utekl, nechtěje se podrobiti domácímu řádu. Byltě hrubý, divoký a měl šerednou povahu; a přece nemohl zemřít hladu. Ten přicházel každou sobotu a dávalo se mu dvacet sú: to mu dostačilo na celý týden. Potom byla jedna stará žena, nemožná, v brlohu ulice du Mont Cenis, již bylo nutno platiti pekaře, aby jí donášel každé ráno potřebný chléb. Zvláště však byla ještě chudá mladá žena, děvče-matka, která měla soucho-tiny, neschopná práce, a která byla chudák celá nešťastná při po-myšlení, že zanechá svou dcerušku opuštěnou, takže zde dědictví vlastně bylo dvojnásobné, podporovat matku až ke blízké smrti, potom ujmouti se dcerky a umístiti ji vhodně v nějakém dobrém ústavu.

„Odpusťte mi, drahý synu, že vám zanechávám tuto obtíž... Sna-žil jsem se ovšem vzbuditi pro tento malý svět zájem milosrdné sest-ry, která mne ošetřuje; ale když jsem vyprávěl o Velkém Starci, kři-žovala se zděšením. Jako můj dobrý přítel abbé Tavernier, ta nejlepší duše na světě; a přece s ním nebyl bych docela klidným, on má svoje nápady... Opakuji tedy, milý synu, jenom o vás jsem jist, musíte přijmouti moje dědictví, chcete-li, abych klidně odešel.“

Pierre plakal.

„Ah, zajisté, z celé duše rád. Vaše vůle bude mi svatou.“

„Dobrá! Věděl jsem, že to přijmete... Jest tedy ujednáno, dvacet sú pro Velkého Starce každou sobotu, chleba pro tu starou nemož-nou ženu, ulehčiti té smutné mladé matce a vyčkati její smrti a ujmouti se dcerušky... Ach, kdybyste věděl, jaký kámen mi spadl ze srdce! Teď můj konec může přijíti, bude mi sladkým.“

Dobrácká jeho kulatá a bílá tvář se vyjasnila svrchovanou radostí. Držel ve svých rukou ruku Pierrovu a táhl jej k okraji lůžka dávaje mu sbohem s klidnou něhou. A jeho hlas zeslábl ještě více, když pronášel celou svou myšlenku už docela šeptem.

„Ano, jsem spokojen, že mohu odejít... Už jsem nemohl, už jsem nemohl. Darmo jsem dával, cítil jsem, že je nutno dávat pořád víc. A jaká je to bolest ta malomocná dobročinnost, dobročinnost bez naděje, že trud kdy přestane...! Bouřil jsem se proti této myšlence, pamatujete se? Říkal jsem vám, že se budeme vždycky milovati ve svých chudých, a bylo to pravda, vaše přítomnost to dosvědčuje, a že jste tak dobrý a tak laskavý ke mně a k těm, jež zde zanecháváme. Ale přece, už nemohu, už nemohu, a raději odcházím, když bolest jiných mne přemáhala a když jsem se dopouštěl všech možných hloupostí, vzbuzuje skandál u věřících a hněv svých představených; a při tom se mi ani nepodařilo zmenšiti bídu valem rostoucí... Sbohem, milý synu. Moje staré srdce odchází zchváčeno, moje staré ruce jsou zemdleny a přemoženy.“

Pierre jej objal celou svou duší a opustil jej se slzami v očích, zmámen neobyčejným dojmem. Nikdy neslyšel výkřiku tak nesmírné melancholie, jako bylo toto doznání malomocné dobročinnosti, u toho starého věčného dítěte, u toho prostého srdce dobroty svrchované. Ach, jaká to škoda nenahraditelná tolik dobroty lidské přichází nazmar, po tolik století valí se světem totéž množství zoufalosti a trudu, přes všechny vyroněné slzy soustrasti a přes almužny padající z tolikerých rukou!

Byla to smrt kýžená, ten křesťan byl šťastný, že může uniknouti hnusu tohoto světa.

Když se Pierre vrátil do dílny, stůl byl už dávno uklizen a Bache a Théophil Morin hovořili s Vilémem, kdežto synové dali se do své obvyčné práce. Marie také usedla na svoje obvyklé místo za stolem pracovním naproti babičce; ale čas od času vstala, podívala se na Jeana přesvědčujíc se, že spí klidně, s ručičkami přitisknutýma k srdíčku. A když Pierre necháváje si svůj dojem pro sebe, sklonil se nad kolébku s mladou svou ženou, které skromně políbil vlasy, obvázal si zástěru a pomáhal Tomášovi, který naposledy ještě zkoušel motor.

A tu dílna jako by proň zmizela, přestal viděti osoby, které se zde nalézaly, a přestal je slyšeti. Jenom vůně Mariina tkvěla mu na rtech

v tom dojatém rozčilení, jež v něm vzbudila jeho návštěva u umírajícího abbého Rosea. A vzešla v něm rozpomínka na chladné ráno, kdy abbé Rose jej oslovil před bazilikou Sacré Coeur, s bázní jej žádaje, aby donesl laskavě almužnu tomu starému člověku, tomu Lavueuvovi, který mřel bídou, jako pes v koutě na hnoji. Jak smutné a vzdálené je už to ráno, co zápasu a co muk v něm bylo a jaké probuzení potom! Toho dne sloužil jednu ze svých posledních mší a s hrůzou si vzpomněl na svou ohavnou úzkost, na zoufalost svých pochyb a své nicoty. Bylo to po dvou pokusech, jež skončily tak bídne: Lurdy, kde oslavování absurdna vzbudilo v něm soustrast nad pokusem vrátiti se zpět k primitivní víře mladých národů, jež tíží hrůza jejich nevědomosti; Řím, neschopný obnovy, jež viděl umírat v jeho sutinách, veliký to stín, o nějž brzo nikdo nebude se starati a který upadl v prach mrtvých náboženstev. V jeho nitru dobročinnost sama učinila úpadek, nevěřil v uzdravení starého trpícího lidstva pomocí almužny, čekal již jen strašnou katastrofu, požár, vraždu, jejíž třeskot uchvátí svět vinný a odsouzený. Klerika dusila jej pyšnou lží, ke které se uchýlil, aby si zachoval vzezření nevěřícího kněze, který počestně a cudně bdí nad vírou ostatních. Problém nového náboženství, nové naděje nezbytné k míru příštích demokracií, jej trápil, aniž mohl nalézt možné rozřešení mezi jistotou vědy a touhou po božství, kterou plane lidstvo. A kdyby křesťanství se zhroutilo s ideou dobročinnosti, zbývala by jen spravedlnost, výkřik, který vycházel ze všech prsou, ten zápas spravedlnosti proti dobročinnosti, ve kterém zápolily jeho srdce a jeho rozum, v té velké Paříži, zahalené popelem, plné strašlivého neznáma. S Paříží naskytoval se třetí a rozhodný pokus: pravda konečně zjevila se jako slunce, nabyt zdraví, síly a radosti ze života.

Ale úvahy Pierrovy byly přerušeny, musil dojít pro nějaký nástroj, jež žádal Tomáš, a slyšel Bache, jak pravil:

„Kabinet dnes ráno podal demisi. Vignon měl toho už dost, on se zachovává pro budoucnost.“

„Však to trvalo přes rok,“ poznamenal Morin. „To už je pěkné.“

Po atentátu Viktora Mathise, odsouzeného a popraveného, Monferrand ve třech měsících ztratil moc. Nač mít v čele kabinetu člověka silného, když pumy pořád děsí vlast? Ale ještě horší bylo, že učinil sněmovnu nespokojenu svou zuřivou chutí, zkracuje příliš podíly ostatních. A Vignon tentokráte sebral jeho nástupnictví přesto, že uvedl celý program reforem, před kterými zde dávno svět se třásl. Ale ačkoli byl naprosto počestný, mohl uskutečnit jen reformy nepatrné, neboť tisíce překážek vázalo mu ruce. Odhodlal se tedy vládnouti jako všichni ostatní, a poznalo se, že mezi Vignonem a Monferrandem není v celku valných rozdílů.

„Víte, že se zas mluví o Monferrandovi?“ pravil Vilém.

„Ano, ten má štěstí. Jeho kreatury jsou velmi činný.“

Potom Bache, který vtipkoval o Mègeovi, pravil trpce, že kolektivistický poslanec, svrhne ministerstvo, provádí jen hloupé řemeslo, že slouží po řadě ctižádosti každé koterie, bez nejmenší naděje, že sám někdy dostane se k vládě. A Vilém končil řka:

„Eh, co, ať se udává navzájem! Hádají se celkem beztoho o otázky osobní, v pouhé ctižádosti panovati a vládnouti penězi i mocí. Ale přesto přece vývoj jde před se, ideje se šíří a události se dokonávají. Lidstvo kráčí přesto přese všechno vpřed.“

Pierra se silně dotkla tato slova a upadl znova ve svoje upomínky. Úzkostlivá jeho zkušenost počínala, bylo mu, jako by byl vržen do nesmírné Paříže. Paříž byla ohromný kotel, v němž vřelo veškeré lidstvo, nejlepší i nejhorší, strašlivá směs čarodějnická, zlatý prach smísený s výkaly, z čehož vystoupí očista lásky a věčného mládí. A v tomto kotli nalézal nejprve pěnu světa politického, Monferranda, který škrtil Barrouxe a kupoval hladové, jako Fonsègua, Duthila, Chaigneuxe, užívajícího lidí prostředních, jako Taboureaux a Dauvergne, nebo sektářské vášně Mègeovy, ba i také inteligentní ctižádosti Vignonovy. Pak přišly otravné peníze, ta aféra drah afrických, která otrávil sněmovnu, která činila z Duvillarda, vítězného to buržoy, veřejného svůdce, takřka rakovinu finančního světa. Potom se spravedlivou důsledností následoval rodinný krb Duvillardův, jež on sám nakazil, strašné dobrodružství Evy hádající se o Gérarda

s dcerou Camillou, která jej zas brala matce, a syn Hyacint dávající svou poblázněnou metresu Rosemondu Silvianě, notorické nevěstce, v jejíž společnosti otec jeho veřejně se ukazoval. Potom stará umírající aristokracie s bledými tvářemi paní de Quinsacová a markýzem de Morignym; pohřeb starého vojenského ducha vedl starý generál de Bozonnet; poté následoval úřad postavený ve službách moci, Amadiou děkující za svůj rychlý postup hlučným procesům, Lehmann sepisující svoje otázky v ministerském kabinetě, jehož politiku bránil; konečně přišel tisk žádostivý a lživý, tisk žijící a tyjící ze skandálů, z věčného proudu špíny a kalu, jež chrlil Sagnier; pak veselá nestydatost Massotova, který bez rozpaků a beze všeho svědomí útočil na vše, bránil všechno z řemesla a na objednávku. A jako brouk, který potká jiného, zmrzačeného a umírajícího, dorazí a sežere jej, tak ty nescíslné chtíce, zájmy a vášně vrhly se na bídného, kleslého šílence, na toho ubohého Salvata, jehož hloupý zločin je všechny svedl dohromady, že až se strkali ve svém chvatném spěchu, jen aby získali něčeho z hubené kostry toho hladovce. A to vše vřelo v obrovském kotli Paříže, rozpoutané vůle, směs bezejmenná nejprudších kvasů, z nichž vytryskne širokým proudem víno budoucnosti.

A tu Pierre začínal si uvědomovati neobyčejnou práci, která se vykonávala na dně toho kotle, pod nečistotou a kalem. Jeho bratr to pověděl: co záleželo v politice na chybách lidí, na pohnutkách sobectví a rozkošnictví, když lidstvo svým krokem volným a tvrdošíjným postupovalo přece neustále! Co záleželo na té buržoazii prodávající a klesající, umírající v tuto chvíli právě tak jako aristokracie, na jejíž místo zasedla, když za ní vystupovala nevyčerpatelná rezerva lidí, kteří se vynořují z lidu venkovského i městského! Co záleželo na prostopášnosti a zkáze mravní příliš velkého bohatství, příliš velké moci, na životě rafinovaném, bezuzdném a přidržujícím se podivností pohlavních, když zdálo se býti dokázáno, že všechna hlavní města, královny světa, kralují jen za tuto cenu výstředné civilizace, náboženství krásy a rozkoše! A co záleželo i na nevyhnutelné prodajnosti, na chybách a pitomostech tisku, když po druhé straně byl

to ten nejkrásnější nástroj vzdělání, veřejné svědomí stále otevřené, řeka, která bez výsledku chrlí děs a která i potom teče stejně, která unáší všechny národy k šírému moři bratrství věků příštích! Vyvrhel lidstva padá na dno kotle a nesmí se chtít, aby viditelně a každý den dobro vítězilo; neboť často je zapotřebí celých roků, aby při té operaci věčné látky, znovu a znovu zkoumané, z kalného kvasu se oddělila skutečněná naděje a lepší budoucnost. A pakliže v otrávených továrnách mzda stále byla formou antického otroctví, pakli Toussaintové neustále umírali bídou, uvržení byli na lůžko jako zchvácená zvíř, svoboda přece jen stejně vystoupí z toho kotle obrovského v den bouřný, aby se rozletěla po světě. A proč také spravedlnost odtud nevystupovala, spravedlnost složená z tolika kalných žívlů, odlučujíc se od strusek, jasně záříc konečně a obrozujíc národy?

Ale nanovo bylo slyšeti hlas Bacheův a Morinův hovořících s Vilémem a Pierre byl probuzen ze svého snění. Mluvili o Janzenovi, který byl kompromitován ve druhém atentátě v Barceloně, pak zmizel a posléze se vrátil bezpochyby do Paříže, neboť Bacheovi se zdálo, že jej včera viděl. Inteligence tak jasná, vůle tak chladná a takové mrhání darů pro věc tak mizernou!

„Když tak pomyslím,“ pravil Morin svým hlasem zvolným, „že vypovězený Barthès žije v malém chudém pokojíku v Bruselu v úzkostlivé naději, že svoboda konečně zavládne, on, který nemá ani kapky krve na ruku a který strávil dvě třetiny svého života ve vězení, aby národové byli svobodni!“

Bache lehce pokrčil rameny.

„Svoboda, svoboda, arciže! Ale ta není ničím, není-li organizována.“

A věčný jejich rozhovor počal znovu, jeden se vytasil se Saint Simonem a Fourierem, druhý s Proudhonem a Augustem Comtem. Všechna neurčitá nábožnost bývalého člena komuny, dnes městského radního, objevila se znovu v jeho touze po utěšující víře; kdežto profesor, bývalý garibaldian, i při své znavenosti měl na sobě cosi vědecky přísného, víru v matematický pokrok lidstva.

Široce a dlouze vypravoval Bache o poslední pamětní slavnosti na počest Fourierovu, o skupině věrných jeho žáků, kteří přinesli věnce a proslovili řeči, o dojemném tom shromáždění apoštolů neústupných ve své víře, doufajících v jistou budoucnost, přesvědčených poslušného dobrého nového slova. Potom vyprazdňoval Morin své kapsy stále plné malých brožur pozitivistické propagandy, manifestů, odpovědí, otázek daných i rozřešených. Zde jméno Comteovo a zvláště jeho učení bylo vynášeno do nebe jako jediný podklad možného, očekávaného náboženství. A tu Pierre, který je poslouchal, vzpomněl si na jich dřívější rozpravy v jeho domku v Neuilly, kdy on sám, pomaten, sháněje se po jistotě, snažil se učiniti bilanci idejí tohoto století. Uprostřed kontradikcí a nesouvislostí všech svých předchůdců ztratil půdu pod nohama. Třeba že Fourier měl za východisko Saint Simona, přece z části jej popíral; a pakli učení tohoto utkvělo v jakémsi mystickém senzualismu, učení onoho zdálo se končiti zákoníkem nemožného zaradování. Proudhon bořil, aniž sám co stavěl. Comte, který stvořil metodu a pojistil vědě její místo, prohlašuje ji za jedinou panovnici, neměl ani zdání o krizi sociální, jejíž proud hrozil všecko strhnouti, a končil vzplanutím lásky a byl zničen ženou. A tito dva také vstoupili v zápas, bili se proti oněm oběma až po takové obecné zaslepení, že pravdy, jež společně přinášeli, zůstávaly tím temny, znetvořeny a nepoznatelný. Ale dnes, po zvolném vývoji, který jej sama přeměnil, tyto pravdy obecné připadaly mu oslňujícími, nezvratnými. V evangeliích těchto sociálních mesiášů, v chaosu protivných afirmací opakovala se neustále podobná slova jako: obrana chudých, idea nového a spravedlivého rozdělení statků pozemských podle práce a zásluhy, zvláště hledání zákona práce, který by řídil toto rovné a spravedlivé rozdělení mezi lidmi. Poněvadž všichni géniové předchůdci tak pěkně souhlasili v těchto obecných pravdách, byly hned pravdy ty základem příštího náboženství a nutnou vírou, kterou století minulé odkazuje budoucím, aby z nich učinilo lidský kult míru, solidárnosti a lásky. Myšlenky Pierrovy provedly náhlý skok, viděl se opět v Madeleině, jak poslouchá konec kázání monseigneura Marthy

o novém duchu, jenž ohlašoval, že Paříž, stavši se opět křesťanskou, bude zase paní světa díky Srdci Ježíšovu. Ne, ne! Paříž vládne jenom svou svobodnou inteligencí, je to lež, že vládne pomocí kříže, tím mystickým a nečistým šílenstvím krvácejícího srdce. Ale ať si chtějí zdrtit Paříž pomníky pýchy a nadvlády, ať pokouší se zařaditi vědy pode jméno nutného ideálu v naději, že tím století příští se jim dostane: věda přece smete jejich odvěké panství, jejich bazilika se zhroutí vichrem pravdy, aniž bude třeba jen jediným prstem se jí dotknouti. Zkušenost je učiněna, evangelium Ježíšovo je vetchým společenským zákoníkem, z něhož moudrost lidská může zachovati jenom několik mravních zásad. Starý katolicismus padá v prach na všech stranách, katolický Řím jest již polem sutin, národové se odvracejí, chtějí náboženství, které by nebylo náboženstvím smrti. Jindy zmořený otrok hořící novou nadějí unikl ze svého žaláře, snil o nebi, kde jeho bída bude splacena věčnou rozkoší. Teď, kdy věda zničila lživé nebe a klam o posmrtném žití, otrok, dělník, zemdlen už tím umíráním pro štěstí, chce spravedlnost a štěstí na zemi. V tom je konečně po osmnácti stoletích malomocné dobročinnosti nová naděje a spravedlnost. Ach, za tisíc let, kdy katolicismus bude již jen velmi starou pověrou, jak se budou diviti, že předkové mohli snášeti toto náboženství umučení a nicotnosti! Bůh katan, člověk kleštěnec, ohrožovaný, mučený, příroda nepřátelská, život zlořečený a jenom smrt sladká a osvobozující! Po dva tisíce let překážela postupu lidstva tato nenáviděná idea vyrvati z člověka všecko, co má v sobě lidského, všecky žádosti, vášně, svobodnou inteligenci, svobodu vůle a všecku jeho moc. A jaké radostné to bude probuzení, až panenství bude nenáviděno, až plodnost se stane ctností, osvobozené síly přirozené až budou velebeny, až chťiče přijdou ke cti, vášně až budou zužitkovány, práce až bude vyvýšena a život oplodňující věčnou tvorbou lásky až bude milován!

„Nové náboženství! Nové náboženství!“ Pierre si vzpomněl na ten výkřik, který se mu vydral v Lurdech, jež opakoval v Římě, vida hroutiti se staré katolictví. Ale nevkládal do toho již tentýž horečný spěch, chlapeckou a chorobnou tvrdošijnost chtít, aby ihned nový

Bůh vyvstal, aby se utvořil ideál po všech stránkách vyspělý, se všemi svými dogmaty a svým kultem. Dojista, božství se zdálo člověku potřebným jako chléb a voda, vždycky se člověk k němu obracel, dychtě po tajemnostech, jako kdyby neměl jiné útechy nežli ztrácti se v neznámu. Ale kdo může říci, že věda jednoho dne neukojí tuto žízeň po světě záhrobním? Je-li ona pravda dobytá, je také a bude vždy pravdou, které dobývati třeba. Vždyť před ní leží bez ustání prázdný list pro touhu po věděni, pro hypotézu, která jest jen ideálem. Potom není-liž touha po božstvu prostě potřeba viděti Boha a pakli věda uspokojuje čím dál tím více tuto touhu věděti všechno a všechno moci, nezdá se, že touha ta se zmírní a že nakonec se smísí s milováním ukojené pravdy? Náboženství s vědou – to jest vytčené, jisté a nevyhnutelné rozuzlení onoho dlouhého postupu lidstva ku poznání. Ono ho dojde jako přirozeného přístavu, dojde míru konečně pojištěného, když bylo prodělalo všechnu nevědomost a všechnu hrůzu. Vždyť se již ohlašuje toto náboženství zapuzováním ideje duality božstva a všehomíra, kdežto idea jednotnosti, monismu, stává se čím dál tím víc zřejmou, idea jednoty mající za následek nerozdílnost, jediný zákon života vyplývající vývojem z prvního bodu éteru, který se zhustil, aby vytvořil svět. Ale pakliže předchůdcové, učenci, filozofové, Darwin, Fourier a jiní rozeseli budoucí náboženství svěřující dujícím větrům volné slovo, kolik věků bude teprve potřebí, než nastane žeň! Zapomíná se vždycky, že katolicismus potřeboval čtyř věků, než se utvářil, než vyklíčil z dlouhé podzemní práce, dříve než vyrostl a vládl v plném slunci. Ať jen se dořeje pár století tomuto náboženství vědy, jejíž tiché klíčení se ohlašuje se všech stran, a uvidí se, jak se utváří v nové evangelium překrásné ideje nějakého Fouriera, chtějí že se stane opět pakou zvedající svět, práci že pak přijmou všichni, že bude korunována a regulována jako sám mechanismus života přirozeného a sociálního, vášnivě energie člověka že budou vyluzovány, uspokojovány a konečně zužitkovány pro štěstí člověka! Všeobecné volání po spravedlnosti, jehož křik čím dál tím víc se ozývá z úst toho velkého němého, to jest lidu tak dlouho klamaného a využítkovaného, jest jenom křikem

po štěstí, po němž se shánějí bytosti, po úplném ukojení potřeb, po životě, kterým se žije pro život sám, v míru a ve vývoji všech sil a všech radostí. Přejde čas, kdy toto království boží bude na zemi a kdy ten druhý lživý ráj bude uzavřen, i kdyby chudí duchem chvíli trpěli pro tento zánik svých iluzí, neboť je to nutná statečnost operovati krutě slepce a vyrvati je tak z jejich bídy, z dlouhé strašné noci jejich nevědomosti!

Pojednou byl Pierre uchvácen nesmírnou radostí. Dětský pláč, pláč probuzeného Jeana, jeho syna, vytrhl jej z jeho snění; a napadlo ho pojednou, že on je teď zachráněn, že se nachází mimo lež a hrůzu a že se vrátil k dobré a zdravé přírodě. Jak se zachvěl, když pomyslí, že se pokládal za ztracena, vymazána ze světa, za zapadlého do nicotnosti Boha katana, a že zázrak lásky jej z toho vysvobodil ještě silného přesto, že se bál o nezničitelné znamení, o to drahé dítě, tak silné, tak smavé, které zrodilo se z něho. Život plodil zase život, pravda probleskla vítězně jako slunce. S Paříží byl učiněn třetí pokus; tento neznamenal jako první dva v Lurdech a potom v Římě bídný nezdar, ale zahrnoval v sobě více temna a více bolu. Nejprve se mu objevil zákon práce; Pierre si uložil úkol ten nejnižší, práci rukou, které tak pozdě se byl naučil, ale úkol, jemuž vždycky dostojí, který mu dá spokojenost přijaté role a vykonané povinnosti, neboť život sám není než práce, svět existuje jenom úsilím. A potom miloval a jeho spása dokonala se ženou a dítětem. Ach, jak velká to byla zacházka, než se přišlo k tomuto přirozenému a jednoduchému rozuzlení! Co se natrpal, co bludu a co hněvu vystál, než činil prostě to, co činí jiní lidé! Tato zmámená něžnost, jsoucí ve sporu s jeho rozumem, ta něžnost, která krvácela absurdnostmi zázračné jeskyně, kterou pyšná sešlost Vatikánu sama zkrvavěla, našla uspokojení konečně u manžela a otce, u muže spoléhajícího na práci, podle spravedlivého zákona přírody. A v tom tkvěla nezvratná pravda, rozřešení štěstí v jistotě.

Bache a Théophile Morin odešli, stisknuvše všem ruce jako obyčejně a slibující, že přijdou zase jednou pohovořit, jako klidní apoštolové, kteří jsou přesvědčeni o vzdálené budoucnosti. A když Jean

plakal hlasitěji, vzala jej Marie do náručí a rozepjala život, dávajíc mu píti.

„Oh, klučina, to je jeho hodina, ten nezapomene...! Pierre, podívej se, mně se zdá, že od včerejška zase vyrostl.“

Smála se a Pierre se přiblížil, usmívaje se také, a políbil dítě. Poté políbil i matku, jat jsa neodolatelnou něhou, když viděl tu malou bytost, tak růžovou a tak hltavou, u krásného mlékem plného prsu ženy. Vůně šťastné plodnosti nesla se z něho k jeho tváři a oma-movala ho radostí života.

„Ještě tě sní,“ pravil vesele. „Jak saje!“

„Ó, trochu mne kouše. Ale je to dobře, je to jenom důkaz, že ho přibývá.“

Také babička, vážná pořád a mlčelivá, dala se do řeči, tvář majíc rozjasněnu úsměvem.

„Dnes ráno jsem ho vážila. Přibylo mu opět sto gramů. A kdy-byste byli viděli, jak klučík byl hodný! Bude to velmi rozumný mladý pán, inteligentní, takové mám ráda. Až mu bude pět let, naučím jej sama písmenkám, a až mu bude patnáct let, bude-li chtít, řeknu mu, jak se z něho stane muž. Vid', Tomáši? Vid' Antoníne, a ty Františku?“

Synové pozvedli hlavu a vesele přisvědčili, uznávajíce hrdinný ten příklad, který jim dávala, jako by ani nepochybovala o tom, že bude žítí ještě dvacet let, aby jej mohla dáti Jeanovi, tak jako jej dala jim samým, Pierre stál před Marií rozradostněn láskou, když cítil za sebou Viléma, jak mu klade obě ruce na ramena, obrátil se a viděl, že on také září, jsa šťasten, že je vidí šťastnými. A tato jistota, že bratr jeho je uzdraven, že v pracovitém tom domku jest již jen zdraví a naděje, zdvojnásobila jeho štěstí.

„Ach, bratříčku,“ pravil Vilém jemně, „pamatuješ se, když jsem ti povídal, že trpíš jedině zápasem svého srdce proti rozumu a že bys našel svůj klid, kdybys miloval to, čemu bys rozuměl? Musils usmířiti v sobě naši matku a našeho otce, jichž hádky a bolestné nedorozumění trvaly až za hrob; a teď teprv to je, teď konečně odpočívají v pokoji, v tvé uklidněné bytosti!“

Tato slova dojala Pierra. Radostí zaplál mu obličej, teď tak jasný, tak energický. A měl pořád svoje čelo jako věž, jako nedobytnou tvrz rozumu, kterou zdědil po otci, jakož i jemnou bradu, ústa a dobrotivé oči, jež jeho matka mu dala; ale celek tváře se smísl v šťastnou, velice jasnou harmonii. Když jeho první dva pokusy se nepodařily, vznikly v něm záchvaty matčiny, plačtivá něha, všechna bez sebe, protože nemůže se ukojiti; a třetí pokus skončil šťastně, protože ženou, dítětem a životem pracovitým a plodným uspokojil ten horoucí hlad po lásce, poslouchaje při tom svrchovanosti rozumu, otce, který v něm tak hlasitě mluvil. Rozum zůstával králem. Trpěl vždy jen zápasem rozumu toho a srdce, byl mužem bez ustání zápasícím se svou inteligencí a svou vášní. A jaký to byl teď mír, když obě usmířil, oběma zadost učinil, když se cítil úplným, normálním a mocným, tak jako velký dub, který roste na svobodě a jehož nekonečné větve ovládají les!

„Učinil jsi tu,“ pokračoval Vilém něžně, „krásné a dobré dílo, pro sebe, pro nás všechny, pro drahé rodiče, jichž uklidněné a spojené stíny jsou teď tak klidny v malém domku našeho dětství. Myslím často na náš drahý dům v Neuilly, jež stará Žofie nám opatruje, a představuji si, že ve stínu veliké pracovny drazí nebožtíci sladce odpočívají, čekající na nás. Jaký to klid pro ně v tom malém opuštěném domku! Přál-li jsem si vás míti tady, z egoismu, chtěje viděti kolem sebe štěstí, musí tvůj Jean jednou bydleti tam, aby vrátil domku jeho mládí.“

Pierre také vzal svého bratra za obě ruce a zrakem se mu zahloubává do očí, pravil:

„Jsi šťasten?“

„Ano, šťasten, velmi šťasten, šťastnější, než jsem kdy býval, jsem šťasten, že tě miluji tak, jak tě miluji, šťasten, že mne miluješ ty, jak nikdo by mne milovati nemohl.“

Srdce jejich tonula v této sjednocené lásce bratrské, té nejúplnější a nejhrdinnější, jaká kdy muže s mužem dovede spojit. Objali se, zatím co Marie s dítětem u prsu, veselá, zdravá, loajální, dívala se na ně a se usmívala, s velkými slzami v očích.

Tomáš, když byl ještě naposled upravil motor, pustil jej konečně. Byl to hotový zázrak svou lehkostí a silou a jeho váha byla ničím proti veliké energii, kterou jevil. Šel docela tiše, bez hluku a nezapáchal. Celá rodina, všechna rozradostněna, jej obklopovala, když v tom přišla návštěva, právě vhod v tomto okamžiku, totiž učený přítel Bertheroy, jež Vilém očekával, neboť před chvílí byl pro něj poslal, aby se přišel podívat, jak jde motor.

Velký chemik ihned jal se obdivovati stroj, a když byl zkoušel mechanismus, zvláště když byl porozuměl, že užívá se třaskaviny jakožto hybné síly, myšlenka to, kterou on sám hlásal odedávna, gratuloval nadšeně Vilémovi a Tomášovi.

„Je to učiněný zázrak, který jste tady utvořili, a jeho užití bude po stránce sociální i lidské nevystihlé. Ano, ano, dříve než dojde na motor elektrický, který ještě nemáme, je tohle motor ideální, síla mechanická je nalezena pro všechny druhy povozů, větroplavectví teď je možné a problém síly hnací je definitivně rozřešen. A jaký nový obrovský to krok, jaký to náhlý pokrok! Vzdálenosti nanovo se sblížily, všechny cesty jsou otevřeny a lidé konečně budou sbratřeni! Je to velké dobrodiní, krásný dar, moji drazí přátelé, jež tuto dáváte světu!“

Potom žertoval o nové třaskavině síly tak strašné, již tušil a jejíž objevení končilo tímto dobrodějným užitím.

„A já myslil, Viléme, že mi jako vynálezce tajíte formuli svého prachu, protože chcete vyhodit Paříž do povětří!“

Vilém zvažněl. Přiznal se trochu bledna:

„Myslil jsem na to jednu chvíli.“

Ale Bertheroy se usmíval dál tváře se, jako by to byl jenom žert, přesto že při těch slovech přešel mu mráz po zádech.

„Nu tedy, příteli, udělal jste lépe, že jste obdaroval lidstvo tímto zázrakem, a nebylo to asi ani pohodlné, ani bez nebezpečí. To je prach, který by mohl vyhubiti lidstvo a který jen zveliči jeho blahobyť. Všecko má svůj dobrý konec, říkám to pořád.“

Vilém byl dojat touto svrchovanou a snášelivou dobromyslností. Bylo to pravda, to, co mělo ničiti, sloužilo pokroku, zkrocený vulkán

stával se prací, mírem a civilizací. Odložil dokonce i svůj přístroj války a vítězství, a spokojil se tímto posledním vynálezem, kterým se odlehčí námaze lidstva a jeho práce sníží se na nutné a dostatečné úsilí. Viděl v tom trochu více spravedlnosti, avšak spravedlnost, kterou on mohl učiniti. A když obrátiv se spatřil zaskleným oknem baziliku Sacré-Coeur, nedovedl si vysvětliti nákazu šílenství, která na chvíli jej jala, že snil o hloupém, zbytečném jejím zničení. Zlý vítr to vál, vzniklý z bídy, z roztroušených podnětů hněvu a pomsty. Ale jaká to zaslepenost, mysliti si, že ničení a vražda může býti činem plodným, zúrodnujícím půdu pro šťastnou a bohatou žeň! Člověk jest s násilím hned u konce a to slouží jen k tomu, že se dráždí pocit solidárnosti i u těch, pro něž se vraždí. Národ, velký dav se bouří proti jednotlivci, který se domnívá, že dělá spravedlnost. Sopka, ano! Ale sopkou je veškerá půda zemská, celá masa obyvatelstva se bouří neodvratně, jsouc poháněna vnitřním plamenem, aby hory rozvalila, aby obnovila svobodnou společnost. A ať jakýkoli je heroismus jejich šílenství, jejich nakažlivá žízeň po mučednictví, vrahové zůstanou vždycky jen vrahy a jich činnost jest semenem hrůzy. Zrodil-li se z jejich krve, pomstil-li Victor Mathis Salvata, zabil jej zároveň, jakož svědčil všeobecný výkřik zatracení, jež vzbudil jeho nový atentát, ještě obluďnější a ještě zbytečnější.

Vilém se smíchem pravil, že je již úplně uzdraven.

„Všecko končí dobře, máte pravdu, poněvadž všecko čelí k pravdě a spravedlnosti. Jenom že jest k tomu zapotřebí někdy tisíce let... Co mne se týče, chci dáti novou třaskavinu jenom do obchodu, aby ti, kteří k tomu dostanou povolení, se její výrobou obohatili. Potom náleží všem... A vzdávám se myšlenky pobuřovati svět.“

Bertheroy odpíral. A tento velký oficiální učenec, člen Institutu, s velkým služným, zahrnutý všemi úřady a všemi poctami, ukázal na malý motor s veškerou vášní svých sedmdesáti let.

„Ale tohle je revoluce, ta pravá, ta jediná! Tímhle, a nikoli hloupými pumami pobuřuje se svět! Ne ničením, ale tvorbou provedete revolucionářský čin...! A kolikrát jsem vám řekl, že jedine

věda jest revolucionářskou, ona jediná, která vysoko nad ubohými událostmi politickými, nad bláhovou agitací sektářů a ctižádostivců pracuje pro lidstvo příští, připravujíc pravdu, spravedlnost a mír...! Ach, drahý synu, chcete-li převrátiti svět, chtěje dáti mu trochu více štěstí, musíte jen zůstatí ve své laboratoři, neboť štěstí lidské může se zroditi jen na kamnech učence.“

Sic trochu žertoval, ale bylo cítit, že je přesvědčen o pravdě svých slov, že opovrhuje vším zaměstnáním, které nebylo zaměstnáním učeneckým. Nepodivil se ani, když Pierre odložil kleriku; našel jej zde; s jeho ženou a dítětem, ale nevšímal si toho a byl stále velmi přátelským.

Motor, ač šel úžasně rychle, bzučel sotva jako velká moucha na slunci. Celá šťastná rodina jej obklopovala, usmívajíc se neustále spokojeně před tímto vítězstvím.

A teď malý Jean, monsieur Jean, přestávaje sáti, rty maje ještě pomáčené mlékem, zpozoroval strojek, krásnou tu hračku, která se pohybovala sama od sebe. A oči jeho se zajiskřily, v tvářičkách se mu udělaly důlky a vztáhl svoje třesoucí se ručky s jásavým křikem.

Marie, která zapínala svůj živůtek klidným posunkem, rozveselila se a přinesla jej blíže, aby lépe viděl hračku.

„Co, klučíku, to je hezké, vid’? To se to točí a je to opravdivé, koukej!“

Kolkolem všichni se bavili udivenou a veselou tváří dítěte, které se toho chtělo dotknouti, snad aby lépe porozumělo.

„Ano,“ vece Bertheroy, „je to opravdivé a silné jako slunce, jako to velké slunce, které tady svítí, nad nesmírnou Paříží, dávajíc tam uzrávati věcem i lidem. Paříž je také motor, Paříž je kotlem, v němž vře budoucnost a pod nímž my učenci udržujeme oheň. Dobrý Viléme, dnes jste topičem, zítra budete tvůrcem s tímhle zázrakem, který ještě rozšíří práci naší velké Paříže v celém světě.“

Pierre byl nesmírně dojat a myšlenka na obrovský kotel vrátila se mu, kotel otevřený tady od jednoho konce obzoru ke druhému, kde příští věk se zrodí z podivuhodné směsice dobra i zla. Ale teď nade všemi vášněmi, ctižádostmi, chybami a úpadky viděl obrovskou

vykonanou prací, hrdinné úsilí rukou, v dílnách a továrnách, slavné rozjímání intelektuální mládeže, která pracovala, studujíc v tichu, neopouštějíc ničeho, čeho dobyli starší, a hoříc touhou ještě rozmnožit tento majetek. Nastolení Paříže, celá budoucnost připravovala se v její ohromnosti a ona rozletí se pak odtud jasně jako jitřenka. Svět starý měl svůj Řím, teď umírající, časům moderním vládla Paříž, dnes středisko národů neustále se pohybujících, od civilizace k civilizaci, se sluncem, od východu k západu. Je mozkiem, celá velká minulost ji k tomu připravovala, aby kráčela v čele měst, jsouc vzdělavatelkou a osvoboditelkou. Včera hlásala národům svobodu, zítra jim přinese náboženství věd, spravedlnost a novou víru, kterou očekávají demokracie. Je také dobrá, veselá a sladká, vášnivá zvěděti všecko, a velkodušná, dávajíc vše. V ní i v dělnících na předměstích i ve venkovanech jejího okolí je nesčetně pramenů, záloh mužů, z nichž budoucnost může slepě čerpati. Století končí Paříží a nové století počne se rozvíjet v ní a všecken její hluk závratné práce, všecken její jas jako z majáku vládnoucího zemi, všecko, co vytryskne z jejího nitra, jako hrom, jako bouře, jako vítězný jas svítí jen konečnou září, než lidské štěstí bude učiněno.

Marie zvolala lehkým údivem ukazujíc na Paříž vztáhnutím ruky:

„Pohleďte, pohleďte, Paříž je celá ve zlatě, Paříž je pokryta úrodou zlata!“

Všichni vzkřikli, neboť účinek byl opravdu neobyčejně nádherný, ten účinek, jež Pierre již zpozoroval, jak kosé slunce ztápělo nesmírnou Paříž ve zlatý prach. Ale tentokrát nebyla to již setba do chaosu střech a pomníků jako do hnědé ornice, rozorané nějakým obrovským pluhem, na níž božské slunce házelo plnou hrstí své paprsky jako zlatá zrna, jichž přehřstle padaly na všechny strany. Nebylo to také již město se svými rozdílnými čtvrtěmi; na východ čtvrti práce zahalené v šedivý kouř, na jihu čtvrti studijní ve vzdálené spokojenosti, na západě čtvrti bohaté, široké a jasné, uprostřed čtvrti obchodní, o těsných ulicích. Zdálo se, že tentýž tlak života, že tentýž rozkvět pokryl město celé jedinou harmonií, tvoře z něho

jediné bezmezné pole pokryté touž úrodností. Obilí, obilí všude, nekonečně mnoho obilí, jehož zlatá vlna valila se od konce obzoru ke konci.

A kosé slunce ztápělo takto celou Paříž ve stejné záři a byla to skutečná žeň po předcházející setbě.

„Pohleďte, pohleďte,“ pravila Marie, „ani jednoho koutu není, který by neměl svého snopu, i ty nejnižší střechy jsou útulny a všude stejné bohatství klasů, jako kdyby všude byla jen jediná země, úrodná a bratrská... Ach, můj Jeane, můj milý Jeane, koukej, koukej, jak je to krásné!“

Pierre chvěje se tiskl se k ní. A babička i Bertheroy se usmívali vši té budoucnosti, kterou asi už neuvidí; kdežto za nimi stál Vilém dojat a tři velcí jeho synové, tři obři, stáli vážně, v plné práci a plné naději.

A tu Marie krásným posunkem entusiasmu zvedla své dítě do výše a na svých rukou dávala je nesmírné Paříži jakožto vznešený dar.

„Vidíš, vidíš, Jeane, to ty sklidiš tohle všecko a ty zavezeš všecku tu žeň do stodoly.“

Paříž plála, oseta jsouc světlem božského slunce, které přinášelo ve své slávě příští žeň pravdy a spravedlnosti.

Émile Zola

Paříž

Edice E-knihovna
Překlad Jiří Guth
Redakce Jaroslava Bednářová

Vydala **Městská knihovna v Praze**
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. vydání
Verze 1.0 z 20. 10. 2017

ISBN 978-80-7532-068-1 (html)
ISBN 978-80-7532-069-8 (epub)
ISBN 978-80-7532-070-4 (pdf)
ISBN 978-80-7532-071-1 (prc)